

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

RUSYA FEDERASYONU'NUN ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNDEKİ DÖNÜŞÜM

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ahmet SAPMAZ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

ANKARA-2016

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 13.06.2016

TEZİN TİPİ : Doktora Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : -

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere

TEZİN ÖZETİ : Bu çalışmanın amacı 1991 yılından 2015 yılı sonuna kadar Rusya Federasyonu'nun (RF) askeri güvenlik politikasını ve bahse konu politikanın nedenlerini ortaya koymaktır. Çalışmanın temel varsayımı, RF'nin askeri güvenlik refleksinin dönüşüm süreci içerisinde olduğudur. Bu süreçte RF'nin güvenlik dokümanlarında tehdidin kapsam ve şiddeti ile RF'nin milli güç unsurlarında görülen gelişim çerçevesinde bahse konu tehditlere yönelik hareket tarzları değişim göstermiştir. Bu kapsamda RF'nin askeri güvenlik refleksindeki dönüşümün temel nedeni uluslararası gelişmeler ve anarşik ortamdır. Ancak tek neden bu değildir. RF'nin iç dinamiklerinin de askeri güvenlik politikası üzerinde etkileri bulunmaktadır. Bu çerçevede Yeltsin döneminde Çeçenistan nedeniyle iç tehdit algılaması yüksek iken müteakip dönemlerde tehdidin kapsamı değişerek ABD kaynaklı dış tehditlere dönüşmüştür. Bu tehditler arasında NATO'nun genişlemesi, Balistik Füze Savunma Sistemi ve Batı'nın rejim değiştirme stratejisi en başta gelenlerdir.

ANAHTAR KELİMELER : Rusya Federasyonu, Askeri Güvenlik, Çeçenistan, Ukrayna, Gürcistan, Suriye.

SAYFA SAYISI : 345

GİZLİLİK DERECESESİ : Tasnif Dışı

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

RUSYA FEDERASYONU'NUN ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNDEKİ DÖNÜŞÜM

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ahmet SAPMAZ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

ANKARA-2016

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet SAPMAZ'ın "Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

İMZA

Başkan : Prof.Dr. Erel TELLAL

.....E. Tellal.....

Danışman : Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

.....Sertaç Hami Başeren.....

Üye : Prof.Dr. Fırat PURTAŞ

.....Fırat Purtaş.....

Üye : Doç.Dr. Cavid ABDULLAHZADE

.....Cavid Abdullahzade.....

Üye : Yrd.Doç.Dr. Atay AKDEVELİOĞLU

.....Atay Akdevelioğlu.....

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

13 / 06 / 2016

.....Haluk Tekbaş.....

Önder Haluk TEKBAŞ
Prof.Dr.Müh.Alb.
Enstitü Müdürü

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

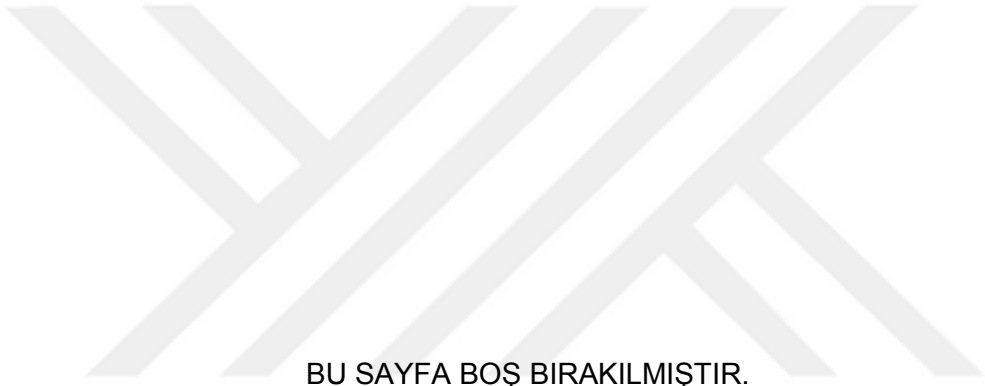
TEŞEKKÜR

Öncelikle bana doktora eğitimi fırsatı tanıyan bünyesinde görev yapmaktan büyük onur duyduğum Türk Silahlı Kuvvetleri ve Kara Kuvvetleri Komutanlığına teşekkür etmek istiyorum.

Tez konusunu ortaya koyan, genel çerçeveyi çizen, rehberliği sayesinde tezin ortaya çıkmasında büyük emeği olan kendisinden aldığım dersler ve tez konusu haricinde de çok şey öğrendiğim tez danışmanım Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN'e, Tez İzleme Komiteleri'nde tez çalışmamla ilgili yol gösteren, rehberlik edip eşsiz tecrübeleri ile değerli katkılarda bulunan kıymetli öğretim üyeleri Prof.Dr. Erel TELLAL ve Doç.Dr. Cavid ABDULLAHZADE'ye saygı ve şükranlarımı sunarım. Kendilerinin emeği ve desteği olmasa bu tez çalışmasının tamamlanması mümkün olmazdı.

Ayrıca başta Enstitü Müdürü Prof.Dr.Müh.Alb. Önder Haluk TEKBAŞ ve Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı Doç.Dr.Öğ.Alb. Ertan EROL olmak üzere tüm Savunma Bilimleri Enstitüsü personeline eğitimim süresince sağladıkları akademik ortam, destek ve yardım için teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak bu zorlu eğitim nedeniyle bana uzun bir süre sabır ve tahammül gösteren, sürekli motive ederek destek olan, sevgi ve şefkatlerini hiç esirgemeyen eşime ve anneme, bir gülümsemesi ile tüm sıkıntıları ortadan kaldıran oğlum Çağan Ahmet'e minnettarım.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

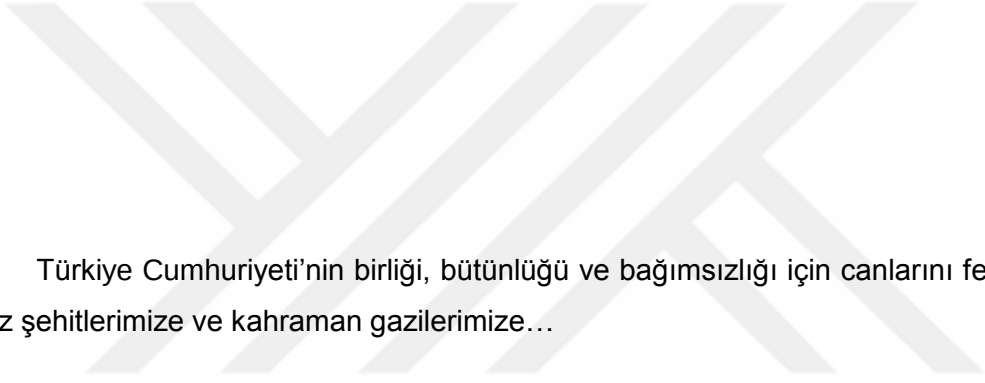
ETİK BEYANI

Akademik ahlak ve etik kuralları çerçevesinde Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na bağılı kalarak hazırladığım özgün bir çalışma olan tezimi sunar, bu kurallar uyarınca verileri elde ettiğimi, yararlanılan kaynakları atıfta bulunduğumu, atıflarımı kaynaklarda gösterdiğimi ve sonuçları belirtilen kurallardan ayrılmadan sunduğumu onurumla beyan eder bu çalışmanın yalnızca bireysel görüşlerimi yansıtmakta olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara Harp Okulu ve Savunma Bilimleri Enstitüsü'nün görüş, konum ve strateji ya da fikirlerini yansıtmadığını bildiririm.

Ahmet SAPMAZ

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

Türkiye Cumhuriyeti'nin birliğı, bütünlüğü ve bağımsızlığı için canlarını feda eden
aziz şehitlerimize ve kahraman gazilerimize...

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

RUSYA FEDERASYONU'NUN ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNDEKİ DÖNÜŞÜM

DOKTORA TEZİ

Ahmet SAPMAZ

ÖZET

Rusya Federasyonu (RF), 2008 yılından itibaren gerçekleştirdiği askeri hamleler ile dikkat çekmektedir. Moskova, 1990'lı yıllarda Çeçenistan gibi küçük ve zayıf bir özerk cumhuriyetinde ayrılıkçı hareketi bastıramaz iken, 2000'li yıllarda Çeçenistan'ı askeri açıdan kontrol altına almıştır. 2008 yılında ilk defa yurt dışında askeri güç kullanan Moskova, Gürcistan'a yönelik düzenlediği harekât sonrasında Abhazya ve Güney Osetya ayrılıkçı bölgelerinin bağımsızlıklarını tanımıştır. 2014 yılında ise Kırım, hibrit savaş ile Ukrayna'dan kopararak ilhak edilmiş, Doğu ve Güney Ukrayna'da Rus yanlısı ayaklanma desteklenmiştir. 2015 yılında BDT coğrafyası dışına çıkılarak Suriye'de Esad rejimine destek olunmuş ve Suriye'deki gelişmelerin akışı değiştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı 1991 yılından 2015 yılına kadar RF'nin askeri güvenlik politikasını ve bahse konu politikanın nedenlerini ortaya koymaktır. Çalışmanın temel varsayımı, RF'nin askeri güvenlik refleksinin dönüşüm süreci içerisinde olduğudur. Bu süreçte RF'nin güvenlik dokümanlarında tehdidin kapsam ve şiddeti ile RF'nin milli güç unsurlarında görülen gelişim çerçevesinde bahse konu tehditlere yönelik hareket tarzları değişim göstermiştir. Bu kapsamda RF'nin askeri güvenlik refleksindeki dönüşümün temel nedeni uluslararası gelişmeler ve anarşik ortamdır. Ancak tek neden bu değildir. RF'nin iç dinamiklerinin de askeri güvenlik politikası üzerinde etkileri bulunmaktadır. Çalışmada uluslararası gelişmeler olarak RF'nin; Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Çin ile olan ilişkileri incelenmiştir. RF'nin askeri güvenlik politikasına en fazla etki eden devlet ABD olduğundan, Vaşington'un etkin olduğu NATO, Balistik Füze Sistemi ve Kosova gibi konular ayrıca ele alınmıştır. RF içi değişkenler olarak ise devlet başkanlarının algıları, "büyük güç" düşüncesi, ekonomik ve askeri güç gelişimi ortaya konmuştur. Çalışmada RF'nin askeri güvenlik politikasının nedenlerini ortaya koymak maksadıyla dış ve iç değişkenleri bir arada incelemeye olanak tanıyan neoklasik realizmin kuramsal çerçevesinden faydalanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde güvenlik, ulusal güvenlik, askeri güvenlik ile askeri doktrin kavramları ve realizm geleneği kapsamında neoklasik realizm incelenmiştir. Müteakip üç bölümde RF'nin askeri güvenlik politikası; Yeltsin dönemi (1991-1999) (Çöküş), Putin dönemi (2000-2008) (Toparlanma ve restorasyon) ve Putin dönemi (2008-2015) (Karşı hamle) olmak üzere incelenmiştir. Bahse konu dönemlerdeki askeri güvenlik politikasını ortaya koymak maksadıyla her bölümde sırasıyla RF'nin askeri güvenlik dokümanları, askeri kuvvet kullanımları ve askeri kuvvet kullanımına etki eden nedenler ele alınmıştır. Sonuç ve değerlendirme bölümü ile çalışma sonlandırılmıştır.

Bu çerçevede Yeltsin döneminde Çeçenistan nedeniyle iç tehdit algılaması yüksek iken müteakip dönemlerde tehdidin kapsamı değişerek ABD kaynaklı dış tehditlere dönüşmüştür. Bu tehditler arasında NATO'nun genişlemesi, Balistik Füze Savunma Sistemi ve Batı'nın rejim değiştirme stratejisi en başta gelenlerdir. Yeltsin döneminde Batı ile kurulmak istenen ortaklık ve sonrasında Moskova'nın milli güç unsurlarındaki zayıflık askeri güvenlik politikasına yansımış, Çeçenistan'da başarılı olunamamış, NATO'nun Bosna ve Kosova müdahaleleri ile genişlemesine engel olunamamıştır. Ancak Putin'in iktidara gelmesi ile 2000-2008 yılları arasında merkezi otorite tesis edilmiş, Çeçenistan sorunu çözülmüş, siyasi, askeri ve ekonomik güç geliştirilmiştir. "Büyük güç" yaklaşımı çerçevesinde "güçlü ekonomi, güçlü ordu, güçlü devlet" politikası benimsenmiştir. Bu dönemde büyük güçler ile çatışmacı ilişkilerden kaçınılmıştır. 2008 yılından sonra ise Gürcistan ve Ukrayna'da, NATO ve AB'nin RF sınırlarına kadar genişlemesine yol açabilecek gelişmelere askeri yönden cevap verilmiş, Moskova askeri hamlelerini daha da ileri taşıyarak eski Sovyet coğrafyası dışında yine ABD ve Batı'nın rejim değiştirme stratejisine karşılık Suriye'ye askeri müdahalede bulunmuş ve Esad rejimine destek olmuştur.

Anahtar Kelimeler :Rusya Federasyonu, Askeri Güvenlik, Çeçenistan, Gürcistan, Ukrayna, Suriye.

Tez Yöneticisi : Prof.Dr.Sertaç Hami BAŞEREN

Sayfa Sayısı : 345

T.C.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENCE SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2016

TRANSFORMATION IN MILITARY SECURITY REFLEX OF RUSSIAN FEDERATION

Ph.D.THESIS

Ahmet SAPMAZ

ABSTRACT

Russian Federation draws attention with its military operations since 2008. While Moscow was not capable of suppressing a small and weak separatist movement like the one in Chechnya in the 90s, it could take the military control of Chechnya in the 2000s. Moscow, who used its military force the first time abroad, recognized the independence of the separatist regions of Abkhazia and South Ossetia after its operations against Georgia. In 2014, Crimea was separated as a result of an hybrid war and annexed; the Pro-Russian rebellion in eastern and southern Ukraine is supported. In 2015, going further out of CIS territory, Assad regime in Syria was supported; which changed the flux of circumstances in Syria.

The objective of this study is to bring out the reasons of the above-mentioned politics, particularly of the military security policy of RF between the years 1991 and 2015. The main hypothesis of the study is that the reflex of RF's military security policy is in the phase of transformation. In this period, there has been some changes in the scope of the threat and violence, present in the security documents as well as in Russia's strategy against the current threat, as part of a change in its national power elements. Within this framework, the main reason of the transformation in RF's military security reflex is the international developments and anarchical context. However, it is not the only reason. RF's internal dynamics also have some influences on its military security policy. In this study, the relations of RF with United States of America (USA), European Union (EU) and China are analyzed, as part of the international developments. Since the most influent country on RF's military security policy is the USA, the issues of NATO where Washington is quite prepotent, the Ballistic Missile System and Kosovo were taken into consideration. As internal variables, the perception of the presidents, the idea of "great power", the progress of economic and military power are observed. The theoretical framework of neoclassical realism is used in the

study, in order to explain the military security policy of RF by analyzing its external and internal variables.

In the first chapter of the study, neoclassical realism is analyzed in the framework of the realist tradition, through the notions "security", "national security", "military security" and "military doctrine". In the three following chapters the military security policy of RF is analyzed within the terms of Yeltsin (1991-1999) (Fall), of Putin (2000-2008) (Recovery and Restoration) and of Putin (2008-2015) (Countermove). In each chapter, the security documents of RF, the utilization of military power and the reasons of the use of military power are analyzed respectively. The study ends with the conclusion and assessment parts.

In this framework, whereas the perception of internal threat is quite strong because of Chechnya during the term of Yeltsin, the extent of the threat changes into an external threat originating from the USA during the following terms. The main threats amongst all are the expansion of NATO, the Ballistic Missile Defense System and the Western strategy of changing regimes. During Yeltsin's term, the idea of collaboration with the West and afterwards the weakness of Moscow in its national power elements influenced the military security policy; there was failure in Chechnya and the expansion of NATO, together with its intervention to Bosnia and Kosovo, could not be avoided. However, when Putin came to power, between 2000-2008, central authority was set up, the problem of Chechnya was solved and politic, military and economic power improved. Through the "great power" approach, "powerful economy", "powerful army" and "powerful state" policy is appropriated. In this period, conflictual relations with great powers were avoided. When it comes to the period after 2008, military reply was given to NATO and EU in Georgia and Ukraine, in order to prevent them from expanding towards the borders of RF. Moscow took a further step out of ex-soviet geography, with its military intervention in Syria and support to Assad's regime, once more against the USA's and Western strategy of changing the regime.

Keywords : Russian Federation, Military Security, Chechenya, Georgia, Ukraine, Syria.

ADVISOR : Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

Number of Pages: 345

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ETİK BEYANI.....	iii
İTHAF/ADAMA.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
ÇİZELGELER.....	xvii
ŞEKİLLER.....	xix
KISALTMALAR.....	xxi
ÖNSÖZ.....	xxiii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVE

1.1	Kavramsal Çerçeve.....	5
1.1.1	Güvenlik.....	5
1.1.2	Ulusal Güvenlik.....	9
1.1.3	Askeri Güvenlik.....	14
1.1.4	Askeri Doktrin.....	20
1.2	Teorik Çerçeve.....	23
1.2.1	Realizm Geleneğinin Temel Varsayımları.....	23
1.2.2	Klasik Realizm.....	24
1.2.3	Neorealizm.....	26
1.2.4	Neoklasik Realizm.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

YELTSİN DÖNEMİ ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (ÇÖKÜŞ DÖNEMİ)

2.1.	SSCB ve Yeltsin Dönemi Güvenlik Dokümanlarının Analizi.....	33
2.1.1.	SSCB Askeri Doktrinlerinin İncelenmesi.....	33
2.1.2.	SSCB'den, Rusya Federasyonu'na Geçiş.....	38
2.1.3.	1993 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini.....	48
2.1.3.1.	Siyasi Temel.....	49
2.1.3.2.	Askeri Temel.....	51

2.1.3.3.	İktisadi Temel.....	52
2.1.3.4.	Rusya Federasyonu 1993 Yılı Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi....	53
2.1.4	1997 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Politikası.....	54
2.2	Rusya Federasyonu'nun Yeltsin Dönemi Kuvvet Kullanımı.....	57
2.2.1	I. Rusya Federasyonu-Çeçenistan Savaşı.....	57
2.2.1.1	Rusya Federasyonu -Çeçenistan İlişkilerinin Tarihi.....	57
2.2.1.2.	Çeçenistan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi.....	60
2.2.1.3.	I. Rusya Federasyonu -Çeçenistan Savaşı'nın Askeri Boyutu.....	67
2.2.1.4	Çeçenistan'da İki Savaş Arası Dönem.....	77
2.3	Yeltsin Dönemi Askeri Güvenlik Politikasına Etki Eden Nedenler..	78
2.3.1	Uluslararası Sistem Kaynaklı Nedenler.....	78
2.3.1.1	Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri ve ABD Kaynaklı Nedenler.....	78
2.3.1.1.1	Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri.....	78
2.3.1.1.1.1	Atlantikçi Dönem.....	81
2.3.1.1.1.2	Primakov Dönemi (Avrasyacı Dönem).....	84
2.3.1.1.2	ABD Kaynaklı Nedenler.....	86
2.3.1.1.2.1	NATO ve NATO'nun Genişlemesi.....	86
2.3.1.1.2.2	Balistik Füze Savunma Sistemi'nin Kurulması Girişimi.....	95
2.3.1.1.2.3	Kosova Krizi:Rusya Federasyonu'nun Uluslar arası Etkisizliğinin Kanıtı.....	99
2.3.1.2	Avrupa Birliği ile İlişkiler.....	103
2.3.1.2.1	Stratejik Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması Kapsamında İlişkiler.....	104
2.3.1.3	Çin ile Yeniden Gelişen İlişkiler.....	105
2.3.1.3.1	Sınır Sorunları ve Çözümüne Yönelik Girişimler.....	107
2.3.1.3.2	Rusya Federasyonu'nun Çin'e Silah Satışı.....	108
2.3.1.3.3	Çin'in Rusya Federasyonu'na Yönelik Askeri Tehdit Olma Durumu ve Rus Uzak Doğusu'na Çinli Göçü.....	109
2.3.1.3.4	Şangay Beşlisi Çerçevesinde İlişkilerin Gelişmeye Başlaması.....	109
2.3.2	Rusya Federasyonu İç Faktörleri.....	110
2.3.2.1	Lider Bakış Açısı: Yeltsin.....	110
2.3.2.2	Temeli Olmayan Büyük Güç.....	113
2.3.2.3	Ekonomik Dönüşüm ve Ekonomik Kriz.....	114
2.3.2.4	Askeri Gücü Sorgulanan Rusya.....	118
2.3.2.4.1	Askeri Reform Çabaları.....	122
2.3.2.4.2	Kolektif Güvenlik Anlaşması.....	124
2.4	Bölüm Değerlendirmesi.....	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ (2000-2008) ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (TOPARLANMA VE RESTORASYON DÖNEMİ)

3.1	Putin Dönemi (2000-2008) Güvenlik Dokümanlarının Analizi.....	131
3.1.1	2000 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti.....	131
3.1.2	2000 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini.....	136
3.1.2.1	Siyasi Temel.....	136
3.1.2.2	Askeri Stratejik Temel.....	139
3.1.2.3	İktisadi Temel.....	141
3.1.2.4	Rusya Federasyonu 2000 Yılı Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi.....	141
3.2	Rusya Federasyonu'nun Putin Dönemi (2000-2008) Kuvvet Kullanımı.....	142
3.2.1	II. Rusya Federasyonu-Çeçenistan Savaşı'nın Askeri Boyutu.....	142
3.3	Putin Dönemi (2000-2008) Askeri Güvenlik Politikasına Etki Eden Nedenler.....	149
3.3.1	Uluslararası Sistem Kaynaklı Nedenler.....	149
3.3.1.1	Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri ve ABD Kaynaklı Nedenler.....	149
3.3.1.1.1	Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri.....	149
3.3.1.1.1.1	11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Sonrası İşbirliği Dönemi.....	149
3.3.1.1.1.2	Irak Harekâtı, Renkli Devrimler ve Gerginleşen İlişkiler.....	152
3.3.1.1.1.2	Münih Güvenlik Konferansı ve Rusya Federasyonu'nun Meydan Okuması.....	155
3.3.1.1.2	ABD Kaynaklı Nedenler.....	157
3.3.1.1.2.1	NATO'nun Genişlemesi.....	157
3.3.1.1.2.2	ABD'nin Anti Balistik Füze Anlaşması'nın Feshi ve Balistik Füze Savunma Sistemini Tesis Etme Çalışmaları.....	160
3.3.1.1.2.3	Kosova Krizi: Askeri Müdahaleden Bağımsızlığa Doğru.....	164
3.3.1.2	Avrupa Birliği İle İlişkilerde Putin Faktörü.....	165
3.3.1.2.1	Gerilen İlişkiler ve Problem Sahaları.....	166
3.3.1.3	Çin ile Kurumsallaşan Ortaklık.....	167
3.3.1.3.1	Şangay İşbirliği Örgütü'nün Kurulması.....	169
3.3.1.3.2	Ekonomik İlişkiler.....	169
3.3.2	Rusya Federasyonu İç Faktörleri.....	170
3.3.2.1	Lider Bakış Açısı: Putin.....	170

3.3.2.2	Büyük Güç Rusya'nın Temellerinin Oluşması.....	176
3.3.2.3	Büyüyen Ekonomik Güç Rusya.....	178
3.3.2.4	Askeri Güç Rusya ve Askeri Reform.....	180
3.3.2.4.1	Askeri Reform.....	182
3.3.2.4.2	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Kuruluşu.....	185
3.4	Bölüm Değerlendirmesi.....	187

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ (2008-2015) ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (KARŞI HAMLE DÖNEMİ)

4.1	Putin Dönemi (2008-2015) Güvenlik Dokümanlarının Analizi.....	191
4.1.1	Rusya Federasyonu'nun 2020 Yılına Kadar Ulusal Güvenlik Stratejisi.	191
4.1.2	2010 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini.....	196
4.1.2.1	Rusya Federasyonu'na Yönelik Askeri Tehdit ve Askeri Tehlikeler.....	196
4.1.2.2	Rusya Federasyonu'nun Askeri Politikası.....	198
4.1.2.3	Savunma İçin Askeri-Ekonomik Destek.....	200
4.1.2.4	Rusya Federasyonu'nun 2010 Yılı Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi.....	201
4.1.3	2014 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini.....	202
4.1.3.1	Rusya Federasyonu'na Yönelik Askeri Tehdit ve Askeri Tehlikeler.....	202
4.1.3.2	Rusya Federasyonu'nun Askeri Politikası.....	205
4.1.3.3	Savunma İçin Askeri-Ekonomik Destek.....	206
4.1.3.4	Rusya Federasyonu 2014 Yılı Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi.....	207
4.1.4	Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi (31 Aralık 2015).....	209
4.2	Rusya Federasyonu'nun Putin Dönemi (2008-2015) Kuvvet Kullanımları.....	211
4.2.1	2008 Yılı Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı.....	211
4.2.1.1	Rusya Federasyonu-Gürcistan İlişkilerinin Tarihi.....	211
4.2.1.2	Güney Osetya.....	214
4.2.1.3	Abhazya.....	215
4.2.1.4	Acaristan.....	217
4.2.1.5	Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı'na Kadar Olan Gelişmeler.....	218
4.2.1.6	Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı'nın Askeri Boyutu.....	225
4.2.1.7	Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi.....	230

4.2.2	Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı ve Doğu Ukrayna'da Rus Yanlısı Ayaklanma.....	235
4.2.2.1	Rusya Federasyonu-Ukrayna İlişkilerinin Tarihi.....	235
4.2.2.2	Kırım'ın Tarihi.....	244
4.2.2.3	Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı Öncesi Meydana Gelen Gelişmeler.....	247
4.2.2.4	Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakının Askeri Boyutu ve Doğu Ukrayna'daki Gelişmeler.....	249
4.2.2	Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi.....	253
4.2.3	Rusya Federasyonu'nun Suriye'ye Yönelik Askeri Müdahalesi.....	255
4.2.3.1	Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Tarihi.....	255
4.2.3.2	Rusya Federasyonu'nun Suriye'ye Yönelik Askeri Harekâtı.....	256
4.3	Putin Dönemi (2008-2015) Askeri Güvenlik Politikasına Etki Eden Nedenler.....	260
4.3.1	Uluslararası Sistem Kaynaklı Nedenler.....	260
4.3.1.1	Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri ve ABD Kaynaklı Nedenler.....	260
4.3.1.1.1	Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri.....	260
4.3.1.1.1.1	Medvedev Dönemi ve ABD-RF ilişkilerinde “Yeniden Başlama” (Reset) Politikası.....	260
4.3.1.1.1.2	Yeniden Putin ve İlişkilerin Kopma Noktası.....	262
4.3.1.1.2	ABD Kaynaklı Nedenler.....	264
4.3.1.1.2.1	NATO.....	264
4.3.1.1.2.2	Balistik Füze Savunma Sistemi.....	266
4.3.1.2	Avrupa Birliği.....	268
4.3.1.2.1	Gerilen İlişkiler ve Problem Sahaları.....	268
4.3.1.2.2	Ekonomi ve Enerji İlişkileri.....	269
4.3.1.3	Çin.....	271
4.3.1.3.1	Rusya Federasyonu'nun Çin'e Silah Satışı.....	272
4.3.1.3.2	Rusya Federasyonu'na Yönelik Çin Askeri Tehdidi.....	273
4.3.1.3.3	Ekonomik İlişkiler.....	273
4.3.2	Rusya Federasyonu İç Faktörleri.....	274
4.3.2.1	Lider Bakış Açısı: Putin.....	274
4.3.2.2	Büyük Güç Rusya.....	276
4.3.2.3	Ekonomik Güç Rusya.....	277
4.3.2.3.1	Enerji.....	279
4.3.2.3.2	Savunma Sanayi ve Silah Satışı.....	283

4.3.2.3.3	Ekonomide Bölgeselleşme: Avrasya Ekonomik Birliği'ne.....	285
4.3.2.4	Askeri Güç Rusya ve Askeri Reform.....	286
4.3.2.4.1	Askeri Reform.....	290
4.3.2.4.1.1	Askeri Reformun Nedenleri.....	290
4.3.2.4.1.2	Askeri Reformun Dayandığı Temel Tehditler.....	291
4.3.2.4.1.2	Askeri Reformun İçeriği.....	293
4.3.2.4.1.2.1	Organizasyonel Yapı.....	293
4.3.2.4.1.2.2	Personel.....	294
4.3.2.4.1.2.3	Silah Modernizasyonu.....	295
4.3.2.4.2	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü.....	299
4.4	Bölüm Değerlendirmesi.....	301
	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	305
	KAYNAKÇA.....	317

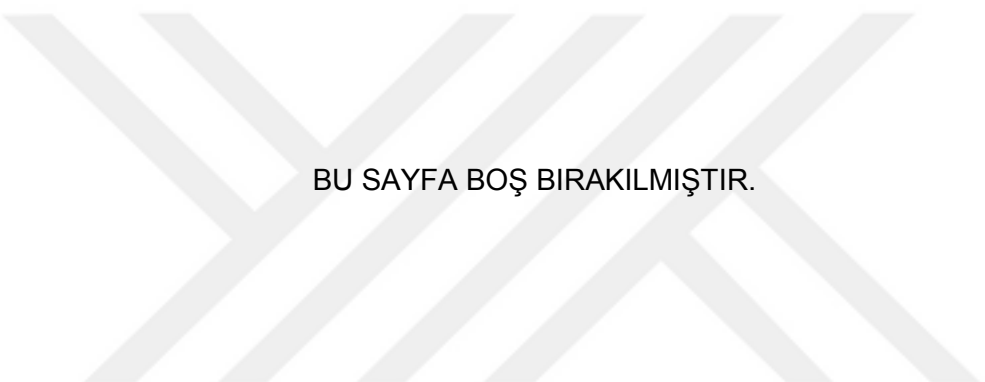
EKİ

EK-A (Rusya Federasyonu'nun 1992-2014 Yılları Arasında Silah İhracatı Yaptığı Devletler)

ÇİZELGELER

Sayfa

Çizelge-1	RF'nin SSCB'den Devraldığı Konvansiyonel Silahlar.....	42
Çizelge-2	RF'nin 1992-1999 Yılları Arasında Ekonomik Göstergeleri.....	116
Çizelge-3	SSCB ve RF Savunma Bakanlığı Personel Mevcutları.....	123
Çizelge-4	RF'nin İhracat Kalemleri ve Toplam İhracat İçindeki Payları.....	180
Çizelge-5	Gürcistan'ın 2003-2008 Yılları Arası Askeri Harcamaları.....	222
Çizelge-6	RF ve Gürcistan Silahlı Kuvvetlerinin Karşılaştırılması.....	229
Çizelge-7	2014 Yılı Verilerine Göre Devletlerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Sıralamaları.....	278
Çizelge-8	RF'nin İhracat Kalemleri ve Toplam İhracat İçindeki Payları.....	280
Çizelge-9	RF'nin 2014 yılı Doğalgaz İhracatında İthalatçı Devletlerin Payları.....	281
Çizelge-10	1992-2014 Yılları Arasında En Çok Silah İhracatı Yapan 10 Devlet.....	283
Çizelge-11	RF Silah İhracatının Toplam İhracat İçerisindeki Payı.....	284
Çizelge-12	2014 Yılına göre RF'nin Tahmin Edilen Stratejik Nükleer Silah Stoğu..	288
Çizelge-13	RF'nin Sahip Olduğu Stratejik Olmayan (Taktik) Nükleer Silahlar Stoğu.....	289
Çizelge-14	2008 Yılına Kadar RF Ordusu'nun Barış ve Savaş Zamanında Birlik, Silah ve Teçhizatlarının Hazırlık Durumları.....	290
Çizelge-15	SSCB ve RF'nin Askeri Harcamaları ve GSMH'ye Oranları.....	296
Çizelge-16	2014 yılında En Çok Savunma Harcaması Yapan 15 Devlet.....	297
Çizelge-17	RF Silahlı Kuvvetlerinin 2008-2020 Yıllarındaki Durumunun Karşılaştırılması.....	299
Çizelge-18	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Üyelerinin 2014 Yılı Savunma Harcamaları ve 2015 Yılı Personel Sayıları.....	300

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

ŞEKİLLER

Sayfa

Şekil-1	Ulusal Güvenlik Konsepti ile Diğer Doktrin ve Konseptler Arasındaki Hiyerarşi.....	11
Şekil-2	Neoklasik Realizm Perspektifinde Devletin Dış ve Güvenlik Politikası.....	28
Şekil-3	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Askeri Bölgeleri.....	34
Şekil-4	Rusya Federasyonu Siyasi Haritası.....	41
Şekil-5	Çeçenistan Özerk Cumhuriyeti Haritası.....	58
Şekil-6	NATO'nun Genişleme Süreci.....	88
Şekil-7	Füze Savunma Sistemi.....	97
Şekil-8	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve NATO.....	186
Şekil-9	Rusya Federasyonu Stratejik Komutanlıkları.....	194
Şekil-10	Gürcistan Siyasi Haritası.....	212
Şekil-11	2008 Yılı Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı.....	227
Şekil-12	Ukrayna Siyasi Haritası.....	235
Şekil-13	Avrupa Birliği'nin Rusya Federasyonu'na İthalat ve İhracatı ile Ticari İlişkilerdeki Denge.....	270
Şekil-14	1999-2013 Yılları Arası Rusya Federasyonu'nda Putin'e Verilen Kamuoyu Desteği.....	275
Şekil-15	Rusya Federasyonu'nun Silah İhracatı.....	284
Şekil-16	Dünyada Nükleer Silah Sahibi Ülkeler (2014 Yılı).....	287
Şekil-17	Rusya Federasyonu, ABD ve Çin'in Askeri Harcamaları.....	297
Şekil-18	Rusya Federasyonu'nun Petrol ve Doğalgazdan Elde Ettiği Gelir ve Askeri Bütçesinin Karşılaştırılması.....	298

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Balistic Missile (Anti Balistik Füze)
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AET	: Avrasya Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin, Güney Afrika
DSP	: Devlet Silahlanma Programı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FBI	: Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu)
FSB	: Federal Güvenlik Servisi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
G-7	: Gelişmiş Yedi (Devlet)
G-8	: Gelişmiş Sekiz (Devlet)
IFOR	: Implementation Force (Uygulama Gücü) (NATO)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)

IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
KAİK	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KFOR	: Kosovo Force (Kosova Gücü)
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
RF	: Rusya Federasyonu
RSFSC	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SFOR	: Stability Force (İstikrar Gücü) (NATO)
SOİA	: Stratejik Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TACIS	: Technical Aid to the Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım)
UAKKA	: Uyarlanmış AKKA
UÇK	: Ushtria Çlirimtare e Kosoves (Kosova Kurtuluş Ordusu)
UNMIK	: United Nations Interim Administration in Kosovo (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi)
UNOMIG	: United Nations Observer Mission in Georgia (Birleşmiş Milletler Gürcistan Gözlem Heyeti)
VDKKK	: Vatandaşlarını Dışarıda Korumak İçin Kuvvet Kullanmak

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Rusya Federasyonu'nun askeri gücünü sıklıkla kullanmaya başlaması ve askeri güvenlik dokümanlarını sıklıkla güncellemesi üzerine, Moskova'nın askeri güvenlik alanında ne düşündüğü, ne yaptığı ve neden yaptığı sorularına yanıt bulmak amacıyla hazırlanmıştır. 2014 yılında çalışmanın hazırlanmaya başlaması ile RF'nin askeri hareketliliği artmış, önce Ukrayna'da sonra ise Suriye'de askeri kuvvet kullanmıştır. Bu durum bir yandan incelenecek örneklemin genişliğini artırarak çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğine katkı sağlarken, diğer yandan sosyal bilimlerde yaşanan bir olgu/olayı tahlil etmenin zorluğunu ortaya koymuştur.

Çok değerli Tez Danışmanım Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN ile Tez İzleme Komitemde yer alan Türkiye'de Rusya Federasyonu/Rusya tarihi alanında sayılı uzmanlardan olan Prof.Dr. Erel TELLAL ve geçmişte SSCB dönemini yaşayan ve bu konudaki eşsiz tecrübeleri ile olaylara farklı açılardan yaklaşmamı sağlayan Doç.Dr. Cavid ABDULLAHZADE'nin rehberlik, destek ve yardımları ile çalışma yürütülmüş ve sonlandırılmıştır.

Rusya, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti'nin askeri güvenliğine doğrudan etki etmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın ortaya koyduğu hususların ötesinde Rusya Federasyonu'nun askeri güvenlik politikasının Türkiye Cumhuriyeti'ne etkilerine yönelik çalışmaların yapılmasının bir zorunluluk olduğu değerlendirilmektedir. Umarız çalışmamız, konu ile ilgilenen karar vericiler, akademi ve okurlar için faydalı bir kaynak olma niteliği taşır.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

GİRİŞ

“Rusya’nın sadece iki müttefiki var:

Ordusu ve Donanması”

Çar III. Aleksandr

Askeri güç, Çarlık Rusya’sı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Rusya Federasyonu’nun (RF) en önemli milli güç bileşeni olmuştur. İki süper güçten biri olan SSCB’nin, 1991 yılında dağılması ile Soğuk Savaş¹ dönemi sona ermiştir. SSCB’nin varisi RF siyasi, ekonomik ve askeri açıdan büyük bir çöküş yaşamıştır. SSCB döneminde Kızıl Ordu’nun sahip olduğu büyük askeri güçten nükleer silahlar ve gelişmiş askeri endüstriyel kompleks dışında RF’ye iyi bir miras kalmamıştır. 1990’lı yıllar boyunca RF’nin askeri politikada başarılı olduğunu söylemek güçtür. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) çerçevesinde ve RF liderliğinde ortak bir ordu kurulamamış, Çeçenistan’da savaş kaybedilmiş, Kosova’ya yönelik NATO harekâtına göz yummak zorunda kalınmıştır. 1998 yılında yaşanan ekonomik kriz ile Rus ekonomisi çökmüştür. RF bu dönemdeki gelişmelerde etkili bir aktör değildir. Diğer yandan ekonomik durumun kötülüğü ve siyasi istikrarsızlık, Ordu’nun reforma tabi tutulmasına engel olmuştur. 1990’lı yılların başında RF’yi takip ve analiz edenlerin çoğu Moskova’nın genelde Batı özelde ise ABD ile uyumlu politikalar geliştirerek “yeni dünya düzenine” ayak uydurmak zorunda kalacağını düşünmüştür.

Ancak 2000 yılından itibaren RF Devlet Başkanlığını üstlenen Vladimir Putin, “güçlü ekonomi, güçlü ordu, güçlü devlet” ilkesi ile yola çıkarak, 1990’lı yıllarda çöküşü yaşayan RF’de öncelikle siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamıştır. Bu dönem Moskova açısından bir toparlanma ve restorasyon süreci olmuştur. Güvenlik dokümanları yeniden yayımlayarak, RF’nin askeri güvenliğine yön verilmiştir. İkinci RF-Çeçenistan Savaşı’nda elde edilen başarı, devleti yeni bir bölünme sendromundan kurtarmış ve Putin’e olan iç kamuoyu desteğini artırmıştır. Putin, 2007 yılında Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması’nı (AKKA) koşulların değişmesi ve diğer taraf devletlerin taahhütlerini yerine getirmedeği gerekçesiyle askıya almıştır. Moskova aynı zamanda uzun menzilli kıtalararası nükleer bombardıman uçaklarının düzenli devriye uçuşlarına yeniden başlamıştır. Bu dönemde Moskova dünya politikasında büyük dikkat çekmemiştir. RF’nin dünya politikasında en etkin ve görece bağımsız çıkışı, RF Devlet Başkanı Putin’in 43’üncü Münih Güvenlik Konferansı’nda ABD’yi açıkça eleştiren

¹ Soğuk Savaş’ın en genel tanımı “ tarafların birbirlerine karşı silaha başvurmaktan çekindikleri çatışma”dır. Tarihte daha önce örnekleri görülmekle birlikte, en yakın olanı İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB arasında yaşanmıştır. Soğuk Savaş’ın en önemli özelliği tarafların sahip oldukları nükleer silah kapasiteleri nedeniyle birbirlerine karşı kuvvete başvuramamalarıdır (Tellal, 2002).

konusmasıdır. Putin'in Medvedev ile kurduğu halef-selef ilişkisi politikalarında sürekliliği sağlamıştır. RF eski Sovyet coğrafyasında etkinliğini sürdürmek için dondurulmuş vaziyette beklettiği sorunları kendi lehine kullanmaya başlamıştır. Bu kapsamda Moskova ilk kez Gürcistan'a yönelik yurt dışında askeri güç kullanmış ve RF'nin büyük güç politikasının uygulama safhası başlamıştır. Moskova'nın Gürcistan'a karşı düzenlediği askeri harekât ile dünya ve özellikle Avrupa sarsılmıştır. RF, 2014 yılında tek kurşun atmadan gerçekleştirdiği hibrit savaş ile Kırım'ı ilhak etmiştir. Moskova, ABD ve müttefiklerinin devrilmesi için çaba gösterdiği Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad'ı 2015 yılında askeri olarak desteklemiş ve rejimin devamını sağlamıştır.

Hiç şüphesiz ki RF'nin günümüzde dünya politikasının gündemine oturmasının temel nedeni sahip olduğu askeri güç ve uyguladığı askeri politikadır. Günümüzde RF'den ekonomik olarak gelişmiş olan çok sayıda Avrupa ve Asya-Pasifik devleti ve aynı zamanda BMGK üyesi olan Çin, İngiltere ve Fransa uluslararası politikada Moskova kadar ön plana çıkmamakta ve askeri güç kullanmamaktadır. RF'nin gerçekleştirdiği askeri hamleleri çeşitli çevrelerce; Moskova'nın emperyal geçmişine dönme isteği, eski Sovyet coğrafyasında hakimiyet kurma çabası, revizyonist bir politika izlemesi, XVIII. yüzyılda gibi davranması, uluslararası hukuku hiçe sayması ve saldırgan bir devlet olması çerçevesinde değerlendirmektedir. RF bu ve benzer iddialara karşı, her devlet gibi ulusal çıkarlarını ve güvenliğini korumanın peşinde olduğunu, politikalarının temelde savunmacı olduğunu, diğer büyük güçlerin davranışlarından farklı bir davranış sergilemediğini iddia etmektedir. Tüm bu gelişmeler karşısında dünya, RF'nin askeri güvenlik politikası ve bahse konu politikanın oluşumuna neden olan etkenleri araştırmaya ve sorgulamaya başlamıştır. Aynı şekilde bu çalışmanın başlangıç noktası da RF'nin askeri güvenlik politikasını akademik bir çerçevede ele almak ve bahse konu politikanın nedenlerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın temel varsayımı RF'nin askeri güvenliğinin 1991'den günümüze bir dönüşüm süreci içerisinde olduğudur. Bu durumun en temel göstergesi RF'nin güvenlik dokümanlarında tehdidin kapsam ve şiddetinde görülen değişim ve RF'nin milli güç unsurlarında görülen gelişimin bu tehditlere yönelik hareket tarzlarına yansmasıdır. Diğer yandan RF güvenlik dokümanlarının yayımlanma dönemleri ve sıklıkları ile Moskova'nın daha fazla askeri kuvvet kullanımına yönelmesi, RF'nin askeri güvenlik politikasındaki dönüşümü ortaya koymaktadır. Bu dönüşümün uluslararası alanda da etkileri görülmektedir. Bunlardan en göze çarpanı güvenlik çalışmalarına ilişkin olanıdır. Soğuk Savaş sonrası disiplinde adeta bir köşeye atılarak yalnızlaştırılan ve insan güvenliği, gıda güvenliği vb. yaklaşımların gerisinde kalan askeri güvenlik, RF'nin

hamleleri ile yeniden gündeme sert bir dönüş yapmıştır. Bu durumun sahadaki yansıması günümüzün en büyük askeri ve siyasi ittifakı olan NATO'nun "alan dışı" ve "görev dışı" konseptinden, fiili olarak "alan içi" ve "görev içi" konseptine dönüş yapmak zorunda kalmasıdır.

Çalışma RF'nin askeri güvenlik refleksindeki dönüşümü neoklasik realizmin kuramsal çerçevesi dahilinde açıklamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda, RF'nin askeri güvenlik refleksindeki dönüşümün temel nedeninin bağımsız değişken olarak incelenen uluslararası gelişmeler olduğu iddia edilmektedir. Ancak bahse konu uluslararası gelişmeler, RF'ye özgü iç değişkenlerin yani ara değişkenlerin süzgecinden geçerek Moskova'nın askeri güvenlik politikasına yani bağımlı değişkene dönüşmektedir.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavramsal ve teorik çerçeve ele alınmıştır. Kavramsal çerçeve olarak güvenlik, ulusal güvenlik, askeri güvenlik ve askeri doktrin kavramları incelenmiştir. Müteakiben çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan neoklasik realizm, genel olarak realizm geleneği ile bu geleneğin öncülleri olan klasik realizm ve neorealizm çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu çalışmada neoklasik realizmin kuramsal temel olarak seçilmesinin en önemli nedeni, ileride detaylı şekilde açıklanacağı gibi, neoklasik realizmin realizm geleneği içerisinde devleti birim olarak incelemeye imkân vermesidir. RF'nin askeri güvenlik politikası üzerinde uluslararası gelişmelerin büyük etkisi bulunmakla birlikte yegâne neden bunlar değildir. Bahse konu uluslararası gelişmeler, RF'ye özgü ara değişkenlerin süzgecinden geçerek RF'nin askeri güvenlik politikasına dönüşmektedir. Dolayısıyla neoklasik realizm dış ve iç değişkenleri bir araya getirerek bir devletin dış ve güvenlik politikasını analiz etmeye uygun bir zemin hazırlamaktadır.

İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde RF'nin askeri güvenlik politikası analiz edilmektedir. Üç bölümde inceleme yapmanın temel gerekçesi, RF'nin Yeltsin döneminde bir çöküş dönemi (1991-1999), Putin'in ilk iki başkanlık döneminde bir toparlanma ve restorasyon dönemi (2000-2008), Putin'in Başbakanlık ve üçüncü başkanlık döneminde (2008-2015) ise bir karşı hamle dönemi yaşadığı varsayımına dayanmaktadır. Bahse konu ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerin kurgusu aynıdır. Bu bölümlerin her biri kendi içerisinde üç ana kısma ayrılmaktadır. İlk kısımda RF'nin askeri güvenlik konusunda ne düşündüğü ve öngördüğünü ortaya koymak maksadıyla RF'nin incelenen döneme ait ulusal güvenlik dokümanları ve askeri doktrinleri ele alınmıştır. İkinci kısımda RF'nin askeri güvenlik politikasının temel yansıması olan askeri kuvvet kullanımları, RF'nin askeri güvenlik kapsamında ne yaptığı sorusunu

cevaplamak maksadıyla incelenmiştir. Üçüncü kısımda ise RF'nin askeri güvenlik politikasına (bağımlı değişken) etki eden nedenler, uluslararası gelişmeler (bağımsız değişken) ve RF içi gelişmeler (ara değişken) başlıklarında analiz edilmiştir. Bu kısımda uluslararası gelişmeler olarak RF'nin; ABD, Çin ve AB ile olan ilişkileri ve etkileşimi açıklanmaya çalışılmıştır. RF'ye uluslararası alanda en çok etki eden aktörün ABD olduğu değerlendirildiğinden, ABD ile olan ilişkilerin temel oluşturduğu, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO), Balistik Füze Savunma Sistemi ve Kosova gibi konular ayrıca dile getirilmiştir. RF içi gelişmeler olarak ise RF devlet başkanının algısı, RF'nin uluslararası gelişmelere yönelik genel politikası, ekonomik gücü ile askeri güç ve reform süreci ele alınmıştır. Şüphesiz RF'nin askeri güvenlik refleksindeki dönüşüme sadece çalışmada incelenen değişkenler etki etmemekte, daha çok sayıda değişken etkide bulunmaktadır. Ancak hem çalışmanın sınırlanması gerekliliği hem de görece daha büyük etkisi olduğu değerlendirilen değişkenlerin her üç bölümde de ele alınmış olmasının, RF'nin askeri güvenlik politikasını incelemeyi mümkün kılacağı değerlendirilmektedir. Son bölümde ise yapılan incelemenin genelinden elde edilen sonuç ve değerlendirmeler ortaya konularak çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVE

1.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1 Güvenlik

Güvenlik kavramının kökü güven kelimesinden gelmektedir. Güven kelimesi Türkçe’de korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat anlamına gelmektedir. Güvenlik kavramının İngilizce karşılığı “security”dir. Latince “securus” teriminden türeyen kelimenin anlamı kaygıdan emin olma ve emniyette olmaktır (Glare, 2005 akt: Birdişli, 2013:15)

Her ne kadar üzerinde fikir birliğine varılabilecek her dönem ve çevre için geçerli bir tanımı olmasa da güvenlik genel olarak bir özne tarafından daha önce sahip olunan değerlerin korunması ve bunlara yönelik tehdidin bulunmamasıdır (Wolfers, 1952). Sahip olunan değerler belirli bir süre ihmal edilirlse öznenin varlığı tehdit altında kalabilir. Güvenlik ve varlığını sürdürme, çok yakın ilişkili kavramlar olsa da eş anlamlı değildir. Varlığını sürdürme fiziksel bir durumu belirtirken, güvenlik siyasi ve sosyal amaçları takip etme yeteneğini de içerir. Güvenlik, Ken Booth’un da belirttiği gibi varlığını sürdürme ve “artı”dan oluşmaktadır. Buradaki “artı” hayatı etkileyen tehditlerden uzak olmayı ve bazı hayat seçeneklerini içermektedir (Williams, 2008: 5-6).

Güvenlik genelde zenginlik ve güç ile beraber ele alınan bir kavramdır. Bunlardan zenginlik maddi olarak sahip olunan ile ilgiliyken, güç diğerlerinin hareketlerini kontrol edebilme olanağı ile ilgilidir. Güvenlik ise sahip olunan değerlere yönelik tehdit olmaması durumudur. Güvenlik objektif olarak sahip olunan değerlere yönelik tehdit olmaması anlamına gelirken, sübjektif olarak bu değerlere yönelik bir saldırı korkusunun bulunmaması halidir. Bu kapsamda güvenlik, güvenliğin hiç olmadığı ve tümüyle sağlandığı iki uç arasında değişen bir konumdadır (Wolfers, 1952). Güvenliğin sübjektif ve objektif çağrışımlarının uluslararası ilişkilerdeki yansımaları önemlidir. Örneğin muhtemel bir gelecek saldırı objektif olarak ölçülemez iken, bu durum sübjektif bir değerlendirme ve spekülasyon hususunu içermektedir. Devletler ya da devlet içi gruplar aynı dış uyaranlara karşı farklı reaksiyon vermektedirler. Bazıları tehlikeleri

abartırken diğerkleri de küçümsemektedir. Güvenliğe yaklaşım ve tehditlerin tanımlanmasındaki farklılıklar, algılama ve bu konuda karar vericilerin siyasi görüş ve düşüncelerinden kaynaklanmaktadır (Bilgin, 2010).

Güvenliğin çıkış noktası konusunda farklı iki felsefi düşünce bulunmaktadır. Bunlardan ilki güvenliğı, gücün toplamı olarak görmektedir. Bu yaklaşım açısından güvenliğı sahip olabilmek için para, silah, ordu vb. varlıklara ihtiyaç vardır. Bu kapsamda güç, güvenliğı giden yolu oluşturmaktadır. Aktörler sahip oldukları güç (özellikle askeri güç) oranında güvenliğı sahip olurlar. İkinci felsefi yaklaşımda ise güvenlik özgürleşme üzerine kuruludur. Bu çerçevede güvenlik farklı aktörler arasındaki ilişki olarak tanımlanır. Bu ilişki olumsuz anlamda tehdit eden bir şeyin olmaması ya da olumlu anlamda ise arzulanan bir durumun olması şeklinde ortaya çıkabilir. Diğer bir ifadeyle bu ilişki bazı şeylerden özgür olma, bazı şeyleri yapabilme özgürlüğüne sahip olmaktır. Bu kapsamda güvenlik bir kısım kesin taahhütler çerçevesinde güvenin oluşması ve bir dereceye kadar tahmin edilebilirliğin ortaya çıkmasıdır (Williams, 2008:6). Güvenlik göreceli bir kavram olarak nitelenebileceğinden uluslararası ilişkiler literatüründe tam ya da hiç olmamasından ziyade daha az ya da daha çok olması çerçevesinde incelenmektedir (Evans, Newnham, 2007:251).

Güvenlik, varlığını koruma ve sürdürme maksadına yönelik tüm davranışların özünde bulunan bir olgudur. Güvenliğı, tehdit kavramı olmadan açıklamak güçtür (Dedeoğlu, 2007:22-23). Çünkü güvenlik çoğunlukla tehdidin olmadığı bir durumu ifade eder. Tehdit; devlet, toplum ve birey gibi aktörlerin varlığına veya sahip olduğu değerlere yönelik olumsuz sonuç doğurma potansiyeli taşıyan olay ya da olgulardır (Karabulut, 2011: 11). Güvenliğe yönelik tehditler olağanüstü tedbirlerin alınmasına dayanak oluştururlar. Örneğin güvenlik tehditleri çoğu durumda güç kullanımını meşru kılar. Siyasi liderler güvenliğı gerekçe göstererek devletin tüm olanaklarını seferber edebilirler (Buzan, Waeever, Wilde, 1998:21). Tehdidi neyin oluşturduğunun belirlenmesinde devletin kültürü, değerleri, siyasi elit ve kamuoyunun düşünceleri ile baskı ve çıkar grupları değişen oranda etkili olabilirler. Yukarıdaki faktörlerde görülen değişim tehdit algılamasına da yansımaktadır. Genel olarak bir tehdidin varlığından söz edebilmek için tehdit kaynağının hem bu yönde bir niyete hem de kapasiteye sahip olması gerekmektedir. Tehdidin; manevi unsurunu niyet, maddi unsurunu ise kapasite oluşturur (Tezkan, 2005:205). Uluslararası ilişkilerde devletler çoğunlukla diğer devletlerin kendilerini tehdit etme niyetinde oldukları varsayımından hareket ederek, tehdidin varlığını rakibin kapasitesi ya da kapasite gelişimi üzerinden değerlendirirler (Varlık, 2015:47).

Tehdit kavramının iki yönü bulunmaktadır. Birincisinde tehditler gerçek olgu ve olaylara dayanır. İkincisinde ise tehditler algı ve tahminlere dayanır. Bir tehdidin gerçekten varlığı, ancak o tehdit meydana geldiğinde ortaya çıkar. Bu durum ise bahse konu tehdit konusunda önlem alınmasını geciktirmiş olur. Ancak diğer yandan gerçekte var olmayan ya da çok zayıf bir ihtimal dâhilinde olan olgu ve olaylar tehdit olarak kabul edilebilmektedir. Bu durum ise kaynakların boşa sarf edilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle tehlide yönelik olgu ve algı arasındaki aralık ne kadar yakın olursa, güvenliğin gerçekleştirilmesindeki başarı da o derece büyük olacaktır. Algı ile olgu arasındaki aralığın fazla olması ise tehditlerin sayısını artırmakta ve belirsizlik ortaya çıkararak yeterli ve etkin önlemler alınmasını engellemektedir (Dedeoğlu, 2007:22-23). Bu kapsamda güvenlik olgusundan söz edilebilmesi için varlığın korunmasına yönelik içsel veya dışsal tehdit/tehditlerin ve/veya buna yönelik algı ve tahminlerin bulunması gerekir. Amaçlanan durum değiştikçe iç ve dış tehdit algılaması da değişmektedir. Bir birey ya da devletin sahip olduğu değerler arttıkça, bunların kaybedilmesine yönelik endişeleri de artmaktadır (Dedeoğlu, 2007:23-24).

Tehdit genelde üç farklı durumda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, eldeki kaybetme riskidir. İkincisi başka bir aktörün elinde veya etkisinde olanı ele geçirememesi ya da üçüncü bir güce kaptırma riskidir. Son durum ise aktörlerden bağımsız ve küresel nitelikteki tehditlerdir. Bu tehditlere karşı aktörler genelde üç halkaya sahip bir güvenlik sistemi inşa ederler. En iç halkayı, aktörün kendi güvenlik sistemi teşkil eder. En sıkı olan bu halkada, devletin rejimi, siyasi, ekonomik ve sosyal sistemi devam ettirilir. İç halkayı çevreleyen ikinci halkayı, yakın çevre güvenlik halkası meydana getirmektedir. Ortak sınırların paylaşıldığı diğer devlet ve alanlar, bu halka içerisine girmektedir. Bir devletin milli menfaat ve çıkarlarını gerçekleştirip, geliştirebilmesi için en elverişli coğrafya bahse konu bölgedir. Her devlet yakın çevresine yönelik benzer güvenlik algısına sahip olacağından tehdidin de öncelikle buradan gelmesi beklenir. Yakın çevre ile tarihsel açıdan gerçekleşen yoğun ilişkiler, coğrafi açıdan yaşanan genişleme ve daralma süreçleri, bu bölgede her devletin kendine ait bir takım siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel izler bulmasına olanak tanımaktadır. Üçüncü ve son halka ise küresel tehdit halkasıdır. İkinci halkaya temas etmeyen savaşlar, ekonomik krizler, çevre kirliliği bu halkaya verilebilecek örneklerdendir. Diğer iki halkaya göre daha gevşektir. Çünkü küresel tehditler hem daha çok sayıda aktöre tehdit oluşturmakta hem de mücadele edilmeleri çoğu zaman tek bir devletin imkânlarını aşmaktadır. Genellikle bir devletin imkân ve kabiliyetleri arttıkça, küresel tehditlere yönelik ilgisi artmaktadır. Bahse konu güvenlik halkalarının önem derecesi devletlerin kapasite ve güçleri

oranında değişmektedir (Dedeoğlu, 2007:62-64). Örneğin günümüzde küresel güç olan ABD için çoğu devletin üçüncü halkada gördüğü bir tehdit ilk halkayı teşkil ederek en öncelikli tedbir geliştirilmesi gereken bir alanı oluşturabilmektedir.

Benzer tehdit algılamasına sahip aktörler iki tür davranış ortaya koyarlar. İlk olarak tehdide yönelik aralarında işbirliği sağlarlar. Bu işbirliği ya bir araya gelenlerin ya da sistemin tümünün güvenliğini sağlar. İkinci olarak tehdidi bertaraf etmeye en muktedir aktörün denetimi altında, tehdit ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu durumda karşılıklı bağımlılıktan söz edilebilir (Dedeoğlu, 2007:26).

Askeri tehditler, geleneksel ulusal güvenlik endişelerinin özünü oluşturmaktadır. Askeri eylemler bir devletin tüm bileşenlerini tehdit edebilir. Askeri eylemler, devletin temel korumacı fonksiyonlarına saldırmanın ötesinde, daha derinde sosyal ve bireysel çıkarları tehdit eder. Çünkü devlet fiziki bir varlıktan öte sosyal bir varlıktır. Askeri tehditler çok çeşitli olabilir. En uç boyutu işgal ve hâkimiyet altına alınarak bir devleti ortadan kaldırmaktır. İşgal ve hâkimiyet, bir devletin topraklarının tamamının ya da bir bölümünün kaybına yol açabilir. Askeri tehditler cezalandırma şeklinde de olabilir. Buradaki amaç karşı hükümetin politikasını değiştirmektir. Örneğin nükleer caydırıcılık bu prensip üzerine inşa edilmiştir (Buzan, 1983: 75-76).

Güvenlik alanında önemli diğer bir kavramda “güvenlikleştirme”dir. Güvenlikleştirme herhangi bir şeyin (devlet, terör örgütleri, vb.), değerli bir öznenin varlığına yönelik tehdit olarak kurgulanması ve bu tehdit unsuruna karşı alınan tedbirleri desteklemek için kullanılmasıdır. Bu kavramın zıttını oluşturan “güvenlik dışılaştırma” ise önceden tehdit olarak kabul edilen bir şeyin artık tehdit olarak yapılandırılmamasıdır. Güvenlikleştirme çoğunlukla dış tehditlere yöneldiğinde, askeri güvenlik temelinde iki taraflı bir etkileşim sonucu oluşur. Bunlarda ilki aktörlerin sahip oldukları savunma, saldırma ve savunmaya yönelik gerçek imkân ve kabiliyetlerdir. İkincisi ise aktörlerin birbirlerinin imkân ve kabiliyetleri ile niyetlerine yönelik algılamalarıdır. Böylece güvenlikleştirme bir uçta savaşın diğer uçta silahların denetimi ve silahsızlanmanın bulunduğu düzlemin tümünü kapsamaktadır. Devletlerin münferiden askeri yeteneklere sahip olması, güvenlikleştirme için potansiyel ortaya çıkarmaktadır. Devleti yöneten elitler ve halk, diğer devletlerin askeri yeteneklerini tehdit olarak değerlendirmeye başlarsa, devletler arasında askeri güvenlik ikilemi ortaya çıkmaktadır. Bu ikilem bir tarafta askeri teknolojinin ilerlemesi, silahlanma yarışı ile savunma ve caydırıcılığa yönelik ulusal politikalarla, diğer yandan bu ikilemi

azaltmaya yönelik silahların denetimi ve azaltılması, saldırıya yönelik olmayan savunma politikaları ve zaman zaman da ittifakları içermektedir (Buzan, 2008).

Soğuk Savaş sonrası güvenlikleştirmenin temelini oluşturan askeri sektör, yaklaşık on yıl süre ile arka plana itilmiştir. Bu dönemde Soğuk Savaş süresince temel özelliklerden biri olan savaşın büyük güçler arasında gerçek bir ihtimal olma durumu ortadan kalkmıştır. Radikal realistler dışında tüm kesimler, savaşın çevre bölgelerde muhtemel, ancak büyük güçler arasında ise olanaksız olduğu düşünmüştür. Ancak bu koşullar altında dahi ABD dev bir askeri bütçeye sahip olmayı sürdürmüştür. ABD için küresel çapta tehdit eksikliği, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından “teröre karşı savaş” ile doldurulmuştur. Buzan’a göre askeri sektörün geleneksel üstünlüğü yeniden sağlanmıştır. Hatta savaş önemini yeniden kazanmıştır. Teröre karşı savaş, büyük güçlerin bölgesel ve yerel düzeyde müdahale etme gönüllülüklerini artırmıştır (Buzan, 2008).

Uluslararası ilişkilerde güvenliğin iki kullanım alanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki ulus devletin güvenliğidir. İkincisi ise sistemin bütününe yönelik güvenlik anlayışıdır. Ulusal güvenlik; ulus devletin gücünü, vatandaşlarının refah düzeyini ve ülkesel varlığını koruma ve geliştirme anlamı taşımaktadır.

1.1.2 Ulusal Güvenlik

Güvenlik alanında önde gelen uzmanların çoğu güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu hususunda uzlaşma içerisindedir. Bunların önemli bir bölümü güvenliği, temel değerlere yönelik (birey ve/veya grup olarak) tehditlerden özgür olma olarak tanımlamakta hem fikirdir. Aralarındaki farklılığın önemli nedenlerinden biri ise güvenliğin “bireysel”, “ulusal” ve “uluslararası” düzlemlerin hangisinin temel alınarak analiz edileceğidir (Baylis, 2008).

Geleneksel güvenlik yaklaşımının temelinde ulusal güvenlik kavramı bulunmaktadır. Bu yaklaşımın taraftarları güvenlik olarak ulusal güvenliği, ulusal güvenlik olarak da askeri güvenliği esas almaktadır. Realizmin etkisinde kalan geleneksel güvenlik yaklaşımı, devleti esas aktör olarak görmekte ve bu kapsamda çıkar ve gücü (özellikle askeri gücü) referans almaktadır. Tarihsel süreçte ülkelerin ulusal güvenliği, sahip oldukları ulusal güç ile bağlantılı görülmüştür. Devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamak için diğer devletler ile mücadeleye girişmesi ise uluslararası güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Karabulut, 2011:19-20).

1648 Vestfalya Anlaşması'nda bu yana devletler uluslararası sistemin en güçlü ve etkin aktörüdürler. Devletlerarası ilişkileri düzenleyen üst bir otoritenin olmadığı ortamda siyasal meşruiyetin temelini devletler oluşturmaktadır. Bu durumda devleti idare eden hükümetlerin en temel sorumluluğu güvenliğini sağlamaktır. Devletler, kendi kendine yeterliliğin esas olduğu anarşik ortamda, kendilerini korumak haricinde başka bir alternatifte sahip olmadıklarını düşünmektedir (Baylis, 2008).

Devletler arasında; yönetim sistemi, lider bakış açısı ve diğer nedenlerden ötürü oluşan farklılığın ulusal güvenlikle ilgili tehdit algılamalarını etkilediği görülmektedir. Örneğin, 1930'lu yıllarda Hitler ve Stalin, ideoloji ve ulusal güvenlik mülahazaları nedeniyle içte ve dışta bazı grup ve devletleri düşman olarak görme eğilimine girmişlerdir. Buna karşın, yönetim şekli ve lider bakış açısı ne olursa olsun tüm devletlerin yabancı kişi, grup ve devletlerden kuvvetli bir şekilde tehdit algıladığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu tehditlere yönelik tepkilerin demokratik ülkelerde daha rasyonel ve ölçülü olması beklenirken, 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında ve halen devam eden Suriye iç savaşında ABD ve Batılı devletlerin yabancı ve göçmenlere karşı izledikleri politikalar durumun farklı olabileceğini ortaya koymuştur (Çiçekli, 2003).

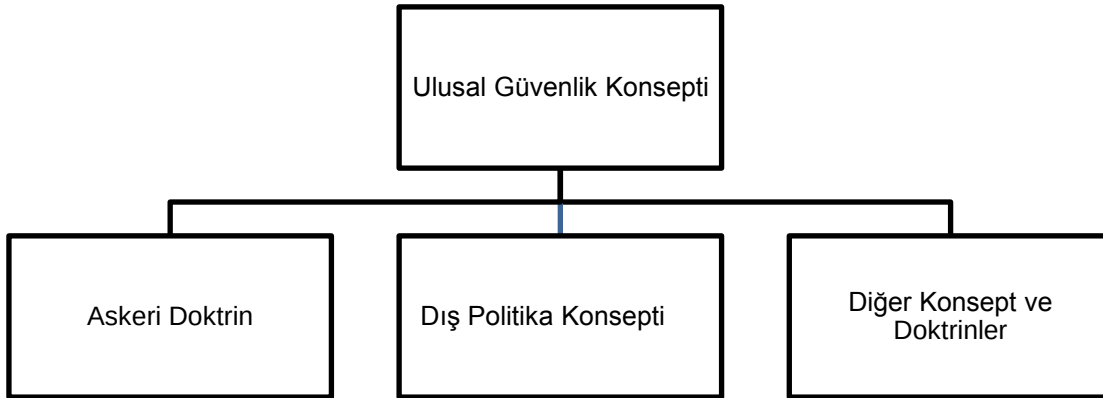
Ulusal güvenlik, bir devletin kendine yönelik tehditlerden uzak olma özgürlüğü olarak tanımlanmakta ve genel çerçevede devletin fiziki güvenliği, toprak bütünlüğü ve ulusal egemenliğinin korunması ile siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarını kapsamaktadır (Çiçekli, 2003). Ulusal güvenliğe yönelik tehditler arasında; kuvvet kullanma tehdidi, savaş, işgal, ihtilal, devrim, isyan, ülke içi şiddet, sivil itaatsizlik, sınıf çatışması, toplu göçler, dini ve ideolojik ihtilaflar yer almaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra uluslararası terörizm, bir ulusal güvenlik sorunu haline gelmiştir. Devletlerin ulusal güvenlik algılaması; iç ve dış tehdit değerlendirmesi, istikrar, devamlılık ve tarihsel arka plana bağlı olarak şekillenmektedir. Örnek olarak günümüzde İsrail ve geçmişte SSCB fiziksel varlıklarına yönelik büyük tehdit algıladıklarından askeri güvenliklerine büyük önem vermiştir. Bunun yanında bir devletin tehdit algılamaları kültürel, sosyal ve ekonomik tarihsel deneyimler ile ulusal politika, ideoloji ve iç politika oluşumuna etki eden elitlerin dünyaya bakışlarından da etkilenmektedir (Çiçekli, 2003).

Ulusal politika ve kararlar çoğu kez yukarıda belirtilenler çerçevesinde şekillenen tehdit algılamalarına dayanmaktadır. Bu tehditler, bazı aktörler tarafından hayal ürünü

ve abartılı olarak tanımlanabilirse de, bahse konu devletin yönetici elitleri ve halkın çoğu tarafından gerçek olarak algılanabilmektedir (Çiçekli, 2003).

Devletler, ulusal güvenliklerini sağlamak için farklı stratejiler takip etmektedirler. Komşularla iyi ilişkiler kurarak bir arada yaşamayı esas alan “yaşa ve yaşat”, zayıf bir devletin güçlü diğer bir devletin liderliği ve korumasını kabul etmesini kapsayan “güçlüye entegre olma”, tarafsızlık ilan ederek savaş ve askeri ittifaklarda yer almamayı öngören “tarafsızlık”, bir devletin güçlü bir hegemonu destekleyerek güvenliğini korumasını amaçlayan “sorumluluk teslimi”, devletler arasında göreceli bir denge sağlayarak saldırgan politikaların önüne geçmeyi temel alan “güç dengesi” ve güçlü devletlerin ulusal güvenliklerini temin maksadıyla üstün güçleriyle diğer devletleri istediği noktaya getirme politikası kapsamında “hegemonya” bahse konu stratejilerden bazıları olarak sıralanabilir (Karabulut, 2011:22).

Ulusal güvenlik politikası genel olarak ulusal çıkarları iç ve dış tehditlere karşı korumayı esas almaktadır. Ulusal güvenlik politikasının belirtildiği ulusal güvenlik konsepti; devletin en üst düzey stratejik dokümanıdır. Bahse konu doküman, devletin en önemli temel kılavuzu olup, ulusal güvenliği sağlayacak olan diğer konsept, doktrin, program ve dokümanlara kaynaklık eder (Şekil-1) (Buszynski, 1996: 5).

Şekil-1 Ulusal Güvenlik Konsepti ile Diğer Doktrin ve Konseptler Arasındaki Hiyerarşi (Haas, 2004:5)

Ulusal güvenlik konsepti; birey, toplum ve devletin siyasi, ekonomik, sosyal, askeri, çevre ve bilgi alanı ile ilgili iç ve dış tehditlere karşı güvenliğini sağlamayı amaçlayan, hedef ve stratejileri belirleyen siyasi bir dokümandır. Geniş ve kapsayıcı bir doküman olup, güvenliğe geniş bir kapsamda yaklaşmaktadır. Örneğin, “RF’nin 2020 Yılına Kadar Ulusal Güvenlik Stratejisi” dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar,

“savunma”, “devlet ve toplumun güvenliği”, “yüksek yaşam standartları”, “ekonomik büyüme”, “bilim, teknoloji ve eğitim”, “sağlık”, “kültür”, “ekoloji”, “stratejik istikrar ve stratejik ortaklıktır” (The National Security Strategy of the Russian Federation until 2020, 2009).

Ulusal güvenlik kavramı Çarlık Rusya’sı ve SSCB dönemlerinde Rus güvenlik literatüründe dikkat çekmeyen bir kavramdı. Bu dönemlerde mevcut rejimin korunması anlamına gelen devlet güvenliği kavramı daha fazla gündemdeydi. Proleterya devleti emekçilerin hak ve çıkarlarını koruduğu için SSCB yönetimine yönelik suçlar daha ağır cezalara çarptırılmaktaydı. RF döneminde ise “Güvenlik Hakkında” Federal Kanunu’nda ulusal güvenlik kavramına yer verilmemiştir. 1993 tarihli Anayasa’da da ulusal güvenlik kavramı kullanılmamış, bunun yerine bazı maddelerde devlet güvenliği tabiri kullanılmıştır. 1997 yılından itibaren RF’nin ulusal güvenliği kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Asker, 2014:32-33). RF’nin ulusal güvenliğinin hukuksal boyutunu; RF Anayasa’sı, “Güvenlik” ve “Savunma” konulu federal kanunlar, ulusal güvenlik konsepti/stratejisi, askeri doktrin ve diğer doktrinel dokümanlar oluşturmaktadır. Ulusal güvenlik stratejisi/konsepti bunların içinde en önemli olanıdır (Persson, 2013: 72).

RF’nin ulusal politikası ile menfaatlerinin ve bunlara yönelik tehdit ve tedbirlerin en üst düzeyde ifade edildiği doküman ulusal güvenlik konsepti/stratejisidir. RF’nin ulusal güvenlik konsept/stratejisi; askeri, diplomatik, uluslararası hukuk, bilgi/enformasyon, ekonomik ve diğer alanlarda milli güç unsurlarının ulusal hedeflere yönelik nasıl kullanılacağını açıklamaktadır. Ayrıca konsept, RF’nin ulusal çıkarlarını ve bu ulusal çıkarlara ulaşmaya tehdit oluşturan durumlara yönelik nasıl tedbir alınacağını ortaya koymaktadır (Haas, 2004:3-5).

“Güvenlik Hakkında” Federal Kanunu’na göre RF’de güvenlik ile ilgili üç ana yetkili makam bulunmaktadır. Bunlar; Devlet Başkanlığı, RF Güvenlik Konseyi ve Bakanlar Kurulu’dur. Bahse konu aktörler arasında Devlet Başkanı en etkin konumdadır. Bu noktada Bakanlar Kurulu’nun güvenlik politikasındaki rolünün tespit edilen güvenlik politikasını takip etmek olduğunu belirtmekte fayda görülmektedir (Haas, 2004:11-12).

RF Anayasası, RF Devlet Başkanı’na her alanda geniş yetkiler vermiştir. RF Devlet Başkanı; hükümet üyelerini atamak ve görevden almak, RF Güvenlik Konseyi üyelerini atamak ve Konseye başkanlık etmek, devletin iç ve dış politikasının temel esaslarını belirlemek, askeri doktrini onaylamak, RF Silahlı Kuvvetlerinin

başkomutanlığını yapmak, RF Silahlı Kuvvetlerinin üst düzey komutanlarını atamak, RF'ye yönelik bir saldırı ya da saldırı tehdidi olduğunda sıkıyönetim ilan etmek, gerektiğinde olağanüstü hal ilan etmek gibi anayasal yetkilere sahiptir. Ayrıca Savuna Bakanlığı da dahil olmak üzere dış ve iç güvenlikle ilgili tüm birimler doğrudan RF Devlet Başkanı'na bağlıdır. Dolayısıyla Rus devlet sisteminde dış ve iç güvenlik resmi olarak ana sorumlu aktör RF Devlet Başkanı'dır (The Constitution of Russia, 1993, article 80,83, 87, 89).

Güvenlik alanında diğer önemli bir aktör olan RF Güvenlik Konseyi ile ilgili ilk düzenleme 24 Nisan 1991 tarihli RSFSC Devlet Başkanı Hakkında Kanunu'nda yapılmıştır. 24 Mayıs 1991 tarihinde yapılan anayasa değişikliği ile kuruma anayasal statü tanınmıştır. 1992 tarihli "Güvenlik Hakkında" Federal Kanunu ile Güvenlik Konseyi'nin statüsü, içeriği ve yapısının esasları ortaya konmuştur (Asker, 2014:36). Kanuna göre Güvenlik Konseyi, RF Devlet Başkanı'na güvenlik konusunda kararlarını vermesi için destek ve danışmanlık sağlayıp taslak çalışmalar hazırlayacaktır. Konsey, dış ve iç güvenliğin yanında ekonomik, sosyal, askeri, bilgi, ekolojik ve diğer güvenlik türlerinde analizler yapıp, politikalar üretilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır (Haas, 2004:14-15).

Güvenlik Konseyi'nin üye sayısı 15 ile 25 arasında değişmektedir. Konseyin daimi ve sayıları çeşitli durumlarda değişebilen diğer üyeleri bulunmaktadır. Daimi üyeler; Devlet Başkanı, Başbakan, Güvenlik Konseyi Sekreteri, Savunma ve Dışişleri Bakanları ile Federal Güvenlik Servisi Başkanı'dır. Diğer üyeleri ise Federasyon Konseyi ve Duma Başkanı ile diğer güvenlik ve istihbarat birimlerinin başkanları oluşturmaktadır. Güvenlik Konseyi'ne RF Devlet Başkanı başkanlık etmekte ancak günlük işlerin yürütülmesinden Güvenlik Konseyi Sekreteri sorumlu olmaktadır (Haas, 2004:15).

Güvenlik Konseyi'nin, kurumlar arası komisyonlar ve Bilimsel Konseyden oluşan organizasyon yapısı bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi teşkilatı içerisinde BDT, askeri güvenlik, uluslararası güvenlik, askeri sanayi kompleks, halk sağlığı, yolsuzluk ve suçla mücadele alanları gibi 12 kurumlar arası komisyon görev yapmaktadır. Bu komisyonlar alanlarına yönelik taslak dokümanlar hazırlayarak, Güvenlik Konseyi'ni desteklemekte ve federal ile bölgesel yönetimler arasında eşgüdüm sağlamaktadır. Bilimsel Konsey ise güvenlik ile ilgili alanlarda araştırma yaparak Güvenlik Konseyi'ne bilimsel destekte bulunmaktadır. 1999 yılında toplam 60 üyesi bulunan Bilimsel Konseyin 30 üyesi akademik kariyeri olan personelden oluşmuştur (Haas, 2004:15). Diğer güvenlik

aktörleri olan Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığına askeri güvenlik bölümünde değinilecektir.

1.1.3 Askeri Güvenlik

Ulusal güvenlik politikasının bir alt unsuru olan askeri politika; savaş, saldırı, çatışma ve krizlerin önlenmesi ve caydırılması ile devletin hayati çıkarlarının korunması maksadıyla silahlı kuvvetler, halk ve ekonominin hazırlanmasına yönelik görüş ve tedbirleri içermektedir (Haas: 2010a, 5). Askeri politika, devletin ulusal güvenliğini sağlayan, savaş ile askeri çatışmaları önleyen ve stratejik istikrarı sağlayan önemli bir faaliyettir. Askeri politikanın içe ve dışa yönelik iki yüzü bulunmaktadır. Bunlardan içe yönelik olan savunma kabiliyeti ve silahlı kuvvetlerin savaşa hazır olmasını sağlayan faaliyetlere ağırlık verirken, dışa yönelik olanı ise askeri gücün devletler arasında kullanılmasına odaklanır (Lutovinov, 2001).

Askeri politika devletin ana siyasetinin bir parçasıdır ve askeri organizasyonun oluşturulması, belirli siyasi hedeflerin elde edilmesi için askeri gücün hazırlanması ve kullanılmasıdır. Askeri politikanın hedefi, toplum ve devlet için uygun istikrar koşullarını yaratmak, devletin güvenliği ve savunmasını sağlamaktır (Lutovinov, 2001). Askeri stratejik seviyede güvenlik politikası, askeri doktrinde belirtilen esaslar çerçevesinde askeri gücün kullanılmasına dönüştürülür (Haas, 2011: 3).

Askeri güvenlik, siyasi amaçlarla organize şiddet kullanımı ve tehdidinden uzak olma ya da bu yönde tehdit hissetmeme durumudur. Bir kişi ya da devletin kendini askeri tehditlere karşı güvende hissedip, gerçekte büyük tehdit altında olması muhtemel bir durum olabilir. Örneğin Stalin, 1941 yılında Hitler'in SSCB'yi işgal etmeyeceğini varsaymış ve bu yanılgısı SSCB'nin büyük kayıplarına neden olmuştur. Buna karşın bir tehdit ya da tehdide varacak düzeyde gelişme yok iken askeri tehdit hissetmek de olası bir durumdur (Herring, 2006:130).

Askeri güvenlik, siyasi amaç taşımayan ve bireysel olan şiddeti kapsamına dahil etmez, siyasi amaç taşıyan organize şiddet ile ilgilenir. Bu nedenle kriminal suçlar yani şahsi düşmanlık ve maddi kazanç için soygun gibi kişisel amaçlarla işlenen şiddet, askeri güvenliğin kapsamı dışında kalmaktadır. Askeri güvenlik, devletlere yönelik ya da devletlerden kaynaklanan silahlı tehditleri kapsamaktadır. Askeri güvenliğin aktörleri; devletler, devlet gücüne meydan okuyan isyancı gruplar ya da askeri güvenlik üzerine etki edebilen uluslararası örgüt ve kuruluşlar olabilir. Devletler meşruluğa vurgu

yapmak maksadıyla verdikleri fiziksel zararı ifade ederken “şiddet” yerine, “kuvvet kullanma” ya da “zorlama” gibi kavramlar kullanmaktadırlar (Herring, 2006:130).

Askeri güvenliğin gündemi yetenekler ve sonuçlar açısından üç durum ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki askeri yeteneklerin askeri amaçlar için kullanılmasıdır. Bu duruma örnek tanksavar füzeleri ile tankların imha edilmesidir. İkinci durum askeri yeteneklerin askeri olmayan amaçlara ulaşmak maksadıyla kullanılmasıdır. Günümüzde askeri personel ve teçhizatı sıklıkla doğal afet yardım ya da barış gücü harekâtı maksadıyla kullanılmaktadır. Üçüncü durumda ise askeri olmayan yetenekler askeri amaçlarla kullanılmaktadır. Bu duruma örnek olarak ise karşıt tarafın askeri gücünü zayıflatmak için ekonomik ambargo uygulamak verilebilir (Herring, 2006:130-131). Dolayısıyla devletler bazı durumlarda silahlı kuvvetlerini varlıklarına tehdit oluşturmayan durumlarda da kullanmakta ya da askeri güvenliklerini askeri olmayan yöntemlerle sağlamaya çalışmaktadır.

Askeri güvenlik alanında tehdit altında olan ve korunması gerekenler genellikle devletler olduğu gibi diğer siyasal varlıklarda (Örneğin iktidardaki hükümet) olabilir (Buzan, Waeber, Wilde, 1998:22). Askeri güvenlik genel olarak devletlerin topraklarını, doğal kaynaklarını, nüfusunu ve ideolojilerini koruma ve genişletme çabaları ile alakalıdır. Devletlerin bu amaca ulaşmak için stratejilerini saldırı üzerine mi yoksa savunma üzerine mi kurmaları gerektiği ya da böyle bir ayrımın olup olmaması gerektiği konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Askeri güvenlik birçok yolla sağlanmaya çalışılabilir. Bunlara örnek olarak; caydırıcılık (bir hareketi önlemek için askeri tehdidi kullanmak), savunma (silahlı bir saldırıyı ortadan kaldıracak kapasiteyi geliştirmek), saldırı (bir silahlı çatışmayı başlatma), dengeleme (kaynakların rakip karşısında ittifak yapma ve seferberlik için kullanılması), peşine takılma-takip etme (bandwagoning) (baskın bir aktörü aktif olarak destekleme), belirli norm, ideoloji ve sosyal sistemleri yüceltme (anti-militarizm, liberal demokrasi, sosyalizm ve kapitalizm gibi) verilebilir (Herring, 2006:131).

Geleneksel güvenlik çalışmaları, devlet odaklı ve devletin çıkarlarını gözetten bir seyir izlemiştir. Bu yaklaşımın temeli askeri strateji ve savaşın askerler tarafından nasıl yönetileceği üzerine kurulmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın her yönden yıkıcı olan etkileri, nasıl savaşılacağından daha çok savaşın nasıl önlenebileceği sorusuna cevap aranmasına neden olmuştur. Bu durum askeri güvenlik alanına sivillerin ve akademisyenlerin dahil olmasına yol açmıştır. Bunun yanında askeri kuvvetlerin bir devletin ulusal gurur ve övünç kaynağı olarak yüceltilmesi ve milliyetçiliğin dinamik bir

unsuru olması durumu devam edegelmiştir. Militarist milliyetçilik, İkinci Dünya Savaşı'nın temellerinden birini oluşturmuştur (Herring, 2006:131).

Geleneksel güvenlik çalışmaları sadece askeri faaliyetleri güvenlik kapsamında görmekteydi. Fakat günümüzde çok daha geniş bir alan güvenliğin kapsamına girmektedir (Buzan, Waever, Wilde, 1998:22). Askeri güvenlik, Soğuk Savaş sonrası konvansiyonel çerçevenin ötesine geçmiştir. Askeri güvenlik önceleri sıcak çatışma olasılığına karşı savunma önlemlerini içermekteydi. 1990'lı yıllardan sonra ise askeri güvenlik, tehditlerden veya siyasi amaçlı örgütlü şiddetten uzak olmayı ifade etmektedir. Bu uzak olma hali kendini güvende hissetme durumunu yansıtmamaktadır. Çünkü kendini güvende hissetmek gerçekte tehditlerin yok olduğu bir durumu tanımlamamaktadır (Birdişi, 2013:99-100).

Resmi güvenlik dokümanlarında yer alan şekliyle RF'nin askeri güvenliği; birey, toplum ve devletin hayati çıkarlarının iç ve dış askeri tehditlere karşı askeri güç kullanılarak ya da askeri güç kullanma tehdidinde bulunularak korunmasıyla, askeri tehdidin ortadan kaldırılması ya da tehdidi karşılayacak kabiliyete sahip olunmasıdır. Burada askeri tehdit kavramı hayatidir. Çünkü askeri güvenlik, askeri tehdiye karşı geliştirilen tedbirler ile sağlanmaktadır. Askeri tehdit, karşıt taraflar arasında askeri çatışma çıkmasının çok yakın ihtimal olduğu ve bir devlet (devletler grubu) ya da ayrılıkçıların (teröristlerin) askeri güç (silahlı şiddet) kullanmaya yüksek sevide hazır olduğu durumu ifade etmektedir. Askeri tehlike ise askeri tehdidin bir alt aşaması olup, belirli koşullarda askeri tehdit durumuna dönüşebilen faktörler topluluğudur.

Askeri gücün sahaya uygulanması bir çatışma ortaya çıkarmaktadır. RF güvenlik dokümanlarına göre askeri çatışma; iki devlet arasındaki çıkar çatışmasının askeri güç kullanarak çözülme şeklidir. Bu kapsamda askeri çatışma; silahlı çatışma, yerel savaş, bölgesel savaş ve büyük ölçekli savaş olmak üzere dört çeşide ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan silahlı çatışma; devletler arasında ya da tek bir devletin toprakları üzerinde karşılıklı grupların arasında meydana gelen sınırlı silahlı çarpışmadır. İkinci çeşit olan yerel savaş, iki veya daha çok devlet arasında sınırlı siyasi-askeri amaçlarla yürütülen, askeri faaliyetlerin savaşan devletlerin topraklarında sürdüğü ve sadece bu devletlerin çıkarlarını (toprak bütünlüğü, ekonomik, siyasi ve diğer) etkileyen bir savaştır. Üçüncü olarak bölgesel savaş, aynı bölgedeki iki veya daha çok devletin ulusal ve koalisyon güçleri ile savaştığı, nükleer ve konvansiyonel saldırıların bölge coğrafyası ve onu çevreleyen hava ve deniz sahasında kullanıldığı, tarafların önemli siyasi-askeri amaçlarla sürdürdükleri savaşlardır. Son olarak büyük ölçekli savaş ise

koalisyon devletleri ya da dünya toplumunun önemli devletleri arasında süren ve tarafların radikal siyasi-askeri amaçlara sahip oldukları savaşlardır. Bir silahlı çatışma, yerel savaş ya da bölgesel savaş tırmanarak büyük ölçekli savaşa dönüşebilir ve dünyanın çeşitli bölgelerinden çok sayıda devlet bu savaşa katılabilir. Bu tür savaşlar katılan devletlerin tüm maddi ve manevi güçlerinin seferber edilmesini gerektirir.

Rus ve dünya askeri literatürü arasında silahlı çatışma ile ilgili bir anlaşmazlık var gibi görünse de aslında bulunmamaktadır. RF, silahlı çatışma kavramını dünya literatüründeki tanımı haricinde ayrıca sınırlı bir silahlı karşılaşmayı tanımlayacak şekilde de kullanmaktadır. RF Savunma Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde, RF Silahlı Kuvvetleri'nin dört tür silahlı çatışmada görev almak üzere eğitildiği belirtilmekte ve bunlar; silahlı çatışma, yerel savaş, bölgesel savaş ve büyük ölçekli savaş olarak sıralanmaktadır (Mission and Objectives of the Russian Armed Forces, 2015). NATO-Rusya Askeri Terimler Sözlüğü'nde silahlı çatışma kavramının aynı zamanda askeri çatışma anlamına geldiği ifade edilmektedir (NATO-Russia Glossary of Contemporary Political and Military Terms, 2001).

RF'nin askeri güvenliğini sağlamaktan Savunma Bakanlığı sorumludur. Yeltsin, Mart 1992'de kendisini Savunma Bakanı olarak atamış ancak resmi olarak RF Savunma Bakanlığı ve RF Silahlı Kuvvetleri, 7 Mayıs 1992 tarihinde kurulmuştur. Savunma Bakanlığı, RF Silahlı Kuvvetlerine liderlik etmekte, federal ve bölgesel yönetimin güvenlik alanına ilişkin faaliyetlerini koordine etmektedir. Ayrıca silah geliştirme, tedarik ve satın alma faaliyetleri ile savunma bütçesi, askeri bilimsel araştırmalar, askere alma ve seferberlik sistemi Savunma Bakanlığı'nın diğer faaliyet alanlarını oluşturmaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı, Savunma Bakanlığı'na bağlıdır. Genelkurmay Başkanlığı stratejik seviyede en yüksek komutanlıktır. Askeri komuta-kontrolün merkezinde olan Genelkurmay Başkanlığı, jeostratejik durumu değerlendirerek taslak askeri doktrini, seferberlik ve harekât planlarını hazırlar ve uygular. Ayrıca diğer güvenlik yapılanmaları ile silahlı kuvvetler arasında koordinasyon kurulmasını sağlar.

RF'nin askeri güvenliğini sağlamak amacıyla kullanacağı temel araç olan RF Silahlı Kuvvetleri; Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olarak görev yapan Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri ile dört farklı özel silahlı kuvvetten meydana gelmektedir. Bu özel silahlı kuvvetlerden Stratejik Füze Komutanlığı, karada konuşlu kıtalararası nükleer füzelerden sorumludur. Hava İndirme

Birlikleri, ani reaksiyon birlikleridir. Dört tümen, dört tugay ve bir keşif alayından oluşmaktadır. Hava Sahası Savunma Komutanlığı, düşman füzelerini teşhis etmek için erken ikaz radarları ve uydu sistemleri ile teçhiz edilmiştir. Bu kapsamdaki en son birlik ise Özel Kuvvetlerdir. Diğer yandan RF'de Savunma Bakanlığı dışında bünyesinde askeri personel ve birliklerin bulunduğu bakanlık ve kuruluşlarda bulunmaktadır. Bu tür birliklerin çoğunu RF İçişleri Bakanlığı ve RF Federal Güvenlik Servisi oluşturmaktadır. RF askeri komuta yapısında askeri bölgeler bulunmaktadır. Askeri bölgeler barış zamanında askere alma ve eğitim ile diğer verilen görevleri icra ederken savaş zamanında sorumluluk bölgelerinde askeri harekâtın sevk ve idaresi ile seferberlik ve toplanma faaliyetlerinden sorumludur (Haas, 2004:18-19).

RF'nin askeri güvenlik politikası, Rus tarihinin getirdiği geleneksel bazı noktaları devam ettirmekte ve bu hususların üzerine inşa edilmektedir. Topraklarını genişletme, savaş ve toplum üzerinde baskın olan devlet yapısını içeren Rusya'nın bin yıllık tarihi, otokratik bir yönetim ve ulusal sınırların savunulması konusunda hassas bir zihniyet ortaya çıkarmıştır. Bu zihniyetin oluşmasında Rusya'nın bulunduğu coğrafyanın büyük bir önemi vardır. Rusya coğrafyası nedeniyle kesin sınırlara sahip olmayan bir ülkedir. Ülkenin Avrupa'ya uzanan tek düze ovalık coğrafyasını, komşularından ayıracak dağ blokları benzeri doğal sınırlar bulunmamaktadır. Bu durum askeri güvenlik açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bahse konu coğrafya yapısı Rusya zayıfladığında kendisine daha az koruma sağlamakta, güçlendiğinde ise gücünü yansıttırmanın önünde engel oluşturmamaktadır. Polonyalıların XVII. yüzyılda, İsveçlilerin XVIII. yüzyılda, Fransızların XIX. yüzyılda, Almanların XX. yüzyılda Rusya'ya karşı saldırıları tümüyle ülkenin batısında olan bu coğrafyadan gelmiştir. Rusya'nın kendini korumak için doğal engellere sahip olmaması, düşmanı anavatanından mümkün olduğu kadar uzakta karşılamak şeklinde stratejik bir zihniyet gelişimine neden olmuştur. Bu nedenle RF açısından coğrafi genişleme tümüyle var oluş isteğine dayalıdır. XV. yüzyıldan beri düşmanlara bırakılmakta çevreleyen toprakların elde edilmesi, benimsenen bir düşünce olmuştur (Trenin, 2001a: 41-42).

Rus güvenlik kültürüne etki eden diğer bir faktör "güvende olmama" kaygısı yani düşmanlarla çevrili olma korkusudur. Geçmişte yaşanan yabancı işgalleri, bu korkuyu desteklemektedir. XX. yüzyılda Rusya uluslararası toplumla ilişkilerini etkileyen travmalar yaşamıştır. Rusya'yı yöneten rejimler 1917 ve 1991'de çökmüş, sivil savaş ve meydana gelen iki ayrı dünya savaşında milyonlarca Rus hayatını kaybetmiştir (Remington, 2011: 253). Bunun bir sonucu olarak Rus güvenlik dokümanlarında dış tehditlere büyük önem ve öncelik verilmektedir (Odom, 1998: 1-2, 14).

Bu durum ile bağlantılı diğer bir faktör ise güvenliğe duyulan büyük istek ve verilen önemdir. Bunun somut yansımaları Rus tarihinde görülen toprakların sürekli genişletilmesi ve tampon bölgelerin oluşturulmasıdır. RF'nin günümüzde Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), BDT ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde geliştirdiği ilişkiler bu faktörün devamı niteliğindedir (Haas, 2008). Rusya'nın kendisine has statüsü ve dünyadaki lider rolüyle üstünlüğe sahip olduğu düşüncesi de güvenlik kültürünü etkilemektedir. Bu düşüncenin temeli "Üçüncü Roma" teorisidir. Teoriye göre, Roma ve Bizans İmparatorluklarının tarihe karışmasından sonra miras, önce Rus Çarlığı müteakiben SSCB ve en son olarak da RF tarafından devralınmıştır. RF liderlerinin beyanlarında ve RF resmi dokümanlarında "büyük güç" kavramına büyük önem verilmekte, RF'nin göz ardı edilip, aşağılanamayacağına yönelik birçok atıf yapılmaktadır. Rus güvenlik kültürüne etki eden son faktör ise Rusya'nın tarihinde bir demokrasi deneyiminin olmamasıdır. Bunun sonucu olarak devleti yöneten siyasi-askeri liderler, Rusya'nın güvenliği ile ilgili tehditleri, dost ve düşmanları, silahlı kuvvetlerin yapılanması ve savaşa hazırlanması ile ilgili konularda tam bir serbestlik içerisindeyler (Haas, 2010a: 3).

Yukarıda belirtilen etkiler çerçevesinde SSCB'nin yıkılması sonrasında RF'nin jeostratejik yönelimi konusunda üç akım ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki "Batıcılardır". Kökleri XIX. yüzyıla uzanan Batıcılık düşüncesinde Rusya'nın modernizasyonu ve Avrupa ile iyi ilişkilerine önem verilmektedir. Batıcılar, serbest piyasa ekonomisi ve demokratik siyasi sistemi rehber edinmekte, NATO, AB ve diğer uluslararası örgütlerle sıkı ilişkiler kurulmasını talep etmektedirler. Her ne kadar diğer devletlerle de iyi ilişkilerin kurulmasının gerekliliğine inansalar da RF'nin tarihi büyük güç geleneğinden kurtulması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Öncülüğünü Andrey Kozirev'in yaptığı, Duma'daki liberal-demokrat kesim tarafından desteklenen akıma göre Rusya'nın tarihi Avrupalı devletlerden farklı olsa bile aynı gelişim modeli takip edilmelidir. Batıcılara göre eğer Avrupalılar kendilerini desteklemez ise intikam peşinde koşan bir Weimar Rusya'sı ortaya çıkabilir. Bunu önlemenin en iyi yolu RF'nin BMGK daimi üyeleri ile stratejik ortaklık geliştirmesi, NATO ve G-7 ile yapıcı ilişkiler kurması ve AB ile "Ortak Avrupa Evi" düşüncesi çerçevesinde köklü ilişkiler inşa etmesidir (Piotrowski, 2002:60-61).

İkinci jeostratejik akımı "Büyük Rusya" taraftarları oluşturmaktadır. Bu akımın temelleri XIX. yüzyıla uzanmakta ve Rus milletinin tekliği ile pan Slavik ideolojiyi esas almaktadır. Bu akıma göre devletin esas amacı "Büyük Rusya'nın" yeniden doğuşunu

sağlamaktır. Aleksandr Solijetsin ve Vladimir Jirinovski gibi öncüleri bulunan “Büyük Rusya” akımı; milliyetçiliğe, Bizans geleneklerine, Ortodoks Kilisesi’ne ve emperyal geçmişe vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya arasındaki ilişkiler ortak bir Slav devletinin oluşumuna olanak tanımaktadır. Büyük Rusya akımı BDT coğrafyasında yaşayan Rus vatandaşlarının haklarını öncelik olarak görmektedir. Ayrıca reel politığe, nüfuz alanlarına, Almanya ile ittifaka ve güç dengesine büyük önem verilmektedir (Piotrowski, 2002:60-61).

Üçüncü ve son akım ise Avrasyacılarıdır. Bu akımın temelleri SSCB’de devrim sonrası gelişen göç hareketlerinde Lev Gumilev tarafından atılmıştır. Avrasyacılara göre Rusya kendine özgü ve tarihi misyonu olan bir medeniyete sahiptir. Rusya ne Avrupalı ne de Asyalıdır. İkisinden de izler taşıyan farklı bir güç merkezi ve kültüredür (Thoburn, 2015:73-74). Bu akıma göre Rusya ayrı bir varlık, gerçek Avrasya ve ana vatandır. Moskova’nın jeostratejik çıkarları BDT’den daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Avrasyacılara göre ABD en yayılmacı devlet ve RF’nin en büyük düşmanıdır. Bu düşünce akımı çerçevesinde Moskova’nın büyük Asya güçleri ile gerçek bir çıkar çatışması yoktur ve bu güçlerle anti-Amerikan bir ittifak kurulmalıdır (Piotrowski, 2002:60-61).

1.1.4 Askerî Doktrin

Askeri doktrin, farklı devletlerde çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Çeşitli tanımların nedeni devletlerin karşı karşıya oldukları güvenlik faktörleri, teknolojik gelişmeler, ulusal güvenlik öncelikleri, bütçeden silahlı kuvvetlere ayrılan pay ve sivil-asker ilişkileri gibi etkenlerdir. Askeri doktrinler genel olarak askeri stratejik kabiliyetleri, stratejik amaç ve istenen son duruma yöneltir, bunlar için gerekli askeri düzenlemeleri ve bu amaçla yapılacak tahsisleri içerir. Diğer bir bakış açısıyla askeri doktrin; ya ulusal güvenliği diğer devletlerin aleyhinde genel güvenliği azaltarak garanti edebilir, ya ulusal güvenliğe yönelik tehditleri karşılayarak genel güvenlikte istikrar sağlayabilir, ya da ulusal güvenliğe diğer devletlerin güvenlik algısını yükselterek ulaşılmasına katkıda bulunabilir (Chapman, 2009:1-2).

Askeri doktrin askeri gücün uygulanmasına yönelik entelektüel çalışmanın sonucunda ürün olarak ortaya çıkan bir basitleştirme sürecidir (Chapman, 2009:1-2). Devletin temel gücü ikna yeteneğinden kaynaklanmakta, ikna yeteneğinin temel aracını ise askeri güç oluşturmaktadır (Toptaş, 2009:109). Diğer milli güç unsurlarını fiili hale getiren askeri güç, devletlerin barış süresince potansiyellerinin, savaş süresince ise

reel güçlerinin temel göstergesidir. Askeri güç hem devletin değişen konjonktürü çerçevesinde siyasi, ekonomik ve diplomatik karar ve öngörülerden etkilenmekte hem de bu kararların uygulanış tarz ve şekline etki edebilmektedir. Devletin güvenliğe bakışı, ekonomik kaynakların kullanım ve aktarımına tesir ederken aynı zamanda diplomatik ve siyasi ilişkilerin boyutunu da belirlemektedir (Davutoğlu, 2011:28). Diğer yandan askeri güç kullanılması ötesinde kullanılma ihtimali ile sağladığı caydırıcılık vasıtasıyla ulusal güvenliğe ve siyasete katkı sağlamaktadır (Tezkan, 2005:164).

NATO-Rusya Çağdaş Siyasi ve Askeri Terimler Sözlüğü'ne göre askeri doktrin; belirli bir dönemde bir devlet ya da devletler koalisyonunun siyasi amaçlar için askeri gücün kullanımı, askeri görevlerin doğası ve bunları yerine getirme metotları ile askeri kapasitenin geliştirilmesine yönelik temel prensipleri içeren resmi görüş ve kılavuzlar sistemidir (NATO-Russia Glossary of Contemporary Political and Military Terms, 2001). Askeri doktrinler, devletlerin varoluş ve gelişim süreçlerinde güvenlik hakkında edindikleri görüşler üzerine inşa edilirler. Askeri doktrinin temel prensipleri devletin siyasi liderliği tarafından belirlenir. Her devlete uyan tek bir askeri doktrin söz konusu değildir. Çünkü askeri doktrinler, devleti yönetenlerin siyasi görüşlerine, ulusal karaktere, ekonomik ve moral açıdan sahip olunanlara bağlıdır. Diğer yandan askeri doktrinin içeriği ve doğası, ülkenin bulunduğu coğrafyaya bağlıdır. Ülkenin coğrafi konumunun ortaya çıkardığı etki, ekonomik ve siyasi konular ile komşu devletler arasındaki ilişkiler ortaya konulmadan anlaşılamaz (Sokolovskiy, 1975: 40-42). Ulusal güvenlik konseptine dayanan askeri doktrin; askeri reform ve reorganizasyonun da yönünü belirlemektedir (Bakshi, 2000).

SSCB mareşali Nikolay Vasilyeviç Ogarkov'a göre askeri doktrin; devletin belirli bir dönemde muhtemel bir savaşın doğası ve hedefleri, devlet ve silahlı kuvvetlerin savaşa hazırlanması, savaşın icra edilmesi ile ilgili sahip olduğu görüşler sistemidir. Askeri doktrin, genellikle muhtemel bir savaşta savaşılabilecek olanı, devletin ve silahlı kuvvetlerin katılacağı savaşın doğası ve hedeflerini, silahlı kuvvetlerin görevlerini, savaşın başarı ile icra edilmesi için nasıl bir silahlı kuvvete ihtiyaç duyulduğunu, silahlı kuvvetlerin gelişme yönü ile devleti savaşa hazırlama yöntemlerini ve savaşı icra metotlarını ortaya koymaktadır (Green, Reeves, aktaran Branon, 2009: 18).

SSCB'ye göre ise askerî doktrin, geniş kapsamlı ve ulusal güç unsurlarına bağlı bir kavramdır. Askeri doktrine; tarihi etkenler, ulusal karakter, komünist ideoloji, uygulanan dış politikanın ana esasları, jeopolitik ve jeostratejik konum, ekonomik,

teknolojik, moral ve sosyo-kültürel durum ile düşman durumu etki etmektedir (Enginsoy, 1979: 35; The Soviet Army: Operations and Tactics, 1984: 2-1).

SSCB ve RF askeri doktrinleri genel olarak askeri-politik (sosyo-politik) ve askeri-teknik olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Devletin güvenliğine yönelik temel unsurların ifade edildiği askeri politik bölümün hazırlanmasından siyasi liderler sorumludur. Çünkü devletler belirli bir politikayı uygulamak için askeri kuvvet kullanırlar. Askeri kuvvet kullanımı ile elde edilmek istenen hedef, politik sonuca ulaşmak maksadıyla kullanılan bir araçtır. Dolayısıyla askeri hedef, politik maksada bağlıdır (Hart, 2002:262-263). Bu bölümde; hangi ülkelerin müttefik veya düşman olduğu, savaş olma olasılığı ve savaş ekonomisinin yaratılması, savaşın nasıl önlenebileceği, gelecek savaşların doğası ve özellikle nükleer silahların kullanımı ve son olarak savaşın siyasi hedefi konuları ele alınır. Askeri-teknik alandan ise genelde Genelkurmay Başkanlığı sorumludur. Bu bölümde; silahlı kuvvetlerin yapısı, teknik donanımı, eğitimi ve savaşın yürütülmesi ile ilgili planlar ortaya konulur (The Nature of Soviet Military Doctrine, 1989). 1993 yılı RF Askeri Doktrini'ne "askeri politikanın ekonomik temelleri" adı altında yeni bir bölüm eklenmiştir (Haas: 2001).

Askeri doktrinler genel olarak; silahlı kuvvetlerin tümüne yönelik olanlar, kuvvet komutanlıklarına yönelik olanlar ve müttefik devletlere yönelik olanlar şeklinde üç gruba ayrılır. RF Silahlı Kuvvetleri'nde sadece Deniz Kuvvetleri'nin kendine özel askeri doktrini² bulunmaktadır (Haas, 2001). Mevcut diğer Rus askeri doktrinlerinin tümü, RF Silahlı Kuvvetleri'nin tamamını kapsayan doktrinleridir. Rus askeri doktrinleri içerik açısından da özellikle Batılı devletlerin askerî doktrinlerinden farklılık sergilemektedir. Batılı devletlerin askeri doktrinleri somut olarak askeri harekât üzerine yoğunlaşırken, Rus askeri doktrinleri daha soyuttur ve daha politik hususlar içermektedir. Bunun sonucu olarak Rus askeri doktrinleri, siyasi-stratejik seviye ile yakın ilişki içerisinde (Haas:2011).

Burada bir noktaya dikkat çekmek yerinde olacaktır. Ulusal güvenlik dokümanları, devletlerin resmi süreç içerisinde hazırlayarak, bazen kendi kamuoyu ve dış dünyaya da ilan ettikleri, ulusal ve askeri politikalarının çerçevesini çizen belgelerdir. Ulusal ve askeri güvenlik konusunda irade beyanı içerirler. Bu nedenle önemlidirler ve ciddi

² Vladimir Putin'in RF Devlet Başkanı olması ile RF'nin denizlere verdiği önem, bu konuda resmi stratejik belgeler yayımlanmasına neden olmuştur. 27 Temmuz 2001 tarihinde kabul edilen "Rusya Deniz Doktrini-2020"de Rusya'nın tarihi bir deniz gücü olduğu vurgulanarak, Rusya'nın yeniden bu statüsünü kazanması öngörülmekte, bu çerçevede Atlantik, Antartika, Pasifik, Hazar ve Hint Okyanusu stratejik yönelim alanları olarak tespit edilmektedir (Cafersoy, 2014:145-146).

olarak dikkate alınmaları gerekir. Ancak diğer yandan devletlerin bu tür belgelerde bazı hususları siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerle ifade etmedikleri de görülmektedir. Örneğin RF'nin ulusal güvenlik belgelerinde Çin'in kendisi için tehdit veya tehlike oluşturduğunu ima edecek en küçük ayrıntı bulunmamaktadır. Bu durumda Çin'in, RF açısından tehdit veya tehlike oluşturmadığını düşünmek uygun olmayacaktır. Bazı durumlarda da devletlerin söyledikleri ile yaptıkları arasında fark oluşabilmektedir. Bütün bunlar çerçevesinde ulusal güvenlik belgelerinin ciddi ve dikkate alınması gereken resmi irade beyanları olduğu, ancak bunlara salt gerçeklikler olarak bakılmayarak bilimsel kuşkuculuk çerçevesinde yaklaşılması gerektiği değerlendirilmektedir.

1.2 TEORİK ÇERÇEVE

1.2.1 Realizm Geleneğinin Temel Varsayımları

Realizm geleneği uluslararası siyasette baskın teori olagelmıştır. Realistlere göre uluslararası siyasette temel sorun savaşlar ve askeri kuvvet kullanımlarıdır (Nye, Welch, 2011:6). Realist geleneğin günümüzde üç temel yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlar; klasik realizm, neorealizm ve neoklasik realizmdir. Her üç yaklaşımında ortak olarak üzerinde görüş birliğine vardığı beş temel varsayım vardır. İlk olarak uluslararası ilişkiler mücadele ve rekabet alanıdır. İkinci olarak uluslararası ortamda egemen devletler üzerinde merkezi bir iktidar bulunmamaktadır. Dolayısıyla uluslararası ortam anarşiktir. Anarşik ortamda her aktör kendi başının çaresine bakmalıdır. Bu durum kendine-yardım (self-help) kavramı ile ifade edilmektedir. Üçüncü olarak uluslararası ilişkilerde temel aktör devlettir. Ancak realist akımlar arasında devletin niteliği konusunda görüş farklılığı bulunmaktadır. Neorealizm devletin üniter ve rasyonel bir yapı olduğundan hareket ederken, klasik ve neoklasik realizm devletin devlet adamları ile birbirinden farklı diğer aktörlerin etkileşim içerisinde olduğu bir yapı olduğunu varsaymaktadır. Dördüncü olarak realist gelenek uluslararası sistemin temel aktörü olan devletin amacının anarşik ortamda hayatta kalma ve bekasını sürdürme olduğu konusunda hem fikirdir. Çünkü devletlerin diğer amaçlarına ulaşmaları için her şeyden önce hayatta kalmaları gerekmektedir. Beşinci ve son olarak devletlerin uluslararası ilişkilerde amaçlarını gerçekleştirmek için sahip oldukları temel araç güçtür. Uluslararası ilişkiler temelde bir güç siyasetidir (Ersoy, 2015:179).

1.2.2 Klasik Realizm

Realizmin ilk savunucusu olarak bilinen Thucydides, Peloponez Savaşı Tarihi (The History of the Peloponnesian War) isimli kitabında M.Ö.431-404 yılları arasında Atinalılar ile Spartalılar arasında çıkan Peloponez Savaşı'nın nedenini bulmak için tarafların davranışlarının incelenmesi gerektiğine değinmiş ve bu kapsamda savaşın temel nedeninin Atinalıların yükselen gücü ve bunun Spartalılarda yarattığı endişe ve korku olduğunu belirtmiştir (Arıboğan, 2007:36).

Realizmin kurucularından biri ve ilk modern siyaset bilimcisi olarak kabul edilen Machiavelli (1469-1527) ise 1513'te kaleme aldığı Prens (Principatibus) adlı eserinde bir hükümdarın iktidarının devamı ve komşu devletlerle ilişkilerde dikkat etmesi gereken hususlara yönelik tavsiyelerde bulunmuştur. Machiavelli'ye göre bir prensin savaştan başka uğraşı olmamalıdır. Bir prens, savaş sanatını bilmez ise tahtından olur (Machiavelli, 2015:56). İnsan tabiatına yönelik olumsuz bir tutum takınan Machiavelli, insanları nankör, içten pazarlıklı, korkak ve çıkarıcı olarak görmektedir (Machiavelli, 2015:64). O'na göre yeryüzünde iki tür mücadele vardır. Yasalar çerçevesinde olan mücadele insanlara, zora başvurma mücadelesi ise hayvanlara özgüdür. Ancak her zaman birinci yol yeterli olmadığından, ikinci yola başvurmakta gerekli olmaktadır. Prenslerin davranışlarını araçlar açısından değil, amaçlar açısından değerlendirmek gerektiğine vurgu yapan Machiavelli, prens için temel amacın devletin ele geçirilmesi ve elde bulundurulması olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle prens bu amaca ulaşmak için tüm araçları kullanabilir. Bu noktada Machiavelli'nin realist düşünce içerisinde ahlaka yer vermediğine değinmek yerinde olacaktır (Arıboğan, 2007:98-102).

Thomas Hobbes, 1651'de basılan Leviathan adlı kitabında doğa durumu siyasetini ele almakta hem insan doğası hem de uluslararası anarşiye vurgu yapan bir teori ortaya koymaktadır. Hobbes, insan doğası üzerine üç varsayım öne sürmektedir:

- İnsanlar eşittir.
- İnsanlar anarşi ortamında birbirleriyle etkileşime girerler.
- İnsanlar; rekabet, güvensizlik ve gurur tarafından harekete geçirilirler.

İnsanların bu doğa durumu haline bir üst otoritenin kontrolü altında bulunmamaları da eklenince ortaya bir savaş durumu çıkar ve tüm insanlar birbirleri ile savaş halindedir. Bu durumda kavga sürekli olmasa da, herhangi bir anlaşmazlık kolaylıkla çatışmaya dönüşebilir (Donnelly, 2012:52-53)

1930'larda uluslararası sistemde Birinci Dünya Savaşı sonrası baskın olarak ortaya çıkan ve barışçıl bir temayı esas alan idealizm ortamı sarsılmaya başlamıştır. Bu durumun önemli bir nedeni 1929 yılında başlayan ve ABD'den tüm dünyaya yayılan "Büyük Bunalım" ile uluslararası ekonomik sistemin çökmesidir. Diğer yandan Almanya ve Japonya gibi Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden devletler revizyonist bir tutum içine girmişlerdir. Barış ve güvenliğin teminatı olarak görülen Milletler Cemiyeti ise sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kalmıştır. Bu dönemde realizmin en önemli temsilcisi Edward Hallett Carr olmuştur. Carr, "Yirmi Yılın Bunalımı" adlı eserinde idealizmi "ütopycılık" olarak nitelemektedir. Carr'a göre bilim "olması gerekene" değil, "olana" odaklanmalı ve karşılaşılan problemlere bu çerçevede çözüm bulunmalıdır. Carr'a göre uluslararası ilişkilerde "olanın" anlaşılması için ise güç ilişkilerine bakılması gerekmektedir (Eralp, 2009:68-72).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile "revizyonist realistler", "statükocu idealistleri" saf dışı bırakmış ve idealizmin olması gereken kuralları yerine realizmin güçler eksenini yeniden ortaya çıkarmıştır (Arıboğan, 2007:194). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'de realizmin öncüsü ise Hans J. Morgenthau'dur. Morgenthau, Hobbes'in görüşlerinden yola çıkarak savaşa insan doğasının yol açtığını, insanların temelde bencil, güç ve iktidar elde etme dürtüsüyle kendi çıkarları peşinde koştuklarını belirtmektedir. İnsan doğasında "çıkar" kavramına vurgu yapan Morgenthau, devletlerinde insanlar gibi çıkar peşinde koştuğunu iddia etmekte ve bu çerçevede "ulusal çıkar" kavramına büyük önem atfetmektedir. Morgenthau'da, Carr gibi "olması gereken" yerine "olana" odaklanılmasını savunmaktadır. Bu çerçevede uluslararası sistemde "olan", uluslararası sistemin ulus devletlerden oluşan bir yapı olduğu ve ulus devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleridir. Morgenthau'nun realizm geleneğine yaptığı önemli katkı ulusal çıkar ile güç arasında kurduğu ilişkidir. Buna göre ulusal çıkar, uluslararası güç ilişkileri çerçevesinde şekillenir. Bu ilişkilerde, ulusal çıkar sabitliği ve devamlılığı oluştururken, güç ise esneklik ve değişkenliği sağlamaktadır. Devlet adamları, ulusal çıkarlarını ülkelerinin güçlerini temel alarak savunabilirler (Eralp, 2009:72-76).

Klasik realizme göre insanın kusurlu ve hatalı yapısı nedeniyle daha fazla güç istemesi, devletlerin kapasitelerini artırmak için sürekli çatışma içerisinde bulunmalarına neden olmaktadır. Bir devlette var olan hükümet benzeri otoritenin uluslararası alanda karşılığı olmadığından, uluslararası ortamda devletlerin birbirleriyle çıkarları doğrultusunda mücadelesi için elverişli ortam bulunmaktadır. Bu kapsamda

klasik realizm uluslararası çatışmacı ortamı insanın kusurlu yapısına bağlamaktadır. Örneğin savaşlar, saldırgan devlet adamları ya da açgözlü, dar bakış açısına sahip ve yayılcı dış politika izlemek isteyen gruplara fırsat tanıyan iç siyasi sistemlerden kaynaklanmaktadır. Klasik realistler açısından uluslararası politika kötüdür. Uluslararası politikada kötü şeyler olmaktadır. Çünkü genel olarak dış politikayı yapanlar kötüdür (Elman, 2008:17).

1.2.3 Neorealizm

Kenneth Waltz, “Uluslararası Politika Teorisi” adlı eserinde uluslararası sistemin bir yapı ve birbirleriyle ilişki içerisindeki birimlerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Waltz’a göre siyasi yapılar üç özellikle tanımlanabilir. Bunlar; düzenleyici ilke (anarşik-hiyerarşik), birimlerin işlevselliği (benzer-farklılaşmış) ve kapasite dağılımıdır. Waltz’a göre bu üç özellikten ilk ikisi sabittir. Uluslararası sistem hükmedici bir otorite olmadığından anarşiktir. Anarşik uluslararası ortam birimler arasındaki işlevsel farklılıkları ortadan kaldırmaktadır. Birimler (devletler) anarşik ortamda kendine yardım durumunu (self-help) esas aldıklarından benzer davranışlar sergilemektedir (Waltz, 1979:107). Dolayısıyla devletler arasında ortaya çıkan fark işlevsel değil, güç ve yetenekle ilgilidir (Waltz, 1979:96-97). Bu çerçevede tek yapısal değişken kapasite dağılımıdır. Uluslararası siyasal yapılar sadece güç ve yeteneklerin dağılımı açısından farklılaşır. Daha somut bir ifade ile uluslararası siyasi yapılar mevcut büyük güçlerin sayısına diğer bir deyişle uluslararası siyasi yapının kutupluluğuna (güç kutuplarının sayısına) göre sınıflandırılır. Kapasite dağılımı çok kutuplu ve iki kutuplu uluslararası sistemin oluşumunun temel nedenini teşkil etmektedir (Donnelly, 2012:56).

Waltz’un güç dengesi teorisine göre uluslararası sistem, devletleri ve özellikle büyük güçleri sistemsel baskılara yönelik benzer uyum sağlayıcı stratejiler geliştirmeye yöneltir. Bu seçeneği tercih etmeyen devletler ise yok olma riski ile bağımsız bir birim olarak hareket ederler. Devletler genel olarak uluslararası sistemin anarşik yapısında dengeleme siyaseti izlerler (Waltz, 1979:126). Devletler, güçlü devlet ve koalisyonlara karşı ittifaklar kurarak ya da silahlanma yarışına girerek dengeleme yaparlar. Devletler uluslararası sistemdeki lider devletlerin askeri, teknolojik ve yönetsel uygulamalarını taklit ederler (Waltz, 1979).

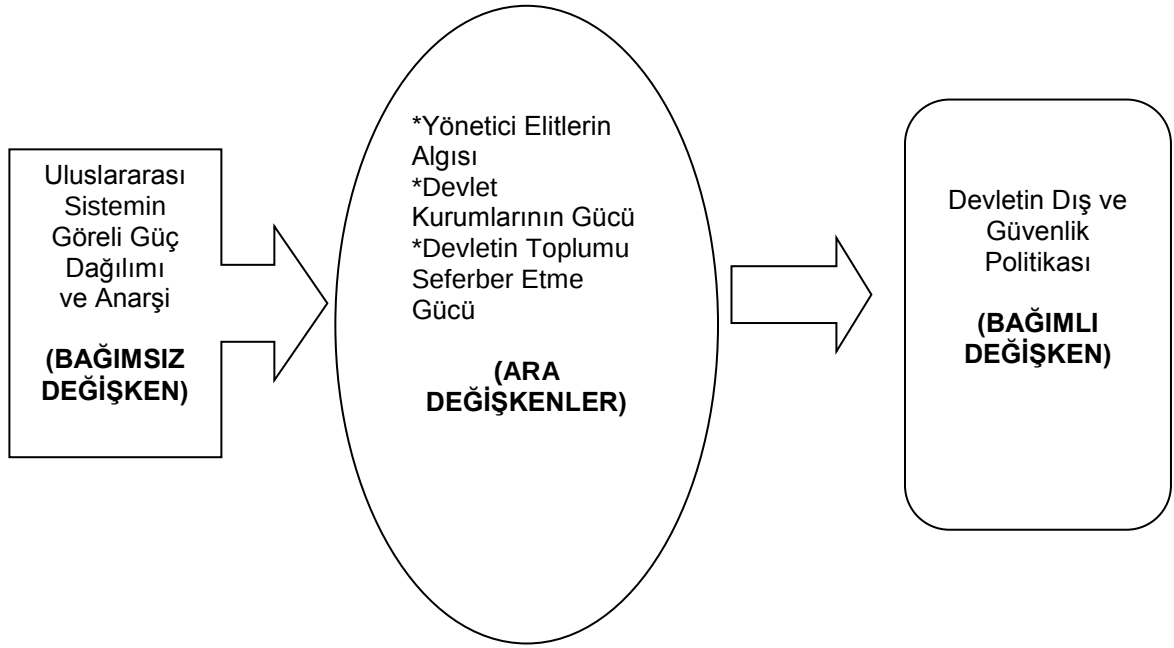
Anarşik bir sistemde başkasının peşinden gitme sonradan karşımıza rakip olarak çıkabilecek bir devleti güçlendirmek anlamına gelir. Diğer devletlerin anarşik bir ortamda güç kazanması her zaman tehdit niteliği taşır. Bu kapsamda dengeleme

siyaseti ile kuvvetli bir güce karşı konularak muhtemel riskler azaltılmaya çalışılır. Örneğin neorealizm çerçevesinde Soğuk Savaş döneminde yaşananlar ABD ve SSCB'nin tercih ve eğilimlerinin sonucu değildir. Bu dönemde yaşananlar yapısaldır. İki kutuplu uluslararası sistemde her süper güç diğer taraf için ciddi bir tehditti. Tercih ve eğilimleri ne olursa olsun her süper güç diğerini dengelemek zorundadır (Donnelly, 2012:57). Dolayısıyla ABD ve SSCB arasında Soğuk Savaş döneminde yaşananlar yapısal yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Neorealizm; yapı olarak ifade edilen sistemin, birimlerin davranışları üzerinde belirleyici ve sınırlayıcı etkisi olduğunu, uluslararası politikanın davranışsal özellikler taşıdığını, farklı birimlerin dış politikalarının benzer olduğunu ortaya koymakta, tarihsel yaklaşım yerine yapısal yaklaşımı benimsemesi ve anarşi kavramına yüklediği anlam ile klasik realizmden farklılık göstermektedir (Arı, 2010:191).

1.2.4 Neoklasik Realizm

Gideon Rose, 1998 yılında "World Politics" dergisinde yayımladığı makalesi ile neoklasik realizm ile ilgili genel esasları ortaya koymuştur. Neoklasik realizm, iç ve dış değişkenleri dahil ederek klasik realizmin varsayımlarını güncellemekte ve sistemik hale getirmektedir. Neoklasik realizm, sistem ve birim düzeyinde değişkenleri bir araya getirmektedir. Neoklasik realizm taraftarlarına göre bir devletin dış politikası öncelikle ve en baskın olarak uluslararası sistemdeki yeri ve göreceli maddi güç kabiliyetine göre şekillenmektedir. Bu nedenle realist olarak görülürler. Ancak maddi güç kabiliyetlerinin dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü sistemik baskıların birim bazında ara değişkenlerin süzgecinden geçtiğini iddia etmektedirler (Şekil-2). Bu nedenle de neoklasik realisttirler (Rose: 1998).

Şekil-2 Neoklasik Realizm Perspektifinde Devletin Dış ve Güvenlik Politikası (Taliferro, 2006:486).

Neoklasik realistler maddi gücün bir devletin dış politikasının temel parametresini oluşturduğunu iddia etmektedirler. Neoklasik realistlere göre maddi kabiliyetleri dış politika davranışlarına dönüştürecek mükemmel bir bağlantı mevcut değildir. Dış politika tercihleri siyasi lider ve elitler tarafından yapılmakta ve onların gözündeki devletlerin görelî gücüne göre yönlendirilmektedir (Rose, 1998). Neoklasik realizm; devletin yapısını, uluslararası sistemin etkileri ile devletin dış ve güvenlik politikası arasında bir dönüşüm (bağlantı) noktası olarak görmektedir. Bu kapsamda neoklasik realizmde devletin yapısı ara değişken olarak ön plana çıkmaktadır. Neoklasik realizm devletin yapısı kapsamında; devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi, toplumun ve menfaat çevrelerinin dış politika üzerindeki etkisini, devlet kurumlarının kapasitesini, devletin yönetici elitleri arasındaki görüş birliği ya da ayrılığını ve en önemli olarak devlet liderlerinin ulusal ve uluslararası alana yönelik fırsat ve tehdit değerlendirmelerini dikkate almaktadır (Ersoy, 2015:179).

Neoklasik realizme göre devletin dış politikasının oluşumunda baskın olan etken uluslararası sistemin görelî güç dağılımıdır. Bu durum devletin dış politikasının analizine başlanacak nokta olmalıdır. Neoklasik realistler devletlerin güvenlik arama yerine uluslararası anarşideki belirsizliklere karşı dış çevrelerini kontrol etmeye çalıştıklarını varsayarlar. Neoklasik realizm uzun vadede devletlerin görelî maddi gücünün dış politikasının şiddet ve seviyesini belirlediğini iddia etmektedir. Bu çerçevede eğer bir devletin görelî gücü artarsa çevresinde daha fazla etki yaratmak

isteyecek, eğer görelî gücü düşerse tepki alanı, şiddeti ve seviyesi düşecektir (Rose,1998).

Önemli siyaset bilimciler Rose'un yukarıda belirtilen iddiasını desteklemektedir. Paul Kennedy, bir devletin ekonomik açıdan yükselişi ve çöküşü ile askeri güç olarak yükselişi ve çöküşü arasında doğrudan bağlantı bulunduğunu belirtmektedir. Robert Gilpin'e göre ise daha zengin ve güçlü bir devlet çevresinde daha fazla kontrol sağlamaya çalışacak ve güvenliği ile zenginliğini geliştirmeye çaba gösterecektir. Fareed Zakaria yine bu doğrultuda devletlerin zenginlikleri arttıkça büyük ordular oluşturduklarını ve kendi sınırları ötesinde politikalar izleyerek uluslararası etki yaratmaya çalıştıklarını ifade etmektedir (Rose, 1998).

Devletler dış çevreye ve sistemik baskılara devlet bazında ara değişkenler olan karar vericilerin algıları, yerel devlet yapısı gibi süzgeçlerden geçerek cevap verirler. Neoklasik realizm çerçevesinde liderler hem dış hem de iç politika ile sınırlanırlar. Ne Hobbes'un öngördüğü gibi vahşi ne de çok iyi durumda olmayan anarşik ortam, karışık ve okunması zor bir durum ortaya koymaktadır. Devletler güvenliğin yeterli mi yoksa kısıtlı mı olduğu yönünde bir kanaate varmakta zorlanırlar. Onlar içinde bulundukları durumu sübjektif kurallara göre yorumlamaya çalışırlar (Rose,1998).

Neoklasik realizm devleti uluslararası politikada en önemli aktör olarak görmektedir. Neoklasik realizmin yukarıdan aşağıya doğru bir devlet tasavvuru bulunmaktadır. Bu kapsamda sistemik güçler son tahlilde devletin dış davranışını etkilemektedir. Devlet; devlet başkanı, bakan ve yetkililerden oluşan ulusal güvenlik yöneticileri tarafından temsil edilmektedir. Devlet ve uluslararası sistemin birleşim noktasında bulunan bahse konu yöneticiler, uluslararası sınırlamaları algılayacak ve ulusal çıkarları tespit edecek düzeyde devletin siyasi ve askeri yapılanmasından gerekli bilgileri almaktadır. Bununla birlikte, yöneticiler toplumdaki otonom olsalar da çoğu zaman yerel aktörler ile belirli bir politikayı uygulamak ve kaynakları politika tercihi yöneltmek için pazarlık yapmak zorunda kalırlar. Devlet liderleri görelî güç dağılımı ile diğer devletlerin niyetlerine göre ulusal çıkarı tanımlamakta ancak sürekli olarak yerel kısıtlamalara tabi olmaktadır (Taliaferro, Lobell, Ripsman, 2009:24-26).

Ulusal güvenlik yöneticilerinin toplumdaki otonom davranma serbestisinin az olması güç dengesi değişimlerine verilmesi gereken tepkileri sınırlayabilmektedir. Neoklasik realistler devletin tepkilerini devlet-toplum uzlaşması ya da çatışmasının bir ürünü olarak görmektedirler. Daha az otonom olan ulusal güvenlik yöneticileri devlet

içerisinde koalisyonlar oluşturmak, siyasi ve sosyal aktörleri politikaları uygulamak için mobilize etmek zorundadırlar. Devletin topluma karşı otonomisi zamana ve devletlerin yapısına göre değişmektedir (Taliaferro, Lobell, Ripsman, 2009:27-28).

Devletlerin dış ve güvenlik politikalarının oluşumunda iç etkenlerin önemine dikkat çeken teoriler bulunmaktadır. Dış politikanın iç politikadan kaynaklandığını ortaya koyan en önemli teori inner politik teoridir. Inner politik teori; siyasi, ekonomik, ideolojik faktörler ile ulusal karakter ve sosyo-ekonomik yapının devletlerin dış politikasını biçimlendirdiğini varsaymaktadır. Bu çerçevede inner politik teori, bir devletin dış politikasının en iyi şekilde iç değişkenlerin incelenmesi ile anlaşılabilceğini iddia etmektedir. Bu teorinin en zayıf yönü sadece birim bazında devletleri analiz etmesi ve farklı iç sisteme sahip olan devletlerin benzer dış politika davranışları göstermelerini açıklayamamasıdır (Rose, 1998).

Neorealizm ise sistem düzeyinde analiz yaparak devletler arası etkileşimin sonuçlarına odaklandığından uluslararası politikaya yönelik bir teoridir. Neorealizm devletlerin motivasyonları ile ilgili bazı genel varsayımları ortaya koysa da bunları detaylı bir şekilde açıklamaya teşebbüs etmez. Görüldüğü gibi inner politik teori iç değişkenleri, neorealizm ise sistemik değişkenleri ele almaktadır. Oysaki neoklasik realizm, hem iç hem de sistemik (dış) değişkenleri incelemektedir (Rose, 1998).

Yine bu kapsamda neoklasik realizm; yapısal ve konstrüktivist teoriler arasında orta bir yolu temsil etmektedir. Yapısal teoriler sistemik kısıtlamalar ile birim düzeyinin davranışları arasında doğrudan bir ilişki kurarken, konstrüktivist teoriler objektif sistemik kısıtlamaları reddederek uluslararası gerçekliğin sosyal olarak yapılandırıldığını, anarşinin devletler tarafından yaratıldığını ifade etmektedir (Rose, 1998).

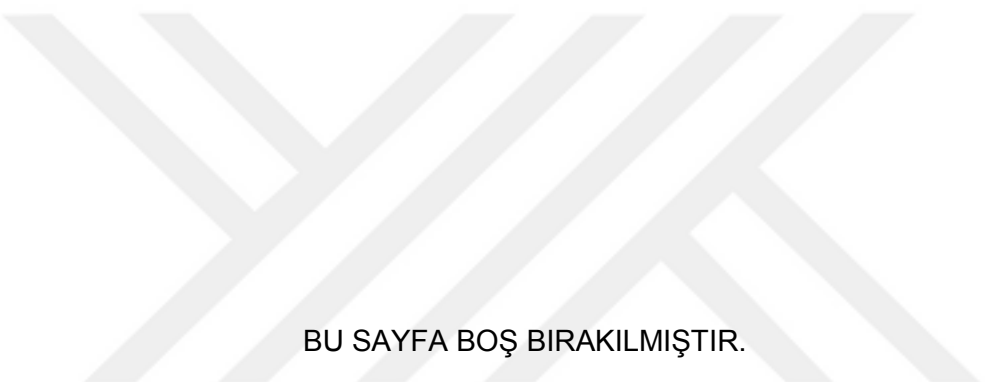
Neorealizm ve neoklasik realizm siyasetin çatışmacı yapısı, çatışmacı grupların merkezi rolü ve göreceli güç dağılımının önemi konusunda hem fikirdirler. Her iki programda sistemik bağımsız değişkenlerin merkezi rolüne büyük önem vermektedir. Neorealizm ve neoklasik realizm açıklamaya çalıştıkları bağımlı değişken konusunda birbirlerinden farklılaşmaktadır. Neorealizm iki ya da daha çok devletin ilişkileri çerçevesinde uluslararası sistemde ortaya çıkan sonuçları açıklamaya çalışmaktadır. Örneğin farklı uluslararası sistemlerde savaş çıkma olasılığı, hegemonik düzen ya da güç dengesi ve devletler arasındaki ittifak davranışları. Neoklasik realizm ise bir devletin sistemik baskılara yönelik diplomatik, askeri ve ekonomik tepkilerini yani dış politika ve güvenlik politikasını ortaya koymaya çalışmaktadır. Ancak neoklasik realizm

devletlerin cevaplarının sistemik sonuçlarını açıklayamaz (Taliaferro, Lobell, Ripsman, 2009:19-21). Dolayısıyla neorealizm sistem düzeyinin analiz edilmesine imkân verirken, neoklasik realizm birim düzeyini analiz etmeye olanak tanır.

Neoklasik realizm, neorealizm gibi göreceli güç dağılımındaki değişimi tehdit olarak algılamaktadır. Ancak neorealizm gücün göreceli dağılımındaki değişimi objektif bir şekilde ele alırken, neoklasik realizme göre gücün göreceli dağılımındaki değişim devlet adamlarının algılamaları çerçevesinde olmaktadır. Bu çerçevede neoklasik realistlere göre dış ve güvenlik politikası kararları üzerinde etkili olan husus göreceli güç değişimleri değil, devlet adamlarının göreceli güç değişimine yönelik değerlendirmeleridir. Devlet adamlarının göreceli güç dağılımı değerlendirmeleri iki unsurdan etkilenmektedir. İlk olarak devlet adamları materyal güç hesaplaması yapmakta ve kendi devleti ile diğer devletlerin gücünü kıyaslayarak göreceli güç dağılımının tehdit oluşturup oluşturmadığına karar vermektedir. Ancak devlet adamları sadece gücün bir yönüne odaklanarak yanlış değerlendirmeler de yapabilmekte ve gerçekte olmayan bir göreceli güç değişimini tehdit olarak algılayabilmektedir. İkinci olarak göreceli güç değişiminin değerlendirilmesinde devlet adamları devlet içi faktörlerden de etkilenmektedir. Devletlerin iç politikasında rol alan kurumlar, siyasi partiler ve menfaat grupları ile milliyetçilik, ideoloji ve düşünsel diğer faktörler devlet adamlarının algıları üzerinde etkili olabilmektedir (Açıkmüşe, 2011).

Çağdaş realizm literatürünün içerisinde neoklasik realizm, devletin davranışlarını yapısal ve yerel değişkenlerle açıklamaya çalışmaktadır. Neoklasik realizm neorealizmin yapının bir devletin davranışlarını biçimlendirmekte önemli bir faktör olduğunu kabul etmektedir. Ancak neoklasik realizm yapısal etkilerin yerel politika ve özellikle devletin yapısı ve lider elitlerin algılamaları ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği varsayımını literatüre eklemektedir. (Tang, 2009).

Donnelly'e göre realist gelenek içerisinde bir strateji olarak ortaya çıkan neoklasik realizm, neorealizmi çökertmek yerine zayıf ve eksik yerlerini tamamlamaktadır. Neoklasik realistler, neorealizmin yeterli açıklama sunabilecek kesin öngörülerini nadiren sunmakta olduğunu iddia ederler. Devletler benzer sistematik baskı ya da olanaklara çoğu zaman farklı tepkiler vermektedirler. Devletlerin bu refleksleri sistem düzeyindeki faktörlerle beraber iç faktörlerle de analiz edilmelidir. Bu nedenle neoklasik realistlere göre neorealizmde "kara kutu" olarak görülen devlet incelenmek zorundadır (Donnelly, 2012:68). Bu kapsamda neoklasik realizm, sistem düzlemi ile devlet düzleminin açıklayıcı değişkenlerini bir araya getirmektedir.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

İKİNCİ BÖLÜM

YELTSİN DÖNEMİ ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (ÇÖKÜŞ DÖNEMİ)

2.1 SSCB VE YELTSİN DÖNEMİ GÜVENLİK DOKÜMANLARININ ANALİZİ

2.1.1 SSCB Askeri Doktrinlerinin İncelenmesi

SSCB'nin güvenlik politikasının temel amacı siyasi sistemini güçlendirmek ve Komünist Parti yönetimini sürdürmektir. Bu amacın yansımaları; SSCB ve müttefiklerini kapsayan Varşova Paktı'nı³ düşmanlara karşı korumak, dünya çapında Sovyet etkisini sürdürüp genişletirken ABD ve NATO'nun etkisini kırmak ve üçüncü dünya devletlerinin özgürlük savaşlarını desteklemektir (Soviet Military Power – An Assessment of the Threat, 1988: 8; Bidwell, 1976:42).

Sınırları ABD, Çin ve bu devletlerin kontrolü altındaki bölgeler ile çevrili olan SSCB'nin stratejik düzeyde nükleer ve konvansiyonel askeri hedefleri bulunmaktaydı. Nükleer askeri hedef; dört nükleer güç (ABD, Çin, İngiltere ve Fransa) ile gerçekleşecek muhtemel bir küresel nükleer savaşta zayıfatı en aza indirmektir. Konvansiyonel alanda askeri hedef ise Avrupa'da ve Uzak Doğu'da meydana gelebilecek çok bölgeli ve büyük ölçekli bir savaş kazanmak ve üçüncü dünya ülkelerinde operasyonlar düzenleyebilmektir (Arbatov, 2000).

SSCB döneminde güvenlik politikası ve bunun paralelinde tehditlerin belirlenmesinde en göze çarpan özellik, ideolojik boyutun ön plana çıkmasıydı. İdeoloji, Sovyet devlet ve toplumunun her alanda ana rehberiydi. Güvenlik politikası da doğrudan ideolojiye dayandırılıyordu. Tehdit sadece SSCB'ye değil, aynı zamanda sosyalizme yönelikti. Bu kapsamda, Batı ve Batılı değerler tümüyle düşman olarak algılanıyordu (Dağı, 2002: 171).

1970'lerde Sovyetler Birliği tam anlamıyla bir süper güçtü. Ancak 1980'lerde bazı çevreler, SSCB'nin bir süper gücün yalnızca tek bileşenine sahip olduğunu iddia ediyorlardı. Bu da sahip olduğu askeri gücüydü (Odom, 1988). Gerçekte bu kapsamda

³ Varşova Paktı (Varşova Anlaşması Örgütü); Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Sovyetler Birliği arasında 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova'da imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. Arnavutluk, Varşova Paktı'ndan hukuki olarak ayrılan tek devlettir. NATO'ya benzer bir savunma ittifakı olan Varşova Paktı, Soğuk Savaş süresince SSCB'nin askeri gücünün sembolü olmuştur (Miller, 1981).

yapılan değerlendirmeler temelsiz değildi. SSCB yöneticileri on yıllardır sosyalizmin iktisadi üstünlüğünü ve ABD'nin önüne geçileceğini iddia ederlerken, 1980'li yılların başında KGB'nin dış istihbarat servislerinden Japonya'nın dünya ekonomisinde ikinci sıraya yerleştiğini, eğer SSCB bu seyrde giderse, yakın bir zaman içerisinde Batı Almanya'nın da üçüncü sıraya yerleşeceğini öğrendiler (Lacoste, 2008: 152).

1985 yılında SSCB'nin savunma harcaması 277 milyar dolar iken ABD'nin savunma harcaması 258 milyar dolardı. Aynı yıl, SSCB gayrisafi milli hasılası (GSMH) 2,1 trilyon dolar, ABD'nin GSMH'si 4,2 trilyon dolardı [World Military Expenditures and Arms Transfers (WMEAT) Table-1]. Yani SSCB'nin GSMH'si ABD'nin GSMH'sinin yarısı kadar olmasına rağmen SSCB, ABD'den daha fazla savunma harcaması yapıyordu.

Soğuk Savaş döneminde askeri güç, SSCB'nin süper güç konumunun temel bileşeniydi. Bu durum SSCB'yi uluslararası arenada önemli bir oyuncu haline getiriyordu. Kızıl Ordu; beş milyon erkek ve kadın askerden, 200'den fazla tümenden, dört donanmadan, on binlerce savaş uçağından ve güçlü bir stratejik nükleer füze stoğundan oluşmaktaydı. SSCB 16 askeri bölge ve dört kuvvet grubundan oluşan bir silahlı kuvvetlere sahipti (Şekil-3).

Şekil-3 SSCB Askeri Bölgeleri (Odom, 1998:30)

Genel olarak silahlı kuvvetler dört ana bölgede konuşlanmıştı. Bu bölgeler; NATO, Çin, Orta Doğu ve merkezde bulundurulmuş stratejik ihtiyatlardı (The Soviet

Army: Operations and Tactics, 1984: 1-3). SSCB Silahlı Kuvvetlerinin; %70'i Avrupa'da, %20'si Uzakdoğu'da, %10'u ise güney bölgede bulunuyordu (Arbatov, 2000). Doğu Avrupa'da NATO'ya karşı kullanılmak için hazır tutulan yoğun ve eğitilmiş SSCB askeri gücü, hem bu bölge üzerinde hâkimiyet sağlamak, hem de tehdit olarak algılanan Batı ile arada bulunan tampon bölgeyi korumaktaydı. SSCB, silah satışları ve askeri danışmanlar vasıtasıyla üçüncü dünya ülkeleri üzerinde de Sovyet etkisini sürdürmekteydi (Military Forces in Transition, 1991: 7).

SSCB'nin askeri gücünün büyük olmasının nedenleri konusunda değişik argümanlar öne sürülmektedir. Bunlardan ilkinin göre, SSCB'nin askeri gücü, Moskova ve Vaşington arasındaki etki-tepki ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İkinci neden tarihte meydana gelen yabancı işgalleridir. Bu çerçevede, SSCB yabancı işgalcilerden korunmak için daha büyük bir askeri güç bulundurmalıydı. Diğer bir neden ise ideoloji ve devam eden uluslararası sınıf çatışmasının gerekleriydi (Odom: 1988).

SSCB'nin büyük askeri gücü hiçbir zaman NATO'ya karşı Doğu Avrupa'da bir savaşta kullanılmamıştır. Sovyet askeri gücü ironik bir şekilde diğer komünist devletlere yöneltilmiştir. Bu kapsamda SSCB tarafından; 1953'te Doğu Almanya'da, 1956'da Macaristan'da, 1968'de Çekoslovakya'da ve 1979'da Afganistan'da askeri güç kullanılmıştır. SSCB'nin tüm askeri güç kullanımlarında maksat dost komünist rejimleri halklarına karşı korumak olmuştur. Bunun yanında 1960'larda bir başka Komünist devlet olan Çin ile savaşın eşiğine gelinmiştir (Stone, 2006: 218).

Krusçev döneminden beri Kremlin yöneticileri sürekli olarak Moskova'nın askeri doktrinlerinin savunmacı bir karakterde olduğunu ifade etmiştir.⁴ Fakat kuvvetlerin dağılımı, silahlanma çapı ve eğitim prensipleri incelendiğinde, Rusya askeri geleneği ile uyumlu olarak SSCB'nin temel harekât çeşidi olarak taarruz harekâtını benimsediği ortaya çıkmaktadır (Luttwak, 1987: 152-154'ten aktaran Barany, 2007: 48). Rus Ordusunun taarruz harekâtına yönelimi sadece askeri gelenekten kaynaklanmamakta aynı zamanda zaferin ancak taarruzi manevra ile kazanılacağına ikna olmuş olması da bu konuda rol oynamaktadır (Lebow, 1989: 320'den aktaran Barany, 2007: 48). 1987 yılında Gorbaçov'un "Yeni Düşünce" politikası, savunma prensibinin SSCB askeri tarihinde yer edinmesine imkân tanıdı ve nükleer ile konvansiyonel savaşın önlenmesi dönemin askeri doktrininin özü oldu (Garthoff, 1990: 102-108'den aktaran Barany,

⁴ RF Devlet Başkanı Vladimir Putin, Aralık 2014'te, 2010 yılında yayımlanan mevcut RF Askeri Doktrini'nin NATO'nun altyapısını RF sınırlarına yaklaştırmasına rağmen hâlâ savunmacı bir karakterde olduğunu ifade etmiştir (Russia's military doctrine remains 'solely defensive' – Putin", 2014).

2007: 48). Bu durumda bile savunma yaklaşımı, SSCB'nin siyasi elitleri tarafından ifade ediliyor, askeri kesim tarafından onaylanmıyordu (Lambeth, 1992: 228-229).

SSCB askeri doktrinleri, büyük strateji olan Komünizmin SSCB sınırları ötesine genişletilmesi ve emperyalizmin yıkılması hedefini desteklemekteydi. SSCB askeri doktrinleri; teknolojik ilerlemeler, siyasi ortamda ve tehditte meydana gelen gelişmeler karşısında zaman içerisinde değişime uğramıştır. II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Stalin yüksek miktarda kara gücü oluşturarak ABD'nin nükleer gücünü dengelemek istemiştir (The Soviet Army: Operations and Tactics, 1984: 1-3). Stalin yönetimi süresince herhangi bir askeri doktrin yayımlanmamıştır. Genelkurmay Başkanlığı her ne kadar SSCB Ordusu'nun beyni olsa da, Stalin'in sıkı denetimi altında bulunmuştur. Bu durum, Büyük Anavatan Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde de sürmüştür.

1950'lerde Krusçev iktidara geldiğinde nükleer denklem tamamen değişmiştir. Sovyetler 12 Ağustos 1953'te, Amerikalılardan 1,5 yıl sonra, hidrojen bombasını patlatmıştır. Bu durum, SSCB'nin kıtalararası bombardıman uçakları, ilk kıtalararası füzesi (1957), Sputnik'in uzaya fırlatılışı ve nükleer denizaltılar ile birleşince, ABD toprakları vurulabilir hale gelmiştir (Stone, 2006:227). Bu süreçte SSCB Genelkurmay Başkanlığı nükleer döneme yönelik bir askeri strateji oluşturmuştur (Kipp, 2011: 80-81). Krusçev dönemi boyunca Komünist Parti liderleri gelecekteki muhtemel bir savaşın karşılıklı nükleer saldırılar ile başlayacağını değerlendirmiştir. Bu yaklaşımda yoğun nükleer saldırıların sonucunda kaybeden tarafın siyasi ve sosyal sistemi tümüyle yok olacaktı. Bu tespitin SSCB askeri organizasyonuna yansıması, Stratejik Füze Kuvvetleri'nin kurulması olmuştur (The Nature of Soviet Military Doctrine, 1989). Bu çerçevede konvansiyonel kuvvetler, nükleer silahlarla sağlanan başarıdan faydalanmak ve düşman topraklarını ele geçirmek maksadı ile kullanılacaktı. Krusçev döneminde nükleer füzelere verilen önem artırılırken, konvansiyonel kuvvetler azaltılmıştır (New Technology for NATO: Implementing Follow-On Force Attack, 1987).

Sovyetler, 1960'ların ortalarında muhtemel bir silahlı çatışmanın konvansiyonel döneminin olabileceğini tartışmaya başlamıştır. Komünist Parti, nükleer silahların çatışmada kesin sonucu belirleyeceğine olan inancını sürdürmesine rağmen her çatışmanın nükleer savaşa yol açmayabileceğini değerlendirmiştir (New Technology for NATO: Implementing Follow-On Force Attack, 1987). Bu kapsamda, Sovyetlere göre nükleer silahların gelişimi yanında konvansiyonel kuvvetlerde geniş çaplı bir modernizasyona gitmek, hem nükleer hem de nükleer olmayan bir savaşta daha etkili

savaşılmasına olanak sağlayabilirdi (Soviet Military Power – An Assesment of the Threat, 1988). Bu süreçte Krusçev'in başlattığı nükleer silah geliştirme faaliyetleri devam ederken, aynı zamanda konvansiyonel kuvvetler de güçlendirilmiştir. Sonuç olarak SSCB; tank, savaş uçağı, topçu silahı ve asker sayısı bakımından ABD'ye göre üstünlük kazanmıştır (Stone, 2006: 230).

Sovyetler, 1970'lerin başında nükleer silahlar açısından eşitlik sağlandığında, geniş çaplı bir konvansiyonel savaşın mümkün olabileceğini hatta ABD ile muhtemel bir savaşın konvansiyonel düzeyde gerçekleşebileceğini düşünmeye başlamıştır. Bu doktrinel değişim bir yandan konvansiyonel silahlardaki gelişime diğer yandan NATO'nun "esnek mukabele" stratejisine dayanmıştır. Sovyet askeri doktrini ne yalnızca nükleer silahlara ne de yalnızca konvansiyonel silahlara dayanılarak kesin sonuca ulaşılamayacağını ancak bunların ikisinin uyum içerisinde olması ile maksimum etkinin elde edilebileceğini fark etmiştir. Bu çerçevede Sovyetler hem konvansiyonel kuvvetlerini hem de stratejik nükleer kuvvetlerini modernize etmeye ve geliştirmeye büyük çaba sarf etmiştir (Soviet Military Power – An Assesment of the Threat, 1998).

1980'lerin başında savaşın başlangıç bölümünün önemine yönelik Sovyet doktrinin de tartışmalar yoğunlaşmıştır. Örneğin dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Nikolay Vasilyeviç Ogarkov, 1984 yılında savaşın ilk döneminin öneminin arttığına değinirken, Korgeneral M.A. Gareyev ise bütün savaşın sonucunun bu dönem tarafından belirleneceğini ifade etmiştir. 1980'lerde Sovyetler, taarruz stratejisi içerisine savunma harekâtını eklelemeye başlamıştır. Buna neden olan sebepler; NATO'nun birbirini takip eden taarruz, hava-yer harekâtı konseptleri ve artan konvansiyonel kapasitesi olmuştur. Sovyetler belirli bir süre ve bölge içerisinde savunma harekâtı yapılabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak bu durumda bile en kısa zamanda karşı taarruz icra edilmesi bir zorunluluk olarak görülmüştür (Soviet Military Power – An Assesment of the Threat, 1998).

Gorbaçov, 1986 yılında gerçekleşen 27'nci Parti Kongresi'nde askeri harcamalarda önemli bir düşüş öngörerek "makul askeri yeterlilik" kavramını dile getirmiştir. Buradaki amaç Batı ile askeri dengeyi en düşük noktada sağlamak, bu sayede hem ekonomik sorunları aşmak hemde SSCB ordusunu yeniden Batı ile rekabet edebilecek konuma getirmektir (Dağı, 2002:92). SSCB, Varşova Paktını da kapsayan bu kavramın temelde savunmacı bir yapıda olduğunu ve sadece muhtemel bir NATO saldırısına karşı savunma amacı taşıdığını açıklamıştır. Mayıs 1987'de kabul edilen Varşova Paktı Askeri Doktrini'nde "*Varşova Paktı üyeleri hiçbir durumda*

kendileri bir saldırıya hedef olmadıkları takdirde herhangi bir devlet ya da koalisyona karşı saldırı başlatmayacaklardır” ifadesi yer almıştır. Bu ifade, SSCB'nin askeri politikasının savaşın önlenmesi maksadıyla savaşa hazır olunması anlamına geldiğini ortaya koymuştur (Hines, Mahoney, 1991). Bu sayede Varşova Paktı ve NATO'nun birbirlerine karşı saldırıda bulunmaması ve uluslararası ilişkilerde yumuşama sağlanması istenilmiştir (Soviet Military Power – An Assesment of the Threat, 1998: 12). Böylece Moskova tarafından ulusal güvenliğe yönelik sorunlarda askeri stratejilerin ötesinde siyasi stratejiler uygulamaya konularak geleneksel politikalardan kopma sergilenmiştir (Dağı, 2002:93).

Gorbaçov 1987 yılında Güvenlik ve Güven Artırıcı Tedbirler Anlaşması kapsamında Sovyet toprakları üzerinde denetim uçuşlarına izin vermiş ve ABD ile Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması'nı (INF) imzalamıştır (Pallin, 2009:65). Devamında 1990 yılında imzalanan AKKA ile SSCB ordusu 1991 yılına gelindiğinde hem konvansiyonel hem de nükleer açıdan tümüyle savunma pozisyonundaydı (Wolkov, Balatsky: 2012).

2.1.2 SSCB'den, Rusya Federasyonu'na Geçiş

1980'lerin başında Avrupa'da siyasi coğrafya ve güvenlik sistemi günümüze göre oldukça farklıydı. Üç Baltık devleti ile Ukrayna ve Beyaz Rusya, NATO ile SSCB arasındaki ilk kuşağı, Varşova Paktı üyeleri ise ikinci kuşağı oluşturmaktaydı. Bu devletlerde SSCB askeri üslerinin yanında kendi ulusal ordularından da oluşan büyük bir konvansiyonel kuvvet bulunmaktaydı. Ancak yine aynı dönemde SSCB her alanda büyük bir durgunluk içerisindeydi. Bunun temel nedeni ekonominin temel aracı olan ham petrolün uluslararası piyasalardaki fiyatında yaşanan düşüştü. SSCB liderleri ekonomiyi canlandırmakta başarı sağlayamadılar (Kandiyoti, 2015:12).

Gorbaçov'un SSCB'yi yeniden güçlü bir duruma getirmek için uygulamaya çalıştığı “yeniden yapılanma-perestroyka”, demokratikleşme ve “açıklık-glastnost” reformları aksi yönde bir gelişme göstererek birliğin dağılma sürecine katkıda bulunmuştur. Birden çok adayın yarışmasına imkân veren yeni seçim sistemi muhalefet gruplarının oluşmasına ve ayrılıkçı grupların güç kazanmasına neden olmuştur. “Yeni Düşünce”, Gorbaçov'un reformlarının uluslararası ilişkiler ayağını oluşturmuştur. SSCB “Yeni Düşünce” kapsamında; askeri birliklerini Afganistan ve Afrika'dan çekmiş, Doğu Avrupa'dan ise çekmeyi kabul etmiş, ekonomik nedenlerden ötürü silahsızlanmayı ön

plana çıkarmış, devletlerarası ilişkilerde ideolojiye dayalı yaklaşımına son vermiştir (Tellal, 2010a: 158-161).

Berlin Duvarı, Kasım 1989'da yıkılmıştır. Aynı zamanda Doğu Avrupa'da Komünist rejimler çökmeye devam ederken SSCB üyesi cumhuriyetlerde çatışmalar yoğunlaşmış, Varşova Paktı fiili olarak ortadan kalkmış, SSCB'nin temelleri sarsılmıştır. Ancak SSCB'ye en ölümcül tehdit o tarihe kadar birliğin en uyumlu üyesi ve destekçisi olan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nden (RSFSC) gelmiştir. Rus Yüksek Sovyetinin sözcüsü olan Boris Yeltsin, Haziran 1991'de yapılan ilk seçimleri kazanarak RSFSC'nin seçimle iş başına gelen ilk devlet başkanı olmuştur. Çürümüş bir sistemde sosyal adalet kavramına büyük vurgu yapan Yeltsin, halkın büyük desteğini görmüştür. Çeşitli kuvvet kullanımları ile SSCB'nin devamını sağlamanın mümkün olamayacağını anlayan Gorbaçov, 1922 Birlik Anlaşması'nı tartışmaya açarak yeni bir anlaşma önermiştir. Bu anlaşma uyarınca çok sayıda yetki birlik cumhuriyetlerine aktarılacak, birlik merkezi olarak Moskova yalnızca askeri güvenlik, dış politika ve mali konularda yetkili olacaktı. Yeltsin tarafından da onay verilen anlaşma konusunda Mart 1991'de referandum yapılmış, katılanların çoğunluğu yeni birlik anlaşması yapılmasını kabul etmiştir (Hosking, 2011:813-815).

Baltık cumhuriyetleri dışında diğer cumhuriyet liderlerinin mutabık olduğu anlaşmanın onaylanmasından bir gün önce SSCB Başkan Yardımcısı Genadi Yanayev liderliğindeki Olağanüstü Komite, Gorbaçov'un sağlığını kaybettiğini, Sovyet vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve büyük bir krizi önlemek maksadıyla olağanüstü hal ilan edildiğini duyurmuştur. Darbeci grup, Rus Yüksek Sovyet binasına saldırmak maksadıyla Moskova'ya askeri birlik sevk etmeye başlamıştır. Ancak RSFSC'nin seçilmiş Devlet Başkanı Yeltsin, Yüksek Sovyet binasının önünde kendisine destek veren büyük kalabalık ile darbeci gruba karşı çıkmış ve güvenlik güçlerinin zihninde darbenin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Sonuçta kararsız bir durumda kalan Olağanüstü Komite üyeleri Kırım'da tecrit altında tutulan Gorbaçov ile anlaşmak için görüşmeye gitmişlerdir. Komite üyelerinin tutuklanması ve Gorbaçov'un Moskova'ya dönmesi ile noktalanmış başarısız darbe girişimi, SSCB'nin sona ermesinde en önemli olaylardan birini teşkil etmiştir (Hosking, 2011:813-815).

Bu dönemde Moskova'da oluşan güç boşluğunu Yeltsin doldurmuştur. Yeltsin seçilmiş bir lider olarak atanmış Gorbaçov'un otoritesini sarsmıştır. Yeltsin 1991 yılının sonlarında Parlamento, Dışişleri Bakanlığı ve güvenlik organlarını RSFSC'nin denetimi altına almıştır. SSCB'nin dağılma süreci 8 Aralık 1991'de imzalanan Minsk Anlaşması

ile tamamlanmıştır. RF, Ukrayna ve Beyaz Rusya liderleri, bu anlaşma ile SSCB'nin dağıldığını, yeni ortaya çıkan devletlerin işbirliği ve bağımsızlığına dayalı olarak BDT'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir (Purtaş, 2005a: 57). 21 Aralık 1991'de Almaata'da Orta Asya Cumhuriyetleri'nin de dâhil olduğu 11 devlet imzaladıkları Almaata Deklarasyonu ile BDT'nin 11 üyeli bir örgüte dönüştüğünü açıklamışlardır. Örgütün amacı üyeleri arasında SSCB sonrası sorunları çözmek olarak ortaya konmuştur (Tellal, 2010b: 543). SSCB Yüksek Sovyeti, 25 Aralık 1991'de son toplantısını yaparak SSCB'nin varlığının ortadan kalktığını ilan eden bir açıklama yayımlamıştır. Gorbaçov aynı gün akşam istifa konuşmasını yapmış ve Kremlin'deki orak çekiçli Sovyet bayrağı indirilerek, beyaz, mavi, kırmızı renkli RF bayrağı⁵ göndere çekilmiştir (Purtaş, 2005a: 59-60).

SSCB'nin halefi RF'nin yüzölçümü 17.098.200 km² dir (Şekil-4). Bu yüzölçümü ile dünyanın en büyük ülkesidir. RF aynı zamanda dünyadaki en büyük federal, Ortodoks ve Slav devlettir. Büyük bir kıta ve deniz ülkesi olan RF, 11 farklı zaman dilimine bölünmüştür. Sınırlarının toplam uzunluğu 58.300 km olup, bunun 37.653 km'si kara sınırı, 20.647 km'si ise deniz sınırıdır. 14 devlet ile komşudur. Bu devletler ve sınır uzunlukları şöyledir: Azerbaycan 284 km, Beyaz Rusya 959 km, Çin (güneydoğu) 3.605 km, Çin (güney) 40 km, Estonya 290 km, Finlandiya 1.313 km, Gürcistan 723 km, Kazakistan 6846 km, Kuzey Kore 17,5 km, Letonya 292 km, Litvanya (Kaliningrad Oblast) 227 km, Moğolistan 3,441 km, Norveç 196 km, Polonya (Kaliningrad Oblast) 432 km ve Ukrayna 1576 km'dir. RF'nin Ural Dağları'nın batısında bulunan alanı Avrupa kıtası içinde sayılmaktadır (Russia 2014: Statistical Pocketbook, 2014; T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014) ve yüzölçümünün %25'i Avrupa'da yer almaktadır. Dolayısıyla RF, toprakları hem Asya hemde Avrupa'da bulunan büyük bir Avrasya devletidir.

⁵ RF bayrağı bu renkleri ile ilk defa Büyük Petro zamanında Hazar Filosu'nda kullanılmıştır. Bu bayraktaki kırmızı renk Büyük Rus'u (Rusya'yı), mavi renk Küçük Rus'u (Ukrayna'yı), beyaz renk ise Beyaz Rus'u (Beyaz Rusya'yı) simgeliyordu. Ancak RF dokümanlarında, bayraktaki kırmızı rengin, kahramanlığı, mavi rengin özgürlüğü, beyazın ise saflığı ifade ettiği belirtilmektedir (Purtaş, 2005a).

Şekil-4 Rusya Federasyonu Siyasi Haritası (Rusya Federasyonu Ülke Bülteni, 2012)

Yüzölçümünün büyük olması jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli avantajlar sağlamaktadır (Atasoy, 2011:19-24). RF'nin kuzeyden güneye uzunluğu yaklaşık 4.000 kilometre, doğudan batıya uzunluğu ise yaklaşık 11.000 kilometredir. Sahip olduğu büyük kıtasal alan, RF'ye savunma kabiliyeti açısından büyük avantaj sağlamaktadır (Lysukhin, 2006). Ancak bu avantajın sakıncalı bir yönü de bulunmaktadır. Bu geniş coğrafyaya yayılmış olan RF Silahlı Kuvvetleri, sınırlarını korumak için büyük askeri güce ihtiyaç duymakta ve hiçbir bölgede askeri açıdan bariz kuvvetli olamamaktadır.⁶ RF, aynı zamanda 12 deniz (Kuzeyde Barentz, Ak, Karsk, Laptevler, Doğu Sibirya, Çukotskoye; doğuda Bering, Ohotsk, Japon Denizi; batıda Baltık Denizi; güneyde Karadeniz ve Hazar Denizi) ve 3 okyanus (Atlantik, Arktik ve Pasifik) ile çevrilidir. RF, 1992'de imzalanan Federasyon Anlaşması'na göre 89 idari birime (21 cumhuriyet, 6 kray, 49 oblast, 2 federal statüde kent, 1 özerk bölge, 10 özerk yöre) ayrılmıştır. Bunlar, Putin döneminde yedi Federal Valiliğe bağlı hale getirilmişlerdir.⁷ RF'nin nüfusu ise 1993 yılında 148,6 milyondur.⁸

⁶ RF, her iki RF-Çeçenistan Savaşı ve RF-Gürcistan Savaşı'nda, harekâta katılan askeri birliklerini farklı askeri bölgelerden getirdiği birliklerle takviye etmiştir (Karnaukhov ve Tselukio, 2011:105).

⁷ RF Devlet Başkanı Medvedev, 2010 yılında, Güney Federal Bölgesi'ni ikiye ayırarak, Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi'ni oluşturmuştur. Ayrıca 2003 yılından itibaren yapılan bazı düzenlemelerle 89 olan idari birim sayısı 83'e düşürülmüştür (Rusya Federasyonu Ülke Bülteni, 2012).

RF, 1993 Anayasası'na göre demokratik ve federatif bir cumhuriyettir. Yürütme yetkisi Anayasa'da her ne kadar devlet başkanı ve hükümete verilmiş ise de devlet başkanının büyük ağırlığı vardır. Anayasa'nın verdiği yetkilere göre devlet başkanı; Federal Meclisin onayı olmadan kanun hükmünde kararname çıkarabilir, belirli şartlar oluştuğunda Duma'yı dağıtabilir ve kabineyi azledebilir (The Constitution of Russia, 1993). Yasama yetkisi, 628 sandalyeden oluşan parlamentodadır. Parlamento; 450 sandalyeli alt kanat Devlet Konseyi (Duma) ve 178 sandalyeli (89 bölgenin her birinden iki temsilcinin katılımıyla) üst kanat Federasyon Konseyi'nden oluşur.

RF, SSCB'nin topraklarının ve askeri gücünün %80'ini (Caşın, Derman, 2016:276) (Çizelge-1), ekonomik kapasitesinin %60'ını, nüfusunun %51'ini devralmasına rağmen kendisine kalan miras çok iyi durumda değildi. İlk olarak RF'nin Karadeniz, Hazar Denizi, Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'nde etkisi azalmıştı ve bazı komşuları ile sınır sorunları bulunmaktaydı. 1945 yılına kadar Japonya'ya ait olan Kuril Adaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB tarafından işgal edilmişti. İkinci Dünya Savaşı'nın üzerinden yaklaşık 70 yıl geçmiş olmasına rağmen Kuril Adaları nedeniyle RF ve Japonya arasında barış anlaşması imzalanamamıştır. RF ile Norveç arasında Barentz Denizi kaynaklı anlaşmazlık bulunmaktadır. Ayrıca RF ile ABD ve Kanada arasında Kuzey Kutbu bölgesinde egemenlik hakkı konusunda rekabet devam etmektedir. Kuzey Kutbu bölgesi günümüzde sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle büyük önem kazanmıştır. Diğer yandan RF enklavı olan Kaliningrad; Baltık Denizi, Polonya ve Litvanya arasında bulunmaktadır. Tarihte Doğu Prusya toprağı olan Kaliningrad, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanların yenilmesi sonucu SSCB tarafından işgal edilmiştir. Litvanya, Kaliningrad'ın kendisine verilmesini talep etmektedir. Estonya 1920 yılı Tartus Anlaşması çerçevesinde Pskov ve Leningrad oblastlarından toprak talebinde bulunmaktadır (Atasoy, 2011:30-31).

Çizelge-1 RF'nin SSCB'den Devraldığı Konvansiyonel Silahlar (Miller, 2004:6).

SİLAH CİNSİ	SSCB	RF
Tank	20.725	10.333
Top	13.938	7.719
Zırhlı Muharebe Aracı	29.890	16.589
Savaş Uçağı	6.611	4.161
Helikopter	1.481	1.035

⁸ RF'nin nüfusu 2014 yılında 143,7 milyona gerilemiştir (Russian Federation Federal State Statistic Service, 2014).

Çökmüş bir ekonomi ikinci göze çarpan husustu. SSCB'nin son döneminde Gorbaçov önderliğinde başlatılan ekonomide yeniden yapılanma (perestroyka) ve açıklık (glasnost) politikaları başarısız olsa da RF'nin ilk döneminde sürdürülmüştü. SSCB'nin üçüncü mirası ise çökmüş bir toplumsal yapıydı. Bolşevik ideoloji ve SSCB süper gücünün ortadan kalkması, üzerinde yaşayan insanları bunalıma itmiştir. Bu bunalım, bir ölçüde milliyetçilik ve din unsurlarıyla doldurulmaya çalışılmıştır. RF'de aynı zamanda demografik bir kriz yaşanmış, nüfus artmanın aksine azalmıştır. RF toprakları dünya yüzölçümünün %12,5'ini oluştursa da, nüfusu dünya nüfusunun %2,5'ini oluşturmuştur. Dördüncü miras ise SSCB sisteminden kaynaklanan yeni devletlerin karşılıklı bağımlılık durumlarıydı. Bu ekonomiden, askeri sisteme her konuda kendini hissettiriyordu. Özellikle RF dışında BDT coğrafyasında yaşayan 25 milyon Rus asıllı insan RF'nin dış ve güvenlik politikasında bu bölgeye verdiği önemi artırmıştır (Tellal, 2010: 205). Diğer yandan SSCB'den miras kalan bazı hususlar ise RF'ye önemli avantaj sağlamaktaydı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) daimi üyelik, nükleer silahlar ve uzay teknolojisi, güçlü devlet yapısı/geleneği, eğitilmiş insan kaynağı (Tellal, 2010: 205), sahip olduğu doğal kaynaklar ve büyük coğrafya bu çerçevede değerlendirilebilecek hususlardı.

SSCB'nin yıkılması ile toprakları üzerinde 15 yeni devlet kurulmuştur. Eski SSCB üyelerinin hepsi RF'nin batı ve güneyindeydi. Bunların büyük bir kısmında değişen oranlarda iç istikrarsızlıklar, birbirleriyle çözülmemiş sorunlar bulunmaktaydı. Aynı zamanda hepsi dış etkilere açıktı ve bir kısmının da RF ile sorunları vardı. Sonuçta Moskova, 1993 yılında güney bölgesinden algıladığı tehdit nedeniyle "yakın çevre"sini hayati önemde bir bölge olarak tanımlamıştır (Güney, 2002: 337).

SSCB Ordusu, Aralık 1991'de alınan karar gereği yeni kurulan 15 devlet arasında paylaşılmıştır. 1990'lı yıllarda RF'nin sahip olduğu konvansiyonel kuvvetler, Kızıl Ordu ile kıyaslanamayacak durumdaydı. NATO'nun sahip olduğu konvansiyonel kuvvetler hem nitelik hem de nicelik olarak RF'nin ordusundan üstündü. Çöl Fırtınası harekâtında NATO'nun bilgi teknolojileri odaklı, uzun menzilli hassas güdümlü, görünmezlik teknolojilerine sahip, komuta-kontrol ve keşif alanında üstün imkân ve kabiliyetleri modern savaşın ulaştığı boyutu gözler önüne sermişti (Cimbala, 2008).

Dağılan SSCB'nin nükleer silahları RF, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'da bulunmaktaydı.⁹ Bu nükleer silahların geleceği ve SSCB'nin Karadeniz filosunun, RF ve Ukrayna arasında bölüşülmesi önemli sorunlardı. RF ortaya çıkan yeni durumda askeri politikasını tanımlamak zorundaydı. Yeltsin, Mart 1992'de kendini RF Savunma Bakanlığı'nı oluşturmak maksadıyla Savunma Bakanı olarak atamıştır. Bu dönemde Moskova BDT bünyesinde birleşik bir ordu ve donanma kurmak istemiştir. Bu kapsamda SSCB ordusunun parçalanmadan bir bütün olarak muhafaza edilmesi düşünülmüştür.¹⁰ Ancak Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan'ın kendi ordularını kurma kararı vermeleri üzerine, RF açısından kendi ordusunu kurmak dışında bir seçenek kalmamıştır. Yeltsin, 7 Mayıs 1992 tarihinde bir kararname imzalayarak RF toprakları üzerindeki tüm askeri birlik, tesis, okul ve diğer askeri yapıların RF Silahlı Kuvvetleri'nin parçası olduğunu ilan etmiştir. Buna ilave olarak Doğu Almanya, Polonya, Küba, Moğolistan, Baltık bölgesi ve bazı BDT üyesi devletlerde bulunan birliklerde RF Silahlı Kuvvetleri'nin içinde sayılmıştır (Volkogonov, 1992). Bu sırada RF'de Genelkurmay Başkanlığı ve Savunma Bakanlığı kurulmuş ve bu yapılar SSCB dönemine göre önemli ölçüde küçülmüşlerdir. Yeltsin, 18 Mayıs 1992'de Savunma Bakanlığı görevine General Grachev'i atamıştır (Kipp, 2011: 71). Bu dönemde gerçekleşen en önemli değişim, RF Silahlı Kuvvetleri'nin artık hiçbir devlete ya da ittifaka açık bir tehdit oluşturmamasıydı (Volkogonov: 1992) RF'nin yaklaşık 2,5 milyon personeli barındıran silahlı kuvvetlere, iki nedenden ötürü artık ihtiyacı kalmamıştır.¹¹ Bu nedenlerden ilki kendisine yönelik tehditte yaşanan büyük değişim/düşüş, ikincisi ise büyük bir orduyu idame ettirecek ekonomik yapıya sahip olmayışıdır (Volkogonov, 1992).

Moskova, BDT içerisinde bir güvenlik yapılanması oluşturabilmek maksadıyla harekete geçmiş ve 15 Mayıs 1992'de RF, Ermenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından KGA imzalanmıştır. KGA'nın en önemli bölümü 4. maddedir. NATO Anlaşması'nın 5. Maddesini andıran bu maddeye göre "*Taraf devletlerden biri bir devlet ya da devlet grubunun saldırısına uğradığında, bu saldırı tüm üyelere yapılmış sayılacaktır.*" (Tellal, 2013: 230-232).

Moskova'nın, KGA da dahil olmak üzere Orta Asya'ya yönelik güvenlik politikalarının altında yatan üç önemli unsur bulunmaktaydı. İlk olarak SSCB

⁹1992 yılında toplam eski SSCB'ye ait 10.466 stratejik nükleer başlıktan; 7.644 adedi RF'de, 1.408 adedi Ukrayna'da, 1.360 adedi Kazakistan'da, 54 adedi ise Belarus'ta bulunmaktaydı (Mehuron, 1996).

¹⁰ Hatta BDT'ye yönelik taslak bir askeri doktrin dahi hazırlanmıştır. BDT ülkeleri arasında danışma ve işbirliği çerçevesinde düşünülen bu doktrin kabul edilmemiştir.

¹¹ SSCB'nin aktif askeri personel sayısı; 1989'da 5.030.000, 1990'da 3.988.000, 1991'de 3.555.000 idi. RF'nin 1992'de aktif askeri personel sayısı 1.751.000 iken, 1995'de 1.378.700'e düşmüştür.

çöktüğünde RF'ye komşu tüm ülkelerde askeri silah, teçhizat, altyapı ve ortak bir askeri kültür bırakmıştı. RF, SSCB'den geriye kalan bu durumu ulusal güvenlik çıkarları açısından olabildiğince entegre şekilde tutmaya çalışmıştır. Moskova'nın yeni süreçte bağımsız devletlerle karşı karşıya olması, çok yönlü bir güvenlik politikası izlemesini gerekli kılmıştır. İkinci olarak RF, yeni komşularından kendine yönelik başta uyuşturucu ticareti, terörizm ve etnik çatışmalar olmak üzere tehdit algılamaya başlamıştır. Bu tehditlere karşı yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin savunma yeteneklerinin artırılması Moskova tarafından bir öncelik olarak görülmüştür. Son olarak RF oluşturulacak güvenlik yapılanmaları ile çevresinde bir güvenlik kuşağı oluşturmak istemiştir (Torjesen, 2009:181-182).

SSCB'nin ardılı ve silahlı kuvvet açısından en güçlü devlet olan RF, BDT coğrafyasında güvenliğin sağlanması için barış gücü harekâtı gibi yeni roller üstlenmiştir. 1992 yılı KGA'nda barış gücü operasyonları yer almıştır. RF, 1993 yılında BM'ye başvurarak barış gücü operasyonlarının onaylanmasını ve finansal yardımda bulunulmasını talep etmiştir. Moskova, yakın çevresinde nüfuzunu ve güvenliğini sürdürmenin gereği olarak barış gücü operasyonları adı altında 16.000 askerini BDT coğrafyasına konuşlandırmıştır. Bu operasyonların 1993 yılında Moskova'ya maliyeti 26 milyar ruble olmuştur (Caşın, 2015:274).

RF'nin ilk dönemlerinde eski Sovyet coğrafyasında barış gücü operasyonları yürütülmesi, Moskova'nın güvenlik çıkarları ile etnik Rusların haklarının savunulması ve Rus askeri varlığına meşruiyet kazandırılmasının bir yolu olarak görülmüştür. RF tarafından gerçekleştirilen barış gücü operasyonlarının kapsam ve içerikleri değişse de ortak bazı noktaları bulunmaktadır. İlk olarak Moskova barış gücü operasyonlarına genelde münferiden başlamış, daha sonra BDT çatısı altında meşruiyet aramıştır. İkinci olarak Rus barış güçleri çatışmada görece istikrar ya da bir açmaz ortaya çıktığında konuşlandırılmış, bu durum tarafların ateşkese razı edilmesine olanak tanımıştır. Üçüncü olarak ateşkesin sağlanması ile şiddet sona ermiş ancak sorunlara siyasi çözüm bulunamadığından kesin çözüm sağlanamamıştır. Bu durum Rus barış güçlerinin bölgedeki varlığını daha başlangıçta ucu açık hale getirmiştir (Allison, 2004:132-133).

RF'nin ilk barış gücü operasyonu, Gürcistan ile kendisinden ayrılmak ve RF'ye bağlanmak isteyen Güney Osetya arasındaki çatışmayı sonlandırmak için gerçekleştirilmiştir. 14 km.lik tampon bölgeye Rus, Gürcü ve Kuzey Osetya birliklerinden oluşan barış gücü askerlerinin yerleştirilmesine yönelik anlaşma Haziran

1992’de imzalanmıştır. İkinci barış gücü operasyonu Moldova’nın ayrılıkçı Trandinyester bölgesinde düzeni sağlamak için gerçekleştirilmiştir (Russia and the Near Abroad: 343-344). Bölgede bulunan Rusça konuşan nüfus, Moldova’dan ayrılma girişiminde bulunmuştur. 19 Haziran 1992’de, Moldova Ordusu ayrılıkçılara karşı harekât başlatmıştır. Ancak bu harekât, RF’nin 14. Ordusu’nun desteğini alan ayrılıkçılar tarafından durdurulmuştur. 23 Temmuz 1992’de çatışmaları sona erdiren ve bölgede barış gücünü kuran anlaşma imzalanmıştır. Çatışan taraflar ve Rus askerlerinden oluşan barış gücü, 12 taburdan oluşmuştur ve 6 tabur RF’ye aittir (Sokolov, 1997).

BDT kapsamında ilk barış gücü harekâtı ise Tacikistan’da gerçekleşmiştir. 201’nci Rus Tümeni’nin bulunduğu ülkede, 1992 yılında iç savaş başlamıştır. Tacikistan-Afganistan sınırında görev yapan Rus hava indirme komandoları 31 Temmuz 1993 tarihinde Afganistan İslami muhalefetine saldırısına uğramış ve çıkan çatışmada 23 Rus askeri öldürülmüştür. Bu tehdide yönelik RF, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’dan oluşan barış gücü kuvvetleri Kasım 1993’te oluşturulmuştur (Sokolov, 1997).

Diğer bir BDT barış gücü harekâtı Abhazya’da gerçekleştirilmiştir. Gürcistan’a bağlı özerk bir cumhuriyet olan Abhazya, 25 Ağustos 1990’da bağımsızlığını ilan etmiştir. Gürcistan gelişmeler karşısında Ağustos 1992’de Abhazya’ya askeri müdahalede bulunmuştur. Çeşitli diplomatik görüşmelere rağmen çatışmalar, Haziran 1994’te imzalanan anlaşmaya kadar sürmüştür. Bahse konu anlaşma çerçevesinde 2500 kişilik BDT barış gücü, İnguri Nehri etrafına kurulan güvenlik bölgesine yerleştirilmiştir (Mert, 2004: 52-53).

Bu dönemde RF hem kendi ordusunu kurmaya çalışmış hem de köklü bazı değişiklikler yapma ihtiyacı hissetmiştir. Öncelikle üç-dört yıl içerisinde ordunun personel sayısının 1,5 milyona indirilmesi öngörülmüştür. Daha sonraki yıllar için daha fazla personel indirimi yapılması planlanmıştır. Bu durum farklı kuvvet ve branşlarda indirimleri gerektirdiğinden RF Ordusu’nun konvansiyonel kabiliyetinde düşüş meydana gelmiştir. Bu dönemde yaşanan en büyük değişimlerden biri teşkilat ve kadrolarda yer alan siyasi organların ortadan kaldırılması olmuştur.¹² Asker alma sisteminin ise aşamalı olarak yükümlülükten, sözleşmeli sisteme geçişi planlanmıştır. Bu dönemde

¹² Örneğin SSCB’de tümen kuruluşu içerisinde tümen komutanına doğrudan bağlı “siyasi işler komutan yardımcısı” bulunmaktaydı (The Soviet Army: Operations and Tactics, 1984).

diğer önemli sorunda askeri personelin disiplininin¹³ ve sosyo-ekonomik durumunun kötülüğü olmuştur.¹⁴ 198.000 subay evsiz bir hayat yaşamaktayken, yurt dışından gelenler askerler ile bu sayı 260.000'e çıkmıştır (Volkogonov, 1992).

1917'den beri ilk defa savunma harcamasının yarısı askeri personelin refah düzeyinin yükseltilmesi için ayrılmak zorunda kalınmıştır. 1995 yılı verilerine göre RF'nin GSMH'si ABD'nin GSMH'sinin %11'ine düşmüştür. RF savunma bütçesi ise ABD savunma bütçesi karşısında büyük düşüş yaşamıştır.¹⁵ Bu düşüş 1990'lı yıllar boyunca sürmüş, 1998 yılındaki ekonomik krizinde etkisiyle 2000 yılında RF'nin savunma bütçesi ABD'nin %2'si seviyesine kadar gerilemiştir (Tellal, 2010: 203).

Diğer yandan RF Silahlı Kuvvetleri'ne SSCB Ordusu'ndan miras kalan önemli sorunlar bulunmaktaydı. Birinci problem hantal bir seferberlik sistemiydi. Bu sistem Avrupa'da NATO ülkeleri, Uzak Doğu'da ise Çin ile büyük çaplı bir savaşa göre düzenlenmişti. Sistemin amacı tehdit süresince kısa zamanda 5 milyon kişiyi seferber etmekti. İkinci problem, RF Ordusu'nda hiçbir birliğin, tam kadro mevcudunda olmamasıydı. Ordu'nun büyük çoğunluğu azaltılmış (personel kadrosunun %50'si mevcut) ya da iskelet (personel kadrosunun %10-20'si mevcut) kadro yapısında olan birliklerden oluşuyordu. Bu birliklerin savaş döneminde normal güçlerine ulaşabilmeleri, büyük ölçüde seferberlik sisteminin başarısına bağlıydı. Örneğin, 1991'de SSCB'nin 32'si tank, 100'ü motorlu piyade tümeni olmak üzere 132 tümeni mevcuttu. Ancak bunların sadece 20'si %70 kadro ile görev yapıyordu. Diğerleri ise azaltılmış ya da iskelet yapıdaki birliklerdi. Üçüncü problem, ordunun komuta-kontrol sisteminin çok kademeli ve hantal olmasıydı. SSCB zamanında 16 askeri bölge ve 4 kuvvet grubu bulunuyordu. Örneğin I. RF-Çeçenistan Savaşı'nda, RF Genelkurmay Başkanlığı direktifleri sırasıyla Kuzey Kafkasya Askeri Bölge karargâhına ve sonrasında 58. Ordu karargâhına gönderiliyordu. Ordu karargâhı ise Çeçenistan harekâtının icrasından sorumlu Birleşik Kuvvet karargâhına direktifi iletiyordu. Dördüncü problem, orduda kullanılan silah, teçhizat ve ekipmanın çok çeşitli olmasıydı. Her silah cinsinden onlarca

¹³ Disiplinsizliğin boyutlarını ortaya koymak açısından şu örnekler verilebilir: SSCB'nin Baltık Filosu'nda 1950-1990 yılları arasında sadece 30 tabanca ve 1 tüfek kaybolmuşken, 1991-1992 yılları arasında 40 ünite hafif silah, 52 adet taşınabilir hava savunma füze sistemi, 433 el bombası ve 99.000 adet mermi kaybolmuştur. Ticaret faaliyeti de askerler arasında yaygınlaşmıştır. Örneğin, Uzak Doğu Askeri Bölgesi'nin bir Hava Tümen Komutanı, bir işadamından Japon ticari makinelerini bombardıman uçaklarında taşıması için para kabul ederken yakalanmıştır (Erickson, 1993).

¹⁴ SSCB Dünya Ekonomisi ve Dış İlişkiler Enstitüsü'nde görev yapmakta olan Prof.Dr. Daniil Proyetkor'a göre, 80 yıldır ne istedi ise verilen bir Ordu ile 1990'lı yılların başında kötü durumda olan Rus ekonomisinde baş etmek çok güçtü (Slagle, 1994).

¹⁵ 1995 yılında ABD'nin GSMH'si 7,24 trilyon dolar, savunma harcaması ise 278 milyar dolardı. Bu dönemde RF'nin GSMH'si 664 milyar dolar, savunma harcaması ise 7,6 milyar dolardı (World Military Expenditures and Arms Transfers (WMEAT)" Table-1: "Military Expenditures, Armed Forces, GNP, Central Government Expenditures and Population, 1985-1995).

değişik versiyon üretilmiş ve bunlar orduda kullanılmaktaydı. Beşinci problem ise büyük cephane ve silah miktarı ile yoğun ölçüde seferberlik sistemine dayanıldığı için silah, teçhizat ve cephanenin büyük bölümünün depolarda muhafaza edilmesi idi (Gayday, 2011:10-13).

RF'nin askeri liderleri ise köklü bir değişimden geçen tehdit ortamında Silahlı Kuvvetlerin rolü hakkında siyasi liderlerin rehberliğini istiyorlardı. Savaş sanatı ve bilimi en önemli ve öncelikli görevi olan Genelkurmay Başkanlığı, askeri doktrini, savaşa hazırlanılması ve savaşın yürütülmesi hakkında devletin en önemli referansı olarak görmekteydi (Kipp, 2011:71).

2.1.3 1993 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini¹⁶

Dmitri Volkogonov başkanlığında bir komisyon, Nisan 1992'de, RF'nin ilk askeri doktrinini hazırlamak üzere görevlendirilmiştir. Taslak RF Askeri Doktrini, Mayıs 1992'de yayımlanmıştır. Taslak metne göre, RF Silahlı Kuvvetleri, saldırganın geniş çaplı taarruzunu önlemek maksadıyla önleyici saldırıda bulunabilecektir (Slagle, 1994). Bu arada 1992 yılında kurulan RF Güvenlik Konseyi tarafından askeri doktrine temel oluşturacak ulusal güvenlik konseptinin oluşturulması gerekmekteydi. Ancak bu kurum, devlet organları arasında iç ve dış güvenliğe yönelik konularda liderlik yapmada zayıf kalmış ve sonuçta ulusal güvenlik konseptini hazırlayamamıştır. RF Savunma Bakanlığı ulusal güvenlik konseptine temel teşkil edecek konularda kendi görüşlerini açıklayarak, ilk askeri doktrinin oluşumu sürecinde en önemli aktör durumuna gelmiştir (Kipp, 2011: 74). Eylül 1993'te Ordu'nun RF siyasetinde etkisini artıran bir gelişme yaşanmıştır. Yeltsin ile Parlamento arasında ekonomi odaklı başlayan rekabet, ülkeyi yönetme mücadelesine dönüşmüştür. Yeltsin'in emri ile Parlamento binası Ordu tarafından bombalanmış ve mücadeleyi Yeltsin kazanmıştır (Yapıcı, 2011: 174).

"Rusya Federasyonu Askeri Doktrininin Temel Hükümleri" başlıklı RF'nin ilk askeri doktrini, RF Güvenlik Konseyi'nin 3-6 Ekim 1993 tarihli oturumlarında ele alınmış, 2 Kasım 1993'te onaylanmış ve 1883 numaralı Başkanlık emri ile kanun haline gelmiştir. Doktrin resmi olarak yayımlanmamıştır. Basında yer alan bölümleri, dokümanın tamamını yansıtmamaktadır. Doktrin; siyasi temeller, askeri temeller, askeri-teknik ve ekonomik temeller bölümlerinden oluşmaktadır.

¹⁶ 1993 Yılı RF Askeri Doktrini'nin İngilizce çevirisinde (Brannon, 2009:193-213) kaynağından faydalanılmıştır. 1993 Yılı RF Askeri Doktrini'ne atıf yapılırken, "1993" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler önce bölüm numarası, sonrasında ise bulunduğu paragrafın sırası ile ifade edilmiştir.

Öncelikle Doktrinin RF güvenlik konseptinin bir parçası olduğu ve bir geçiş dönemi belgesini teşkil ettiği belirtilmektedir. Bu geçiş dönemi; Rus Devleti'nin yeniden kurulduğu, demokratik reformların uygulandığı, yeni uluslararası sistemin şekillendiği bir ortam olarak tanımlanmaktadır. Doktrin; savaş ve silahlı çatışmaların önlenmesi, askeri organizasyonun yapılandırılması, ülke savunmasının hazırlanması, askeri güvenliğe yönelik tehditlere karşı tedbirlerin geliştirilmesi ve RF Silahlı Kuvvetleri ile diğer güçlerin RF'nin hayati çıkarlarını korumak için kullanılması konularında resmi olarak uygulanacak görüş sistemini oluşturmaktadır. Doktrinde birçok yerde ifade edilen RF'nin hayati çıkarlarının hiç bir durumda diğer devletlerin güvenliği ile çatışmadığı, diğer devletlerin eşit ve karşılıklı faydalı ilişkiler çerçevesinde güvende oldukları ifade edilmektedir (1993, 1, 1).

2.1.3.1 Siyasi Temel

Bu bölümde ilk olarak RF'nin silahlı çatışmalara yaklaşımı ve RF Silahlı Kuvvetleri ile diğer güçlerin kullanımı ele alınmaktadır. Bu çerçevede; ideolojik düşmanlığa dayalı karşıtlık ortadan kalkmış, ortaklık ve işbirliği boyutları genişlemiş, askeri alanda güven ortamı sağlanmıştır. Nükleer ve konvansiyonel silahlanmanın azaldığı bu dönemde, dünya topluluğunun barışına yönelik tehditlerin (barış ihlalleri, saldırı, savaş ve silahlı çatışmaların); siyasi, diplomatik, ekonomik ve uluslararası hukuka dayalı olarak, askeri olmayan ortak eylemlerle önlenmesi büyük önem kazanmıştır (1993, 2.1,1).

RF'nin askeri güvenliği ve hayati çıkarları öncelikli olarak iç politikada ekonomik, siyasi ve sosyal problemlerin çözülmesine ve reformların başarı ile uygulanmasına; dış politikada özellikle yakın komşular ve dünya politikasında lider güçlerle ilişkilerin durumuna bağlıdır. Bu kapsamda RF; uluslararası sorunların barışçıl çözümü prensibine bağlı kalmayı, devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı duymayı, diğer devletlerin içişlerine karışmamayı, devlet sınırlarının ihlal edilmezliği ve diğer evrensel uluslararası hukuk prensiplerine bağlı kalmayı taahhüt etmektedir. Doktrinde mevcut en önemli ifadelerden biri RF'nin hiç bir devleti düşmanı olarak görmediğidir. Moskova; vatandaşları, toprakları, silahlı kuvvetleri, diğer güçleri veya müttefiklerine yönelik saldırı olması halinde bireysel ve kolektif meşru müdafaa haricinde silahlı kuvvetler ya da diğer güçlerini kullanmamayı taahhüt etmektedir. RF bu kapsamda, savaşların ve silahlı çatışmaların önlenmesi, barışın korunması için dünya toplumu ve kolektif güvenlik organları ile işbirliği yapacaktır. Savaşların ve silahlı çatışmaların

önlenmesine yönelik tedbirlerin bütün devletler tarafından uygulanması ve uluslararası hukukun geliştirilmesi çalışmalarına katılacaktır (1993, 2.1, 2).

Kremlin'in nükleer silahlar konusundaki amacı, RF ve müttefiklerine karşı saldırı girişimini caydırarak, nükleer savaş tehlikesini önlemektir. RF, 1 Temmuz 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na taraf olan ve nükleer silaha sahip olmayan hiç bir devlete karşı nükleer silah kullanmayacaktır. Ancak, nükleer silaha sahip bir devlet ile müttefiklik ilişkisi içerisinde olan ya da nükleer silaha sahip bir devletle ortak bir eylemde bulunan bir devletin, RF toprakları, silahlı kuvvetleri, diğer güçleri veya müttefiklerine saldırması halinde Moskova nükleer silah kullanabilecektir (1993, 2.1, 3). RF, doktrinde yer alan bu ifadelerle nükleer silahları ilk kullanan olmama taahhüdünü terk etmiştir.¹⁷

RF bu askeri doktrin ile kendi ya da müttefiklerinin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve hayati çıkarlarını korumak, BMGK kararı ile barışı koruma harekâtı icra etmek, RF toprakları ve sınırları ile anlaşmalarla diğer devletlerin sınırlarında hayati çıkarlarını tehdit eden silahlı çatışma ve yasadışı silahlı direnişi sona erdirmek amacıyla silahlı kuvvetlerini kullanacağını beyan etmiştir (1993, 2.1, 5). Dokümanda savaş tehlikesinin halen sürmekte olduğu ifade edilse de, RF'ye yönelik doğrudan saldırı riskinin düşük olduğu belirtilmektedir (1993, 2.1, 6).

Doktrinin en önemli bölümlerinde biri RF'ye yönelik tehlike ve tehditler bölümüdür. RF'ye yönelik potansiyel dış askeri tehlikeler; diğer devletlerin RF'den toprak talepleri, devam eden yerel savaşlar ve silahlı çatışmalar, bazı devletlerin nükleer ve diğer kitle imha silahlarını kullanma olasılığı, bazı devlet, organizasyon ve terörist grupların askeri ve siyasi amaçları doğrultusunda nükleer silahlar, kitle imha silahları ve bunların taşıma sistemlerini geliştirmesi, stratejik istikrarı ortadan kaldıracak şekilde silah limitleri konusunda yapılmış anlaşmaların ihlali, RF'nin iç politik istikrarını bozma ve içişlerine müdahale etme çabaları, yabancı devletlerdeki RF vatandaşlarının özgürlükleri ve meşru haklarının baskı altına alınması¹⁸, yabancı devlet topraklarındaki RF askeri

¹⁷ 21 Aralık 1991'de BDT kurulduğunda SSCB nükleer silahlarını toprakları üzerinde barındıran Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Belarus devlet başkanları "Nükleer Silahlara Yönelik Müşterek Önlemler Anlaşması"nı imzalamışlardır. Bahse konu Anlaşma'nın 2'nci maddesi nükleer silahları ilk kullanmama prensibini teyit etmiştir. Rusya Yüksek Sovyeti, 25 Aralık 1991'de, anlaşmayı onaylamıştır. Ancak 2 Kasım 1993 tarihli "RF Askeri Doktrinin Temel Hükümleri" başlıklı metinde, nükleer silahları ilk kullanan olmama ile ilgili bir husus belirtilmemiştir (Shoumikhin, 2011:112).

¹⁸ RF dışındaki Rusların korunması hususu RF güvenlik dokümanlarının tümünde ifade edilmektedir. 1993 yılında RF dışında bulunan Rusların, bulundukları ülkelerin nüfusuna göre oranları şöyleydi: Ukrayna:%22, Kazakistan:%36, Belarus: %13, Moldova:%13, Litvanya:%35, Estonya:%30, Azerbaycan:%6, Gürcistan:%6, Özbekistan:%8, Tacikistan:%7, Kırgızistan:%22, Türkmenistan:%9 (Hyman, 1993).

tesislerine yönelik saldırılar, RF askeri güvenliğine zararlı askeri blok ve ittifakların genişlemesi ve uluslararası terörizm şeklinde sıralanmıştır (1993, 2.1, 7).

Dokümanın askeri tehdit bölümünde; RF sınırlarında mevcut güç dengesini bozacak askeri kuvvetlerin oluşturulması, RF ve müttefiklerinin sınır teşkillerine saldırılar düzenlenmesi, sınır çatışmaları ve silahlı kışkırtmalar, yabancı devlet topraklarında RF ve müttefiklerinin topraklarına gönderilmek üzere silahlı grupların teşkil edilmesi, yabancı devletlerin RF stratejik nükleer silahlarını destekleyen askeri komuta kontrol sistemleri ve bu sistemlerin uzay bileşenlerini engelleme girişimleri, yabancı devlet askerlerinin RF'ye komşu devletlere girişi (barışın tesisi ve sürdürülmesi için BMGK kararı ya da RF onayı ile bölgesel bir güvenlik örgütünün kararı sonucu gerçekleşmediği durumlarda) hususları ifade edilmiştir (1993, 2.1, 8).

RF Silahlı Kuvvetleri ve diğer güçlerin kullanılabileceği iç tehditler; RF'yi istikrarsızlaştırmayı ve toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaçlayan milliyetçi ve ayrılıkçı yasa dışı faaliyetler, kuvvet kullanarak anayasal sistemi ortadan kaldırmaya ya da devlet güç ve yönetimini işlemez hale getirmeye yönelik girişimler, nükleer, kimyasal ve biyolojik üretim yapan tesislere yönelik saldırılar, yasa dışı silahlı teşkillerin oluşturulması, organize suç ve kaçakçılık faaliyetlerinin vatandaş ve toplumun güvenliğini tehdit edecek boyuta ulaşması, cephaneliklere, silah depolarına, silah üreten işletmelere, askeri ya da özel ekipmanlara, mülklere, organizasyon ve yapılara ele geçirmek için saldırıda bulunulması ve RF toprakları üzerinde silah, cephane ve patlayıcıların sabotaj ve terörist faaliyetler için yasadışı dolaşımıdır (1993, 2.1, 9)

Doktrinde komuta-kontrole yönelik olarak belirtilen hususlar çerçevesinde RF Devlet Başkanı başkomutan olarak RF Silahlı Kuvvetleri ve diğer güçlerin genel liderliğini yapmakla görevlidir. RF Hükümeti, RF Silahlı Kuvvetleri ve diğer güçlerin genel durumundan sorumludur. Savunma Bakanlığı, RF Silahlı Kuvvetlerinin doğrudan liderliğini yürütmektedir. RF Silahlı Kuvvetlerinin harekât komutası ise Genelkurmay Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir (1993, 2.1, 10).

2.1.3.2 Askeri Temel

Bu bölüme çok önemli bir saptama ile başlanmaktadır. Nükleer ya da konvansiyonel dünya savaşı ihtimali, tamamen olmasa da önemli ölçüde azalmıştır. Bu dönemde istikrar ve barışa yönelik en büyük tehdit, yerel savaş ve silahlı çatışmalardır. RF Silahlı Kuvvetleri ve diğer güçlerin silahlı çatışma ve yerel savaşlarda kullanım

amacı; mümkün olan en kısa zamanda askeri operasyonu sonlandırarak, sorunu tecrit etmek ve RF'nin çıkarları yönünde çözülmesini sağlamaktır (1993, 3.1,2).

Doktrinde en büyük tehlike olarak görülen silahlı çatışma ve yerel savaşların doğasına yönelik açıklamalar da mevcuttur. Bu tür çatışmalara geniş bir yelpazede taraflar katılabilir. Bunlar; düzensiz düşman yapıları ve küçük askeri birlikler ile operatif ve stratejik seviyedeki birlikleri de kapsayabilir. Taktik ve operatif düzeyde farklı araç ve metotlarla askeri operasyonlar yürütülebilir. Bu çatışmalarda hafif silahlardan yüksek hassasiyetli silahlara kadar çok geniş yelpazede silahlar kullanılabilir. Silahlı çatışma ve yerel savaşlar bazı durumlarda geniş ölçekli savaşlara dönüşebilir. Stratejik nükleer silahlar, erken ihbar ikaz sistemleri, nükleer, kimyasal ve biyolojik tesislere yönelik saldırılar, konvansiyonel olarak başlayan bir savaşı nükleer savaşa dönüştürebilir (1993, 3.1, 3).

Ayrıca doktrinde, tarafların birinin sınırlı bir şekilde nükleer silah kullanmasının nükleer silahların yoğun kullanılacağı bir savaşa yol açabileceği ve bu durumun felakete yol açacağı uyarısı yapılmaktadır. RF'nin çıkarlarını önemli derecede tehdit eden silahlı iç çatışmaların, diğer devletler tarafından RF'nin içişlerine karışma nedeni olarak kullanılabileceğine de dikkat çekilmektedir. Doktrinde RF ve diğer BDT üyelerinin güvenlik çıkarlarının yurtdışında askeri kuvvet ve kaynak konuşlandırılmasını gerektirebileceği, bu kapsamda ihtiyaç duyulacak birliklerin BDT üyeleri tarafından tahsis edileceği ifade edilmektedir (1993, 3.1, 6).

1996 yılına kadar RF Silahlı Kuvvetleri'nin organizasyonel gelişimi çerçevesinde RF toprakları üzerinde kuvvet grupları oluşturulması, askeri sınıf yapısının geliştirilmesi, RF sınırları dışındaki teşkil ve yapıların geri çekilmelerinin tamamlanması, asker alma sisteminde karma sisteme geçişe devam edilmesi ve silahlı kuvvetlerin sayısal gücünün kurulu düzeye indirilmesi planlanmaktadır (1993, 3.3, 4). 1996-2000 yılları arasında ise silahlı kuvvetlerin reorganizasyonunun tamamlanması, karma asker alma sistemine geçilmesi, RF toprakları üzerinde askeri altyapı ve kuvvet gruplarının oluşturulmasının tamamlanması hedeflenmektedir (1993, 3.3, 4).

2.1.3.3 İktisadi Temel

Bu bölümde yer alan Silahlı Kuvvetlerin modern teçhizat ve sistemlerle donatılması prensibi, hedeflenen askeri politika ile Silahlı Kuvvetlerin kabiliyetleri arasındaki büyük farkın açık göstergesidir (Brannon, 2009: 29). Doktrinde, silahlı

kuvvetlerin küçültülerek savunma bütçesinin kısılması, askerî harcamaların azaltılması ve bu yönde gerekli tedbirlerin alınması planlanmaktadır. Rus savunma sanayisinde silahlı kuvvetlerin ihtiyacı ve dış silah satımı da dikkate alınarak yeniden yapılanmaya gidilmesi öngörülmekte ve bu çerçevede BDT'ye üye devletler ile askerî-teknik işbirliğinin artırılması üzerinde durulmaktadır. Tüm silahlı kuvvetlerde reorganizasyon ve modernizasyona gidilerek; süratli, zırh ve ateş gücüne dayalı daha küçük birliklerden teşkil edilmiş, taktik ve stratejik seviyelerde hareket kabiliyeti bulunan ileri teknoloji ile donatılmış güçlü ve vurucu birlikler kurulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (1993, 4.1, 1).

2.1.3.4 Rusya Federasyonu 1993 Yılı Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi

Uluslararası alanda ideolojik karşıtlığın ortadan kalktığını belirten doktrine göre ortaklık ve işbirliği önem kazanmıştır. RF, bahse konu doktrin vasıtasıyla uluslararası çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesi, devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüklerine saygı, içişlerine karışmama, sınırların değişmezliği ilkelerine bağlılığını ilan etmiştir. Silahlı çatışmaların önlenmesinin en önemli amaç olduğunu vurgulayan belgeye göre, RF kendisine ya da müttefiklerine bir saldırı yapılmasından dolayı ortaya çıkacak bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı dışında hiçbir devlete karşı silahlı güç kullanmayacaktır (Tuncer, 1998:453).

RF; hiçbir devleti ya da bloğu düşman olarak görmemekte, yalnızca RF içindeki yerel çatışmalara müdahale ederek, güvenliği sağlama ve toprak bütünlüğünü sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, RF ulusal çıkarları çerçevesinde BDT'ye üye devletlerle yapılan anlaşmalar uyarınca kolektif güvenlik ve istikrarı sağlamak maksadıyla gerekli askerî düzenlemeleri ve önlemleri almayı amaçlamaktadır (Sağlam, 1995:3-4).

RF bahse konu doktrin ile nükleer silahları ilk kullanan olmama yükümlülüğünü terk etmiştir. Bu durumun en önemli nedeni RF'nin konvansiyonel açıdan zayıflığını, nükleer caydırıcılık ile telafi etmek istemesidir. Ekonomik, siyasi, ideolojik ve askeri açıdan zayıf olunan bu dönemde harbe hazır nükleer silahlar, SSCB dönemindeki etki ve nüfuzun sürdürülmesinin tek yolu olarak görülmüştür (Arbatov, 2000:16).

Doktrinin; çeşitli hak ve statülerle RF'ye bağlı olan cumhuriyetlerin statü ve yetkilerini sınırlayan yeni anayasa taslağı üzerinde çalışılırken ortaya konulması zamanlama açısından önemlidir. Bu askerî doktrinle RF tarafından özerk

cumhuriyetlere gözdağı verilerek, Moskova'nın istekleri kabul edilmez ise askerî kuvvet kullanılacağı mesajı verilmek istenmiştir. Nitekim RF'nin 1994 yılında Çeçenistan'a yönelik başlattığı harekât bu durumu teyit eden bir gelişme olmuştur. Hiçbir devletin düşman olarak görülmediği mesajı ile Batı dünyası ve özellikle ABD rahatlatılırken, diğer yandan "yakın çevre"ye yönelik RF'nin güvenliği açısından esaslar ortaya konarak ültimat verilmektedir (Sağlam, 1995:4-6).

Doktrinde Moskova ile çıkarları çatışmayan devletlerin RF'nin ortağı olduğu belirtilmektedir. Bu durum tersten okunduğunda RF ile çıkarları çatışan devletlerin RF'ye yönelik tehlike ve tehdit olabileceğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlığını kazanan yeni devletlere yönelik uluslararası ilginin RF'yi rahatsız ettiği görülmektedir. Dikkate değer diğer bir husus ise RF'nin Askerî Doktrin'de BM'ye verdiği önemdir. BM şartına bağlı kalınması, BMGK'nın devre dışı bırakılmaması gibi hususlar, RF için önem arz etmektedir (Öztürk, 2001: 36-37).

Askerî Doktrin'de RF için asıl tehdidin, BDT üyesi devletlerde meydana gelen iç savaş ve çatışmalardan kaynaklandığı vurgulanmıştır. Bu çerçevede RF stratejik çıkarları gereği "yakın çevre"ye büyük önem vermektedir ve söz konusu bölge ulusal güvenlik sahası olarak algılamaktadır. Moskova, Askerî Doktrin ile BDT coğrafyasında ulusal çıkarları tehdit edildiğinde askerî müdahalede bulunma hakkını ilan etmiştir. RF bu çerçevede, BDT coğrafyasında askeri üsler bulundurmaları ve dış güçlerin bölgeye dâhil olmasını engellemelidir. Askerî Doktrin diğer açıdan RF'nin bağımsızlık sonrası izlediği politikalardan kopma niteliği taşımaktadır. RF'de ulusal güvenlik ve dış politika alanında Atlantikçi ve Avrasyacılar arasında yaşanan çatışmanın Avrasyacılar lehine eğilim gösterdiği bu Doktrin ile ortaya çıkmıştır (Tuncer, 1998:454-456). Doktrinde nükleer caydırıcılık muhafaza edilirken, yerel savaşlara hazır olunması gerektiği ifade edilmiştir (Arbatov, 2000).

2.1.4 1997 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Politikası¹⁹

1997 yılında RF'de göreceli olarak istikrar sağlanmış, en azından geriye gidiş sonlanmıştır. 1997 yılında ilk defa RF ekonomisi düşük bir düzeyde de olsa büyümüş²⁰ ancak 1998 yılında meydana gelen ekonomik kriz ile RF ekonomisi tamamen

¹⁹ 1997 Yılı RF Ulusal Güvenlik Politikası'nın İngilizce çevirisinde (Brannon, 2009:215-242) kaynağından faydalanılmıştır. 1997 Yılı RF Ulusal Güvenlik Politikası'na atıf yapılırken, "1997" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler önce bölüm numarası, sonrasında ise bulunduğu paragrafın sırası ile ifade edilmiştir

²⁰ RF'nin kuruluşundan itibaren ilk defa 1997 yılında gayri safi milli hasıla (sabit fiyatlarla) pozitif büyüme göstermiştir. Büyüme oranı %1.381'dir (Report for Selected Countries and Subjects: Russia).

çökmüştür. Kafkasya'da RF-Çeçenistan savaşı kaybedilmiş olsa da geçici bir barış sağlanmıştır.²¹ NATO ile 22 Haziran 1994'de Barış için Ortaklık Programı kapsamında "Kapsamlı ve Genişletilmiş Diyalog ve İşbirliği Belgesi" imzalanmış, 22 Mayıs 1997'de "NATO-Rusya Ortaklık Konseyi" kurulmuştur. ABD, 1996 yılından itibaren, RF'nin istikrarını gözetken ve "yakın çevre"sindeki ayrıcalıklarının anlayışla karşılayan "Önce Rusya" politikasını terk etmeye başlamıştır (Tellal, 2013:231). Yeltsin bu ortamda Güvenlik Konseyi'ni; askeri, ekonomik, ekolojik, teknolojik, enerji ve finans gibi konularda devlet politikasının temelini oluşturacak ulusal güvenlik konseptini hazırlamak ile görevlendirmiştir. "RF Ulusal Güvenlik Politikası" dokümanı RF Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmış ve 17 Aralık 1997 tarihli RF Başkanı'nın 1300 numaralı emri ile kanun haline gelmiştir (1997, Giriş, 1).

Dokümanın "Dünya Toplumunda Rusya" başlıklı bölümünde; çok kutuplu dünyaya yönelik güçlenen bir eğilimin olduğu, ancak bunun gerçekleşmesinin uzun bir süreci gerektirdiği, uluslararası ilişkilerde dünya politikasına yönelik önemli problemlerin askeri seçenekler de dahil olmak üzere tek taraflı çözümüne yönelik güçlü bir eğilimin bulunduğu, RF'nin uluslararası alanda kendini ilgilendiren konularda etkilene gücünün azaldığı, bazı devletlerin RF'nin politik, ekonomik ve askeri alanda etkisini azaltma çabalarının arttığı belirtilmektedir (1997, Giriş, 2).

Uluslararası güvenlik alanında; NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin RF'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi nedeniyle kabul edilemez olduğu, BM gibi küresel ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), BDT gibi bölgesel yapıların barış ve güvenliği sağlama ve sürdürmede yetersiz kaldığı, RF'nin Asya ve Pasifik'te meydana gelen bütünleşme süreçlerinden izole olduğu ifade edilerek, RF gibi Avrasya gücü olan ve Avrupa, Yakın Doğu, Orta ve Güney Asya ile Asya-Pasifik bölgelerinde çıkarları olan bir devlet için bu durumun kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır (1997, 1, 1).

Dokümanda, RF'nin içinde bulunduğu genel durum tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, devlet ve toplum gelişiminde istikrarın sağlanamadığı, bunun en önemli sebebinin ekonomik krizin sürmesi olduğu, bilim ve teknolojide gelişmiş devletlerin gerisinde kalındığı, ülkenin ekonomik, bilimsel ve demografik potansiyelinin düştüğü,

²¹ 1994-1996 yılları arasında süren I. RF-Çeçenistan Savaşı, 31 Ağustos 1996'da emekli Rus Generali Aleksandr Lebed ve Aslan Mashadov arasında AGİT gözetiminde "RF ve Çeçenistan Cumhuriyeti Arasında İlişkilerin Belirlenmesi Prensipleri" isimli anlaşmanın imzalanması ile son bulmuştur. Müzakerelerin Hasavyurt'ta yapılması nedeniyle anlaşma bu ad ile bilinmektedir. Anlaşma uyarınca RF ile Çeçenistan arasındaki ilişkinin statüsünün kararlaştırılması 31 Aralık 2001 tarihine bırakılmıştır. Bu süre zarfında iki taraf arasında görüşmelerin devam etmesi kararlaştırılmıştır (Evangelista, 2002:44-45).

sosyal uyumun sağlanamadığı, dağılan savunma sisteminin yerine yenisinin çok yavaş olduğu tespitleri yapılmaktadır (1997, 1, 3).

“RF’nin Ulusal Çıkarları” başlığı altında uluslararası alanda gelişmekte olan çok kutuplu dünyada büyük bir güç olan RF’nin çıkarlarının aktif dış politika ile gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede aşamalar olarak; BDT devletleri arasında gönüllülük esasına dayalı bir birlik sağlanması, büyük ekonomik ve askeri güçler ile eşitliğe dayalı ortaklığın geliştirilmesi, uluslararası suç ve terörizm ile mücadelede işbirliği, dünya politikası ve ekonomisinin ortak yönetiminde etki sahibi olan ve RF’nin önemli rol oynadığı mekanizmaların ve özellikle BMGK’nın güçlendirilmesi hususları vurgulanmaktadır (1997, 2, 1-5).

RF’nin savunma alanında ulusal çıkarı; bireylerin, toplumun ve devletin başka devletlerin saldırısına karşı güvenliğinin sağlanması olarak tanımlanmıştır. Savunma alanında güvenliğin sağlanmasının ise sistematik olarak askeri organizasyonun geliştirilmesini gerektirdiği, askeri organizasyonun mevcut yapısının devlet için büyük yük olduğu, değişen güç dengesi ve devletin ekonomik potansiyeli dikkate alınarak RF’ye yönelik askeri tehditlere cevap verebilecek şekilde askeri organizasyonun reforma tabi tutulması gerektiği belirtilmektedir (1997, 2, 12).

Dokümanın “tehditler” bölümünde, diğer büyük güçlerle ilişkilerdeki köklü değişiklikler nedeni ile RF’ye geniş çaplı bir saldırının öngörülebilir bir gelecekte beklenmediği ifade edilmekte ve RF’ye yönelik en büyük tehdidin var olan ve potansiyel yerel savaş ve silahlı çatışmalardan kaynaklandığı tespiti yapılmaktadır. Diğer tehditler; nükleer ve kitle imha silahları ile bunlara ait sistemlerin yayılması ve teröristler tarafından kullanılma olasılığı, RF’ye komşu bölgelerde askeri teşkillerin oluşturulması ve konuşlandırılması, NATO’nun doğuya doğru genişlemesi ve Avrupa’da güçlü bir siyasi-askeri güç oluşturarak yeni bir ayırım yaratma tehdidi, yeni nesil askeri silah ve teçhizatların silahlanma yarışını tetiklemesi, RF askeri organizasyon reformunun tamamlanamamış olması, siyasi hedef ve askeri politika arasındaki fark, RF Silahlı Kuvvetleri’nin bütün organlarında yaşanan sosyal problemler ve düşük harbe hazırlık seviyesi ile yabancı istihbarat servislerinin ülkeye sızma girişimleri olarak ifade edilmiştir (1997, 3, Savunma).

“RF’nin Ulusal Güvenliğini Koruma” başlığı altında RF’nin savaş ve silahlı çatışmayı önlemek için siyasi, ekonomik ve askeri olmayan araçlara öncelik verdiği, ancak uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmama bir norm olana kadar savunmasını

sağlayacak oranda bir askeri güce sahip olmasının gerekliliği belirtilmiştir. RF Silahlı Kuvvetleri'nin en önemli vazifesinin nükleer caydırıcılığı ile hem nükleer hem de konvansiyonel büyük ölçekli ya da bölgesel savaşların önlenmesi olduğu vurgulanmaktadır. Bu vazifenin başarılabilmesi maksadıyla saldırgan devlet ya da koalisyona yeterli ölçüde hasar vermeyi garanti edecek nükleer silah potansiyeline sahip olunmalıdır (1997, 4).

RF bağımsız ve egemen bir devlet olarak varlığına yönelik ciddi bir saldırı olduğunda nükleer silahlarda dâhil olmak üzere bütün güçlerini kullanma hakkını saklı tutmaktadır. RF Silahlı Kuvvetleri, ulusal menfaatlerle uyumlu bir barış sağlanana kadar kesin, kararlı ve planlı bir şekilde kullanılacaktır. RF Silahlı Kuvvetleri'nin ülke içi siyasal amaçlar için sivillere karşı kullanılması ise yasaktır (1997, 4, Savunma).

1997 tarihli Ulusal Güvenlik Politikası dokümanı değerlendirildiğinde; ekonomik istikrarsızlık RF'ye yönelik tehditlerin başında görülmüş ve uluslararası konularda RF'nin çok kutuplu dünya görüşüne vurgu yapılmıştır. İstikrarsızlığın iç nedenleri olarak toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek olan etnik ve dini çatışmalar gösterilmiş, fakat hiçbir devlet ya da ittifak düşman olarak tanımlanmamıştır. Yeltsin yönetimi için birinci öncelik Ordu'nun devlet üzerindeki ekonomik yükünün azaltılması ve askeri reformunda savunma harcamalarını düşürmek için bir dayanak olarak kullanılması olmuştur (Kipp, 2011:93). 1999 yılında NATO'nun Kosova müdahalesi ve NATO'nun genişlemesi, RF'nin 2000 yılında yeni ulusal güvenlik konsepti yayımlamasını gerekli kılmıştır.

2.2 RUSYA FEDERASYONU'NUN YELTSİN DÖNEMİ KUVVET KULLANIMI

2.2.1 I. Rusya Federasyonu-Çeçenistan Savaşı

2.2.1.1 Rusya Federasyonu-Çeçenistan İlişkilerinin Tarihi

Çeçenistan, coğrafi olarak Kuzey Kafkasya'nın merkezinde yer almakta olup, yüzölçümü 16.600 km²'dir (Şekil-5). Çeçenistan'ın batısında İnguşetya ve Kuzey Osetya, kuzey batısında Stavropol Krayı, doğusunda ve kuzeyinde Dağıstan, güneyinde ise Gürcistan bulunmaktadır. Çeçenistan'ın kuzeyden güneye mesafesi 170 km, doğudan batıya ise 100 km.dir. 1989 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin nüfusu 1,27 milyondur. Bu nüfusun % 57,8'ini Çeçenler, % 12,9'unu İnguşlar ve %23,1'ini Ruslar oluşturmaktaydı. Çeçenistan'da yaşayan diğer etnik gruplar ise Avarlar, Nogaylar, Kumuklar ve Ermenilerdi (Tişkov, Filippova,

2000:57). 1994-1996 yılları arasında meydana gelen I. RF-Çeçenistan savaşı sonrası Çeçenistan'ın nüfusu 900.000'e düşmüştür. 1999 yılında başlayan II. RF-Çeçenistan Savaşı sonrası ise 350.000 kişi Çeçenistan dışına göç etmiştir (Falkowski, 2003:70)

Şekil-5 Çeçenistan Özerk Cumhuriyeti Haritası

Kaynak:<http://www.timeturk.com/tr/2008/08/28/rusya-tarafindan-taniniyor-olmak-ya-da.html>.

Çeçen ve İnguşlar, Vaynak olarak bilinmektedir. Çeçenlerde mevcut olan Ruslara karşı bağımsızlık isteğinin kökenleri, Çarlık Rusyası ve SSCB dönemine dayanmaktadır. Kuzey Kafkasya'da Büyük Petro döneminde başlayan Rus kolonizasyonu ile Ruslar ve Çeçenler arasındaki mücadele başlamıştır. Rusların hâkimiyet kurma çabalarına karşı en fazla direnen Kuzey Kafkasya toplumu Çeçenler olmuştur. 300 yıldan beri Çeçenler, Ruslara karşı bağımsızlık için mücadele etmektedir. Vaynaklar 1780 yılında Şeyh Mansur önderliğinde ayaklanmış, bu ayaklanma 1789 yılında Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. 1816 yılında General Aleksey Petrovich Yermolov'un Kafkasya valisi olması ile Rusya'nın bölgeyi kolonileştirme hızı artmıştır (Dash, 1995).

Ruslar, 1859 yılında Çeçen topraklarını tamamıyla ele geçirmiştir. Ancak Çeçenler tarihin hiç bir döneminde Rusların hâkimiyetini tamamen kabul etmemiştir.²² 1864 yılında Çeçenler ile Rusya arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Çeçenler dinlerini özgürce yaşama, silah taşıma, Çarın hazinesine vergi vermeme ve Rus ordusunda hizmet etmeme haklarını elde etmişlerdir. Ancak bahse konu ateşkes uzun süreli olmamış ve çatışmalar yeniden başlamıştır. 1877'de imzalanan diğer bir ateşkes anlaşması da bölgeye barış getirmemiştir (Payin ve Popov, 1996). Rusya ile yaşanan uzun süreli savaşlar ve Rusya'nın baskı politikası, Çeçen halkında Rusya yönetimine karşı "genetik" güvensizlik oluşmasına neden olmuştur (Tişkov ve Filippova, 2000:73).

SSCB döneminde, Rus ve Çeçenlerin birbirlerine karşı duyduğu öfkeyi artıran gelişmeler yaşanmıştır. Sovyetlerin bölgede hâkimiyet kurması çeşitli aşamalarla gerçekleşmiştir. İlk aşama Ekim 1917 Bolşevik devrimi ile başlamış ve 1920 yılına kadar sürmüştür. Ekim 1917'den Şubat 1918'e kadar süren görüşmeler sonucunda Bolşevikler ve Kuzey Kafkas halkları arasında barış sağlanmıştır. Çeçenistan ve İnguşetya'nın dahil olduğu Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti, Mayıs 1918'de kurulmuştur. Bu Cumhuriyet; Osmanlı İmparatorluğu, Almanya, Fransa ve İngiltere tarafından tanınmıştır (Payin ve Popov, 1996).

İkinci aşamada Kızıl Ordu, Beyaz Ordu'nun Komutanı Anton İvanoviç Denikin'in yenilmesinin ardından 1920 yılında Çeçenistan'a girmiştir. Çeçenler bu kez Bolşeviklere karşı savaşılmaya başlamış, Bolşevikler 1921 yılında Çeçenistan'da kontrolü sağlamıştır. Transkafkasya'da Dağlı Halklar Kongresi, Milliyetler Halk Komiseri olan Stalin başkanlığında Ocak 1921'de toplanmıştır. Kongre, Dağlık Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu Cumhuriyet müteakip üç yıl boyunca bağımsız olarak varlığını sürdürmüştür. Kasım 1922'de Çeçen Özerk Bölgesi, Temmuz 1924'de ise İnguş Özerk Bölgesi kurulmuştur. 1924 ile 1934 yılları arasında bir yandan Sovyetler tarafından Çeçen ve İnguşların bir yönetim altında birleştirilmesi çalışmaları sürerken, diğer yandan da kolektifleştirmeye karşı Çeçen ve İnguşların tepkileri görülmüştür (Jaimoukha, 2005:60).

Üçüncü aşamada 1934 yılında iki özerk bölge birleştirilerek Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi oluşturulmuştur. Bahse konu idari yapı Aralık 1936'da Çeçen-İnguş Özerk

²² Çeçenistan'da; XIX. yüzyılın ikinci yarısında dört kez ayaklanma olmuştur. Çeçenler, 1917-1921 yılları arasında Rus iç savaşına katılmıştır. Ayrıca SSCB döneminde 1921-1925 yılları arası ve 1928 yılında iki kez büyük çapta ayaklanmışlardır. Sürgünde geçen sürede (1944-1956) ve I. RF-Çeçenistan Savaşında Çeçen halkı büyük eziyet ve zorluklarla karşı karşıya kalmıştır (Payin ve Popov, 1996).

Cumhuriyeti'ne dönüşmüştür. 1938 ve 1939 yıllarında Çeçen isyanları sürmüştür. Çeçenler tarafından gerilla savaşı tarzında yürütülen bu mücadele, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında yeni bir aşamaya girmiştir. Çeçenistan'da, Mairbek Sheripov ve Hasan İsrailov liderliğinde kurulan isyancı hükümet, Almanların Çeçen bağımsızlığını tanımaları karşılığında misafir olarak karşılanacaklarını açıklamıştır (Payın, Popov, 1996). Stalin, çıkan isyanlar ve Almanlara savaş süresince yapılan yardımı öne sürerek Kuzey Kafkasya halkını sürgüne göndermiştir (Pokalova, 2015:14). 23 Şubat 1944 tarihinde Stalin'in emriyle kod adı "Lentil" olan Çeçen ve İnguşlar ile diğer Kuzey Kafkasya halklarını toplu olarak Sibiry ve Orta Asya'ya sürgün etme harekâtı başlamıştır. Bu sürgün sırasında binlerce insan ya SSCB askerleri tarafından öldürülmüş ya da zor yaşam koşulları neticesinde hayatını kaybetmiştir. Çeçenlerin; 24.000'i Kazakistan'a, 71.000'i Kırgızistan'a, diğerleri ise Özbekistan, Tacikistan, İrkuş ve Yakut Cumhuriyetlerine sürgün edilmiştir. Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti 1946 yılının Nisan ayında resmi olarak ortadan kaldırılmıştır (Jaimoukha, 2005:60). Krusçev, 1957 yılında Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'ni yeniden kurmuş ve sürgündekilerin topraklarına dönmesine izin vermiştir (Kumar, 1996).

2.2.1.2 Çeçenistan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi

Çeçen ulusal hareketi her ne kadar Gorbaçov'un "Perestroyka-Yeniden yapılanma" politikası ile birlikte ortaya çıkmaya başlamışsa da, örgütlü olarak harekete geçmesi zaman almıştır. Bu dönemde Çeçen ulusal hareketi, üç ana akımdan oluşmuştur. Birinci grup, Moskova ile Çeçenistan arasındaki ilişkilerden memnun olan Çeçen liderlerin oluşturduğu gruptu. İkinci grup, Çeçen milliyetçiliğini vatandaşlık hakları düzeyinde benimseyen ve RF federal çatısı altında müzakere edilmiş bir Çeçenistan egemenliğini savunan kesimdi. Çeçen milliyetçilerinden oluşan son grup ise Çeçenistan'ın RF'den tek taraflı olarak ayrılarak bağımsızlığını kazanmasını talep etmekteydi (Tanrısever, 2000:71).

Doku Zavgayev; Nisan 1989'da Çeçenistan Komünist Partisi Sekreter Yardımcısı, Haziran 1989'da ise Vladimir Foteyev'den sonra Çeçenistan Komünist Partisi Sekreteri olmuştur. Böylece Çeçenistan'ın en üst düzeydeki yöneticiliğine ilk kez bir Çeçen atanmıştır. Gorbaçov, 26 Nisan 1990 tarihinde 1457-I sayılı "Sovyetler Birliği ve Federasyon'un Unsurları Arasındaki Yetkilerin Sınırlandırılması Kanunu"nu yayımlamıştır. Bu kanun çerçevesinde özerk cumhuriyetler ile Birlik Cumhuriyetleri arasındaki farklar kaldırılmıştır (Seiffert, 2004:60). SSCB'den ayrılacak bir birlik cumhuriyetinin bünyesindeki özerk cumhuriyetler de bu hakka sahip olabilecekti. Böyle

bir durum bünyesinde çok sayıda özerk cumhuriyet bulunan RSFSC'yi ve etnik/ayrılıkçı çatışma barındıran diğer birlik cumhuriyetlerini derinden etkileyecekti (Sasse, 2007:134). Kasım 1990'da, SSCB ve Komünist Parti liderleri tarafından hazırlanan taslak Birlik Anlaşması'nda birlik cumhuriyetlerinin parçası olan özerk cumhuriyetlere, Birlik Anlaşması'na diğer mevcut birlik cumhuriyetleri ile eşit statüde katılma olanağı tanınmıştır. Gorbaçov, SSCB ve Rus anayasaları ile çatışan bahse konu durumları yaratarak bünyesinde dondurulmuş çatışma bulunan Yeltsin ve diğer cumhuriyet liderlerini zayıflatmak istemiştir. Ancak bu durum SSCB'den ayrılma taraftarı olan cumhuriyetleri cesaretlendirmiştir (Payin, Popov, 1996).

Çeçen Halkı Ulusal Kongresi, 23-26 Kasım 1990 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Çeçenistan'ın egemenliği ilan eden bildiri 26 Kasım 1990 tarihinde Kongrede yayımlanmıştır. Ertesi gün Çeçen-İnguş Yüksek Sovyeti resmi olarak "Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin Devlet Egemenliği Deklarasyonu"nu kabul etmiştir. Bu deklarasyon Moskova'nın dikkatini fazla çekmemiştir. Çünkü o dönemde tüm cumhuriyetler egemenliklerini ilan eden açıklama ve eylemlerde bulunmuşlardır (Tanrısever, 2000).

Cahar Dudayev²³, 1 Aralık 1990 tarihinde Çeçen Halkı Ulusal Kongresi'nin Yürütme Komitesi Başkanı seçilmiştir. Bu dönemde Zavgayev, Moskova merkezli politikalar izlemiş ve 19-21 Ağustos 1991 tarihinde meydana gelen Gorbaçov karşıtı darbe girişimini desteklemiştir. Gennady Yanayev ve cuntası tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi kısa bir sürede etkisiz hale getirilse de Çeçenlere bekledikleri fırsatı vermiştir. Çeçen Halk Kongresi Yürütme Komitesi, 22 Ağustos 1991'de, darbe esnasında takındıkları pasif tutum nedeniyle Çeçenistan'daki tüm Hükümet görevlilerinin istifa etmelerini istemiştir. İsteklerinin reddedilmesi üzerine Dudayev'i destekleyen 15.000 kişi, Hükümet ve KGB binalarına yürümüştür. Dudayev, 3 Eylül 1991'de yerel Yüksek Sovyete son verildiğine dair bir bildiri yayımlamıştır. Muhafifler, 6 Eylül 1991'de toplantı esnasında Çeçen-İnguş Yüksek Sovyeti binasına girmiştir. Grozni Sovyet Başkanı Vitali Kutsenko olaylar esnasında hayatını kaybetmiştir. Zavgayev hükümetinin temsilcileri 7 Eylül'de, Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nde meydana gelen olayları barışçıl müzakerelerle çözmek için Moskova'ya gitmiştir. Ancak,

²³ Cahar Dudayev, Stalin'in Çeçenleri sürgün etmesinden birkaç hafta önce 1944 yılında doğmuştur. Hayatının ilk 13 yılını Kazakistan'da geçiren Dudayev, akşam okulundan mezun olduktan sonra, uçuş okuluna katılmış ve Tambov Askeri Kolejinde eğitimine devam etmiştir. Askeri pilot olarak; Sibiry, Ukrayna, Afganistan ve Estonya'da görev yapan Dudayev, uzun menzilli stratejik hava kuvvetlerinde üst düzey komutanlık yapmıştır. Başarılı bir kariyere sahip olan Dudayev, bir Rus ile evli olup, Çeçenistan'da önceden hiç bulunmamıştı. Bunlara karşın Dudayev kendi ana dilini çok iyi konuşmaktaydı ve çok sağlam bir Çeçen kimliğine sahipti (Tishkov, 2004:59).

Zavgayev'in Ağustos 1991 darbesini destekleyen tavır takınması nedeniyle heyet Moskova'da sıcak karşılanmamış, hatta Çeçen asıllı Rusya Yüksek Sovyeti Başkanı Ruslan Khasbulatov tarafından bile kabul edilmemiştir (Tishkov, 2004:61).

Ekim ayında yapılması planlanan seçimlerin hazırlıklarını yapmak üzere 15 Eylül'de Çeçenistan Geçici Konseyi teşkil edilmiştir. Moskova bu dönemde Çeçenistan üzerindeki otoritesinin ortadan kalkmasına neden olan koşulları yaratmıştır. KGB ve İçişleri Bakanlığı kuvvetleri Çeçen isyancıları bastırabilecek güçte olmalarına rağmen bunu yapmamışlardır. Oysa Eylül ortalarına kadar Çeçenler Sovyetlerden herhangi bir silah ve teçhizat ele geçirememiştir. Bu gelişmelerin paralelinde Çeçen Halkı Ulusal Kongresi, 8 Ekim 1991'de, kendini Çeçenistan'da tek yetkili güç olarak ilan etmiştir (Tishkov, 2004:61).

Çeçen ulusal muhafızları 10 Ekim 1991'de Grozni'yi ele geçirmiştir. Çeçenistan'da, 27 Ekim 1991 tarihinde Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kayıtlı seçmenlerin %55'i oy kullanmıştır. Cahar Dudayev, Çeçenistan Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Dudayev, 1 Kasım'da Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir (Jaimoukha, 2005:64).

Moskova, 7 Kasım 1991'de Çeçenistan'da bir ay süre ile olağanüstü hal ilan etmiştir. Yeltsin yayımladığı kararnamede, Dudayev grubunun yasa dışı faaliyetlerinin cumhuriyetteki durumu istikrarsızlaştırması nedeniyle olağanüstü hal ilan edildiğini açıklamıştır. Kararname ile Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin Federal Parlamento temsilcisi olan Ahmet Arsanov Cumhuriyetin başına atanmış, cumhuriyete giriş ve çıkışlar ile toplantı ve gösterilere sınırlamalar getirilmiştir. Ancak olağanüstü hal kararı, Yüksek Sovyet üyelerinin çoğunun konuya ilgisizlikleri ile SSCB lideri ve başkomutan Gorbaçov'un İçişleri Bakanlığına Dudayev'i etkisiz hale getirme emri vermemesi nedeniyle tam olarak yerine getirilememiştir. SSCB İçişleri Bakanlığına bağlı 632 asker (German, 2003:48) 7 Kasım 1991 tarihinde Grozni havaalanına sekiz askeri uçak ile sevk edilmiştir (Kumar, 1996:23).

Ancak, bu kuvvetler güç kullanamamıştır. Bunun önemli bir nedeni havaalanında daha önceden mevzilenen Çeçen Ulusal Muhafızları ve Çeçen halkı iken diğer bir neden ise Moskova'da bulunan çift başlı yönetimin meydana getirdiği siyasi kararsızlıktı. SSCB güvenlik birimleri Çeçenistan'daki kuvvetleri ile herhangi bir önlem almamıştır. Çünkü bu yönde emirleri veren Yeltsin'di. Buna karşın resmi otorite hâlâ SSCB lideri olan Gorbaçov'daydı (Tishkov, 2004: 63). Bu nedenle, Grozni Havaalanına

inen Sovyet askeri teçhizatı Kuzey Osetya'ya, askeri personel ise Vladikavkaz'a gönderilmiştir. Olağanüstü hal kararına rağmen binlerce kişi Grozni'nin merkezinde 9 Kasım 1991'de toplanarak bağımsızlık için kararlı olduklarını ifade etmiştir (German, 2003:48).

Bu durum, Dudayev'in kendi yönetim sistemini kurmasına ve güçlendirmesine olanak tanımıştır. Dudayev, Rusların olağanüstü hâl kararına karşı Çeçenistan'da sıkıyönetim ilan etmiş ve kısa süre içerisinde Çeçen ulusal güçleri, Çeçenistan'daki önemli yolları, havaalanını ve haberleşme merkezlerini ele geçirmiştir. Çeçenistan'daki KGB ve yerel polis gücü dağıtılmıştır.

Dudayev, 10 Kasım 1991'de Cumhurbaşkanlığı için yemin ederek göreve başlamıştır. Rus parlamentosu 11 Kasım'da, Rus askerlerinin Çeçen sivillerle karşı karşıya gelmesini ve polisiye bir operasyonun büyük ölçekli savaşa dönüşmesini önlemek maksadıyla Yeltsin'in olağanüstü hal kararını onaylamamıştır (Payin ve Popov, 1996:18-19). Bu arada Moskova'da Çeçenistan'daki gelişmeleri derinden etkileyen bir olay meydana gelmiş, 25 Aralık 1991 tarihinde SSCB yıkılmış ve bulunduğu coğrafyada 15 yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır.

Çeçenistan Parlamentosu, 12 Mart 1992'de Çeçen Cumhuriyeti Anayasası'nı onaylamıştır. Bu Anayasa'da, Çeçenistan bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanımlanmıştır. Nisan 1992'de yayımlanan bir kararname ile Çeçenistan Cumhuriyeti toprakları üzerinde yer alan tüm RF askeri tesisleri Çeçen Cumhuriyeti'nin denetimi altına alınmıştır. Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi Komutanı General Sokorov'un emriyle tüm RF askerleri 6 Haziran 1992 tarihinde Çeçenistan'dan ayrılmıştır. RF kuvvetleri geri çekilirken ağır silahların % 80'ini, hafif silahların ise %75'ini Çeçenistan'da bırakmıştır. Bu silah ve cephanenin miktarı; 40.000 otomatik silah ve makineli tüfek, 153 top ve havan, 42 tank, 18 Grad monteli roketatar, 55 zırhlı personel taşıyıcı ve 130.000 el bombasıydı. Dudayev ayrıca; yerel havalimanında bırakılan 240 askeri eğitim uçağı, 5 savaş uçağı ve iki helikoptere de sahip olmuştur (Tishkov, 2004: 63). Çeçenistan'dan ayrılan Rus birliklerinden ele geçirilen önemli miktarda silah ve teçhizat, Dudayev'in kendi ordusunu kurmasına olanak tanımıştır.

Moskova'nın Dudayev'in iktidara gelmesinden altı ay sonra Haziran 1992'de itibariyle Çeçenistan'da durumu etkileyebilecek siyasi ve askeri dayanağı kalmamıştır (Payin, Popov, 1996:18-19). Çeçenler sahip oldukları askeri yetenekler ile ilk

başarılarını Gürcistan-Abhazya Savaşı'nda göstermiştir. Şamil Basayev komutasındaki Abhazya Taburu, Gürcülere karşı Abhazları desteklemiştir (Tishkov, 2004:64).

RF Ordusu'nun Çeçenistan'a karşı kullanılması ihtimali ise ilk kez 1992 yılında Oset-İnguş çatışması esnasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çok sayıda Rus birliği Kuzey Osetya-Çeçenistan sınırı yakınlarına konuşlandırılmıştır. RF Başbakanı Yegor Gaydar, Rus birliklerini denetleyerek, Çeçenistan Bakanlar Kurulu Yardımcısı Yaragi Mamodayev ile görüşmüş ve Rus birliklerinin sınırdan çekilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır (Tishkov, 2004:69).

RF'nin bu dönemde Çeçenistan sorununun çözümüne yönelik iki seçeneği bulunmaktaydı. Bu seçeneklerden ilki kararlılıkla ayaklanmayı bastırmak diğeri ise Dudayev ya da yönetime gelecek diğeri kişileri RF'nin bir parçası olmaları yönünde ikna etmektir. Moskova sorunun başında bunlardan ikinci yolu tercih etmiştir. Bu tercihin sebeplerinden birincisi; Moskova'da mevcut olan demokratik hareketin askeri müdahaleye karşı çıkmasıydı. İkinci olarak Dudayev'in Kasım 1991'de Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra RF'nin askeri müdahalesinin ağır kayıplara yol açabilecek büyük çaplı bir harekâta dönüşme ihtimaliydi. Üçüncü sebep ise Çeçenistan'ın zamanla daha pragmatik bir politika izlemeye başlayacağına duyulan inançtı. Bu inanca göre Dudayev'in izlediği ekonomik, sosyal ve diplomatik politikaların başarısızlığı Çeçen halkının kendisine verdiği desteği zamanla ortadan kaldırarak ve Rus yanlısı muhalifler yönetimi ele geçirecekti (Payin, Popov, 1996:18-19).

1992 tarihli RF Federasyon Anlaşması, Yeltsin'in Moskova ile idari birimler arasındaki ilişkileri düzenlemek amacı ile gerçekleştirdiği ilk girişim olmuştur. Başkurdistan'ı da kapsayan birçok cumhuriyet, Federasyon Anlaşması'nı imzalamıştır. Ancak daha fazla siyasi ve ekonomik özerklik talep eden Tataristan ve daha önce bağımsızlığını ilan etmiş olan Çeçenistan bahse konu Anlaşmayı imzalamamıştır.

RF, Çeçenistan'da iç istikrarsızlığı artırmak maksadıyla ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır. Diğer yandan bağımsızlığını ilan eden Çeçenistan'ın hiç bir devlet tarafından tanınmaması için diplomatik girişimlerini yoğunlaştırmıştır. 1992 sonbaharında Çeçen ve Rus ordularının Çeçenistan-İnguşetya sınırında karşı karşıya gelmesi, RF Başkan yardımcısı Aleksandr Rutskoy da dâhil olmak üzere çok sayıda Rus üst düzey komutanın Çeçenistan'a yönelik askeri müdahaleye sıcak baktıklarını ortaya çıkarmıştır (Tishkov, 2004:70).

Süreç içerisinde Çeçenistan'da Dudayev'in uyguladığı politikalara karşı çıkan bir Çeçen muhalefeti ortaya çıkmıştır. RF bu durumdan kendi çıkarları doğrultusunda faydalanarak, Çeçenistan'da muhalefeti siyasi, ekonomik ve askeri açıdan destekleme yolunu seçmiştir. (Thompson, 2009:354). RF; Çeçen iç muhalafetinin önemli isimlerinden Nadterechny bölgesinin eski belediye başkanı olan ve Rusya'ya yakınlığı ile bilinen Ömer Avtrukhanov ile Nadterechny'de, Bislan Gantamirov ile de Urus-Martan'da kendine müzahir bölgeler oluşturmuştur (German, 2003:117).

Moskova, RF ile diplomatik olarak anlaşma sağlanmasını isteyen Çeçen liderler ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örneğin Ocak 1993'te Sergey Shakhrai ve Ramazan Abdulatipov liderliğindeki RF Parlamentosu Milliyetler Komitesi üyeleri, Halil Ahmedov liderliğindeki Çeçenistan Parlamentosu üyeleri ile görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmelerde, RF ve Çeçenistan arasında gücün sınırlandırılması ve paylaşımı konusunda anlaşma yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak Dudayev, Rusya ile siyasi anlaşmanın mümkün olmadığını belirterek görüşmelere son vermiştir. Dudayev, Moskova'nın Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanıması koşuluyla Yeltsin ile kişisel olarak görüşmeye hazır olduğunu ifade etmiştir (Tishkov, 2004:70). Dudayev kendine karşı oluşan siyasi muhalefeti ortadan kaldırmak maksadıyla önce Başbakan Yarağı Mamodaev'i görevden almıştır. Ancak Çeçen Parlamentosu, Dudayev'i görevden alarak Mamodaev'i yeniden başbakanlığa atamıştır. Dudayev, 17 Nisan'da Parlamento'yu dağıtmasına rağmen Parlamento bu karara uymamıştır. Bunun üzerine Dudayev, 5 Haziran 1992'de Çeçenistan Parlamentosu'nu, Şehir Konseyi'ni ve Anayasa Mahkemesi'ni ortadan kaldırmıştır (Dunlop, 1998:150-151). Böylece Çeçenistan doğrudan başkanlık sistemi ile yönetilmeye başlanmıştır

RF Parlamentosu'nun Ekim 1993'te askeri güç kullanılarak saf dışı bırakılması, güç dengesini Yeltsin lehine çevirmiştir.²⁴ 1993 yılında kabul edilen RF Anayasası'nda

²⁴ Yeltsin ve Parlamento arasındaki fikir ayrılığının nedeni Devlet Başkanının yetkileriydi. "Ağustos Darbesi"nde Yeltsin'in ittifak yaptığı Hasbulatov gibi Parlamento'da etkili isimler, daha sonra Yeltsin'in devlet başkanlığı makamını temsili bir makam haline getirmek istemişlerdir. Buna karşın Yeltsin, Parlamento'nun yasalarını reddederek ve kararnameler yayımlayarak makamını etkili hale getirmeye çalışmıştır. Yeltsin ve Parlamento arasındaki gerilimin artması sonucu Yeltsin dört sorudan oluşan bir referanduma gidilmesine karar vermiştir. Bu referandumda halka "Yeltsin'e Devlet Başkanı olarak güvenip güvenmedikleri", "Ekonomik ve sosyal politikalarını destekleyip desteklemedikleri", "Devlet Başkanlığı için erken seçime gidilip gidilmemesi" ve son olarak "Yasama için erken seçime gidilip gidilmemesi" soruları sorulmuştur. Halkın çoğunluğu Yeltsin'i destekler şekilde oy kullanmıştır. Muhalefet ile uzlaşamayacağını anlayan Yeltsin, 21 Eylül 1993'te Parlamento'yu feshetmiştir. Bu kararı kabul etmeyen Hasbulatov ve Yeltsin'in eski başkan yardımcısı Aleksandr Rutskoy liderliğindeki komünistler barikat kurarak Parlamento'yu işgal etmiştir. Hafif silahlara sahip olan ve SSCB bayrakları sallayan bu kişiler, tüm RF'yi Yeltsin'in anayasaya aykırı darbesine karşı ayaklanmaya çağırmıştır. Göstericiler, 3 Ekim 1993 tarihinde Moskova Belediye Ofisi ve Ulusal Televizyon ve Radyo istasyonuna saldırmıştır. Yeltsin muhaliflere karşı tanklarında dahil olduğu askeri birlikleri kullanmıştır. Olaylar yaklaşık 100 kişinin hayatını kaybetmesine yol açarak son bulmuştur (Ziegler, 2009:161-163).

Çeçenistan, RF'ye bağlı idari bir birim olarak ifade edilmiştir.²⁵ Şubat 1994'te RF ile Tataristan arasında güç dağılımını esas alan anlaşma imzalanmıştır.²⁶ Buna göre Tataristan'ın kendi anayasası olacak ancak RF'nin egemenliğini kabul edecektir (Kumar, 1996:23). RF tarafından 1994 yılında askeri müdahale başlatılana kadar Çeçenistan'a daha fazla otonomi vererek Tataristan örneğinde olduğu gibi RF'nin bir parçası olarak kalması yönünde girişimler yapılmıştır. Yeltsin Şubat 1994'te Rus Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, Çeçenistan sorununun özgür ve demokratik bir seçim yapılarak ve Çeçenistan'ın RF içerisinde olacağı bir durumla çözülebileceğini ifade etmiştir. Çeçen muhalefetinden Ömer Avtrukhanov, Nisan 1994'te, Çeçen Geçici Konseyi'ni kurmuştur. Ruslar, Dudayev'i devirmek maksadıyla Konseye para ve silah yardımıyla bulunmuştur (German, 2003:117).

Nadterechny bölgesinde 6 Ağustos 1994'te Çeçen hükümetine bağlı askeri birlikler ile muhalif güçler arasında çatışmalar çıkmıştır. Bu çatışmalarda Çeçen Ulusal Muhafızları üstünlük sağlamıştır. Avtrukhanov liderliğindeki muhalif güçler, 15 Ekim 1994'te Grozni'ye saldırmıştır. Grozni'nin, doğu ve kuzeybatı sektörünü ele geçiren muhalif güçler geri çekilmiştir. Muhalifler bu saldırının silahlı keşif faaliyeti olduğunu ve daha fazla kan dökülmesini önlemek için erken aşamada sonlandırıldığını açıklamıştır (German, 2003:117).

Moskova muhaliflere yapılan silah ve teçhizat yardımının ötesinde onların yanında fiilen askeri harekâta katılmanın Çeçenistan sorununun çözümüne katkı sağlayacağını düşünmüştür. RF, Kasım 1994'te muhalif güçlere tank ve muharip personel göndermiştir. Bahse konu Rus birliklerine Grozni'ye girmek ve muhalifleri desteklemek görevi verilmiştir. Muhalif güçler, 26 Kasım 1994'te Rus kuvvetlerinin tank, zırhlı personel taşıyıcı ve hava kuvvetleri desteğinde Grozni'de bulunan Başkanlık sarayını ele geçirmek maksadıyla saldırı düzenlemiştir. Üç farklı istikametten gerçekleştirilen saldırıda muhaliflerin gücü Rus askerleri de dâhil 1.500 kişi civarındaydı. Muhalifleri destekleyen Rus tankları kolayca Grozni'nin merkezine

²⁵ 12 Aralık 1993'de referandum ile kabul edilen ve 25 Aralık 1993'te yürürlüğe giren RF Anayasası'nın federal yapının tanımlandığı üçüncü bölümün 65'inci maddesinde Çeçenistan Cumhuriyeti, RF'nin bir parçası olarak belirtilmektedir. Federasyon Konseyi'nde Çeçenistan'a ayrılan iki koltuk ise boş olarak gösterilmiştir (The Constitution of the Russian Federation, 1993).

²⁶ Tataristan'ın yarıya yakını XIII. yüzyılda Rusya'yı işgal eden Moğolların torunları olan Müslüman Tatarlardan diğer yarısı ise Ruslardan oluşmaktadır. Tataristan ile RF arasında var olan sorunların temelinde; resmi dilin (Rusça mı, Tatarca mı yoksa her ikisi de eşit derecede mi) ne olacağı, Tataristan'da ikamet edenlerin RF vatandaşlığına ek olarak Tataristan vatandaşı olup olamayacağı ile Tataristan'ın ihraç ettiği petrol gelir ve vergileri üzerinde maksimum kontrol sağlama isteği yatmaktaydı. Moskova ile Kazan arasında varılan anlaşma uyarınca Tataristan'da hem Rusça hem de Tatarca'ya eşit statü tanınmış, Tataristan'da ikamet edenlere çifte vatandaşlık hakkı tanınmış ve ekonomisi üzerinde Tataristan Cumhuriyeti'nin geniş hâkimiyeti tanınmıştır (Ziegler, 2009:165).

ulaşmıştır. Ancak piyade desteğine sahip olmadıklarından Çeçen roketatarları ile ya imha ya da tutsak edilmişlerdir. 10 saatlik bir çatışma sonrası hayatta kalıp, esir düşmeyen muhalifler ve Rus askerleri Grozni'den çekilmiştir. Çeçenler, 58'i Rus Ordusu'ndan olmak üzere toplam 120 esir ele geçirmiştir. RF bu çatışmaya dâhil olduğunu başlangıçta kabul etmemiştir. Savunma Bakanı Grachev, RF Ordusu'nun olaylara bir dahiliyetinin olmadığını, eğer Rus askerlerinin dahiliyeti olsaydı her şeyin birkaç saat içerisinde halledileceğini açıklamıştır (German, 2003:122). Bu saldırıda Çeçen Ulusal güçlerince ele geçirilen Rus askerleri ancak Moskova'nın operasyona dahiliyetini açıklamasından sonra serbest bırakılmıştır (Jaimoukha, 2004:66-67).

Yeltsin 26 Kasım 1994'te Çeçenistan'daki taraflara aralarındaki mücadeleye son vermek ve karşılıklı olarak silah bırakmak için 48 saatlik süre vermiştir (Yenerer, 2005:82). Yeltsin verdiği ültimatonda çatışan tüm tarafların anavatan RF'nin parçası olduklarını belirterek, ateşkes ilan etmelerini, silah bırakmalarını, bütün silahlı grupları dağıtmalarını ve karşılıklı olarak tüm esirlerin serbest bırakılmasını istemiştir. Bu ültimatomon dikkate alınmaması durumunda ise olağanüstü hal ilan edilerek, devletin elindeki tüm imkânlar ile anayasal düzeni ve barışı Çeçenistan'da hâkim kılmak için gerekli tedbirleri alacağını ilan etmiştir (German, 2003:123). 29 Kasım 1994 tarihinde gerçekleştirilen RF Güvenlik Konseyi toplantısında Çeçenistan'a askeri müdahale kararı alınmıştır (Payin ve Popov, 1996:18-19).

RF bu dönemde Çeçenistan sorunun federal ordunun gerçekleştireceği askeri harekât ile ortadan kaldırılabileceğine ikna olmuştur. Rus siyasi ve askeri liderleri, Çeçenistan'ın işgali için son hazırlıkları yapmışlardır. Federal güçler Kuzey Osetya'nın Mozdak şehrinde yığınaklanmıştır. Harekât başlayana kadar bölgeye RF'nin farklı bölgelerinden çok sayıda birlik sevk edilmiştir. Aynı dönemde Grozni havadan bombalanmıştır. Yeltsin, 30 Kasım 1994'te "Çeçenistan Cumhuriyeti'nde Anayasal Hukuk, Kanun ve Düzenin Tesis Edilmesine Yönelik Tedbirler" başlıklı gizli kararnameyi yayımlamıştır (German, 2003:125).

2.2.1.3 I. Rusya Federasyonu-Çeçenistan Savaşı'nın Askeri Boyutu

SSCB sonrası dönemde Çeçenistan'da ortaya çıkan sorunun asıl nedeni Çeçen ayrılıkçıların toplumsal bir ayaklanma sonucunda iktidarı ele geçirmeleri ve Çeçenistan'ın bağımsızlığını talep etmeleriydi. RF siyasi ve askeri liderleri ise Çeçenistan'da ortaya çıkan bu durumu ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak gördüklerinden, askeri kuvvet kullanarak tehdidi ortadan kaldırmaya

çalışmışlardı. Bu soruna müzakereler ile çözüm yolu bulunması zordu. Çünkü iki tarafında talepleri birbirine tamamiyle zıt yöndeydi. Çeçenler bağımsızlık talep ederken, Ruslar toprak bütünlüklerini korumak istiyorlardı (Tanrısever, 2001:182-183).

Moskova, 1994 yılının kış aylarına kadar Çeçenistan'daki durumun farkına varamamıştı. Bu konuda katalizör görevi gören olay, RF ile Tataristan arasında Şubat 1994'te imzalanan anlaşma olmuştur. Tataristan ile varılan anlaşma, RF'nin Çeçenistan ile de benzer bir anlaşma yaparak güç ve yetki paylaşımı yapılabileceği düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Yeltsin'in Devlet Başkanlığı İdaresi Genel Sekreteri olan Sergey Filatov, Çeçenistan krizini üç aşamaya ayırmaktadır. İlk aşama 1994'ün kış ve baharında Yeltsin ve Dudayev arasında gerçekleştirilmesi planlanan görüşmenin hazırlıklarının yapıldığı dönem, ikinci aşama Haziran ve Temmuz aylarında Dudayev'in kendi otoritesini artırmak için Çeçenistan'daki diğer aktörleri etkisiz kıldığı ve muhtemel görüşme umutlarını ortadan kaldırdığı dönem ve son olarak yaz ve kış 1994'te Dudayev'in siyasi sorunu, askeri bir soruna çevirdiği dönemdir (Tishkov, 2004:71).

RF'nin Çeçenistan'a askeri müdahalede bulunmasının çok sayıda siyasi, askeri ve ekonomik nedeni bulunmaktadır. İlk olarak 17 milyon km²'nin üzerinde yüzölçümüne sahip olan ve 88 idari birime (Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin ayrılması ile 89 olmuştur) sahip olan RF'nin, 32 adet milliyetler düzeyinde tanımlanan federal birimi (21 Cumhuriyet, 10 özerk okrug ve 1 özerk oblast) ve 57 topraksal alan olarak tanımlanan federal birimi bulunmaktaydı (Kalkavan, 2004:12). Bunların içerisinde özellikle milliyet esasına dayanan cumhuriyetler bağımsızlık talep etmekteydi. Tataristan, Başkurdistan, Komi Cumhuriyeti ve Tunan Bölgesi bunlar arasında sayılabilecek örneklerdi. Çeçenistan mevcut hali ile bu cumhuriyetlere öncü bir rol üstlenmekteydi. Bu cumhuriyetlerin bağımsızlık yönünde irade göstermeleri, RF'nin dağılması anlamına gelecekti (Yenerer, 2005:88-89). Rus liderler "ayrılıkçı Çeçen virüsünün" diğer cumhuriyetlere yayılıp domino etkisi yaratmasından çekiniyordu (German, 2003:113). Yeltsin, Çeçenistan harekâtının başlamasından iki hafta sonra televizyonda yaptığı açıklamada; "Rus askerleri, Rusya'nın bütünlüğünü koruyorlar. Bu Rusya Devleti'nin varlığı için kaçınılmaz bir durum... Hiç bir coğrafi alanın Rusya'dan ayrılma hakkı yoktur...Grozni'deki rejim yasa dışıdır ve RF Anayasa'sının temel normlarını ihlal etmektedir...Çeçen Cumhuriyeti'ndeki durum sürdüğü sürece, Rusya'nın istikrarı üzerine daha yıkıcı etkileri olacaktır. Bu devletin güvenliğine yönelik en önemli iç tehditlerden biri haline geldi" demiştir (German, 2003:129).

İkinci olarak Moskova, Ağustos 1994'te Umar Avturkhanov'a yardımda bulunarak Dudayev rejimini devirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bu gelişme sonrası RF'nin Çeçenistan'a karşı askeri harekâta başlamasının gerekliliğine olan inanç artmıştır. Ayrıca Rus Ordusu'nun Çeçenistan'ı büyük ölçekli bir savaş olmadan ele geçirmek için yaptığı girişimlerin başarısızlık ile sonuçlanması neticesinde kaybettiği itibarının da yeniden kazanılması gerekmektedir. Savunma Bakanı Grachev, Yeltsin'i Çeçenistan'da 24 saatte kolay bir zafer kazanılacağına ikna etmişti (Jaimoukha, 2005:68).

Üçüncü neden ise RF'nin iç ve dış politika ile ekonomik açıdan yaşadığı bunalımdı. Parlamento ile yaşanan çatışma, federasyon çatısı altında bulunan idari birimlerin merkeze itaatinde yaşanan sıkıntılar bu durumun iç yansımalarıydı. Milliyetçi Liberal Demokrat Parti ve Komünistlerin 1993 Parlamento seçimi sonrasında sergiledikleri muhalefet sonucu Kremlin'de "savaşçı kanat" ön plana çıkmıştı. Bu grup; Savunma Bakanı Pavel Grachev, Karşı İstihbarat Servis Şefi Sergey Stepashin, Milliyetler Bakanı Nikolay Yegorov, Güvenlik Konseyi Sekreteri Oleg Lobov ve Kremlin'in güvenlik şefi Aleksandr Korzhakov'u içermektedir (German, 2003:114).

Dış politikada ise eski SSCB Cumhuriyetlerinden Estonya Pechorsky bölgesi üzerinde hak iddia etmekte, Litvanya, Kaliningrad'a yönelik askeri transit geçişi kabul etmemekte, Hazar Denizi üzerinde taraflar farklı görüşler ortaya atmaktaydılar.²⁷ Budapeşte Zirvesi'nde NATO'nun genişlemesine karşı çıkan ve Yeltsin'e destek veren herhangi bir devlet yoktu (Kumar, 1996:23). Yeltsin Çeçenistan'da kazanılacak kolay bir zafer ile RF'nin içerisinde bulunduğu sorunlar üzerindeki dikkatleri başka bir yöne çekmek istiyordu. ABD'nin Haiti'ye yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahale, iç kamuoyunda ABD Başkanı Bill Clinton'a destek oranını yükseltmişti. Yeltsin aynı durumu Çeçenistan vasıtasıyla kendisi için yaratmak istiyordu (Youngs, 2000:9).

Dördüncü olarak Çeçenistan'ın topraklarındaki petrolü işleme ve pazarlaması, RF'nin askeri müdahalesine sebep olan diğer bir unsurdu. Çeçenistan 1990'lı yılların başında yılda 4,5 milyon ton petrol üretirken, Aralık 1994'te bu rakam 1,2 milyon tona düşmüştü. Bu oran RF'nin petrol üretiminin %1,5'ine denk gelmekteydi (Kumar, 1996).

²⁷ Günümüzde kıyıdaş devletler, Hazar Denizi'nin hukuki statüsü üzerinde anlaşamamaktadır. RF, Hazar'ın 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin uygulanarak milli sektörlere bölünmesine karşıdır. Çünkü bu durumda RF, Hazar'ın canlı ve enerji kaynaklarından sınırlı ölçüde yararlanabilecek ve diğer Batılı güçlerin bölgeye girmesine engel olamayacaktır. RF bu nedenle Hazar'ı "kapalı su rezervi" olarak tanımlamakta ve "ortak yönetim" (condominium) ilkesini savunmaktadır. Diğer kıyıdaş devletler olan İran, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın her birinin Hazar'ın hukuki statüsüne yönelik farklı tutumları bulunmakla birlikte RF'nin ortak kullanım prensibine en yakın duran devlet İran'dır (Abdullayev, 1999).

Çeçenistan'ın petrolünü RF'den bağımsız olarak pazarlaması, federal birimler üzerinde ekonomik otorite kurmaya çalışan Moskova'yı zorlamaktaydı.

Beşinci olarak RF Hazar enerji kaynakları üzerinde siyasi ve ekonomik hâkimiyetini kurmak istiyordu. Sonbahar 1994'te, Bakü Petrol Konsorsiyomu Anlaşması imzalanmıştı. Anlaşma uyarınca Azeri petrolünün Bakü-Tiflis-Ceyhan üzerinden Akdeniz'e ulaştırılması ve buradan dünya pazarına sevki kararlaştırılmıştı (Rezvani, 2014). Moskova bu dönemde ABD ve Türkiye ile Hazar havzası enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasına yönelik rekabet halindeydi. RF, Batının kaynak çeşitliliği kapsamında önem verdiği yeni enerji kaynaklarının kendi toprakları üzerinden Novorossik Limanı'na ulaşmasını istiyordu. Bu hattın geçiş güzergâhında Moskova'ya başkaldıran Çeçenistan bulunduğu için bu cumhuriyette istikrar ve güvenliğin sağlanması gerekiyordu. Dolayısıyla Çeçenistan'ın mevcut petrol rezervinin RF'nin geneli ile kıyaslandığında düşük olması nedeniyle Çeçenistan'a askeri müdahale kararında etkili olmadığı varsayılsa bile Çeçenistan'ın enerji iletim hatlarının üzerinde olmasının Moskova'nın askeri müdahalesi için önemli bir neden teşkil ettiği değerlendirilebilir. Altıncı ve son olarak RF, Batı'nın kendisine eski Sovyet coğrafyası üzerinde belirli ölçüde hareket serbestisi tanıdığının farkına varmıştı (Kanbolat, 2001:169).

Moskova'nın, Çeçenistan'ı RF egemenliği içerisinde tutmak siyasi amacına yönelik askeri harekâtının iki boyutu vardı. Birincisi Dudayev'i etkisiz hale getirmek, ikincisi ise Grozni'yi ele geçirmek (Arquilla ve Karasik, 1999). Ruslar Grozni'nin savunulamayacağını düşünüyor ve Rus komutanlar Grozni'de ciddi bir direnişle karşılaşmayı beklemediklerini ifade ediyorlardı. General Grachev, Grozni'nin ele geçirilmesi maksadıyla üç aşamalı bir plan hazırlamıştı. Planın stratejik maksadı askeri teknik açıdan sahip olunan üstünlük sayesinde güçlü bir saldırı ile kısa sürede Grozni'yi ele geçirmek ve gerilla savaşını örgütlemesine fırsat vermeden Çeçen siyasi ve askeri örgütlenmesini ortadan kaldırmaktı (Kagarlitski, 2008:397).

Bahse konu plana göre 12-17 gün süreyle icra edilecek "yıldırım harbi" (blitzkrieg) ile Çeçenistan askeri açıdan istikrarlı bir duruma getirilecek ve sonrasında Savunma Bakanlığı birlikleri yerini İçişleri Bakanlığı'na bağlı güçlere bırakacaktı. Yeltsin tarafından onaylanan askeri planda birliklerin konuşlanması ve harekâtın icrası için yeterli zaman öngörüsünde bulunulmamıştı. Acele ile hazırlanan planın ilk aşamasında, 29 Kasım-6 Aralık 1994 tarihleri arasında harekât sahası şekillendirilecek ve güvenliği sağlanacak, savaş uçak ve helikopterleri ile hava üstünlüğü ele geçirilecek ve

elektronik harp hazırlıkları yapılacaktı. Birliklerin konuşlanması için yedi gün tahsis edilmişti. Müteakip iki aşamada yine yedi günlük süreyi kapsıyordu. İkinci aşamada Rus ordusu 7-9 Aralık 1994 tarihleri arasında beş koldan Grozni'ye ilerleyecek, şehir çift taraflı kuşatılacaktı. Bu esnada Rus birlikleri arasında muhabere sağlanacak ve keşif faaliyetine devam edilecekti. Üçüncü aşamada, 10-14 Aralık 1994 tarihlerinde ise Grozni isyancılarıdan temizlenecekti. Grozni'ye kuzey ve güneyden taarruz edilecek, Başkanlık Sarayı başta olmak üzere diğer önemli resmi binalar, televizyon ve radyo istasyonları ele geçirilecekti (Oliker, 2001:10). Bu plan çerçevesinde Boris Yeltsin kısa bir savaş sonucunda Çeçenistan'ın kontrol altına alınabileceğine Genelkurmay Başkanlığı tarafından ikna edilmişti.

Plan çerçevesinde Rus Ordusu ve İçişleri Bakanlığı birlikleri Çeçenistan sınırında yığınaklanmıştı. Yeltsin, Dudayev'e tanınan teslim olma süresinin dolduğu 9 Aralık 1994 tarihinde eldeki mevcut tüm imkânlar ile Çeçenistan'daki yasa dışı grupların silahsızlandırılması ve anayasal düzenin sağlanması konusunda yetki veren kararnameyi imzalamıştır (Yeltsin Authorizes Force Against Restive Chechens as War Looms, 1994).

RF Hava Kuvvetleri, Kasım 1994'te, Çeçenistan'ın 266 savaş uçağını ortadan kaldırmıştır. Grachev'in zaman planlaması harekâtın ilk aşamasında sekteye uğramıştır. RF Kara Kuvvetleri, 11 Aralık 1994 tarihine kadar ilerlemeye başlayamamıştır (Oliker, 2001:10). Rus Ordusu, 11 Aralık 1994 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bağlı birliklerini de içerecek şekilde üç farklı istikametten Çeçenistan'a doğru hareket etmiştir. Kuzey Grubu Kuzey Osetya'nın Mozdok kentinden, Batı Grubu İnguşetya'dan Vladikavkaz üzerinden, Doğu Grubu ise Dağıstan'ın Kızılyar kenti üzerinden Çeçenistan'a girmiştir. Bu üç grubun ana hedefi Çeçenistan'ı kuşatma altına almaktır. Kuzey Grup, Rusya'ya daha eğilimli ve Dudayev'e muhalif Geçici Konseyin kontrolünde bulunan bölgede olduğundan ilerlemesi kolay olmuştur. Ancak diğer iki grup sivillerin ve Çeçen savaşçıların engellemeleri sonucu çok yavaş ilerleyebilmiştir. Bu gruplar ancak 26 Aralık'ta yani planlanandan 12 gün sonra Grozni çevresine ulaşabilmiştir. Yeni yılın arifesinde Rus kuvvetleri dört yönden Grozni'ye saldırmıştır. 23.800 asker, 300 zırhlı araç ve 80 tanktan oluşan Rus birliklerinin doğu ve Batı Grubu büyük bir direnç ile karşılaşmış dururken, kuzey grubu Başkanlık sarayına ulaşmayı başarmıştır.

Çeçenler SSCB ordusunda Afganistan'da, Dağlık Karabağ'da ve Abhazya'da savaşarak tecrübe kazanan küçük gruplardan teşkil edilen güçler halinde tertiplenmişti

(Kanbolat, 2001:170). Çoğunlukla hafif silahlara sahip olan Çeçenler, Ruslara karşı basit ama etkili bir taktik izlemişlerdir. nce Rus tankları ve zırhlı araçlarının Grozni'nin merkezine ulaşmasına izin vermişler, daha sonra onları piyadeden ayırarak roketatar ve alev silahları ile yok etmişlerdir. Ruslar Grozni'ye ilk saldırıda 120 zırhlı araçtan 105'ini, 31 Aralık 1994 tarihindeki saldırıda ise 200 tanktan 140'ını kaybederek Çeçenler tarafından geri püskürtülmüştür (Military Operations on Urbanized Terrain). Çeçenler kendi şehirlerini savunmanın avantajını taşırken, Rus birliklerinde harekt bölgesinin haritaları dahi yoktu. Rus askerlerin çoğu meskn mahal harektına yönelik eğitim görmemişti (German, 2003:133).

Ruslar büyük kayıp verdikten sonra 19 Ocak 1995'te Çeçenistan Başkanlık Sarayı'nın harabe haline RF bayrağını dikmiştir. Aralık 1994-Ocak 1995 arasında Grozni'ye yönelik gerçekleştirilen Rus taarruzlarında 2.000 Rus askeri ölmüş, 6.000 Rus askeri ise yaralanmıştır. Rus güçleri savaşın ilk aylarında Grozni ve Çeçenistan'ın düz yerlerini ele geirmişlerse de, gerilla savaşı taktikleri uygulayan Çeçenlerin direncini kıramamışlardır. Rus Ordusu Çeçenistan'da bu tür bir savaşa hazırlıklı değildi. Çeçenler uyguladıkları taktiklerle Rus askerlerine büyük kayıplar verdirdiler. Rus birlikleri Çeçenistan'ın kontrolünü tamamıyla ele geçirememiş, een direnişçiler güneydeki dağlık bölgelere çekilmiş ve yeniden teşkilatlanarak gerilla savaşına başlamıştır (Arquilla ve Karasik, 1999).

I. RF-Çeçenistan savaşının seyrinde Çeçenler tarafından gerçekleştirilen rehin alma eylemlerinin büyük etkisi olmuştur (Tanrıseven, 2001:79). Basayev'e bağlı een gler, Haziran 1995'te Çeçenistan'ın 120 km kuzeyinde yer alan Stravpol Kray'a bağlı Budennovsk'ta yaklaşık 1500 sivil insanı rehin almıştır. Rehinelerden 125'i çatışmaların ilk safhasında hayatını kaybetmiştir. Ağır silahlarla donanmış olan Çeçenler kentte iki yük kamyonu ve bir polis arabasının da bulunduğu  araçla gelmiştir. Çeçenler kente girmeyi müteakip postaneye, iletişim merkezine, polis merkezine, alışveriş merkezine ve son olarak hastaneye saldırmıştır. Krizin sonucunu belirleyen yer hastane olmuştur. RF Başbakanı ernomirdin'in Basayev'in; RF birliklerinin Çeçenistan'daki askeri faaliyetlerini sonlandırması, barış görüşmelerinin başlaması ve een savaşçıların Çeçenistan'a güvenli bir şekilde dönmelerinin sağlanması şeklindeki taleplerini kabul etmesi üzerine kriz sona ermiştir.

RF Güvenlik Konseyi Sekreteri Oleg Lobov ve Doku Zavgayev arasında 8 Aralık 1995 tarihinde Tataristan'ın sahip olduğu hakların çoğunu Çeçenistan içinde içeren bir anlaşma imzalanmıştır (Tanrıseven, 2000:79). Moskova, Çeçenistan'da eski SSCB

Komünist Partisi yöneticisi olan Doku Zavgayev liderliğinde bir hükümet kurmuştur. Rus yanlısı hükümet için 14-17 Aralık 1995'te yapılan ve Çeçenlerin çoğunun boykot ettiği seçimler düzenlenmiştir. Doku Zavgayev büyük çoğunlukla bu seçimi kazanmıştır (Scutaru, 1999).

Bu dönemde Çeçen savaşçılar Rus askeri birlikleri üzerinde baskıyı sürdürmüş ve zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. Ocak 1996'da Dudayev'in damadı olan Salman Raduyev, iki hafta süreyle Dağıstan'ın Kızılyar kentinde 3.400 kişiyi rehin almıştır. Raduyev, Moskova'yı Çeçenistan'daki savaşı sonlandırmadığı takdirde rehinelere öldürmekle tehdit etmiştir. Çeçenler burada da Budennovsk'ta olduğu gibi bir hastaneyi ele geçirmiştir. Yanlarına aldıkları 100 rehine ile Çeçenistan'a doğru çekilmişlerdir. Ancak Ruslar Çeçenistan sınırında bulunan Pervomayskoye Köyü'nü kuşatarak yoğun bir saldırı başlatmıştır. Çeçen güçler büyük kayıp vererek Çeçenistan'a geri çekilmiştir (Arquilla ve Karasik, 1999).

Yeltsin yaklaşan başkanlık seçimleri nedeniyle hoşnutsuz seçmeni yatıştırmak istemiştir. Bu kapsamda, Yeltsin'in planına göre Rus askerleri Çeçenistan'dan kademeli olarak çekilecek, Çeçenistan'da özgür ve serbest seçimler yapılacak ve Moskova ile Grozni arasında bir güç paylaşımı anlaşması imzalanacaktı. Dudayev, Yeltsin ile görüşmelere hazır olduğunu 11 Nisan 1996'da açıklamıştır. Ancak Rus istihbaratı 21 Nisan 1996 tarihinde Dudayev'in Gekhi-Chu Köyü yakınında açık bir alanda uydu telefonu ile görüştüğünü tespit etmiştir. Rus savaş uçağı saldırısı sonucunda Dudayev öldürülmüştür. Çeçenistan'da Dudayev sonrası siyasi ve askeri komuta, yardımcısı Zelimkan Yandarbiev'e geçmiştir (Jaimoukha, 2005:68).

Rusya, Mayıs 1996'da AGİT'ten sorunun çözümü için arabuluculuk yapmasını talep etmiştir. Taraflar arasındaki çatışmaların durdurulması maksadıyla Mayıs ve Haziran 1996'da iki ateşkes anlaşması imzalanmıştır. RF başkanlık seçimlerinin ilk turunda üçüncü olan General Aleksandr Lebed'in Yeltsin tarafından Güvenlik Konseyi Sekreterliğine atanması sonrası müzakere süreci yeni bir aşamaya girmiştir. Lebed, Çeçenistan sorununa siyasi bir çözüm bulunması konusunda ısrarcı olmuştur. Çeçen seçmenler, Çeçenistan'daki parlamento seçimlerini ve Yeltsin'in kazandığı RF Başkanlık seçimlerini boykot etmiştir. Seçim nedeni ile ortaya çıkan hassasiyetlerin ortadan kalkması ile Rus birlikleri Temmuz 1996'da Çeçenistan'da yeniden saldırıya geçmiştir. Çeçenler, RF'yi mevcut anlaşmaları ihlal etmek ile suçlamıştır. RF Parlamentosunun alt kanadı Duma, savaşın sona erdirilmesi ve barış görüşmelerine başlanmasını istemiştir. Rus Devleti Çeçenistan Komisyonu, Çeçen liderlerle

görüŖülmesini önermiştir. Ancak Yeltsin bu çağrılara önem vermeden askeri çözüm yolunu sürdürmeyi denemiştir. Çeçenler Moskova'yı masaya oturtmanın ancak askeri üstünlüğü ele geçirmekle mümkün olacağını anlamışlardır. Çeçen güçleri 6 Ağustos 1996 tarihinde iyi koordine edilmiş bir plan çerçevesinde Grozni'ye saldırmıştır. Çeçen saldırısında Rus askerleri büyük kayıp vermiş ve bazı Rus birlikleri Çeçenler tarafından kuşatılmıştır. Bu durum Moskova'daki savaşçı "şahin" kanadın geri çekilmesine ve barış yanlılarının öne çıkmasına neden olmuştur (Jaimoukha, 2005:68).

Çeçenlerin Grozni'yi yeniden ele geçirmesinin ardından Doku Zavgayev aynı gün Moskova'ya kaçmıştır. Moskova, Zavgayev'i savunmayı yeniden düzenlemek maksadıyla Grozni'ye göndermiştir. Ancak Zavgayev²⁸, General Aleksandr Lebed ve Aslan Mashadov arasında sürmekte olan barış görüşmelerinde etkili olamamıştır (Scutaru, 1999).

AGİT gözetiminde Lebed ve Çeçenistan Genelkurmay Başkanı Aslan Mashadov arasında 31 Ağustos 1996'da Dağıstan'da, Hasavyurt Anlaşması olarak da bilinen "Rusya Federasyonu ve Çeçen Cumhuriyeti Arasındaki Karşılıklı İlişkileri Belirleyen Prensipler" adlı anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile RF - Çeçenistan ilişkilerinin çerçevesinin 31 Aralık 2001 tarihine kadar belirlenmesi, Rus askerlerinin Çeçenistan'dan çekilmesi ve Moskova'nın Çeçenistan'ın sosyo-ekonomik açıdan rehabilitasyonuna destek vermesi kararlaştırılmıştır (Khasavyourt Joint Declaration and Principles for Mutual Relations, 1996).

Dokümanda Çeçenistan'ın RF'nin bir parçası olduğu şeklinde bir ifade bulunmuyordu. Ancak taraflar anlaşmayı kendilerine göre yorumlamaktaydı. Rusya tarafı "bir ve bölünmez Rusya" fikrini, Çeçenler ise "özgür ve bağımsız Çeçenistan" fikrini savunuyorlardı. Hasavyurt Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Rus delegasyonunda bulunan Duma milletvekili V.Lukin Ŗu sözleri sarf etmiştir: "Beş yıl sonra Rusya toparlanır, o zaman bakarız" (Tişkov ve Filippova, 2000:74). Bu sözler RF'nin etnik sorunları askeri güç kullanarak çözme eğiliminin bir göstergesi olarak algılanmıştır. Hasavyurt Anlaşması sonrası Çeçenistan göreceli olarak bağımsız bir konum kazanmıştır (Falkowski, 2003:71-72). Mashadov kendisi ile yapılan bir ropörtajda RF adına Hasavyurt Anlaşması'nı imzalayan dönemin Güvenlik Konseyi Sekreteri Aleksander Lebed'in kendisine savaşamayacak durumda olduklarını,

²⁸ Doku Zavgayev, Rus askeri güçlerinin Çeçenistan'dan çekilmesi sonrası RF'nin Tanzanya Büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir.

yenilginin utanç verici olduğunu ve Rusya güçlenince yeniden savaş açacağını söylediğini belirtmiştir (Yenerer, 2005:66).

Seçimleri kazanmasının ardından Yeltsin, Lebed'i görevinden uzaklaştırmıştır. Ancak Kremlin, Lebed'in politikasını devam ettirmiştir. Yeltsin, Rus birliklerinin 27 Ocak 1997'ye kadar Çeçenistan'dan çekilmesini öngören kararnameyi Kasım 1996'da imzalamıştır. Bu karar çok sayıda Rus askeri tarafından yenilginin kabulü olarak algılanmıştır. "Afgan sendromundan" kısa bir süre sonra Rus Ordusu "Çeçen sendromu" ile karşı karşıya kalmıştır. Yeltsin ve Mashadov arasında 12 Mayıs 1997'de "RF ve Çeçen İçkeriya Cumhuriyeti arasındaki Karşılıklı İlişkilerin Prensipleri ve Barış Anlaşması" imzalanmıştır (Scutaru, 1999).

Savaşın sonuçları taraflar açısından yıkıcı olmuştur. Yaklaşık iki yıllık askeri harekât sonucu Rus Ordusunun 2,837 personeli ölmüş, 13.270 personeli yaralanmış, 337 personeli kaybolmuş ve 432 personel ise savaş tutsağı olarak kayıtlara geçmiştir (Tanrısever, 2000:79). Rus Ordusu iki yıl içerisinde 500 zırhlı muharebe aracı, 60 tank, 8 helikopter ve 5 savaş uçağını kaybetmiştir. Tüm bu askeri silah ve teçhizatın değeri yaklaşık 334 milyon dolardı (Scutaru, 1999). Savaşta yaklaşık 60.000 insan hayatını kaybetmiştir. Bunlardan 10.000'i Çeçen savaşçı, geriye kalanlar ise sivil halktır. Yüz binlerce insan ise Çeçenistan'dan diğer komşu cumhuriyetlere göç etmek zorunda kalmıştır. Savaş sonucunda RF'nin özelde Çeçenistan genelde Kuzey Kafkasya üzerinde etkisi sınırlanmıştır. Diğer yandan Rus Ordusu hem RF içinde hem de dünya çapında büyük bir prestij kaybına uğramıştır (Falkowski, 2003:72).

Batılı liderlerin bir bölümü ve Çeçenlere sempati duyan Müslüman devletler, RF'nin küçük bir coğrafyada yaşayan isyancılara karşı aşırı askeri kuvvet kullanımına şiddetle karşı çıkmıştır (Thompson, 2009:354). Savaşa RF içinden verilen destekte çok düşük seviyede kalmıştır. Moskova'da sadece milliyetçiler Yeltsin'e destek verirken, merkezçiler, demokratlar ve Komünistler Yeltsin'in Çeçenistan politikasını eleştirmiştir (Thompson, 2009:354). Duma, Aralık 1994'te Yeltsin'in Çeçenistan sorununun çözümünde güç kullanmasını protesto eden bir kararı oy çokluğu ile kabul etmiştir. Askeri kanattan da Çeçenistan harekâtına yönelik tepkiler yükselmiştir. Örneğin RF Kara Kuvvetleri Komutanı Yardımcısı General Eduard Vorobyev, Grachev'in Çeçenistan harekâtından sorumlu komutan olma teklifini redderek istifa etmiştir (Herspring, 2013:221). Grachev, Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi Komutanı Aleksey Mityukin'in istifasını isteyerek, Çeçenistan harekâtını kendi sorumluluğu altına almıştır (Thomas).

Avrupa coğrafyasının yarısında 40 yıl boyunca hâkimiyet sağlayan ve Batılıların büyük korku duyduğu Rus Ordusu, Çeçenistan'da büyük bir hezimete uğramıştır. Bu duruma en çok RF'nin Çeçenistan'ın gücünü ve kararlılığını küçük görmesi neden olmuştur. Rus Ordusu'nun bu yenilgisinde diğer birçok faktörün de payı bulunmaktaydı. Örneğin 1992 yılından beri kara kuvvetlerinde tümen seviyesinde tatbikat yapılmamıştı. Rus Ordusu'nun eğitim durumu zayıftı. Rus Hava Kuvvetleri'nin yaptığı birçok hava taarruzunda askeri hedefler yerine sivil hedefler vurulmuştu. Bu tür olayların birçoğunun nedeni Rus pilotların eğitim eksikliği sonucu hedeflerine isabet kaydedememeleriydi (Kumar, 1996).

Rus Ordusu'nun Çeçenistan'daki meskûn mahal savaşında karşılaştığı problemlerin temeli Sovyet askeri düşüncesinde yatıyordu. Sovyetlere göre karşılaşılan meskûn mahale yönelik uygulanabilecek iki seçenek bulunmaktaydı. Eğer düşman meskûn mahali savunuyorsa etrafından dolaşmak, eğer savunmuyor ise şehrin içinden güç gösterisi yaparak ilerlemek. Bu ilerleyişte tanklar önde hareket edecek bunları yaya ya da bindirilmiş piyade takip edecekti. Sovyet askeri düşüncesinde hâkim olan meskûn mahalde savaşmama eğilimi, Rus Ordusu'nun Çeçenistan'daki en büyük dezavantajlarından biri olmuştu (Oliker, 2001:5). Bu kapsamda SSCB ve devamında Rus Ordusu'nda Spetnaz, hava indirme ve FSB'nin özel birlikleri haricinde meskûn mahal muharebesine hazır birlik bulunmamaktaydı. 151 saatlik manga, takım ve bölük taktik eğitim müfredatının yalnızca 5-6 saati meskûn mahal muharebesi ile ilgiliydi. Meskûn mahal muharebelerinde önemli bir kuvvet çarpanı olan keskin nişancıları yetiştiren askeri okul 1952 yılında kapatılmış ve bu sorumluluk tümenlere devredilmişti (Oliker, 2001:8-9).

Ayrıca Rus askerleri, silah ve teçhizatlarına hâkim değildi, çoğunluğu zorunlu olarak askerlik hizmetini sürdüren yükümlü personeldi. Savunma Bakanlığı ilk başlarda, Rus birliklerinin başarısızlığını komutanların başarısızlığına bağladı. Ancak ilerleyen dönemde Rus Ordusu'nun genel olarak durumunun kötü olduğu ortaya çıktı. Askerlerin psikolojik durumları harekâta elverişli değildi. Birlikler arasında telsiz irtibatı yoktu. Komutanlar harekât bölgesinin haritalarına sahip değildi. Lojistik olanaksızlıklar nedeniyle ortalama her 10 tanktan 8'i Grozni'ye ulaşabilmişti. (Scutaru, 1999).

RF savaş sonrası Kuzey Kafkasya'daki askeri varlığını yeniden düzenlemiştir. Kuzey Kafkasya'da, RF İçişleri Bakanlığına bağlı operatif karargâh kurulmuştur. Savunma Bakanlığı, Federal Sınır Koruma Birlikleri ve federal güvenlik güçlerinin

bölgedeki askeri birlikleri bu karargâhın emrine verilmiştir (Tişkov ve Filippova, 2000, 74).

2.2.1.4 Çeçenistan'da İki Savaş Arası Dönem

Çeçenistan'da, cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri 27 Ocak 1997'de yapılmıştır. Bu tarihe kadar Çeçenistan Genelkurmay Başkanı olan ve RF ile ilişkilerin bir an önce düzenlenmesini isteyen ılımlı politikacı Aslan Mashadov Çeçenistan Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Ancak Mashadov; çökmüş ekonomi, cumhuriyetin belirli olmayan statüsü, Çeçen kabileleri (teip) arasında var olan rekabet, merkezi otoriteye ve Mashadov'un ulusal ordu kurma çabasına direnen yerel komutanlar, devletin İslami bir yapıya dönüşmesini isteyen muhalefet, fidye vb. nedenlerle organize suçların artması ve kendisine destek vermeyen Moskova nedeniyle güçlü ve organize bir yönetim yaratamamıştır. Ayrıca Çeçenlerin bir bölümü kendi yaralarını sarmak yerine, RF'ye karşı olan mücadeleyi tüm Kuzey Kafkasya'ya yaymak şeklinde bir politika izlemiştir (Tanrısever, 2001:183; Falkowski, 2003:72).

Taraflar arasında Mayıs 1997'de imzalanan barış anlaşması RF-Çeçenistan mücadelesine kalıcı bir çözüm getirememiştir. RF, Aslan Mashadov'u kendisi ile bir federasyon anlaşması imzalamaya ikna edemeyince, Çeçenistan'ı istikrarsızlaştırma politikasını takip etmeye başlamıştır. Bu kapsamda Moskova tarafından Çeçenistan'a siyasal ve ekonomik destek sağlanmamıştır. Rusya, Çeçenistan'ın bağımsızlığına izin vermeyeceğini, ancak Çeçenistan'a RF içerisinde "ortak üyelik" önerebileceğini belirtmiştir. Mashadov ise Çeçen bağımsızlığından ödün vermeyeceğini belirterek görüşmeleri askıya almıştır (Jaimoukha, 2005:69).

Mashadov, Ekim 1997'de yerel komutanları yatıştırmak için Şamil Basayev'i Başbakan olarak atamış, ancak Basayev altı ay sonra istifa etmiştir. Mashadov, Basayev ve diğer radikal saha komutanlarının baskısı ile 3 Şubat 1999'da yirmi önemli Çeçen liderden oluşan Devlet Konseyini (Şura) oluşturmuştur (Tanrısever, 2001:83).

Bu dönemde Çeçenistan'ın geleceği ile ilgili iki farklı akım Çeçenistan'a hakim durumdaydı. Mashadov'un liderliğini yaptığı ilk akım Çeçenistan'ın bağımsızlığını ve egemenliğini savunurken diğer yandan ekonomik ve siyasi alanda RF ile işbirliğini öngören ılımlı bir yaklaşım sergiliyordu. Diğer akım ise Çeçenistan ve Dağıstan ile mümkünse diğer Kuzey Kafkasya'nın Müslüman halklarını da içeren bir "İslam Devleti"nin kurulmasını amaçlıyordu. Bu akımın taraftarları, RF ile barış içinde

bulunmak istemiyorlardı. Onlara göre sadece Çeçenistan dışında yürütülen bir savaş Dağıstan ile birliği mümkün kılabilir ve bu sayede Çeçenistan'ın denize çıkışı olabilirdi. Eğer böyle bir durum RF'nin askeri müdahalesini ortaya çıkarırsa tüm diğer Müslüman halklar ayaklanacak ve böylece "İslam Devleti"nin sınırları doğuda Hazar Denizi'ne, batıda ise Karadeniz'e ulaşacaktı (Evangelista, 2002:50).

2.3 YELTSİN DÖNEMİ ASKERİ GÜVENLİK POLİTİKASINA ETKİ EDEN NEDENLER

2.3.1 Uluslararası Sistem Kaynaklı Nedenler

2.3.1.1 Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri ve ABD Kaynaklı Nedenler

2.3.1.1.1 Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri

İki yüzyıldan uzun süreli ABD-Rus ilişkilerini iki döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem, iki uzak devletin birbirleriyle az temasta bulunmuş olması nedeni ile sorunsuz geçmiş, buna karşın ikinci dönemde İkinci Dünya Savaşı'nda kurulan kısa süreli ittifakın ardından, iki devlet arasında düşmanlık hat safhaya çıkmıştır (Trenin, 2001:283).

Soğuk Savaş süresince ABD ile SSCB arasında İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan sorunlar büyümüştür. Her iki tarafın nükleer silahlara sahip olması, birbirlerine yönelik tehdit algılamasını etkilemiştir. Bu çerçevede nükleer silahların muhtemel bir çatışmada kullanılmasının yaratacağı yıkıcı etki, konvansiyonel silahların da geliştirilmesine yol açmıştır. Tarafların birbirlerine karşı tesis etmek için çaba gösterdikleri caydırıcılık, üçüncü ülkelerde güç kullanımlarının önüne ve ötesine geçmemiştir.²⁹

ABD Soğuk Savaş süresince 45 kez ulusal sınırları dışında askeri güç kullanmıştır. Bunların bir kısmı ABD'nin kendi tasarrufu ile diğer bir kısmı ise BM kararları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 1950-1953 Kore Savaşı, 1964 Vietnam Savaşı, 1958 Lübnan, 1959-1960 Karayipler, 1965 Dominik Cumhuriyeti, 1970

²⁹ ABD'de ulusal güvenliğe yönelik tüm hususlar 1947 yılında kabul edilen "Ulusal Güvenlik Yasası" çerçevesinde yeniden ele alınmıştır. Bu kapsamda, farklı bakanlıklar halinde bulunan kara ve hava kuvvetleri ile donanma, bir sivil tarafından idare edilen Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. Diğer yandan ABD Ordusu'nun farklı birimleri arasında eş güdüm ve koordinasyon sağlanmak amacıyla Genelkurmay Başkanlığı makamı tesis edilmiştir. Ayrıca ABD Başkanı'na dış politika ve ulusal güvenlik konularında danışmanlık yapmak üzere, Ulusal Güvenlik Konseyi kurulmuştur (Erhan, 2002).

Kamboçya, 1980 İran, 1981, 1986 ve 1989 Libya, 1982 Lübnan, 1983 Grenada, 1988-1990 Panama askeri harekâtları bunlardan önemli olanları olarak sayılabilir. ABD'nin askeri güç kullanımına yönelik bu tutumu, 1823 yılında ilan edilen ve dış güvenlik politikasında izolasyonist tutumu benimseyen Monroe Doktrini'nden kopuşu ortaya koymuştur. ABD bu dönemde dünyanın her bölgesinde çıkarlarını sağlamayı ve etki alanını genişletmeyi arzulayan bir politika takip etmiş ve bu amaç doğrultusunda gerektiğinde silahlı kuvvetlerini kullanmaktan çekinmemiştir. Bu politikanın doğal bir sonucu olarak ABD'nin askeri harcamaları giderek artmıştır. Kore savaşı 50 milyar dolar olan ABD savunma bütçesi, 1970'li yılların sonunda 100 milyar dolara, 1980'li yılların ortalarında ise 300 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (Erhan, 2002: 60-62).

1980'lerin sonu iki bloğun lideri SSCB ve ABD arasındaki farkı açıkça ortaya koymuştur. Gorbaçov'un Aralık 1988'de Doğu Avrupa'dan 50.000 asker çekeceğini açıklaması ve Nisan 1989'da 500.000 askeri terhis etme kararı alması dönemin SSCB Dışişleri Bakanı Şevardnadze'nin deyişiyle "demir perdenin paslandığına" işaret etmiştir (Oran, 2002:12). Çok geçmeden Kasım 1989'da "demir perdenin" sembolü "Berlin duvarı" yıkılmıştır. Eylül 1990'da, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesini öngören anlaşma; Almanya Federal Cumhuriyeti, Almanya Demokratik Cumhuriyeti, SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa arasında imzalanmıştır. Kasım 1990'da, iki Almanya birleşmiş ve birleşik Almanya NATO'ya dahil olmuştur. ABD'nin, Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgalini müteakip, BMGK'da SSCB'nin de olumlu oyu çerçevesinde 28 devletten oluşan bir koalisyon ile Irak'ı kısa bir sürede yenilgiye uğratması, yeni dünya düzeninde liderliğinin ispatı olarak görülmüştür (Çelik, 2015:460-462).

Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler temelde ABD-SSCB rekabetine dayanmış, tüm dünya meseleleri bu çerçevede ele alınmıştır. Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile başlayan süreçte ABD Başkanı Bush'un, "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırdığı bir döneme girilmiştir. ABD, 45 yıllık Soğuk Savaş döneminden sonra dünyadaki tek süper güç olarak kalmanın verdiği güven ve aynı zamanda şaşkınlık ile çıkarlarına uygun stratejiler geliştirmeye çalışmıştır. ABD, BM ve AGİK (daha sonra AGİT olmuştur) gibi kurumların uluslararası sorunların çözümünde aktif rol oynamasına ve NATO'nun yeniden yapılandırılmasına yönelik politikalar takip etmiştir (Erhan, 2002: 72).

Bu süreçte Trenin'in deyişiyle ABD rejisör değilse bile baş aktördür. ABD-Rusya ilişkileri açısından en önemli fark, iki devlet arasında giderek artan güç dengesizliğinin var olmasıdır. Soğuk Savaş döneminde iki devlet arasında var olan denge ortadan

kalkmıştır. Rus ekonomik krizi sonrası 1999 yılında ABD GSMH'si 9,3 trilyon seviyesinde iken, RF'nin GSMH'si 200 milyar dolar seviyesindedir. Yine aynı yıl ABD askeri bütçesi 270 milyar dolarken, RF askeri bütçesi yalnızca 4 milyar dolardır. Aynı şekilde bilim, eğitim ve sağlığa yapılan harcamalarda da iki devlet arasında büyük fark bulunmaktaydı (Trenin, 2001:283). ABD ekonomik gelişmişlik seviyesinde sanayi sonrası düzeyde bulunurken, Rus sanayisi dağılma sürecine girmişti. Trenin'e göre RF'nin sahip olduğu zengin doğal kaynaklar ise Moskova açısından yalnızca bir avantuydu. Çünkü doğal kaynaklar sürekli olmadığı gibi, ekonomik kalkınmayı da yavaşlatmaktaydı. Zira 1990'lı yıllarda RF'nin toplam ihracatının 2/3'ünü enerji oluşturmuştu (Trenin, 2001:285).

ABD ve RF 1990'lı yıllarda uluslararası politikada farklı roller üstlenmişlerdir. ABD gerçek anlamda tek küresel güç olarak uluslararası ilişkilerde merkezi konumda bulunmuş, ekonomi, bilim ve teknoloji, askeri güç, kültür ve eğlence alanlarında diğer devletlere göre üstünlük sağlamıştır. Ayrıca Vaşington, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası örgütler ile NATO vb. ittifaklarda başat güç olma durumu ve liderliğini sürdürmüştür. ABD'nin liderliğini ettiği "yeni dünya düzeninde", temel değerleri paylaşan uluslararası bir camia oluşmuştur. Bu camianın temelini Batılı devletler oluşturmuşsa da, gün geçtikçe bu topluluğa üye olmaya çalışan devletlerin sayısı artmıştır (Trenin, 2001:285).

ABD'nin bu durumuna karşın RF, uluslararası ekonomik ilişkilerde merkezi konumunu kaybetmiş, çevre ülke durumuna gelmiştir. RF'nin 1990'lı yıllarda ABD açısından önemi, neden olabileceği felaketlere (nükleer silahların geleceği vb.) ilişkin olmuştur. RF, ABD ve Batı'nın mali yardımına muhtaç hale gelmiştir. RF'de 1998 yılında yaşanan mali kriz, ülkenin ekonomik güçsüzlüğünü ve zayıflığını açık bir şekilde ortaya koymuştur. RF aynı zamanda uluslararası politikada da merkezi konumunu yitirmiştir. İmparatorluğu çöken Rusya, henüz kendine bir rol bulamamıştır. Küresel rekabette ABD'nin küçük ortağı olmayı kabul edemeyen Moskova, çok kutuplu dünya doktrini ile ABD'ye karşı var olan muhalefeti bir araya getirme ve ABD karşıtı bir muhalefet oluşturma çabasına girişmiştir. Ancak 1990'lı yılların ikinci yarısında benimsenen bu doktrinin uygulanmasında RF başarılı olamamıştır. Çünkü 1999 yılında ortaya çıkan Kosova krizi, Moskova'nın Avrupa güvenliğindeki öneminin büyük ölçüde azaldığını göstermiştir (Trenin, 2001:286).

2.3.1.1.1 Atlantikçi Dönem

RF'nin ilk Devlet Başkanı Yeltsin, ABD'yi artık bir düşman olarak değil, işbirliği yapılacak bir ortak hatta müttefik olarak görüyordu (Wines, 1992). Yeltsin, dönemin RF Başbakanı Yegor Gaydar ve dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'e göre RF'nin temel amacı her alanda Batı ile bütünleşmektir. Kagarlitski'ye göre Rus siyasi liderlerin karmaşık ve anlaşılması zor dış politika stratejileri yoktu. İzledikleri politika çok basitti. Batı, Soğuk Savaş'ı kazanmıştı ve ABD dünyanın en güçlü devletiydi. Güçlülerle rekabet edilemiyorsa onlarla dost olunduğunu göstermek adına her şey yapılmalıydı (Kagarlitski, 1996:78-79).

RF'nin bağımsızlığının ilk döneminde izlediği dış politika hakkında fikir vermesi açısından dönemin ABD Başkan Yardımcısı Nixon ile RF Dışişleri Bakanı Kozirev arasında geçen bir anekdota değinmek yerinde olacaktır. Nixon'ın yeni Rusya'nın çıkarlarının ne olacağı sorusu üzerine Kozirev şu cevabı vermiştir: "Sayın Başkan, sizin de bildiğiniz vecihle, Sovyetler Birliği'nin temel sorunlarından biri kendi ulusal çıkarlarının sınırları içinde sıkışıp kalmasından kaynaklanmaktadır. Oysa biz artık ortak insanlık değerlerine daha fazla önem veriyoruz. Bununla birlikte, bu konuda bazı fikirleriniz varsa ve siz bize ulusal çıkarlarımızı nasıl belirlememiz gerektiğine dair ipuçları verirseniz, size minnettar olurum" (Primakov, 2002:130).

Yeltsin, RF'nin SSCB'nin kaderini paylaşmaması için Batı ile özellikle ABD ve AB ile ilişkileri geliştirme yolunu tercih etmiştir. Bu süreçte Batı'nın desteğinin kazanılabilmesi için demokrasinin geliştirilmesi ve serbest pazar ekonomisine geçişe önem verilmiştir (Kamalov, 2008:24). RF bu kapsamda, G-7'ye, Avrupa Konseyi'ne, DTÖ'ye ve hatta NATO'ya³⁰ üye olma isteğini ortaya koymuştur (Çelik, 2015:464-465).

Bu dönemde Rus elitlerini etkileyen en önemli olay Batı'nın siyasi ve ekonomik açıdan yükselişi, bunun karşısında ise RF'nin çöküşüdür. Ekonomik açıdan Batı yükselirken, Rusya'nın 1985'ten 1992'ye kadar GSMH'sı kümülatif oranda % 60 düşmüştür (Tsygankov, 2013, 57-58). Yeltsin ülkeyi komünist ekonomik sistemden arındırmak için Polonya ve Bolivya'nın da uyguladığı, "şok terapi" olarak adlandırılan bir programı uygulamaya başlamıştır. 2 Ocak 1992'de uygulanmaya başlayan ekonomik programın mimarı, dönemin Başbakanı Yegor Gaydar olmuştur. Yeni ekonomik

³⁰ RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 21 Aralık 1991'de gerçekleşen son NATO-Varşova Paketi Dışişleri Bakanları toplantısında NATO'ya gönderdiği mektupta Rusya'nın uzun dönemli siyasi bir amaç olarak NATO'ya üye olmak amacını taşıdığını beyan etmiştir (Friedman, 1991).

programdan temel beklenti kısa süreli sancılı bir süreç sonrası RF’de ekonomik büyümenin sağlanması, refahın yükseltilerek milli burjuvazinin yaratılmasıydı. Ancak ekonomik reform paketi beklenen sonucu vermemiştir. Rus halkının yaşam standardı artmak yerine düşmüş, buna karşın faizler artmış ve enflasyon yükselmiştir. Uygulanan özelleştirmeleri fırsatçılığa çevirenlerden “oligark”³¹ olarak nitelenen yeni Rus milyarderler ortaya çıkmıştır (Çelik: 2015:465-466).

RF 1990’lı yıllarda artık ABD için askeri tehdit olmaktan çıkmıştır. ABD’nin RF’ye karşı devam eden ilgisinin nedenleri ise; RF’nin sahip olduğu nükleer gücü, silahların denetim altına alınması çalışmaları, Hazar Havzası ve Orta Asya’da Moskova’nın hegemonyasını kırma girişimleridir. ABD’nin RF’ye yönelik kayıtsızlığı zaman zaman Moskova tarafından RF’yi bilinçli olarak göz ardı etme çabası olarak algılanmıştır (Trenin, 2001:287-288).

Rogov’a göre Soğuk Savaş sonrasında 2000’li yıllara kadar RF-ABD ilişkileri belirsiz bir ortamda seyretmiştir. Taraflar arasındaki jeopolitik ve ideolojik karşıtlık sona ermişse de, Clinton ve Yeltsin’in ilan ettikleri stratejik ortaklık hiçbir zaman realiteye dönüşmemiştir. Bunun nedenlerinden birincisi, iki devleti aynı safta bulunmaya itecek ortak bir düşmanın olmayışıdır. Örneğin; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nda sahip olunan ortak düşman, tüm ideolojik ve siyasal farklılıklara rağmen iki devleti beraber hareket etmeye itmiştir. İkinci olarak, 1990’lı yıllar ABD için görülmemiş bir büyüme ve zirve dönemi iken, RF için büyük bir yıkım dönemi olmuştur. Sonuçta, her iki devletin güç potansiyelleri arasında büyük fark ve uluslararası ilişkilerinde asimetri ortaya çıkmıştır. Bu durumun sonucu olarak kendini dünyada tek süper güç olarak gören ABD, RF’yi eşit bir partner olarak görmemeye başlamıştır. Oysa Rus siyasetçiler tarafından, ABD ve RF’nin eşit partnerler olarak hareket etmesi, Moskova’nın ulusal ve uluslararası prestijini artıracak en önemli unsurlardan biri olarak görülmüştür. Bu kapsamda, ABD ile yürütülen silahların sınırlandırılması görüşmeleri, Moskova’nın büyük nükleer gücünün idrak edilmesine, İran ve Kuzey Kore gibi sorunların çözümünde rol almak ise RF’nin uluslararası sorunlara katkı yapma kapasitesini ortaya koyması açısından önem taşımıştır (Oliker, vd.2009:127). ABD bu süreçte, Moskova’dan küresel pazara entegre olmasını istemiş ve eski SSCB müttefiklerinin NATO’ya dahil olmasını kabullenmesini beklemiştir. Vaşington, Moskova’nın bölgesel sorunların çözümündeki çıkarlarını göz

³¹ Rusya’da “oligark” yalnızca zengin insan anlamı taşımamakta aynı zamanda siyasete dahil olan, kanuni açıklıkları istismar ederek toplumun aleyhine zenginlik elde eden, hükümet ile yakın ilişkilere sahip kişi demektir. Oligarkların genelinin ortak özelliği ise kitlesel iletişim araçlarına sahip olmalarıdır (Primakov, 2002:4).

ardı etmiş ve stratejik askeri dengeyi lehine çevirecek politikalar izlemeye başlamıştır (Rogov, 2005:349).

Moskova tarafından Nisan 1993'te "yakın çevre doktrini"nin ilanı, Vaşington tarafından neo-empyralist politikalara bir dönüş gibi algılansa da Yeltsin, Clinton'ı bu politikanın yalnızca bölgede istikrarı hedeflediğine ikna etmiştir. Kasım 1993'te yayımlanan ve "Karaganov Doktrini" olarak da bilinen askeri doktrin ile RF'nin nükleer silahları ilk kullanan olmama taahhüdü geri çekilmiş ve Rus azınlıkları korumak için yurt dışına asker gönderilebileceği ilan edilmiştir. Moskova bu doktrin çerçevesinde Orta Asya ve Kafkasya'da askeri üsler kurmuş ve bu devletlerin sınırlarını denetlemeye başlamıştır. ABD ve Batı ise bu bölgelerde istikrar sağlanması adına Moskova'nın bahse konu hamlelerine itiraz etmemiştir (Tellal, 2010c:542). ABD'nin RF'nin hamlelerine göz yumma politikasının arkasında ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott bulunmaktaydı. Talbott'un öncülük ettiği "Önce Rusya-Russia First" politikası ile Moskova'yı Batıya yakın tutmak ve bu sayede NATO'nun genişlemesi ve ABD'nin küresel egemenliğine karşı çıkmasını engellemek amaçlanıyordu (Çelik, 2015:474).

RF bu dönemde içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ve Atlantikçi siyasi elitlerin etkisiyle Batı ile uyumlu politikalar geliştirmiştir. Moskova, Vaşington'un isteği üzerine Hindistan'a askeri roket motoru satışını durdurmuş, Irak, Yugoslavya ve Libya'ya uygulanan ambargolara itiraz etmemiştir. NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programına mesafeli olmasına rağmen dahil olmuştur. RF ve ABD arasında ilk ciddi bunalım, RF'nin Çeçenistan'daki ayrılıkçılara karşı başlattığı askeri müdahale ve İran'a 1 milyar dolar tutarında nükleer silah teknolojisi satma kararı ile ortaya çıkmıştır. ABD'de çeşitli çevrelerce Moskova'nın Çeçenistan'daki aşırı güç kullanımı ve insan hakları ihlalleri eleştirilmiştir. Ayrıca İran'ın Basra Körfezi'ndeki Buşehr santralinde kullanmayı düşündüğü Rus nükleer teknolojisi ABD'yi kaygılandırmış ve Moskova'yı bu satıştan vazgeçirmeye çalışmıştır (Çelik, 2015, 471).

RF'de yürütülen ekonomik programların istenen sonucu yaratmaması ve halkın genelinin giderek artan hoşnutsuzluğu, Atlantikçi siyasetçilere olan tepkileri artırmıştır. Yeltsin, demokrasiye geçişin ülkeyi daha da fazla parçalanmaya ittiğini, pazar ekonomisinin ise ekonomiyi daha fazla çökerttiğini görünce, iç siyasette uygulanan politikalara muhalefet edenlerin de baskısı ile politika değişikliğine gitmiştir. Ancak Yeltsin, ABD ve AB ile olan ilişkilerini koparmamaya da özen göstermiştir (Kamalov, 2008:24). Avrasyacılar giderek RF yönetiminde etkin olmaya başlamıştır. Yeltsin, Eylül 1995'te, NATO uçakları Bosna Hersek sorunu nedeniyle Sırp mevzilerini bombalamaya

başladığında, Batı'yı "soykırım" yapmakla suçlamıştır. 1995 yılında Duma'da Avrasyacı sağ kanadın etkin hale gelmesiyle Vaşington'un itirazına rağmen Irak'a uygulanan ambargo kaldırılmıştır. ABD, 1996 yılından itibaren "Önce Rusya" siyasetinden vazgeçerek, Orta Asya ve Kafkasya devletleri ile ilişkilerini Moskova üzerinden değil, doğrudan bu devletlerle yürütmeye başlamıştır. Vaşington, Hazar Havzası enerji kaynaklarına ulaşmayı ve bunları RF'ye alternatif yollardan dünya pazarlarına aktarma politikasını uygulamaya koymuştur. Yeltsin Atlantikçilerin en önemli temsilcisi Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev'i görevden almıştır. Kozirev'in yerine Avrasyacı akımın öncülerinden Rus Dış İstihbarat Servisi'nin eski şefi ve Orta Doğu uzmanı olan Yevgeni Primakov'u atamıştır (Çelik, 2015:473-478).

2.3.1.1.1.2 Primakov Dönemi (Avrasyacı Dönem)

Yevgeni Primakov, RF için üç önemli ana eksen belirlemiştir. Bunlardan ilkine göre RF dünya ekonomisi ile bütünleşmeli ve ekonomik zorluklar aşılmalıydı. İkinci olarak dünyadaki ABD'nin tek kutupluluğuna karşı konulmalı ve çok kutuplu bir dünya kurulmalıydı. Çünkü artık Moskova Sovyet dönemindeki gücünü kaybetmişti. Dolayısıyla RF dünya politikasında beliren kutupların aralarındaki farklı yaklaşım ve anlaşmazlıklardan faydalanarak çıkarlarını korumalıydı (Piotrowski, 2002:62-63). Moskova'nın çok kutupluluk tezi doğrudan çatışmacı yapı ortaya koymamaktaydı. ABD ile yeni bir soğuk savaş ya da RF'nin hegemonyasında bir uluslararası sistem istenmiyordu. Çok kutupluluk özünde savunmacıydı. Çok kutupluluğun asıl maksadı ABD'nin uluslararası sistemdeki hegemonyasına direnmek ve RF'nin ABD'nin küçük ortağı olmasına izin vermemek diğer bir deyişle ABD'nin politikalarını RF'ye dikte etmesine engel olmaktı (Ambrosio, 2005:1-2). Son olarak ise Vaşington'un BDT üzerindeki etkisi sınırlandırılmalıydı. Bu dönemde Rus ekonomisi IMF ve Dünya Bankası'ndan aldığı kredilerle ayakta kalabilmiştir. ABD ise IMF ve Dünya Bankası üzerindeki gücünü kullanarak çoğu kez demokratikleşme, serbest piyasa ekonomisi ve çeşitli sosyal haklar konularında standartları karşılayamadığı için RF'ye yapılan mali yardımların önemli bir bölümünü engellemiştir.

Primakov, RF'nin iç istikrarı sağlayıp, ekonomik olarak kalkındıktan ve askeri reformları gerçekleştirdikten sonra dünya sahnesinde etkili bir oyuncu olabileceği tezini kabul etmemiştir. O'na göre Moskova'nın etkin bir dış politika izlemeksizin önemli iç değişiklikleri gerçekleştirmesi imkânsızdı. Ayrıca RF'nin tamamıyla içe dönük bir siyaset izlemeye başlamasıyla oluşan boşluk derhal diğer devletler tarafından doldurulacaktı (Primakov, 2002, 130).

RF, NATO'nun genişlemesi hususunda itirazlarını bu dönemde sürekli sürdürmüştür. Yeltsin, NATO'nun genişlemesinin Avrupa'da güç dengesini bozarak yeni bir dünya savaşına yol açabileceği tehdidinde dahi bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Primakov'a göre RF'nin bu dönemde NATO'nun genişlemesine yönelik üç politika seçeneği bulunmaktaydı. Birinci seçenek, NATO'nun genişlemesine karşı çıkmak ve bütün ilişkileri kesmektir. Bu yol seçilirse bir anlamda Soğuk Savaş devam ederdi. İkinci seçenek NATO'nun genişlemesini kabul etmek ve bunu önleyecek hiçbir teşebbüste bulunmamaktır. ABD ve NATO üyesi devletler ile bazı Rus politikacıların isteği bu yöndeydi. Ancak bu durum sonuçları RF açısından çok kötü olabilecek koşulsuz bir teslimiyet anlamına gelmekteydi. Üçüncü ve son seçenek ise bir yandan NATO'nun genişlemesine karşı çıkarırken diğer yandan da genişlemenin RF'nin çıkar ve güvenliğine tehdit olabilecek yanlarını görüşmeler yoluyla en az düzeye indirmek ve bu süreci etkilemeye odaklanmaktır (Primakov, 2004:136). RF son seçeneği uygulamayı en uygun karar olarak görmüştür.

Primakov, Kosova'ya yönelik olası bir NATO müdahalesini önlemek için çaba sarf etmiştir. Soruna diplomatik açıdan bir çözüm bulabilmek maksadıyla ABD'ye giderken, ABD Başkan Yardımcısı Al Gore'dan diplomatik çözümün başarısız kaldığı ve askeri harekât olasılığının arttığı yönünde mesaj alması üzerine uçağının rotasını Atlantik Okyanusu üzerinde Moskova'ya geri çevirmiştir (Primakov, 2004:269). 24 Mart 1999 tarihinde NATO'ya bağlı savaş uçaklarının Yugoslavya'yı bombalamaya başlamaları, RF-ABD ilişkilerinde en olumsuz gelişmelerden birine yol açmıştır. Rus halkında ABD ve NATO karşıtlığı % 92 seviyesine yükselmiştir. Yeltsin; NATO, ABD ve Almanya'yı, kendilerini askeri müdahaleye zorlamaları konusunda uyarmış ve bunun bir Avrupa ve hatta dünya savaşına yol açabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Yeltsin, NATO'nun Kosova'ya yönelik muhtemel bir kara harekâtının Moskova tarafından cevapsız bırakılmayacağını belirten açıklamalarda bulunmuştur (Yeltsin warns of possible world war over Kosovo, 1999).

Yeltsin döneminin sonları yaklaşırken RF ve Batı arasındaki tek sorun Kosova değildi. RF'nin başlattığı II. RF-Çeçenistan Savaşı'nda uyguladığı taktikler ve özellikle insan hakları ihlalleri, ABD ve Batı'nın tepkisini çekiyordu. ABD Başkanı Clinton'ın, 18 Kasım 1999 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen AGİT Zirvesi'nde, RF'nin Çeçenistan'daki mücadele yöntemini eleştirmesi ve bu durumun RF'nin iç işi olarak görülemeyeceğini ifade etmesi Yeltsin'in tepkisini çekmiştir. Yeltsin, Almanya ve Fransa liderleriyle yaptığı görüşmede de aynı konuda yapılan eleştirilere karşı "Ben de şu anda

İstanbul'u terk ederek Çeçenistan sorununu halletmeye gidiyorum" diyerek görüşmeden ve İstanbul'dan ayrılmıştır (Çongar ve Kırıkkanat, 1999).

2.3.1.1.2 ABD Kaynaklı Nedenler

2.3.1.1.2.1 NATO ve NATO'nun Genişlemesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa devletlerinin çoğu, giderek artan Sovyet tehdidi karşısında ABD'nin geleneksel izolasyonist politikalara döneceğinden büyük endişe duymuştur. Eş zamanlı olarak ABD iç politikasında, Vaşington'un uluslararası politikada daha aktif rol oynamasını talep eden akım yükselişe geçmiştir. Bu akımın en büyük gerekçesi yükselen Sovyet tehdidi ve bunun karşısında ekonomik ve sosyal refah ile askeri güvenlik açısından gücü giderek zayıflayan Avrupa'ydı. Bu dönemde SSCB, ABD kadar güçlü olmasa da, Avrupalı devletlerin görece zayıflıklarından faydalanarak, aktif yayılcı bir siyaset izlemekteydi. ABD, Sovyetlere yönelik aktif dış politikasının ilk belirtilerini komünizmin tehdidi altındaki Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelere Truman Doktrini çerçevesinde askeri yardımda bulunarak vermiştir. Ancak Avrupa'nın karşı karşıya olduğu sorunların sadece ABD askeri yardımı ile çözülmesi mümkün değildi. Bu nedenle Vaşington, Avrupa ülkelerinin ekonomik durumunu düzeltmek için Marshall Planı kapsamında ekonomik yardıma başlamıştır. Avrupalı liderler, Sovyet ve komünizm tehdidi karşısında eski Avrupa güç dengesi sisteminin kurulamayacağı ve ABD'nin desteğine olan ihtiyaç konusunda hem fikir olmuşlardı (Acar, 1991:133-135).

17 Mart 1948'de Benelüks ülkeleri, Fransa ile İngiltere arasında Benelüks Pakti imzalanmıştır. Paktın dördüncü maddesi gereğince üyelerden birine yapılacak bir saldırı durumunda ortak savunma uygulanması öngörülmüştür. Ancak bu ve benzeri oluşumlar, Avrupalıların kendilerini tam olarak güvende hissetmelerini sağlayamamış, ABD ve Avrupa'nın askeri açıdan birliği zorunluluk olarak görülmüştür. Bu esnada Avrupa'da meydana gelen üç olay, ABD-Avrupa güvenlik ilişkilerine ivme kazandırmıştır. İlk olarak Çekoslovakya Devlet Başkanı Eduard Benes, 25 Şubat 1948'de, Sovyet desteği ile yapılan askeri darbe ile devrilmiştir. İkinci olarak, İtalya'da yaklaşan seçimlerde Komünist Parti'nin iktidara gelme ihtimali büyük bir olasılık kazanmıştır. Üçüncü olarak ise Norveç, SSCB'nin kendisi ile bir pakt hazırlığında olduğunu ve bunun ülkeyi Çekoslovakya senaryosuna yakınlaştıracığını beyan etmiştir. Diğer yandan Berlin'in SSCB tarafından abluka altına alınması durumun ciddiyetini artırmıştır. Bu gelişmeler üzerine ABD'yi de içine alan ortak bir savunma

örgütü kurulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Avrupalılar, Brüksel Pakti çerçevesinde bir oluşum düşünürken, ABD “Atlantik topluluğu” kavramını esas almıştır. Çünkü “Atlantik topluluğu”, Avrupa içerisinde ABD demektir. Oysaki Avrupalılar ABD’nin Avrupa’ya girmesini değil, sadece askeri gücünü Avrupa’ya tahsis etmesini talep ediyorlardı (Acar, 1991:136-139).

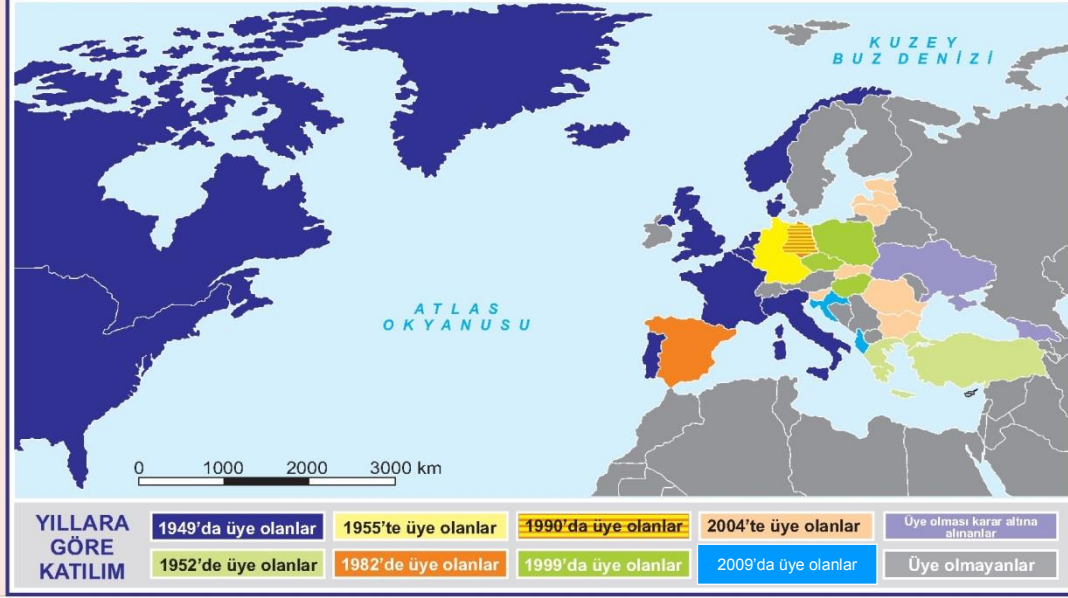
ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz’in dâhil olduğu 12 devlet yoğun müzakereler sonucu 4 Nisan 1949’da Kuzey Atlantik Anlaşması’nı imzalamıştır. 24 Ağustos 1949 tarihine kadar tüm imzacı devletler anlaşmayı onaylamıştır. NATO’nun kuruluşunun üç temel amacı bulunmaktaydı. Bunlar; Sovyet yayılmacılığını caydırmak, Avrupa’da güçlü bir ABD varlığı ile milliyetçi militarizmin canlanmasını önlemek ve Avrupa siyasi entegrasyonunu cesaretlendirmekti (A Short History of NATO, 2012). NATO’nun ilk Genel Sekreteri olan Lord Ismay ise NATO’nun kuruluş amacını şu şekilde özetlemiştir: “Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları aşağıda tutmak” (Michta, 2004:1063).

ABD’li siyaset bilimci Zbigniew Brezezinski son elli yılın Avrupa’daki güvenliğinin, Avrupa’daki uzlaşının temeli olduğu gerçeğini kanıtladığını ifade etmektedir. O’na göre Almanya ve Fransa, NATO olmasaydı uzlaşısı için kendilerini güvende hissetmeyeceklerdi. İngiltere ve Fransa ise Almanya’nın birleşmesine çok sert muhalefet edecekti. Ancak bunlardan çok daha önemli olarak geçmişteki Avrupa Topluluğu ve devamında AB’nin gerçekleşmesi mümkün olamayacaktı (Brzezinski, 1999:33-34).

NATO, Soğuk Savaş sonrası büyük değişim yaşamıştır. Bunun en önemli nedeni liderliğini ABD ve SSCB’nin yaptığı iki kutuplu dünya sisteminin çökmesiydi. Gorbaçov döneminde uygulanan glastnost ve perestroyka politikaları, SSCB’nin barışçı bir yolla çözülmesine yol açmıştır. Berlin Duvarı Kasım 1989’da yıkılmış, Doğu Avrupa’daki komünist rejimler 1989-1991 yılları arasında birbiri ardına çökmüş, Varşova Pakti ise Nisan 1991’de feshedilmiştir. Bu dönemde NATO, Batı ve Orta Avrupa arasında siyasi ve askeri ilişkilerin geliştirilmesini esas almış, Doğu ve Batı Almanya tek bir devlet olarak NATO’ya üye olarak kabul edilmiştir (Şekil-6) (Ceylan, 1999:9-10).

NATO’nun genişlemesi ve dönüşümünde en önemli role sahip olan devlet ABD’dir. Soğuk Savaş sonrası ABD, dünya hegemonu olarak tek kutuplu bir dünya düzeni ortaya çıkarmıştır. ABD ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde, ulusal

menfaatlerini gerçekleştirmek maksadıyla NATO'yu önemli bir dış politika aracı olarak kullanmıştır. ABD bir yandan NATO içerisinde ittifak ilişkilerinin güçlendirilmesine yoğunlaşırken, diğer yandan NATO'nun dönüşmesi ve genişlemesine hem öncü olmuş hem de büyük destek vermiştir (Purtaş, 2005b).

Şekil-6: NATO'nun Genişleme Süreci.

Kaynak: <http://www.tarihsinifi.com/7008/do%C4%9Fu-blokundan-sonra-avrupada-yeni-aray%C4%B1%C5%9Flar.html/y%C4%B1llara-g%C3%B6re-natoya-kat%C4%B1%C4%B1m>.

NATO'nun uluslararası sistemdeki köklü değişikliklere yönelik ilk kapsamlı yaklaşımı 8 Kasım 1991'de onaylanan "Stratejik Konsept" olmuştur. Kriz yönetimi ve barışı koruma gibi yeni görevleri içeren Konsept, SSCB'nin artık düşman olmadığını ortaya koymuştur. SSCB'nin 21 Aralık 1991'de tarihe karışması ile NATO dünyada varlığını sürdüren en önemli askeri ittifak haline gelmiştir. Ancak bu gelişmeler aynı zamanda NATO'nun varlığının sorgulanmasına neden olmuştur. SSCB ve onun askeri ittifakı olan Varşova Paktı'nın ortadan kalkmış olması, NATO'nun meşruiyeti açısından sarsıcı olmuştur. Bu kapsamda NATO bir yandan barışı koruma ve kriz yönetimi gibi yeni görevler üstlenirken, diğer yandan da "alan dışı" kavramını gündemine almaya başlamıştır. Bu maksatla NATO yüzünü doğuya dönmüştür. Eski Varşova Paktı üyesi ülkeler ve SSCB'den bağımsızlığını elde eden devletleri kapsayan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kurulmuştur. Konseyin amacı NATO üyesi devletler ile Konseye katılan diğer devletleri ortak bir siyasi ve askeri danışma forumunda bir araya getirmektir. RF, 10 Mart 1992'de KAİK'e üye olmuştur. Ancak Doğu ve Orta Avrupalı devletler bu danışma forumunun güvenliklerini sağlamaktan uzak olduğu görüşünü taşımışlardır (Aktürk, 2012).

RF Devlet Başkanı Yeltsin'in, Polonya'ya gerçekleştirdiği ilk ziyarette, Varşova'nın NATO üyeliği isteğine olumlu baktığı haberleri medyaya yansımıştır. Dönemin RF Dışişleri Bakanı Kozirev, Rus milliyetçileri kızdıracak bir açıklama yaparak, NATO'ya katılma kararının Polonyalılara ait olduğunu ifade etmiştir. Ancak Yeltsin, iki ay sonra ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere liderlerine gönderdiği mektupta, RF'nin eş zamanlı kabulünün haricinde Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO üyeliğine sıcak bakmayacağını ifade etmiştir. Yeltsin'in Moskova'nın NATO üyesi olmayı istediğini açığa vuran bu beyan, RF'ye 1990'lı yılların başında hakim olan Atlantikçi siyasi grubun hedefini ortaya koymuştur (Aktürk, 2012).

Yeltsin'in Polonya'nın NATO üyeliğine yönelik kararındaki ani değişimin nedeni RF iç siyasetinden kaynaklanmıştır. Yeltsin, Polonya ziyaretini müteakip 1 Eylül 1993'te komünist yanlısı RF Devlet Başkanı Yardımcısı Rutskoy'u görevden almıştır. Buna karşın Parlamento'nun desteğini alan Rutskoy kararı tanımadığını açıklamış ve Yeltsin 21 Eylül'de yetkisi olmadığı halde Parlamento'yu feshetmiştir. Bu hamleye karşılık Parlamento, Yeltsin'i azletmiş ve Rutskoy'u RF Devlet Başkanı olarak atamıştır. 2-4 Ekim 1993'te Yeltsin'in emri ile Rus askerleri Parlamenti'yi kuşatmış ve tanklar tarafından ateş açılan Parlamento işgal edilmiştir. Yeltsin, komünist muhaliflerin hakimiyetindeki Parlamenti'yi mağlup etmek için ihtiyaç duyduğu ordu desteği karşılığında, ordunun dış politik hassasiyetlerini gözetmek maksadıyla NATO'ya yönelik politikada sertlik yanlısı bir tutum takınmıştır (Aktürk, 2012).

Rus askeri liderleri NATO'nun bu dönemdeki niyetinden daha çok kapasitesi ile ilgilenmekteydiler. Çünkü niyetler her an değişebileceğinden, önemli olan kapasiteydi. NATO'nun genişlemesi, Rus askeri planlamacılar açısından NATO'nun askeri kapasitesinde RF'nin aleyhinde artışa neden olacaktı. Dönemin RF Stratejik Füze Kuvvetleri Komutanı General Vladimir Yakovlev, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ile NATO'ya bağlı taktik savaş uçaklarının birçok Rus askeri tesisine etki edebilecek konuma geleceğini ifade etmiştir. Bu RF'nin askeri güvenliği için ek önlemler almasını gerekli kılmaktaydı (Hahn, 1999:70-71).

RF'de 1993 yılında yapılan parlamento seçimlerini aşırı milliyetçi Liberal Demokrasi Parti ve Komünist Parti kazanmıştır. Yeltsin'in muhalifleri karşısında içinde bulunduğu zor durum nedeniyle, ABD'de Strobe Talbot ve Warren Christopher'ın önderliğini ettiği kesim tarafından ABD dış politikası etkilenecek, NATO'nun genişlemesi konusu belirsiz bir tarihe ertelenmiştir (Yapıcı, 2007). Moskova'nın NATO'nun genişlemesine olan tepkisi ABD cephesinde karşılık bulmuş ve NATO üyeliği yerine

Doğu Avrupa ülkelerine Barış İçin Ortaklık (BİO) programı teklif edilmiştir. 10-11 Ocak 1994'te icra edilen Brüksel Zirvesi'nde, NATO'nun genişlemesi ilke olarak benimsenmiş ve BİO programı başlatılmıştır. BİO ile Doğu Avrupa devletlerinin gelecekte NATO üyesi olacakları varsayımıyla, askeri işbirliğini geliştirmek ve bu devletlerin askeri yapıları ile silah sistemlerinin NATO ile uyumlaştırılması esas alınmıştır. BİO üyeleri, NATO ile askeri ve siyasi işbirliği yaparak, ortak planlama ve eğitim faaliyetleri ile barışa katkıda bulunmayı amaçlamıştır. BİO'ya tüm AGİT ve KAIK üyesi devletler davet edilmiştir. BİO'ya üye devletler Avrupa'daki istikrar ve güvenliğe katkı sağlarken, toprak bütünlüklerine, siyasi bağımsızlıklarına ve güvenliklerine yönelik bir tehdit algıladıklarında NATO'ya danışacaklarını taahhüt etmişlerdir. Ancak BİO kapsamında NATO ile kurulacak ilişkilerin her devletin kapasite ve isteği çerçevesinde şekilleneceği kararlaştırılmıştır.

RF ilk dönemde olumlu yaklaştığı BİO'nun amacının programa dahil olan devletleri NATO üyeliğine hazırlamak olduğunun ortaya çıkması ile programa olumsuz yaklaşmıştır. Moskova ancak 22 Haziran 1994'te "Kapsamlı ve Güçlendirilmiş Diyalog ve İşbirliği" belgesi ile BİO programına dahil olmuştur (Yapıcı, 2007). Doğu Avrupa devletlerinin çoğu BİO'ya katılmıştır. BİO kapsamında ortak askeri tatbikatlar düzenlenmiş ve üye devletlere NATO karargâhında ofisler tahsis edilmiştir (Ceylan, 1999:10-11). Moskova, Bosna-Hersek'te savaşı sonlandıran Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Bosna Hersek'te NATO liderliğindeki güce (önce IFOR sonra SFOR) yaklaşık 1200 asker göndermiş (NATO Handbook, 2006:209), NATO üyeleri dışından misyona en çok katkıda bulunan devlet olmuştur (Yapıcı, 2007).

ABD açısından NATO'nun genişlemesi, Kasım 1994'te yapılan Kongre seçimlerinde Cumhuriyetçi Partinin çoğunluğu ele geçirmesi ile yeniden gündeme gelmiştir. Seçim vaatleri arasında NATO'nun genişlemesi bulunan Cumhuriyetçi Parti bu amaca yönelik çalışmaya başlamıştır. 1996 yılı Başkanlık seçimleri öncesinde popüleritesi %10'un altına düşen Yeltsin, ABD ve Batı'nın maddi ve siyasi desteğini arkasına alarak seçimlerin ikinci turunda rakibi Züganov'a karşı zafer kazanmıştır. Yeltsin'in ABD ve Batı'ya bağımlı hale gelmesi, ABD'nin NATO'yu genişletme politikasında elini güçlendirmiştir (Aktürk, 2012). 1997 yılı Madrid Zirvesi'nde KAIK, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'ne dönüşmüştür (Purtaş, 2005b).

Moskova'nın NATO'nun doğuya olan ilgisine yönelik tepkisi giderek sertleşmeye başlamıştır. Dönemin RF Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev, NATO ile RF arasındaki

diyalogu geliştirmek istediklerini belirtmiş, ancak Moskova'nın NATO yerine AGİT'in her açıdan güçlendirilerek evrensel bir güvenlik mekanizmasına dönüştürölmesini tercih ettiğini belirtmiştir. NATO'nun doğruya doğru genişleme isteğinin somut hale dökölmesi ile RF'nin tepkisi artmış, bu dönem aynı zamanda Atlantikçi görüşe sahip olan elitlerin tasfiye sürecinin başladığı bir dönem olmuştur. Yeltsin, önce Batı yanlısı Dışışleri Bakanı Andrey Kozirev'i, sonrasında Yegor Gaydar ve Anatoliy Çubais'i görevden almıştir. "Avrasyacı" kanadın yönetime hâkim olması ile Rusya'nın kendine özgün kimliği ve milliyetçi çizgide dış politika izlemesi, RF ve NATO arasında yeni bir "Soğuk Savaş"tan bahsedilmesine neden olmuştur (Ceylan, 1999:10-11).

Dönemin Duma Jeopolitik Komitesi Başkanı ve Demokrat Parti milletvekili olan Aleksı Mitrofanov hazırlanan bir raporda, gelişmelerin Rusya'nın Avrupa'dan dışlanması yönünde cereyan ettiğini, bunu önlemenin yolunun Kozirev döneminde açık, Primakov döneminde Avrasyacı yönelim ile gizlenen ABD'ye körü körüne yönelimi sona erdirmek olduğunu ortaya koymuştur. Bunların yerine RF, baş düşmanını ABD, sonrasında ise İngiltere, Türkiye ve NATO olarak ilan etmeli, Duma NATO'yu resmi ve hukuki olarak düşman siyasi-askeri blok olarak tanımalıdır (Hahn, 1999:67-68).

RF, Soğuk Savaş sonrası yaşadığı büyük siyasi, ekonomik ve sosyal sıkıntılar içerisinde NATO'nun genişlemesinden büyük endişe duymuştur. Moskova, NATO'nun genişlemesini engelleyecek gücü olmamasına rağmen buna yönelik muhalefetini sürekli sürdürmüştür. RF'nin NATO'nun genişlemesinden duyduğu kaygının birçok nedeni bulunmaktaydı. İlk olarak, NATO'nun genişlemesi, RF ve NATO arasındaki güvenlik tamponunu ortadan kaldırarak stratejik dengeyi ABD ve Batı lehine bozacaaktı. İkinci olarak, NATO'nun askeri üsler ve nükleer silahlarını da kapsayan askeri altyapısı RF sınırlarına dayanacaaktı. Üçüncü olarak NATO'nun genişlemesi, RF'nin Batı sınırlarını korumak maksadıyla sınırın batı ve kuzeybatı yönlerine askeri yığınak yapmasına neden olacaaktı. Dördüncü olarak NATO'nun genişlemesi, RF iç siyasetinde şahin kanadın güçlenmesine neden olacak, demokratik askeri reformlar askıya alınacak ve ülke yeniden militarize edilecekti. Beşinci olarak NATO'nun genişlemesi, BDT içerisinde yeni bir askeri ittifakın doğmasına yol açabilecek ve Avrupa'da yeniden bir askeri bloklaşma yaşanabilecekti. Altıncı olarak ittifakın genişlemesi, AKKA konusunda yeni sorunlara yol açabilecek hatta sistemin tamamen çökmesine neden olabilecekti. Yedinci olarak ise yine NATO'nun genişlemesi, Avrupa güvenlik sisteminin temeli olan AGİT'in giderek zayıflamasına yol açacaaktı (Ceylan, 1999:10-11). Son olarak, NATO'nun genişlemesi sonucu üye olan yeni devletler silah standardizasyonları

nedeniyle Rus silahlarına nazaran ABD silahlarına yönelim gösterecekti. Bu durum ise RF silah sanayi için pazar kaybı anlamına gelmekteydi (Hahn, 1999:72-73).

Bu noktada RF tarafından ileri sürülen ve Almanya'nın yeniden birleşmesi görüşmelerinde NATO ve Batı liderleri tarafından Rus yetkililere NATO ittifakının doğuya doğru genişlemeyeceği sözünün verildiği iddiasına değinmekte yarar görülmektedir. NATO, Moskova'nın iddialarının asılsız olduğunu belirtmektedir. NATO yetkileri, ittifak içinde tüm kararların konsensüsle ve yazılı olarak alındığını, ellerinde ittifak içinde böyle bir karar alındığına dair belge bulunmadığını ifade etmektedirler. Ayrıca, bahse konu görüşmelerin yapıldığı sırada Varşova Paktı'nın hâlâ varlığını sürdürdüğünü, üyelerinin ise Paktın dağılması yönünde bir karar almadıklarını bu kapsamda 1989 yılında Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa devletlerinin NATO'ya katılmalarının gündemde olduğunu düşünmenin mümkün olmadığına vurgu yapmaktadırlar (Russia's Top Five Myths About NATO, 2015). Buna yönelik önemli bir kanıt olarak da son SSCB lideri Mihail Gorbaçov ile yapılan bir mülakatı göstermektedirler. Gorbaçov bahse konu mülakatta, o dönemde NATO'nun genişlemesinin hiç tartışılmadığını, hatta Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra bile hiçbir Doğu Avrupa devletinin konuyu ortaya atmadığını belirtmektedir. Ancak Gorbaçov, iki Almanya'nın birleşmesi görüşmelerinde NATO'nun askeri altyapısının ve ilave askeri kuvvetlerinin eski Doğu Almanya topraklarında konuşlandırılmamasının görüşüldüğüne ve anlaşmaya dahil edildiğine dikkat çekmektedir (Korshunov, 2014).

RF'nin bu muhalefetine rağmen ABD iç kamuoyunda NATO'nun genişlemesi konusunda çoğunlukla bir konsensüs oluşmuştur. NATO'nun genişlemesi ve varlık nedeni olarak Avrupa'da barış ve istikrarın korunması, eski Komünist ülkelerin Batılı devletler sistemine dahil edilerek demokrasinin bu ülkelere yerleşmesi gösterilmiştir. Brzezinski, NATO'nun genişlemesini desteklemiş ancak genişleme hızının iyi ayarlanması gerektiğine dikkat çekmiştir. O'na göre NATO'nun genişlemesi ne ittifakın kapasitesini zorlamalı ne de RF'nin emperyal nostalgisinden sıyrılmasını geciktirmeliydi. RF'nin özgür ve bağımsız Avrupa devletlerinin iradeleri üzerinde baskı kurması ve bu durumu bazı devletlerin eski SSCB'nin parçası olmalarına dayandırmasına müsaade edilmemeliydi (Brzezinski, 1999:37-38).

Ancak ABD'de bazı kesimler Avrupa'da güvenliği tehdit eden bir gücün bulunmadığını, Moskova'nın batılılaşma yolunda ilerlediğini, NATO'nun genişlemesinin RF'nin bu yönelimini tersine çevireceğini, Çin ile ittifaka iteceğini, genişlemenin ekonomik maliyetinin ABD tarafından üstlenileceğini ifade ederek NATO'nun

genişlemesine yönelik itirazlarını ileri sürmüştür. Örneğin Yale Üniversitesi profesörlerinden John Lewis Gaddis, tarihçilerin Napolyon Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrası düzenlemeleri takdir ettiklerini, çünkü her ikisinde de kazananların mağlupları (Napolyon Savaşında Fransa, II. Dünya Savaşında Almanya ve Japonya) kısa bir süre içerisinde mevcut güvenlik mimarisi ve uluslararası sisteme dahil ettiklerini ifade etmiştir. Buna karşın Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Rusya'nın sistem içerisine çekilememesi, diğer bir büyük savaşa yol açtığı gerekçesiyle tarihçiler tarafından eleştirilmektedir. SSCB'ye gelince, SSCB gerçek anlamda Batı'nın askeri bir düşmanı değildi. Nitekim mağlubiyeti de savaş meydanlarında değil, önce düşüncede sonra ise sisteminde meydana gelen değişiklikler sonucunda ortaya çıkmıştı. Gaddis burada şu çarpıcı soruyu sormuştur: "Aynen Napolyon'u yenilgiye uğratanların 1815'ten sonra yaptıkları gibi ABD'de 1945 sonrasında gerçek düşmanları Almanya ve Japonya'ya karşı kuşatıcı davranabilmişse, Soğuk Savaş boyunca yalnızca potansiyel düşman olan bir ülkeyi şimdi neden dışlamaktadır?" (Gaddis,1999:84-85). Ancak son tahlilde ABD, Soğuk Savaş'ın galibi olarak ortaya çıktığı yeni dünya düzeninde küresel üstünlük mücadelesini NATO vasıtasıyla sürdürmek istemiştir (Ceylan, 1999:10-11).

1996 yılında ABD'de yapılan başkanlık seçimleri de NATO'nun genişlemesinde etkili olmuştur. Clinton, seçim çalışmalarında NATO'nun 50. kuruluş yılında Doğu Avrupa ülkelerinin bir bölümünü üyeliğe kabul etmesi gerektiğini beyan etmiştir. ABD ve Almanya, NATO'nun genişlemesi için ilk adımları atmaya başlamıştır. Batılı liderler, büyük ve potansiyel olarak istikrarsız Rusya'nın sürekli olarak dışlanmasının NATO'nun genişlemesini zora sokacağını düşünmüştür. Moskova ise NATO'nun genişlemesini engelleyemeyeceğinin farkına varınca, askeri güvenliği açısından zararı en az düzeye indirecek stratejiyi takip etmeye çalışmıştır. Zorlu görüşmeler sonucunda, 27 Mayıs 1997 tarihinde NATO Paris Zirvesi'nde, RF ve NATO arasında "Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenliğe İlişkin Kurucu Senet" imzalanmıştır.³²

Kurucu Senet çerçevesinde, NATO-RF Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştur. Kurucu Senet ve Daimi Ortaklık Konseyi, RF ve NATO ilişkilerini resmi ve kurumsal bir

³² NATO'nun genişleme yönünde karar alacağı Temmuz 1997.Madrid Zirvesi'nden önce NATO ile bir anlaşmaya varmak RF için önem arz etmekteydi. Çünkü NATO her durumda, RF ile anlaşılmasa da genişleme yönünde ilerlemekte kararlıydı. RF, yeni üye kabul edilmesi gibi önemli NATO kararlarında veto yetkisi talep ediyordu. Buna karşın NATO karar verme özerkliğine yönelik herhangi bir kısıtlamayı kabul etmiyordu. Dört bölümden oluşan NATO-Rusya Kurucu Senedi'nin girişinde NATO ve RF, bundan sonra birbirlerini düşman olarak nitelermeyeceklerini ifade etmişlerdir. Kurucu Senet çerçevesinde yapılacak görüşmeler ne RF'nin nede NATO'nun iç işlerini kapsamayacak, taraflar birbirlerinin eylemleri üzerinde veto hakkına sahip olmayacaktır. Uluslararası hukuk açısından mahiyeti itibarıyla Kurucu Senet bağlayıcı bir uluslararası anlaşma değil, tarafların iradesini yansıtan siyasi bir deklarasyondur (Kamp, 1999:77-79). NATO-Rusya Kurucu Senedi'nin orijinal metni için bkz. (Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 1997).

yapıya dönüştürmüştür. NATO, NATO-RF Kurucu Senet belgesinde yeni üye devletlere nükleer silah yerleştirmemeyi, depolamamayı, bu amaçla yapı inşa etmemeyi ve büyük sayıda silahlı kuvvetler konuşlandırmamayı kabul etmiştir. NATO'nun taahhütleri çerçevesinde Moskova, eski Varşova Paktı üyesi ülkelerin NATO'ya dahil olmasına rıza göstermiştir.³³ Ancak bu Moskova tarafından verilen gönüllü bir rıza değildi. NATO'nun Bosna Savaşı'ndaki rolü ve Bosna'daki Sırp mevzilerinin vurulması, Rus siyasi eliti ve kamuoyunda Sovyet dönemi tehdit algılamasının yeniden canlanmasına neden olmuştu (Light, Allison, 2006:5). Buna ilave olarak Soğuk Savaş döneminden kalan önyargılar ve tarafların birbirine duyduğu güvensizlik, Daimi Ortaklık Konseyi'nden istenen verimin alınamamasına yol açmıştır (Ceylan, 1999:10-11). Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti, Temmuz 1997'de resmen NATO üyeliğine davet edilmiştir. Bu devletler Clinton'un belirttiği gibi 1999 yılında yani NATO'nun kuruluşunun 50. yıl dönümünde ittifaka üye olmuştur (Aktürk, 2012).

NATO'nun 24 Mart 1999 tarihinde Kosova'da başlattığı Müttefik Güç Harekâtı, ittifakın gelecekteki siyasi ve askeri boyutları hakkında önemli ipuçları vermiştir. NATO'nun "alan dışı" harekât konsepti ile uluslararası hukuk dışına çıktığı eleştirisi, Moskova tarafından yoğun bir şekilde yapılmıştır (Ceylan, 1999:17-18). RF, ABD'nin Avrupa kıtasındaki müttefiklerinin güvenliğini sağlamak maksadıyla kurulan bölgesel bir örgüt olan NATO'nun, Soğuk Savaşın sona ermesi ile üye devletlerin toprakları dışında askeri harekât gerçekleştirerek, kuruluş felsefesine aykırı bir yönelim içerisinde olduğunu düşünmektedir. Diğer yandan Bosna-Hersek'te icra edilenin aksine Kosova'da BMGK kararı olmaksızın askeri müdahalede bulunulması, NATO'nun ilerleyen zamanlarda da BMGK onayı olmadan bu tür harekâtları icra edebileceği düşüncesine yol açmıştır. NATO askeri harekâtlarının hukuki dayanağını, BM Anlaşması'nın 53'üncü maddesinin 1'inci fıkrası oluşturmaktadır. Bu fıkra göre "Güvenlik Konseyi, gerekirse kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da bölgesel kuruluşlardan yararlanır." Fıkra'nın devamında "Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine

³³ Yevgeni Primakov, NATO-RF kurucu senedinde RF ve tüm NATO devlet başkanlarının imzaları bulunmasına rağmen birkaç yıl sonra ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'a 5.000 asker konuşlandıracağını açıkladığını belirtmiştir (Primakov, 2002:157). Primakov, RF'nin NATO'nun genişlemesine karşı muhalefet etmesinin en iyi yol olduğunu, bu engellenemez ise zararın Moskova için asgariye indirilmesini amaçlayan bir politika izlemiştir. Primakov bu çerçevede, NATO ile RF arasında Avrupa güvenliği ile ilgili tüm konularda müşterek karar alma şartı ortaya koyan, kuvvet kullanımı ve yeni üyelere nükleer silah yerleştirilmesini yasaklayan hukuken bağlayıcı bir anlaşma yapılmasını talep etmiştir. Ancak, NATO hareket serbestisini ortadan kaldıracak böyle bir anlaşmayı kabul etmemiş, Kurucu Senet'te yeni üyelere nükleer silah yerleştirilmeyeceğini taahhüt etmiştir (Yapıcı, 2007).

girişilmeyecektir.” hükmü bulunmaktadır. Ancak NATO, BMGK’nın onayı olmadan askeri kuvvet kullanmış ve Yugoslavya’yı bombalamıştır (Primakov, 2010:156). Moskova bu duruma tepki olarak, NATO-RF Daimi Ortaklık Konseyi’nin çalışmalarını tek taraflı olarak dondurmuştur.

NATO’nun ikinci stratejik konsepti, Nisan 1999’da, Vaşington’da kabul edilmiştir. Bu konseptte, o döneme kadar pratikte uygulanan “alan dışı” kavramına resmiyet kazandırılmıştır (Ceylan, 1999:17-18). RF bir süre sonra sadece Kosova ile ilgili hususlarda NATO ile ilişki kurmaya başlamıştır. Moskova, Kosova krizinin diplomatik çözümünde aktif rol oynamış ve Haziran 1999’da teşkil edilen NATO öncülüğündeki 40.000 askeri personelden oluşan Kosova gücüne 3.250 Rus barış gücü askeri dahil olmuştur (NATO Handbook, 2006:210; Yapıcı, 2007).

Görüldüğü üzere RF, 1992-1993 yılları arasında ileride kendisinin eşit statüde dahil olabileceği bir Avrupa güvenlik sistemine dönüşeceğini düşündüğü NATO’nun Orta ve Doğu Avrupa devletlerine yönelik genişlemesine sıcak bakmıştır. Ancak 1994-2000 yılları arasında Moskova, NATO’nun genişlemesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bunu öncelikle NATO’nun genişlemesinin RF’de Komünist ve milliyetçi güçlerin elini kuvvetlendireceği argümanına dayandırmış, sonrasında ise Batı sınırlarına asker yığılması, Batı ile sorunlu devletler ile güvenlik işbirliğinin geliştirilmesi gibi jeopolitik hamleler yapmıştır (Thorun, 2009:53-56).

2.3.1.1.2.2 Balistik Füze Savunma Sisteminin Kurulması Girişimi

26 Mayıs 1972 tarihinde ABD Devlet Başkanı Richard Nixon ve SSCB lideri Leonid Brejnev arasında imzalanan ve “karşılıklı garantili yok oluş” (Mutually Assured Destruction-MAD)³⁴ kavramı üzerine dayalı olan Anti-Balistik Füze Anlaşması³⁵, iki

³⁴ Yoğunlukla Soğuk Savaşın ilk dönemine damga vuran bu kavram, tarafların herhangi birinin saldırısı sonrasında diğer tarafın vereceği cevap ile karşılıklı olarak yok olmaları anlamına gelmektedir. Doktrin çerçevesinde bir taraf diğer tarafın nükleer başlıklarının tümüne yakınıni ortadan kaldıracak bir saldırıda bulunsu bile diğer tarafın sahip olduğu büyük nükleer kapasite neticesinde elinde kalan silahlarla vereceği karşı cevap ile tamamıyla yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalacaktı (Nükleer Silahlar Terminolojisi”, 2012). Nükleer caydırıcılık sağlayan bu yaklaşım nükleer silaha sahip bir devlet tarafından yine nükleer silaha sahip karşıt bir devlete tam olarak şu mesajı iletliyordu: “Bana saldırırsan belki saldırını önleyemeyebilirim, ama o kadar güçlü bir misillemde bulunabilirim ki, ilk olarak saldırmak istemeyeceksin.” (Nye ve Welch, 2011:238-239).

³⁵ ABM Anlaşması gereğince taraflar 150 km yarıçap içerisinde olmak üzere biri başkent diğer ise kıtalararası balistik füze depolama alanlarını korumak üzere iki adet füze savunma sistemine sahip olabilirlerdi. Her bir füze savunma sisteminde 100 fırlatıcı sistem ve 100 hava savunma füzesinin bulunabileceği üzerinde anlaşmaya varılmıştı. Anlaşmanın en önemli maddelerinden biri de füze savunma sistemlerinin taraf devletlerin sınırları dışına konuşlandırılmamasıydı. Anlaşma süresizdi. Anlaşma her beş yılda bir gözden geçirilecek, tarafların anlaşma sağladığı alanlarda değişikliğe gidilebilecekti. Eğer taraflardan biri sıra dışı durumlar neticesinde yüksek menfaatlerinin bu anlaşma neticesinde zarar

devletin balistik füzelere karşı sahip olabilecekleri füze savunma sistemlerinin sayısı, tipi ve yerini sıkı kurallara bağlamıştır. Anlaşmanın dayandığı temel varsayım, füze savunmasının sınırlandırılması sonucunda her iki tarafında “vurulabilir” hassas konumlarından ötürü daha fazla stratejik nükleer silah üretmeyecekleridir. Bu kapsamda; ABD ve SSCB tek bir hedefi korumak için 100 füze kapasitesine sahip yalnızca bir füze savunma sistemine sahip olacaktı. SSCB bu sistemi Moskova çevresinde konuşlandırırken, ABD Kuzey Dakota’da bulunan Grand Forks Hava Üssü’ne konuşlandırmıştır (Munkova, 2008). ABM Anlaşması’nın taraflar için önemi büyüktü. Çünkü en az stratejik nükleer füzeler kadar, füze savunma sistemleri de iki nükleer güç arasındaki stratejik dengenin³⁶ sürdürülmesinde önemli bir etkendi (Ivanov, 2012:4).

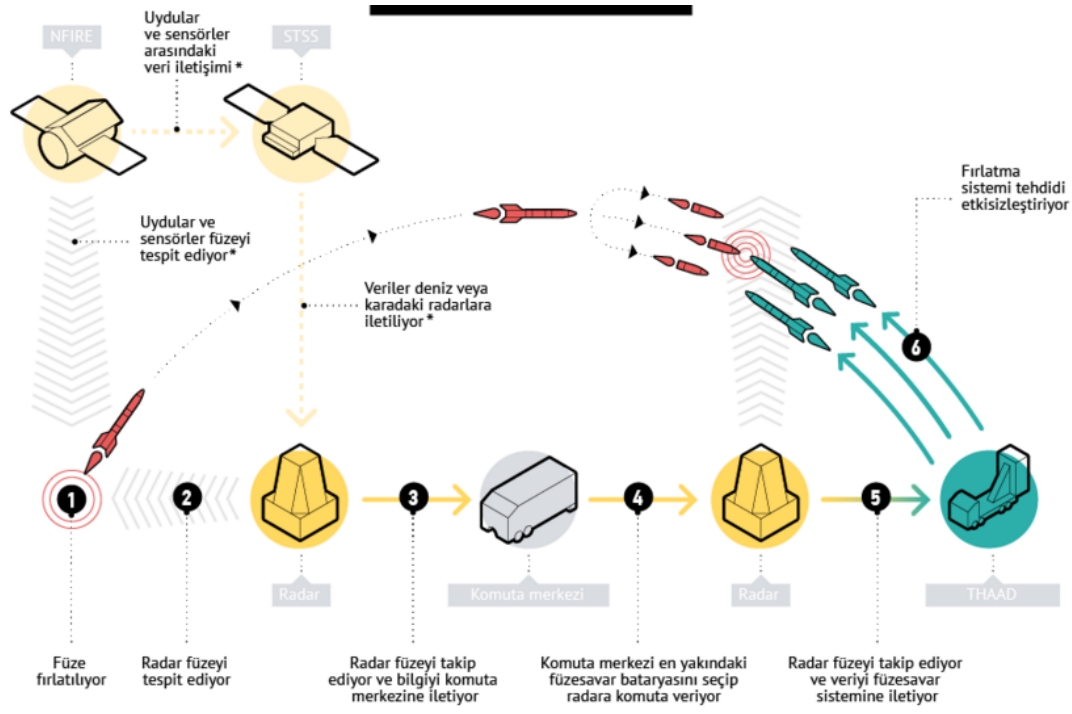
Ronald Reagan’ın ABD Başkanı olduğu dönemde başlatılan ve “Yıldız Savaşları” olarak bilinen “Stratejik Savunma İnisiyatifi” projesi, günümüzdeki Balistik Füze Savunma Sistemi projesinin (Şekil-7) temelini oluşturmaktadır. ABD, Stratejik Savunma İnisiyatifi ile SSCB’nin sahip olduğu nükleer başlık taşıyan kıtalararası balistik füzelere karşı tedbir geliştirmek istemiştir.³⁷ 23 Mart 1983 tarihinde beyan edilen plana göre, Stratejik Savunma İnisiyatifi: Alan Füze Savunması (Theater Missile Defenses), Ulusal Füze Savunması (National Missile Defenses) ve Küresel Füze Savunması (Global Missile Defenses) olmak üzere üç plandan oluşmaktaydı. ABD bu planlardan ana karasını savunmaya yönelik olan Ulusal Füze Savunmasına öncelik vermiştir. Ulusal Füze Savunması kapsamında Alaska ve Havai’nin de dâhil olduğu ABD topraklarındaki altı bölgeye toplam 750 füze savunma füzesinin yerleştirilmesi planlanmıştır (Ekrem, 2001).

gördüğüne karar verir ise, anlaşmadan çekilebilecekti. Bu durumda, anlaşmadan çekileceği tarihten altı ay önce karşı tarafa bildirimde bulunacaktı. ABM Anlaşması’nın tam metnine ulaşmak için bkz. (Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems). 3 Temmuz 1974 tarihinde ABD ve SSCB arasında imzalanan protokol gereği, her bir tarafın sahip olabileceği füze savunma sayısı ikiden bire düşürülmüş, yine her bir tarafın sahip olabileceği fırlatıcı sistem ve füze savunma füzesi sayısı toplam 200’den, 100’e düşürülmüştü. Bu kapsamda ABD’nin füze savunma sistemini Grand Forks Hava Üssü’nü, SSCB’nin füze savunma sisteminin ise Moskova’yı korumak maksadıyla konuşlandırması karara bağlanmıştı. Protokol metni için bkz. (Protocol to the Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems).

³⁶ “Stratejik Denge” (Strategic Stability) kavramı, özellikle RF siyasi ve askeri liderleri tarafından yoğunlukla kullanılmaktadır. RF açısından stratejik denge hem saldırı hem de savunmaya yönelik askeri potansiyel anlamında karşı taraf ile eşitliğin sürdürülmesidir. Ruslara göre stratejik caydırıcılık ise bir devlet ya da devletler grubunun yıkıcı eylem tehdidini ortadan kaldırma ya da azaltmaya yönelik tedbirler bütünü olarak ifade edilmektedir. Moskova’ya göre nükleer caydırıcılık, stratejik dengenin sürdürülmesi için esastır (Ivanov, 2013).

³⁷ Dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan, 1980’li yılların başında ABD Hava Kuvvetleri’ne ait bir tesiste incelemede bulunurken yapılan bir sunumda, havada ABD’ye doğru hızla yaklaşan bir SSCB füzesini gördüğünde yanındaki ABD’li generale SSCB füzesine karşı ne yapılabileceğini sormuştur. Generalin cevabı, hiçbir şey yapılamayacağı şeklinde olmuştur (Teller, 1988’den akt: Acar, 2007:359).

SSCB ile ABD arasında 1987 yılında imzalanan Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması ile 500-5.500 km. menzile sahip tüm nükleer füzelerin ortadan kaldırılması üzerinde anlaşmaya varılmıştır. ABD, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve SSCB'nin çökmesiyle füze savunma sistemi programı sonlandırmıştır. ABD ve RF arasında Soğuk Savaş dönemine oranla askeri çatışma olasılığı büyük oranda azalmış ve kurulan iyi ilişkiler çerçevesinde iki taraf nükleer başlıklarını azaltma konusunda hem fikir olmuştur. Kıtalararası balistik füzelere yerleştirilebilen nükleer başlıkların sayısının 1991 yılında imzalanan START-I ile önce 6.000–6.500'e, 1993 yılında imzalanan START-II ile ise 3.000 -3.500'e indirilmesi öngörülmüştür.³⁸

Şekil-7 Füze Savunma Sistemi.

Kaynak: <http://tr.sputniknews.com/infografik/20151028/1018652523/ABD-fuze-savunma-sistemi.html>.

Proje, Bill Clinton'ın ABD Başkanı olması ile 1995 yılından itibaren "Füze Kalkanı" olarak yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Bu defa projenin hedefinde İran, Irak, Kuzey Kore gibi "haydut devletler" bulunmaktaydı ve taktik hava savunma sistemlerine doğru bir yönelim vardı. Ancak projenin gerçekleştirilmesinin önünde ciddi problemler bulunmaktaydı. Bunlardan ilki büyük yatırım ve teknolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılması amaçlanan projenin başarılı olacağının garanti edilememesiydi (Kıbaroğlu,

³⁸ ABD ve RF arasında 8 Nisan 2010 tarihinde imzalanan yeni START anlaşması ile kullanıma hazır nükleer başlıkların sayısı 1.550 olarak sınırlandırılmıştır (Kıbaroğlu, 2012).

2012). Clinton döneminde; Ekim 1999, 18 Ocak 2000 ve 8 Temmuz 2000 tarihinde yapılan testlerden ilki başarılı olmuş, diğer ikisi ise başarısızlıkla sonuçlanmıştı (Ekrem, 2001). İkinci olarak ABD'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar, böyle bir sistemin geliştirilmesine engel teşkil ediyordu. 1972 yılında ABD ve SSCB arasında imzalanan Anti Balistik Füze (ABM) Anlaşması ile iki devlet izin verilenler dışında herhangi bir hava savunma sistemi kurmayacaklarını taahhüt etmişlerdi. ABD'nin "Füze Kalkanı" projesini gerçekleştirebilmesi için ya 1972 tarihli Anlaşma'nın maddelerinde değişiklik yapılmasını RF'ye kabul ettirmesi ya da Anlaşma'dan tek taraflı olarak çekilmesi gerekiyordu. RF yetkilileri anlaşmanın hükümlerinin değiştirilmesine şiddetle karşı çıkmışlar ve ABD'nin anlaşmadan tek taraflı çekilmesi durumunda ABD ile daha önceden imzalanmış silahsızlanma ve silahların kontrolü anlaşmalarından çekilebileceklerini ilan etmişlerdir (Kıbaroğlu, 2012).

1998 yılında yayımlanan Rumsfeld Komisyonu Raporu'nda³⁹ gelecek 5-10 yıl arasında Kuzey Kore, İran ve Irak gibi devletlerin ABD anakarasını vurabilecek füze teknolojisine sahip olacakları belirtilmiştir. Bu rapordan altı hafta sonra Kuzey Kore üç aşamalı bir füze denemesi gerçekleştirmiştir. ABD Kongresi, 22 Temmuz 1999 tarihinde Ulusal Füze Savunma Kanunu'nu⁴⁰ kabul etmiştir. Bu kanun gereği, kurulacak füze savunma kalkanı için 2000 ve 2005 yılları arasında 6,6 milyar dolar kaynak ayrılmıştır. Başkan Putin, 2000 yılında Duma'yı 1993 yılında imzalanan START-II Anlaşması'nı onaylamaya ikna etmiştir. Putin'in bu hamlesi Clinton'ın ulusal füze savunma projesine büyük darbe indirmiştir. Clinton, testlerde başarı sağlanamaması ve Rusya, Çin, Almanya ve Fransa gibi devletlerin sisteme yönelik sert eleştirileri nedeniyle Ulusal Füze Savunma projesini sonlandırmıştır. Clinton görev süresi boyunca füze savunma sistemi konusunda RF ile uzlaşmaya çalışmış, sistemin sadece taktik hava savunma ile sınırlı kalacağını belirtmiş ve ABM Anlaşması'ndan çekilmek gibi bir niyeti olmadığını açıklamıştır (Munkova, 2008).

³⁹ "Rumsfeld Komisyonu Raporu" olarak bilinen belge, ABD Kongresi tarafından ABD'ye yönelik balistik füze tehdidini değerlendirmek amacıyla kurulmuş olan komisyonun hazırladığı rapordur. Donald Rumsfeld'in başkanlığındaki komisyon tarafından hazırlanan raporda RF'ye yönelik değerlendirmeler de bulunmaktadır. Raporda; RF'nin politik bir istikrarsızlık içinde olduğu ve Batı ile demokrasi, özgürlük ve barış için ortaklık kurup kurmayacağını belirsiz olduğu ifade edilmektedir. Moskova'nın ABD'ye balistik füze tehdidi oluşturduğu, ancak RF'nin elindeki füze ve sistemlerin SSCB dönemine göre azaldığı ve eskidiği, modernizasyon kapsamında çalışmaların yürütülmesinin ekonomik zorluklar nedeniyle aksadığı belirtilmekte, RF'nin ABD'nin düşmanlarına balistik füze teknolojisini verdiği, özellikle İran'a yardımda bulunduğu belirtilmektedir. Raporun geniş özetine ulaşmak için bkz. (Executive Summary of the Report of The Commission to Assess The Ballistic Missile Threat to The United States).

⁴⁰ Ulusal Füze Savunma Kanunu'nun metni için bkz. Public Law 106-38-July 22, 1999 (National Missile Defence Act of 1999), <https://www.congress.gov/106/plaws/publ38/PLAW-106publ38.pdf>.

2.3.1.1.2.3 Kosova Krizi: Rusya Federasyonu'nun Uluslararası Etkisizliğinin Kanıtı

Türklerin Balkanlarda XX. yüzyılın başına kadar hâkimiyet kurmasını sağlayan I. Kosova Savaşı'nda (28 Haziran 1389) Osmanlı İmparatorluğu, Sırbistan liderliğindeki Balkan devletlerini büyük mağlubiyete uğratmıştır. Bu savaşta Sultan I. Murad muharebe meydanında Miloş Kobiloviç adında bir Sırp tarafından hançerlenerek vefat etmiştir. Sırp savaşı kaybetmelerine rağmen Sultan I. Murad'ı öldürmeleri ve kendileri açısından son büyük direnişi simgelemesi açısından Kosova Savaşı'nı büyük bir zafer ve milli destan olarak görmektedirler (Ünlü, 2010).

Kosova I. Kosova Savaşı'ndan 1912 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir vilayeti olarak varlığını sürdürmüştür. Arnavutluk, 1912 yılında bağımsızlığını ilan ederken Kosova, Sırbistan'ın egemenliği altında kalmıştır. Bu durum, II. Dünya Savaşı sonrasında Sırbistan'ın da dahil olduğu altı cumhuriyetten oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da değişmemiştir (Yürür, 2008). Yugoslavya Federasyonu, 1946 Anayasası'na göre altı cumhuriyet ile Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge (Macarlardan oluşan Voyvodina) ve bir özerk topraktan (Arnavutlardan oluşan Kosova) oluşmaktaydı. 1963 Anayasası ile Kosova'nın statüsü özerk topraktan, özerk bölgeye yükseltilmiştir. 1974 Anayasası ile Sırbistan'ın özerk bölgelerinin hak ve yetkileri artırılmıştır. Bunlardan en önemlisi özerk bölgelerin kendileri ile ilgili kararları veto edebilme yetkisiydi. 1974 Anayasası ile özerk bölgeler, Federasyonu oluşturan cumhuriyetlere tanınan kendi geleceğini belirleme hakkında dışında neredeyse tüm haklara sahip olmuştur (Uzgel, 1992).

Sırp ilerleyen dönemde kendi cumhuriyetlerini zayıflatan bu düzenlemeleri ortadan kaldırmak için Kosova üzerinde baskı kurmaya başlamıştır. Belgrad, Kosova'ya ayrılan bütçeyi kısmış, yatırımları engellemiş ve siyasi-ekonomik bunalımı körüklemiştir. Nitekim 1981 yılında Tito'nun ölümünden sonra ilk ayaklananlar cumhuriyet statüsü elde etmek isteyen Kosovalılar olmuştur. Mayıs 1986'da Sırbistan Komünist Partisi Başkanı olan Miloseviç siyasi programını Sırbistan'ın özerk bölgeleri üzerinde yeniden hâkimiyet kurmak, bu maksatla 1974 Anayasası'nı kaldırmak ve Yugoslavya'yı Sırbistan'ın egemenliği altında yeniden birleştirmek üzerine inşa etmiştir (Uzgel, 1992). Miloseviç, Sırbistan Devlet Başkanı olduktan sonra 28 Mart 1989 tarihinde Kosova'nın özerkliğini kaldırmıştır. Sırbistan'ın politikasından rahatsız olan Kosovalılar, 28 Aralık 1989 tarihinde İbrahim Rogova liderliğinde ilk siyasi partileri olan Kosova Demokratik Partisi'ni kurmuşlardır. Bu tarihten itibaren Kosova, barışçı bir düzlemde mücadelesine devam ederek uluslararası ortamında katkısı ile bağımsızlığını

elde etmeye çalışmıştır. Sırbistan ile her türlü ilişki kesilmiş ve 1991 yılında Kosova'nın bağımsızlığı ilan edilmiştir. Ancak bağımsızlık ilanı uluslararası toplum tarafından ilgi görmemiş ve Kosova, Yugoslavya'nın bir parçası olarak kalmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi tarafından 27 Ağustos 1991'de Yugoslavya konusunda hukuki tavsiye vermesi amacıyla oluşturulan Badinter Komisyonu'nun hazırladığı raporda Kosova'nın durumuna hiç değinilmemiştir (Ayhan, 2008).

1991 yılından itibaren Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan hiçbir siyasi girişimde Kosova dikkate alınmamıştır. 1990'lı yılların sonuna kadar Rugova'nın silahlı bir eyleme girişilmeden pasif direniş göstermesi, Sırları ve Miloseviç'i rahatsız etmemiştir. Ancak Şubat 1998'den itibaren Kosova Kurtuluş Ordusu [Arnavutça'da "Ushtria Çlirimtare e Kosovës" (UÇK)], Sırları hedef alan silahlı direniş eylemlerine başlamıştır (Yürür, 2008). Sırp güvenlik güçleri ise karşı saldırılar düzenlemiş, Arnavut köylerini basarak katliamlara girişmiştir. Sırların Mart 1998'de Drenica'da gerçekleştirdiği operasyonlar, ABD'nin Yugoslavya'ya uyguladığı ticari kolaylıkları askıya almasına neden olmuştur. Bosna ve Hırvatistan için kurulmuş olan ve RF, ABD, Almanya, İngiltere ile Fransa'nın üyesi olduğu Temas Grubu, 24 Eylül 1998 tarihinde Kosova sorununun Yugoslavya'nın iç meselesi olduğunu, Kosova'da devam eden silahlı çatışmanın durdurulmasını, silah sevkiyatının kesilmesini ve ekonomik yaptırımlar uygulanmasını öngören bir kararı kabul etmiştir.⁴¹ Hatta ABD Dışişleri Bakanlığı Kosova'nın bağımsızlığı için mücadele eden UÇK'yı terörist örgüt listesine eklemiştir (Primakov, 2010:162). Kosova olayları, Miloseviç'in Balkanlardaki istikrarsızlığın temel nedeni olduğu görüşünün ABD ve Avrupalı büyük güçlerde oluşmasını sağlamıştır (Uzgel, 2002:161-164). 1998 yılının sonunda 300.000 Kosovalı evlerini terk etmek zorunda kalmış ve ateşkes anlaşmaları defalarca çiğnenmiştir.

Şubat 1999'da, Fransa'nın Rambouillet kentinde yapılan görüşmelerde Sırp tarafı Kosova'ya 28.000 NATO askeri yerleştirilmesi, Kosova'da üç yıl sonra bağımsızlık referandumu düzenlenmesi gibi egemenlik haklarına aykırı olarak değerlendirdiği koşulları kabul etmemiştir (Uzgel, 2002:164). ABD ve Batı'nın, Kosova ile Sırbistan arasında şiddetin sona erdirilmesine yönelik çabalarının sonuçsuz kalması üzerine NATO 24 Mart 1999 tarihinde Müttefik Güç Harekâtı (Operation Allied Force) kapsamında Yugoslavya'ya yönelik hava harekâtına başlamıştır. 78 gün süren harekâta, savaş uçakları 10.484'ü hava taarruzu uçuşu olmak üzere toplam 38.000

⁴¹ Yengeni Primakov, Kosova konusunda ABD ile ayrıştıkları konunun, ABD'nin Kosova'yı Yugoslavya'nın bir parçası olarak görmesi, RF'nin ise Kosova'yı Sırbistan'ın bir parçası olarak görmesi olduğunu belirtmektedir (Primakov, 2010:162).

uçuş yapmıştır. Harekât süresince NATO güçleri herhangi bir kayıp vermemiştir (NATO Guide, 2011:194).

NATO, hava harekâtını 10 Haziran 1999 tarihinde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile Askeri Teknik Anlaşma'nın imzalanması üzerine sonlandırmıştır. Aynı gün kabul edilen 1244 sayılı BMGK kararında; Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin soruna siyasi çözüm bulunmasını, şiddete son verilmesini, asker, polis ve paramiliter güçlerin derhal çekilmesini ve NATO'nun ağırlıklı olarak dahil olduğu uluslararası sivil ve asker varlığını kabul etmesi olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır (NATO Guide, 2011: 193-194). BMGK'nın 1244 sayılı kararı çerçevesinde Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi (The United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK)) oluşturulmuştur. BMGK, UNMIK'ı Kosova sınırları ve halkı üzerinde tüm yasal, idari ve hukuki konularda yetkili kılmıştır (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, 2015).

12 Haziran 1999 tarihinde Bona Hersek'te SFOR bünyesinde görev yapan 200 Rus askeri Priştina havalimanına NATO güçlerinden önce tertiplenmiştir. NATO ile Rusya arasında gerilime neden olan olayda Moskova Kosova'da NATO'dan bağımsız barış gücü bölgeleri talep etmiş ve müzakereler sonucu bu isteğini kabul ettirmiştir. RF'nin bu manevrası savaş sonrası Kosova'da kurulan denklemde yer edinebilmek amacını taşımıştır (Allison, 2013:53).

1244 sayılı BMGK kararı çerçevesinde 12 Haziran 1999 tarihinde NATO öncülüğündeki Kosova Gücü (Kosovo Force-KFOR), Kosova'ya girmiştir. 20 Haziran 1999'da ise Sırp güçlerin Kosova'dan çekilmesi tamamlanmıştır. Başlangıçta 50.000 askerden oluşan KFOR, güvenlik durumunun olumlu gelişimi üzerine kademeli olarak 2003 yılının sonunda 17.500'e indirilmiştir (NATO Guide, 2011:191).

NATO tarafından icra edilen Müttefik Güç Harekâtı, Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok ilki bünyesinde barındırmıştır. İlk defa BMGK kararı olmadan bir uluslararası askeri ittifak egemen bir devlete yönelik askeri müdahalede bulunmuştur. Diğer yandan ilk defa başka bir devletin toprak bütünlüğü ve siyasal egemenliğine saldırmamış bir devlete, kendi vatandaşlarına yönelik etnik ayrımcılık ve temizlik politikaları nedeniyle askeri müdahalede bulunulmuştur. NATO açısından ise ilk defa ittifakın kendi kararı doğrultusunda sorumluluk alanı dışındaki bir olaya müdahale edilmiştir (Taşar ve Ünaltay,1999:28).

Kosova müdahalesinin ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Avrupa kıtasına yönelik politikaları ile sıkı bağı bulunmaktadır. ABD, Soğuk Savaş sonrası Orta ve Doğu Avrupa'daki jeopolitik boşlukları doldurmak maksadıyla NATO vasıtasıyla Polonya'dan Adriyatığe inen hat üzerinde kontrol sağlamak istemiştir. Bu hatta sahip olduğu askeri güç ile Bosna'da görüldüğü gibi istikrarsızlıklara yol açabilecek Sırbistan'ın kontrol altına alınması önem kazanmıştır (Davutoğlu, 2011:299). Kosova müdahalesi Sırbistan'ın tehdit seviyesini düşüren bir gelişme olmuştur.

NATO'nun takındığı bu tavırdan en çok rahatsız olan RF'nin Devlet Başkanı Boris Yeltsin, NATO'yu "dünyanın jandarması" olmakla suçlamıştır. Yeltsin, Müttefik Güç Harekâtı'nın açık bir saldırı niteliğini taşıdığını, hem BM Anlaşması'na hemde NATO-Rusya Kurucu Senedi'ne aykırı olduğunu beyan etmiştir. NATO gibi askeri ve siyasi bir ittifakın, BM gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası barış ve güvenliği sağlamak maksadıyla kurulmuş bir uluslararası örgütü saf dışı bırakması, kendini bu örgütün yerine koyarak kararlar alması, Moskova'yı büyük paniğe sürüklemiştir. Ayrıca, NATO'nun Kosova müdahalesi ile devletlerin içişlerinin mahrem olduğunu savunan "Wilson Prensipleri" yıkılmıştır. Bu durum ise çok etnisiteli olan RF ve Çin gibi devletleri endişeye sevk etmiştir (Taşar ve Ünaltay,1999:28).

RF, NATO'nun Yugoslavya harekâtı ile kendini askeri tehdit altında hissetmeye başlamıştır. Çünkü NATO, BMGK'yı devre dışı bırakmıştır. NATO'nun BMGK'yı devre dışı bırakması ile NATO üyesi olmayan RF'nin NATO'nun harekâtını hukuki olarak durdurma şansı ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla BMGK'yı devre dışı bırakan bir NATO'nun gelecekte RF'ye, RF'nin müttefiklerine ve RF'nin öncelikli çıkar alanı olarak tanımladığı bölgelere karşı güç kullanımının önünde bir engel kalmamıştır (Sokov, 2002).

NATO'nun Kosova'ya karşı gerçekleştirdiği Müttefik Güç Harekâtı uluslararası hukuk temelinden yoksundu. Herşeyden önce NATO'nun harekâtına dayanak oluşturabilecek herhangi bir BMGK kararı bulunmamaktaydı. BMGK'nın kabul ettiği 1199 ve 1203 sayılı kararlarda Kosova'daki durumun barışı tehdit ettiği tespiti yapılmışsa da askeri güç kullanımına izin verilmemişti. NATO, meşru müdafaa ilkesine dayanarak böyle bir saldırıyı gerçekleştiremezdi. Çünkü Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin NATO üyelerine yönelik bir saldırısı söz konusu değildi (Allison, 2013:46). ABD ve Batılı devletler bu durumda Müttefik Güç Harekâtı'nın "insani müdahale" kavramına dayandırmışlardır. Ancak RF'nin bu argümana yönelikte itirazları olmuştur. Öncelikle insani müdahale kavramının BM Anlaşması ve genel kabul görmüş

uluslararası hukukta yeri bulunmamaktadır. RF, Kosova'da uluslararası insancıl hukukun çiğnenmesine razı olmadığını belirtse de bu duruma yönelik verilen tepkinin hukuk sınırları içerisinde olması gerektiğini ifade etmiş ve hukuksuzluğun hukuksuzluğu doğuracağına dikkat çekmiştir. RF hukuki olmayan kavramsal argümanlara dayanılarak tek taraflı hareket edilmesine karşı çıkmıştır. Diğer yandan Moskova, Müttefik Güç Harekâtı'nın yol açtığı insani felakete dikkat çekmiştir. RF'ye göre Kosova'dan kaçan mülteciler Sırp bombardımanından ziyade NATO bombardımanından kaçmıştır. Moskova, NATO harekâtı ile Yugoslav vatandaşlarına karşı bir yok etme kampanyası başlatıldığını iddia etmiştir. Rus Dışişleri Bakanı İvanov'a göre Batı'nın insani müdahale argümanı, NATO'nun Balkanlarda ve Yugoslavya'da etki ve rolünü artırmak için kullanılan bir araçtı (Allison, 2013:49-50).

2.3.1.2 Avrupa Birliği ile İlişkiler

Soğuk Savaş sürecinin sonuna kadar SSCB ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında herhangi bir ilişki kurulmamıştır. SSCB, AET'yi NATO'nun ekonomik boyutu olarak görmüştür. Diğer yandan bu dönemin iki kutuplu dünya sisteminde çoğu husus askeri güvenlik gibi AET'nin etkin fonksiyonu olmayan bir konuya odaklandığından ilişkilerin geliştirilmesi bir öncelik olarak görülmemiştir (Haukkala, 2003:10). SSCB'nin son döneminde AET ile ilişkiler Gorbaçov'un "açıklık", "yeniden yapılanma" ve "Ortak Avrupa Evi" gibi politikaları çerçevesinde gelişmeye başlamıştır. Bu kapsamda; SSCB ve AET, 1987 yılında birbirlerini tanımış ve 1989 yılında aralarında Ticaret ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Korkmaz, 2007:3).

Soğuk Savaş sonrası dönemde RF ve AB'nin birbirlerinden tehdit algılama durumu ortadan kalkmıştır. Bu dönemde RF ve AB birbirleri açısından büyük önem taşımıştır. Öncelikle RF, AB ile büyük bir sınırı paylaşmaktadır. Taraflar Finlandiya'nın AB'ye üye olması ile ilk kez sınırdış olmuşlardır. RF; 2004, 2007 ve 2013 genişlemelerinden sonra AB'nin en uzun sınıra sahip olduğu komşusu haline gelmiştir. Hatta genişleme sonrası RF'ye ait olan Kalinigrad, AB üyesi devletlerle çevrelenmiştir. Ticaret, ekonomi ve enerji ilişkilerde öne çıkan önemli faktörler olmuştur. 1999 yılı itibarıyla RF'nin en önemli ortağı ticaret ortağı AB haline gelmiştir. RF tüm dış ticaretinin %50'den fazlasını AB ile gerçekleştirmiştir. RF ise AB'nin en büyük beşinci ticaret ortağı olmuştur. AB'nin dış ticaretinde RF'nin payı %5'e yükselmiştir (Sönmez, 2010). RF ve AB; terörle mücadele, organize suçlar, yasa dışı göç ve insan ticareti gibi sınır aşan tehditlerle ilgili işbirliği yapmıştır. Ayrıca, Orta Doğu, Afganistan, Balkanlar ve

diğer bölgelerdeki çatışmaların çözümü, kitle imha silahlarının yayılımının önlenmesi, gibi siyasi konularda da diyalog sürdürülmüştür.

2.3.1.2.1 Stratejik Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması Kapsamında İlişkiler

Soğuk Savaş sonrası RF- AB ilişkilerinin temelini 1994 yılında imzalanan, ancak RF'nin Çeçenistan savaşındaki tutumu nedeniyle 1997 yılında onaylanarak yürürlüğe giren “Stratejik Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması” (SOİA)⁴² oluşturmaktadır. RF ile AB arasında imzalanan SOİA, AB'nin diğer devletler ile imzaladığı anlaşmalardan farklıydı. Çünkü AB, RF'ye üyelik öngörüsünde bulunmuyor, RF stratejik ortak olarak tanımlanıyordu. Ortaklığın devam etmesi ise anlaşmanın hükümlerine uyulmasına bağlıydı (Korkmaz, 2007:7).

AB'nin bu anlaşma çerçevesinde RF'ye yönelik iki stratejik önceliği bulunmaktaydı. İlki RF'de sürekli, kalıcı ve açık, Batı tarzı bir demokrasinin tesis edilmesi, ikincisi ise RF ile geliştirilen işbirliği sayesinde Avrupa'da istikrar ve güvenliğin sağlam temellere oturtulması ve süreklilik kazanmasıydı (Hatipoğlu, 2005). Ancak SOİA'nın I. RF-Çeçenistan Savaşı'ndan sonra yürürlüğe girmesi, Yeltsin döneminde yeterince uygulanma imkanı bulunamaması ve AB içinde RF'ye yönelik öncelikler konusunda anlaşmaya varılamaması gibi nedenlerle anlaşma yeterince başarılı olamamıştır (Musaoğlu ve Özgöker, 2008). Dahası tarafların SOİA'yı algılayışlarında farklılıklar bulunmaktaydı. RF geniş bir kapsamı olan SOİA'nın giderek daha fazla oranda ekonomik yönüne ağırlık vermeye başlamıştır. Moskova tarafından AB, 1990'ların başında ekonomik bir blok ve borç ile teknik yardım almak için etkili bir kanal olarak algılanmıştır (Haukkala, 2003:9). AB, TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım) programı vasıtasıyla 1994-2006 yılları arasında RF'ye 2,7 milyar avro tahsis etmiştir. Bu tutar program bütçesinin yarısını oluşturmaktaydı. Buna karşın AB siyasi konulara ağırlık vermekte, bu çerçevede RF'de siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması, hukukun üstünlüğü ilkesinin güçlendirilmesi konularına bütünlük içinde yaklaşmaktaydı (Hatipoğlu, 2005). 1990'lı yılların sonunda AB'nin RF konusunda beklentileri çoğunlukla gerçekleşmemiştir. 1998 ekonomik krizi RF'nin hızlı bir ekonomik modernizasyon yolunda olmadığını göstermiştir.

1999 yılında başlatılan “Kuzey Boyutu” politikası; AB, RF, Norveç ve İzlanda'yı bir araya getirmiştir. Bu politika ile taraflar arasında doğal kaynakların etkin kullanımı,

⁴² SOİA, AB ile Tacikistan ve Baltık devletleri hariç tüm eski SSCB devletleri arasında imzalanmıştır (Musaoğlu ve Özgöker, 2008).

çevre problemlerinin çözümü, nükleer güvenlik ve organize suç ile uyuşturucu ticaretinin önlenmesini de içeren geniş kapsamlı bir işbirliği hedeflenmiştir. AB sınırları içerisinde kalan RF'ye ait Kaliningrad bölgesine transit geçişe yönelik sorunların çözümü bu politika kapsamında ele alınmıştır (Hatipoğlu, 2005).

AB tarafından Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nda uzun dönemli amaçları ortaya koymak açısından Amsterdam Zirvesi'nde dış politika aracı olarak ortak stratejilerin geliştirilmesi kabul edilmiştir. Bu doğrultuda 4 Haziran 1999 tarihinde yayımlanan "Rusya Hakkında Ortak Strateji Belgesi" ile AB'nin ilk ortak stratejisi ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 2007:21-23). AB, strateji belgesi ile RF ile olan ilişkilerde stratejik ortaklığın güçlenmesini, demokrasinin ileri seviyeye taşınmasını ve Moskova'nın ortak Avrupa ekonomi ve kültür alanına entegrasyonunu amaçlamıştır (Hatipoğlu, 2001). Moskova bu duruma yayımladığı AB ile RF Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesine Yönelik Orta Vadeli Strateji (2000-2010) belgesi ile karşılık vermiştir. RF'nin strateji belgesinde AB'nin üzerinde durduğu hususlardan farklı konulara değinilerek Rusya'nın siyasi ve ekonomik çıkarlarının korunması, çok kutuplu dünya sisteminin yaratılması gibi konulara vurgu yapılmıştır (Koyenaliyeva, 2009:248). AB Ortak Stratejisi belgesinin yayımından kısa bir süre sonra II. RF-Çeçenistan savaşı çıkmış, AB dönem Başkanı Finlandiya, AB'nin RF'nin toprak bütünlüğünü tanıdığını, terörizmin her türlüşünü kınadığını ifade etmiş ancak terörizmle mücadele yöntemlerinin uygun araçlarla yürütülmesi gerektiğini dile getirmiştir (Korkmaz, 2007:30). Çeçenistan'da meydana gelen olaylar AB'de RF'nin liberal demokrasilerin temeli olan insan hakları ve medya özgürlüğü gibi konulara yönelik yaklaşımı hakkında şüphe yaratmıştır. RF ise insan hakları konusunu iç işleri çerçevesinde değerlendirmiştir (Haukkala, 2003:9). İlerleyen süreçte ilişkilerin yoğunluğu ortak değerlerden ekonomik alana kaymış ve yapılan RF-AB zirveleri enerji konusundaki ortaklık ve Ortak Avrupa Ekonomik Bölgesi konularına odaklanmıştır (Haukkala, 2003:10).

2.3.1.3 Çin ile Yeniden Gelişen İlişkiler

Çin Komünist Partisi, SSCB'nin yardımı ile Çin Halk Cumhuriyeti'ni Ekim 1949'da kurmuş ve iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler 2 Ekim 1949 tarihinde başlamıştır. 1950 yılında imzalanan "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti SSCB'nin ideolojik, politik ve ekonomik yapısını model olarak benimsemiştir. Bu dönemde iki devlet arasında oluşturulan komünist blok ile ABD'ye karşı ittifak halinde olunmuştur. Ancak 1950'lilerin sonlarından itibaren Marksist ideolojinin uygulanış tarzı ve başta sınır anlaşmazlıkları

olmak üzere ortaya çıkan sorunlar ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Önceleri yardımsever 'abi' rolündeki SSCB'nin sonradan vesayetçi bir tavır takınması ilişkilerde gerginliğe sebep olmuştur (Bekcan, 2013:30).

Krusçev döneminde sınır anlaşmazlıkları, sınır çatışmalarına dönüşmüştür. Diğer olumsuz gelişmeler yanında, 1959 yılında Moskova'nın, Çin ile Hindistan arasında çıkan çatışmada Hindistan'ın tarafını tutması, Pekin'in SSCB'ye olan güvenini sarsmıştır (İnce, 2004:266). Bu duruma ilave olarak Çin'in dışı açılma ve reform çabasına girmesiyle 1970'lerde SSCB'ye karşı ABD-Çin birlikteliği ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllar boyunca donmuş şekilde seyreden ilişkiler, 1980'lerin ortalarından itibaren Gorbaçov'un SSCB yönetimine gelmesi ile yeniden gelişme göstermiştir. Gorbaçov sınır sorunlarının çözümü ve sınırdaki asker sayısında indirime gidilmesi konularında Pekin'e çağrıda bulunmuştur. 1989 yılında Gorbaçov tarafından gerçekleştirilen Çin ziyareti, 30 yıl sonra devlet başkanı seviyesinde gerçekleşen ilk ziyaret olması dolayısı ile önem taşımıştır (Akman 2015:611;612).

1980'lerde meydana gelen gelişmeler, SSCB ve Çin arasındaki ilişkilerin gelişimine olumlu katkı sağlamıştır. İki devletin reform sürecinden geçmesi, Batı'ya karşı kendi kimlik ve kültürleri çerçevesindeki duruşları, büyük güç olarak dünya politikasında söz sahibi olma istekleri (Bekcan, 2013:33), SSCB'nin Afganistan'dan ve Moğolistan'dan çekilmesi, Moskova'nın Kamboçya'yı işgal eden Vietnam'a yardımı kesmesi ve iki devlet silahlı kuvvetlerinin sınırdaki askeri birliklerini 1969 öncesi seviyeye indirmesi ilişkilerde gelişimin önünü açmıştır (Kamalov 2008:173). Çin'de 1989 yılında meydana gelen Tiananmen olayları SSCB-Çin ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Batı'nın Çin'i bu olay nedeniyle sert bir şekilde eleştirmesi ve yaptırımlar uygulaması, Pekin yönetimine eleştiride bulunmayan Moskova ile yakınlaşmayı gerekli kılmıştır. Bu dönemde Batı'nın Çin'e silah ambargosu uygulaması ve Rus silah üreticilerinin Çin pazarını bir kurtarıcı olarak görmeleri ilişkilerde önemli bir işbirliği alanı ortaya çıkarmıştır. Öte yandan Çin'in ihtiyaç duyduğu enerjinin RF'den sağlanması yolundaki çalışmalar da işbirliğinin diğer bir boyutunu teşkil etmiştir (Akman 2015:614). 1992 yılında nükleer silahların karşılıklı olarak birbirlerine yöneltilmemesi ve her iki taraf askeri birliklerinin sınırdan 100 km geriye çekilmesi konusunda iki devlet anlaşmıştır. Çin, RF'ye Çeçenistan konusunda destek verirken, RF ise Tayvan'ı tanıtmaktan kaçınmış ve Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerini görmezden gelmiştir (Sönmez, 2010). Dolayısıyla her iki devlet birbirlerinin toprak bütünlüklerine koşulsuz destek vermiştir.

1996 yılında Primakov'un RF Dışışleri Bakanı olması ile Rus dış politikasında ağırlığı artan 'Avrasyacı' yaklaşım çerçevesinde çok kutuplu dünya yönelimi, Çin ile yakınlaşmayı hızlandırmıştır. İki devlet arasında 25 Nisan 1996 tarihinde imzalanan "XXI. Yüzyılda Stratejik İşbirliğiyle İlgili Rusya-Çin Ortak Deklarasyonu" ile ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine yükselmiştir. RF Devlet Başkanı Yeltsin ve Çin Devlet Başkanı Zemin arasında 1997 yılında "İyi Komşuluk İşbirliği ve Dostluk Anlaşması" imzalanmış ve aynı yıl "RF-Çin Çok Kutuplu Dünya Düzeni Oluşumu Hakkında Deklarasyon" yayımlanmıştır. Bu deklarasyonda her iki devlet çok kutuplu dünya isteklerini ve ABD hegemonyasına karşı olduklarını beyan etmişlerdir (Akman 2015:614). RF Devlet Başkanı Yeltsin "Bazıları bizleri; kendi isteklerini, nasıl davranmamız gerektiğini dikte edebilecekleri, tek kutuplu bir dünyaya sürüklemeye çalışıyor. Biz ise çok kutupluluk istiyoruz" demiştir (Onay 2002:150).

2.3.1.3.1 Sınır Sorunları ve Çözümüne Yönelik Girişimler

Genel olarak 1858 ve 1860 yıllarında belirlenen Rus-Çin sınırı iki taraf arasında yakın tarihe kadar ihtilaf konusu olmaya devam etmiştir. Çinli hayvancıların Haziran 1960'da SSCB topraklarına geçmesi ile sınır gerilimi tırmanmıştır. 1960'lı yıllarda süren görüşmeler bir sonuç üretmemiş, 1969 yılında Ussuri Nehri üzerinde ve SSCB hâkimiyetinde bulunan Damanski Adası'nda çıkan çatışmalarda kan dökülmüştür. Aynı yıl içerisinde Kirkinski Adası, Kazakistan SSC ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi sınırında bulunan Zhalanashkol Gölü bölgesinde de çatışma çıkmıştır (Bekcan, 2013:66).

1969 yılında yapılan görüşmelerde, Damansk Adası Çin'e bırakılmış ancak soruna kalıcı çözüm bulunamamıştır. SSCB, Çin ile olan sorunlar nedeni ile 1965-1985 yılları arasında Orta Asya, Sibiry ve Uzak Doğu'da bulunan asker sayısını 170.000'den 500.000'e çıkarmıştır. SSCB'nin son lideri Gorbaçov döneminde sınır sorunlarının çözümü ile sınırdaki silah ve askeri birliklerin sayısında indirime gidilmesini içeren görüşmeler 16 Mayıs 1991 tarihinde imzalanan anlaşma ile sonuçlanmıştır. Anlaşma kapsamında 4.300 km.lik doğu sınırının %98'i belirlenmiştir (Bekcan, 2013:68). Anlaşma ile sınırın Çin, Moğolistan ve RF sınırlarının birleşim noktasından Vladivostok'un güney batısına kadar kuzeyde Amur ve Argun nehirlerinin ve doğuda Ussuri Nehri'nin talveg hattından geçmesi kararlaştırılmıştır (Menon, 2001:98). Ancak SSCB'nin dağılması ile anlaşmanın uygulanıp uygulanmayacağı konusunda belirsizlik ortaya çıkmıştır. 1991 yılında varılan anlaşma RF tarafından da tanınarak, 1992 yılında her iki devlet tarafından aynen onaylanmıştır (Bekcan, 2013:68). SSCB'nin dağılması

ile RF'nin Çin ile olan sınırı doğu ve batı olmak üzere iki parçaya ayrılmıştır (Akman, 2015:614).

16-17 Mart 1992 tarihinde üç ada dışında doğu ve batı sınır paylaşımında anlaşmaya varılmıştır. Aralık 1992'de iki tarafın askeri birliklerinin sınırın 100 km gerisine çekilmesi ve 200 km.lik alanda tank, savaş uçağı ve taktik nükleer silahların sayısının azaltılması konusunda mutabakata varılmıştır. 3 Eylül 1994'te sınırın Altay Dağları bölgesinde bulunan 55 km.lik bölümü içinde uzlaşmaya varılmıştır (Akman, 2015:614).

2.3.1.3.2 Rusya Federasyonu'nun Çin'e Silah Satışı

RF-Çin ticaret hacmi 1991 yılında 6 milyar dolarken 1993 yılında 5,4 milyar dolar, 1994 yılında 3,8 milyar dolar, 1995 yılında 4,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Menon, 2001:99). Bu ticarete önemli bir payı iki devlet arasındaki silah ihracatı oluşturmuştur. 1990'lı yılların başından itibaren Çin, RF'nin en çok silah ihraç ettiği devlet olmuştur. 1995-1999 yılları arasında Moskova'nın Pekin'e silah ihracatı 3,3 milyar dolara ulaşmıştır. Her iki taraf için de silah alım ve satımının büyük önemi bulunmaktadır (Garnett, 2001:124). RF, yeni askeri teknolojiler geliştirebilmek, askeri endüstriyel kompleksinde yüksek ücretler karşılığı nitelikli personel çalıştırabilmek ve araştırma geliştirme faaliyetleri için silah ihracatından elde edilecek gelire ihtiyaç duymuştur. Durum Pekin tarafından analiz edildiğinde ise Moskova Çin'e çok büyük miktar ve çeşitte silahı Batı'nın insan hakları ve demokrasi gibi kıstaslarını göz önüne almadan satmaya istekli en büyük silah üreticisidir. Geçmişte de Çin tarafından büyük oranda SSCB kaynaklı silah ve teçhizatın kullanılması, bakım ve idame ile uyumun sağlanması açısından silah tedarikinde Pekin'i Moskova'ya yöneltmiştir. Bunların da ötesinde RF, Çin'e gelişmiş silah sistemlerini satmaktan geri kalmamıştır. Askeri teknoloji konusunda iki devlet arasındaki işbirliği sayesinde Çin geçmişte üretemediği silah sistemlerini üretir hale gelmiştir (Gvosdev ve Marsh, 2014:136-137). Örneğin 1996 yılında Çin, 2,5 milyar dolar karşılığında Rus Su-27 savaş uçağını kendi topraklarında Shenyang fabrikasında üretmek için Moskova'dan lisans hakkı satın almıştır. Bu anlaşma çerçevesinde 200 adet uçak üretilmiştir (Hekimoğlu, 2007:244).

2.3.1.3.3 Çin'in Rusya Federasyonu'na Yönelik Askeri Tehdit Olma Durumu ve Rus Uzak Doğu'suna Çinli Göçü

RF açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin geleceği ABD'ninkinden daha belirsizdir. RF'yi, Çin'den ABD'de olduğu gibi deniz ve okyanuslar ayırmamaktadır. RF'nin Çin ile paylaştığı 4500 km ortak sınırı bulunmaktadır (Trenin, 2001:293-294). RF'nin Uzakdoğu bölgesi 6,2 milyon km² olup 8 milyon nüfus barındırmaktadır. RF'nin %36'sını oluşturan bu alanda toplam nüfusun %5,4'ü yaşamaktadır. Çin'in RF ile sınır olan bölgesi 1,9 milyon km²'dir ve bu bölgede 110 milyon Çinli yaşamaktadır. RF'nin Uzakdoğu bölgesi büyük bir coğrafyaya ve zengin doğal kaynaklara sahiptir. Ancak RF'nin diğer büyük ve önemli merkezlerine uzak ve nüfusu azdır. Buna karşın Çin giderek büyümekte, nüfusu artmakta ve hammadde kaynağına ihtiyaç duymaktadır (Menon, 2001:100). Bu durum RF'nin Uzak Doğu'sunun bir Çinli göçüne uğrayacağı yönünde Ruslarda endişe yaratmıştır.

RF siyasi-askeri liderleri, Çin'i potansiyel bir askeri tehdit olarak tanımlamaktan özenle kaçınmışlardır. RF ve Çin arasındaki stratejik yakınlaşma aralarında bir savaş çıkma olasılığını ortadan kaldırmıştır (Menon, 2001:114). Soğuk Savaş'ın bitmesi ile SSCB'nin çökmesi, Pekin'in ana tehdit algılamalarından birinin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Çin gelişen durum karşısında geniş ölçekli bir savaş yerine kendisine yönelik bir saldırıyı caydıracak ve yerel savaşları kazanabilecek modern bir silahlı kuvvetler yaratma arayışına girmiştir. Bu durum Çin'in yakın çevresinde kısıtlı ama etkili operasyon icra edecek birlikleri gerekli kılmıştır. Çin ordusunun öncelikli hedefleri arasında Tayvan Boğazı ve Güney Çin Denizi'nde askeri harekât icra edebilme önem kazanmıştır (Yuan, 2010:204-205). Ancak Soğuk Savaşın sona ermesi ile RF, NATO ve Çin karşısında konvansiyonel askeri üstünlüğünü kaybetmiştir. RF, stratejik olmayan taktik nükleer silahlarını NATO ve Çin'in konvansiyonel üstünlüğüne karşı "nükleer dengeleyici" olarak görülmüştür.

2.3.1.3.4 Şangay Beşlisi Çerçevesinde İlişkilerin Gelişmeye Başlaması

İki devlet arasında gelişen işbirliğinin çeşitli nedenleri bulunmaktaydı. İlk olarak iki devlet çok uzun bir ortak sınıra sahiptir. Bu sınırların güvenliğinin sağlanması ve tarih boyunca yaşanan sınır problemlerinin bir kez daha ortaya çıkmasının engellenmesi işbirliğini gerekli kılmıştır. İkinci olarak iki devlet arasında büyük ekonomik potansiyel bulunmaktaydı. Çin, RF için silah ticaretinde önemli bir pazar; RF ise Çin açısından önemli bir silah tedarikçisiydi. Çin, RF'nin yüksek teknolojlili silahlarını Batı'nın

kısıtlamalarına maruz kalmadan satın alabilmiş ve ABD'nin desteğindeki Tayvan ve Japonya'ya karşı denge kurabilmiştir. Rus ekonomisi açısından geniş Çin pazarı büyük önem taşımıştır. Üçüncü neden ise ABD'nin tek kutupluluğundan duyulan rahatsızlıktır. RF ve Çin, NATO'nun genişlemesinden, Füze Savunma Sistemi kurmak istemesinden ve Vaşington'un Tayvan ve Çeçenistan sorunlarına yönelik takındığı tutumdan rahatsız olmuştur.⁴³ Ayrıca ABD, insan hakları nedeniyle iki ülkeye baskı uygulamaktaydı (Çolakoğlu, 2004). Ancak RF ve Çin sergiledikleri ortaklığı anti- Amerikan bir yaklaşım olarak değil, çok kutuplu dünya düzenine doğru bir yönelim olarak nitelmiştir (Jakobson v.d., 2011:14). Dördüncü olarak RF, Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde Çin etkisinin artmasından endişe duymuş, bunu gidermek maksadıyla Çin ve bölge ülkelerini kapsayan bir oluşum talep etmiştir. Son olarak Çin geçmişten beri ayrılıkçı problemler nedeni ile sorun yaşadığı Doğu Türkistan'ın Orta Asya devletlerinin bağımsızlık kazanması sonrasında bu yönde ilerlemek istemesinden rahatsızlık duymuştur. Bu nedenle Orta Asya devletlerini kapsayan bir sınır güvenliği düzenlemesi talep etmiştir. Orta Asya devletleri ise kendilerini çevreleyen iki büyük güç olan RF ve Çin'i beraber dengeleyecek bir oluşumun kurulmasını çıkarlarına uygun görmüşlerdir.

Bu amaçlar doğrultusunda 26 Nisan 1996'da RF, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında imzalanan anlaşma ile "Şangay Beşlisi" olarak adlandırılan oluşum ortaya çıkmıştır. Bu yeni oluşumun en önemli hedefi üye devletler arasında güven artırıcı askeri tedbirler oluşturarak sınır güvenliğini sağlamak olmuştur. Taraflar sınır bölgelerine konuşlandıracakları askeri birlikler ve icra edecekleri tatbikatlar hakkında diğer tarafları önceden bilgilendirmeyi, gözlemci kabul etmeyi ve tatbikata katılacak personel sayısını 40.000 ile sınırlamayı taahhüt etmişlerdir. Şangay Beşlisi çerçevesinde sırasıyla Moskova, Almatı, Bişkek ve Duşanbe'de yıllık toplantılar icra edilmiştir.

2.3.2 Rusya Federasyonu İç Faktörleri

2.3.2.1 Lider Bakış Açısı: Yeltsin

Yeltsin 1931 yılında Sibirya'nın Sverdlovsk köyünde doğmuştur. 1955 yılında Ural Politeknik Enstitüsü'nden inşaat mühendisi olarak mezun olmuş, 1961 yılında Sovyetler

⁴³ Özellikle Kosova Harekâtı ile ABD liderliğindeki NATO'nun stratejisinde görülen değişiklik, ABD'nin Avrupa ve Asya'daki müttefikleri ile olan ilişkisinin savunmanın ötesinde daha kapsamlı boyutlara dönüştüğünü Pekin açısından ortaya koymuştur. Diğer yandan ABD'nin Füze Savunma Sistemi geliştirme çabası ve bu sistemin Tayvan'ı kapsama olasılığı Çin'de büyük rahatsızlık yaratmıştır (Feigenbaum, 2002:89-90).

Birliği Komünist Partisi'ne katılmıştır. SSCB lideri Mihail Gorbaçov tarafından Moskova'ya getirilen Yeltsin Komünist Partisi Moskova Şefliği görevine atanmıştır. Yeltsin kısa bir süre sonra Gorbaçov'un en büyük muhaliflerinden biri haline gelerek radikal reformların gerekliliğine vurgu yapmıştır. SSCB dağılmadan 12 Haziran 1991 tarihinde gerçekleştirilen RSFSC Devlet Başkanlığı seğıimini %57,3 oy oranıyla kazanmıştır. 18-21 Ağustos 1991 tarihleri arasında Komünist Partisi ileri gelenlerinin SSCB lideri Gorbaçov'a karşı düzenledikleri darbe girişimin bastırılmasına liderlik etmiş ve halkın desteğini kazanmıştır (Kamalov, 2004:30). Yeltsin, 6 Kasım 1991'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin faaliyetlerini yasaklamış, 8 Aralık 1991'de ise Belarus ve Ukrayna liderleri ile SSCB'nin uluslararası hukuk ve jeopolitik gerçeklik açısından sona erdiğini, yerine BDT'nin kurulduğunu ilan etmiştir (Paxton, 2004:140-141).

Yeltsin'in iktidarda olduğu 1990'lı yıllarda RF, karmaşı ve çöküşü yaşamıştır (Yapıcı, 2011:445). İç politikada kaos ve ekonomik çöküş, dış politikada ise tutarsızlık ve etkisizlik Yeltsin dönemini tanımlayan kavramlar olmuştur (Özdal, 2015:427). Yeltsin, 1995 yılında geçirdiği iki kalp krizi sonrasında sürekli olarak sağlık problemleri yaşamıştır. 1996 yılı seğıimlerinde kötü sağlık durumuna rağmen RF'nin tüm bölgelerini ziyaret ederek, ikinci defa RF Devlet Başkanlığı'na seğıilmiştir. 1996 yılı sonunda geçirdiği bypass ameliyatı sonrası neredeyse çalışamaz duruma gelen Yeltsin, 1997 ve 1998 yıllarını soğuk algınlıkları dolayısıyla hastane veya özel ikametgahında geçirmiştir (Kamalov, 2004a:30-31).

Yeltsin konuşma, davranış ve icraatlarıyla hem ülkesinde hemde uluslararası ortamda ilginç bir lider olarak tanınmıştır. 1991 yılında tankların üzerine çıkarak Rus halkını savunan Yeltsin, 1993 yılında aynı tankları kendisine muhalefet eden Parlamento'ya karşı kullanmaktan çekinmemiştir. 1993 yılında halk tarafından onaylanan Anayasa ile RF'de güçlü Başkanlık sistemine geçilmiştir. Yeltsin, SSCB'den RF'ye geçiş döneminde demokrasi ve pazar ekonomisinin gelişmesi için çaba göstermiştir. Fakat bu politikalar istenen sonucu vermediği gibi halkın da tepkisini çekmiştir. Ekonomik reform politikaları ve halkın katlandığı fedakârlık 1998 yılı ekonomik krizi ile sonuçsuz kalmış ve başarısızlığa uğramıştır. Yabancı sermaye ise ülkeden çekilmiştir (Kamalov, 2004a:31).

Yeltsin döneminde ülkede siyasi istikrar sağlanamamıştır. Özelleştirme politikaları sonucu bir anda zenginleşen oligarklar siyasi yapı üzerinde etki sahibi olmuştur. Yeltsin 1992 yılından itibaren Başbakanlık görevini verdiği Viktor Çernomirdin ile 1998 yılında

görevden alıncaya kadar birlikte çalışmıştır. RF’de Çernomirdin sonrası hükümet krizleri yaşanmaya başlamıştır. Yeltsin, 23 Mart 1998 tarihinde Sergey Kiriyenko’yu Başbakan olarak atamıştır. Kiriyenko’nun ekonomik istikrar tedbirleri başarılı olmamış ve 1998 ekonomik krizi yaşanmıştır. 23 Ağustos 1998 tarihinde Kiriyenko görevden alınmış ve yerine yeniden Çernomirdin atanmıştır. Ancak Duma bu atamaya güvenoyu vermeyince Yeltsin, Komünistlerin de desteğini alan Yevgeni Primakov’u başbakanlığa getirmiştir. Primakov da kısa bir süre sonra azledilerek Sergey Stepaşin’in Başbakanlığa atanması ile RF’de bir yıl içinde üç başbakan değişmiştir. Fakat Çeçenistan savaşındaki yenilginin sorumlulularından biri olarak görülen Stepaşin de görevden alınarak 9 Ağustos 1999 tarihinde RF Başbakanlığına Vladimir Putin getirilmiştir (Kamalov, 2004a:31).

Yeltsin döneminde “RF yeni bir SSCB olur mu” sorusu sıkça sorulmuştur. Yeltsin’in, federal birimlere “ne kadar taşıyabilecekseniz (yutabileceğiniz kadar) o kadar egemenliği alınız” şeklinde çağrıda bulunması özerk cumhuriyetler ile kray ve oblastları harekete geçirmiştir. Daha çok Ruslardan oluşmakta olan kray ve oblastlarda, cumhuriyetler gibi hak talep etmeye başlamıştır. 1993 Anayasası’nda simetrik haklara sahip gibi görünen cumhuriyetler, Moskova ile yaptıkları pazarlıklar sonucu birbirlerinden farklı ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Böylece Rus tarihinde “Yeltsin Federalizmi” diye nitelenen bir dönem ortaya çıkmıştır (Karadağ, 2006:31-34).

Yeltsin döneminde BDT, SSCB sonrası ilişkileri düzenleyen bir çatı olarak görülmüştür. Buna karşın bağımsızlığını yeni kazanan eski SSCB üyeleri, BDT’yi “medeni bir boşanma” olarak algılamıştır. Aradaki bu yaklaşım farkına, RF’nin içinde bulunduğu zor siyasi, askeri ve ekonomik durum eklenince, Moskova tarafından BDT çerçevesinde arzulanan entegrasyon Yeltsin döneminde sağlanamamıştır. (Özdal, 2015:427-430).

Yeltsin, Çeçenistan sorununu çözemediği gibi uyguladığı politikalar sonucu orduya, askeri harekâta ve kendisine yönelik halk desteği düşmüştür. RF, 1994 yılında askeri harekâta başladığı Çeçenistan’dan 1996 yılında çekilmek ve sorunun çözümünü 2001 yılına kadar ertelemek zorunda kalmıştır. Yeltsin, I. RF-Çeçenistan Savaşı’ndan sorumlu tutularak Duma tarafından Yüce Divan’a sevk edilmek istenmiş, ancak başarılı olunamamıştır. RF’nin Yeltsin döneminde uluslararası alanda etkisi azalmıştır. Bu dönemde dış politikada Atlantikçi ve Avrasyacı dış politika yaklaşımları arasında gittikçe yaşanmıştır. Uluslararası gelişmelere aktif değil, reaktif tarzda yaklaşım gösterilmiş, sözlü çıkışların ötesine geçilememiştir. NATO’nun genişlemesi ve

Yugoslavya'ya karşı gerçekleştirdiği harekât, Moskova'nın Avrupa güvenliğinde giderek azalan etkinliğinin göstergesi olmuştur.

Devletin içinde bulunduğu kötü ekonomik duruma, Çeçenistan sorununun çözüme kavuşturulamadan sürmesi ve yakın çevresi ile ilgili usulsüzlük ve yolsuzluk iddiaları eklenince Yeltsin “hasta adam” olarak anılmaya başlanmıştır (Kamalov, 2004a:32). Yeltsin, 31 Aralık 1999 tarihinde istifa ederek görevini vekâleten dönemin RF Başbakanı Vladimir Putin'e bırakmıştır. Yeltsin'in RF'ye yaptığı en büyük hizmetin Putin'i RF Devlet Başkanlığına getirmesi olduğu genel olarak kabul gören bir fikir olmuştur. Levada Center tarafından 2000 yılında Rus halkı arasında yapılan bir araştırmada, katılımcıların %59'u Yeltsin döneminin genel olarak kötü geçtiğini belirtmiştir. Aynı araştırmada katılımcıların %51'i Yeltsin'in istifasından memnun olduklarını bildirmiş, Yeltsin'in istifasının nedenine yönelik soruya ise %40 oranında görevini yerine getirememesi cevabı verilmiştir. RF'nin içinde bulunduğu zorlukların sorumlusu olarak %34 ve en yüksek oranda Yeltsin ve çevresindeki grup gösterilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcıların %50'si Yeltsin'in yolsuzluğa karıştığını, %47'si ise ülkeye liderlik edemediğini ifade etmiştir (Public Opinion on the Yeltsin Years, 2000).

2.3.2.2 Temeli Olmayan Büyük Güç

1991 yılında SSCB ve Varşova Paktı'nın dağılması Rusya açısından yalnızca travmatik tecrübeler neticesinde ortaya çıkmış bir sonuç olmamış, aynı zamanda yeni siyasi, ekonomik ve askeri travmaların başlangıcını teşkil etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Japonya, yenilgiden önce izledikleri dış politika ile zıt bir dış politika takip etmişlerdir. RF iki açıdan bu devletlerden farklı bir konumdadır. İlk olarak, SSCB ve Varşova Paktı bir düşman karşısında yenilerek ortadan kalkmamıştır. Her ne kadar Soğuk Savaş döneminin büyük güçlerinden biri olan SSCB'nin yıkılmış olması Ruslar açısından küçük düşürücü bir olay olarak görülse de, Rus toprakları düşman işgaline uğramamış, liderleri ulusal veya uluslararası mahkemelerde yargılanmamış ya da egemenliği geçici süre ile de olsa sınırlandırılmamıştır. SSCB'nin çöküşü çoğunlukla kendi siyasi, ekonomik ve sosyal iç sorunlarından kaynaklanmıştır (Crutcher, 2001:1). Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin çökmesi ile RF'nin yeni yöneticileri farklı ton ve vurgularda olsa da sürekli olarak “büyük güç” statüsüne vurgu yapmışlardır. “Büyük güç” statüsü RF'nin iç ve dış politikasında değişmeyen bir yol gösterici olarak varlığını korumuştur.

RF'ye göre büyük güç olmak öncelikle stratejik bağımsızlığı gerekli kılmaktadır. RF'nin liberal bir biçimde Batıya yöneldiği Yeltsin'in ilk iki yılında Moskova, kendisini Batının bir parçası olarak görmüştür. RF, kendini büyük bir güç olarak gördüğü bu dönemde, ortak Batılı değerleri benimsemeye hazır olduğunu belirtmesine rağmen gerçekte kendi ulusal çıkarlarının ne olduğundan emin değildi. Batıya aşırı şekilde bağımlıydı ve Batı'nın rehberliğine ihtiyaç duyuyordu. Yeltsin 1992 yılında gerçekleştirdiği ABD ziyaretinde baba Bush'tan ittifak ilişkisi talep etmiş, küresel kutuplaşmanın sona erdiği belirtilerek bu isteği geri çevrilmiştir. NATO varlığını korur ve hatta eski Sovyet cumhuriyetlerini üyeliğe kabul ederken, RF'ye bu konuda endişelenmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu durum Rus elitleri ve halkı tarafından Batının RF'nin güçsüzlüğünden istifade etmesi ve iyi niyetini suistimal etmesi olarak algılanmıştır (Trenin, 2011:411-412).

RF, Soğuk Savaş sonrasında imparatorluğunu kaybeden bir merkez olarak kendi konumunu yeniden belirlemek istemiştir. Bu maksatla BDT'yi kullanmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. RF'nin milli geliri büyük ölçüde düşmüştür. RF tüm bunlara rağmen yüzölçümü, nükleer silahları, BMGK daimi üyeliği ile hâlâ büyük bir devlet ve potansiyel bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. RF'nin Batı'ya karşı hayal kırıklığı 1998 ekonomik krizi ile artmıştır. Moskova, 1999 yılı Kosova krizi sonrası ittifak halinde olan Batı ile ilişkilerin zorluğunu anlamıştır.

2.3.2.3 Ekonomik Dönüşüm ve Ekonomik Kriz

SSCB ekonomisi, kamu mülkiyeti ve merkezi planlama ilkeleri çerçevesinde idare edilen bir komuta ekonomisiydi. 1928 yılından itibaren uygulamaya konulan "Beş Yıllık Kalkınma Planları" ile her bakanlık kendi bünyesindeki kamu kuruluşunun üretimi için girdileri, üretim takvimini ve ürünlerin satış fiyatını belirlemekteydi. SSCB ekonomisi 1928 yılından itibaren ağır sanayi yaratma çabasına girişmiş, 1930'dan 1960'ların sonuna kadar büyük ekonomik büyüme yakalayarak ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmiştir. 1928-1941 arasında yıllık bazda yaklaşık %14 büyüyen Sovyet ekonomisinde büyüme oranı 1960'larda yaklaşık % 7'ye, 1970'lerde ise yaklaşık %5 seviyesine düşmüştür. Dışa kapalı ve birçok açıdan kendine yeterli olan SSCB ekonomisi 1970'lerden itibaren yerel üretimdeki eksikliklerin telafi edilmesi için dışa açılmıştır. Bu kapsamda; petrol, metal ve kereste ihraç edilmiş, karşılığında makine ve çoğunlukla tarım ürünleri ithal edilmiştir. SSCB, 1980 yılında dış ticaretinin %50'ye varan kısmını COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi) üyesi devletlerle yapmaktaydı. Ekonomik büyüme 1980'lerin başında %3,2'ye düşmüş,

büyüme oranları düştükçe mal arzında sorunlar ortaya çıkmıştır. Gorbaçov'un "Perestroyka (Yeniden Yapılanma)" politikası ile bazı liberal önlemler alınmaya çalışılmış ancak Sovyet ekonomisinin çöküşünün önüne geçilememiştir. Diğer yandan Sovyet merkezi gücü gevşeyince, bağlı cumhuriyetler vergi ödememeye başlamışlardır (Rusya Federasyonu Ülke Bülteni, 2012).

Sovyet ekonomisinde savunma endüstrisinin büyük bir payı vardı. Savunma endüstrisi 1990 yılında 1,5 milyonu araştırma-geliştirme faaliyetlerinde olmak üzere toplam 8 milyon çalışanı istihdam etmekteydi. Bu rakam endüstrideki toplam istihdamın %19'unu oluşturuyordu. Savunma endüstrisinin ürünleri ise toplam endüstriyel üretimin %12'sini teşkil etmekteydi. Sovyet endüstrisindeki gerçekleştirilen toplam araştırma-geliştirmenin %80'i yalnızca savunma endüstrisi tarafından yapılmaktaydı (Cooper, 2013).

SSCB'nin mirasının büyük bölümünü devralan RF, sahip olduğu zengin doğal kaynaklar, eğitilmiş iş gücü ve bazı alanlarda gelişmiş Sovyet teknolojisi sayesinde ekonomik dönüşüm sürecine avantajlı başlamıştır (Rusya Federasyonu Ülke Bülteni, 2012). 1980'li yıllarda enerji ve silah ihracı konusunda ön plana çıkan SSCB, ekonomisinin bu özelliğini RF'ye devretmiş hatta kapitalizme geçiş sonrası bu ekonomik alanlar Moskova için daha önemli hale gelmiştir (Kagarlitsky, 2007:488). Ancak RF'nin sahip olduğu doğal kaynak zenginliğinin ekonomiye büyük faydası yanında bazı sakıncaları da bulunmaktaydı. RF'nin ihracatında hidrokarbonların payı %60'ın üzerindeydi. Bu durum Rus ekonomisini dünya piyasasında hidrokarbon fiyatlarında yaşanan değişimlere karşı hassas duruma getirmekteydi. Ülkenin ekonomik büyümesinin yüksek olduğu dönemler, dünyada petrol fiyatlarının yüksek seyrettiği zaman dilimine rastlamaktaydı. Doğal kaynaklara bağlı ekonomik yapı "Hollanda Sendromu-Dutch Disease" olarak bilinen ekonomik soruna yol açmakta ve doğal kaynağın dışa satımı ile ülkeye giren yabancı para artışı nedeniyle ihracatçı ülkenin parasının değerlenmesi sonucu hem doğal kaynak dışı sektörlerde büyüme olumsuz etkilenmekte hem de ithalat daha cazip hale gelmekteydi (RF Genel Ekonomik Durum, 2015).

RF, Soğuk Savaş sonrası ekonomik bakımdan büyük bir çöküş yaşamıştır (Çizelge-2). Reel Gari Safi Milli Hasıla (GSMH) %14,5 gerilemiş, bütçe açığı GSMH'nin %26'sına ulaşmıştır. Komünist komuta ekonomisinin çökmesi ile enflasyon ciddi oranda yükselerek üç haneli rakamlara ulaşmıştır. Bu dönemde yaşanan ekonomik çöküşün nedenleri olarak; Doğu Bloğu'nun dağılması ile SSCB dönemindeki arz zincirinin

ortadan kalkması, mali açıdan desteklenen tarım sektöründe yardımların kesilmesi ve pazar ekonomisi koşulları yaratılmadan komünist ekonominin terk edilmesi olarak sıralamak mümkündür. 1992 yılında pazar ekonomisinin hızla tesisi maksadıyla “şok terapi” olarak adlandırılan bir ekonomik program uygulanmaya başlanmıştır (RF Genel Ekonomik Durum, 2015).

Çizelge-2 RF'nin 1992-1999 Yılları Arasında Ekonomik Göstergeleri (Selçuk, 2005:11-22).

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSMH (% Değişim)	-14,5	-8,7	-12,7	-4,1		-0,8	-5,0	5,4
Kişi Başına Milli Gelir (Dolar)	980	1133	1867	2343	2829	2953	1848	1268
Enflasyon (%)	575,6	840	204,4	128,6	21,8	10,9	84,5	36,8
İşsizlik (%)	5	6	7,8	9	9,9	11,2	13,3	11,7

Şok terapi programı kapsamında alınan önlemleri beş başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; fiyatların liberizasyonu, makro ekonomik istikrar (dengeli bir bütçe için hükümet harcamalarının kısılması, para ve kredilerin büyümesine sıkı denetim), devlet teşebbüslerinin özelleştirilmesi, kaynakların merkezden tahsisi sisteminin tümüyle ortadan kaldırılması, uluslararası ticaret ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılmasıydı (Kotz ve Weir, 2007:156). Şok terapi, Rus toplumunda değişik gruplar üzerinde farklı etkiler yaratmıştır. RF’de çok küçük bir grup özelleştirme sonucu devlet mallarını çok düşük fiyatlara sahip olup aşırı zenginleşmiştir. Oligark olarak nitelenen bu küçük grubun sermaye kaynağını ham madde ve yarı mamullerin dünya piyasasına ihracı oluşturmaktaydı. Rus sanayisi ve üretimi düştükçe hammadde ve kaynak ihracı artmış, dolayısıyla oligarkların sermaye birikiminde artış meydana gelmiştir (Kagarlitsky, 2007:481). Toplumun büyük bir kesiminde ise ekonomik refah kötüleşmiştir. Şok terapinin olumsuz sonuçları RF’nin kapitalizm sürecini tehlikeye atacak boyuta varmıştır. 2 Ocak 1992 tarihinden itibaren uygulanmaya başlayan şok terapinin ilk yılı sonrası Rusya’da kapitalizm, 70 yıl sürede komünizmin başaramadığı şeyi yapmış ve komünizmin güzel görünmesini sağlamıştır (Kotz ve Weir, 2007:192).

RF’de ekonomik dönüşümün sancılı olmasının önemli nedenleri bulunmaktaydı. Öncelikle RF’de SSCB’nin yıkılmasından sonra bağımsızlığını kazanan diğer devletlere göre daha güçlü bir komünist elit vardı. Bu durum Yegor Gaydar gibi reformistlerin işini zorlaştırıyordu. İkinci olarak zengin doğal kaynakların varlığı ve bunlardan elde edilen gelir, diğer sektörler ve ekonominin genel yapısal dönüşümüne olan ihtiyacın üzerini örtüyor ve buna engel oluyordu. Üçüncü olarak 1990’lı yıllarda Çeçenistan vb. diğer

ağır sorunların varlığı ekonomi üzerinde yoğunlaşmaya engel oluyordu (Djankov, 2015:2).

RF Merkez Bankası 1994 yılından itibaren IMF destekli sıkı para politikası uygulamaya başlamış ve enflasyon ile mücadeleyi temel alan bütçe yürürlüğe konulmuştur. Moskova 1995 yılı itibariyle kısmen de olsa makro ekonomik istikrarı sağlamış bu durumu 1998 yılına kadar sürdürmüştür.

Bu dönemde RF tarafından BDT çerçevesinde ya da BDT'nin istekli üyeleriyle birlikte ekonomik bir birlik kurma çabaları yürütülmüştür. İlk olarak 1995 yılında RF, Belarus ve Kazakistan arasında gümrük birliği kurulmasını öngören bir anlaşma imzalanmış, 1996'da Kırgızistan, 1997'de ise Tacikistan anlaşmaya katılmıştır. İkinci olarak gümrük birliğinin güçlendirilmesi maksadıyla 1996 yılı Mart ayında "Ekonomik ve İnsani Alanda Yüksek İşbirliği Anlaşması" önerilmiştir. Bu anlaşma RF, Belarus ve Kazakistan arasında imzalanmış ve Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun kurulması kararlaştırılmıştır (Martin, 2015).

RF, Mayıs 1998'de G-7 grubuna eşit bir üye olarak dahil olmuştur. Moskova'nın G-7'ye kabulünde üye olmak için gerekli gelişmiş ekonomiye sahip olma, insan haklarına saygı ve demokratik siyasi sistem gibi kriterleri karşılama durumu tartışmalıydı. Ancak RF'nin dünya sorunlarına çözüm getirmede sahip olduğu kapasite, G-7'nin G-8'e dönüşmesine neden olmuştur (Tellal, 2002:206).

Rus ekonomisi; ana ihraç mallarının dünya fiyatlarında yaşanan düşüş⁴⁴, Asya ekonomik krizi sonucu dış yatırımların azalması ve iç yapısal reformların yapılmaması nedeniyle Ağustos 1998'de, şiddetli bir krize girmiştir (RF Genel Ekonomik Durum, 2015). 17 Ağustos 1998 tarihinde dönemin RF Başbakanı Sergey Kiriyenko, dış borç ödemelerine yönelik 90 günlük moratoryum ilan etmiş, devlet tahvillerinin geri ödemelerinin yeni bir plan çerçevesinde gerçekleşeceğini açıklamıştır. Ruble devalüasyona uğramış, Rus özel bankacılık sistemi çökmüştür (Rusya Federasyonu Ülke Bülteni, 2012). Devalüasyon sonucu doların değeri rubleye göre üç kat artmıştır. Enflasyon 1998 yılı sonunda %85'e yükselmiştir (RF Genel Ekonomik Durum, 2015).

⁴⁴ Brent petrolün varili, 1996 yılında 22,8 dolar, 1997 yılında 17,8 dolar iken 1998 yılında 11,5 dolar seviyesine düşmüştür (Kılıçbeyli, 2001). Bu fiyat seviyesi petrolün çıkarılması için katlanılan maliyeti karşılamamaktaydı (Kagarlitsky, 2007).

RF devlet bütçesi 2000 yılına kadar sürekli bütçe açığı vermiştir. Bu dönemde yaklaşık 160 milyar dolar borcu bulunan Rus ekonomisi, 1991-1998 yılları arasında IMF ve Dünya Bankası tarafından sağlanan yaklaşık 36 milyar dolar dış yardımla ayakta kalmıştır (Oğuz, 2001). Kriz sonrası uygulanan güçlü ekonomi politikaları ve rublenin değerinin düşmesi sonucu ihracat gelirleri artmaya başlamıştır. 2000 yılı sonunda enflasyon %20 düzeyine kadar inmiş, düşüş eğilimi müteakip yıllarda da devam etmiştir.⁴⁵

RF'nin bu dönemde nispeten ayakta kalıp, uluslararası düzeyde rekabet edebilen tek endüstrisi savunma sanayi olmuştur. Paradoksal bir biçimde RF'nin savunma kapasitesi büyük bir düşüş yaşarken, savunma sanayi üretimi aynı düzeyde sürmüştür (Kagarlitsky, 2007:488). Savunma sanayi üretiminin devam edebilmesi ve arge faaliyetlerinin yürütülerek rekabet gücünün korunması açısından silah satışları ile elde edilen gelir büyük önem taşımıştır. RF savunma sanayi bütçesinin %50'si yapılan silah ihracatı ile sağlanmıştır. Bu çerçevede RF'nin, Çin ve Hindistan'a yaptığı silah ihracatının savunma sanayisinin ayakta kalmasına büyük katkısı olmuştur. Çin bu dönemde silah ithalatının %70'ini RF'den sağlamıştır. RF'nin silah satışları ABD ile problem yaşayan İran ve Suriye gibi devletleri de kapsamıştır (Oğuz, 2001). Yeltsin döneminde komuta ekonomisinde serbest piyasa ekonomisine geçiş ve ekonomik zayıflık Batı'nın ekonomik destek ve kaynaklarını RF açısından önemli kılmıştır (Wallander, 2004:70).

2.3.2.4 Askeri Gücü Sorgulanan Rusya

İki kutuplu sistemin ana aktörlerinden biri olan SSCB sahip olduğu konvansiyonel ve nükleer silah kapasitesi açısından askeri bir süper güçtü. Ancak SSCB'nin dağılması ile bu askeri süper gücün konvansiyonel kapasitesinde büyük bir düşüş yaşanmıştır. SSCB'nin nükleer silah stoğu 1990'lı yılların başında yürütülen uluslararası girişimler sonucu Moskova'nın kontrolü altına alınmıştır. RF ekonomik açıdan çok kötü durumda bulunduğu dönemlerde dahi askeri harcamasının büyük bölümünü nükleer silah kapasitesini geliştirmiş ve her an kullanıma hazır halde tutmak için harcamıştır. Nükleer silahlar, RF'nin askeri güvenlik açısından her zaman kendini güvende hissetmesini sağlamıştır.

⁴⁵ RF'de enflasyon 2007 yılında %7 seviyesine kadar gerilemiştir.

Ancak nükleer silahların kullanılamayacağı bölgesel, yerel ve küçük çaplı silahlı çatışmalar için RF'nin konvansiyonel kuvvetlere ihtiyacı vardı. RF Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı ve özellikle NATO kaynaklı bir tehditten ziyade Çeçenistan gibi ayrılıkçı hareketler ve BDT coğrafyasındaki istikrarsızlıklar gibi tehditlerle karşı karşıyaydı. Bu dönemde SSCB Ordusu, 15 yeni devlet arasında paylaşılmıştır. RF, SSCB'nin konvansiyonel gücünün büyük bir kısmına sahip olmuştur. Doğu Avrupa'da bulunan eski SSCB birlikleri kademeli olarak RF'ye çekilmiştir. RF, içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar nedeni ile SSCB'den devraldığı büyük askeri konvansiyonel yapıyı sürdürememiştir. Yapısal reformlar ile askeri modernizasyon gerçekleştirilememiştir. Siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara, içinde bulunduğu zor durumda eklenince RF Ordusu, Çeçen ayrılıkçılara karşı 1994 yılında başlattığı askeri harekâtı 1996 yılında bitirerek Çeçenistan'dan çekilmek zorunda kalmıştır.

1990'lı yılların başında yaklaşık 3 milyon mevcudu olan Rus Ordusu'nda personel giderleri savunma bütçesinin yaklaşık %70'ini oluşturmaktaydı. Bütçenin geri kalan bölümü ise stratejik nükleer silahların idamesine tahsis ediliyordu. Konvansiyonel silah ve teçhizatların modernizasyonuna yeterli kaynak ayıramıyordu. Bu nedenle Rus Ordusu'nun personel miktarı sürekli olarak azaltılmıştır (Oğuz, 2001).

Soğuk Savaşın son döneminde konvansiyonel silahlar açısından denge kurmaya çalışan AKKA 1990 yılında NATO ve Varşova Paktı üyesi devletler tarafından imzalanmış ve 1992 yılında yürürlüğe girmiştir. AKKA esas olarak karşıt iki askeri bloğa üye devletler arasında güç dengesinin tesis edilmesi maksadına yöneliktir. Anlaşma; tank, zırhlı muharebe aracı, topçu, savaş uçağı ve taarruz helikopterlerinin dâhil olduğu beş silah kategorisini kapsamakta ve her kategori için taraf devletlere sınırlama⁴⁶ getirmektedir. RF Devlet Başkanı Yeltsin, Eylül 1993'te aralarında Türkiye'nin de bulunduğu AKKA Ortak Danışma Grubu üyelerine gönderdiği mektupta, AKKA'nın kanatlar bölgesi tavanlarına yönelik maddesinin değiştirilmesini ya da askıya alınmasını talep etmiştir. Yeltsin buna gerekçe olarak kendi topraklarında ve BDT'de ortaya çıkan bölgesel çatışmaları, ayrılıkçı ve kökten dinci hareketleri göstermiştir (Sağlam, 1995:24).

⁴⁶ AKKA Anlaşması ile getirilen sınırlamalar üç grupta toplanmaktadır. Birincisi bütün Avrupa'da bulunabilecek silah sayıları, ikincisi belirli alt bölgelerde bulundurulmasına müsaade edilen azami silah sayıları, üçüncü ve son olarak da her taraf devletin elinde bulundurabileceği azami silah miktarlarıdır. Bu kapsamda Anlaşma'ya taraf olan 22 devletin tümünün Avrupa'da bulundurabileceği toplam silah sayısı; 40.000 tank, 60.000 zırhlı muharebe aracı, 40.000 top, 13.600 savaş uçağı ve 4.000 taarruz helikopteridir. AKKA Kanatlar bölgesi ise Türkiye, Romanya, Moldova, Ukrayna (Odesa Askeri Bölgesi), RF (Leningrad ve Kuzey Kafkasya Askeri Bölgeleri), Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Yunanistan, Norveç ve İzlanda'yı kapsamaktadır (Sağlam, age:22).

Soğuk Savaşın sona ermesi çerçevesinde AKKA'yı uyarlama çalışmalarına 1996 yılında Viyana'da başlanmış ve 1999 yılında İstanbul'da müzakereler sonuçlanmıştır. Netice olarak Uyarlanmış AKKA (UAKKA), 19 Kasım 1999 tarihinde AGİT İstanbul Zirvesi'nde taraf devletler tarafından imzalanmıştır. Bu kapsamda RF, 2001 yılına kadar Moldova'nın Trandinyester, Gürcistan'ın ise Gudauta ve Vaziani bölgelerinde bulunan askeri kuvvetlerini çekmeyi taahhüt etmiştir (Demir, 2010:57).

RF'nin askeri güç ve güvenliğinde nükleer silahlar önemli bir yer teşkil etmektedir.⁴⁷ Soğuk Savaş döneminde Sovyet askeri planlamacıları nükleer silahların iki şekilde kullanılabileceğini öngörüyordu. Bunlardan ilki Avrupa kıtasında ya da Çin ve Japonya bölgelerinde yoğun bir Sovyet konvansiyonel saldırısının hemen öncesinde yapılacak bir nükleer saldırı ile harekâtın hızının artırılması ve ABD'nin kısa bir sürede geniş çaplı bir nükleer saldırıya girip girmemeye karar vermeye zorlanmasıydı. Sovyet askeri planlamacılarına göre böyle bir durumda kullanılacak nükleer silahlar, SSCB ile ABD arasında büyük ölçekli bir nükleer savaşa dönüşmeyecekti (Fedorov, 2009). Çünkü nükleer silahların kullanılması sonucunda ortaya çıkacak büyük yıkım ile bu silahların kullanımı ile elde edilmek istenen siyasi amaç arasındaki orantısızlık, siyasi-askeri liderleri nükleer silahları kullanmaktan alıkoyacaktı (Nye ve Welch, 2011:17). İkinci kullanım senaryosu ise ABD'ye yönelik büyük çaplı bir Sovyet nükleer saldırısı ya da ABD'nin ilk nükleer saldırısına karşılık yapılacak bir nükleer saldırıydı (Fedorov, 2009).

Ancak bahse konu Sovyet nükleer doktrini, RF askeri planlamacıları tarafından Soğuk Savaş sonrası stratejik ortamın değişmesi nedeniyle terk edilmiştir. RF askeri planlamacıları nükleer silahların "sınırlı" kullanımı prensibini benimsemiştir. RF bu yaklaşımla üstün konvansiyonel kuvvetlere sahip düşmanın saldırısını nükleer savaşa ya da büyük ölçekli bir konvansiyonel savaşa dönüşmeden caydırmak ya da sona erdirmek istemektedir. SSCB'nin aksine RF asıl tehdidi uzun menzilli hassas güdümlü silahların kullanıldığı, sınırlı hedeflere yönelmiş, hava ve füze saldırılarından beklemektedir. RF'nin askeri literatürü ve tatbikat senaryoları incelendiğinde stratejik ya da taktik nükleer silahlarını sınırlı olarak harekâtın başında kullanarak düşmanı şu ikilem ile karşı karşıya bırakmaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır: Askeri harekâtı durdurmak ve yenilgiyi kabul etmek ya da nükleer silahlarla karşılık vererek sonuçları büyük yıkıma neden olacak bir nükleer savaşa başlamak. Rus askeri literatüründe bu

⁴⁷ Utku Yapıcı, Soğuk Savaşın gerçekte SSCB'nin ABD'ye rakip ekonomik ve ideolojik sisteminin çökmesi açısından kısmen sona erdiğini, iki tarafında nükleer kapasitesini sürdürdüğünü, dolayısıyla gelecekte ortaya çıkabilecek yeni bir Soğuk Savaşın zemininin sürekli var olduğunu ifade etmektedir (Yapıcı, 2011).

taktik, silahlı çatışmanın sönümlendirilmesi (de-escalation of armed conflict) olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda caydırıcılık sağlamak maksadıyla düşman derinliklerinde seçilmiş nüfus yoğunluğu az hedeflerin sınırlı sayıda stratejik nükleer füzelerle ya da cephe hattında bulunan düşmanın daha fazla sayıda taktik nükleer füzelerle ateş altına alınması öngörülmektedir (Fedorov, 2009). Bu düşüncenin bir sonucu olarak RF'nin 1993 tarihli ilk askeri doktrinde SSCB'nin nükleer silahları ilk kullanan olmama taahhüdü geri çekilmiştir.

RF'nin BMGK'da sahip olduğu daimi üyeliğe ilave olarak nükleer güç kapasitesi günümüzde ve yakın gelecekte uluslararası alandaki büyük güç statüsünün en önemli dayanağıdır (Koskoshin, 2006). RF diğer tüm alanlarda dünyanın diğer büyük güçleri karşısında geride kalsa da, nükleer silah kapasitesi bakımından hepsinden üstündür. RF sahip olduğu 8.000 nükleer silah başlığı ile dünyada en büyük nükleer silah stoğuna sahip devlettir. Moskova bu üstünlüğü sürekli olarak korumaya çalışmaktadır. Çünkü bu durum uluslararası ilişkilerde RF'ye büyük bir prestij sağlamakta, küresel ve bölgesel düzeyde diğer devletlerin dış politikalarını etkilemesine olanak tanımaktadır. RF sadece nükleer silah alanında ABD ile rekabet edebilecek durumda ve hatta üstündür. ABD ile stratejik dengenin korunmasında nükleer silahların RF için büyük önemi bulunmaktadır. Ayrıca RF sahip olduğu nükleer silah kapasitesi ile ABD'ye yönelik varoluşsal tehdit yaratabilecek dünyadaki tek devlet konumundadır (Shoumikhin, 2011:99). Dugin, ABD ve RF arasındaki stratejik dengenin korunmasının yeni Rus İmparatorluğu'nun siyasi planlarını ulaşılabilir kıldığını belirtmektedir. Stratejik dengenin ABD lehine bozulduğu gün Rusya sıradan bölgesel bir güce dönüşecektir. Bu çerçevede RF Silahlı Kuvvetleri'nde öncelik nükleer ve uzay silahları olmalıdır (Dugin, 2014:97). Ayrıca Moskova, Çin gibi her alanda hızla gelişmekte olan bir güce karşı nükleer silah açısından çok büyük üstünlüğe sahiptir (Klein, 2009:21).

Nükleer silahların RF'nin askeri güvenliğine yaptığı katkılar çok çeşitlidir. RF'nin sahip olduğu nükleer silahlar öncelikli olarak diğer nükleer silah sahibi devletlerin RF'ye yönelik nükleer saldırısını engellemektedir. İkinci olarak RF'nin konvansiyonel zayıflığını telafi etmektedir.⁴⁸ Bu iki şekilde gerçekleşmektedir. Bir yandan RF ile konvansiyonel olarak savaşmak isteyen bir devlet Moskova'nın savaşı nükleer düzeye çıkarıp çıkarmayacağı endişesi taşıyacağından caydırıcılık sağlamaktadır. Diğer

⁴⁸ Soğuk Savaş döneminde SSCB, NATO'nun konvansiyonel kuvvetlerine göre üstün durumda idi. Ancak SSCB'nin ortadan kalkmasının ardından RF için durum tam tersine dönmüş ve NATO konvansiyonel açıdan üstünlüğü ele geçirmiştir. ABD ve NATO'ya ilave olarak Çin'de konvansiyonel gücünü artırmıştır. Tüm bunların sonucu olarak RF askeri stratejisinde nükleer silahlara olan yönelim artmıştır (Klein, 2009:21).

yandan ise nükleer silahlar önemli hedefleri konvansiyonel silahlara nazaran daha etkili olarak imha etmektedir. Üçüncü olarak RF açısından nükleer silahlar ile ABD'nin askeri gücüne karşı dengede bulunmak mali açıdan daha az maliyetlidir. Çünkü ABD ile konvansiyonel açıdan eşitliğe ulaşmaya çalışmak RF'nin ekonomik kapasitesini aşmaktadır. Dördüncü olarak Moskova, ABD'nin kurmaya çalıştığı füze savunma sistemini etkisiz kılacak derecede nükleer silaha sahip olmak istemektedir (Weitz, 2011:365-366).

Nükleer silahların RF'nin askeri güvenliğindeki önemine karşın Moskova bu dönemde nükleer silahların azaltılması ve silahsızlanma konularına da büyük önem vermiştir. Moskova'nın bu politikasının arkasında yatan nedenlerden ilki içinde bulunduğu ekonomik durum nedeniyle ABD ile silahlanma yarışına girmek istememesi, diğeri ise ABD'ye füze savunma sistemine gerek olmadığı yönünde baskı yapmak istemesidir (Oğuz, 2001).

2.3.2.4.1 Askeri Reform Çabaları

Varşova Paktı ve SSCB'nin dağılması üzerine Sovyet askerlerinin Doğu Avrupa'dan çekilerek RF'ye yerleştirilmesi, silah ve teçhizatın depolanması ve imhası büyük sorunlara yol açmıştır. Bunların yanında çok sayıda askeri birliğin ülkeye dönmesinin yıkıcı sosyal ve ekonomik sonuçları olmuştur. Çok sayıda ordu mensubu yaşam alanları ve aileleri için eğitim ve sağlık hizmeti olmaması nedeniyle ordudan istifa etmiştir. RF Genelkurmay Başkanlığı'na göre 1991-2002 yılları arasında 400.000 subay Ordu'dan ayrılmıştır. Askerlik hizmeti ile mükellef vatandaşların ise orduya katılımı düşük seviyede gerçekleşmiştir. 1994 yılında yükümlülerin %27'si askerlik hizmetini yerine getirirken, 1998 yılında bu oran %17'ye düşmüştür. Ordu'ya katılımın düşük olmasına eğitim, sağlık, ailesel sorunlar, hapiste olma ve Rusya'nın demografik yapısındaki düşüş etki etmiştir. Silahlı Kuvvetlerin silah, teçhizatı ile eğitim seviyesi giderek kötüleşmiştir (Haas, 2011:7-8).

Yeni kurulan RF Ordusu'nda büyük disiplinsizlik yaşanmış, ekonomik sorunlar nedeniyle reforma ayıracak kaynak bulunamamıştır. Süreç içerisinde kabul edilen resmi askeri doktrin ve konseptlerde askeri reformla ilgili belirtilen hususlar ise konseptsel öngörülere dayanmış, yapısal sorunlara çözüm getirememiştir. RF Ordusu'nun reforma tabi tutulması sürekli olarak dile getirilmiş ve gündemde tutulmuş ise de siyasi öncelik konusu yapılmaması, yeterli kararlılık gösterilmemesi, ekonomik

kaynak yetersizliği ve ordu içerisindeki geleneksel kanadın direnci sonucu gerçekleştirilememiştir (Asker, 2012).

RF Silahlı Kuvvetleri 1992 yılında kurulduğunda kara, hava, hava savunma, deniz ve stratejik füze kuvvetleri adıyla beş kuvvetten oluşmuştur. Ancak savunma bütçesinin düşüklüğü ve askeri organizasyonda yapılan değişiklikler nedeniyle 2001 yılında kuvvet yapısı; kara, hava ve deniz kuvvetleri olacak şekilde üçe indirilmiştir. Hava Savunma Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri ile birleştirilmiş, Stratejik Füze Kuvvetleri ise Genelkurmay Başkanlığına doğrudan bağlı bir kuvvet haline getirilmiştir (Haas, 2011:9-10).

Rus Ordusu geleneksel olarak sayısal üstünlüğü esas alan bir anlayışa sahip olmuştur. Sahip olunan sayısal üstünlük, savaş kabiliyetinin önemli bir bileşeni olarak görülmüştür. Buna karşın 1992 yılından 1999 yılına kadar yürütülen reform çalışmalarında asker sayısı kademeli olarak düşürülmeye çalışılmıştır. 1990'lı yılların başında itibaren Rus Ordusu Avrupa'da bulunan üslerinden büyük çapta alınan Batı ekonomik yardımı ile çekilebilmiştir. RF Silahlı Kuvvetlerinin mevcudu 4 milyondan 1 milyon seviyesine indirilmiştir (Çizelge-3) (Gratz, 2014:1).

Çizelge-3 SSCB ve RF Savunma Bakanlığı Personel Mevcutları (Haas, 2011:10).

YIL	SAVUNMA BAKANLIĞININ TOPLAM MEVCUDU
1990 (SSCB)	3.988.000
1991 (SSCB)	3.400.000
1992	2.720.000
1993	2.030.000
1994	1.714.000
1995	1.520.000
1996	1.270.000
1997	1.240.000
1998	1.159.000
1999	1.004.000

Bu dönemde Ordu'nun üst kademesinde silahlı kuvvetlerin gelişimine yönelik bir tartışma yaşanmıştır. RF Genelkurmay Başkanı Anatoly Kvashnin konvansiyonel kuvvetlerin harbe hazırlık seviyesinin yükseltmeye ve Genelkurmay Başkanlığının etkisini Savunma Bakanlığı karşısında artırmaya çalışmıştır. Buna karşın Savunma Bakanı Igor Sergeyev nükleer silahlara öncelik vermek istemiştir. Bu çatışmadan ilkin Kvashnin galip çıkmış görünse ve 2001 yılında Sergeyev, RF'nin ilk sivil kaynaklı

Savunma Bakanı olan Sergey İvanov'a koltuğunu devretse de, Putin 2004 yılında Kvashnin'i görevden alarak büyük nükleer tartışmaya son vermiştir (Clunan, 2009:199). Bu kapsamda nükleer silahların üstünlüğü vurgulanmış ve Stratejik Füze Kuvvetleri diğer kuvvetlere yönelik bütçe kısıtlamalarından etkilenmemiştir. Buna karşılık Kara Kuvvetleri'nde 2/3 oranında, Deniz Kuvvetleri'nde ise ½ oranında bütçe kısıntısına gidilmiştir (Haas, 2011:9-10). 1996 yılında hazırlanan ve ilk olan Devlet Silahlanma Programı-2005'te (DSP)⁴⁹ hedeflenenin ancak %20'sine ulaşılabilmiştir (Haas, 2011:3)

Diğer yandan 1990'lardan itibaren Rus siyasi-askeri eliti tarafından 1991 yılı Çöl Fırtınası, 1999 yılı Müttefik Güç Harekâtı gibi Batı'nın gerçekleştirdiği askeri harekâtlar ile RF'nin Çeçenistan'dan elde ettiği tecrübeler çerçevesinde RF Ordusu'nda reform çalışmaları tartışılmıştır. Rus askeri teorisyenleri; yüksek teknolojinin kullanıldığı, uzaktan angajmana dayalı altıncı nesil savaşın yürütülmekte olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çerçevede Sovyet döneminden kalan bir yapı, silah ve teçhizat stoku ile RF Ordusu'nun ABD ve NATO ile baş edemeyeceği ya da asimetrik bir mücadelede başarısız olacağı tespiti yapılmıştır (Gratz, 2014:1).

2.3.2.4.2 Kolektif Güvenlik Anlaşması

KGA, 15 Mayıs 1992 tarihinde RF, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından Taşkent'te imzalanmıştır. Anlaşmaya 1993 yılında Gürcistan, Azerbaycan ve Belarus katılmıştır. Anlaşmanın 4. maddesinde taraflardan birine diğer bir devlet ya da devletler grubu tarafından saldırıda bulunulması durumunda, bu saldırının anlaşmaya taraf tüm devletlere yapılmış sayılacağı ve BM Anlaşması'nın 51'inci maddesinde belirtilen meşru müdafaa hakkı kapsamında askeri yardım da dahil olmak üzere gerekli tüm yardımın yapılacağı belirtilmektedir.⁵⁰ Adından da anlaşılacağı üzere ortak savunmaya yönelik bir ittifak anlaşmasıdır. Anlaşma çerçevesinde taraf devletler birbirlerine tehdit oluşturacak hiçbir askeri ittifak ya da devletler grubuna katılmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. RF yakın çevre olarak tanımladığı bölgede askeri güvenlik açısından belirleyici rolünü bu anlaşma ile hukuki hale dönüştürmüştür (Tellal, 2013:78).

Anlaşma, 11. maddesi gereği 5 yıl süre ile geçerli olup, taraf devletler 6 ay önceden bildirimde bulunmak koşuluyla anlaşmadan çekilebilmektedir. Bu kapsamda

⁴⁹ RF'nin 10 yıl boyunca silah tedariki, askeri araştırma geliştirme ve modernizasyon kapsamında icra edilecek faaliyetleri içeren ilk 5 yılı detaylı olarak hazırlanan dokümandır.

⁵⁰ Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın tam metni için bkz. **Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities.** (2005). (A.Melville, T.Shakleina, Ed). Central European University Press, Hungary, 9-12.

1999 yılında süresi dolan anlaşmadan Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan çekilmiştir. 1990'lı yıllar boyunca bahse konu anlaşmanın bir örgüte dönüşmemesi ya da taraflar arasında askeri ilişkilerin derinleştirilememesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle RF'nin belirleyici etkinliği ve ağırlığı, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin çıkarları ile zaman zaman çatışmıştır. Moldova, Ukrayna ve Türkmenistan'ın başından beri kolektif güvenlik anlayışına karşı çıkmaları, gönülsüz bir şekilde anlaşmaya taraf olan Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan'ın ise çıkarları ile uyumsuzluk göstermesi üzerine anlaşmadan çekilmeleri başarısızlığın diğer nedenleridir. Ayrıca RF'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz ve Çeçenistan sorununda bariz olarak ortaya çıkan askeri güçsüzlüğüne ilave olarak ABD'nin 1996 yılından itibaren "Önce Rusya" politikasını terk etmesi, kolektif güvenlik bağlamında etkili bir işbirliğini engelleyen nedenler olarak ortaya çıkmıştır (Tellal, 2013:78-79).

Anlaşmadan çekilen devletlerin haricinde bulunan altı devlet 2 Nisan 1999 tarihinde anlaşmanın süresinin uzatılmasına yönelik bir protokol imzalamışlardır. Tacikistan'ın Afganistan sınırında Taliban'ın etkinliğinin artması üzerine KGA çerçevesinde Tacikistan'a yardım yapılması kararlaştırılmıştır (Tellal, 2013:79).

2.4 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

RF, SSCB'nin çöküşü sonrası büyük bir siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve ideolojik çöküş yaşamıştır. Moskova başlangıçta eski SSCB üyesi devletlerin BDT çerçevesinde ortak savunmasını öngörürken diğer devletlerin ulusal ordularını kurmaları sonucunda kendi ulusal ordusunu tesis etmiştir. BDT çerçevesinde ortak savunmayı gerçekleştiremeyen RF, KGA ile eski Sovyet coğrafyasında kolektif güvenlik sistemini kurmuştur. RF, SSCB'nin konvansiyonel ve nükleer gücünün büyük kısmını devralmıştır. Ancak RF'nin devraldığı bu askeri güç silah ve teçhizat olarak eski, silahlı kuvvetlerin mevcudunun yüksek olmasına rağmen birliklerin çoğu çekirdek ve sefer durumundaydı. İdeolojik rekabetin sona ermesi ile Batı'dan algılanan tehdit seviyesindeki düşüş ve ekonominin kötü durumda olması büyük bir ordunun idame ettirilmesini hem imkânsız hemde gereksiz hale getirmekteydi. RF bu dönemde dış tehditten çok, iç tehdit ve eski Sovyet coğrafyasındaki yerel çatışmaları tehdit olarak algılamıştır. RF'nin küresel ölçekte düşen tehdit algısı, 1993 yılı Askeri Doktrini'ne RF'nin hiçbir devleti düşman olarak görmediği şeklinde yansımıştır. Ancak RF ile NATO arasındaki konvansiyonel dengenin RF aleyhine bozulması üzerine Moskova nükleer silahları ilk kullanan olmama taahhüdünü geri çekmiştir. RF bu dönemde Doğu Avrupa'dan askeri birliklerini tamamen çekmiş, Ukrayna, Beyaz Rusya ve

Kazakistan'daki nükleer silahların bünyesinde toplanması için çalışmalara hız vermiştir. Moskova, 1993 yılında “yakın çevre” doktrinini ilan ederek eski SSCB coğrafyasını özel çıkar alanı olarak belirlemiştir.

Kuzey Kafkasya'da yıllardır Moskova ile sıkıntılı ilişkiler içinde olan Çeçenistan, SSCB'nin dağılması sürecinde Yeltsin ve Gorbaçov arasında yaşanan güç mücadelesi ve merkezi otoritenin zayıflaması sonucunda bağımsızlığını ilan etmiş ve Federasyon Anlaşması'nı imzalamamıştır. İlk dönemde yaşanan kaos ortamı nedeniyle etkili önlem alamayan Yeltsin, 1993 yılında Parlamento ile giriştiği güç mücadelesini kazanması ve Tataristan ile bir anlaşma imzalayarak Federasyona dahil etmesi sonrasında dikkatini Çeçenistan'a yoğunlaştırmıştır. Dolaylı ve doğrudan Çeçen muhalefetine verilen siyasi, ekonomik ve askeri desteğin etkili olamaması üzerine doğrudan askeri müdahale kararı alınmıştır. Alınan askeri müdahale kararında Çeçen ayrılıkçılığının diğer Federasyon birimlerine sıçrama tehlikesi temel neden olmuştur. Ancak RF, Çeçenistan'da umduğu gibi kolay bir askeri zafer kazanamamıştır. I. RF-Çeçenistan Savaşı, Çeçen direnişi karşısında 1996 yılında Hasavyurt Anlaşması'nın imzalanması ve RF askeri birliklerinin Çeçenistan'dan çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Anlaşma çerçevesinde Çeçenistan'ın statüsünün belirlenmesi 2001 yılına bırakılmıştır.

ABD Soğuk Savaşın galibi olarak ortaya çıkan tek kutuplu uluslararası ortamda hegemonyasını sürdürmek için çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu çerçevede NATO'nun varlığının korunması ve genişlemesi Avrupa güvenliğinin temeli olarak görülmüştür. ABD, RF'nin yeni bir karşıt güç oluşturma çabasına girişmemesi ve nükleer silahların kontrol altında tutulabilmesi maksadıyla “Önce Rusya” politikası izlemiş, ancak bu politika 1995 yılından sonra terkedilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda NATO'nun genişlemesi gündeme alınmış, Bosna'ya NATO ile müdahale edilmiştir. Bu dönemde NATO'nun genişlemesinin bir gerçeklik olduğunun ortaya çıkması üzerine NATO-RF Kurucu Senedi imzalanarak NATO-RF Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştur. Moskova, NATO'nun yeni üyelerinin topraklarına nükleer silah ve büyük askeri birlikler yerleştirmemesi konularında güvence alarak NATO'nun genişlemesine rıza göstermek zorunda kalmıştır. NATO'nun 23 Mart 1999 tarihinde Yugoslavya'ya yönelik başlattığı Müttefik Güç Harekâtı, RF'nin ABD, NATO ve genel olarak Batı ile olan ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. NATO üyesi devletlerin savaş uçaklarının Moskova'nın muhalefetine ve BMGK kararı olmamasına rağmen Yugoslavya'yı bombalaması, NATO'nun mevcut hali ile RF'ye ve çıkarlarına yönelik tehdit teşkil ettiği konusunda Moskova'da tüm siyasi kesimlerin görüş birliğine varmasına neden olmuş, Atlantikçi kesimin etkinliği tamamen ortadan kalkmıştır. NATO'nun yeni stratejik konsept ile alan

dışı müdahale kavramını benimsemesi, ayrıca üç Doğu Avrupa devletini üye olarak kabul etmesi RF'nin tehdit algısını artırmıştır. Bu olaylar sonrasında NATO ve NATO'nun genişlemesi her daim RF için bir tehdit olarak algılanmıştır. Diğer yandan RF'nin süper güç statüsünde sahip olduğu tek unsur olan stratejik nükleer füze kabiliyetini etkisiz kılma potansiyeline sahip Balistik Füze Savunma Sistemi projesinin Vaşington tarafından yeniden canlandırılması Moskova'yı oldukça rahatsız etmiştir.

Bu dönemde RF ile AB arasında 1994 yılında SOİA imzalanmış, ancak I. RF-Çeçenistan Savaşı nedeniyle 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. AB bu dönemde demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin RF'de yerleşmesi ve Moskova'nın Avrupa güvenliğine entegre olması için değerlere dayalı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu kapsamda TACIS ile RF'ye ekonomik yardımda bulunulmuştur. RF ise AB ile ekonomik ve ticari ilişkilerini artırmaya çalışmıştır. İlişkilerdeki sorunlu alanlardan en önemlisi RF'nin Çeçenistan politikası olmuştur. AB insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle Moskova'yı sıkça eleştirmiştir. 1999 yılında RF'ye yönelik AB Ortak Stratejisi kabul edilmiş ve RF stratejik ortak olarak tanımlanmıştır. RF, AB ile ilişkilerin eşitlik prensibi çerçevesinde diğer devletlerden farklı yürütülmesine önem vermiştir. RF, çok kutuplu dünya görüşü çerçevesinde AB'nin, ABD ile ortaklığının zayıflamasını ve AB'nin dünya siyasetinde etkin bir rol oynamasını desteklemiştir.

RF'de Atlantikçi akımın hüküm sürdüğü dönemde Çin ile ilişkiler, sınır sorunlarının çözümü ve silah satışı konularına yoğunlaşmıştır. Bu dönemde her iki devletin birbirlerine karşı duyduğu tehdit algılaması ortadan kalkmıştır. Ancak RF'nin ABD'nin tek kutupluluğundan ve Bosna Savaşı'na yönelik NATO müdahalesinden duyduğu rahatsızlık, NATO'nun genişleyeceğinin ortaya çıkmış olması ve RF siyasi elitinde Avrasyacıların etkisinin artması sonucunda Çin ile stratejik yakınlaşma yaşanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan yakınlaşmanın diğer önemli nedenlerini sınır güvenliğinin sağlanması, terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadele oluşturmuştur. RF, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan devletlerinden oluşan Şangay Beşlisi ilişkilerin ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur.

1990'lı yıllara damga vuran Rus lider şüphesiz Yeltsin olmuştur. Yeltsin, Komünist rejimi ve SSCB'yi yıkmakta büyük bir başarı göstermiş ancak yerine kurulan RF'nin tesisinde büyük sıkıntı yaşamıştır. Yeltsin'in ekonomik ve siyasi politikaları kaos ve istikrarsızlığı beraberinde getirmiş, sağlanamayan siyasi istikrar, zayıf ekonomi ve merkezi güç nedeniyle Yeltsin bir çok kesimin desteğini sağlamak durumunda kalmıştır. Sağlık durumunun bozuk olması, alkole zaafı ile Atlantikçilik ve Avrasyacılık görüşleri

arasında gidip gelmesi, Yeltsin'in zayıf yönlerini teşkil etmiştir. Yeltsin'in oligarkların desteğine olan ihtiyacı ve yakın çevresine yönelik yolsuzluk iddiaları da iktidarı sarsan diğer gelişmeler olmuştur.

Moskova, Yeltsin döneminin başında tamamen Batı ile uyumlu hatta bağımlı olarak nitelenebilecek politikalar izlemiştir. SSCB'nin son döneminin devamı niteliğinde olan bu dönemde Atlantikçi grubun Rus siyasi elitinde baskın olduğu görülmektedir. Kozirev'in başını çektiği bu grup, Batı ile her alanda işbirliğini geliştirmeyi esas almaktaydı. Buna karşın Avrasyacı kanat ile Komünistler, RF'nin büyük güç olduğunu ve bu durumla uyumlu politikalar izlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. 1993 yılında "yakın çevre" doktrininin ilan edilmesi ve Parlamento seçimlerinde Komünist ve Liberal Demokratların zafer kazanması ile Atlantikçi ve Avrasyacı eğilim arasındaki rekabet artmıştır. I. RF-Çeçenistan Savaşı'nın yenilgi ile sonuçlanması, 1996 yılı Başkanlık seçimleri öncesi Yeltsin'in kamuoyu desteğinin düşmesi ve komünist lider Züganov'un başkanlık seçimlerinde Yeltsin'i zorlaması ile Atlantikçi akımın lideri Kozirev Dışişleri Bakanlığı görevinden alınmış ve çok kutuplu dünya düzenini savunan Primakov, Çin ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

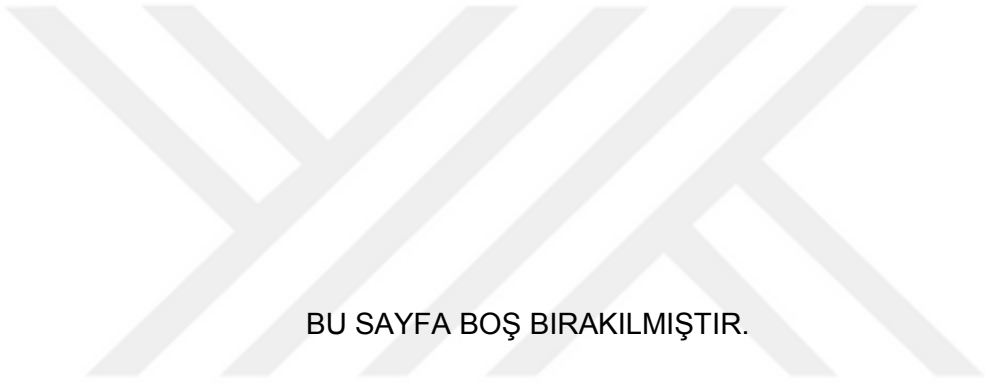
Yeltsin döneminde RF'nin nükleer silahlar dışında siyasi, askeri ve ekonomik olarak büyük güç statüsünü destekleyecek milli güç unsurları bulunmamaktaydı. Bu nedenle Moskova'nın uluslararası siyasi ve diplomatik çabaları sonuç vermekten uzak ve reaksiyoner tarzdaydı. İç politikada ise Federasyon Anlaşması ile farklı federal birimler eşit statüde gösterilmiş olsa da gerçekte farklı ayrıcalık ve haklara sahiptiler. Çoğu federal birim, anayasa ve federal yasalara aykırı kanunlar çıkarmaktaydı.

Ekonomik alanda uygulamaya konulan şok terapi programı ile serbest piyasa ekonomisine geçilmiş, özelleştirme programları ile değerinin çok altında maliyete büyük tesislere sahip olan az sayıda oligark olarak tanımlanan zümre ortaya çıkmıştır. Bu gruplar aynı zamanda siyaset üzerinde de etkili olmuşlardır. Toplumun geri kalanı ekonomik refah ve zenginlikten yoksun olmuştur. RF bu dönemde IMF ve dış kaynaklardan alınan borçlarla ayakta kalabilmiştir. 1998 yılında meydana gelen kriz ile ekonomi çökmüştür. RF'nin ekonomik çöküşünde dünyada düşen petrol fiyatları ve gerçekleştirilemeyen ekonomik reformlar etkili olmuştur.

Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık RF'nin askeri gücüne de yansımıştır. Gerekli reformların yapılamaması sonucu silah, teçhizat ve malzeme yenilenememiş, maaş ve sosyal hakların zayıflığı, yolsuzluk ve disiplinsizliklerin artmasına neden olmuştur.

Ayrıca Doğu Avrupa'dan çekilen birliklerin iskân ve iaşesi sorun yaratmıştır. RF'nin askeri gücünün zayıflığı, I. RF-Çeçenistan Savaşı'nda sergilenen kötü performans ile ortaya çıkmıştır. Çeçenistan'a karşı sahip olduğu teknolojik ve sayı üstünlüğüne rağmen gerekli siyasi kararlılığın gösterilememesi, Çeçen gücünün küçümsenmesi nedeniyle askeri açıdan başarı sağlanamamıştır. RF bu dönemde konvansiyonel zayıflığa bağlı olarak askeri güvenlik açısından tamamen nükleer silahlara dayanmıştır. 1999 yılında bazı Çeçen grupların Dağıstan'a saldırması ve RF'nin farklı şehirlerinde patlayan bombalar nedeniyle II. RF-Çeçenistan Savaşı başlatılmıştır. Bu süreçte adım adım RF'nin önemli kademelerinde görev yapan Vladimir Putin önce Başbakanlık görevine ardından geçici olarak Devlet Başkanlığı görevine atanmıştır.

RF bu dönemde içinde bulunduğu siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal problemler nedeniyle Çeçenistan gibi iç güvenlik sorunlarını dahi çözmemiştir. Bu kapsamda NATO'nun genişlemesi, Balistik Füze Savunma Sistemi, Bosna ve Kosova müdahaleleri gibi konularda kendi çıkarlarının ABD ve Batı tarafından dikkate alınmasını sağlayamamıştır. Etkileyemediği ABD ve Batı politikalarına son tahlilde dahil olmaya ve süreç dışında kalmamaya çaba göstermiştir.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ (2000-2008) ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (TOPARLANMA VE RESTORASYON DÖNEMİ)

3.1 PUTİN DÖNEMİ (2000-2008) GÜVENLİK DOKÜMANLARININ ANALİZİ

3.1.1 2000 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti⁵¹

2000 yılında yayımlanan Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini tetikleyen nedenlerin tümü NATO ve faaliyetlerine yöneliktir. Bunlardan ilki NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik gerçekleştirdiği "Müttefik Güç Harekâtı"⁵² olmuştur. İkinci neden NATO'nun Nisan 1999'da kabul ettiği yeni stratejik konsepttir. Bu konseptte göre NATO'nun kolektif savunma sistemine dayanan "5. Madde" sorumlulukları dışında "alan dışı müdahale" kavramı ortaya konmuştur. Bu çerçevede NATO'nun görevi sadece üye devletlerin topraklarını savunmak olmayacak, ittifak gerekli gördüğünde sorumluluk alanı dışındaki coğrafi alanlarda etnik ve bölgesel çatışmalara müdahale edebilecekti. İttifakın alan dışı görevlerinde kriz yönetimi ve barışı koruma operasyonlarına ağırlık verilecekti. Üçüncü neden ise NATO'nun 50. kuruluş yıl dönümünde Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ni üyeliğe kabul etmesidir. Ayrıca Çeçenistan'a yönelik yeni bir Rus askeri müdahalesi olasılığı ve NATO'nun buna müdahale edip etmeyeceği Moskova'da siyasi ve askeri liderler arasında tartışılmaktaydı.⁵³

Bu esnada sürpriz bir gelişme yaşanmıştır. Bosna Hersek'te NATO Uygulama Kuvveti'nde (IFOR-Implementation Force) görevli 200 personelden oluşan Rus hava indirme birliği, Kosova'nın Priştine havaalanına çıkarma yapmıştır. RF Silahlı Kuvvetleri'nin bu harekâtı, birçok kesim tarafından Rus siyasi iradesinin Soğuk Savaş sonrası ilk askeri teşebbüsü olarak nitelendirilmiştir.⁵⁴

⁵¹ 2000 Yılı RF Ulusal Güvenlik Konsepti'nin İngilizce çevirisinde (Brannon, 2009:243-268) kaynağından faydalanılmıştır. 2000 Yılı RF Ulusal Güvenlik Konsepti'ne atıf yapılırken, "2000" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler önce bölüm numarası, sonrasında ise bulunduğu paragrafın sırası ile ifade edilmiştir.

⁵² Müttefik Güç Harekâtı, 24 Mart-9 Haziran 1999 tarihleri arasında 78 gün sürmüştür. Kara harekâtı icra edilmeden sadece hava harekâtı ile Belgrad yönetiminin Kosova politikası değiştirilmiş ve siyasi sonuca ulaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Çevikbaş, 2011).

⁵³ "Bugün Yugoslavya, yarın Rusya" düşüncesi Rusya liderleri ve toplumunda NATO'nun Yugoslavya harekâtından sonra beliren en önemli korku olmuştur (Arbatov, 2000).

⁵⁴ Diğer askeri teşebbüste çok gecikmemiştir. RF Savunma Bakanlığı, 21 Haziran 1999'da, Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirilen ilk geniş çaplı tatbikat olan Zapad-99'u (Batı-99) duyurmuştur. Tatbikatın senaryosu; Belarus'un Batı tarafından bir saldırıya maruz kalması, RF'nin müttefikini korumak için gerçekleştirdiği konvansiyonel harekâtın başarısız kalması ve çatışmanın ölçeğinin düşürülmesi için nükleer silah kullanılmasını içermekteydi (Kipp, 2011:98).

Bu dönemde RF'nin geleceğini ve güvenlik politikasını etkileyen çok önemli siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Eski bir KGB subayı olan Vladimir Putin, Temmuz 1998'de Federal Güvenlik Servisi Başkanı, Mart 1999'da RF Güvenlik Konseyi Sekreteri olmuştur. Daha sonra Başbakan olan Putin önce vekaleten sonra ise seçilmiş olarak RF Devlet Başkanlığı görevini üstlenmiştir (Kipp, 2011:96-99). Bu esnada 1999 yılında Moskova ve diğer Rus şehirlerinde meydana gelen terör saldırıları ile Çeçen grupların Dağıstan'a saldırması üzerine, II. RF-Çeçenistan Savaşı resmi adıyla "terörle mücadele operasyonu" başlatılmıştır (Sapmaz, 2013).

BDT çerçevesinde 1990'larda bazı askeri sorunlara çözüm bulunabilmiştir. Eski SSCB coğrafyası nükleer silahlardan arındırılmış, RF ile Ukrayna arasındaki Karadeniz Donanması'nın paylaşımı sorunu çözülmüş ve barış gücü operasyonları ile etnik çatışmalarda şiddetin büyümesi engellenmiştir (Tellal, 2013:231). Meydana gelen uluslararası gelişmeler, RF'nin 2000 yılı güvenlik dokümanlarında uluslararası ve dış tehditlere daha fazla odaklanılmasına neden olmuştur (2000, Giriş, 1).

RF Güvenlik Konseyi, 2000 yılı RF Ulusal Güvenlik Konsepti'ni 24 numaralı kararname ile onaylamış, RF Devlet Başkanı 10 Ocak 2000 tarihinde imzalayarak kanun olarak yayımlanmıştır (National Security Concept of the Russian Federation [2000]). Konsept'te "Dünya Toplumu İçerisinde Rusya" başlığı altında uluslararası ilişkiler sisteminin dinamik bir dönüşüm geçirdiği, iki kutuplu çatışmanın bitmesi ile birbirini dışlayan iki eğilimin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bunlardan ilki, bazı devletlerin ve meydana getirdikleri birliklerin ekonomik ve siyasi açıdan güçlenme ve uluslararası faaliyetlerde çok taraflı mekanizmaları geliştirme trendidir. RF bu kapsamda çok taraflı dünya ideolojisinin gelişimini kolaylaştıracaktır. İkinci eğilim ise ABD liderliğinde Batılı gelişmiş devletlerin hâkimiyetine dayalı bir uluslararası ilişkiler yapısı yaratma ve uluslararası hukukun bütün normlarını ihlal ederek, her şeyden öte askeri güç kullanarak, küresel siyasetin temel sorunlarına tek taraflı çözüm getirme eğilimidir (2000, 1).

Konsepte göre, askeri gücün uluslararası ilişkilerdeki önemi devam edecektir. Karmaşık uluslararası duruma ve iç sorunlarına rağmen Rusya; ekonomik, teknolojik, askeri potansiyeli ve Avrasya kıtasındaki konumu ile dünya politikasında etkin rol oynamaya devam edecektir. RF gelecekte dünya ekonomisi ile daha sıkı bir

bütünleşme sağlamak için uluslararası ekonomik ve mali kurumlarla işbirliğini geliştirecektir (2000, 2).

Konsept bazı devletlerin, RF'nin siyasi, ekonomik, askeri ve diğer alanlarda durumunu zayıflatmak için gayretlerini artırdığına işaret etmektedir. Dokümana göre ihtilafli durumlarda dâhil olmak üzere uluslararası ilişkiler sorunları ele alınırken, RF'nin menfaatlerini görmezden gelme teşebbüsleri, uluslararası güvenlik ve istikrarı tehlikeye atabilir ve uluslararası ilişkilerde devam eden olumlu değişiklikleri yavaşlatabilir. Devletler ötesi bir karakteri olan ve dünyadaki istikrarı tehdit eden terörizm sorunu, RF dâhil birçok devlette büyümektedir (2000, 3, 7).

“RF'nin Milli Menfaatleri” bölümünde, milli menfaatlerin yerine getirilmesinin ancak istikrarlı bir ekonomik kalkınma ile mümkün olduğu, bu kapsamda RF'nin ekonomik alandaki menfaatlerinin çok önemli olduğu ifade edilmiştir. Konseptte RF'nin uluslararası menfaatleri; egemenliğinin güvence altına alınması, büyük bir devlet ve çok kutuplu dünyanın etkili merkezlerinden biri olarak yerinin sağlamlaştırılması, tüm devletler, örgütler ve en önemli olarak BDT ve RF'nin geleneksel ortakları ile eşitlik ve karşılıklı fayda esasına dayalı olarak ilişkilerin geliştirilmesi şeklinde belirtilmiştir (2000, 4). Askeri alanda milli menfaatler ise; devletin bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, RF ve müttefiklerine yönelik askeri bir saldırının engellenmesi ve devletin demokratik gelişimi için barış şartlarının oluşturulması şeklinde açıklanmıştır (2000, 2, 11).

“RF'nin Ulusal Güvenliğine Yönelik Tehditler” başlığı altında uluslararası alanda öngörülen başlıca tehditler aşağıda ifade edilmiştir (2000, 3,14):

- Bazı devlet ve örgütlerin özellikle BM ve AGİT gibi mevcut uluslararası güvenlik mekanizmalarının rollerini en aza indirme gayretleri,
- RF'nin dünya üzerindeki siyasi, askeri ve ekonomik nüfuzunun zayıflama tehlikesi,
- Askeri-politik blok ve güçlerin kuvvetlenmesi ve özellikle NATO'nun doğuya doğru genişlemesi,
- RF sınırlarının yakınında yabancı askeri üs ve birliklerin konuşlanma olasılığı,
- Kitle imha silahları ve bunların atma vasıtalarının yayılması,
- BDT içerisindeki bütünleşme sürecinin zayıflaması,

- RF ve BDT'ye üye devletlerin sınırlarına yakın bölgelerde ihtilafların çıkması ve bu ihtilafların tırmanma göstermesi,
- RF'den toprak talep edilmesi.

Konsepte göre RF'ye yönelik uluslararası tehditler; RF'nin çok kutuplu bir dünyada nüfuz merkezi olarak kuvvetlenmesini engelleme, ülkenin milli menfaatlerini yerine getirmesini önleme ve Avrupa, Orta Doğu, Güney Kafkasya, Orta Asya ve Asya-Pasifik bölgesinde durumunu zayıflatma şeklinde ortaya çıkmaktadır (2000, 3, 15). Ayrıca, terörizm RF'nin uluslararası güvenliğine yönelik büyük bir tehdittir. Uluslararası terörizm RF'nin durumunu istikrarsızlaştırma maksadıyla eylemlerine devam etmektedir. Enformasyon alanında da RF'ye yönelik tehditler bulunmaktadır. Bazı ülkeler dünya enformasyon alanında hâkimiyet sağlama ve Rusya'yı ulusal ve uluslararası enformasyon açısından dışlama çabası içerisindedir (2000, 3, 16).

Konsept çerçevesinde RF'ye yönelik askeri tehdidin çapı ve seviyesi artmış bulunmaktadır. NATO'nun stratejik doktrininin BMGK kararı olmaksızın sorumluluk sahası dışında askeri güç kullanmayı benimsemesi, dünyadaki stratejik durumu istikrarsızlaştıracaktır. Bazı devletlerin artan teknolojik imkânları ile yeni nesil silah sistemleri ve askeri teçhizatı üretme ihtimalleri silahlanma yarışında yeni bir safhanın ön hazırlıkları ve düşmanlıkları sürdürme şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Konseptin bu bölümünde belirtilen hususlar, 1997 Ulusal Güvenlik Politikası'ndan farklılık göstermektedir. 1997 dokümanında iç tehditlere dış tehditlerden daha fazla önem verilmiş ve RF'ye geniş çaplı bir saldırının öngörülebilir bir gelecekte beklenmediği belirtilmiştir. 2000 yılı dokümanında ise "RF'ye yönelik askeri tehdidin çapı ve seviyesi artmış bulunmaktadır" ifadesi yer almaktadır (Cross, 2001: 30-31). Diğer yandan, yabancı istihbarat servislerinin ve örgütlerin RF topraklarında sürdürdükleri operasyonların çapı artmıştır (2000, 3, 18). Konseptte göre askeri alandaki bu olumsuz gelişmelerin çoğalması, RF'nin savunma endüstrisi ve askeri teşkilatındaki reformları sarsılmasından, milli savunmanın yetersiz finansmanından ve yasal zeminin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (2000, 3, 21).

"Ulusal Güvenliğinin Sağlanması" başlıklı bölümde RF'nin askeri güvenliğinin temin edilmesinin devlet faaliyetlerinde öncelik taşıdığı belirtilmiştir. Bu kapsamda ana hedef, ulusal savunma harcamalarını rasyonel bir şekilde yapmak ve XXI. yüzyılda ortaya çıkabilecek tehditlere karşı koyabilecek uygun reaksiyon imkânlarına sahip olmaktır (2000, 4).

Ulusal Güvenlik Konsepti'ne göre RF, savaşların ve silahlı ihtilafların önlenmesinde; siyasi, diplomatik, ekonomik ve askeri olmayan tedbirlerin alınmasını tercih etmektedir. Ancak, RF'nin milli menfaatleri ülkenin savunması için yeterli askeri gücün devamını gerektirmektedir. RF Silahlı Kuvvetleri, askeri güvenliği sağlamada temel unsurdur. RF'nin ana görevi, kendine ve müttefiklerine yönelik her çaptaki saldırıyı, nükleer silahların kullanılması dâhil her türlü tedbiri alarak caydırmaktır. RF herhangi bir saldırgan devlet ya da devletler koalisyonuna her durumda yeterli hasar vermeyi garanti eden nükleer güce sahip olmak zorundadır (2000, 4, 38-39).

Doküman kapsamında RF'nin askeri güvenliğinin sağlanmasında ana stratejik görevlerden biri BDT topluluğu üyesi devletlerin etkili işbirliğini sağlamaktır. RF'nin ulusal güvenliğinin sağlanması ile ilgili çıkarlar, belirli şartlarda dünyanın bazı stratejik bölgelerinde Rus askeri mevcudiyetini gerektirebilir (2000, 4, 42-43). Bir krizin sonlandırılmasında bütün diğer tedbirlerin kullanılması ve bunların etkisiz olması halinde silahlı bir tecavüzü defetmek ihtiyacı ortaya çıktığında nükleer silahlarda dâhil olmak üzere elde mevcut bütün imkân ve kabiliyetler kullanılacaktır. Rus vatandaşlarına ve devletin toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdidin ortaya çıkması ve anayasal düzenin şiddet kullanılarak değiştirilmeye çalışılması durumunda RF Anayasası ve federal yasalara sıkı bir şekilde bağlı kalınarak askeri kuvvet kullanılacaktır (2000, 4, 44).

1997 yılı Ulusal Güvenlik Politikası ile 2000 yılı Ulusal Güvenlik Konsepti arasında güç kullanımına yönelik bir fark ortaya çıkmaktadır. 1997 yılı dokümanında “devlet olarak varlığına yönelik ciddi bir saldırı olduğunda nükleer silahlarda dâhil olmak üzere” askeri güç kullanılması öngörülürken, 2000 yılı Konsepti'nde “bütün diğer tedbirlerin kullanılması ve bunların etkisiz olması halinde silahlı bir tecavüzü defetmek ihtiyacı ortaya çıktığında nükleer silahlarda dâhil olmak üzere” askeri güç kullanılacağı ifade edilmiştir. 2000 yılı Konsepti'nde özellikle nükleer silahların kullanım eşiği düşürülmüştür. Bu durum konvansiyonel kuvvetlerde gözlemlenen zayıflığı telafi etme amacı taşımaktadır (Brannon, 2009: 35).

3.1.2 2000 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini⁵⁵

RF Askeri Doktrini, RF Güvenlik Konseyi tarafından incelenmiş ve onaylanmış, 706 numaralı Başkanlık kararnamesi ile 21 Nisan 2000 tarihinde kanun halini almıştır (The Russian Federation Military Doctrine, 2000). Askeri Doktrin; demokratik devletin kurulduğu, karma ekonominin oluştuğu, devletin askeri teşkilatlanmasının biçimini değiştirdiği, uluslararası ilişkiler sisteminde dinamik dönüşümün yaşandığı bir geçiş döneminin belgesidir. Bu doktrin ile 1993 Askeri Doktrini geliştirilmiş ve Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti askeri alandaki hedeflere yönelik somutlaştırılmıştır. Askeri doktrin savunma amacı taşımaktadır (2000AD, Giriş).

3.1.2.1 Siyasi Temel

Doktrine göre silahlı mücadelenin araç, biçim ve tarzlarının niteliksel gelişimi, mücadele alanının genişlemesi, sonuçlarının ağırlığı ve yeni alanlara yayılması, mevcut siyasi-askeri durumu ve gelişimini belirlemektedir. Doğrudan olmayan, teması gerektirmeyen hareketlerle siyasi-askeri amaçlara ulaşma imkânı, halklar, devletler ve uluslararası barış ile istikrarın korunması açısından tehlikeli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Savaşların ve silahlı çatışmaların önlenmesi için anlaşmazlıkların ortaya çıktığı ve geliştiği ilk aşamalarda barışçı yollarla çözülmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. (2000AD, 1, 1).

Doktrin kapsamında siyasi-askeri durumu şekillendiren etkenlerin başında nükleer savaşta dâhil olmak üzere büyük çaplı bir savaş tehlikesinin azalması gelmektedir. Diğer etkenler ise bölgesel güç merkezlerinin ortaya çıkması ve güçlenmesi; etnik ve dini aşırıcılık ile bölücülüğün yükselişe geçmesi, bölgesel silahlı çatışma ve savaşların yayılması, bölgesel silahlanma yarışında gözlenen yükseliş, kitle imha silahları ile taşıma vasıtalarının yayılması ve bilgi alanındaki meydan okumaların şiddetlenmesi şeklinde ifade edilmektedir (2000AD, 1, 2).

Mevcut uluslararası güvenliği sağlama mekanizmalarını (Öncelikle BM ve AGİT) güçsüzleştirme ve göz ardı etme çabaları, siyasi-askeri durum üzerinde istikrarsızlaştırıcı etki yaratmaktadır. Bu kapsamda BMGK'nın izni olmadan, genel

⁵⁵ 2000 Yılı RF Askeri Doktrini'nin İngilizce çevirisinde (Brannon, 2009:287-309) kaynağından faydalanılmıştır. 2000 Yılı RF Askeri Doktrini'ne atıf yapılırken, "2000AD" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler önce bölüm numarası, sonrasında ise bulunduğu paragrafın sırası ile ifade edilmiştir

kabul gören prensipler ve uluslararası hukuk kurallarını göz ardı ederek "insani müdahale" aracı olarak askeri gücün kullanılması, RF tarafından tehlikeli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca silahların sınırlandırılması ve silahsızlanmaya yönelik uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin ihlali, bilgi ve diğer geleneksel olmayan araçların ve teknolojilerin saldırı (yayıma) amacıyla kullanımı, aşırı milliyetçi, dini ve bölücü terörist örgütlerin, hareketlerin ve yapıların faaliyetleri, organize suç, terörizm, silah ve uyuşturucu ticaretinin boyutlarının büyümesi ve uluslararası karakter kazanması da istikrarsızlaştırıcı etkenler olarak ön plana çıkmaktadır (2000AD, 1, 3).

Askeri Doktrinde temel dış tehditler; RF'ye yönelik toprak talepleri; RF'nin içişlerine karışılması, uluslararası güvenlik sorunlarında Moskova'nın çıkarlarını göz ardı etme çabaları ve çok kutuplu dünyanın etkili bir merkezi olarak güçlenmesine karşı çıkılması, RF ve müttefiklerinin sınırlarında silahlı çatışmaların varlığı, RF ve müttefiklerinin sınırlarında ya da çevreleyen denizlerde mevcut güç dengesini bozacak askeri grupların teşkili, RF askeri güvenliğine zarar veren blok ve ittifakların genişlemesi, RF'ye komşu dost devletlerin topraklarına BM Anlaşması'na aykırı olarak yabancı askerlerin konuşlanması şeklinde ifade edilmiştir (2000AD, 1, 4).

Ayrıca diğer devletlerin topraklarında, RF ve müttefiklerine operasyon yapmak amacıyla silahlı yapı ve grupların teşkil edilmesi, donatılması ve eğitilmesi, yabancı devlet topraklarında konuşlandırılan Rus askeri üslerine, RF ve müttefiklerinin sınırları ile açık denizlerde bulunan askeri üs ve tesislere saldırıların düzenlenmesi, RF devlet ve askeri yönetim sisteminin çalışmasını engellemek de dâhil olmak üzere küresel ve bölgesel istikrarın bozulmasına yönelik olarak; stratejik nükleer silahlar, füzesavar erken uyarı, hava savunma, uzay izleme sistemleri ile bunların harekâta hazır olmasını sağlayan nükleer cephane depolama tesisleri, nükleer güç üretim, nükleer ve kimyasal endüstriler ve diğer potansiyel tehlikeli üslerin fonksiyonlarının tahrip edilmesi, RF ve müttefiklerinin askeri güvenliğine zarar veren düşman bilgi harekâtı, yabancı devletlerde Rus vatandaşlarına ayrımcılık yapılması, özgürlükleri ve yasal haklarının baskı altına alınması ve uluslararası terörizm dış tehditler arasında sıralanmıştır (2000AD, 1, 5).

Dokümanda temel iç tehdit olarak; anayasal düzeni şiddet kullanarak devirme çabası, RF'nin birliği ve toprak bütünlüğünün bozulması, ülkenin iç siyasi durumunun istikrarsızlaştırılmasını hedefleyen yasadışı aşırı milliyetçi, dini ve bölücü terör hareketlerinin faaliyetleri, devletin federal organlarının fonksiyonlarını bozmaya yönelik faaliyetlerin planlanması, hazırlanması ve uygulanması, kamuya, ekonomiye, Silahlı

Kuvvetlere ait tesislere ya da bunların önemli servis ve iletişim altyapılarına saldırılması, yasadışı silahlı birliklerin kurulması, teçhiz edilmesi, eğitilmesi ve faaliyet göstermesi, sabotaj, terörizm ve diğer yasadışı faaliyetlerde kullanılabilecek silah, cephane, patlayıcı ve diğer materyallerin RF topraklarında yasadışı dolaşımı, RF'nin güvenliğini tehdit edecek ölçüde organize suç, terörizm, kaçakçılık ve diğer yasadışı faaliyetler belirtilmiştir (2000AD, 1, 6).

Askeri güvenliği sağlamanın en önemli hedefi, RF'ye yönelik askeri tehditleri önlemek, tecrit etmek ve etkisiz hale getirmektedir (2000AD, 1, 6). RF askeri güvenliğini sağlarken temel uluslararası hukuk ilke ve normlarının önemi yitirmesini istememekte, kendisine ve müttefiklerine karşı bir saldırıyı durdurmak maksadıyla nükleer devlet statüsünü korumaktadır. Ayrıca Beyaz Rusya Cumhuriyeti ile ortak savunma politikası yürütmekte, Birlik Devleti'ne üye devletlerin silahlı kuvvetlerini geliştirmekte, askeri yapılanma ve altyapının kullanım alanlarını koordine etmekte ve Birlik Devleti'nin savunma imkânlarının desteklenmesi amacıyla tedbirler almaktadır. KGA'nın geliştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi temelinde BDT çerçevesinde kolektif güvenlik sistemine öncelik tanımaktadır. Rusya, BM Anlaşması'na aykırı hareket etmeyen, ulusal güvenliği ve çıkarlarına zarar vermeyen tüm devletleri ortak olarak görmektedir. Bölgesel ve küresel düzeydeki askeri tehditlerin önlenmesi, tecrit edilmesi ve etkisiz hale getirilmesinde siyasi, diplomatik ve diğer askeri olmayan araçları tercih etmektedir (2000AD, 1, 7).

Doktrinde RF'nin her durumda saldırgana (bir devlet veya devletler koalisyonu) yeterli düzeyde zarar vermeyi sağlayan ve garanti eden nükleer potansiyele sahip olma ihtiyacı temel alınmaktadır. RF nükleer silahları; saldırıyı caydırma, RF ve müttefiklerinin askeri güvenliklerini sağlama ve uluslararası istikrar ve barışı sürdürme faktörü olarak görmektedir (2000AD, 1, 8).

RF kendisine ve/veya müttefiklerine karşı nükleer ve kitle imha silahlarının kullanılması ile ulusal güvenliğine yönelik kritik durum oluşturan büyük çaplı konvansiyonel bir saldırıya karşı nükleer silah kullanma hakkını saklı tutmaktadır. RF Doktrindeki bu açıklamalarla 1993 yılı Askeri Doktrininden nükleer silahlara yönelik üç noktada farklı duruş sergilemiştir. Bunlardan ilki 1993 yılı Askeri Doktrininde nükleer silahlara caydırıcılık görevi verilmişken, 2000 yılı Askeri Doktrininde askeri güvenliğini sağlama ve uluslararası istikrar ve barışı sağlama görevi verilmiştir. Kullanılan geniş kapsamlı ve yoruma açık ifadeler, RF'nin kendisine doğrudan tehdit oluşturmeyen bir durumda dahi nükleer silahlarını kullanabileceğine işaret etmektedir. Diğer bir bakış

açısıyla RF nükleer silahlarına daha fazla siyasi rol biçmiştir. İkinci olarak nükleer silahların konvansiyonel bir saldırıya karşı kullanılabileceği açıkça belirtilmiştir. Üçüncü olarak nükleer silahların, nükleer silahlar dışındaki diğer kitle imha silahlarına karşı da kullanılabileceği ifade edilmiştir (Brannon, 2009: 41).

RF, 2000 yılı Askeri Doktrininde benimsenen nükleer silah politikası ile dünyada nükleer silah kullanma eşiği en düşük devlet olmuştur (Scneider, 2008: 398). Yine bu doktrinde Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na taraf devletlere; nükleer silaha sahip bir devlet ile birlikte RF'ye, RF Silahlı Kuvvetleri'ne ve müttefiklerine saldırı gerçekleştirilmesi durumu hariç nükleer silah kullanılmayacağı ifade edilmiştir (2000AD, 1, 10).

Doktrinde silahlı kuvvetlerin yönetiminin merkezileştirilmesi, askeri teşkilatın tek elden yönetim sisteminin oluşturulması ve etkin çalışmasının sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca askeri organizasyonun gelişiminin öncelikli hedefi, siyasi-askeri durum ile RF'nin askeri güvenliğini sağlamanın hedef ve koşullarındaki değişikliklerin sebep olduğu karma askeri reformun yapılmasıdır. Askeri reform çerçevesinde devletin askeri teşkilatının tüm parçaları birbirine bağlı ve uygun olarak geliştirilmelidir (2000AD, 1, 11).

Komuta-kontrole yönelik olarak; RF devlet başkanına başkomutan sıfatı ile askeri teşkilatı kurma, hazırlama, kullanma ve RF'nin güvenliğini sağlama görevleri verilmiştir. RF Hükümeti; RF Silahlı Kuvvetleri ve diğer güçlerin silah ve askeri teçhizat ile donatılması, kaynak ve hizmet sağlanması ile görevlendirilmiştir. RF Savunma Bakanlığı, diğer güçlerin organizasyon ve gelişimi ile tedarikten sorumlu hale gelmiştir. Genelkurmay Başkanlığı ise RF Silahlı Kuvvetlerinin harekâtının komuta-kontrolü ve silahlı kuvvetler ile diğer güçlerin müşterek harekât ve faaliyetlerini koordine etmekle görevlendirilmiştir (2000AD,1,12).

3.1.2.2 Askeri Stratejik Temel

Doktrin çerçevesinde RF yalnızca saldırıyı önlemek ve püskürtmek, toprak bütünlüğü ve dokunulmazlığını korumak, uluslararası anlaşmalara uygun olarak RF ve müttefiklerinin askeri güvenliğini sağlamak maksadıyla savaşa ve silahlı çatışmalara hazır olmayı sürdürmektedir (2000AD, 2, 1). Modern savaşların (silahlı çatışmaların) karakteri; siyasi-askeri amaçlar, bu amaçlara ulaşmada kullanılan araçlar ve askeri faaliyetlerin boyutlarıyla belirlenmektedir. Bu kapsamda modern savaş (silahlı çatışma);

siyasi-askeri amaçlar açısından haklı (BM Anlaşması'na, uluslararası norm ve ilkelere uygun, saldırıya maruz kalan tarafından meşru müdafaa hakkına bağlı olarak yürütülen) ya da haksız (BM Anlaşması'na, uluslararası norm ve ilkelere aykırı olan, saldırı tanımlamasına giren ve silahlı saldırı düzenleyen taraf tarafından yürütülen savaş) olabilir. Modern savaşlarda nükleer ve diğer kitle imha silahları ya da sadece konvansiyonel silahlar kullanılabilir. Modern savaş yerel, bölgesel ve büyük ölçekli düzeyde sürdürülebilir (2000AD, 2, 2).

Doktrinde modern savaşın ortak özelliklerine de yer verilmiştir. Buna göre modern savaş koalisyon karakterlidir ve insanlığın tüm faaliyet alanlarını etkilemektedir. Doğrudan olmayan, temas gerektirmeyen ve diğer (geleneksel olmayanlar da dâhil olmak üzere) şekil ve araçlarla yapılan harekât, uzun menzilli etkili ateş ve elektronik mukabele içermektedir. Muhasım devletin siyasi yönetim ve askeri komuta- kontrolünü tahrip etmek amaçlanmakta, yüksek etkinlikle silah ve teknik araçlar kullanılmaktadır. Havadan taşınabilir kuvvetler, hava indirme birlikleri ve özel birliklerle yüksek manevralı harekât icra edilmektedir. Muhasım devletin askeri kuvvetleri, cephe gerisi, ekonomisi ve iletişim hatları hedef alınmaktadır. Büyük olasılıkla yeni devletler savaşa dâhil olmakta, savaşın şiddeti tırmanmakta, kitle imha silahları da dâhil olmak üzere kullanılan silah yelpazesi ve boyutları genişlemektedir. Ayrıca düzenli olmayan gruplar, düzenli ordularla savaşa katılmaktadır (2000AD, 2, 3).

Doktrinde ayrıca silahlı çatışmaların ortak özellikleri ifade edilmiştir. Askeri çatışmalara, yerel halk yüksek katılım göstermekte veya saldırıya maruz kalmaktadır. Düzenli olmayan silahlı gruplar ve terör yöntemleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Ordular manevi ve psikolojik açıdan güç durumda mücadele etmekte, hareket istikametleri ve yerleşim bölgelerinin güvenliği için önemli miktarda güç ve kaynak ayrılmaktadır. Silahlı çatışmanın yerel ya da iç savaşa dönüşme tehlikesi bulunmaktadır (2000AD, 2, 4).

Doktrine göre RF Silahlı Kuvvetleri ve diğer güçler temel olarak büyük çaplı ve bölgesel savaşlarda; stratejik, operatif ve taktik harekât düzeylerinde kullanılabilir. Yerel savaş ve uluslararası silahlı çatışmalarda; operatif ve taktik harekâtlar icra edilebilir. Yurt içi silahlı çatışmalarda müşterek özel amaçlı harekât ile terörle mücadele, federal kanunlara uygun olarak yürütülebilir. Yurt dışında ise BM ya da ikili ve çok taraflı anlaşmalar kapsamında barışı koruma operasyonları icra edilebilir (2000AD, 2, 5). Bunlara ilave olarak istikrarın sürdürülmesi ve dış tehditlere erken dönemde reaksiyon

gösterilmesi amacıyla sınırlı miktarda askeri birliğin RF dışında stratejik önemde yerlere konuşlandırılabilceği Doktrinde ifade edilmiştir (2000AD, 2, 6).

3.1.2.3 İktisadi Temel

Doktrinin iktisadi temelinin başlıca amacı askeri yapılanmanın maddi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Askeri personel ve ailelerinin yaşam standardının yükseltilmesi, federal kanunlar çerçevesinde askeri personele verilmesi gereken sosyal garantilerin sağlanması, ulusal savunma sanayinin devlet tarafından desteklenmesi, uluslararası askeri teknik işbirliğinin devlet kontrolünde olması bu bölümde ifade edilen konulardandır.

RF ortak savunma alanı oluşturulması ve ortak askeri güvenliği sağlama alanında çabaları birleştirme gereksiniminden yola çıkarak BDT ve KGA'na taraf olan devletler ile siyasi-askeri ve askeri-teknik işbirliğine öncelik tanımaktadır (2000AD, 3).

3.1.2.4 2000 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi

Askeri doktrin yeni yayımlanmış Ulusal Güvenlik Konsepti'ndeki ana prensipleri kapsamaktadır. Ancak dokümanın bir dönüşüm sürecini yansıttığı vurgulanmaktadır. Doktrin dış ve iç tehditler arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Çeçenistan'da yeni başlayan çatışma, iç istikrarsızlıklara dış müdahale olabileceği kaygısını ortaya çıkarmıştır. Doktrinde nükleer silahların RF ulusal güvenliğindeki önemi ortaya konmuş ve RF'nin ulusal güvenliğine yönelik kritik bir durumun olduğu konvansiyonel saldırıya karşı nükleer silahların kullanılabileceği belirtilmiştir.

2000 yılı Askeri Doktrininin hazırlanmasında Rus ulusal güvenlik sistemi daha uyumlu çalışmış, Savunma Bakanlığı ve Güvenlik Konseyi işbirliği içerisinde Askeri Doktrini hazırlamıştır. Ayrıca Putin döneminde Rus siyasi liderleri arasında güvenlik sektöründe kariyeri olan üst düzey personel sayısının artması güvenlik politikalarını etkilemiştir.

Putin'in yönetime gelir gelmez üzerinde durduğu iç istikrar ve ulusal güvenlik için devletin merkezileştirilmesi ilkeleri, Askeri Doktrinde kendine özel bir yer bulmuştur. Doktrin, devletin askeri organizasyonunun sıkı bir merkezi komuta altında olması ve harekâtın sivilin kontrolünde bulunması gerektiğini hükme bağlamıştır. 2000 yılı Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrinine hâkim olan genel anlayış Rusya'nın

kendi çıkarları ve müttefikleri ile geçmişte büyük bir güç olduğu ve gelecekte de olacağıdır (Kipp, 2011:101-103).

2000 yılı Askeri Doktrini Genelkurmay Başkanlığı'nın tehdit değerlendirmesini kuvvetlerin mukayesesi üzerinden yaptığını ortaya koymaktadır. Kuvvetlerin yapılanmasına bakıldığında ise geleneksel Sovyet Rus askeri düşüncesine uygun olarak nicelik üstünlüğünün, nitelik üstünlüğüne tercih edildiği söylenebilir. Ayrıca Doktrinde RF güvenliği için sorun oluşturan bazı konulara yer verilmemiştir. Örneğin karşı ayaklanma harekâtı ve savaş dışı harekât ile ilgili hususlar doktrinde yer almamaktadır (Brannon, 2009: 38).

3.2 RUSYA FEDERASYONU'NUN PUTİN DÖNEMİ (2000-2008) KUVVET KULLANIMI

3.2.1 II. Rusya Federasyonu-Çeçenistan Savaşı'nın Askeri Boyutu

Rus Ordusu'nun Çeçenistan'a yeniden girmesinin en önemli nedeni Şamil Basayev ve İbn El-Hattab'ın Dağıstan'a saldırarak 10 Ağustos 1999'da Kuzey Kafkasya'da Çeçen-Dağıstan İslam Devleti'nin kuruluşunu ilan etmeleridir. Dağıstan'ın 1,9 milyonluk nüfusu ile Kuzey Kafkasya'nın en büyük Müslüman nüfusuna sahip olması, Hazar Denizi ve Azerbaycan ile kıyıdaş konumu, Basayev tarafından ilerleme istikameti olarak tercih edilmesine neden olmuştur (Kanbolat, 2001:171). RF'nin Çeçenistan'a yönelik askeri müdahalesinin diğer nedeni ise Eylül 1999'da Moskova, Buynaks, Volgodonsk gibi Rus şehirlerinde meydana gelen ve 293 kişinin ölümüne neden olan bombalama eylemleridir (Galeotti, 2014:54). Bu eylemlerden Çeçenler sorumlu tutulmuş ve bu dönemde RF Başbakanı olan Vladimir Putin terörizme karşı savaş ilan etmiştir. Bu durum Putin'in kamuoyundaki desteğini artırmıştır. Bu kapsamda Rus resmi otoriteleri tarafından Çeçenistan'a karşı gerçekleştirilen yeni harekât, terörizmle mücadele olarak adlandırılmıştır. Ancak Moskova'nın gerçek niyeti hem stratejik hem de tarihi açıdan büyük önem verdiği Kuzey Kafkasya'da bağımsızlık girişimlerinin önüne geçmek ve kontrolü yeniden sağlamaktır (Kanbolat, 2001:171). 1999 yılında RF Başbakanı olan Sergey Stepashin, Ocak 2000'de yaptığı açıklamada savaş planlarının Mart 1999'da hazırlanmaya başladığını, Moskova ve diğer şehirlerde patlayan bombalar olmasaydı bile Çeçenistan'a savaş açılacak olduğunu belirtmiştir (George, 2009:155-156).

26 Mart 2000'de yapılan RF Başkanlık seçimini kazanan Vladimir Putin; II. RF-Çeçenistan Savaşı'na başlarken, bazı yönlerden Yeltsin'e göre daha avantajlıydı. İlk olarak Rus askerleri 1994-1996 yılları arasında Rus politikacıları ve medya tarafından acımasızca eleştirilmeleri karşısında itibarlarını yeniden kazanmak istiyorlardı. İkinci olarak görece bağımsız hareket eden ancak uluslararası olarak tanınmayan Çeçenistan, istikrarsızlık ve suçun hâkim olduğu şeriat ile yönetilen bir bölge haline gelmişti (Russell, 2007:76).

Diğer yandan Rus kamuoyunun harekâta destek verici pozisyonunda bulunması Rus siyasi ve askeri liderleri için büyük önem taşımıştır. Eylül 1999'da RF'nin dört ayrı bölgesinde patlayan bombalar, Rus kamuoyunu Çeçenlerin aleyhine çevirmiştir. RF'de gerçekleştirilen ve Çeçenistan harekâtına başlamak için en önemli dayanaklardan biri olarak ortaya konan apartman bombalamalarının aslında Çeçenler tarafından değil de, Rus gizli servisi tarafından gerçekleştirildiğine yönelik çok sayıda iddia bulunmaktadır. Eski Rus Askeri İstihbarat Servisi (GRU) mensubu olan Aleksey Galdin, Independent gazetesine verdiği mülakatta, bahse konu patlamaların FSB ve GRU işbirliği ile gerçekleştirildiğini iddia etmiştir (Tanrıseven, 2001:190). RF'nin Nazran şehrinde bulunan ve önceki terörist saldırılarda kullanılanlara benzer bombanın FSB'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Resmi otoriteler tarafından bombanın tatbikat için yerleştirildiği iddia edilse de, bu konuda şüpheleri artıran bir gelişme olmuştur (Galeotti, 2014:54). Çeçenlerin bahse konu terörist saldırıları üstlenmemiş olmaları ve Rus istihbarat servislerinin Çeçenler ile bahse konu olaylar arasında uzun süre somut bağ kuramamaları iddiaları güçlendirmiştir (Tanrıseven, 2000).

Diğer yandan Moskova, uluslararası toplumun desteğini ya da en azından tarafsızlığını sağlamak için bir takım girişimlerde bulunmuştur. RF, Çeçenistan Cumhurbaşkanı Mashadov ve Çeçenistan Parlamentosu'nu yasa dışı ilan etmiştir. Moskova bahse konu aktörlerin yerine Çeçenistan'ın 1996'daki parlamentosu ve Moskova'da faaliyette bulunan "Sürgündeki Çeçen Hükümeti"ni tanımıştır (Tanrıseven, 2001).

Rus Ordusu, 1 Ekim 1999'da Çeçenistan'a girmiştir. İlk savaşa göre daha hazırlıklı ve ihtiyatlı olan Rus Ordusu, Çeçenistan içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte çok sayıda Çeçen komşu İnguşetya Cumhuriyeti'ne sığınmıştır (Falkowski, 2003:72). Rus kuvvetleri öncelikli olarak Çeçenistan'ı havadan bombalamış, ardından Çeçenistan etrafında bir güvenlik kuşağı oluşturmuş ve Grozni etrafında oluşturulan çember kademeli olarak daraltılarak tüm Çeçenistan işgal altına

alınmıştır (Tanrıseven, 2001). Rus birlikleri kara harekâtının ilk safhasında Çeçenistan'da 15 km ilerlemiştir. Rus güçleri 5 Ekim 1999 tarihi itibarıyla Çeçenistan'ın 2/3'ünü kapsayan ve Moskova yanlısı Çeçenlerin yoğun olarak yaşadığı Terek Nehri'nin kuzeyindeki bölgeyi ele geçirmiştir. RF'nin, Çeçenistan'ı kuzey ve güney olmak üzere iki sektöre ayırması hem kuzeyde kendine müzahir bir yönetim oluşturmaya hem de güney üzerinde baskı kurmasına olanak tanımıştır. Rus birliklerinin Grozni'nin 25 km kuzeyine kadar ilerlemeleri neticesinde Çeçen Cumhurbaşkanı Mashadov sıkıyönetim ilan ederek, bütün Çeçenleri Ruslara karşı cihada çağırmıştır (Tanrıseven, 2001).

Federal güçlerin nispeten yavaş ilerlemelerinin nedeni muhtemel kayıpları asgaride tutarak I. RF-Çeçenistan Savaşı'nda ortaya çıkan kamuoyu baskısını önlemektir. Bu çerçevede harekât icra edilecek bölgeler öncelikle hava kuvvetleri ve topçu birlikleri tarafından yoğun ateş altına alınmıştır. Rus birlikleri 23 Ekim 1999'da Çeçenistan ile İnguşetya arasındaki kara bağlantısını kesmiştir. Kasım 1999'a gelindiğinde Çeçenistan'ın güneyinde bulunan dağlık kesim, başkent Grozni, Şhali ve Urus-Martan dışındaki önemli yerleşim birimleri Rus askeri kuvvetleri tarafından işgal altına alınmıştır (Tanrıseven, 2001:185).

Grozni'nin şiddetli bir şekilde savunulmasını bekleyen Rus Genelkurmayı, öncelikle diğer yerleşim birimlerini kontrol altına almayı planlamıştır. Bu kapsamda Urus-Martan ve Şhali kentleri ile Argun Vadisi'nde bulunan ve Grozni'yi Gürcistan'a bağlayan yol bombalanmıştır. Ancak Moskova tarafından Aralık 1999'da tüm Çeçenistan'ın kontrol altına alınmasını esas alan plan uygulamaya konmuştur. Grozni, 4 Aralık 1999'da Rus birlikleri tarafından abluka altına alınmış ve Rus uçakları Grozni üzerine "11 Aralık 1999 tarihinden sonra şehirde bulunan kişiler terörist sayılarak bombalarla yok edilecektir. Hiç bir pazarlık söz konusu olamayacaktır!" yazılı bildirileri atmaya başlamıştır (Tanrıseven, 2001).

Ruslar tarafından Grozni'yi ele geçirme harekâtı planlandığı gibi 11 Aralık 1999'da başlamıştır. Hava harekâtı ile Grozni'nin bombardıman edilmesini takiben başlayan kara harekâtında Çeçenler 2000 yılının Ocak ve Şubat aylarında Rus kuvvetlerine karşı büyük direnç göstermiştir. Şubat ayında kısmen ele geçirilen Grozni, Mart 2000 itibarıyla tamamıyla Rusların eline geçmiştir. Bu şekilde Ruslar Çeçenistan'ı tamamen kontrol altına almışlardır. Başkent Grozni'nin kaybedilmesi sonrası Çeçenler, strateji değişikliğine giderek gerilla savaşı yöntemlerine başvurmuştur (Tanrıseven, 2001).

II. Rus-Çeçen savaşı ilk savaşa göre daha kanlı ve vahşi yöntemlerin kullanıldığı bir savaş olmuştur. Çeçen savaşçılar küçük gruplar halinde hareket ederek Ruslarla açık bir şekilde savaşmaktan kaçınmıştır. Çeçenler; mayın döşeyerek, Rus birlikleri ve helikopterlerine ateş açarak ve Ruslarla işbirliği yapan Çeçenleri hedef alarak mücadeleyi sürdürmeye çalışmıştır. Buna karşılık Rus güçleri Çeçen savaşçılarına destek veren köyleri pasifize etmeye yönelik "temizlik operasyonları" düzenlemiştir (Falkowski, 2003:72-73).

Bu dönemde Çeçenistan'da üç farklı otorite ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Rus yanlısı Ahmet Kadirov'du. İkincisi Çeçenistan Cumhurbaşkanı Mashadov'un liderliğini yaptığı ılımlı politika yanlısı güçlerdi. Üçüncü ve son otorite ise savaşı tüm Kafkasya ve RF'ye yaymak isteyen radikal İslami görüşleri benimseyen Şamil Basayev ve destekçileriydi (Kanbolat, 2001:172-173). İkinci ve üçüncü grup, RF'ye karşı bağımsızlığın korunmasında hem fikir iken uyguladıkları strateji ve taktikler bakımından farklılaşmışlardır. Mashadov taraftarları sadece Rus güvenlik güçlerini hedef alıp, Cenevre Sözleşmesi ve Protokollerine uygun hareket ederken, üçüncü grubu oluşturan radikal unsurlar, Çeçenistan dışında çok sayıda terör eylemleri gerçekleştirerek Cenevre Sözleşmesi'ni dikkate almamışlardır (Sokirianskaia, 2008:125).

Savaş nedeniyle yıkılan Mashadov hükümetinin yerine Mayıs 2000 tarihine kadar sivil bir yönetim kurulmamıştır. II. RF-Çeçenistan Savaşı Çeçenistan'ın yeniden RF'nin kontrolü altına girmesine neden olmuştur. Fakat bu durum Çeçenistan'da RF'ye karşı olan direnci sona erdirmemiştir. Moskova "Çeçenizasyon" politikası ile Çeçenleri bölmüştür. "Çeçenizasyon" politikasının amacı Çeçenistan'da Rusya'yı destekleyen gruplardan oluşan bir yönetimi iktidara getirerek, çatışmayı Çeçen toplumu arasında bir mücadeleye çevirmek ve Moskova'nın dahiliyetini dolaylı hale dönüştürmektir. RF bu maksatla sivil-asker ayrımı gözetmeyen ve çok sayıda sivilin ölümüne neden olan askeri operasyonlarını sınırlandırmış, eski muhalif savaşçılara af getirmiş ve Çeçenistan'da alt yapı ve sosyal yaşamın tesisi için maddi kaynak harcamaya başlamıştır (Akhmadov ve Lansko, 2010:219).

Mayıs 2000'de kurulan Geçici Çeçen Yönetimi'nin başına eski Çeçenistan müftüsü olan Ahmet Hacı Kadirov getirilmiştir. Putin, Kasım 2000'de, Vladimir Yelagin'i Çeçenistan'ın imarından sorumlu bakan olarak atamıştır. Putin, 18 Ocak 2001 tarihinde yayımladığı kararname ile Geçici Yönetim Başkanı Ahmet Hacı Kadirov'u Çeçenistan'daki en yetkili sivil yönetici konumuna getirmiş ve ertesi günü diğer bir

kararname ile Çeçenistan'daki sivil yönetimin taşıdığı "geçici" ifadesini kaldırmıştır (Tanrıseven, 2001).

II. RF-Çeçenistan Savaşı Moskova açısından önceki savaşa göre bazı farklılıklar içermiştir. Öncelikle taktik sahadaki askeri durum üzerinde siyasi etki ortadan kaldırılmış, savaş siyasi kararlılık çerçevesinde askerlere bırakılmıştır. Komuta-kontrol tamamıyla Genelkurmay Başkanlığı'nca sağlanmış ve farklı güvenlik aktörleri arasında etkin koordinasyon gerçekleştirilmiştir (Allison, 2004:130). Putin, 22 Ocak 2001 tarihinde "RF'nin Kuzey Kafkasya Bölgesinde Terörizmle Mücadele için Tedbirler" konulu bir kararname yayımlamıştır. Bu kararname kapsamında Çeçenistan'da yürütülen harekâtın sorumluluğu Savunma Bakanlığından alınarak, FSB'ye devredilmiştir. Moskova tarafından bu kararnameden beklenen en büyük fayda Çeçen grupların ve liderlerin tek tek bulunarak imha edilmeleriydi. En önemli hedefler ise Şamil Basayev ve Hattab gibi Çeçen direnişinin liderleriydi. Devam eden gerilla savaşına rağmen RF kendi kamuoyu ve dünyaya Çeçenistan'da normalleşmenin devam ettiğini lanse etmeye çalışmıştır (Tanrıseven, 2001). Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi, II. RF-Çeçenistan Savaşına yönelik yeniden yapılandırılmış, kadroları tam tümen ve alaylar muharebelerde kullanılmıştır. RF, bilgi harekâtına ve kamuoyunun harekâta destek verici durumda bulundurulmasına daha fazla önem vermiştir. II. RF-Çeçenistan Savaşı'nda Rus ve uluslararası kamuoyuna Çeçenistan harekâtı ile ilgili sunulan haberler, Aralık 1999'da kurulan Rus Enformasyon Merkezi'nde incelenerek kontrol altında iletilmiştir (Tanrıseven, 2001). Bu savaşta Rus Ordusu detaylı bir planlama ile harekâtı icra etmiştir (Allison, 2004:130).

Ruslar tarafından kullanılan baskı yöntemleri Çeçen savaşçıların bir kısmının radikalleşmesine yol açmıştır. 23 Ekim 2002'de Movsar Barayev liderliğindeki Çeçenler, Moskova'da bulunan Dubrovka Tiyatrosu'na baskın düzenleyerek 800 kişiyi rehine almıştır. Terörist eylemin en büyük hedefi Çeçenistan'daki savaşı sona erdirerek, Rus birliklerinin Çeçenistan'dan çekilmesini sağlamak ve Mashadov ile Moskova arasında doğrudan görüşmelerin başlamasını sağlamaktı (Pokalova, 2015:126). RF özel birlikleri 26 Ekim 2002'de tiyatro binasına operasyon düzenlemiştir. Teröristlerin tümü etkisiz hale getirilirken 129 rehine hayatını kaybetmiştir (Falkowski, 2003:72-73).

Ahmet Kadirov, Ekim 2003'te yapılan seçimlerle Çeçenistan Cumhurbaşkanı olmuştur. Kadirov, Mayıs 2004'te düzenlenen suikast ile hayatını kaybetmiştir. Yerine Alu Alkhanov kısa bir süre Çeçenistan Cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Bu esnada 1 Eylül 2004 tarihinde RF'yi derinden etkileyen bir terör olayı meydana gelmiştir. RF'nin Kuzey

Osetya Özerk Cumhuriyeti'nin Beslan kasabasında 1 No'lu İlköğretim Okulu'nda yeni öğretim yılı açılış töreninin yapıldığı sırada 32 kişilik terörist grup okula saldırmıştır. Teröristler ile polis arasında çıkan ilk çatışmada 1 terörist ve 5 polis ölmüştür. Teröristler 1.300'den fazla kişiyi rehin almıştır. Teröristler rehineleri okulun spor salonuna toplamış, spor salonunun etrafı ve okulun diğer kısımlarına patlayıcılar yerleştirerek güvenlik kuvvetlerinin müdahalesi halinde patlatma tehdidinde bulunmuşlardır (Beslan School Hostage Crisis Overview, 2004).

RF polis ve silahlı kuvvetlerine bağlı birlikler, Spetnaz ve Alfa antiterörist timleri ile İçişleri Bakanlığına bağlı OMON birlikleri okulun etrafında güvenlik çemberi oluşturmuştur. RF Hükümeti olayın ilk ve ikinci gününde kurtarma operasyonu için güç kullanılmayacağını açıklamıştır. Saldırganlar, 2002 tiyatro baskınında da arabuluculuk yapan Leonid Roshal adlı doktoru ismen arabuluculuk yapması için talep etmişlerdir. İkinci gün Roshal ve saldırganlar arasındaki görüşmeler başarısız olmuş, İnguş Cumhuriyeti Başkanı Ruslan Aushev arabuluculuğuyla 26 kadın çocuklarıyla serbest bırakılmıştır (Beslan School Hostage Crisis Overview, 2004).

Üçüncü gün sağlık görevlilerinin ölü ve yaralıları tahliye etmesi konusunda anlaşma sağlanmış ancak sağlık çalışanlarının yaklaşması üzerine teröristler tarafından ateş açılmıştır. Bunun üzerine Rus güvenlik güçleri kurtarma operasyonuna başlamıştır. Operasyonda 32 saldırgandan 31'i ölü, 1'i sağ olarak ele geçirilmiştir. Resmi rakamlara göre saldırıda 331 sivil ve 11 asker hayatını kaybetmiş, 700'den fazla kişi ise yaralanmıştır (Beslan School Hostage Crisis Overview, 2004).

Putin terör saldırısı sonrası hükümet üyeleri ve federal birim liderlerinin katıldığı toplantıda terörle mücadele alanında görülebilir bir sonuç elde edilemediğini, ilk ve en önemli olarak terörün temelini ortadan kaldırmakta başarısız olduklarını ifade etmiştir. Putin, terör eylemlerini özendiren, organize eden ve gerçekleştirenlerin devleti dağıtmak, Hükümeti düşürmek ve Rusya'yı parçalamak istediklerini ifade etmiştir (Beslan School Hostage Crisis Overview, 2004). Bu terör saldırısı sonrası Putin dikey iktidarı tesis etmek için en önemli reformlardan biri olan federal liderlerin seçimle işbaşına gelmesine son vermiştir.

2005 yılında Çeçen direnişinin Vahabi/Selefi olmayan en önemli lideri Mashadov öldürülmüştür (Rezvani, 2014). Mashadov'un ölümünün ardından yerine geçen Abdul-Halim Sadulayev de 2006 yılında Rus güvenlik güçlerince öldürülmüştür. Ahmet Kadirov'un oğlu Ramzan Kadirov, Çeçenistan Anayasası'nın Devlet Başkanı'nın en az

30 yaşında olabileceği kıstasını karşıladığı 2007 yılında Putin tarafından Çeçenistan Cumhurbaşkanlığına atanmıştır. Kadirov, Çeçenistan'ı bir İslam Devleti olarak yönetmekte ve Vahabi ile Selefilere karşı mücadele etmektedir. Kadirov sert tedbirlerle de olsa Çeçenistan'da istikrarı sağlamıştır. Putin, Grozni'nin yeniden inşası için federal bütçeden kaynak aktarmış ve Kadirov'u Çeçenistan'da sağladığı istikrar için "Rusya'nın Kahramanı" madalyası ile ödüllendirmiştir (Ziegler, 2009:190).

Çeçen direnişinin önemli isimlerinden Doku Umarov 2007 yılında Çeçen İçkerya Cumhuriyeti'ne son verildiğini ve Kafkas Emirliği'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Umarov'un amacı tüm Kafkasya'da, Kafkasya Emirliği adı altında Vahabi/Selefi bir devlet kurmaktır. Bu gelişmeler sonucunda bağımsızlık isteği ile yola çıkan Çeçen özgürlük hareketi farklı bir boyut kazanmıştır. Öncelikle laik başlayan ve daha çok etnik ve toprak sahipliğine dayanan Çeçen bağımsızlık hareketi, dini ideolojiye dayalı temelleri olan bir çerçeveye bürünmüştür. Ayrıca mücadele alanı genişlemiş, Çeçenistan'dan tüm Kuzey Kafkasya'yı kapsar hale gelmiştir (Rezvani, 2014).⁵⁶

RF'nin Çeçenistan'a yönelik askeri kuvvet kullanımı ulusal sınırları içerisinde bir kuvvet kullanımı olduğundan uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını yasaklayan BM Anlaşması'nın Mad. 2/4'üne aykırı bir durum ortaya çıkarmamaktadır. RF'nin Çeçenistan'a yönelik askeri müdahalesinde devletler, RF'nin ülkesel bütünlüğünü tanımış ve desteklemişlerdir. Bu kapsamda Çeçenistan'ın RF'den ayrılma hakkına sahip olup olmadığına dair uluslararası ortamda hiçbir tartışma yapılmamış, BM ve özelde ise BMGK'nın gündemine konu hiç gelmemiştir. Ancak RF, Çeçenistan'a yönelik askeri harekâtında sivil halka yönelik orantısız askeri güç kullanmış olması nedeni ile eleştirilere maruz kalmış, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde kendisine yönelik açılan birçok davada mahkûm olmuştur.⁵⁷ Buna karşın hiçbir devlet, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar, RF'nin bahse konu tutumunun Çeçenistan'a bağımsızlık gerekçesi olabileceğine değinmemiş, aksine sürekli olarak RF'nin toprak bütünlüğüne atıf yapmışlardır (Abdullahzade, 2014).

⁵⁶ RF Devlet Başkanı Medvedev, 19 Ocak 2010 tarihinde Kuzey Kafkasya Federal Cumhuriyeti'nin kurulmasına yönelik kararnameyi imzalamıştır. Böylece RF'de bulunan federal bölge sayısı 7'den 8'e yükselmiştir (Atasoy, 2011:9). Rusya Federal Güvenlik Servisi'ne göre Doku Umarov 2014 yılında öldürülmüştür (Rezvani, 2014:878).

⁵⁷ AİHM'de 2012 itibarıyla Kuzey Kafkasya'da işlenen insan hakları ihlalleri iddiasıyla RF'ye yönelik 40.000'den fazla dava bulunmaktaydı. Yakınlarının Kuzey Kafkasya'da yerel ve federal güvenlik güçleri tarafından kaçırıldığını, işkence gördüğünü ve öldürüldüğünü iddia eden birçok kişi AİHM'ne RF aleyhine dava açmış, sonuçlanan çok sayıda davada RF, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi (Yaşam Hakkı) ve 3. maddesi (İşkencenin Yasaklanması) maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle mahkûm olmuştur (Özkan, 2012).

1999 yılı AGİT İstanbul Zirve Deklarasyonu'nun 23. Maddesi'nde; Kuzey Kafkasya'da meydana gelen olaylar çerçevesinde RF'nin toprak bütünlüğü teyit edilmiş ve terörizm kınanmıştır. Ayrıca bölgede sivil nüfusun içinde bulunduğu güç durumun uluslararası kuruluşların insani yardım sağlayabilecekleri koşulların yaratılmasını da içerecek şekilde hafifletilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır (OSCE 1999 İstanbul Summit Declaration, paragraf 23).

3.3 PUTİN DÖNEMİ (2000-2008) ASKERİ GÜVENLİK POLİTİKASINA ETKİ EDEN NEDENLER

3.3.1 Uluslararası Sistem Kaynaklı Nedenler

3.3.1.1 Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri ve ABD Kaynaklı Nedenler

3.3.1.1.1 Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri

RF'nin önemli dış politika uzmanlarından Aleksey Pushkov, Putin'in Yeltsin gibi Batı'ya bağımlı bir siyasete geri dönemeyeceğini çünkü izlenen bahse konu politikanın NATO'nun genişlemesini engelleyemediğini, Bosna ve Kosova sorunlarının çözümünde Rusya'nın dikkate alınmasını sağlayamadığını, eski SSCB topraklarındaki Moskova'nın çıkarlarının Vaşington tarafından tanınmasına yardımcı olmadığını ifade etmiştir. Pushkov'a göre Batı özellikle Kosova krizinde BMGK'nın göz ardı edilerek NATO tarafından hareket edilmesinin ortaya çıkardığı gibi belirli bir strateji takip etmektedir. Bu stratejinin en belirgin özelliği ABD'nin liderliğindeki Batı'nın sahip olduğu kapasite ve kendine yeterliliği ile bu yeterliliği engelleyen uluslararası mekanizmaları göz ardı etmek istemesidir. Vaşington ve müttefikleri, Rusya'nın mali açıdan zayıflığından dolayı Batı'ya olan bağımlılığının uluslararası politikada bağımsız hareket etmesine engel olacağını ve gelişmelere tepki veremeyeceğini varsaymıştır (Pushkov, 2001:39). RF bu nedenle Batı ile stratejik ittifak gibi Yeltsin döneminde uygulanan politikalara geri dönmemelidir. Bu Batı'nın RF'nin düşmanı olmasından ya da RF'nin kendini tecrit etmek istemesinden kaynaklanmamaktadır. Bunun en büyük nedeni RF ile Batı arasında stratejik ittifakın temellerini oluşturacak uzun vadeli ortak stratejik menfaatlerin olmamasıdır. Hem Batı hem de Moskova'yı aynı zeminde buluşturacak ortak bir tehdit bulunmadığı sürece ise stratejik bir ittifaktan söz etmek mümkün olmayacaktır (Pushkov, 2001:41).

3.3.1.1.1.1 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Sonrası İşbirliği Dönemi

RF'de Devlet Başkanlığına Vladimir Putin'in gelmesiyle birlikte ABD ile ilişkilerde inişli-çıkışlı dönem yeniden tezahür etmiştir. Putin, SSCB'nin yıkılışını yirminci yüzyılın

en büyük jeopolitik felaketi olarak nitelemiş ve iktidarda en büyük amacının Rusya'nın uluslararası rolünü artırmak olduğunu ilan etmiştir (Kamalov, 2008:24). RF, büyük güç olarak tanınmak için Putin döneminde de Yeltsin döneminde olduğu gibi Batılı devletlerin ve özellikle ABD'nin stratejik ortaklığını kazanmaya çalışmış ve özellikle Putin'in ilk başkanlık döneminde ABD ile çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Putin, 1992'den bu yana ABD tarafından görmezlikten gelinen RF'nin eşit ortak statüsünün tanınmasını talep etmiştir (Dencausse, 2013:78).

Buna karşın Bush iktidarı ilk yıllarında RF'ye karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemiştir. ABD, Robert Hanssen adlı Federal Soruşturma Bürosu (FBI) ajanının Rusya adına casusluk yaptığını Şubat 2001'de kamuoyuna duyurmuş ve 50 Rus diplomatı sınır dışı etmiştir. Dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, RF'yi nükleer materyal ve teknolojileri geliştirmek ile suçlamış, Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Condolezza Rice ise RF'nin ABD'ye tehdit oluşturduğu hususunda ısrarcı olmuştur (Tsygankov, 2012: 36).

ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 terör saldırıları, terörle mücadele etmekte olan RF tarafından da trajik bir olay olarak nitelendirilmiştir. Kendisi de birçok terörist saldırı yaşayan Moskova, ABD Hükümeti ve halkına büyük bir yakınlık hissetmiştir. Putin, ABD Başkanı Bush'u ilk arayan ve ABD'nin teröre karşı savaşında desteğini açıklayan ilk devlet başkanı olmuştur. Küresel terörle mücadele, 1945 yılından beri ABD ve Rus siyasi elitlerini ortak bir düşman karşısında birleştirmiştir. ABD, El-Kaide terör örgütünü ve lideri Usama Bin Laden'i 11 Eylül 2001 saldırılarının sorumlusu olmaları, Afganistan'ı yöneten Taliban rejimini ise El-Kaide terör örgütüne ve liderine ev sahipliği yapması nedeniyle düşman ilan etmiştir. RF ise El-Kaide terör örgütünü Çeçenlere destek vermesi, Taliban rejimini ise Orta Asya'daki eski SSCB üyesi devletlere tehdit teşkil etmesi nedeniyle düşman olarak algılamıştır (Rogov, 2005:352).

ABD açısından önceleri RF'nin uluslararası etkisi azaldığından göz ardı edilebileceği düşüncesi hâkim iken Vaşington'un küresel terörizm ile savaş ilan etmesi, Moskova ile olan ilişkilerini gözden geçirmesine neden olmuştur. ABD, çeşitli nedenlerle RF'nin küresel terörle mücadele koalisyonuna katılmasını istemiştir. İlk olarak BMGK üyesi olan RF'nin küresel terörle mücadelede negatif tutum takınmasının Çin başta olmak üzere diğer devletleri de olumsuz etkileyebileceği düşünülmüştür. İkinci olarak RF, Orta Asya'da siyasi ve askeri açıdan çok önemli bir etkiye sahipti. Moskova'nın desteği Orta Asya devletleri için çok önemliydi ve RF, Afganistan'da Taliban'a karşı savaşan Kuzey İttifakını hâlihazırda desteklemekteydi. Üçüncü olarak

RF'nin İran gibi Orta Asya'nın önemli aktörleri ile ilişkileri iyi seviyedeydi (Rogov, 2005:352). Putin; Rus siyasi-askeri elitinde bazı çevrelerin çekincelerine rağmen Afganistan'daki operasyonda istihbaratta dâhil geniş destek vermeyi, yardım görevleri için Rus hava sahasını kullanıma açmayı, arama-kurtarma faaliyetlerinde yer almayı ve Taliban karşıtı cepheyi silahlandırmayı kabul etmiştir (Tsygankov, 2012: 36).

ABD 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası RF'yi küresel terörle mücadelede eşit ve potansiyel stratejik bir partner olarak görmüştür. Bush 2001 yılında Slovenya'nın Ljubana kentinde RF'yi terörle savaşta müttefik olarak nitelendirmiştir. ABD'deki Moskova'ya yönelik algı değişikliği bazı konularda RF'nin elini rahatlatmıştır. Bush ve Putin, Mayıs 2002'de Moskova'da bir araya gelmiştir. Putin her ne kadar ABD'nin tek tarafı olarak ABM Anlaşması'ndan çekilmesinden ötürü hoşnut olmasa da, bu konu üzerine fazla gitmemiştir. Bu zirvede ABD-Rus ilişkileri askeri güvenlik anlamında da gelişme göstermiş ve Stratejik Saldırı Silahlarının Azaltılması Anlaşması (Strategic Offensive Reduction Treaty-SORT) imzalanmıştır (Oldberg, 2007:19). Bu anlaşma ile taraflar nükleer silah başlıklarını 1700-2200 aralığına indirmeye karar vermişlerdir. Ancak bu anlaşma karşılıklı denetim hükümleri içermemesi ve nükleer başlık sayılarının belirtilen limitlere inmesinin beklendiği zamanda yürürlükten kalkması gibi sorunlar içermekteydi. Yine de bahse konu Anlaşma, RF ve ABD arasında uzlaşmaya varılan noktalardan biri olması nedeni ile olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Pifer, 2009:3).

ABD-RF ilişkilerinde kaydedilen gelişme NATO-RF ilişkilerine de yansımıştır. Putin'in NATO'ya katılma niyeti göstermesi sonrası bazı NATO liderleri RF'nin ittifaka üyeliğine destek mesajı vermiştir. Ancak Putin Moskova'nın egemenliğini ve karar verme serbestisini kısıtlayacağı için bu fikirden vazgeçmiştir.⁵⁸ NATO Roma Zirvesi'nde, 28 Mayıs 2002 tarihinde NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. Konseyin amacı, güvenlik prensipleri ve ortak tehditlere karşı danışma platformu oluşturmak şeklinde belirlenmiştir. Roma Zirvesi Deklarasyonu'nda ABD ve RF'nin birbirlerini düşman veya stratejik tehdit olarak gördükleri dönemin sona erdiği, her iki devletin istikrar, güvenlik, ekonomik bütünleşme, küresel problemler ve bölgesel çatışmaların çözümünde partner olarak işbirliği yapabilecekleri ilan edilmiştir (Tsygankov, 2012: 37-38).

⁵⁸ NATO Genel Sekreteri Lord Robertson, 2001 yılında, ABD Başkanı Bush ve İngiltere Başbakanı Tony Blair tarafından desteklenen bir girişimle, RF'ye NATO'da bazı konularda veto hakkını da içeren 19 üye ile eşit statü verilmesini gündeme getirmiştir.

ABD, RF'nin Çeçenistan mücadelesini küresel terörle savaş çerçevesinde ele almasına anlayış göstermiştir. ABD içerisinde bazı kesimler Çeçenleri "isyancı" olarak niteleyerek RF'nin Çeçenistan ile barışı müzakere etmesini talep ederken, Başkan Bush'un tutumu farklılık göstermiştir. Bush, Ekim 2002'de Moskova'da bir tiyatrodaki Çeçenler tarafından 700 kişinin rehin alınması sonrası Rus güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen operasyona destek vermiştir. Diğer yandan Vaşington, RF'nin insan hakları ihlallerine yönelik eleştirilerinin tonunu da düşürmüştür (Tsygankov, 2012: 37).

Enerji alanı, gelişen ilişkilerin önemli bir boyutunu teşkil etmiştir. ABD, RF'ye Orta Doğu enerji kaynaklarına karşı enerji çeşitliliğini geliştirmek açısından büyük önem vermiştir. ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan hattı projesine katılmak için Rus enerji firmalarını davet etmiştir. Bu dönemde Kazakistan'ın Tengiz alanından çıkarılan petrolü, Karadeniz'de bulunan RF'nin Novorossisk limanına aktaran Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu kurulmuştur. Konsorsiyumda; Chevron-Texaco, Arco, Mobil, Shell ile RF ve Kazakistan Hükümetleri yer almıştır. Ancak 2003 yılından itibaren ABD'nin RF'ye yönelik enerji yatırımları uygun hukuki ve iş çevresi atmosferi bulunmadığı gerekçesiyle yavaşlamaya başlamıştır (Tsygankov, 2012: 38).

3.3.1.1.1.2 Irak Harekâtı, Renkli Devrimler ve Gerginleşen İlişkiler

ABD-RF ilişkilerindeki olumlu gelişim 2003 yılından itibaren yerini rekabet unsurlarına bırakmıştır. Terörle mücadelede istihbarat değişimi, nükleer zenginleşmeye karşı politikaların geliştirilmesi ve bazı ekonomik konular ilişkilerin sarsılmadan devam ettiği alanlar olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırıları ile ortaya çıkan tehdidin azalmasına paralel olarak ABD, RF'den kendi dış politikasını takip etmesini talep etmeye başlamıştır (Tsygankov, 2012: 39).

ABD, RF'nin Çeçenistan politikasını toprak bütünlüğünü ve sınırlarını korumanın ötesinde revizyonist ve yayılmacı olarak algılamaya başlamıştır. Beyaz Saray teröristleri bulundukları her yerde yok etmeye yönelik kararlılığını ortaya koyarken, bunun Kremlin için geçerli olmadığı yönünde politikalar izlemiştir. RF, Gürcistan'ı topraklarını teröristlere güvenli alan olarak kullanırmakla suçlarken ve bu duruma karşı harekete geçme hakkı bulunduğu konusunda uyarıda bulunurken, ABD Gürcistan'ı desteklemiştir. Vaşington kimliği tespit edilemeyen bir savaş uçağının Gürcistan'ın Çeçenistan ile sınır olan bölgesini bombalaması üzerine RF'yi Gürcistan'ın egemenliğini ihlal etmek ve bölgedeki tansiyonu artırmak ile suçlamıştır (Tsygankov, 2012: 39).

Bu dönemde ABD güvenlik politikası önleyici müdahale kavramı üzerine inşa edilmiştir. Önleyici müdahale, güvenliğe yönelik bir saldırı tehdidini düşmanı etkisiz hale getirerek önceden bertaraf edilmesi anlamına gelmekteydi. Önleyici müdahale ABD tarafından diğer bir ifadeyle yaklaşan bir tehdide karşı önceden gerçekleştirilen meşru müdafaa hakkı olarak görülmekteydi. Ancak gerçekte BM Anlaşması'nda bulunan meşru müdafaa hakkının sınırlarını büyük oranda aşan bir kapsam içermekteydi.⁵⁹ ABD'nin önleyici müdahale yaklaşımı Irak Savaşı'ndan önce 1998 yılında Afganistan ve Sudan'a gerçekleştirilen askeri harekâtlarda da görülmüştür. ABD Başkanı Bush, Haziran 2002'de "savaşı düşmana taşımamız" ve "tehditlerin maddi açıdan tam olarak ortaya çıkmasını beklersek, çok bekleriz" şeklinde ifadeler kullanarak önleyici müdahale kavramını benimsediğini ortaya koymuştur. Vaşington yönetimine göre tehlikeler zarar vermeden önce etkisiz hale getirilmeliydi. Çünkü zarar verdikten sonra yapılan müdahalenin anlamı bulunmamaktaydı. ABD, Irak müdahalesi öncesi Eylül 2002'de yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni yayımlamıştır. Bu stratejiye göre Vaşington, önleyici askeri müdahale hakkına sahip olduğunu, ulusal çıkarlarını korumak için tek taraflı hareket edebileceğini ilan etmiştir (Allison, 2013:97-101).

ABD Başkanı Bush bu dönemde Irak üzerine yoğunlaşırken, Putin kendini ülke içinde merkezi otoriteyi tesise ve Avrupa ile ilişkileri geliştirmeye adanmıştır. ABD, Moskova'ya Çeçenler ile siyasi bir çözüme varması için baskıları artırmış ve Çeçen teröristler ile El-Kaide arasındaki bağa yaptığı vurguyu hafifletmiştir. Ayrıca ABD, RF'nin terörist olmakla suçladığı Çeçenleri iade etmeyi reddetmiş ve ABD basını RF'nin Çeçenistan savaşına yönelik eleştiri dozunu artırmıştır. Moskova, ABD'nin 2003 yılında BMGK'nın onayı olmaksızın gerçekleştirdiği Irak harekâtına Çin, Almanya ve Fransa ile birlikte karşı çıkmıştır.⁶⁰

⁵⁹ BM Anlaşması'na göre günümüzde devletlerin tek taraflı olarak kuvvet kullanmalarının tek yolu meşru müdafaa'dır. BM Anlaşması mad.51'de düzenlenen meşru müdafaa hakkı şöyledir: "Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez."

⁶⁰ ABD, Irak'ın uluslararası ve özellikle kitle imha silahlarına yönelik taahhütlerini yerine getirmede ciddi sonuçlarla karşılaşacağına dair 8 Kasım 2002 tarihli BMGK'nın 1441 sayılı kararının ötesinde Irak'a karşı askeri müdahaleye imkân tanıyan yeni bir BMGK kararı çıkartılması yönünde İngiltere ile yoğun çaba harcamıştır. Ancak RF, Fransa ve Çin bu yönde bir kararı desteklemeyeceklerini, BMGK'nın 1441 sayılı kararının ise otomatik bir askeri güç kullanımına izin vermediğinden ABD'nin Irak'a yönelik askeri güç kullanamayacağını belirtmişlerdir (Bowker, 2007:98-107).

ABD, Irak'a yönelik uluslararası hukuka aykırı askeri müdahalesine dayanak oluşturmak maksadıyla Saddam yönetiminin sahip olduğu nükleer, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahları ile Bağdat'ın Usame Bin Ladin ve El-Kaide ile bağlantısını ortaya çıkarmak için tüm istihbarat birimleri ile yoğun çaba harcamıştır. Ancak iki iddianın da asılsız olduğu ortaya çıkmıştır. CIA Başkanı, ABD Kongresi'nin huzurunda Saddam yönetiminin Bin Ladin ve El-Kaide ile bir bağlantısının bulunmadığını itiraf etmiştir (Primakov, 2009:413). BM ve Uluslararası Atom Enerji Ajansı, Irak'ta hiçbir kitle imha silahı tespit edememiştir. Irak'ın işgali sonrası CIA tarafından teşkil edilen ve 1.400 personelden oluşan Irak Araştırma Grubu yayınladığı Duelfer Raporu'nda Irak'ta herhangi bir kitle imha silahı bulunmadığını belirtmiştir (Oran, 2013:22). RF, Irak harekâtı sonrasında ise pragmatik bir yaklaşımla Saddam döneminden kalan borçlar ve mevcut durumda yeni petrol projelerinde Rus enerji şirketlerinin yer alması ile ilgilenmiş (Pifer, 2009:4) ve Irak'taki gelişmelerin Rusya içerisindeki radikal İslami akımlara olan desteği artırmasına engel olmaya çalışmıştır. ABD, RF'nin Irak harekâtı ile ilgili tutumunu ilişkilerde önemli bir sorun olarak görmemiştir. ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Rice, Irak harekâtına yönelik tutumlarından ötürü Saddam'ın devrilmesinden sonra Fransa'yı cezalandıracaklarını, Almanya'yı göz ardı edeceklerini, RF'yi ise affedeceklerini açıklamıştır (Europe and Uncle Sam, 2003).

ABD aynı zamanda RF'nin iç siyasi sistemine yönelik de eleştirel bir tavır sergilemiştir. RF'nin en önemli oligarklarından Yukos'un patronu Mihail Hodorkovski 25 Ekim 2003'te tutuklanmış ve Yukos'a devlet tarafından el konulmuştur. ABD ve Batı; ekonomik reform, kanunların üstünlüğü ve muhalefete tahammül konularında Moskova'yı eleştirmiştir. 2004 yılında meydana gelen Beslan terör saldırısı sonrası, Putin'in devletin merkezi gücünü artırmaya ve dikey gücü tesis etmeye yönelik faaliyetleri ABD tarafından anti-demokratik ve ABD-Rus ilişkilerine zarar veren uygulamalar olarak tenkit edilmiştir (Tsygankov, 2012: 40).

Bu dönemde ABD'nin rejim değiştirme stratejisi eski Sovyet coğrafyasında etkisini göstermeye başlamıştır. RF, SSCB'nin dağılması sonrasında "yakın çevre" olarak tanımladığı bölgede bağımsızlığını kazanan yeni devletlerle özel ilişkilere sahip olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşın ABD, Moskova'nın özel ilgi alanı olarak tanımladığı devletlerin bağımsız oldukları ve kendi jeopolitik tercih ve yönelimlerini yapmaya hakları olduğu konusunda ısrarcı davranmıştır. Bu çerçevede ABD yönetimi hiçbir zaman açıkça RF'nin eski SSCB bölgesinde özel haklara sahip olduğunu tanıdığını açıklamamıştır (Stent, 2014). Vaşington; Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki renkli devrimleri desteklemiş ve bunlar için fon sağlamıştır. Moskova,

bu olayları seçimlerde meydana gelen olumsuzluklar sonucu ortaya çıkan iç meseleler olmanın ötesinde, ABD tarafından Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi demokrasinin jeopolitik rekabet için bir örtü olarak kullanılması olarak algılamıştır. Bu devrimler Moskova'da ABD'nin hedefleri arasında RF'deki rejimin de değiştirilmesinin yer aldığı düşüncesinin yerleşmesine yol açmış ve Moskova'nın etki alanına müdahale olarak görülmüştür. RF kendisine yönelik bir renkli devrim olasılığına karşı çeşitli tedbirler almıştır. Öncelikle Putin'in Devlet Başkanlığı İdaresi Genel Sekreter Yardımcısı Vladislav Surkov tarafından geliştirilen "egemen demokrasi" kavramı ortaya konulmuştur. Bu kavram ile RF'nin içişlerine demokrasi nedeniyle karışılmasının önüne geçilmek istenmiştir. İkinci olarak Moskova renkli devrimlerde gençlik hareketlerinin önemini kavrayarak Putin yanlısı "Nashi" gençlik hareketini kurmuştur. Üçüncü olarak yabancı sivil toplum örgütleri üzerindeki kontrolü artıran bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır (Berryman, 2014:61).

2006 yılında Vilnius'ta ABD Başkan Yardımcısı Richard Cheney, RF'yi demokrasisini geri götürmek ile suçlamıştır. Buna karşılık olarak Putin, ABD'nin bazı ülkelerde demokrasi ve insan haklarının öncüsü kesildiğini ancak diğer bazı devletlerde bu kavramları göz ardı ettiğini belirterek ABD'yi ikiyüzlülükle suçlamıştır (Oliker vd, 2009:127). Bu dönemde İran konusu da sorunlu alanlardan biri olarak ön plana çıkmıştır. ABD sert yöntemlerle Tahran'ı cezalandırmak isterken, RF yumuşak yaptırımlarla sorunun çözümüne odaklanmaya çalışmıştır.

Diğer yandan enerji konusunda kurulan iyi ilişkiler yerini gerginliğe bırakmıştır. ABD, RF'yi enerji konusunda bir partner olarak görmemeye başlamış, Moskova'yı enerji kaynaklarını komşu devletlere yönelik siyasi baskı aracı olarak kullandığı gerekçesiyle eleştirmiştir. ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının yapımına destek vermiş, Hazar'ın altından geçecek ve RF'yi rota dışında bırakacak Trans-Hazar boru hattının yapımı için yatırımcılarla yapılan görüşmelere hız vermiştir.

3.3.1.1.1.3 Münih Güvenlik Konferansı ve Rusya Federasyonu'nun Meydan Okuması

Putin, 10 Şubat 2007 tarihinde 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda ABD'nin tek kutupluluğunu hedef alan bir konuşma yapmıştır. ABD'yi her yönden ulusal sınırlarının ötesine geçmekle suçlayan Putin, NATO'nun genişlemesinin ittifakın modernizasyonu ve Avrupa'da güvenliğin sağlanmasının ötesinde karşılıklı güven seviyesini düşüren bir provokasyon olduğunu ifade etmiş ve NATO'nun genişlemesinin kime karşı olduğu sorusunu sormuştur. Soğuk Savaşın

sonlandırılmasında Rus halkının da katkısı olduğunu ifade eden Putin, yeni sanal duvarların örölmeye çalışıldığını vurgulamıştır. Rus lider füze savunma sisteminin parçalarının Avrupa'ya konuşlandırılmasının RF'yi rahatsız edeceğini, tehdit olarak görölen devletlerin hiç birinin yakın gelecekte Avrupa'yı vurabilecek menzilde füze sistemlerine sahip olmayacaklarını, Kuzey Kore'den ABD'ye bir füze fırlatıldığı düşünölse bile bu füzenin Avrupa'da kurulacak sistemlerle etkisiz hale getirilmesinin fizik bilimine aykırı olduğunu belirtmiştir (Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, 2007).

ABD, RF'nin muhalefetine rağmen iki kez NATO'yu genişletirken, eski SSCB devletleri olan Gürcistan ve Ukrayna'yı kapsayacak şekilde yeni bir genişleme yönünde politika izlemiştir. RF Dışışleri Bakanı Lavrov, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğinin jeopolitik eksenini değıştireceğini ve Moskova'nın politikasını revize etmesini gerektireceğini ifade etmiştir. Ayrıca Vaşington, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da füze savunma sistemi kurmayı planlamıştır. Putin, Haziran 2007'de ABD'ye Azerbaycan'da bulunan Gebele Radar İstasyonu'nu beraber kullanma teklifini götürmüştür. Putin, Gebele Radar İstasyonu'nun tüm Avrupa'yı gözetleyerek saldırı silahlarının Avrupa'da konuşlandırılmasını gereksiz hale getireceğini ifade etmiştir. Ancak ABD bahse konu teklifi, İran ve diğer güvenlik tehditlerine yeterince cevap vermeyeceğini belirterek geri çevirmiştir (Tsygankov, 2012: 46). Bunun karşılığında Putin, AKKA'yı askıya almıştır (Tsygankov, 2012: 40-41). Ancak RF, ABD ile ilişkilerin bütünüyle kopmasına izin vermemiştir.

Kuzey Kutbu bölgesi, RF ve ABD arasındaki rekabete 2007 yılında yeni bir alan olarak dahil olmuştur. RF iki mini denizaltıyı Kuzey Kutbu'nun tabanına daldırarak Rus bayrağını zemine dikmiştir. Moskova bu hamlesi ile 1 milyon km² alan ile büyük petrol ve doğalgaz yataklarına sahip bölgenin kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. RF, kutbun dibinde uzanan Lomonosov sıradağlarının Rus anakarasının uzantısı olduğunu kanıtlamak için bahse konu denizaltı dalışını yapmıştır. RF, bölgenin kendisine ait olduğuna yönelik BM'ye başvuru yapmış, ancak başvurusu kabul edilmeyerek daha fazla kanıt sunması talep edilmiştir. Küresel ısınmanın etkisi nedeniyle Kuzey Kutbu bölgesindeki doğal kaynakların önemi artmıştır. ABD kutbun zeminine dikilen bayrağın hukuki bir geçerliliği olmadığını açıklarken, Kanada Dışışleri Bakanı XV. yüzyıldaki gibi istenen yere bayrak dikilerek sahip olunamayacağına vurgu yapmıştır (Başlamış, 2016:55). RF Silahlı Kuvvetleri, 2007 yılında donanma ve stratejik bombardıman uçaklarının

Kuzey Kutbu bölgesindeki devriye faaliyetini başlatmıştır. RF Devlet Başkanı Medvedev, 18 Eylül 2008 tarihinde “RF’nin 2020 Yılına Kadar Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası’nın Temelleri” adlı strateji belgesini onaylamıştır (Konyshev ve Sergunin, 2014).

ABD ile Avrupa devletlerinin önemli bir bölümü ve Türkiye, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Kosova’yı tanımıştır. Moskova, Belgrad yönetimi ve kendisinin çıkarlarına aykırı olan bu kararı kınamıştır.

3.3.1.1.2 ABD Kaynaklı Nedenler

3.3.1.1.2.1 NATO’nun Genişlemesi

2000 yılında RF Devlet Başkanlığına seçilen Putin, NATO ile pragmatik ilişkiler kurmaktan yana olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte 12 Ağustos 2000’de 118 Rus denizcinin hayatını kaybetmesine yol açan Kursk nükleer denizaltısının batması⁶¹ askeri teknik alanda, 11 Eylül 2001 terör saldırıları ise terörizmle mücadele alanında RF-NATO işbirliğini gerekli kılmıştır. Moskova bu dönemde hava sahasını Afganistan’a yönelik NATO operasyonlarında kullanılmak üzere açmıştır. Ayrıca terörle mücadele koalisyonuna istihbarat desteğinde bulunmuştur.

2000 yılında Cumhuriyetçi Parti adayı George W. Bush’un ABD Başkanlık seçimlerini kazanması ile NATO’nun genişlemesi büyük ivme kazanmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları sonucu ABD ile RF arasında terörizme karşı küresel savaşta ortaya çıkan yakınlık, RF’nin NATO ile olan ilişkilerini de yansıtmıştır. 29 Mayıs 2002 tarihinde Roma Zirvesi’nde NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. NATO-Rusya Konseyi, 1997

⁶¹ 10 Ağustos 2000 tarihinde Rus Donanmasının Kuzey Filosu 10 yıl aradan sonra 7.800 denizci ile 22 denizaltı ve savaş gemisinin katılımıyla büyük bir tatbikat düzenlemiştir. Tatbikata katılan denizaltılardan biri de Rus Donanması’nın gurur kaynaklarından nükleer Kursk denizaltısıydı. 1995 yılında üretilen Kursk, iki nükleer reaktöre sahip, 130 mürettebattan oluşan, 18.300 ton ağırlığında, 154 metre uzunluğunda ve 18,2 metre genişliğinde bir denizaltıydı. Denizaltıda 24 adet SS-N-19 füzesi, denizaltı savunma silahları ve torpidolar bulunmaktaydı. Kursk’un temel görevi, ABD uçak gemisi grupları ile savaşmak ve NATO’nun transatlantik bağını zayıflatmaktır. 12 Ağustos 2000 tarihinde saat 07:30’da sismik radarlar Rus tatbikat alanının merkezine 135 saniye uzaklıkta patlamalar tespit etmiştir. Bu patlamalar Barentz Denizi’nin Murmansk Boğazına 140 kilometre uzaklıkta olan Kursk denizaltısında meydana gelmiştir. İlk patlamada torpido bölümü hasar görmüş ve büyük bir yangın çıkmıştır. İkinci patlama ise öncekinden 40-50 kez daha güçlü olmuş ve denizaltının ön kesimine hasar vermiştir. Patlamalar sonucu denizaltıda bulunan 118 denizcinin tümü hayatını kaybetmiş ve denizaltı batmıştır. 2 yıl süren soruşturma sonucunda denizaltının birinci bölümünde bulunan bir torpidonun kendiliğinden ateşlenmesi sonucu kazanın meydana geldiği anlaşılmıştır. Askeri komuta kademesinin kazaya tepkisi geç olmuştur. Tatbikatı sevk ve idare eden Amiral Viacheslav Popov, kazadan 9 saat sonra arama-kurtarma emri vermiş, 31 saat sonra denizaltının yeri tespit edilebilmiştir. Rus siyasi otoriteleri ilk aşamada uluslararası yardımı reddetmişler, RF tarafından yürütülen kurtarma çalışmaları sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine yardım istenen Norveç ve İngiliz mini denizaltıları birkaç saat içinde Kursk denizaltısına ulaşmışlarsa da mürettebattan kurtulan olmamıştır (Barany, 2007:21-23).

yılında kurulan NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi'nin yerini almıştır. Moskova; terörle mücadele, kitle imha silahlarında indirimine gidilmesi, kriz yönetimi, barış gücü, savunma sistemlerinde reform, askeri iş birliği ve denizlerde ortak arama-kurtarma operasyonları gibi konuların ele alınabileceği Konsey'de diğer üyeler ile eşit söz hakkına sahip olmuştur. Konsey'de kararlar uzlaşma yoluyla alınacak, ancak RF'nin NATO'nun kararlarını veto hakkı bulunmayacaktı (Purtaş, 2005b).

RF ile NATO arasında işbirliğinin gelişmesi ilişkilerde ciddi sorunların olmadığı anlamına gelmiyordu. RF, NATO'nun artan ve genişleyen etkinliğinden rahatsızlık duyuyor, ancak NATO ile özel ilişkilerini sürdürerek kendi çıkarlarını ittifak nezdinde sürdürebilecek olanaklara sahip olmak istiyordu. Dolayısıyla ittifak içerisinde olup biteni izleyebilmek için NATO karargâhında bir ofis edinmek pragmatik bir yol olarak tercih edilmişti. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ikinci genişlemesi öncesinde RF'nin tepkisini azaltmak için ortaya konan NATO-RF Konseyi, Moskova'nın tavrının yumuşamasına neden olmuştur. Putin'in NATO ile ilişkileri belirli bir seviyede tutma politikasında, Doğu kadar Batı ile de ilişkileri geliştirme beklentisi önemli rol oynamıştır.

NATO'nun Eylül 2002 Prag Zirvesi'nde genişlemenin kimleri kapsayacağı hususu görüşülmüş, özellikle Baltık ülkeleri olan Estonya, Letonya ve Litvanya'nın RF'nin tepkisini çekebileceği düşüncesiyle üyelik davetlerinin sonraya bırakılması tartışılan önemli konulardan biri olmuştur. RF'nin Putin döneminde kapasitesinin artırmaya yönelik girişimleri ve bu çerçevede Avrasya'da bir güç merkezi olarak ortaya çıkması, NATO'nun Baltık devletlerine yönelik genişlemesi için temel dürtü olmuştur (Yapıcı, 2011:375). Baltık devletleri, Romanya, Bulgaristan, Slovakya ve Slovenya üyeliğe davet edilmiş, bu devletler 29 Mart 2004 tarihinde Brüksel'de NATO üyeliğine kabul edilmişlerdir. Moskova açısından Estonya, Letonya ve Litvanya'nın NATO'ya üye olması büyük bir travma olmuştur. Çünkü bu devletler eski SSCB üyesi ülkelerdir (Atasoy, 2011:16). NATO bu genişleme ile ilk defa RF ile komşu olmuştur. RF'nin en büyük şehirlerinden St. Petersburg'un Estonya'ya olan uçuş mesafesinin 5-7 dakika olduğu göz önüne alındığında RF'nin güvenlik refleksinde her zaman önemli bir yer işgal eden tampon bölge ve derinlik faktörleri ortadan kalkmıştır. Moskova bu tehdit algılamasına yönelik Belarus'a S-300 hava savunma füzeleri yerleştirmiştir (Yapıcı, 2011:375).

RF açısından Baltık ülkelerinin NATO'ya dahil olması ile ortaya çıkan bir sorun da Polonya ve Litvanya ile çevrili olan Kaliningrad şehrinin durumu olmuştur. Moskova kendisine bağlı toprak parçasının NATO üyeleri ile çevrilmiş olmasından endişe

duymakta, bu bölgeyi askeri açıdan kendine yeterli seviyede tutmaya gayret göstermektedir. Bu amaçla Baltık Denizi'nde büyük bir deniz filosu bulundurmaktadır (Aktürk, 2012). Moskova, AKKA'ya taraf olmayan üç Baltık devletinin NATO üyesi olması ile NATO'nun bu devletlerde askeri potansiyelini konuşlandırmasından endişe duymuştur. RF bu nedenle 1999 yılında imzalanan Uyarlanmış AKKA'nın derhal onaylanarak yürürlüğe girmesini ve Baltık devletlerinin de anlaşmaya taraf olmalarını talep etmiştir. Ancak anlaşmanın Batılı tarafları RF'nin İstanbul taahhütlerini yerine getirerek Gürcistan ve Moldova'daki askeri güçlerini çekmediği gerekçesiyle anlaşmayı onaylamamışlardır (Yapıcı, 2007).

11 Eylül 2001 terör saldırıları ve ABD'nin müteakiben gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak müdahaleleri NATO'nun 2004 yılı genişlemesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Irak harekâtını, NATO'nun kurucu ve önemli üyelerinden Almanya ve Fransa desteklemez iken, yeni üye olan Doğu Avrupa ülkelerinin desteklemesi, Cumhuriyetçi Parti'nin izlediği NATO'nun genişleme politikası konusunda ABD'yi cesaretlendirmiştir. Primakov, ABD'nin NATO'yu genişletme motivasyonunun nedenlerinden birini NATO'ya yeni üye olan devletlerin eskilere nazaran daha fazla Beyaz Saray'ın sözünü dinlemeleri ve topraklarında ABD askeri üssü ve personeli bulundurmaya istekli olmaları ile açıklamıştır (Primakov, 2010:155).

SSCB'nin yıkılması sonrası yaklaşık on yılda üç Doğu Avrupa ülkesini çetin müzakereler sonucu üyeliğe kabul edebilen NATO, 1999'dan 2004 yılına kadar yedi Doğu Avrupa ülkesini bünyesine dahil etmiştir. ABD, NATO'nun genişlemesinde yakalanan ivme ile Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya, Ukrayna ve Gürcistan'ı da ittifaka üye yapmak için girişimlere başlamıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condolezza Rice, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliği için en önemli ortaklar olduğunu açıklamıştır. 2004 yılında Ukrayna ile NATO arasında imzalanan anlaşma uyarınca NATO tatbikatları ile diğer askeri faaliyetlerin Ukrayna topraklarında yapılabilmesinin önü açılmıştır. 2004 yılı NATO İstanbul Zirvesi'nde Orta Asya ve Kafkasya stratejik açıdan önemli bölgeler olarak ilan edilmiş, 2005 yılında ise 2008 yılı Ukrayna'nın NATO üyeliği için hedef olarak belirlenmiştir (Yapıcı, 2007).

ABD'nin, NATO'yu doğuya doğru genişletmesi, askeri güvenlik altyapısını RF'nin sınırlarına yaklaştırması ve RF'den bunu kabullenmesini talep etmesi Moskova'da, ABD'nin RF ile güvenlik işbirliği geliştirme niyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Moskova dahil olmadığı bir askeri ittifakın sınırlarına doğru genişlemesini kendine yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Bunun karşılığında Putin, 2007 yılında Münih'te

Rusya'nın ABD'ye karşı daha aktif ve atılgan bir politika izleyeceğini ilan etmiştir (Tsygankov, 2012: 44).

3.3.1.1.2.2 ABD'nin Anti Balistik Füze Anlaşması'nı Feshi ve Balistik Füze Savunma Sistemi Tesis Etme Çalışmaları

Kasım 2000'de gerçekleşen ABD Başkanlık seçimlerini Cumhuriyet Partisi adayı George Bush'un kazanmasının ardından ABD Ulusal Füze Savunma Sistemi'ni yeniden en öncelikli konulardan biri olarak ele almaya başlamıştır. Bush, 1 Mayıs 2001'de Ulusal Savunma Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada "Bugün en önemli tehdit Sovyetlerin elindeki binlerce balistik füzedendir değil, terör ve şantajı yaşam biçimi olarak benimsemiş devletlerin sahip oldukları az sayıda füzedendir kaynaklanmaktadır. Bugünün dünyasının farklı tehditlerini karşılamak için füze savunması oluşturmamıza imkân verecek bir yapıya ihtiyacımız var. Bunu yapmak için 30 yıllık ABM Anlaşması'nın kısıtlamalarının ötesine geçmeliyiz" ifadelerini kullanmıştır (Munkova, 2008).

Dönemin ABD yetkilileri Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin bileşenlerinin ABD topraklarına konuşlandırılacağını ifade etmişlerdir. Rusya, Çin ve Avrupa devletlerinin sisteme yönelik eleştirileri bu süreçte de devam etmiştir. Bu kapsamda; ABD'nin kendi güvenliğini sağlama adına diğer devletlerin çıkar ve güvenliğini riske attığı, küresel silahlanma yarışı yaratarak stratejik dengeyi bozduğu, uzayda askeri güç bulundurulması sürecini hızlandırdığı ve son olarak ABD-SSCB arasında 1972 yılında imzalanan ABM Anlaşması'nı ihlal ettiği savunulmuştur (Ekrem, 2001). Buna karşın dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, ABD'nin ABM Anlaşması'ndan tek tarafı olarak çekilmesinin mümkün olduğunu, ayrıca bahse konu anlaşmanın ABD ile SSCB arasında yapıldığını dolayısıyla geçmişte kaldığını, ABD'nin AB üyeleri, RF ve Çin ile müzakere ederek uygun bir strateji belirleyeceğini ifade etmişlerdir (Ekrem, 2001). Ayrıca ABD'li yetkililer, Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin sınırlı kapasitesi olduğunu, RF gibi büyük bir nükleer gücün caydırıcılığına herhangi bir zarar vermesinin mümkün olmadığına vurgu yapmışlardır.

RF eski Savunma Bakanı İgor İvanov ise XXI. yüzyılda en önemli şeyin nükleer bir savaşın önlenmesi olduğuna işaret etmiş ve bunun temelini de 1972 tarihli ABM Anlaşması'nın teşkil ettiği stratejik istikrara dayandırmıştır. Bu kapsamda ABD ve SSCB karşılıklı olarak kıtalararası stratejik füzelere yönelik savunma sistemlerini inşa etmekten kaçınacakları konusunda anlaşarak taarruzi nükleer silah geliştirme niyetlerine son vermişlerdir. Başka bir deyişle nükleer bir kalkanın yokluğu, nükleer

silahları daha az zararlı kılmıştır. ABM Anlaşması diğer silahların kontrolü ve silahsızlanma rejim ve anlaşmalarının da dayanağını teşkil etmiştir. Öncelikle Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşmaları (SALT-I ve SALT-II), müteakiben orta ve kısa menzilli füzelerin ortadan kaldırılmasını içeren Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması (INF), son olarak ise Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması (START-I ve START-II) üzerinde mutabık kalınmıştır. İvanov'a göre uluslararası güvenliğin modern yapısını oluşturan bu anlaşmaların hepsi ABM Anlaşması'na dayanmaktadır. ABM Anlaşması ortadan kalkar ise tüm bu yapı çökecektir (İvanov, 2001:51).

İvanov, ABD'nin ulusal füze savunma sistemine neden olarak gösterdiği kitle imha silahları ve atma vasıtalarının yayılımından RF'nin de rahatsız olduğunu ancak soruna yönelik bulunacak çözümlerin hem Moskova hem de ABD'nin ortak çıkarları çerçevesinde olması gerektiğini ifade etmiştir. ABM Anlaşması'nda ulusal füze savunma sistemi kurulmasına izin verecek bir düzenleme yapmanın, anlaşmanın ruhuna aykırı düşeceğini ve anlaşmayı etkisiz kılacağını belirten İvanov, ABD'nin anlaşmadan çekilmesi halinde RF'nin stratejik silahların sınırlanması yükümlülüklerinden kurtulacağını ifade etmiştir. Ayrıca İvanov, füze tehdidinin abartıldığını, ABD'nin sorunlu devlet olarak tanımladığı hiçbir devletin yakın bir gelecekte ABD'yi ana vatanında vuracak bir füze yeteneğine sahip olamayacağını vurgulamıştır (İvanov, 2001:52-54).

RF ile ABD Soğuk Savaş yıllarında ulaşılan askeri dengeyi kontrollü olarak sürdürmeye çalışmaktadır. Bu durum özellikle RF için büyük önem taşımaktadır. Çünkü sahip olduğu nükleer silahlar, RF'nin dünyadaki büyük güç konumu ile askeri açıdan ABD'yi dengeleme ve caydırma maksadıyla vazgeçilmez bir araçtır. ABD'nin etkin bir füze savunma sistemi kurarak topraklarını her türlü füzeye karşı askeri hedef olmaktan çıkarması, RF'nin sürdürmeye çalıştığı stratejik dengeyi ortadan kaldıracak niteliktedir. ABD etkin bir füze savunma sistemi kurduğu takdirde Vaşington'un RF'ye yönelik muhtemel bir saldırısına Moskova'nın etkin karşılık verme durumu ortadan kalkacaktır. Bu durum ise askeri açıdan da dengeyi Vaşington lehine bozacağından, ABD RF'ye karşı daha baskıcı politikalar izleyebilecektir. RF bu durumun kabul edilemez olduğunu, silahsızlanma ile ilgili anlaşmalardan ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi rejimlerinden çekilebileceğini belirtmiştir. Ancak Moskova, Vaşington ile yeni bir dengenin tesis edilebilmesi için büyük miktarda ekonomik kaynak ayırmak zorunda kalacağından yeni bir silahlanma yarışına sıcak bakmamaktadır (Kibaroglu, 2012).

Bush, ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit eden unsurların 1972 yılında imzalanan ABM Anlaşması'ndan beri önemli ölçüde değiştiğini, 11 Eylül 2001 terör saldırılarının karşı karşıya olunan tehditlerin Soğuk Savaş döneminden ne kadar farklı olduğunu ortaya koyduğunu, bu tehditlerin aciliyeti ve ABD'nin ulusal güvenliğine yönelik tedbirler kapsamında Vaşington'un ABM Anlaşması'ndan çekilmek için gerekli yasal bildirim prosedürünü 13 Aralık 2001 tarihinde başlattığını açıklamıştır (Munkova, 2008:30). Altı ay sonra 13 Haziran 2002'de, ABD resmi olarak ABM Anlaşması'ndan çekilmiştir. RF Devlet Başkanı Putin, ABD'nin bu kararını sakın ama eleştirel bir üslupla karşılayarak, Vaşington'un kararının hatalı olduğunu belirtmiştir. RF, ABD'nin bu kararına 14 Haziran 2002'den itibaren START II Anlaşması ile kendini bağlı saymadığını ilan ederek karşılık vermiştir (Anti-Ballistic Missile Treaty Chronology). 2002 yılının Kasım ayında NATO Prag Zirvesi'nde ABD Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin ittifakın tüm üyelerini kapsayacak şekilde geliştirilmesi yönünde uzlaşmaya varılmıştır.

ABD'nin 2002 yılında ABM Anlaşması'ndan çekilmesine rağmen, Putin iki devlet arasında terörizmle mücadele gibi konulara ağırlık vererek karşılıklı güveni geliştirmeyi ve nükleer üstünlük rekabetini boşa çıkarmayı hedeflemiştir. Ancak durum 2003 yılından itibaren değişmeye başlamıştır. Bu dönemde RF'de, ABD'nin nükleer politikasının Moskova'yı hedef aldığı algısı oluşmaya başlamıştır. Vaşington'un füze savunma sistemlerini RF sınırlarına yaklaştırmaya planları, Moskova tarafından doğrudan askeri tehdit olarak algılanmıştır. RF, 2001-2002 yıllarında nükleer silah stoğunda önemli bir azalma planlarken, 2003 yılından itibaren ABD ile nükleer eşitliği sürdürmeye dönük geleneksel politikasına ağırlık vermeye başlamıştır (Tsygankov, 2012:45).

Beyaz Saray 2004 yılında Alaska'da füze savunma sistemi kurulmasına karar vermiş, ilerleyen dönemde Kaliforniya'ya da bir füze savunma sistemi kurulacağını açıklamıştır. Bush yönetimi, 2004 ve 2007 yılları arasında 24 kara konuşlu füze savunma sistemini aktif hale getirmiş, 44 kara konuşlu füze savunma sisteminin ise aktif hale getirilmesi planlanmıştır. Bush yönetimi, İran tehdidine karşı Çek Cumhuriyeti'ne radar sistemleri, Polonya'ya ise 10 adet kara konuşlu anti-balistik füze rampası yerleştirme kararı⁶² almıştır (Kıbaroğlu, 2012).

62 Moskova, ABD Füze Savunma Sistemi'nin parçalarının Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirilmesinin 1999 yılında yapılan RF-NATO beyanatında bahse konu ülkelere yönelik ABD üsleri konusunda verilen taahhütlere uygun olmadığını ileri sürerek karşı çıkmıştır. Ancak ABD, bahse konu açıklamanın nükleer silahlar ve ilave daimi önemli sayıda muharip güçlerin konuşlandırılmamasına yönelik olduğunu ifade etmiştir (Slocombe, 2008).

Putin, Ekim 2007'de ABD'nin Füze Savunma Sistemi planları ile 1962 yılında ABD ile SSCB arasında yaşanan Küba krizi arasında paralellik kurmuştur (Tsygankov, 2012: 45). Moskova, ABD Füze Savunma Sistemi'nin gerçek hedefinin nerede kurulacağına bağlı olduğu düşüncesini taşımıştır. Her ne kadar Vaşington tarafından aksi iddia edilse bile RF, batı sınırlarına yakın bir yerde tesis edilecek füze savunma sistemini Moskova'ya yönelik bir tedbir olarak değerlendirmiştir (Primakov, 2010:150). Moskova, ABD ve AB'yi kapsayan kolektif füze savunma sistemi kurulması için teklifte bulunmuştur. Putin bu kapsamda Azerbaycan'da bulunan Gebele Radar İstasyonu ve Kuzey Kafkasya'da inşa edilmekte olan yüksek kapasiteli radar istasyonunu ortaklaşa kullanmayı Vaşington'a teklif etmiştir. Ancak Bush Yönetimi Doğu Avrupa'da kendi füze savunma sistemini kurma yönündeki ısrarını sürdürmüştür (Primakov, 2010:150-151). ABD radyo algılama ve menzil tayin istasyonunun Çek Cumhuriyeti'nde konuşlandırılmasına yönelik anlaşma 8 Temmuz 2008'de Prag'da taraflar arasında imzalanmıştır. Polonya, RF-Gürcistan Savaşının başlamasından 10 gün sonra 18 Ağustos 2008 tarihinde ABD ile anlaşmaya varmıştır.⁶³ ABD bahse konu anlaşma çerçevesinde Polonya'ya Füze Savunma Sistemi kapsamında 10 batarya yerleştirmeyi, ayrıca 96 adet Patriot füzesi konuşlandırmayı taahhüt etmiştir (Primakov, 2010:151). Ancak Obama yönetimi tarafından yapılan yeni bir füze tehdidi değerlendirmesi ile proje iptal edilmiştir (Kibaroğlu, 2012).

RF, ABD'nin politikaları karşısında var olan nükleer anlaşmaların korunması ve sürdürülmesi, ABD'nin Füze Savunma Sistemini alt edecek silah sistemlerinin geliştirilmesi ve füzelerin ABD'nin Avrupa'daki üslerine yeniden hedeflenmesi gibi uygulamaları hayata geçirmiştir. Moskova bu çerçevede SORT'un devam ettirilmesini benimsemiştir. Rus askeri yetkililerin Orta Menzilli Nükleer Füze Anlaşması'ndan çekilme tehditlerine siyasi kanat destek vermemiştir. ABD'nin stratejik silahlardaki üstünlüğünün farkında olan Moskova, ABD'ye asimetrik cevap verebilecek silahları geliştirmeye öncelik vermiştir. Putin, 2006 yılında RF'nin hipersonik, uçuş yolunu değiştirebilen ve her türlü füze savunma sistemini aşabilen füzeleri test ettiğini açıklamıştır. Kremlin aynı zamanda tek başlıklı kıtalararası balistik füze sistemi olan

⁶³ Polonya eski Cumhurbaşkanı Aleksandr Kavnevski, Polonya'nın Kafkasya'da RF-Gürcistan savaşı esnasında hızla ABD ile Füze Savunma Sisteminin topraklarında konuşlandırılması konusunda anlaşmaya varmasının, bahse konu silah sistemlerinin Polonya tarafından Moskova'ya karşı bir tedbir niteliği taşıdığını kabullenme anlamı taşıdığını ifade etmiştir. Bunun ötesinde Dönemin Polonya Cumhurbaşkanı Leh Kaçinski, Polonya'nın anlaşma sürecini hızlandırmasını "Gürcistan olaylarına" bağlamıştır (Primakov, 2010:151).

Topol-M'leri (SS-27) çift başlıklı hale dönüştürme çalışmalarına hız vermiştir (Tsygankov, 2012: 45-46).

3.3.1.1.2.3 Kosova Krizi: Askeri Müdahaleden Bağımsızlığa Doğru

Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi'nin kurulmasının ardından Kosova'da idari birimler oluşturulmuştur. BM Genel Sekreteri, BM Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari'yi Kosova'nın nihai statüsüne yönelik rapor hazırlamakla görevlendirmiştir. BM öncülüğünde 14 ay süren müzakereler sonucu Ahtisaari, "Kosova'nın Statüsü'ne Yönelik Kapsamlı Öneri"yi BM Genel Sekreteri'ne Mart 2007'de sunmuştur. Kosova bahse konu öneriyi desteklerken, Belgrad karşı çıkmıştır. BM Genel Sekreteri, 1 Ağustos 2007'de, BMGK'nın bir karar verememesi üzerine AB, RF ve ABD troykasından oluşan Temas Grubu ile genişletilmiş görüşmelerde bulunmuştur. Ancak troykanın görev süresinin sonu olan 10 Aralık 2007'ye kadar Kosova'nın statüsüne yönelik bir karara varılamamıştır (NATO Guide, 2011:192). RF bu dönemde Kosova'nın statüsünün Kıbrıs ve İrlanda sorunları gibi uzun vadede çözülmesini talep etmiştir. Ancak Batı ve ABD, Kosova'nın bağımsızlığı yönünde girişimleri hızlandırmıştır. RF'nin vetoları sonucu BMGK'dan Kosova'nın bağımsızlığına olumlu yaklaşan bir karar çıkartılamamıştır (Primakov, 2010:163).

Kosova bağımsızlık talebinde ısrar ederken, Sırbistan Kosova'ya kendi sınırları içerisinde geniş bir özerklikten fazlasını vermeye razı olmamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken 17 Kasım 2007 tarihinde Kosova'da Sırpların boykot ettiği bir seçim yapılmıştır. Haşim Taçi liderliğindeki Kosova Demokratik Partisi seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Taçi liderliğinde kurulan yeni koalisyon Hükümeti, 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiştir (Yürür, 2008). Türkiye, ABD ve AB'nin yarından fazla üyesini de kapsayan 40 ülke 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır.

RF, Batılı liderlerin Kosova'nın emsal olamayacağı yönündeki görüşlerine şiddetle karşı çıkmıştır. Moskova, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin diğer çok sayıda ulusun bağımsızlık isteğini körükleyeceğini, üniter bir devletin parçasının bağımsızlık ilan edip tanınmasının devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi ile çatıştığını vurgulamıştır. Primakov'a göre ABD Kosova politikası ile çok sayıda şeyi bir arada gerçekleştirmiştir. Öncelikle Avrupa'da BMGK onayı olmadan gerçekleştirilen NATO harekâtının boşa yapılmadığını ortaya koymuştur. Müdahale sonucu Belgrad'da iktidar değişmiş, önce Karadağ sonra Kosova bağımsızlığını kazanmıştır. Diğer bir husus ise

dönemin ABD Başkanı George Bush'un görev süresi dolmadan mevcut bir uluslararası sorunu çözme isteği olmuştur (Primakov, 2010:165).

3.3.1.2 Avrupa Birliği ile İlişkilerde Putin Faktörü

2000 yılından sonra Putin döneminde RF'nin AB'ye bakışı değişmiştir. AB iki konuda Moskova'nın çıkarları açısından önemli olarak değerlendirilmiştir. İlk olarak AB'nin, Rus ekonomisinin hızlı ve devamlı modernizasyonu için bir ortak ve araç olarak kullanılabileceği düşünülmüştür. Bu durum RF'nin büyük güç statüsüne yeniden ulaşmasına yardımcı olabilirdi. İkinci olarak RF, AB'yi Avrupa güvenliğinin yeniden düzenlenmesinde potansiyel siyasi ortak olarak görmüştür. AB, uluslararası sistemde Moskova tarafından algılanan ve istenmeyen ABD hegemonyasına karşı potansiyel bir dengeleyici olarak algılanmıştır (Haukkala, 2003:10).

RF, ABD liderliğindeki NATO ile olan sorunlu ilişkilerini dengelemek maksadıyla AB ve AB'ye üye önemli devletler ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. ABD ile ilişkilerin sorunlu olduğu dönemlerde, AB ile olan ilişkilerin önemine daha fazla vurgu yapılmıştır. Örneğin 2000 yılında dönemin RF Dışişleri Bakanı İgor İvanov, AB'nin çok kutuplu bir dünyaya katkı yapmak için birleşik ve bağımsız bir aktör olması gerektiğini açıklamıştır. Putin ise 2003 yılı Federal Konsey konuşmasında, RF'nin Avrupa ile geniş çaplı ilişkilerinin ve gerçek bütünleşmesinin Moskova'nın tarihi seçimi olduğunu ifade etmiştir. RF Başkanı Putin, sürekli olarak Rusya'nın Avrupa'nın ve Avrupa kültürünün bir parçası olduğunu ifade etmiştir (Oldberg, 2007:21).

2003 yılında taraflar arasında varılan anlaşma ile AB – Rusya Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştur. RF ve AB arasında 31 Mayıs 2003 tarihinde gerçekleştirilen St. Petersburg Zirvesi'nde SOİA çerçevesinde iki taraf arasındaki ilişkilerin geliştirilip güçlendirilmesine yönelik "Dört Ortak Alan" (Four Common Space) oluşturulmuştur. Bu alanlar; Ortak Ekonomik Alan, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Ortak Alanı, Dış Güvenlik Ortak Alanı, Araştırma, Eğitim ve Kültür Ortak Alanıdır (Akgün, 2010:85). 2005 yılında her iki taraf Ortak Ekonomik Alan yaratılmasına yönelik yol haritası hakkında uzlaşmaya varmıştır (Oldberg, 2007:21).

RF, AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na (AGSP) AB ile ABD arasındaki ilişkilerin ayrıştırılması ve AB'nin her açıdan ayrı bir uluslararası aktör olarak uluslararası sistemde ortaya çıkması açısından önem atfetmiştir. Moskova, AGSP'yi güvenlik alanında AB'nin pozisyon ve kabiliyetlerini geliştirecek bir platform olarak

görmüştür. Ancak Moskova'nın AGSP konusunda bazı çekinceleri de olmuştur. RF, AGSP'nin sorumluluk alanı ile icra edeceği operasyonların içeriğinin tam olarak belirlenmesini talep etmiştir. Bunların yanında RF, AGSP'nin uygulanmasının BM ve AGİT gibi kurumlar ile bağlantılı olmasını istemiştir. Çünkü Moskova'nın bu örgütler vasıtasıyla kuvvet kullanımı üzerinde veto gücü bulunmaktadır. Son olarak Moskova, AGSP'nin kararları üzerinde söz hakkına sahip olmak istemiştir. Moskova'nın tüm bu isteklerine karşın AB ise bağımsız bir aktör olmak için attığı bu adımlara RF'nin yaklaşımını onaylamamıştır. AB bu durumda Soğuk Savaş sonrası Rusya konusunda karşı karşıya kalınan bir ikilem ile karşılaşmıştır: RF'nin Avrupa'ya yönelik kararlarda ne kadar etki sahibi olması gerekir ve RF'nin Avrupa konusunda AB'nin dikkate alması gereken meşru istekleri nelerdir? (Haukkala, 2003:9-14).

3.3.1.2.1 Gerilen İlişkiler ve Problem Sahaları

2005 yılında Londra'da düzenlenen RF-AB Zirvesi'nde taraflar SOİA'nın yerini alacak yeni bir anlaşma hazırlama konusunda mutabık kalmışlardır. Ancak taraflar arasında yeni anlaşma için görüşmelere başlanamadan 10 yıl süre ile geçerli olan SOİA'nın 2007 yılında yenilenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Putin, RF'nin zayıf olduğu dönemde kendisine dikte edildiğini değerlendirdiği SOİA'yı eşitler arası bir anlaşma olmadığı gerekçesiyle onaylamamıştır (Musaoğlu ve Özgöker, 2008). RF'ye göre SOİA, serbest ticaret bölgesi dahil olmak üzere iki ülke arasındaki sıkı ekonomik ilişkilerin temelini atmış, siyasi ilişkiler için temel oluşturmuştur. Ancak Moskova yaklaşık 10 yıl önce hayata geçen SOİA'nın artık ihtiyacı yeterince karşılamadığını, RF ve AB'nin geniş kapsamlı konularda işbirliğine çerçeve oluşturamadığını ifade etmiştir.

RF, AB ile ilişkilerde eşitlik konusuna büyük önem verse de AB'nin ekonomik gücü daha üstündü. AB, RF'den yasal mevzuatını kendisi ile uyumlu hale getirmesini talep etmiştir. Ayrıca 12 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Komşuluk Politikası girişimini uygulamaya koymuştur. Bu girişim ile AB çevresindeki yeni komşularla siyasi, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini ve ve Avrupa'yı bölen sınırların yeniden ortaya çıkmasını engellemeyi amaçlamıştır (Koyenaliyeva, 2009:257). RF, Avrupa Birliği Komşuluk Politikası'na dahil olmamıştır. Kendini büyük bir devlet olarak gören RF, AB ile eşit ortaklık zemininde özel bir ilişki talep etmiştir. RF'nin, AB Komşuluk Politikası'na yönelik muhalefeti asıl nedeni; bu politikanın AB'nin genişlemesi için uygun koşulları yaratan unsurlar içermesidir (Ermağan, 2015:682). Moskova, ayrıca AB'nin Güney Kafkasya, Ukrayna ve Moldova gibi eski SSCB cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmesine, Batı yanlısı liderlere ABD ile birlikte destek vermesine karşı çıkmıştır.

Moskova, AB'nin askeri güç kullanımlarının BM ve AGİT kapsamında olması gerektiğine vurgu yapmıştır. İlişkilerde ana sorunlardan biri ise AB genişlemelerinin NATO ile örtüşmesi olmuştur. Diğer yandan AB'nin Şengen vize uygulaması Kaliningrad enklavını, RF'nin kalanından izole etmiştir. (Oldberg, 2007:22).

AB-RF ilişkilerinde önemli noktalardan biri de AB'nin RF'ye karşı bütünlüklü bir politika ortaya koyamayışıdır. Bunun en önemli nedeni ulusal çıkarlar nedeniyle AB çıkarlarını ikinci plana atan başta Almanya olmak üzere AB'nin büyük üyeleridir. RF, Almanya ve Fransa gibi güçlü AB üyesi devletler ile ilişkilerini geliştirmeye büyük önem vermektedir. Her üç devlet, ABD-İngiltere önderliğinde 2003 yılında başlatılan Irak Harekâtına karşı çıkmıştır. Bu durum AB ve NATO'da bütünlüğün bozulup, farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fransa, ABD hegemonyası ve çok kutupluluk konularında RF ile aynı düşünceye sahiptir. Almanya bir yandan özellikle doğu sınırlarının güvenliği açısından NATO'nun RF sınırlarına doğru genişlemesine destek verirken (Dağı, 2002:243) diğer yandan RF'nin ana ticaret ortağı durumundadır. Eylül 2005'te, Putin ve Schröder, Baltık Denizi vasıtasıyla Almanya'ya doğrudan doğalgaz sağlayacak Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı konusunda anlaşmışlar ve bahse konu boru hattı 2011 yılında hizmete girmiştir. Hattın yapımı ile RF, Ukrayna ve diğer devletlerden geçen boru hatlarına daha az bağımlı hale gelmiş ve bu ülkelere yönelik hareket serbestisi daha da artmıştır (Oldberg, 2007:22).

Bu eski ve önemli üyelerin yanında Birliğe yeni üye olan Doğu Avrupa devletleri, Rus karşıtı görüşleri ile AB içerisinde bir kutup haline gelmişlerdir. Özellikle geçmişte Rus ve SSCB baskısı altında yaşamış Orta ve Doğu Avrupa devletleri, AB'nin politikalarını RF aleyhine etkilemeye çalışmışlardır. Buna karşın RF, yeni AB üyelerini Rus korkusuna sahip olmakla eleştirmiş, Estonya ve Litvanya'yı topraklarında yaşayan Ruslara ayrımcılık yaptıkları gerekçesiyle suçlamıştır (Oldberg, 2007:23). RF, AB'nin kendisi karşısında birleşememe durumunu ulusal çıkarları açısından kullanmış ve "böl-yönet" politikası çerçevesinde önemli hususları AB'nin büyük üyeleri ile bire bir çözüme kavuşturma yolunu tercih etmiştir (Özdal, 2008).

3.3.1.3 Çin ile Kurumsallaşan Ortaklık

2001 yılında RF ve Çin ikili ilişkilerinde yoğunluk ve karşılıklı güven artmış, RF Devlet Başkanı Putin ve Çin Devlet Başkanı Zemin üç kez görüşmüştür. RF ve Çin arasında 16 Temmuz 2001 tarihinde "Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasında İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşma; ABD

hegemonyasına karşı ortak politika yürütülmesi, iki ülke arasındaki sınır sorunlarının hukuken sona erdirilmesi, silah satışı ve silah teknolojisinin transferi, enerji ve hammadde ticareti ile Orta Asya'daki kökten dinci akımlara yönelik alınacak önlemlere yönelik tedbirleri içermektedir (İnce, 2004:270).

RF ve Çin ilişkilerinde ABD'nin izlediği dünya siyasetinden duyulan rahatsızlık ve bu çerçevede ABD'yi dengeleme ihtiyacının büyük önemi bulunmuştur. Her iki devlet de büyük güç olmalarına rağmen ABD karşısında zayıf kalmış birbirlerinin ittifakına ihtiyaç duymuşlardır. RF'nin Çin'e yaklaşmasının nedenleri; 1999 yılından itibaren devam eden NATO'nun genişlemesi, ABD'nin Bosna Hersek ve Kosova politikaları, Çeçenistan sorununa yaklaşımı ve merkezi güç tesisi nedeni ile Batı tarafından eleştirilmesidir. RF, yakın çevre olarak tanımladığı batı, güney ve güneybatısında ABD ile karşı karşıya gelmektedir. Çin açısından ise ABD'nin Tayvan'ın statüsü konusunda takındığı tavır ve Japonya ile askeri güvenlik alanında geliştirdiği ilişkiler, Rusya ile yakınlaşmanın temel nedenleridir. Pekin kendisi için büyük önem taşıyan doğu ve güneyinde yani Asya-Pasifik bölgesinde ABD ile çıkar çatışması içerisindedir (İşyar, 2013:235). ABD'nin 2001 yılında Afganistan'ı işgal etmesi ve Orta Asya devletlerinde askeri üs elde etmesi Moskova ve Pekin'i tedirgin etmiştir. ABD'nin; Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da meydana gelen renkli devrimler vasıtasıyla demokrasiyi yayma politikası iki devletin rahatsızlıklarını üst seviyeye taşımıştır. Moskova ve Pekin, Irak'a yönelik ABD liderliğindeki askeri harekâta karşı çıkmışlar, meselenin BMGK'nın 1441 sayılı kararı çerçevesinde çözülmesini talep etmişlerdir (Hekimoğlu, 2007:242).

Diğer yandan RF ve Çin'in, İran ve Kuzey Kore'nin nükleer politikalarına yönelik yaklaşımları benzer olmuştur. Moskova ve Pekin kitle imha silahlarının yayılması ile ilgili çekinceleri paylaşmışlardır. Her iki devlet de İran ve Kuzey Kore'nin nükleer silaha sahip olmasına karşıdır. Ancak bu tehdit ile mücadelede Batı'dan farklı düşünmektedirler. Batı'nın tek taraflı ambargo ve zorlayıcı tedbirlerine karşı siyasi diyalog yolunu tercih etmektedirler.

Uluslararası gelişmeler sonucunda aralarında yakınlaşma süren Rusya ve Çin 14 Ekim 2004 tarihinde 380 km.lik sınır alanının çözümü için anlaşmaya varmıştır. Bu konuda imzalanan anlaşmalar her iki devletin parlamentolarında 2005 yılında onaylanmıştır. İki devlet arasındaki sınır sorununun kesin çözümü ve adaların devri 2008 yılında mümkün olmuştur. RF ve Çin dışişleri bakanları varılan uzlaşma ve imzalanan ek anlaşma ile yaklaşık 40 yıldır süren dünyanın en büyük beşinci sınırına yönelik sorunların çözüldüğünü ifade etmişlerdir (Akman, 2015:614).

3.3.1.3.1 Şangay İşbirliği Örgütü'nün Kurulması

RF Devlet Başkanı Putin, Temmuz 2000'de Duşanbe'de yapılan Şangay Beşlisi toplantısında Çin'in bütün alanlarda RF'nin stratejik ortağı olduğunu ilan etmiştir (Hekimoğlu, 2007:241). Haziran 2001'de Şangay'da gerçekleşen zirvede, Özbekistan oluşuma üye olmuş ve oluşum bir örgüte dönüşerek Şangay İşbirliği Örgütü adını almıştır (Çolakoğlu, 2004). Örgütün iki daimi organının biri Pekin'de bulunan sekreterlik, diğeri ise Taşkent'te yer alan Terörizme Karşı Bölgesel Yapı'dır. Örgüte daha sonra 5 gözlemci devlet (Afganistan, İran, Hindistan, Pakistan, Moğolistan) ve 3 diyalog ülkesi devlet (Türkiye, Sri Lanka ve Belarus) dahil olmuştur (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012).

ŞİÖ'nün kurucuları örgütü ne bölgesel çatışmalarda üçüncü taraflara karşı koruma sağlayan bir askeri güvenlik ittifakı ne de üye devletlerin içişlerine müdahale edecek bir yapı olarak görmemektedir. Bunların yerine örgüt üç şeytan olarak tanımlanan 'terörizm', 'ekstremizm' ve 'ayrılıkçılık' ile mücadele etmek için çaba göstermektedir (Kizekova, 2014).

"Barış Misiyonu-2005" RF ve Çin Silahlı Kuvvetleri'nin Ağustos 2005 tarihinde ŞİÖ çerçevesinde birlikte icra ettikleri ilk tatbikattır. Tatbikat, üçüncü bir devlete ayrılıkçı teröristlere karşı verdiği mücadelede yardım etmek senaryosu üzerine kurgulanmıştır. Kara, deniz ve hava safhalarını içerip, sekiz gün süren tatbikata RF'den 1.800, Çin'den ise 7.200 askeri personel katılmıştır. "Barış Misiyonu-2007" tatbikatına ise RF ve Çin'den birer tabur, diğer ŞİÖ üyelerinden ise birer bölük iştirak etmiştir (Ryan, 2010:190-191).

3.3.1.3.2 Ekonomik İlişkiler

İki devlet arasındaki ilişkilerde enerjinin büyük rolü bulunmaktadır. 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında Çin, Orta Doğu enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmak istemiştir. Bu çerçevede RF önemli bir tedarikçi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak RF istikrarlı bir tedarikçi olsa da maliyetleri Orta Doğu'dan yüksektir. RF, 2005 yılında Çin'e Rosneft vasıtasıyla 4,4 milyon, Lukoil vasıtası ile 0,8 milyon ton petrolü tren taşımacılığı ile ihraç etmiştir (Kuhrt, 2007,123). Enerji nakil hacmini yükseltmek ve maliyetleri düşürmek açısından RF ve Çin arasında 2001 yılında yapılan bir anlaşma ile Sibirya'dan Çin'e uzanacak Angarsk-Datsin petrol

boru hattının inşa edilmesine karar verilmiştir. 2.400 km uzunluğundaki boru hattı 1,7 milyar dolar maliyete yol açacak ve 2005 yılından itibaren yıllık bazda 20 milyon ton Rus petrolünü Çin'e taşıyacaktı. 2010 yılından itibaren boru hattının kapasitesi yılda 30 milyon tona çıkarılacaktı. Boru hattı yapım projesine RF'den Minerego, Yukos ve Transneft, Çin tarafından ise Çin Milli Petrol Gaz Şirketi katılmıştır. Ancak bu önemli proje 2002 yılından itibaren ortaya atılan RF-Japon boru hattı projesi ile gündemden düşmüştür (Hekimoğlu, 2007:243). 2007 yılına gelindiğinde Çin'in petrol ithalatında RF'nin payı %8,9 olmuş ve aynı yıl Pekin, Moskova'dan hiç doğalgaz satın almamıştır (Wishnick, 2010:72).

2001 yılında Çin tarafından 1999 yılında sipariş edilen 40 adet Su-30 Rus savaş uçağı Pekin'e teslim edilmiştir (Hekimoğlu,2007:244). Ekonomik açıdan iki ülke ilişkileri sınırlı seviyede kalmıştır. Çin 2006 yılında dış ticaretinin yarısını ABD ve Japonya ile yaparken, ancak %1,9'unu RF ile yapmıştır. Bu ticaret ise ağırlıklı olarak hammadde ve silah ticareti üzerine yoğunlaşmıştır (Kuhrt, 2007,137).

3.3.2. Rusya Federasyonu İç Faktörleri

3.3.2.1 Lider Bakış Açısı: Putin

Vladimir Putin, 7 Ekim 1952 tarihinde St. Petersburg kentinde doğmuştur. Putin gençlik yıllarında KGB'ye katılmak istese de bunun için ya orduda görev yapmak ya da yükseköğrenim yapmanın zorunluluk olduğunu öğrenmiştir. Putin bunun üzerine hukuk fakültesini bitirmiştir. Gençlik yıllarında sporla ilgilenen Putin, judo dalında başarılı dereceler elde etmiştir. 1975 yılında KGB'den gelen teklifi kabul ederek istihbarat örgütüne katılmıştır. 10 yıl süreyle KGB'nin değişik kademelerinde hizmet ettikten sonra Doğu Almanya'nın Dresden kentine görevlendirilmiştir. Berlin Duvarı yıkılıp, iki Almanya birleşene kadar burada görev yapmıştır. Doğu Almanya'da görev yaparken gelişen olaylar sonucu Moskova'dan talimat istenmesi ve Moskova'nın sessiz kalması üzerine "Sovyetler Birliği'nin ömrünün sona erdiğini" anlamıştır. Doğu Almanya'dan sonra St. Petersburg'a dönmüştür. Leningrad Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde İstihbarat Subayı olarak çalışmaya başlamıştır. Putin'in üniversite hocası olan ve KGB'de çalışmasını sağlayan Anatoly Sobçak, üniversiteden ayrılarak St. Petersburg Belediye Başkanı olmuştur. Putin, Sobçak'ın isteği ile St. Petersburg Belediyesi'nin dış ilişkilerinden sorumlu olarak çalışmaya başlamıştır. Sobçak'ın 1996 yılında belediye başkanlığı seçimini kaybetmesi, Putin'in de işini kaybetmesine yol açmıştır. Ancak St. Petersburg kentinde kurduğu güçlü ilişkiler, istifa etmesinden bir yıl

sonra Moskova'ya gitmesine neden olmuş ve Kremlin'in en güçlü liderlerinden biri olan Pavel Borodin'in yardımcılığına getirilmiştir (Onay, 2008:207-209).

Yeltsin tarafından 1998 yılında FSB Başkanlığına getirilen Putin, müteakiben Güvenlik Konseyi Sekreteri olmuştur. Bu görevi esnasında Yeltsin'in tam güvenini kazanan Putin, Ağustos 1999'da Sergey Stepashin'in yerine Başbakanlığa getirilmiştir. RF, Moskova'da meydana gelen apartman bombalamaları ve Çeçen grupların Dağıstan'a saldırımları üzerine yeniden Çeçenistan'a askeri harekât başlatmıştır. Yeni Başbakan Putin, Çeçenistan savaşındaki kararlı tutumu ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Putin, "Silahını teslim etmeyen herkes terörist sayılacak ve tuvalete bile gitse takip edilecektir" diyerek bu kararlı tutumunu ifade etmiştir. 31 Aralık 1999 tarihinde Yeltsin'in istifa etmesi ve yerini geçici olarak Putin'e bırakması ile vekaleten RF Devlet Başkanı olmuştur (Onay, 2008:210).

Putin, 26 Mart 2000'de % 53 oy oranı ile RF Devlet Başkanlığına seçilmiştir. Rus halkı Yeltsin'li çalkantılı yıllar sonrası düzen ve istikrar talep etmekte, bunu Putin'in sağlayabileceğine inanmaktaydı. Putin döneminde iç politikada düzen ve istikrar, ekonomide büyüme, dış politikada ise uluslararası kabul, saygınlık ve meşruiyete sahip olma temel hedef olarak görülmüştür. RF'nin bu alanlarda elde ettiği gelişmede, yeniden kazanılan güven duygusu ve "büyük güç" psikolojisi önemli rol oynamış ve Devlet Başkanı Putin bu sürecin sembol ismi olmuştur (Çelikpala, 2013:533). Putin RF'nin ayağa kalkması maksadıyla, uluslararası saygınlık ve gücü yeniden elde etmek, bu doğrultuda silahlı kuvvetleri tekrar güçlü hale getirmek, RF'yi ekonomik açıdan güçlendirerek Batı'ya olan bağımlılığı kırmak ve Rus vatandaşlarının refah düzeyini artırırken, merkezi açıdan güçlü bir devlet kurmak istemiştir (Caşın, 2015:268-269).

Putin döneminde Rus siyasetine dahil olmak isteyen oligarklara savaş açılmıştır. Putin, 28 Temmuz 2000 tarihinde RF'nin önde gelen 21 işadamı ile yaptığı toplantıda vergilerini kanunlar çerçevesinde verdikleri ve siyasi alana müdahale etmedikleri sürece 1990'lı yıllar boyunca usulsüz olarak edindikleri mal varlıklarına dokunulmayacağını açıklamıştır. Bu kapsamda Putin'in oligarklara tamamen karşı olmadığı sadece siyaset alanından uzak kalmalarını istediği sonucuna varmak mümkündür (Sağlam, 2014:64-65). Putin'in kıstaslarına uymayan oligarkların sahip oldukları mal varlıkları kamulaştırılarak, hapis cezası almaları sağlanmıştır. Önemli hükümet görevlerinin büyük bölümü Siloviki olarak nitelenen eski KGB-FSB çalışanlarına teslim edilmiştir (Paxton, 2004:144). Silovikilerin devlet yönetimindeki oranı Gorbaçov döneminde %4, Yeltsin döneminde %11 iken Putin'in ilk döneminde

%25 düzeyinde olmuştur. Siloviki grubunun en önemli birleştirici unsuru merkezi otoritenin tesisine büyük önem vermeleri ve milli bütünlüğe zarar veren kişi ve gruplara karşı olumsuz tavır takınmalarıdır (White, 2006:24).

Putin, Yeltsin'in asimetrik federalizmine karşı dikey gücü tesis ederek federal birimler üzerinde Moskova'nın kontrolünü artırıcı tedbirler almaya başlamıştır. Öncelikle anayasa ve federal yasalar ile federe birimlerin çıkardığı yasalar arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi ve tüm yasaların anayasaya uygun hale getirilmesi için çalışmalara başlanmıştır.⁶⁴ 13 Mayıs 2000 tarihinde ülke yedi federal bölgeye ayrılarak, her birinin başına doğrudan devlet başkanına bağlı vali atanmıştır. Bu valilerden beşi geçmişte güvenlik kurumlarında kariyer sahibi olan kişilerden oluşmuştur. Aynı yıl Duma tarafından kabul edilen yasa çerçevesinde RF devlet başkanına federal birim valilerini görevden alma yetkisi verilmiştir. Ayrıca federal birimlerin yürütme ve yasama başkanlarından oluşan Federasyon Konseyi'nin yapısı Temmuz 2002'de değiştirilmiştir. Federasyon Konseyi'nin her federal birimin yürütme ve yasama başkanları tarafından seçilecek ikişer temsilciden oluşması kabul edilmiştir. Böylelikle hem yasama ve yürütme fonksiyonları ayrılmış, hem de federal birim liderlerinin Federasyon Konseyi üyesi olmaları nedeniyle sahip oldukları dokunulmazlıklar ortadan kaldırılmıştır (Sağlam, 2014:73-74). Putin'in federal yapıya ilişkin diğer bir hamlesi ise federal birim liderlerinin RF Devlet Başkanı tarafından teklif edilmesi ve yerel meclislerde bu adayın onaylanması olmuştur. Beslan terör saldırısı sonrası gerçekleştirilen bu değişiklikle ülkenin bütünlüğü sağlanmaya ve merkezi yönetim güçlendirilmeye çalışılmıştır (Karadağ, 2006:31-34).

Yeltsin döneminde RF'de çok sayıda küçük ve kısa süre ile varlığını sürdüren siyasi parti bulunmaktaydı. Putin, RF'de siyasi istikrarı sağlamak açısından siyasi partilere yönelik bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Örneğin, 2001 yılında kabul edilen yasa ile bir partinin seçime katılabilmesi için en az 10.000 üyesinin olması, RF'nin federal birimlerinin en az yarısında örgütlenmesi zorunlu hale getirilmiştir. 2005 yılında ise en az 10.000 üye kriteri 50.000'e yükseltilmiş, seçim barajı %5'ten %7'ye çıkarılmıştır. 1999 yılı seçimleriyle Duma'da sandalye sahibi olan Birlik Partisi ve Anavatan Rusya Partisi, devletin etkin rolü ile iç ve dış politikaya yönelik benzer tutumları nedeniyle 2001 yılında birleşmiştir. 2003 yılında Birleşik Rusya Partisi adını alan grup, Kremlin'in Duma'daki siyasi destek ve dayanağını oluşturmuştur. Öyle ki,

⁶⁴ RF Genel Savcılığı 1999 yılı itibarıyla ulusal idari birimlerin uyguladıkları kanun ve verdikleri hukuki kararların %70'inin federal mevzuata bir şekilde uygun olmadığını, % 30-40'lık bölümünün ise açıkça RF Anayasası'na aykırı olduğunu ortaya koymuştur (Somuncuoğlu, 2001:47).

Birleşik Rusya Partisi 2003 yılından 2013 yılına kadar Duma'nın sandalye çoğunluğu sürekli olarak elinde bulundurmuş ve 83 federal birim liderlerinden 78'i bu partinin üyelerinden oluşmuştur (Sağlam, 2014:49-57).

Putin, askeri güvenlik alanında da önceliklerini belirlemiştir. Bu dönemde Moskova'ya yönelik iki önemli tehdit, II. RF-Çeçenistan Savaşı ve Batı'nın RF karşısındaki askeri üstünlüğüydü. Putin öncelikle Çeçenistan sorununu çözmeye yönelmiş, bu kapsamda ABD ve NATO ile askeri çatışma riskini azaltmaya yönelik bir askeri politika takip etmiştir (Baev, 2004:57). Putin, Çeçenistan konusunda tavizsiz bir tutum takınmış ve bu kararlı tutumunu savaş boyunca sürdürmüştür. 2002 yılında Çeçenler tarafından Moskova'da gerçekleştirilen terör saldırısı ve 2004 yılında Kuzey Osetya'nın Beslan kasabasında Çeçen grupların bir okula karşı gerçekleştirdiği terör saldırısı sert tedbirler ile bastırılarak teröristler etkisiz hale getirilmiştir. RF aynı zamanda terörle mücadele politikasına hız vermiş, Çeçenistan'da kendine sadık bir yönetim kurmuştur. Putin, 2004 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerini %71,9 oy oranıyla yeniden kazanmıştır. Putin, 2005 yılında Duma'da yaptığı yıllık konuşmada, SSCB'nin dağılışını XXI. yüzyılın en büyük trajedisi olarak tanımlamıştır. Putin, SSCB'nin dağılmasının nedenini "gevşeklik" olarak göstermiş ve "eğer bizde bu şekilde devam edersek, Rusya'da parçalanacak ve bu parçalanma öyle hızlı olacak ki, hiçbiriniz hayal bile edemeyeceksiniz" demiştir (Onay, 2008:210). RF izlediği politikalar ile 2006 yılında Çeçenistan'ı kontrol edilebilir, düşük seviyeli bir askeri tehdit boyutuna indirgemıştır. Dolayısıyla RF'ye yönelik doğrudan iç askeri tehdit durumu ortadan kalmış, bu dönemden sonra radikalize olmuş muhaliflere yönelik terörle mücadele yöntemlerine hız verilmiştir.

Putin, RF'nin büyük bir devlet olduğunu ve öyle kalacağını düşünmektedir. Bu durum Rusya'nın jeopolitik, ekonomik ve kültürel varlığının sarsılmaz karakteristik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Rusların devletlerine karşı düşünce ve bakış açıları tüm Rus tarihi boyunca şekillenmiştir. Putin'e göre günümüzde ülkelerin büyüklüğünü salt askeri güç değil, gelişmiş teknolojilerin üretilip kullanılması, halkın refah seviyesi, devletin güvenliği sağlaması ve uluslararası alanda ulusal çıkarları savunma yeteneği belirlemektedir. Rus lidere göre RF yakın bir gelecekte liberal değerlerin tarihi bir gelenek olduğu ABD veya İngiltere gibi bir devlet olmayacaktır. Çünkü O'na göre Rusya'da devlet ve kurumları ülke yaşamında çok önemli rol oynamaktadır. Güçlü devlet Rus toplumu için anomali değil, aksine bir kaynak ve düzenin garantisidir. Devlet her türlü değişikliğin öncüsü ve itici gücüdür. Putin, Rus toplumunun güçlü devlet ile totalitarizmi aynı kefeye koymayacağını, Rusların hem demokrasi, hukuk devleti ve

bireysel haklar gibi değerleri benimsediğini hem de devletin güç ve otoritesinin azalmasından endişe duyduğunu öne sürmektedir. Rus halkı devletin gerektiği ölçüde yol gösterici ve düzenleyici rol üstlenmesini istemektedir. Çünkü en iyi ekonomik ve sosyal politikalar bile devletin gücünde görülen zayıflık nedeniyle başarısızlığa uğramaktadır (Seiffert, 2004:143-145).

RF bu dönemde uluslararası alanda “büyük güç” olma iddiasının ancak eski Sovyet coğrafyasında etkinlik kurulması ile gerçekleşebileceğini düşünmüştür. Moskova hem küresel hem de bölgesel çıkarları açısından stratejik çıkarlarının bulunduğu ve “yakın çevre” olarak tanımlanan eski Sovyet coğrafyasında ikili ve bölgesel ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiş ve bölgede RF dışında başka bir güç istememiştir. RF, Putin döneminde kimi zaman sahip olduğu enerji kaynaklarını kimi zaman da askeri gücünü eski Sovyet cumhuriyetlerine karşı kullanmıştır. Yeltsin döneminde BDT konusunda yaşanan başarısızlık sonucu Putin, eski SSCB ülkeleri ile farklı hız ve düzeylerde entegrasyon anlayışını uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda istekli olan ve çıkarların uyumlaştığı devletler ile ilişkiler geliştirilir iken RF ile yakınlaşmak istemeyen devletlerle ilişkilerin kopması önlenmeye çalışılmıştır (Özdal, 2015:427-431).

Putin, RF'nin ulusal güvenliği açısından üç boyutlu bir güvenlik kuşağı oluşturmuştur. İlk kuşağı bölgesel bazda yakın çevre oluşturmaktadır. Yakın çevreyi oluşturan Karadeniz Havzası, Hazar Havzası, Kafkasya ve Orta Asya'da; BDT, KGAÖ ve AET oluşturulmuştur. İkinci kuşağı kıtasal çevre kapsamında Çin, Hindistan, Pakistan, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçler teşkil etmektedir. Bu bölgede ise ŞİÖ kurulmuştur. Üçüncü ve son kuşak ise küresel boyutta Güney Amerika ülkeleri olan Venezüella, Şili, Küba ve BRICS üyesi devletleri (Brezilya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) kapsamaktadır (Kantarıcı, 2015).

Yüksek seyreden petrol fiyatları nedeniyle RF'nin ekonomik açıdan Batı'ya olan bağımlılığı ortadan kalkmış ve çıkarlarını daha rahat takip edebileceği pragmatik politikaların yürütülmesi dış politikada esas alınmıştır. Yeltsin döneminde Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi ve Batılı değerlerin benimsenmesini esas alan Atlantikçiler ile Rusya'nın kendi tarih, kültür ve tekliği çerçevesinde kendisine has bir dış politika takip etmesini savunan Avrasyacılar arasında süren mücadele sona ermiş, ulusal çıkarlar çerçevesinde Batı ile ilişkiler geliştirilmeye başlanmıştır. RF Putin döneminde pragmatist milliyetçi olarak nitelenebilecek bir akım çerçevesinde hareket etmiştir. Bu düşüncenin taraftarları liberal Batılı düşünceleri tümüyle reddetmemektedirler. Batı

tarzında olmasa da demokrasiyi benimsemekte, stratejik kaynaklar üzerinde devletin kontrolünü savunarak pazar ekonomisini desteklemektedirler. Aşırı milliyetçiliğe karşı olsalar da RF'nin büyük güç statüsüne ve eski Sovyet coğrafyasındaki öncülüğüne vurgu yapmaktadırlar. RF'nin hayati çıkarlarının eski Sovyet coğrafyasının jeopolitiğinde bulunduğunu ve uluslararası toplumun Moskova'nın bu bölgede istikrar sağlayıcı olduğu gerçeğini tanımasını istemektedirler. SSCB'yi yeniden diriltmek gibi bir düşünceleri olmasa da, bu bölgedeki devletlerle entegrasyon içerisinde bulunmak istemektedirler. Bu gruba göre Batı, NATO ve AB ile ilişkiler Moskova'nın çıkarları çerçevesinde yürütülmeli, Asya ve Orta Doğu devletleri ile ilişkiler geliştirilerek Batı ile ilişkilerde kaldıraç etkisi sağlanmalıdır (Light ve Allison, 2006:13).

RF bu dönemde “egemen demokrasi” olarak tanımlanan bir düşünce tarzını savunmuştur. Moskova, ABD kaynaklı demokrasiyi yayma çabalarına karşı kendi demokrasi anlayışını ortaya koyarak cevap vermiştir. Putin'in yardımcılarında Vladislav Surkov'un düşünce babası olduğu egemen demokrasi konsepti dışarıdan müdahaleye açık olmama ve Batı standartları yerine Rusya'nın kendi tarihi ve özel koşullarını dikkate alma gibi iki ana özellik taşımaktadır (Yılmaz). Moskova “egemen demokrasi” konsepti çerçevesinde demokratikleşme sürecini Rus ulusuna özgü bir anlayışla gerçekleştirdiğini ve demokrasi eksikliği gerekçesiyle kendisinin ya da diğer egemen devletlerin iç işlerine müdahale edilmesine izin vermeyeceğini ilan etmiştir (Musaoğlu, 2015).

Putin'e göre egemenlik bir hak ve bunun neticesinde BM üyesi olmak değildir. Egemenlik kapasite ile alakalıdır. Bu çerçevede egemen olmak için ekonomik bağımsızlığa, askeri güce ve kültürel kimliğe ihtiyaç vardır. Dolayısıyla RF'nin Doğu Avrupa'daki yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin siyasi gelişimlerini örnek alması düşünülemez. Çünkü bu devletlerin egemen olabilecek düzeyde kapasiteleri yoktur. 1990'lı yılların başında Rus liberallerin AB tarzı bir demokrasi inşa etme niyetleri tarihin derinliklerine gömülmüştür. Rus perspektifine göre sadece büyük güçler gerçek anlamda egemen olabilirler (Krastev, 2007). Bu nedenle Putin döneminde ideolojiden uzak pragmatizm çerçevesinde “güçlü ekonomi, güçlü ordu, güçlü devlet” politikası benimsenmiştir. Putin'in 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşma, RF'nin ABD'ye başkaldırısının dünyaya ilanı olmuştur.

3.3.2.2 Büyük Güç Rusya'nın Temellerinin Oluşması

Rus tarihi boyunca farklı rejimler ve farklı dünya görüşüne sahip liderler iktidara gelse de, büyük güç ideali sürekli stratejik çerçeveyi oluşturmuştur. Örneğin Çarlık Rusya'sının Ortodoksların hamiliğini yapma ve SSCB'nin dünya proleteriyasına öncülük etme istekleri büyük güç zihniyetinin yansımasıdır. RF, 2000'li yıllarda Putin iktidarı ile büyük güç kavramını yeniden keşfetmiştir. Putin Rus seçmenlere yönelik kaleme aldığı yazısında; "Evet, Rusya bir imparatorluk olmaktan vazgeçti ama bir büyük güç olma potansiyelini kaybetmedi. Artık hiç kimseye herhangi bir şeyi dikte edemeyeceğiz veya hiç kimseyi kendi yörüngemizde tutamayacağız. Ancak enerjimizi kendimiz için kullanabileceğiz. Yeni nesillerin önünde büyük bir tarihi değişim duruyor: Çocuklarına devrederken utanmayacakları bir Rusya inşa etmek" ifadelerini kullanmıştır (Tezkan, 2007:101). Bu kapsamda bundan sonra büyük güç olarak kimsenin himayesi altında kalınmayacak, RF dizlerinin üzerine kalkarak yükselecektir. Moskova bu dönemde nükleer silahlarını muhafaza etmeye özen gösterirken enerji gibi yeni bir ekonomik ve siyasi imkâna sahip olmuştur (Trenin, 2011:411-412).

Moskova büyük güç hissi ile artık entegre olan değil, entegre eden olmak istemiştir. Bu çerçevede BDT coğrafyasında çeşitli siyasi, askeri ve ekonomik entegrasyon çabaları göstermiştir. Moskova uluslararası ortamda stratejik bağımsızlık isterken, iç politikada da bağımsız olmak istemiştir. Enerji ile elde edilen gelir, RF'nin Batı'ya olan bağımlılığını ortadan kaldırmış ve Batı'nın RF'nin içişlerine müdahale etmesini engellemiştir. Putin, Batılıları kendi işleri ile meşgul olmaları ve RF'nin içişlerine karışmamaları konusunda uyarmıştır. RF düşüncesinde dış ve iç bağımsızlığının birleştiği ve sembolize edildiği kavram "egemen demokrasi" olmuştur (Trenin, 2011:413-414).

RF'ye göre büyük güç olmak aynı zamanda ulusal sınırlarının ötesine geçmek demektir. Büyük gücün etrafında gönüllü veya zorunlu olarak onunla ittifak halinde olması gereken devletler bulunmalıdır. Dünyada ABD, Çin ve RF gibi gerçek anlamda bağımsız az sayıda büyük güç ve bunların kendilerine ait nüfuz alanları bulunmaktadır. Rus liderlere göre bahse konu büyük güçler dünya politikasında nüfuz alanlarını genişletmek ve otorite kurmak için mücadele etmektedirler. Moskova tarafından bölgesel üstünlük normal ve istikrar sağlayıcı olarak görülürken, küresel üstünlük hem bir hayal hem de bir tehdit olarak görülmektedir (Trenin, 2011:413-414).

RF Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin tek taraflılığına ve "yeni dünya düzeni" tezine karşıdır. Putin, 2007 yılında Münih'te ABD'nin her alanda sınırları aştığına vurgu yapmıştır. ABD'nin tek taraflılığına karşı çok kutupluluk düşüncesi savunulmaya ve gerçekleştirmeye çalışılmıştır. RF'nin çok kutuplu dünya düzeni yöneliminde ana ortağı Çin, dönemsel ortaklardan en önemlisi ise İran'dır. Moskova aynı zamanda eski Sovyet coğrafyasında yumuşak bir kontrol mekanizması kurmak istemektedir. RF Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov bu durumu medeni bir birlik olarak tanımlamaktadır (Trenin, 2011:414).

RF birkaç büyük gücün dünyayı yönetmesi gerektiğini, bunun günümüzde çok ideal olmasa da en uygun çerçevesinin BMGK olduğunu düşünmektedir. Moskova bu nedenle uluslararası ilişkilerin temel çerçevesini oluşturan yer olarak BMGK'yı görmekte ve burada sahip olduğu veto yetkisine büyük önem atfetmektedir. RF, BM'nin dünya düzeninin temelini oluşturmasını istemektedir. Moskova ayrıca AGİT'in yeni dönemde Avrupa kıtasında BM'nin yerini alacak bir yapıya dönüşmesini talep etmiş ancak bu öneri kabul edilmemiştir (Trenin, 2011:414). RF'nin uluslararası örgütlerin gücünü artırma ve etkinleştirme girişimleri bir ölçüde zayıflığının kabulü anlamına gelmektedir. RF, ABD'yi dengeleyecek güce sahip olmadığından uluslararası organizasyonların çok taraflı yapıları ile bunu mümkün kılmaya çalışmaktadır. Moskova'nın bahse konu politikası çoğunlukla pragmatiktir ve gerçekte uluslararası örgütlere yönelik tutumunu yansıtmamaktadır. RF kendi politikaları doğrultusunda fayda sağlamaları için bu örgütleri desteklemekte, kendi politikalarını sınırladığında ise bahse konu örgütlere karşı çıkmaktadır (Ambrosio, 2005:101).

Soğuk Savaş sonrası dönemde jeopolitiğin önemini yitirdiği, bunun yerine başta ekonomi ve kültür olmak üzere giderek bütünleşen bir dünyaya doğru yönelen küreselleşme akımının bulunduğu dair teoriler bulunmaktadır. Bu teoriler uyarınca RF'nin tekrar büyük güç olmak için gerçekleştirmek zorunda olduğu restorasyon ve jeopolitik girişimler, ülkeyi dünya ekonomisi ile bütünleşmekten alıkoyacak, başta dünyanın ekonomik lideri ABD ile ilişkilerini bozacak ve yabancı yatırımların gelmemesi nedeniyle ülke ekonomisi düzelemeyecektir. Pushkov'a göre bu tür teoriler RF'ye gerçek menfaati olan "büyüklük" iddiasından vazgeçmeyi, bağımsız bir dış politikadan kaçınarak, Batı'nın parçası olmasını empoze etmektedir. Ancak RF açısından bu durum mümkün değildir. RF; Kuzey Avrupa, Doğu Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu, Orta Asya ve Uzakdoğu jeopolitik bölgeleri ile çevrelenmiş çok büyük bir ülkedir. Yalnızca bu neden bile RF'nin aktif ve çok boyutlu bir dış politika izlemesini gerekli kılmaktadır (Pushkov, 2001:48).

RF tarihten beri büyük güçlerle çevrilmiş ve kolay olarak savunulamayan sınırlara sahip savunmasız bir ülkedir. Sahip olduğu geniş coğrafyasında tarihte merkezi yönetim ile problem yaşamış çok sayıda etnik grup yaşamaktadır. RF'nin toprak bütünlüğünü korumak ve "büyük güç" olabilmek için bazı zorunlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Öncelikle RF, toplumunu tek otorite altında toplamalıdır. İkinci olarak gücünü yakın çevresine yayarak diğer büyük güçlere karşı bir tampon bölge oluşturmalıdır. Üçüncü ve son olarak sahip olduğu doğal kaynakları diğer büyük güçlere karşı bir denge unsuru olarak kullanılmalıdır (Goodrich ve Lanthemann, 2013). Putin'in 2000 yılı sonrası izlediği ulusal politika incelendiğinde yukarıda Rusya için belirtilen çerçeveyi takip ettiği görülmektedir. Putin öncelikle dikey gücü tesis ederek merkezi gücü artırmış, RF'yi dağılma tehlikesinden kurtarmıştır. Putin ikinci olarak yakın çevrede RF'nin etkisi artıracak politikalar geliştirmiş, NATO ve AB'nin genişlemesi ile Batı'nın demokrasi ihracına yönelik tedbirler almıştır. Üçüncü olarak sahip olunan enerji kaynakları ile hem ekonomik büyüme sağlanmış hem dış politikada bağımsız ve pragmatik bir düzlemde hareket edilmiş hem de ordu güçlendirilmeye çalışılmıştır.

3.3.2.3 Büyüyen Ekonomik Güç Rusya

Rus ekonomisi özellikle 2000'li yılların başında dünya ortalamasının üzerinde bir büyüme oranı yakalamıştır. Rus ekonomisinin büyümesinde 2003 yılından sonra enerji fiyatlarındaki artış ile RF'nin ihraç ettiği petrol ve doğalgaz gelirinden elde edilen gelirin büyük payı olmuştur. 2004 yılının sonunda doğalgaz ihracatı %12,3, dış ticaret hacmi ise %24,6 artmıştır (Kagarlitski, 2008:437). 2000-2004 yılları arasında yakalanan ortalama %7'lik büyüme, gelişmekte olan ülkelerin ortalaması olan %5,9'un ve gelişmiş ülkelerin ortalaması olan %3,2'nin çok üzerindedir. RF Hükümeti, 2004 yılında yüksek petrol fiyatları nedeniyle artış gösteren vergi gelirlerinden oluşan "İstikrar Fonunu" kurmuştur. Fonda biriken paranın dünya petrol fiyatları düştüğünde harcanması öngörülmüştür (Kagarlitski, 2008:439).

Putin'in RF Devlet Başkanı olduğu 2000-2008 yılları arasında RF'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) yıllık bazda %7 oranında artarak toplamda %70'lik bir artış göstermiştir. RF 2006 yılında 1990 yılında SSCB'nin sahip olduğu GSYİH seviyesine ulaşmıştır. 2006 yılı itibariyle RF'nin, Paris Kulübü⁶⁵ ve Uluslararası Para Fonu'na olan

⁶⁵ Paris kulübü, dış borç ödemelerinde sıkıntıya düşen devletlere diğer devletlerce verilmiş olan kamu kesimi dış borçlarının ödenebilmesi için çözüm yolları aramak için 1956 yılında oluşturulmuş gayri resmi bir

47 milyar dolarlık borcu ödenmiştir. 2008 yılında RF Merkez Bankası'nın sahip olduğu döviz ve altın rezerv miktarı 534,4 milyar dolara yükselmiştir. RF'ye yapılan yabancı yatırım miktarı 2003 yılında 6,8 milyar dolar iken, 2008 yılında 27,8 milyar dolar olmuştur (Sağlam, 2014:129-130).

RF'de oligark kapitalizminden devlet merkezli ekonomik sisteme geçişte 2003 yılında Rus milyarder Mihail Hodorkovskiy'in yolsuzluk ile suçlanıp tutuklanması önemli bir yer teşkil etmiştir. RF Hükümeti, vergi kaçırma suçlamasıyla Hodorkovskiy'in sahibi olduğu Yukos şirketini millileştirmiştir. Bu durum her ne kadar RF'de özel mülkiyetin güvenliği konusunda yatırımcılarda rahatsızlık yaratmışsa da oligarklara karşı halkın duyduğu tepkiyi ifade ettiğinden çoğu Rus tarafından desteklenmiştir. Bu dönemden sonra her yıl medya, enerji, bankacılık, savunma sanayi ve stratejik öneme sahip, ileri teknoloji alanlarda devletin ekonomik açıdan varlığı artırılmıştır.⁶⁶

Putin, 2000'li yıllarda "devlet kapitalizmi" ya da "yarı-otoriter kapitalizm" olarak nitelenen bir düzen kurmuştur. Rus devleti özellikle enerji sektöründe en etkin güç konumuna gelmiştir. Özellikle Putin'in ikinci başkanlık döneminde Rus enerji sektöründe liberalleşme ve dışa açılma süreci geri çevrilerek devletleşme ve millileşme süreci esas alınmıştır. 2006 yılında petrol üretiminin 2/3'ü devlet şirketleri tarafından, 2008 yılında ise doğalgaz üretiminin %85'i devlete ait bir şirket olan Gazprom tarafından gerçekleştirilmiştir. 2007 yılı itibariyle yabancı şirketlerin Rus enerji sektöründeki payı %6'ya düşmüştür (Zhussipbek, 2011).

Petrol ve doğalgaz ihracatına bağımlı olan Rus ekonomisi enerji kaynaklarının dünya fiyatlarındaki dalgalanmalardan doğrudan etkilenmektedir. Enerji kaynaklarının fiyatı arttıkça ekonomi büyümekte, fiyatlar düştükçe ekonomi daralmaktadır (Çizelge-4).

organizasyondur. Organizasyon ilk kez 1956 yılında toplanmıştır. Üyeleri Avustralya, Avusturya, Belçika, İngiltere, Almanya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda, İspanya, İtalya, Kanada, Hollanda, Norveç, Rusya, ABD, Fransa, İsveç, İsviçre ve Japonya'dır. Paris kulübüne başvuran ve en büyük borç düzenlemesine giren devletlerden biri de RF'dir. Moskova Paris kulübü ile iki anlaşma imzalamıştır. Bunlardan ilki 1996 tarihli 40.2 milyar dolarlık, ikincisi 1999 tarihli 8.1 milyar dolarlık anlaşmadır (Eğilmez, 2006).

⁶⁶ Örneğin 2005 yılında bankacılık sektöründe özel kesimin payı %70 iken, bu oran 2015 yılında %35'e düşmüştür. 2015 yılı itibariyle devletin ekonomideki payı artmış, Rus ekonomisinin %55'i devletin kontrolüne geçmiştir. Toplam işgücünün %28'ine tekabül eden 20 milyon kişi ise devletten maaş alır hale gelmiştir (Djankov, 2015).

Çizelge-4 RF'nin İhracat Kalemleri ve Toplam İhracat İçindeki Payları (2000-2005)
(http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_12/lssWWW.exe/stg/d02/27-08.htm).

YIL	2000	2005
	MİLYAR DOLAR	
İhracat - toplam	103	241
Gıda ve tarım maddeleri (tekstil hariç)	1.6	4.5
Hidrokarbon	55.5	156
Kimya	7.4	14.4
Deri, kürk	0.3	0.3
Kereste ve kağıt ürünleri	4.5	8.3
Tekstil ve ayakkabı	0.8	1.0
Metal ve değerli taşlar	22.4	40.6
Makine, teçhizat ve ulaştırma ekipmanları	9.1	13.5
Diğer	1.6	2.5
	YÜZDESİ	
İhracat (Yüzde)	100	100
Gıda ve tarım maddeleri (tekstil hariç)	1.6	1.9
Hidrokarbon	53.8	64.8
Kimya	7.2	6.0
Deri, kürk	0.3	0.1
Kereste ve kağıt ürünleri	4.3	3.4
Tekstil ve ayakkabı	0.8	0.4
Metal ve değerli taşlar	21.7	16.8
Makine, teçhizat ve ulaştırma ekipmanları	8.8	5.6
Diğer	1.5	1.0

RF'de Putin'in iktidara gelmesi ile ekonomik alanda bütünleşmenin yeni adresi Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) olarak belirlenmiştir. 12 Ekim 2000 tarihinde Astana'da RF, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla AET kurulmuştur. Moldova ve Ukrayna gözlemci üye sıfatı ile örgüte katılmıştır. AET, daha önce tesis edilen gümrük birliğini ortak ekonomik alana dönüştürmeyi, dış ticaret uygulamalarını standartlaştırmayı ve ortak pazar kurulmasını amaçlamıştır. Kararların uzlaşılı ile alındığı ve uygulanmasının zorunluğu olduğu AET'nin en büyük başarısı ortak tarifelere dahil edilecek ürünler listesinin hazırlanmasıdır. AET ekonomik entegrasyon alanında beklenen ivmeyi sağlamamıştır. Ancak yine de önceki ekonomik entegrasyon girişimlerine göre daha tutarlı bir çizgi takip etmiştir (Özdal, 2015:434-435).

3.3.2.4 Askeri Güç Rusya ve Askeri Reform

RF Genelkurmay Başkanlığı için Soğuk Savaş sonrası süreçte bile bir NATO saldırısı askeri planlamalarda göz önünde bulundurulması gereken ihtimaldi. ABD Ordusu'nun "Askeri İşlerde Devrim" sayesinde elde ettiği kapasite gelişimi, Rus askeri elitinin nükleer silahlarla ilgili düşüncelerinde değişiklik yaratmıştır. Soğuk Savaş

döneminde NATO'nun konvansiyonel kapasitesi SSCB'den düşük olduğundan, NATO konvansiyonel bir savaşta yenilgi yakın olduğunda nükleer silahları ilk kullanma doktrinini benimsemiştir. SSCB ise nükleer silahları "ilk kullanan olmama" şeklinde benimsediği doktrin ile NATO'yu herhangi bir savaşta konvansiyonel düzeyde kalmaya sevk edecek bir politika takip etmiştir (Cimbala, 2006).

Buna karşın RF, 1990'lı yılların başında ekonomik açıdan kötü durumdadır ve NATO'ya karşı olan konvansiyonel askeri üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu nedenle RF, Soğuk Savaş döneminde NATO'nun takip ettiği stratejiyi benimsemiş ve SSCB döneminde takip edilen nükleer silahları "ilk kullanan olmama" taahhüdünü geri çekmiştir. RF'nin caydırıcılık açısından nükleer silahlardan başka bir seçeneği olmadığı gerçeği, özellikle 1994-1996 RF-Çeçenistan savaşında Rus ordusunun konvansiyonel açıdan sergilediği kötü performans ile ortaya çıkmıştır (Cimbala, 2006). RF askeri güvenlik düşüncesinde nükleer silahlara yönelik eğilim, önceki bölümlerde açıklandığı gibi RF'nin askeri doktrinlerine de yansımıştır. 2000 yılı RF Askeri Doktrini'nde konvansiyonel saldırılara karşılık dahi nükleer silahların kullanılabilmesi beyan edilerek nükleer silah kullanım eşiği düşürülmüştür. RF, bu dönemde ABD ile nükleer silah eşitliğini korumak için büyük çaba göstermiş ve 2007 yılında 3.300 nükleer savaş başlığını taşıyabilecek 740 stratejik fırlatma rampası envanterine sahip olmuştur (Podving, Wehling, Yuan, 2008:37).

Putin döneminde UAKKA, RF'nin Gürcistan ve Moldova'daki askeri mevcudiyetini geri çekmemesi nedeniyle NATO ve RF arasında çıkan anlaşmazlık sonucu yürürlüğe girmemiştir (Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma, 2015). RF, UAKKA'nın yürürlüğe girmeme nedenini NATO devletlerinin anlaşmayı onaylamamalarına ve NATO'nun genişlemesine bağlamıştır (Primakov, 2010:199).

UAKKA'nın yürürlüğe girmemesini RF'nin askeri güvenliği için bir tehdit olarak gören Putin, AKKA'yı 12 Aralık 2007 tarihinden itibaren askıya almıştır. RF, AKKA'dan çekilmesini çeşitli nedenlere dayandırmıştır. Moskova'nın Anlaşma'dan çekilmesinin nedenleri; Gürcistan ve Moldova'dan Rus askerlerinin çekilmesine yönelik anlaşmada madde olmamasına karşın Batı'nın onay için bu taahhüdün yerine getirilmesini istemesi, ABD'nin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne Füze Savunma Sistemi'nin parçalarını yerleştirmek istemesi, Baltık devletleri ve Slovenya'nın AKKA'ya dahil edilmemesi ve NATO'nun Baltık devletlerine askeri yetenek konuşlandırma isteği, Bulgaristan ve Romanya'nın kanat ülkesi olarak verdikleri taahhütler dikkate alınmadan NATO üyeliğine kabul edilmeleri, NATO'nun konvansiyonel açıdan yeni katılan üyelerle

birlikte silah kotalarının Anlaşma'da belirtilen miktarın üzerine çıkması, ABD'nin anlaşmanın lafzına aykırı olarak Gürcistan'a eğitim maksatlı asker konuşlandırması ve Romanya ile Bulgaristan'da askeri üs kurmasıdır (Demir, 2010). Moskova anlaşmadan çekilirken AKKA ile ilgili sorunları gidermek için yapılacak görüşmelere devam etme kararını açıklamıştır. SSCB eski Genelkurmay Başkanı Mihail Moiseyev, RF'nin AKKA'ya yönelik sorunların giderilmesi maksadıyla gerçekleştirilen müzakerelerden elde etmek istediklerini şöyle açıklamıştır: İlk olarak UAKKA'nın bir an önce yürürlüğe girmesi, ikinci olarak RF geniş toprakları nedeniyle askeri birliklerini kolaylıkla kaydıramadığından kanat bölge uygulamasının kaldırılması, üçüncü olarak izin verilen silah sayılarının düşürülmesi, son olarak ise AKKA'nın tüm Avrupa devletlerini kapsayacak şekilde genişletilmesi (Primakov, 2010:199-200).

3.3.2.4.1 Askeri Reform

Putin iktidara gelmesinin ardından Yeltsin döneminde güvenlik aktörlerine yönelik uygulanan "böl-yönet" politikasına son vermiş, hem kurumsal hem de kişisel olarak güvenlik otoriteleri üzerinde merkezi kontrolü tesis etmiştir. Putin, 1990'lı yıllar boyunca güvenlik aktörleri arasında devam eden çatışmaların farkındadır ve bunu engellemenin bir gereklilik olduğunu düşünmüştür. Bu maksatla kendine yakın ve güvenlik aktörlerinde daha önce görev almış kişileri bu kurumların başına atamıştır. Diğer yandan RF Güvenlik Konseyi'nin konumu ve rolü artırılarak Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arasındaki çatışmaya son verilmiştir (Haas: 2011:11).

Bu dönemde RF Silahlı Kuvvetleri'nin silah ve teçhizatının çoğu eski durumdadır. RF'nin 2006 yılında modern silah teçhizatının oranı %20 seviyesindeydi. Ancak aynı dönemde NATO askeri silah ve teçhizatının %70'i moderndi. RF'nin askeri silah ve teçhizatının eski ve kullanışsız olmasının üç temel nedeni vardı. İlk olarak askeri bütçenin önemli bir bölümü askeri endüstriyel kompleksin ayakta tutulması için harcanmaktaydı. İkinci olarak Silahlı Kuvvetlerin 1 milyonu aşan personel sayısı, maaş ve diğer personel giderlerinin savunma bütçesinde büyük bir yer tutmasına neden oluyordu. Son olarak savunma bütçesinin yine önemli bir bölümü stratejik nükleer silahların idamesine ayrılıyordu (Haas, 2011:12).

Putin, DSP'ye daha ciddi şekilde yaklaşmış ve 2002 yılında DSP-2010'u yürürlüğe koymuştur. Bu programda öncelikli olarak araştırma geliştirmeye büyük önem verilmesi, sonrasında tedarik programına geçilmesi öngörülmüştür. Savunma Bakanı İvanov, 2003 yılı Ekim ayında "Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin Gelişiminin

Öncelikli Görevleri” adlı güvenlik dokümanını yayımlamıştır. “Beyaz kitap” olarak da bilinen dokümanda çatışmaların asimetrik doğasına vurgu yapılmış, çatışmaların sonucunun başlangıç safhasında tayin edildiği, askeri hedefler dışında siyasi-askeri komuta-kontrol sistemleri, ekonomik altyapı ve halkın öncelikli hedef oldukları, bilgi ve elektronik harbin büyük etkisi olduğu, hava indirme ve özel kuvvet birliklerinin öneminin arttığına dikkat çekilmiştir. Diğer yandan hassas güdümlü ve uzun menzilli mühimmatın hava gücü ile beraber kullanılması Yugoslavya, Afganistan ve Irak harekâtlarında etkinliğini ortaya koymuştur. Beyaz Kitap’a göre çok sayıda tank ve piyade yerine uzun menzilli hassas mühimmat ve yoğun hava gücünün kullanılması daha etkili olacaktır (Haas, 2011:14-15).

Putin döneminde personel sayısının düşürülmesi ve modern savaşların karakterine uygun hareket yeteneği yüksek ve profesyonel askerlerden oluşan birliklerin oluşturulması gerektiği konusunda hem fikir olunmuştur. Bu kapsamda 2004 yılına kadar personel miktarının 100.000 azaltılması, buradan elde edilecek tasarruf ile modern silahların temin edilmesi planlanmıştır. Ancak personelden yapılan tasarruf planlandığı gibi modern silahlara harcanmamıştır. Bu dönemde askeri personelin maaşlarının düşük olduğu dönemin Savunma Bakanı Sergey İvanov tarafından kabul edilmiştir. Örneğin 2006 yılında yükümlü bir asker aylık 3 dolar maaş almaktaydı. Savunma Bakanı İvanov, 2008 yılı itibarıyla ordunun %70’inin profesyonel personelden oluşmasının planlandığını açıklamıştır. Ancak bu durum; personel sayısında büyük bir indirim yapılmasının planlanmaması, düşük maaş, kötü muamele, ordunun Kuzey Kafkasya’da süren çatışmalar nedeniyle kötü bir imaja sahip olması ve düşen nüfus trendi çerçevesinde mümkün olmamıştır (Haas, 2011:12-13).

Putin, 2006 yılında ise 2015 yılına kadar geçerli olacak DSP-2015’i onaylamıştır. Bu planda 2015 yılına kadar Rus ordusunun %70 oranında modern silahlardan teşkil edilmesi öngörülmüştür. Plana tahsis edilen bütçenin 2/3’ü yeni silah tedarikine ayrılmıştır. DSP-2015’te nükleer caydırıcılığa vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda 2020 yılına kadar kara konuşlu TOPOL-M ve denizaltı konuşlu Bulava kıtalararası balistik füzelerin envantere girmesi planlanmıştır. Putin 2006 yılında nükleer caydırıcılığa bir kez daha vurgu yapmıştır (Haas, 2011:14).

Rus Ordusu’nun organizasyon ve teşkilatlanma yapısı da askeri reform sürecinde dikkat çeken diğer bir konu olmuştur. Rus Ordusu geleneksel olarak askeri bölgeler halinde teşkilatlanmaya gitmiştir. I. RF-Çeçenistan Savaşı’nda güvenlik aktörlerinin müşterek hareket edebileceği ortak bir karargâh kurulmamıştır. II. RF-Çeçenistan

Savaşı'nda ise Kuzey Kafkasya'da geçici olarak tüm kuvvetleri komuta eden bir komutanlık teşkil edilmiştir (Haas, 2011:16). İhtiyaç duyulan yeni teşkilat çerçevesinde 2006 yılında, 2010 yılına kadar askeri bölgeler yerine müşterek stratejik komutanlıkların kurulması kararı alınmıştır.

RF Devlet Başkanı Putin, 10 Mayıs 2006 tarihinde yaptığı konuşmada; son döneme kadar RF Silahlı Kuvvetleri'nin günün koşullarına uygun bir yapıda olmadığını, modern harp silah ve teçhizatı alamadığını, 1996-2000 yılları arasında tek bir savaş gemisi inşa edilemediğini, kara birliklerinin askeri tatbikatları sadece haritalar üzerinde yapabildiğini, donanma gemilerinin limanları terk edemediğini, hava kuvvetlerinin ise tek bir uçak uçuramadığını ifade etmiştir. Putin'in aynı konuşmasında aktardığı ve Genelkurmay Başkanı ile arasında geçen bir anekdot ise RF'nin askeri güç olarak içine düştüğü durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“1999 yılında Kuzey Kafkasya'da uluslararası terörizme karşı mücadele verme durumu söz konusu olduğunda ordunun içler acısı durumu ortaya çıktı. Teröristlere karşı etkili mücadele yürütebilmek için en az 65.000 askeri bir araya getirmemiz gerekiyordu, ancak tüm orduda savaş hazır durumda sadece 55.000 askerimiz vardı. Onlarda ülkenin dört bir yanına dağılmış durumdaydı. Oysa ordumuzdaki toplam asker sayısı 1.400.000 idi ve savaşabilecek adam sayısı çok azdı. Dövüşmeye gönderdiğimiz bu çocukların hiçbiri daha önce hiç savaş görmemişti. Bu durumu asla unutmayacağım. Şimdi bizim en öncelikli görevimiz bu durumu bir daha hiç yaşamayacak bir orduya sahip olmamızdır.”⁶⁷

Özellikle Putin döneminde Rus Ordusu'nun modernize edilerek güçlendirilmesi en önemli ulusal çıkarlardan biri olarak görülmüştür. Putin 2001 yılında 8 milyar dolar olan savunma bütçesini 2007 yılında 32 milyar dolara çıkarmıştır (Caşın, Derman, 2016:294). Sergey İvanov'un Savunma Bakanlığından ayrıldığı 2007 yılında Rus Ordusu'nun durumu Yeltsin dönemine nazaran daha iyiydi. Pilotlar 1999'da 20-22 saat uçabilirken, 2004'te 30 saat uçar hale gelmiştir. Ayrıca yedek personelin de dahil edildiği büyük çaplı tatbikatlar yapılmaya başlanmıştır. Rus ekonomisinin kötü durumda olduğu zamanlarda bile stratejik nükleer güçlerin modernizasyonu ve idamesi için yeterli mali kaynak ayrılmıştır. Ancak aynı durumu konvansiyonel kuvvetler için söylemek mümkün değildir. Putin askeri modernizasyon için öncelikle 2007 yılında Anatoly Serdyukov'u Savunma Bakanı olarak atamıştır (Russia's New Model Army,

⁶⁷ Konuşmanın tam metni için bakınız. (Onay, 2008:216-236).

2014). Serdyukov, daha önce Federal Vergi Servisi Başkanlığı yapmış bir bürokrattı. Putin her yıl artan savunma bütçesini daha iyi yönetebilmek ve önemli değişimleri gerçekleştirmek için ekonomi kökenli sivil bir bürokratı savunma bakanı olarak atamıştır (Caşın, Derman, 2016:296).

3.3.2.4.2 Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Kuruluşu

KGA çerçevesinde 11 Ekim 2000 tarihinde dış tehditlere karşı üye devletlere yardım etmesi maksadıyla Ortak Acil Müdahale Gücü kurulmuştur. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'a yönelik askeri müdahalesi çerçevesinde Orta Asya'ya askeri açıdan ilgisinin artması, anlaşmaya taraf devletler arasında işbirliğinin ilerlemesine neden olmuştur (Tellal, 2013:79).

14 Mayıs 2002 tarihinde Moskova'da KGAÖ'yü kurma kararı alınmış, 7 Ekim 2002 tarihinde ise KGAÖ'nün Hukuki Statüsüne İlişkin Anlaşma ve KGAÖ Şartı imzalanarak örgütün kuruluş aşaması tamamlanmıştır (Şekil-8). KGAÖ, tarafların ulusal mevzuatları gereği anlaşmayı onaylamaları sonrasında 15 Mayıs 2003 tarihinden itibaren hukuki olarak varlık kazanmıştır. KGAÖ'nün kuruluşunun nedenleri; ABD'nin Orta Asya'da giderek artan askeri varlığı, Afganistan'da Taliban kaynaklı tehdidin Orta Asya devletlerine sıçrama riski ve bölgede var olan uyuşturucu kaçakçılığıdır (Tellal, 2013:79-80). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2 Aralık 2004 tarihinde KGAÖ'ne gözlemci statüsü vermiştir. RF, KGAÖ içerisinde en önemli aktördür. RF'nin varlığı örgütün askeri ve siyasi etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır.

KGAÖ'nün yapısı incelendiğinde; devlet başkanlarından oluşan Kolektif Güvenlik Konseyi her yıl en az bir kez toplanmakta ve örgütün genel prensip ve amaçları ile bunlara ulaşmakta kullanılacak stratejileri tespit etmektedir. Kolektif Güvenlik Konseyi, KGAÖ'nün operasyonları hakkında nihai karar verme yetkisine sahip organdır. Konsey toplantıları gayri resmi düzeyde yapılabileceği gibi en az iki taraf devletin isteği üzerine de toplantı gerçekleştirilebilir. Kolektif Güvenlik Konseyi zirvelerine yönelik hazırlık yılda iki defa yapılan Savunma ve Dışişleri Bakanları Konseyi toplantıları vasıtası ile yapılır. Kolektif Güvenlik Konseyi toplantıları arasındaki dönemde günlük siyasi koordinasyonu sürdürmek maksadıyla taraf devletlerin daimi temsilcilerinden oluşan KGAÖ Daimi Konseyi teşkil edilmiştir. Örgütün günlük koordinasyonu ve işleyişini yönetmekten KGAÖ Genel Sekreteri sorumludur (Norberg, 2013:17).

Şekil-8: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve NATO

Kaynak: <http://www.cfr.org/russian-federation/russian-military/p33758>.

Dışişleri bakanları, Dışişleri Bakanları Konseyi'nde birbirleri ile görüş alışverişinde bulunmakta ve çeşitli konularda karar alabilmektedir. Dışişleri Bakanları Konseyi'ne bağlı bir çalışma grubu Afganistan üzerine çalışmaktadır. Savunma Bakanları Konseyi de, savunma bakanlarının çalışmalarını yürüttüğü organdır. Ulusal Güvenlik Sekreterleri Komitesi, ulusal güvenlik konularında danışma ve karar alma ile askeri-ekonomik konular, yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele ve acil durumlarda koordinasyon sağlamaktadır (Norberg, 2013:17-18). Örgütün diğer bir organı Parlamentolararası Asamble'dir. Asamble, taraf devletlerin parlamenterlerinden oluşmakta olup uyuşturucu ve terörizmle mücadele alanlarında faaliyet göstermesi öngörülmüştür. Asambelenin; siyasi konular ve uluslararası işbirliği, sosyo/ekonomik ve hukuk alanlarında çalışan üç komisyonu bulunmaktadır (Tellal, 2013:82).

Kolektif Güvenlik Konseyi tarafından 28 Nisan 2003 tarihinde alınan bir karar çerçevesinde üyeler arasında askeri harekâtın koordinasyonu ve icrasını sağlamak amacıyla Savunma Bakanları Konseyi'ne bağlı sürekli bir organ şeklinde KGAÖ Ortak Askeri Karargâhı teşkil edilmiştir. Ortak Askeri Karargâha bağlı iki grup birlik bulunmaktadır. Bunlar; Kolektif Kuvvetler ve Bölgesel Kuvvetlerdir. Kolektif Kuvvetlerin ilk birliği 2009 yılında kurulan Kolektif Harekât Reaksiyon Kuvvetleridir. Tüm KGAÖ alanında görev alabilecek bu birlikte Ermenistan dışında tüm taraf devletlerden askeri

birlikler bulunmaktadır ve planlanan mevcudu 20.000'dir. Kolektif Kuvvetleri oluşturan ikinci birlik 2007 yılında kurulan Barış Gücü Kuvvetleridir. Barış Gücü Kuvvetleri; Rusya ve Kazakistan askeri birliklerinde oluşan yaklaşık 4.000 mevcutlu bir kuvvettir.

Ortak Karargâha bağlı ikinci grup birlik Bölgesel Kuvvetlerdir. Bölgesel Kuvvetler üç ana bölgeden oluşmaktadır. Birinci bölge Doğu Avrupa Bölgesidir. Bu bölge RF'nin batısı ve Belarus'u kapsamaktadır. RF'nin 20. Ordusu ve tüm Belarus Silahlı Kuvvetleri bu bölge komutanlığının emri altındadır. Bölge Komutanlıkları arasında tehdit değerlendirmesi açısından en sorunsuz olanıdır. İkinci bölge, Kafkasya bölgesidir. Sorumluluk alanı Güney Kafkasya'dır. RF'nin Ermenistan'da konuşlu bulunan 102'nci askeri üssü ve Ermenistan Silahlı Kuvvetlerinin tümü bu kuvvetlere dahildir. Bu kuvvetler, Ermenistan'ın İran ve Türkiye sınırında bulunarak keşif ve gözlem faaliyeti icra etmektedir. KGAÖ, 4 Eylül 2008'de Moskova'da gerçekleştirilen zirvede Gürcistan'ın saldırgan tavrını kınamıştır. Ancak KGAÖ'nün RF dışındaki taraf devletleri Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımamışlardır. Üçüncü bölge Orta Asya Bölgesidir. Bu kuvvet, Ortak Acil Müdahale Gücü olarak adlandırılmaktadır. Sorumluluk bölgesi Orta Asya'dır. RF, Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın tahsis etmiş olduğu 10 tabur gücündeki bu kuvvet Tacikistan'da bulunan 201'nci askeri üste konuşlu bulunmaktadır.

3.4 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Putin'in iktidara gelmesiyle 2000 yılında RF ulusal güvenlik konsepti ve askeri doktrin yenilenmiştir. NATO'nun BMGK kararı olmaksızın Yugoslavya'ya askeri harekât düzenlemesi, Soğuk Savaş sonrası ilk genişlemeyi gerçekleştirmesi ve "alan dışı" konseptini benimsemesi, bahse konu güvenlik dokümanları üzerinde büyük etki yaratmış, dış askeri tehlike ve tehditlere yapılan vurgu artmıştır. Bu kapsamda RF, nükleer güç kapasitesini ön plana çıkarmış ve nükleer silah kullanım eşiğini düşürmüştür. Diğer yandan II. RF-Çeçenistan Savaşı'nda gösterilen siyasi ve askeri kararlılık nedeniyle Çeçen direnişi tamamen kırılmasa da Çeçenistan kontrol altına alınmıştır. Çeçen direncinin zayıflamasına paralel olarak artan terör eylemlerine karşı sert tedbirler alınmış ve 2006 yılı itibarıyla Çeçenistan'daki şiddet kontrol edilebilir seviyeye getirilmiştir.

ABD ile ilişkiler Moskova'nın politikalarına en büyük etki eden unsur olmuştur. RF bir yandan büyük güç statüsünü elde etmek için her alanda ABD'nin tek taraflılığı ile mücadele etmek zorunda kalırken, diğer yandan büyük güç statüsünün tanınması için

ABD ile uyumlu ilişkiler geliştirme ihtiyacı hissetmenin ikilemini yaşamıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen terör eylemleri, Soğuk Savaş sonrası ilk kez ABD ve RF arasında farklı amaçları içerse de ortak tehdit algısını ortaya çıkarmıştır. ABD bu sayede Afganistan’a el atarken, RF Çeçenistan’a yönelik politikalarında daha rahat hareket etmiştir. Bu durum RF-NATO ilişkilerine de yansımış ve 2002 yılında NATO-RF Konseyi kurulmuştur. Moskova, ABD’nin ABM Anlaşması’ndan tek taraflı çekilmesine büyük tepki göstermemiştir. Ancak; Bush yönetiminin “önleyici saldırı” doktrinini benimseyen güvenlik politikası, Irak’a BMGK onayı olmadan düzenlediği askeri harekât ve NATO’nun tekrar genişlemesi ile Moskova-Vaşington ilişkileri gerilmeye başlamıştır. ABD’nin eski Sovyet coğrafyasında renkli devrimler yoluyla Batı ile uyumlu rejimleri iktidara getirme politikasını benimsemesi RF’nin tehdit algısını daha da yükseltmiştir. Putin, 2007 yılında 43’üncü Münih Güvenlik Konferansı’nda ABD’nin her alandaki tek taraflılığının kabul edilemez olduğuna vurgu yaparak adeta Vaşington’a yönelik daha aktif Rus muhalefetine habercisi olmuştur.

Bu dönemde AB ile ilişkilerde ana eksen enerjinin büyük kısmını teşkil ettiği ekonomi olmuş, RF ekonomisinin gelişimi için en büyük ticaret ortağı olan AB ile ilişkilerin iyi seviyede tutulmasına gayret edilmiştir. Bu dönemde AB’nin hızla genişleyerek eski Sovyet cumhuriyetlerini de içine alması, RF ile sınır komşusu haline gelmesi, RF’nin Kaliningrad enklavının AB tarafından çevrilmesi her iki tarafın ilişkilerinin önemini artırmıştır. Ancak AB genişlemelerinin NATO ile paralellik göstermesi ve AB’nin RF ile arasında kalan coğrafyayı Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesine dahil etmesi, Moskova’da tepkilere neden olmuştur. Diğer yandan eski Sovyet coğrafyasındaki renkli devrimlerde AB’nin genel olarak ABD paralelinde politikalar izlemesi Moskova’yı endişeye sevk etmiştir. Yine de bu dönemde Putin AB’nin büyük devletleri olan Almanya, Fransa ve İtalya ile ikili ilişkiler çerçevesinde ticari ve ekonomik ilişkiler geliştirmiş ve AB’nin RF’ye yönelik bütüncül bir politika takip etmesine engel olmuştur. Moskova, AB’nin güvenlik alanında kendi inisiyatifini geliştirmesine destek vererek ABD ile ayrışması yönünde teşvik edici olmuştur.

Çin ile kurulan ilişkiler bu dönemde RF’nin büyük güç olma ve çok kutuplu dünya yaratma isteğinin simgesi haline gelmiştir. ABD’nin tek kutupluluğundan duyulan kaygı ile her iki devletin önemli güvenlik sorunlarında (RF için NATO ve Balistik Füze Sistemi, Çin için ise Tayvan ve Güney Çin Denizi) Vaşington ile karşı karşıya gelmeleri, yakınlaşmanın temel nedenini oluşturmuştur. Bu dönemde RF ve Çin ilişkileri Orta Asya merkezli olarak Şangay Beşlisi’nin Özbekistan’ın da dahil olması ile ŞİÖ’ye dönüşmesi ile büyük ivme kazanmıştır. RF ve Çin, ABD’nin Afganistan ve Irak’ı işgali

ile İran'ın nükleer programı konusunda ortak tavır sergilemişlerdir. İlişkilerde Moskova'nın Pekin'e silah ihracatı büyük önem taşımıştır. Ancak Çin'in her alanda büyüyen gücü ve bunun askeri alana yansması, Moskova'nın ikilem yaşamasına neden olmuştur. Bir yandan büyük güç statüsünün tanınması ve çok kutuplu dünyanın yaratılması için Çin'in ortaklığına ihtiyaç duyulurken diğer yandan Çin'in gelecekte RF'yi tehdit edecek pozisyona gelmesinden kaygı duyulmuş, bu nedenle ilişkiler stratejik müttefiklik boyutuna taşınamamıştır. Bu dönemde sınır sorunlarının çözümü ve sınır güvenliği kapsamında alınan tedbirler ile her iki tarafın birbirinden algıladığı tehdit seviyesi düşmüştür.

Putin'in iktidara gelişi büyük ölçüde II. RF-Çeçenistan Savaşı'nda gösterdiği siyasi kararlılık neticesinde meydana gelmiştir. Putin'in RF hakkında izleyeceği politika netti. RF büyük bir güç olarak dünya sahnesinde gerektiği yere ve ağırlığa sahip olmalıydı. Bu ise güçlü ekonomi, güçlü ordu ve güçlü devlete sahip olmak ile mümkündü. Ancak RF'nin Putin'in izlemek istediği politikayı destekleyecek siyasi, ekonomik ve nükleer silahlar haricinde askeri gücü bulunmamaktaydı. Putin bu durumun farkında olarak RF'nin milli güç unsurlarını geliştirmeyi, bu esnada ABD, AB ve diğer büyük güçler ile iyi ilişkiler izlemeyi esas alan faydacı pragmatik bir politika izlemiştir. Putin'in izlediği genel stratejiyi RF'nin büyük güç statüsünün restorasyonu şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu kapsamda Putin öncelikle devletin dağılma sürecinin durdurulmasına ve Çeçenistan ayrılıkçılığının bastırılmasına el atmıştır. Bununla paralel olarak federal birimler üzerinde dikey güç tesis edilerek merkezi otoritenin sağlanmasına yönelik reformlar ardı ardına yapılmıştır. Putin'in 2007 yılında 43'üncü Münih Güvenlik Konferansında ABD'ye karşı sert eleştirilerde bulunduğu konuşmaya kadar devam eden bu süreçte Moskova, Batı ile gerilen ilişkilere karşı daha temkinli önlemler almıştır. Bunun en temel nedeni RF'nin ekonomik açıdan içinde bulunduğu zor durumdan sıyrılmak istemesidir. Çünkü yüksek dış borcu ile uluslararası piyasalarda yeni borç bulma arayışında olan, ordusunu modernize edemeyen, halkı yoksulluk içinde yaşayan büyük bir güçten bahsetmek mümkün değildi. Bu nedenle Putin, Yeltsin döneminin Avrasyacı ve Atlantikçi düşünce akımlarını bir yana koyarak, RF'nin çıkarlarına yönelik pragmatik bir politika takip etmiştir.

RF bu dönemde 1998 ekonomik krizi sonrası meydana gelen devalüasyon ve dünya enerji fiyatlarında meydana gelen artış nedeniyle hızlı bir ekonomik büyüme oranı yakalamıştır. Genel olarak 2008 yılı küresel ekonomik krizine kadar devam eden süreçte, RF'nin GSMH'si ve kişi başına milli geliri hızla artmış, RF Merkez Bankası'nın döviz rezervi yükselmiştir. Hatta Moskova bütçe fazlası için İstikrar Fonu oluşturmuştur.

Putin bu dönemde 1990'lı yıllarda değerinin çok altında RF'nin önemli ekonomik ve medya sektörlerine sahip olan ve Yeltsin döneminde siyaset üzerinde etkili olan oligarklara karşı savaş açmıştır. Oligarklardan siyaset ve medyada muhalif tutum sergileyenlere yönelik hapis cezaları ve mal varlıklarına el koyma gibi politikalar takip edilmiştir. Ayrıca enerji ve silah sanayi başta olmak üzere stratejik sektörlerde devletin payı önemli oranda artırılmıştır.

Putin bu dönemde RF'nin askeri gücünün artmasına büyük önem vermiştir. Putin iktidarında her yıl savunma bütçesi bir önceki yıla göre artmıştır. RF'nin güvenlik dokümanlarında ABD kaynaklı güvenlik tehditlerine yapılan vurgunun arttığı gözlemlenmiştir. Bu çerçevede NATO'nun genişlemesi, alan dışı ve kolektif savunma dışı görevlere yönelmesi ile ABD'nin kurmaya çalıştığı füze savunma sistemi temel çekinceler olmuştur. RF bu tehditlere karşı nükleer silah kullanma eşliğini en düşük seviyeye indirerek konvansiyonel saldırılara karşı dahi nükleer silah kullanabileceğini ilan etmiştir. RF bu dönemde nükleer kapasitesini muhafaza etmeye büyük önem vermiştir. Çünkü ABD, 1972 yılından beri nükleer dengenin sürdürülmesinde temel teşkil eden ABM Anlaşması'ndan tek taraflı olarak çekilmiştir. Sürdürülen II. RF-Çeçenistan Savaşı'nda gösterilen siyasi kararlılık ve askeri alanda bir önceki savaşa göre alınan etkin önlemler sayesinde, Rus devleti parçalanma tehlikesinden kurtarılmıştır. RF bu dönemde bir yandan Uyarlanmış AKKA'nın yürürlüğe girmesini talep ederken diğer yandan 1998 yılı AGİT Zirvesi'nde verdiği Gürcistan ve Moldova'daki askeri üsleri geri çekme sözünü yerine getirmemiştir. Moskova 1992 yılında imzalanan KGA'nı, farklı hızlardaki bütünleşme çabalarının ve ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığını artırma kararına yönelik tedbirler kapsamında KGAÖ'ne dönüştürerek Orta Asya'da askeri güvenlik garantörü olma konumunu sağlam temel üzerine inşa etmiştir. 2007 yılında kıtalararası nükleer savaş uçaklarının uçuşlarına yeniden başlayan RF, diğer devletlerin onaylamamaları üzerine AKKA'yı askıya almıştır. Bu dönemde Soğuk Savaşın askeri güvenlik açısından denge unsurunu oluşturan ABM Anlaşması'nın yürürlükten kalkmış ve AKKA'nın RF tarafından askıya alınmış olması, ABD ve RF arasındaki askeri mücadelenin çerçevesini tehlikeli boyutlara taşımıştır.

RF, bu dönemde bir toparlanma ve restorasyon süreci yaşamıştır. Ekonomik alan başta olmak üzere siyasi ve askeri alanda milli güç unsurları artırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca merkezi otoritenin tesisi ve Çeçenistan ayrılıkçılığının büyük ölçüde ortadan kaldırılması, iç güvenlik alanında elde edilen kazanımlar olmuştur. Uluslararası ortamda ise pragmatik çerçevede ilişkiler kurulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ (2008-2015) ASKERİ GÜVENLİK REFLEKSİNİN

DEĞERLENDİRİLMESİ (KARŞI HAMLE DÖNEMİ)

4.1 PUTİN DÖNEMİ (2008-2015) GÜVENLİK DOKÜMANLARININ ANALİZİ

4.1.1 Rusya Federasyonu'nun 2020 Yılına Kadar Ulusal Güvenlik Stratejisi⁶⁸

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı terör saldırıları gerçekleştirilmiştir. Vaşington bu saldırılara karşılık Ekim 2001'de Afganistan'da "Sonsuz Özgürlük Operasyonu"na başlamıştır. Orta Asya coğrafyasında, Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'da askeri üsler kurmuş ve Gürcistan'a askeri danışmanlar göndermiştir. ABD, Mart 2003'de uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir şekilde Irak'ı işgal etmiştir (Tellal, 2005).

ABD, Aralık 2001'de Soğuk Savaş esnasında hüküm süren dengenin ayaklarından biri olan nükleer silahlara yönelik büyük bir politika değişikliğine gitmiştir. ABD Başkanı Bush, ABD ile SSCB ve sonrasında RF arasında nükleer dengenin temelini oluşturan 26 Mayıs 1972 tarihli ABM Anlaşması'ndan çekilmiştir. ABM Anlaşması birkaç istisna dışında ABD ve SSCB'nin, nükleer başlık taşıyan füzeleri hedeflerine ulaşmadan havada yok edecek füze savunma sistemleri geliştirmelerini yasaklamıştır. Böylece hem ABD hem de SSCB diğer tarafın nükleer füzeleri için kendilerini vurulabilir hale getirmiştir. Sonuç olarak iki taraf açısından da nükleer tehdit durumu eşitlenmiş ve silahlanma yarışının önüne geçilmiştir (Tellal, 2007). ABD, ABM Anlaşması'ndan çekilerek RF'yi nükleer silahlarla vurulabilir, kendisini ise RF'nin nükleer silahları ile vurulamaz hale getirmek istemiştir. ABD tarafından istenen bu durum iki devlet arasındaki nükleer dengeyi bozmayı amaçlamaktadır. ABD'nin ABM Anlaşması'ndan çekilerek Füze Savunma Sistemi kurma yönündeki faaliyetleri, RF'nin askeri güvenlik politikalarına etki eden en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir.

Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan 1999 yılında KGA'dan çekilmiştir. Kalan altı devlet anlaşmanın uzatılmasına karar vermiş ve Bişkek Zirvesi'nde üye devletlere yönelik dış tehditlere karşı yardımda bulunmak maksadıyla "Ortak Acil Müdahale

⁶⁸ Rusya Federasyonu'nun 2020 Yılına Kadar Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin İngilizce çevirisi (<http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020>) internet adresinden alınmıştır. Rusça aslı için bkz. (<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>). Rusya Federasyonu'nun 2020 Yılına Kadar Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne atıf yapılırken, "2020" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler madde numaraları ile ifade edilmiştir.

Gücü”nü oluşturmuşlardır. RF, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Belarus ve Ermenistan, 14 Mayıs 2002 tarihli Moskova Zirvesi’nde KGA’nı, KGAÖ’ne dönüştürme kararı almışlardır (Tellal, 2013: 232). RF; Eylül 2003’te imzalanan anlaşma ile Kırgızistan’da Kant hava üssünü, 2004 yılında Tacikistan’da bulunan mevcut askeri üssüne ilave olarak Nuray Uzay İzleme İstasyonu’nu kurmuş, 2004 yılında Kazakistan’da bulunan Baykonur Uzay Üssü’nün kiralama süresini 2050 yılına kadar uzatmıştır.⁶⁹

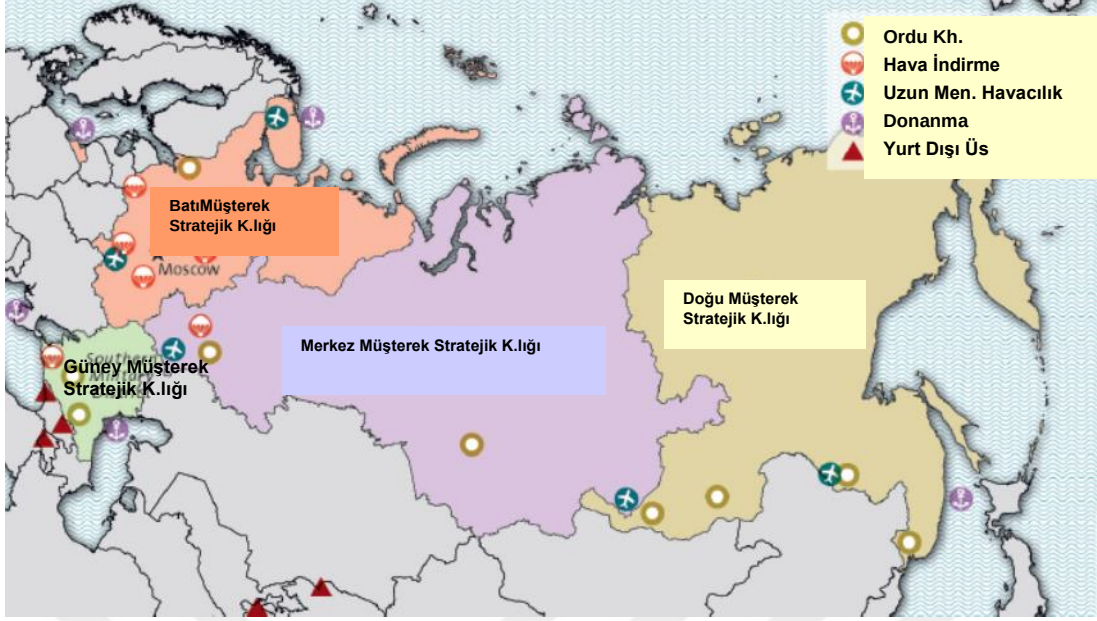
2003 yılından itibaren Moskova resmi çevrelerinde BDT coğrafyasında meydana gelen gelişmeler endişelere yol açmıştır. Gürcistan’da 2004 yılında Mihail Saakaşvili’yi iktidara getiren “Kadife devrim” meydana gelmiştir. Ukrayna’da ise yine 2004 yılında iktidara Viktor Yushchenko’yu taşıyan “Turuncu devrim” yaşanmıştır. Kırgızistan’da Mart 2005 yaşanan “Lale devrimi” Askar Akayev’in istifasıyla sonuçlanmıştır. Özbekistan’da ise Mayıs 2005’te renkli devrim yapılmaya çalışılmışsa da, Özbekistan lideri İslam Kerimov’un diktatör tutumu ve ordunun güçlü durumu nedeniyle başarılı olunamamıştır (Bozkurt: 2006). Bu renkli devrim ve girişimlerin neredeyse tümünde Batı ve özellikle ABD destekli sivil toplum örgütleri büyük rol oynamıştır. Özellikle Gürcistan ve Ukrayna’daki yeni yöneticiler Rusya karşıtı politika izlemiş ve NATO’ya katılmak için uğraş vermişlerdir. Özbekistan BDT coğrafyasında ve kendi bünyesinde yaşanan renkli devrimler neticesinde 2006 yılında KGAÖ’ye katılma kararı almıştır (Tellal, 2013: 232).

NATO 2004 yılında yeniden genişlemiş ve Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya ittifaka dâhil olmuştur. AB’de aynı süreçte genişlemesine devam etmiştir. Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 yılında, Romanya ve Bulgaristan ise 2007 yılında AB’ye üye olmuştur. RF’ye ait Kaliningrad, Moskova’nın üyesi olmadığı siyasi askeri ve ekonomik örgütlerle çevrili hale gelmiştir. RF güvenlik endişeleri karşısında bölgeye 18 nükleer başlıklı SS-21 füzesi yerleştirmiştir. ABD 2007 yılı başında İran’dan kaynaklanan tehdidi neden olarak göstererek Polonya ve Çek Cumhuriyeti’ne füze savunma sistemi kurmak istediğini açıklamıştır (Tellal, 2010). ABD’nin bu konudaki girişimleri RF tarafından tehdit olarak algılanmıştır (Askeroğlu: 2013).

⁶⁹ RF’nin 2010 yılında 24’ü eski SSCB ülkelerinde 1’i Suriye’de olmak üzere toplam 25 yurt dışı askeri üssü bulunuyordu (Kutnaeva, 2010).

RF Devlet Başkanı Putin tarafından tüm bu gelişmeleri içine alan uluslararası sistemin genel bir değerlendirmesi/eleştirisi 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda en üst düzeyde yapılmıştır. Putin konuşmasında; tek kutuplu dünya düzeni ve ABD öncülüğündeki Batı politikalarının uygun olmadığını, uluslararası hukukun her geçen gün küçümsendiğini, ABD'nin her yönden ulusal sınırlarının ötesine geçtiğini ve bu durumun kimsenin kendini güvende hissetmemesine yol açtığını, uluslararası ilişkilerde askeri gücün neredeyse sınırsız kullanıldığını, NATO'nun genişlemesi ve Avrupa'ya füze savunma sistemleri kurulmasının silahlanma yarışına yol açacağını ifade etmiştir (Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, 2007).

RF, Aralık 2007'de, AKKA'yı askıya almıştır. RF Devlet Başkanı Medvedev, Haziran 2008'de Avrupa-Atlantik bölgesinde Soğuk Savaş mirası yapıyı geçmişte bırakarak, ortak ve bölünmemiş bir askeri ve siyasi güvenlik bölgesi yaratmak amacıyla "Avrupa Güvenlik Anlaşması" taslağını öne sürmüştür (The Draft of The European Security Treaty, 2009). Gürcistan'ın Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya yönelik gerçekleştirdiği askeri harekâta RF müdahil olmuş ve Rusya ile Gürcistan arasında beş gün süren bir savaş yaşanmıştır. RF, bu sürecin devamında Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır. RF tarihinin en geniş çaplı ve köklü askeri reformuna 2008 yılında başlanmıştır. 2020 yılına kadar sürececek askeri reform kapsamında 730 milyar dolar harcanması planlanmıştır. Devlet Başkanı Medvedev 2010 yılında RF'yi dört askeri bölgeye ayıran kararnameyi imzalamıştır. Bu çerçevede Batı, Güney, Doğu ve Merkez olmak üzere dört askeri bölge kurulmuştur. Bunlar aynı zamanda kriz ve savaş döneminde müşterek stratejik komutanlık olarak görev yapacaktır (Şekil-9). Bütün bu gelişmeler RF'nin güvenlikle ilgili dokümanlarını güncellemeyi gerektirmiştir.

Şekil-9 Rusya Federasyonu Müşterek Stratejik Komutanlıkları.

“RF’nin 2020 Yılına Kadar Ulusal Güvenlik Stratejisi” başlıklı doküman 12 Mayıs 2009 tarihinde RF Devlet Başkanı tarafından 537 sayılı kararname ile onaylanmış ve kanun olarak yürürlüğe girmiştir (The National Security Strategy of the Russian Federation until 2020. (2009). “Genel Hükümler” başlığı altında RF’nin XX. yüzyılın sonunda maruz kaldığı siyasi, sosyal ve ekonomik krizi aştığı, Rus halkının yaşam standart ve kalitesinin gerilemesi, milliyetçilik, ayrımcılık ve uluslararası terörizmin baskılarına direndiği, anayasal sistemini çökertmeye yönelik girişimlere karşı koyabildiği, egemenlik ve toprak bütünlüğünü koruyabildiği ve ortaya çıkmakta olan çok kutuplu uluslararası sistemde rekabet gücünü geliştirip, milli menfaatlerini destekleyecek imkân ve kabiliyetlerini güçlendirdiği belirtilmiştir (2020, Md.1).

“Modern Dünyada RF ve Gelişme Eğilimleri” başlıklı bölümde ise yeni ekonomik ve siyasi nüfuz merkezlerinin artan potansiyelinin sonucu olarak yeni bir jeopolitik durumun ortaya çıktığı, mevcut sorunların ve krizlerin bölge dışı aktörlerin müdahalesi olmaksızın bölgesel bazda çözme eğilimine tanık olunduğu, başta Avrupa-Atlantik bölgesi olmak üzere sadece NATO’ya odaklanan küresel ve bölgesel mekanizmaların eksikliklerinin bölgesel barışa tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir (2020, Md.8).

Strateji dokümanına göre blok çatışmasından çok boyutlu diplomasiye geçiş ve sahip olduğu potansiyel, RF’ye küresel nüfuzunu genişletecek imkânlar sunmaktadır. Zaman zaman tekrarlanan tek taraflı güç kullanımı, küresel siyasetin belli başlı aktörleri arasındaki ihtilaflar, kitle imha silahlarının yayılması ve tehlikeli unsurların ellerine

geçme tehdidi ile siber, biyolojik ve ileri teknoloji alanlarında yasadışı faaliyetlerin artması, RF'nin ulusal menfaatlerinin korunmasını etkilemektedir (2020, Md.9).

Dokümana göre uluslararası politika, uzun dönemde Orta Doğu, Barentz Denizi, Kuzey Kutbu, Hazar Denizi ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının kontrolüne odaklanacaktır. Kaynaklara ulaşım konusunda devam eden rekabette askeri güce başvurulma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Bu kapsamda RF ve müttefiklerinin sınırlarında konuşturdıkları askeri güçlerin dengesi bozulabilecektir (2020, Md.11).

ABD'nin, Avrupa'ya küresel füze savunma sistemleri yerleştirmesi küresel ve bölgesel istikrarın korunmasına yönelik imkânları sınırlayacaktır. RF, BM ve BMGK'ya saygı, eşitlik, karşılıklı yarar ve krizlerin medeni ve siyasi yöntemlerle çözülmesi bağlamında, istikrarlı bir uluslararası ilişkiler sistemini temel unsur olarak görmektedir. Ayrıca Moskova; G-8, G-20, RIC (Rusya, Hindistan, Çin), BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) gibi çok taraflı mekanizmalarla ilişkilerini geliştirecektir. BDT üyesi devletler ile ikili ve çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesi, RF'nin dış politikasının temel önceliğidir. Bu kapsamda KGAÖ bölgesel askeri ve siyasi meseleler ile askeri ve stratejik tehditlerin ele alındığı başlıca devletlerarası araçtır. Diğer yandan Avrasya Ekonomik Topluluğu, ekonomik bütünleşmenin itici gücüdür (2020, Md.13).

RF açısından NATO'nun askeri altyapısını Rus sınırlarına doğru genişletmesi ve uluslararası hukuka aykırı bir biçimde küresel fonksiyonlar üstlenme girişimleri kabul edilemezdir. Moskova, NATO'nun siyasi-askeri planlamalarında RF'nin meşru çıkarlarını dikkate alması ve uluslararası hukuka saygılı olması durumunda ittifak ile eşit ilişkiler kurmaya hazırdır. RF, ABD ile ortak çıkarlara dayanan ve RF-ABD ilişkilerinin uluslararası sistemdeki rolünü dikkate alan, eşit ve gerçekçi bir stratejik ortaklık arayışındadır (2020, Md.17).

“RF'nin Ulusal Menfaatleri ve Stratejik Öncelikleri” bölümünde RF'nin uzun vadeli menfaatleri; demokrasi ve sivil toplumun gelişmesi, ekonominin rekabetçi bir yapıya dönüşmesi, RF'nin anayasal düzeni, toprak bütünlüğü ve egemenliğinin korunması ile çok kutuplu dünyada karşılıklı yarara dayalı ortaklığı gözetilen bir dünya gücüne dönüşmesi olarak sıralanmıştır (2020, Md.21). “Ulusal Güvenliği Sağlamak” başlıklı bölümde ise ulusal savunma ile ilgili stratejik hedeflerin bölgesel ve küresel savaş ile çatışmaları önlemek ve stratejik caydırıcılığı sağlamak olduğu ifade edilmektedir (2020, Md.25). RF'nin ulusal savunma ve askeri sisteminde Birlik Devleti'ni (Belarus) içeren

uzun dönemli politikası, Rus Silahlı Kuvvetleri ve diğer güçlerin, askeri oluşumların ve birimlerin geliştirilmesini öngörmektedir (2020, Md.26).

Dokümanda RF'nin askeri güvenliğine yönelik tehditler; bazı büyük devletlerin askeri konularda üstünlük kurmaya çalışmaları, nükleer silahlar, yüksek hassasiyet ve teknolojiye stratejik olmayan silahlar ile tek taraflı küresel füze savunma sisteminin geliştirilmesi, dış uzayın silahlandırılmasının silahlanma yarışına yol açma olasılığı ve son olarak nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların üretimi ve üretim teknolojileri ile fırlatma vasıtalarının yaygınlaşması olarak tespit edilmiştir (2020, Md.41).

RF'nin orta dönemde ulusal savunmasını güçlendirmeye yönelik ana hedefi bir yandan stratejik nükleer potansiyelini korurken, diğer yandan RF Silahlı Kuvvetleri'nin niteliksel olarak yeni bir modele dönüştürülmesidir. Bu dönüşüm; silahlı kuvvetlerin teşkilat ve personel yapısı, birliklerin konuşlandırılması ve eğitim düzeyinin iyileştirilmesi, hızlı mukabele güçlerinin kurulması ve birlikler arasındaki etkileşimin geliştirilmesi ile gerçekleşebilecektir (2020, Md.43).

4.1.2 2010 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini⁷⁰

RF'nin 2010 yılı Askeri Doktrini, 5 Şubat 2014 tarihinde RF Devlet Başkanı tarafından onaylanarak kanun haline gelmiştir. RF Devlet Başkanı aynı tarihte "2020'ye Kadar Devlet Nükleer Caydırıcılık Politikası" adlı bir dokümanı da onaylamıştır. Ancak bu belge gizli olup yayımlanmamıştır (2010, Giriş).

4.1.2.1 Rusya Federasyonu'na Yönelik Askeri Tehdit ve Askeri Tehlikeler

Dünyada meydana gelen gelişmeler çerçevesinde ideolojik karşıtlığın azaldığı, bazı devlet (devlet grupları) ve ittifakların ekonomik, siyasi ve askeri etkisinin azaldığı, diğer bazı devletlerin her alanda hâkimiyet, çok kutupluluk ve küreselleşme çerçevesinde etkilerinin arttığı doktrinde belirtilmektedir (2010, Md.7).

Diğer yandan çoğu bölgesel çatışmanın çözülmeden sürdüğü, RF'yi çevreleyen bölgelerde bu çatışmaların silahla çözümüne yönelik devam eden bir eğilimin olduğu, mevcut uluslararası güvenlik mimarisinin (sisteminin) ve uluslararası hukuk

⁷⁰ Rusya Federasyonu'nun 2010 Yılı Askeri Doktrini'nin İngilizce çevirisi (http://carnegieendowment.org/files/2010russia_militaryDoctrine.pdf) internet adresinden alınmıştır. Rusya Federasyonu'nun 2010 Yılı Askeri Doktrini'ne atıf yapılırken, "2010" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler madde numaraları ile gösterilmiştir.

mekanizmalarının bütün devletlere eşit güvenlik sağlamadığı Doktrin’de ifade edilmiştir. Bu çerçevede RF’ye yönelik konvansiyonel ve nükleer silahları da içeren büyük ölçekli savaş olasılığı azalmasına rağmen bazı alanlarda askeri tehlikeler yoğunlaşmaktadır (2010, Md.7).

Doktrinde temel dış askeri tehlikeler; NATO’nun güç potansiyelini uluslararası hukuk normlarına aykırı olarak küresel boyutta yayma isteği ve NATO’nun genişleyerek Rus sınırlarına yaklaşması, RF’nin müttefiklerinde komşu devlet ve deniz sularında askeri birliklerin oluşturulması ve konuşlandırılması, RF’ye komşu devlet topraklarında BM Anlaşması ve diğer uluslararası hukuk normlarına aykırı olarak askeri güç kullanılması, küresel istikrarı bozacak stratejik füze savunma sistemlerinin oluşturulması ve konuşlandırılması, nükleer füzeler ve kitle imha silahlarında kurulmuş olan güç dengesinin ihlal edilmesi, nükleer silahlara sahip olan devletlerin artması, uzayın askerileştirilmesi ve stratejik seviyede nükleer olmayan hassas silah sistemlerinin yerleştirilmesi olarak belirtilmiştir (2010, Md.8).

Ayrıca RF ve müttefiklerine yönelik toprak talepleri ve iç işlerine karışılması, belirli devlet ve bölgeleri istikrarsız hale getirme çabaları ve stratejik istikrarı bozma girişimleri, bazı devletlerce uluslararası anlaşmaların ihlali ve silahların sınırlandırılması ve azaltılması ile ilgili uluslararası anlaşmalara uyulmaması, RF ve müttefiklerine komşu devlet topraklarında silahlı çatışmalar bulunması ve ortaya çıkması, uluslararası terörizm, etnik, dini ve radikal grupların ayrılıkçı faaliyetleri de askeri tehditler içerisinde ele alınmıştır (2010, Md.8). Temel iç askeri tehlikeler ise RF’nin anayasal yapısını zorla değiştirme çabası, RF’nin egemenliği ve toprak bütünlüğünün ihlali ile devletin işleyen organları, önemli devlet ve askeri tesisler ile bilgi altyapısının tahrip edilmesidir (2010, Md.9).

Temel askeri tehditler; uluslararası durumun kötüleşmesi ve askeri gücün kullanılabileceği durumların oluşması, RF’nin devlet sistemleri ve askeri komuta kontrolünü sekteye uğratma, stratejik nükleer silahlarının işlevselliğine, füze erken ikaz sistemlerine, uzayı gözetleme sistemlerine, nükleer cephane depolama tesislerine, nükleer enerji tesislerine, atom ve kimya endüstri tesisleri ile diğer önemli tesislerine zarar verilmesi, RF ve müttefiklerinin topraklarında yasadışı silahlı yapıların oluşumu ve eğitilmesi, RF ve müttefiklerine komşu devletlerde tatbikatlar vasıtasıyla askeri güç gösterimi, bazı devletlerin silahlı kuvvetlerinin seferberliği ve askeri faaliyetlerini artırması olarak belirlenmiştir (2010, Md.10).

Doktrinde modern askeri çatışmaların karakteristiği de ele alınmıştır. Buna göre askeri güç ve kaynaklar, askeri olmayan karakterde kullanılabilir. Gelecek savaşlarda etkinlik bakımından nükleer silahlarla karşılaştırılabilir yeni fizik prensipleri üzerine dayalı silah ve askeri sistemlerin yoğun kullanımı beklenmektedir. Hava ve uzayda asker ve kaynakların kullanım ölçeği büyümektedir. Askeri harekâta bilgi harekâtının rolü artacak, harekâta hazırlanmak için gerekli zaman azalacaktır. Küresel bir ağda komuta kontrol yapısına geçiş nedeniyle asker ve silahların komuta kontrolünde sürat artacaktır (2010, Md.11).

Doktrine göre modern askeri çatışmaların ortaya çıkışları tahmin edilemezdir. Bu çatışmalar geniş bir boyutta siyasi-askeri, ekonomik, stratejik ve diğer hedeflere yönelik olabilir. Modern yüksek etkili silah sistemlerinin artan rolü ve yeniden angajmana girme çatışmalarda önemli özelliklerdir. Siyasi hedeflere askeri güçler kullanılmadan başarıyla ulaşmak için bilgi harekâtını önceden kullanacak tedbirlerin alınması, sonuç olarak dünya toplumundan askeri gücün kullanımına yönelik istenen cevabın alınması büyük önem taşımaktadır (2010, Md.12).

Doktrine göre askeri çatışmalar; hız, seçicilik, hedefin yüksek derecede tahrip edilmesi, kuvvet ve ateşlerin süratli manevrası ve hızlı sevk edilebilir kuvvet gruplarının kullanılması ile geçmişteki benzerlerinden ayrılmaktadır. Bu çerçevede stratejik inisiyatife sahip olunması, askeri komuta-kontrolün sürdürülmesi ve kara, deniz, hava ile uzayda üstünlüğün sağlanması hedeflerin elde edilmesinde belirleyici faktörler olacaktır. Askeri faaliyetler; hassasiyet, elektromanyetik lazer, ses altı silahlar, bilgisayar kontrollü sistemler, insansız hava ve deniz araçları, robotize silahlar ve askeri teçhizat tarafından şekillendirilmektedir (2010, Md.13).

4.1.2.2 Rusya Federasyonu'nun Askeri Politikası

RF'nin askeri politikasının temel görevleri federal yasalarla uyumlu olmak üzere RF Devlet Başkanı, RF'nin 2020'ye kadar Ulusal Güvenlik Konsepti ve mevcut Askeri Doktrin tarafından belirlenmektedir. RF'nin askeri politikası; silahlanma yarışının önüne geçilmesi, askeri çatışmaların caydırılması ve önlenmesi, silahlı kuvvetler ve diğer güçlerin kullanılma metot ve şekilleri ile askeri organizasyonun geliştirilmesi ve RF ile müttefiklerinin güvenlik ve çıkarlarını korumak ve savunma amacıyla kuvvet kullanılmasını içermektedir (2010, Md.17).

RF'nin ana görevi nükleer ya da diğer askeri çatışmaların önlenmesidir. RF askeri çatışmaları önlemek ve caydırmak maksadıyla stratejik dengeyi sürdürmeyi ve nükleer caydırma potansiyelini yeterli seviyede bulundurmaya, KGAÖ kapsamında uluslararası güvenlik sistemini güçlendirmeyi, BDT, AGİT ve ŞİÖ ile ilişkilerin yoğunlaştırılmasını, NATO ve AB ile ise ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca RF; uluslararası anlaşmalar çerçevesinde stratejik saldırı silahlarında indirim yapılmasını, füze savunma sistemlerinde ikili veya çok taraflı mekanizmalar kurulmasını, uzaya silah yerleştirilmesini yasaklayan uluslararası bir anlaşmanın yapılmasını talep etmektedir (2010, Md.19).

RF, kendisine ve müttefiklerine yönelik bir saldırıyı püskürtmek, BMGK veya diğer kolektif güvenlik yapıları kararları ile barışı sürdürmek ve RF sınırları dışında bulunan vatandaşlarını korumak maksadıyla uluslararası hukukun genel prensipleri ve normları ile RF'nin bağlı olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca silahlı kuvvetlerini ve diğer güçlerini kullanmayı meşru görmektedir. RF, Birlik Devleti'ne yönelik yapılmış bir saldırıyı kendine yapılmış sayacak ve gerekli misilleme tedbirlerini alacaktır. Aynı çerçevede KGAÖ'ne üye bir devlete karşı yapılan saldırıyı tüm KGAÖ üyelerine karşı yapılmış sayacak ve KGA çerçevesinde gerekli tedbirleri alacaktır. RF, KGAÖ tarafından verilen karar çerçevesinde KGAÖ barış gücünde ve KGAÖ üyelerine yönelik askeri tehditlere süratli cevap vermek maksadıyla Kolektif Hızlı Reaksiyon Kuvvetleri'ne askeri birlik görevlendirecektir (2010, Md.20).

RF, kendisine ve müttefiklerine nükleer veya diğer kitle imha silahları ile yapılan bir saldırıya karşı ya da konvansiyonel silahlarla yapılan ve devletin varlığını tehdit edecek boyutta bir saldırıya yönelik nükleer silah kullanma hakkını saklı tutmaktadır. Nükleer silah kullanılmasına karar verme yetkisi RF devlet başkanına aittir (2010, Md.22). RF Silahlı Kuvvetleri, RF ve vatandaşlarının çıkarlarını korumak, uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek için uluslararası hukukun genel kabul görmüş prensip ve normları ile RF'nin bağlı olduğu uluslararası anlaşmalar ve federal yasalar ile uyumlu olarak yurt dışında kullanılabilir (2010, Md.26).

RF'nin askeri organizasyonunu geliştirme amacı ise yapı, kompozisyon ve güç bakımından barış, savaş tehdidi ortamı ve savaş dönemlerinde görevin başarılmaları için yeterli ölçü ve kalitede finans, malzeme ve diğer kaynakların tahsis edilmesini kapsamaktadır. Bu alanda yapılması gerekenlerden bazıları; hava savunmasının geliştirilmesi ve uzay-hava savunmasının yaratılması, askeri planlama ve seferberlik

sistemi ile bilgi destek sistemlerinin geliştirilmesi ve askerlik mesleği ile hizmetinin prestijinin artırılmasıdır (2010, Md.27).

Doktrine göre askeri organizasyonun yapılandırılması ve geliştirilmesinin başarılması için gerekli olan bazı ön koşullar bulunmaktadır. Öncelikle askeri politika oluşturulmalı ve kararlılıkla uygulanmalıdır. Müteakiben silahlı kuvvetler ve diğer güçler için yeterli askeri-ekonomik destek sağlanmalıdır. Askeri-endüstriyel kompleks geliştirilmeli, sağlam bir komuta-kontrol sistemi kurulmalıdır. Seferberlik sistemi stratejik yığınaklanmaları yapabilecek seviyede tutulmalı, askeri birliklerin yurt içi ve dışı konuşlanma sistemi geliştirilmelidir. Askerlere sağlanan sosyal ve ekonomik imkânlar genişletilmeli, sözleşmeli asker sayısı artırılmalıdır (2010, Md.30). 2010 yılı Asker Doktrini'nde önceki doktrinlerden farklı olarak ilk defa askeri planlama başlığına yer verilmiştir. Askeri planlama, askeri organizasyonun geliştirilmesi, silahlı kuvvetler ve diğer güçlere geniş ve kapsamlı olarak destek sağlanması şeklinde ifade edilmiştir (2010, Md.35).

4.1.2.3 Savunma İçin Askeri-Ekonomik Destek

Savunma için askeri-ekonomik desteğin amacı devletin askeri-ekonomik ve askeri-teknik potansiyelini, askeri politikanın uygulanabileceği yeterli seviyeye ulaştırmak için sürekli ve istikrarlı bir şekilde geliştirmek ve idame ettirmek şeklinde ifade edilmiştir. Bu bölümde özellikle bilgi savaşı (siber savaş) kuvvetlerinin ve yüksek vuruş kabiliyetli yeni silah sistemlerinin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca askeri endüstriyel kompleksin stratejik ve önemli silahlarda RF'nin teknolojik bağımsızlığını sağlaması gerektiği, kompleks içindeki önemli birimler üzerinde devlet kontrolünün devam edeceği gibi hususlar yer almaktadır (2010, Md.38).

RF'nin siyasi-askeri işbirliğinde önceliklerine doktrinde yer verilmiştir. Buna göre RF öncelikli olarak Belarus Cumhuriyeti ile ulusal silahlı kuvvetleri kurmayı ve askeri altyapının kullanılmasını koordine etmeyi, Birlik Devleti'nin savunma kabiliyetini sürdürmeyi amaç edinmektedir. İkinci sırada öncelik KGAÖ'ne verilmektedir. KGAÖ'ye üye devletler ile kolektif güvenliğin sağlanması maksadıyla kolektif güçler oluşturulması öngörülmektedir. Üçüncü sırada BDT bulunmaktadır. BDT üyesi ülkeler ile bölgesel ve uluslararası güvenliği sağlamak ve barışı koruma faaliyetleri icra etmek istenilmektedir. Son olarak ise ŞİÖ'ne değinilmektedir. Bu kapsamda ŞİÖ üyesi devletler ile ortak askeri tehlike ve tehditlere yönelik tedbirlerin koordine edilmesi planlanmaktadır (2010, Md.39).

4.1.2.4 Rusya Federasyonu 2010 Yılı Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi

Doktrindeki en önemli değerlendirme Kasım 2009'da RF tarafından önerilen Avrupa Güvenlik Anlaşması kastedilerek (Smigielski: 2010), mevcut uluslararası güvenlik sisteminin ve uluslararası hukuk mekanizmalarının her devlete eşit güvenlik sağlamadığı tespitidir. RF mevcut sistemin diğer bazı devletlere kendisinden daha fazla yarar sağladığını düşünmektedir (Quadros, 2010). 1993 yılı Askeri Doktrininin giriş bölümünde demokratik reformların uygulanmasından, 2000 yılı Askeri Doktrininin giriş bölümünde ise demokratik devleti yapılandırma sürecinden bahsedilirken, 2010 yılı Askeri Doktrininin metninde demokrasiden herhangi bir şekilde bahsedilmemektedir. Ayrıca 2000 yılı Askeri Doktrininin savunmacı bir karakterde olduğu belirtilmişken, 2010 yılı Askeri Doktrininde böyle bir husus bulunmamaktadır (Galperovich, 2010).

2010 yılı Askeri Doktrininde NATO'dan askeri bir tehlike (askeri tehdit değil) olarak bahsedilmektedir (Baluyevsky, 2010). Doktrine göre güvenlik sorunlarının en temel ve önemli nedeni NATO'dur. NATO'nun genişlemesi ve küresel fonksiyonlar üstlenmesi RF açısından en önemli askeri tehlikedir. RF sınırlarına yakın bölgelerde asker konuşlandırılması da diğer önemli bir askeri tehlike olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ifade ile kastedilen ABD askerlerinin Romanya ve Bulgaristan'daki varlıklarıdır. Bu doktrinde ortaya çıkan önemli diğer bir askeri tehlike ise stratejik istikrarı bozacak şekilde füze savunma sistemlerinin geliştirilmeye çalışılmasıdır. Askeri Doktrin'de yer alan 11 askeri tehlikeden 7'si hiç ismi verilmemiş olsa da ABD ile doğrudan veya dolaylı ilişkilidir (Rozoff, 2010). Ancak doktrinde belirtilen tüm spesifik ve önemli güvenlik kaygılarının "tehditler" bölümünde değil, "tehlikeler" bölümünde listelenmesi Batı ve ABD ile gerilimi düşürme isteğinin bir parçası olarak değerlendirilebilir (Haas, 2010b:4).

Kolektif güvenlik ve askeri işbirliği açısından KGAÖ, Belarus ve ŞİÖ temel ortaklar olarak tanımlanmıştır. KGAÖ kapsamında barış gücü ve ani reaksiyon kuvvetlerine askeri birlik görevlendirileceğinin belirtilmesi, KGAÖ'nün RF tarafından temel askeri ittifak olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Kolektif güvenlik bölümünde NATO ve AB ilişkilerin geliştirileceği örgütler olarak ifade edilmiş ise de askeri işbirliği bölümünde bu örgütlere yer verilmemiştir (Haas, 2010b: 4). Askeri tehlike, tehdit ve askeri işbirliği öncelikleri dikkate alındığında RF'nin "yakın çevre" üzerine yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

Dokümanda yüksek hassasiyetli silahlara, bilgi harekâtına, komuta-kontrol sistemleri ve robotize sistemlere verilen önem ile savaş araç ve gereçlerinin değişen ve gelişen yüzü ortaya konmuştur (Quadros, 2010). Nükleer silahlarda kullanım eşiği 2000 yılı Askeri Doktrini'ne göre daha yukarı çekilmiş, devletin varlığına yönelik ciddi bir tehdit ortaya çıktığında nükleer silah kullanılacağı ifade edilmiştir. Vatandaşların dışarıda korunması için silahlı kuvvetlerin kullanılmasının meşru görülmesi, RF'nin yakın çevresinde askeri müdahalelerde bulunabileceğine dair ihtimalleri ortaya çıkarmaktadır.

Doktrinde önceki doktrinlere göre askeri-ekonomik destek bölümüne daha geniş yer ayrılmış, ilk defa askeri planlama ifadesi bir başlık olarak yer almıştır. Bunun nedenini RF'nin askeri reforma verdiği önem ile açıklamak mümkündür.

4.1.3 Rusya Federasyonu 2014 Yılı Askeri Doktrini⁷¹

RF Güvenlik Konseyi tarafından, 2010 yılı RF Askeri Doktrini'nin revize edilmesi ile ilgili 5 Temmuz 2013 tarihinde karar alınmıştır. Hazırlanan yeni Askeri Doktrin, 19 Aralık 2014 tarihinde RF Güvenlik Konseyi tarafından, 25 Aralık 2014 tarihinde ise RF Devlet Başkanı'nın 2976 sayılı kararnamesi ile onaylanmıştır (2014, Giriş). "Genel Hükümler" bölümünde, Askeri Doktrin, RF'nin ve müttefiklerinin çıkarlarını savunmak maksadıyla siyasi, diplomatik, hukuki, ekonomik ve bilgi alanında askeri olmayan tüm çabaları tükettikten sonra askeri olarak harekete geçileceğini taahhüt ettiği belirtilmektedir (2014, Md.1-8).

2014 yılı Askeri Doktrini'nde ilk kez "nükleer olmayan caydırıcılık" kavramına yer verilmiştir. "Nükleer olmayan caydırıcılık", dış politika, askeri ve askeri-teknik önlemlerin kompleks bir şekilde RF'ye yönelik nükleer olmayan saldırıları önleyecek şekilde kullanılması olarak tanımlanmıştır (2014, Md.5).

4.1.3.1 Rusya Federasyonu'na Yönelik Askeri Tehdit ve Askeri Tehlikeler

Doktrine göre dünyadaki gelişmeler; küresel rekabetin artması, farklı devlet ve bölgeler arasında gelişme yolları ve değerler üzerinde ortaya çıkan gerilim ve ekonomik istikrarsızlıklar ile karakterize edilebilir. Dünya üzerindeki etki ve nüfuz, yavaş yavaş

⁷¹Rusya Federasyonu'nun 2014 Yılı Askeri Doktrini'nin İngilizce çevirisi (<http://tr.scribd.com/doc/251695098/Russia-s-2014-Military-Doctrine#scribd>) internet adresinden alınmıştır. Rusya Federasyonu'nun 2014 Yılı Askeri Doktrini'ne atıf yapılırken, "2014" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler madde numaraları ile ifade edilmiştir.

yeni ekonomik büyüme ve siyasi cazibe merkezlerinin lehine dağılmaktadır. Çok sayıda bölgesel çatışma çözülmeden devam etmektedir. RF'yi de çevreleyen bu alanlarda sorunların kuvvet kullanılarak çözülmesine yönelik bir eğilim bulunmaktadır. Mevcut uluslararası güvenlik sistemi her devlete eşit güvenlik sağlamamaktadır. Ayrıca askeri tehdit ve tehlikelerin, bilgi alanına ve RF'nin iç alanına doğru bir yönelimi vardır. RF'ye yönelik büyük çaplı bir saldırı olasılığı düşük bir ihtimal olsa da bazı alanlarda askeri tehdit ve tehlikeler güçlenmektedir (2014, Md.9-11).

RF'ye yönelik temel dış askeri tehlikeler; NATO'nun güç kapasitesinin artması ve uluslararası hukuka aykırı olarak küresel fonksiyonlar üstlenmesi, NATO askeri altyapısının üye devletler ve gelecekteki genişlemeler ile RF sınırlarına yaklaşması, belirli devlet ve bölgelerin istikrarsız hale getirilerek küresel ve bölgesel istikrarın bozulması, RF'ye siyasi ve askeri baskı yapmak amacıyla RF ve müttefiklerinin sınırlarına yabancı askeri birliklerin konuşlandırılması, küresel istikrar ve nükleer silahlar alanındaki güç dengesini bozacak stratejik füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve konuşlandırılması, "küresel saldırı" konsepti çerçevesinde uzaya silah yerleştirilmesi, stratejik nükleer olmayan silahlar ve hassas güdümlü mühimmatın konuşlandırılması olarak sıralanmaktadır (2014, Md.11).

Ayrıca RF ve müttefiklerine yönelik toprak talepleri ve iç işlerine karışılması, kitle imha silahları ve füze teknolojilerinin yaygınlaşması, bazı devletlerin silahların yasaklanması, azaltılması ve sınırlandırılması alanındaki uluslararası anlaşma ve sözleşmeleri ihlal etmesi, BM Anlaşması ve diğer uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak RF ve müttefiklerine komşu alanlarda askeri güç kullanılması, RF ve müttefiklerinin sınırlarında bulunan devletlerde çatışmaların bulunması, uluslararası terör tehdidinin artması, terörizme karşı etkili uluslararası işbirliğinin olmaması, radyoaktif, kimyasal silahlarla terör saldırısı tehdidi, organize suç ve özellikle yasadışı silah ve uyuşturucu ticaretinin boyutlarının genişlemesi, RF ve müttefiklerini çevreleyen alanlarda etnik ve sosyal gerilimlerin bulunması, RF ve müttefiklerinin sınırlarında bölgesel çatışmaların, uluslararası radikal silahlı gruplar ve yabancı özel askeri şirketlerin varlığı, ayrılıkçılık ve aşırıcılığın dünyanın bazı bölgelerinde yükselişe geçmesi, yabancı gizli servis ve organizasyonların yıkıcı faaliyetleri Askeri Doktrin'de belirtilen diğer dış temel tehditlerdir (2014, Md.12).

Askeri Doktrin'de dikkat çekilen diğer önemli dış tehditler ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin uluslararası hukuka aykırı olarak devletlerin egemenlik, siyasal bağımsızlık, toprak bütünlüğünü ihlal edecek ve uluslararası güvenlik ile küresel

istikrarı bozacak şekilde siyasi-askeri amaçlarla kullanılması ve RF'ye komşu alanlarda yasal kamu otoritelerin devrilmesi sonucu RF'nin çıkarlarını tehdit eden rejimlerin kurulmasıdır (2014, Md.12).

Doktrin'deki diğer önemli bir bölüm temel iç askeri tehlikelerdir. Bu bölümde RF'nin anayasal sistemini şiddet yoluyla değiştirmeyi, ülkedeki siyasal ve sosyal sistemi istikrarsızlaştırmayı, devletin işleyen fonksiyonlarını, askeri sistem ve bilgi altyapısına zarar vermeyi hedefleyen faaliyetler, terör örgütlerinin ve bireylerin RF'nin toprak bütünlüğüne, birliğine ve egemenliğine zarar vermeyi amaçlayan faaliyetleri, anavatanın savunulması alanında ülkenin nüfusunun ve özellikle gençlerin tarihi, manevi ve vatansever geleneklerini baltalamaya çalışan bilgi alanındaki faaliyetler, etnik ve sosyal gerilimler ile aşırıcılık, etnik ve dini düşmanlıkların provoke edilmesi temel iç tehdit olarak ifade edilmiştir (2014, Md.13).

Yukarıda belirtilen dış ve iç tehlikeler kapsamında RF'ye yönelik temel askeri tehditler ise devletlerarası siyasi-askeri durumun kötüleşmesi ve askeri gücün kullanılması için elverişli koşulların oluşması, RF'nin devlet ve askeri kontrol sistemlerini, stratejik nükleer silahlarını, füze uyarı sistemlerini, nükleer depolama tesislerini, nükleer enerji, kimya ve medikal alanlarda tehlikeli tesislerini etkisiz hale getirme, RF ve müttefiklerinin toprakları üzerinde yasadışı silahlı grupların oluşturulması ve eğitilmesi, RF ve müttefiklerini çevreleyen alanlarda güç gösterisi olarak tatbikatların icra edilmesi ve bazı devletlerin kısmi veya genel seferberlik ilan ederek devleti ve askeri sistemi savaş zamanı durumuna dönüştürerek askeri faaliyetlerini artırması şeklinde Doktrin'de belirtilmektedir (2014, Md.14).

Askeri Doktrin'de modern savaşların (askeri çatışmaların) doğası ve karakterinde görülen değişim de ifade edilmiştir. Günümüz savaşlarında askeri güç; siyasi, ekonomik, bilgi alanı ve diğer askeri olmayan yöntemlerle entegre bir şekilde kullanılmakta, toplumun protesto potansiyeli ve özel kuvvet güçlerinden yoğun olarak faydalanılmaktadır. Hassas güdümlü, hipersonik, elektronik, yeni fizik prensiplerine dayalı, nükleer silahlarla eş değer etki yaratabilecek silahlar ile bilgi yönetim sistemleri, insansız hava ve deniz araçları ve robotik silahlar kullanılmaktadır. Düşman topraklarının derinliklerinin yanı sıra küresel bilgi alanı, uzay ve deniz sahasında da etki yaratılmaya çalışılmaktadır. Seçicilik ile hedefler yüksek vuruş kabiliyeti ile tahrip edilmekte, manevra birlikleri ve ateşler yüksek hız ile kaydırılabilmektedir. Savaş ve çatışmalara yönelik hazırlık süresi azalmıştır. Asker ve silahların dikey ve sıkı bir komuta kontrol yapısından, otomasyonun sağlandığı küresel ağda bir komuta kontrol

yapısına geçiři nedeniyle komuta kontrolde sūrat artmıřtır. Karřıt tarafların topraklarında sūrekli askeri bōlgeler oluřturulmaktadır. Çatıřmalara, dūzensiz silahlı gruplar ve özel askeri řirketler de katılmaktadır. Çoęunlukla dolaylı ve asimetrik yōntemlerin kullanıldıęı çatıřmalarda, dıřarıdan finanse ve idare edilen politik gūler ve sosyal hareketler kullanılmaktadır (2014, Md.15). Doktrine gōre, nūkleer silahlar, nūkleer bir savař ya da konvansiyonel silahların kullanıldıęı bōlgesel ve būyūk çaplı bir savařın ōnlenmesi için ōnemli bir faktōr olmayı sūrdūrecektir (2014, Md.16).

4.1.3.2 Rusya Federasyonu'nun Askeri Politikası

Devlet Başkanı RF askeri politikasının temel gōrevlerini, federal yasalar, RF'nin 2020 Yılına Kadar Ulusal Gūvenlik Stratejisi ve Askeri Doktrin çerçevesinde belirlemektedir. RF'nin askeri politikası, RF ve mūttefiklerinin çıkarlarını korumak ve savunmak maksadıyla askeri çatışmaların ōnlenmesi ve caydırılması, askeri organizasyonun geliştirilmesi, silahlı kuvvetler ve diğer gūlerin kullanım yōntemleri ve seferberlik hazırlığını geliştirmeyi amaçlamaktadır (2014, Md.17).

RF'nin temel ōncelięi nūkleer ya da dięer askeri çatıřmaların ōnlenmesidir. RF askeri çatıřmaları ōnlemek ve caydırmak maksadıyla nūkleer caydırıcılıęı belirli bir dūzeyde tutarak kūresel ve bōlgesel istikrarı sūrdūrmeyi, RF'nin korunmasına yōnelik devlet, toplum ve bireyin çabalarını birleřtirmeyi ve vatandařların yurtsever-askeri eęitimlerini geliřtirmeyi, BRICS (Brezilya, RF, Çin, Gūney Afrika) devletleri ile karřılıklı yarar ve BM Anlařması kapsamında uluslararası gūvenlięin gūlendirilmesi alanında iřbirlięi yapmayı, KGAō ile kolektif gūvenlik sistemini gūlendirmeyi, BDT, AGİT ve řiō ile uluslararası gūvenlik alanında iřbirlięini geliřtirmeyi, Abhazya ve Gūney Osetya ile mūřterek savunma ve gūvenlięi saęlamayı, AB ve NATO ile eřitlik esasına dayalı diyalōęu sūrdūrmeyi amaçlamaktadır (2014, Md.21).

RF ayrıca bazı devletlerin stratejik fūze savunma sistemleri konuřlandırarak, uzayı silahlandırarak ve stratejik konvansiyonel silahlar ile askeri açıdan ūstūnlūk kurmalarını ōnlemeyi, nūkleer ve konvansiyonel silahların sınırlanması, azaltılması ve denetlenmesi ile ilgili anlařmalara uymayı, fūze tehditlerine karřı RF'nin eřit katılımı ile mūřterek fūze savunma sistemleri oluřturulmasını, bilgi ve iletiřim teknolojilerinin askeri ve siyasi amaçlar için kullanılmasını ōnlemeyi hedeflemektedir (2014, Md.33).

RF kendisine ve mūttefiklerine yōnelik bir saldırıyı pūskūrtmek, BM ve dięer kolektif ōrgūt kararları doęrultusunda uluslararası barıř ve gūvenlięi saęlamak ve RF

dışında yaşayan vatandaşlarını korumak maksadıyla askeri güç kullanmayı meşru saymaktadır. RF; Birlik Devleti'ne ve KGAÖ üyelerine yapılmış saldırıyı kendisine yapılmış sayacak ve gerekli tedbirleri alacaktır. RF stratejik caydırıcılık sağlamak maksadıyla hassas güdümlü silahlarını kullanabilecektir (2014, Md.35).

RF kendisine ve müttefiklerine nükleer veya diğer kitle imha silahları ile yapılan bir saldırı gerçekleştirilmesi ve devletin varlığına yönelik ciddi bir tehlike ortaya çıkması durumunda konvansiyonel silahlarla yapılan saldırıya karşı nükleer silah kullanma hakkını saklı tutmaktadır. Nükleer silahların kullanılması kararı, RF Devlet Başkanı tarafından verilecektir (2014, Md.34).

RF, KGAÖ barış güçlerine ve Ani Reaksiyon Kuvvetleri'ne, BM ve BDT kararları çerçevesinde oluşturulan barış güçlerine asker gönderebilecektir (2014, Md.37). RF Silahlı Kuvvetleri; RF ve vatandaşlarının çıkarlarını korumak ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için uluslararası hukukun genel esasları, RF'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve federal yasalar çerçevesinde yurt dışında kullanılabilecektir (2014, Md.38).

Askeri Doktrin'de askeri organizasyonun geliştirilmesinde gözetilecek öncelikler; askeri organizasyonu geliştirmek ve etkinliğini artırmak, yeterli derecede personel ile destekleyerek, gerekli teçhizat ile donatmak, askeri birlikleri gerekli eğitimleri almış olarak sürekli muharebeye hazır durumda bulundurmak, askeri eğitim ve öğretim ile askeri teknoloji potansiyelinin kalitesini artırmak olarak belirlenmiştir (2014, Md.39).

2014 yılı Askeri Doktrini'nde "seferberlik" konusu ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. RF seferberlik hazırlığı için seferberlik planlarının eğitimini yapacaktır. RF'nin seferberlik hazırlığının derecesi, öngörülen askeri tehdide ve beklenen çatışmanın tipine bağlı olacaktır. Ayrıca seferberliğin başarısı; seferberlik eğitimlerine, silahlı kuvvetler ve diğer güçlerin modern silahlar ile donatılmasına ve askeri teknik seviyenin yeterli bir düzeyde sürdürülmesine bağlıdır (2014, Md.40).

4.1.3.3 Savunma İçin Askeri-Ekonomik Destek

Savunma için askeri-ekonomik desteğin amacı, devletin askeri-ekonomik ve askeri-teknik potansiyelini, askeri politikanın uygulanabileceği yeterli seviyeye ulaştırmak için sürekli ve istikrarlı bir şekilde geliştirmek ve idame ettirmek, barış, kriz ve savaş döneminde askeri organizasyonun ihtiyaçlarını güvenilir bir şekilde

karşılamaktır. Silahlı kuvvetler ve diğer güçlerin donatılması ile ilgili görevler arasında yeni tip hassas mühimmatların, hava ve uzay savunma sistemlerinin, istihbarat, elektronik harp, insansız hava araçları, modern hava savunma ve kişisel koruyucu teçhizatın geliştirilmesi yer almaktadır (2014, Md.43).

RF'nin siyasi-askeri ve askeri-teknik işbirliğindeki temel önceliklerinde ilk sırayı Beyaz Rusya almaktadır. Moskova, Beyaz Rusya ile ulusal silahlı kuvvetlerin geliştirilmesi ve Birlik Devleti'nin savunmasını Birlik Devleti Askeri Doktrini'ne göre yürütmek için işbirliği yapmak istemektedir. İkinci sırada yer alan Abhazya ve Güney Osetya ile ortak savunma ve güvenlik işbirliğini geliştirmek amaçlanmaktadır. KGAÖ üyesi devletlerle kolektif güvenlik ve ortak savunma alanında kuvvet ve araçların güçlendirilmesi üçüncü önceliği oluşturmaktadır. Dördüncü olarak BDT üyesi devletler ile bölgesel ve küresel güvenliği sağlamak ve barış gücü operasyonları icra etmek, beşinci olarak ŞİÖ üyesi devletler ile yeni askeri tehditlere karşı hukuki ve düzenleyici önlemlerin alınması amaçlanmaktadır. Son olarak ise BM ve diğer uluslararası örgütler ile barış gücü operasyonları, silahların denetimi ve uluslararası güvenliğin sağlanması alanlarında işbirliği yapmak istenilmektedir (2014, Md.44).

4.1.3.4 Rusya Federasyonu 2014 Yılı Askeri Doktrini'nin Değerlendirilmesi

RF'nin 2010 yılı Askeri Doktrini'ni güncellemesinin nedenleri arasında Ukrayna, Kuzey Afrika, Suriye, Irak ve Afganistan'daki gelişmeler etkili olmuştur. RF tarafından Ukrayna'da meydana gelen gelişmeler, küresel rekabetin yoğunlaşması ve değerler ile gelişme modellerine ilişkin rekabet olarak algılanmıştır. Diğer yandan RF'ye göre ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklara rağmen küresel denge, Rusya'nın da dahil olduğu gelişen güç merkezleri lehine değişmektedir. Bilgi savaşı ve RF'nin iç işlerine müdahale büyük önem kazanan tehditler olarak ortaya çıkmaktadır (Trenin, 2014).

Dış askeri tehditler bölümünde büyük bir değişiklik bulunmamaktadır. Askeri Doktrin yayımlanmadan önce ABD ve NATO'nun düşman ilan edileceğine yönelik bazı iddialar ortaya atılmıştır. Ancak Doktrinde, 2010 yılı Askeri Doktrininde olduğu gibi NATO ile ilgili hususlar dış askeri tehlikelerin başında yer almıştır. Dış askeri tehlikeler bölümünde belirtilen bazı devlet ve bölgelerin istikrarsızlaştırılması ile Suriye, Libya ve Ukrayna'daki gelişmeler ifade edilmektedir. Yabancı güçlerin RF sınırlarına konuşlanması ile Baltık ülkelerindeki NATO uçakları, Bulgaristan'a konuşlandırılan füze savunma sistemleri ve Karadeniz'deki savaş gemileri kastedilmektedir. Diğer önemli bir

askeri tehlike de ABD'nin füze savunma sistemi, "küresel vuruş" konsepti ve stratejik nükleer olmayan silah sistemleri olarak ortaya çıkmaktadır (Trenin, 2014).

Yeni Askeri Doktrin'de silahlı kuvvetlerin kullanımı ve nükleer silah politikasında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Tüm askeri olmayan seçenekler tüketildikten sonra askeri seçeneğe başvurulacağı taahhüt edilerek Askeri Doktrinin "savunmacı" bir yapıda olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrini Düzeltme" konusunda RF Güvenlik Konseyi Operasyonel Toplantısının Sonuçları Üzerine, 2014).

Yeni Doktrin'de dış askeri tehditler büyük ölçüde aynı kalırken, yeni bazı ilaveler olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojileri askeri tehlike olarak tanımlanmıştır. "Arap Baharı" ve "Renkli Devrimler"de Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım ağlarının oynadığı rol ve siber savaşın dünya çapında etkin olarak kullanılması bu tespitin yapılmasında etkili olmuştur. Ayrıca askeri tehlike bölümünde belirtilen, meşru kamu otoritelerinin devrilerek RF'nin çıkarlarına zararlı yönetimlerin işbaşına gelmesi ile doğrudan Ukrayna'nın devrik lideri Viktor Yanukoviç ve Ukrayna'da iktidara gelen yeni yönetim kastedilmektedir (Trenin, 2014).

2014 yılı Askeri Doktrini'nde savaş ve askeri çatışmaların doğasına yönelik bazı yeni hususlar ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, askeri harekâta, düzensiz silahlı gruplar ile özel askeri şirketler katılmakta, çatışmalarda dolaylı ve asimetrik metotlar ile dışarıdan finanse edilen siyasi güçler ve sosyal hareketler kullanılmaktadır. "Nükleer olmayan caydırıcılık" kavramı ilk defa Askeri Doktrine dâhil edilmiştir. Konvansiyonel silahlarda elde edilen gelişmeler ve silahlı kuvvetlerin savaşa hazır olma düzeyinin artırılması, nükleer silahlardan önce caydırıcılık sağlayan unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

2014 yılı Askeri Doktrini temel konularda 2010 yılı Askeri Doktrini ile aynı esasları benimsemiştir. Sadece tehdit/tehlike ortamında ve çatışmanın doğasında meydana gelen değişimler Askeri Doktrine yansıtılarak mevcut doküman güncellenmiştir. RF 2014 yılı Askeri Doktrini ile iç ve dış güvenlik arasında sıkı bir bağ kurmuş, dolaylı ve asimetrik yöntemlerin önemine dikkat çekmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri ile özellikle Rus gençlerin vatanseverlik duygularının azaltılmasının askeri bir tehlike olarak görülmesi bu tespiti teyit etmektedir. RF Askeri Doktrini beklendiği gibi NATO ve Batı'ya karşı daha sert bir tutum benimsememiş, bunları düşman olarak nitelermemiş, sadece

yetenekleri ve etkisi genişleyen ve yayılan birer güçlü rakip ve tehlike olarak tanımlamıştır.

4.1.4 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi (31 Aralık 2015)⁷²

RF Devlet Başkanı Putin 31 Aralık 2015 tarihinde 683 numaralı kararname ile Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni onaylamıştır. Yeni strateji belgesinde devletin ulusal güvenliği ile sosyo-ekonomik gelişmişliği arasında birbirine bağımlı ve bölünmez bir bağ olduğu ifade edilmiştir. Belgede RF'nin egemenliğini, bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve sınırları dışındaki vatandaşlarını koruma yeteneğini gösterdiğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca RF'nin önemli uluslararası problemlerin ve askeri çatışmaların çözümünde, stratejik istikrar ve uluslararası ilişkilerde uluslararası hukukun üstünlüğü konularında etkisi artmıştır (2015, 7).

Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne göre Rus ekonomisi dünya ekonomik istikrarsızlığı ve bazı devletlerin uyguladığı yaptırımlar karşısında potansiyelini korumayı sürdürmektedir. RF'nin güçlenmesine karşı ulusal güvenliğe yönelik çok yönlü ve birbirleri ile bağlantılı tehditler ortaya çıkmıştır. RF'nin bağımsız dış ve iç politika takip etmesi dünya politikasında hâkimiyet kurmak isteyen ABD ve müttefiklerinin muhalefeti ile karşılaşmaktadır. Bu güçlerin uyguladıkları RF'yi çevreleme politikası ile siyasi, ekonomik, askeri ve bilgi alanında baskı kurulması amaçlanmaktadır (2015, 12).

Doküman çerçevesinde uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımının rolü azalmamıştır. Saldırı silahlarının modernizasyonu nedeniyle silahların sınırlandırılması ve silahsızlanma anlaşmaları ile küresel güvenlik sistemi zayıflamaktadır. Avrupa-Atlantik, Avrasya ve Asya-Pasifik bölgesinde eşitlik ve bölünmezlik prensibine dayalı güvenlik anlayışı bulunmamaktadır. RF'ye komşu bölgelerde askerileşme ve silahlanma yarışı yükselmektedir (2015, 14). NATO'nun askeri potansiyelinin artması, uluslararası hukuka aykırı olarak küresel fonksiyonlara bürünmesi, blok üyesi devletlerin askeri aktivitelerindeki artış, ittifakın genişlemesi, askeri altyapısının RF sınırlarına yaklaşması ulusal güvenliğe yönelik tehdit oluşturmaktadır. Avrupa, Asya-Pasifik ve Orta Doğu bölgelerini kapsayan ve küresel saldırı konseptini içeren ABD Füze Savunma Sistemi, küresel ve bölgesel istikrarın sürdürülmesi fırsatını

⁷² Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin (31 Aralık 2015) İngilizce çevirisi (<http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>) internet adresinden alınmıştır. Rusya Federasyonu'nun 2015 Yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne atıf yapılırken, "2015" kısaltması kullanılmıştır. Doktrinde yer alan ifadeler madde numaraları ile ifade edilmiştir.

azaltmaktadır (2015, 15). Uluslararası sorunları blok anlayışı ile çözme yaklaşımı günümüzün zorluk ve tehditlerine tedbir geliştirmeye yardımcı olmamaktadır. Afrika ve Orta Doğu devletlerinden Avrupa'ya yönelik göçmen akışındaki artış, Avrupa-Atlantik bölgesinde NATO ve AB'ye dayalı bölgesel güvenlik sisteminin geçersizliğini ortaya koymuştur (2015, 16).

Stratejiye göre Batı'nın Avrasya'daki bütünleşme sürecini engelleme ve gerilimi artırma yaklaşımı, RF'nin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmesine olumsuz etki etmektedir. ABD ve AB'nin Ukrayna'da meydana gelen anayasa dışı darbeye destek vermeleri, Ukrayna toplumunda derin ayrışma yaşanmasına ve silahlı çatışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aşırı sağ milliyetçiliğin yükselişi, Ukrayna halkına kasıtlı olarak RF'nin düşman olarak gösterilmesi, ulus içi sorunların kuvvet yoluyla çözülmek istenmesi ve köklü sosyo-ekonomik sorunlar, Ukrayna'yı Avrupa'da ve Rusya sınırlarında kronik istikrarsız bir devlete dönüştürmektedir (2015, 17).

Dokümanda, Batı'nın rejim değiştirme stratejisine de değinilmektedir. Meşru siyasi rejimlerin devrilmesi, ülke içi istikrarsızlık ve çatışmaların tahrik edilmesi giderek yaygınlaşmaktadır. Orta Doğu, Afrika, Güney Asya ve Kore yarımadasında süren istikrarsızlıklara ilave olarak hiçbir devlet tarafından kontrol edilmeyen yeni sıcak noktalar ortaya çıkmaktadır. Silahlı çatışmalardan etkilenmiş coğrafyalar; terörizmin yaygınlaşması, etnik mücadele, dini düşmanlık ve diğer aşırılıkçı faaliyetlere taban oluşturmaktadır. Kendini "İslam Devleti" olarak adlandıran terörist organizasyonların ortaya çıkması ve etkisinin genişlemesi terörizmle mücadeleye destek veren bazı devletlerin çifte standardının sonucudur (2015, 18).

Bazı devletlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini jeopolitik hedeflerine ulaşmak, halkın farkındalığını istismar etmek ve tarihi saptırmak amacıyla kullanması küresel bilgi alanında rekabetin artmasına neden olmaktadır (2015, 21). Diğer yandan siyasi faktörlerin ekonomik süreçler üzerindeki etkisi artmakta, bazı devletlerin ekonomik metodları jeopolitik sorunları çözmek için kullanmaları uluslararası ekonomik ilişkilerin istikrarını zayıflatmaktadır (2015, 24).

RF'nin ulusal savunma amaçları barışçıl ve dinamik sosyo-ekonomik gelişimi ve askeri güvenliği sağlamaktır. Bu stratejik hedeflere ulaşmak; stratejik caydırıcılık ve silahlı çatışmaların önlenmesi, devletin askeri organizasyonunun ve silahlı kuvvetlerin kullanılma yöntemlerinin geliştirilmesi, seferberlik ve sivil savunma hazırlıklarının artırılması ile mümkün olabilir (2015, 34).

Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde devlete ve topluma yönelik ana tehditlere yer verilmiştir. Yabancı istihbarat örgütlerinin ulusal çıkarlara zarar vermesi, terörist ve diğer ekstremist örgütlerin RF'nin anayasal düzenini ve toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetleri, milliyetçi ve dini ideolojiyi benimseyen radikal örgüt ve gruplar ile yabancı ve uluslararası hükümet dışı örgütlerin, ekonomik ve finans yapılarının ulusal siyasi ve sosyal durumu renkli devrimleri kışkırtarak istikrarsız hale getirme eylemleri önemli tehditlerden sayılmıştır (2015, 43).

Strateji'de ekonomik gelişme alanında ulusal güvenliğe yönelik tehditler; düşük rekabet gücü, doğal kaynak ihracına dayalı ekonomik yapı, dış ekonomik gelişmelere aşırı bağımlılık, gelişmiş teknoloji üretmede ortaya çıkan sıkıntı, stratejik açıdan önemli minerallerin çıkarılmasında ve rezervlerinde görülen azalma olarak sıralanmıştır (2015, 56). Diğer yandan RF'ye uygulanan ekonomik yaptırımlar, küresel ve bölgesel ekonomik krizler, ekonomik güvenlik üzerine olumsuz etki etmektedir (2015, 57).

4.2 RUSYA FEDERASYONU'NUN PUTİN DÖNEMİ (2008-2015) KUVVET KULLANIMLARI

4.2.1 2008 Yılı Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı

4.2.1.1 Rusya Federasyonu-Gürcistan İlişkilerinin Tarihi

Güney Kafkasya'da yer alan Gürcistan 69.700 km² lik yüzölçüme sahiptir. Nüfusu 2006 yılında 4,4 milyon iken, 2015 yılında 3,7 milyon olmuştur (Population-National Statistic Office of Georgia). Güneydoğusunda Azerbaycan, güneybatısında Türkiye, kuzeyinde RF, güneyinde ise Ermenistan bulunmaktadır (Şekil-10). Gürcistan doğal kaynaklara sahip olmamasına rağmen Hazar Havzası enerji kaynaklarının iletim yolları üzerinde bulunması, RF ile komşu ve Karadeniz ile kıyısı olması nedeniyle Kafkasya'da bölge ve bölge dışı güçler açısından önemli bir devlet durumundadır (Kasım, 2009:62-63).

Şekil-10 Gürcistan Siyasi Haritası

Kaynak: [http://tr.wikipedia.org/wiki/2008_G%C3%BCney_Osetya_Sava%C5%9F%C4%B1#/media/File:Georgia,_Ossetia,_Russia_and_Abkhazia_\(tr\).svg](http://tr.wikipedia.org/wiki/2008_G%C3%BCney_Osetya_Sava%C5%9F%C4%B1#/media/File:Georgia,_Ossetia,_Russia_and_Abkhazia_(tr).svg).

Kral Parnavaz, M.Ö. IV. yüzyılda ilk Gürcü devletini kurmuştur. 1744-1798 yılları arasında Gürcistan'ın doğusunda hanedanlığını sürdüren Erekle, ülkesini dış güçler ve özellikle Pers İmparatorluğu'nun saldırılarından korumak için Ortodoks Rusya'nın desteğini istemiştir. Bu çerçevede 1783 yılında Rus İmparatorluğu ile doğu Gürcistan'da bulunan iki krallığın birleşmesi sonucu oluşan Kartli-Kakheti Krallığı arasında Georgievsk Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Gürcistan kralları, Rus İmparatorluğu'nun hâkimiyetini tanımış, bunun karşılığında Ruslar Gürcistan'ın içişlerine karışmamayı kabul etmiştir. Rusya 1891 yılında Gürcistan'ı tamamıyla ele geçirmiştir. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti, 1918 yılında kurulmuş ve Rusya, Gürcistan'ın bağımsızlığını 26 Mayıs 1920'de tanımıştır. Ancak Kızıl Ordu, Şubat 1921'de Tiflis'i işgal etmiştir. Bolşevikler, Güney Kafkasya'yı ele geçirdikten sonra günümüzde var olan Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya sınırlarını belirlemişlerdir. Fakat bu sınırların kesin çizgileri zaman içerisinde evrilerek değişmiştir. Bolşeviklerin başlangıçtaki fikri Kuzey ve Güney Kafkasya'yı tek bir yapı içerisinde toplamaktı. Bu kapsamda Aralık 1922'de başkenti Tiflis olmak üzere Transkafkasya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. 1936 yılında üç Güney Kafkasya Devleti farklı birlik cumhuriyetleri haline getirilmiştir. Bu dönemde Gürcistan içerisinde üç bölgeye özel statü verilmiştir. Bunlar; farklı bir sosyalist cumhuriyet olan fakat anlaşma ile Gürcistan ile birleştirilen Abhazya, özerk bir cumhuriyet olarak Acara ve özerk bir bölge olarak Güney Osetya idi. SSCB döneminde bu sınır ve statülerin fazla bir anlamı olmamıştır. Çünkü neredeyse her şey Moskova'daki Yüksek Sovyet tarafından idare edilmiştir.

(Asmus, 2010:54-55). Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bu idari yapısı ile 1921'den 1991'e kadar SSCB'nin 15 birlik cumhuriyetinden biri olarak mevcudiyetini sürdürmüştür (About Georgia).

Gürcistan, SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ile bağımsızlığını elde etmek için harekete geçmiştir. SSCB askerleri 9 Nisan 1989'da Tiflis'te bir gösteriye müdahale ederek 21 kişinin hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Bu olay Gürcistan bağımsızlık hareketine güç kazandırmıştır. 28 Ekim 1990 tarihinde yapılan seçimlerle, Gürcistan'daki Sovyet yönetimine son verilmiş ve Zviad Gamsakhurdia başkanlığındaki parti seçimi kazanmıştır. Gerçekleştirilen referandum ile 31 Mart 1991'de Gürcistan'ın bağımsızlığı kabul edilmiştir. Yüksek Konseyin 9 Nisan 1991'deki oturumunda ise Gürcistan'ın bağımsızlık deklarasyonu kabul edilmiştir. Zviad Gamsakhurdia, 26 Mayıs 1991'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini % 87 oy alarak kazanmıştır. Gamsakhurdia "Gürcüler için Gürcistan" sloganı ile iktidara gelmiştir. 1991 yılında Gamsakhurdia'ya karşı oluşan muhalefet giderek büyümüş, Aralık 1991 itibarıyla Tiflis'te iç savaşa dönüşmüştür. 6 Ocak 1992'de, Gamsakhurdia ve destekçileri ülkeden çıkarılarak, Mart 1992'ye kadar ülkeyi yönetecek olan Askeri Konsey oluşturulmuştur. Konsey; eski Başbakan Tengiz Sigua, eski Savunma Bakanı Tengiz Kitovani ve Mkhedrioni milislerinin lideri Jaba Ioseliani'den meydana gelmiştir. Eduard Şevardnadze, Mart 1992'de Moskova'dan Gürcistan'a giderek Askeri Konsey'in başına geçmiştir. 1995 yılında Gürcistan Anayasası onaylanmış, parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Bu döneme kadar gayri resmi lider olan Şevardnadze, Gürcistan cumhurbaşkanlığına seçilmiş ve bu görevi 23 Kasım 2003 tarihine kadar sürdürmüştür.

1980'lerin sonuna doğru Baltık devletleri ve Gürcistan ulusal bağımsızlık istikametinde hızla ilerlerken Moskova'da özellikle Gürcistan'a yönelik büyük kızgınlık ve öfke vardı. Çünkü Baltık devletleri SSCB tarafından Molotov-Ribbentrop Paktı'na aykırı bir şekilde ilhak edildiklerinden bağımsızlığa kavuşma hakları vardı. Ancak Gürcistan ile Rusya arasında daha köklü tarihi ilişkiler mevcuttu. Çoğu Rus liderinin Gürcistan ile aile bağı vardı ve Gürcüler Rusya'da sayı olarak yüksek bir diasporayı barındırıyorlardı. Rus muhafazakâr ve milliyetçiler, Gürcistan'ın bağımsızlığını 1990'lı yılların başında engellemek için Abhaz ve Oset ayrılıkçı hareketlerini desteklemekte dahil bir çok yol denediler. Milliyetçi Rusların çoğu asıl vatanı Gürcistan'a dönen Eduard Şevardnadze'ye karşı özel bir kızgınlık duyuyordu. Gorbaçov'un Dışişleri Bakanı olan Şevardnadze, Doğu Avrupa'daki Sovyet İmparatorluğu'nu dağıtmakla

suçlanıyordu. Şevardnadze, Gürcistan'da iki suikast teşebbüsünden kurtuldu (Asmus, 2010:56).

Gürcistan'ın en hassas tarafı Abhazya ve Güney Osetya idi. Sohum ve Şinvali, SSCB'nin ortadan kalkması ve Gürcü milliyetçiliğinin yükselmesi ile sahip oldukları güç ve ayrıcalıkların ortadan kalkacağından korku duyuyorlardı. Diğer yandan Gürcüler ise bu topluluklara genişletilmiş ayrıcalıklar vermeye yanaşmıyordu. Gürcü liderlerin, RF'nin istismar edeceğini değerlendirerek bu bölgelere geniş otonomi vermek istememesi de bu korkuyu besliyordu. İşte bu nedenle 1990'lı yılların başında bölgede iki savaş yaşanmıştır (Asmus, 2010:56).

4.2.1.2 Güney Osetya

Güney Osetya 3.800 km²lik bir alanı kapsamakta olup, Gürcistan yüzölçümünün %5,4'ünü oluşturmaktadır. 1990 yılı sayımına göre nüfusu 164.000'dir (Tskhinvali Bölgesi) . 2002 sayımına göre başkent Şinvali'nin nüfusu 38.000'dir. Güney Osetya'nın nüfusunun %66'sını Osetler, %29'unu ise Gürcüler oluşturmaktaydı. Osetler, Bizans İmparatorluğu'nun etkisi ile X. yüzyılda Hristiyan olmuştur. Osetya, RF ve Gürcistan arasında Şinvali'den Vladikavkaz'a giden ana yol olan Roki Tüneli nedeniyle stratejik öneme sahiptir (Demir, 2003:188). Osetya coğrafi olarak Kafkas sıradağlarıyla, siyasi olarak ise Rusya'nın politikaları nedeniyle ikiye bölünmüş durumdadır. SSCB döneminde Osetya ikiye bölünerek güney kısmı 20 Nisan 1922'de Güney Osetya Özerk Bölgesi olarak Gürcistan'a, kuzey bölümü ise 7 Temmuz 1925'te Kuzey Osetya Bölgesi olarak RSFSC'ye bağlanmıştır. Kuzey Osetya, 5 Aralık 1936'da özerk cumhuriyet statüsüne yükseltilmiştir (Mert, 2004:61).

Kuzey Osetya, SSCB'nin dağılmasında sonra RF'yi oluşturan özerk bir cumhuriyet, Güney Osetya ise Gürcistan'ın bir parçası olmuştur. Güney Osetya, Kuzey Osetya ile birleşmek gerekçesiyle Kasım 1990'da Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Buna karşın Gamsakhurdia, Güney Osetleri "Kremlin'in ajanları" olarak nitelemiş, bu girişimin Rusya'nın Gürcistan'ı dağıtmak için giriştiği bir komplo olduğunu belirtmiştir (Asmus, 2010:56).

Gürcistan Parlamentosu, Aralık 1990'da Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırmış ve bölgeyi doğrudan Tiflis yönetimine bağlamıştır. Gürcü birlikleri, Ocak 1991'de Şinvali'ye girmiş ve çatışmalar başlamıştır. Mart 1991'de ateşkes sağlanmış ancak Eylül ayında Gürcistan bölgenin özerkliğini yeniden kaldırınca çatışmalar yeniden

başlamıştır. Gamsakhurdia'nın devrilmesi nedeniyle Ocak 1992'de Gürcü birliklerin harekâtı durmuştur. İktidara gelen Şevardnadze sorunu görüşmelerle çözmek istemiş ancak sonuç alamamıştır. 18 Haziran 1992'de Şinvali'de yeniden çatışmalar başlamıştır. Eğitim durumu zayıf Gürcü askerleri, RF ve Kuzey Osetya tarafından desteklenen Güney Osetya paramiliter güçlerin güçlü direnişi ile karşılaşmıştır. RF Devlet Başkanı Yeltsin, 22 Haziran 1992'de tarafları Ukrayna'nın Dagomis şehrinde buluşturarak RF, Gürcistan, Kuzey ve Güney Osetya birliklerinden oluşacak barış gücünün gözetiminde ateşkesin tesisini sağlamıştır. Gürcistan-Güney Osetya sınırı ve Şinvali çevresinde güvenlik koridoru oluşturulmuş ve 4 Temmuz 1992'den itibaren barış gücü bölgeye yerleştirilmiştir (Mert, 2004:61-62). Bu savaşta yaklaşık 1.000 kişi hayatını kaybetmiş, 60.000 Oset Gürcistan'dan Kuzey ve Güney Osetya'ya göç etmiştir. Diğer yandan 10.000 Gürcü de Güney Osetya'dan Gürcistan'ın diğer bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır (Asmus, 2010:56; Karagiannis, 2014).

4.2.1.3 Abhazya

Abhazya 8700 km² lik bir alana sahip olup Gürcistan yüzölçümünün %12,5'ini teşkil etmektedir. Gürcistan'ın kuzeybatısında yer alan Abhazya'nın başkenti Sohum'dur. Kafkasya'nın en eski yerli halklarından biri olan Abhazlar, XII. yüzyıl öncesine uzanan köklü bir devlet geleneğine sahiptir. Abhazlar Sünni Müslümandırlar ve Abhazca dilini konuşmaktadırlar (Mert, 2004: 52). 1989 yılı itibariyle Abhazlar, Abhazya nüfusunun %17,8'ini, Gürcüler ise %45,7'sini oluşturmaktaydı. Abhazlar sadece Guaduta gibi belirli bölgelerde etnik çoğunluğu teşkil ediyorlardı (Lynch, 2000:128).

Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC) 1921 yılında kurulmuştur. Abhazya SSC aynı yıl Gürcistan SSC ile Birlik Anlaşması imzalayarak eşit statüde SSCB'ye dâhil olmuştur. Abhazya SSC, 1925 tarihli SSCB Anayasa'sına göre bağımsız bir devletti ve kendi rızası ile katıldığı SSCB'den kendi rızası ile ayrılabilirdi. Ancak Gürcü asıllı Stalin tarafından Abhazya ve Gürcistan arasındaki eşitlik bozulmuş ve Abhazya 1931 yılında Gürcistan'a bağlı özerk bir cumhuriyet haline getirilmiştir (Mert, 2004: 52).

Gorbaçov'un SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri olması ile dağılma sürecine giren SSCB'de, Abhazya Gürcistan'dan bağımsızlık talep etmeye başlamıştır. Gürcü yönetiminin Temmuz 1989'da Tiflis Üniversitesi'nin bir bölümünün başkent Sohum'da açılması çabaları karşısında silahlı çatışmalar patlak vermiştir. İlişkiler, Zviad Gamsakhurdia'nın Ekim 1990'da Gürcistan devlet başkanlığı seçimlerini

kazanmasından sonra daha gergin bir hâl almıştır. Gamsakhurdia devlet yönetiminde Gürcü azınlıkları yabancılaştıran uygulamalar gerçekleştirmiştir. Abhazya'da 1990 yılı sonunda seçimleri kazanan Vladislav Ardzınba, Abhaz hareketini bağımsızlığa yöneltmiştir. Abhazya'da, Mart 1991'de Tiflis'in boykotuna rağmen SSCB Birlik referandumu gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Gamsakhurdia, Gürcistan Parlamentosu'nda daha az sayıda Abhaz milletvekilinin bulunmasını öngören bir yasa teklifinde bulunmuş ve kabul edilen yasa çerçevesinde yapılan Aralık 1991 seçimlerini Abhaz milletvekilleri boykot etmiştir. Gamsakhurdia'nın politikaları Gürcüler içerisinde de kendisine yönelik bir muhalefetin oluşmasına yol açmıştır. Eylül 1991'deki öğrenci gösterilerini güç kullanarak bastırması ve SSCB'de meydana gelen Ağustos darbesine yönelik net olmayan tutumu Gamsakhurdia'ya yönelik muhalefetin oluşmasına katkı sağlayan önemli nedenler olmuştur (Lynch, 2000:128).

Şevardnadze'nin ülkenin başına geçmesi, rejimin uluslararası arenada tanınmasını kolaylaştırmıştır. Ancak Şevardnadze'nin güçlü paramiliter gruplar üzerinde kontrolü zayıftı. Abhazya Parlamentosu, 23 Temmuz 1992'de, 1925 Anayasası'nı yeniden kabul etmiş ve Gürcistan'dan bağımsızlık ilan etmiştir. Gürcistan Ulusal Muhafızları, 14 Ağustos 1992'de Abhazya'ya girmiş ve Sohum'u ele geçirmiştir. Abhaz parlamenterler Gudauta'ya kaçmıştır. Gürcülerin baskın olduğu bir yönetim Sohum'da kurulmuştur (Lynch, 2000:128-130).

Ruslar, Kuzey Kafkasya halklarının isteği üzerine çatışmaya dâhil olmuş, zaman zaman Abhazları desteklemiştir. Özellikle Sohum ve Gudauta yakınlarında bulunan Rus askeri üsleri Abhazların bağımsızlık isteklerinde önemli rol oynamıştır. Aslında Rus birliklerinin çatışmaların başında Moskova'dan aldıkları belirli bir tarafla hareket etme yönünde emir yoktu. 1980'lerin sonunda Gürcistan'daki Sovyet birliklerinde yaygın olan söylem "Savaşmak istemiyoruz! Silahımı alın, birbirinizle savaşabilirsiniz" şeklindeydi (Mackinlay ve Sharov, 2003:66). Ancak Gürcülerin genel olarak Moskova karşıtı politika takip etmeleri, yerel birliklerin bulundukları yerlerin toplumları ile geliştirdiği sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler, Rus askerlerinin Gürcistan karşıtı tutum almalarında önemli rol oynamıştır. Bu durum ilerleyen dönemde Moskova'nın gayri resmi politikası haline gelmiştir. Bu kapsamda Moskova, Tiflis üzerinde siyasi baskı kurarak Gürcistan'ın BDT'ye üye olmasını sağlamıştır. Moskova resmi olarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığını ifade etse de, arabulucu rolüyle bölgede etkin konumunu sürdürmüştür. Savaşı sonlandırmak isteyen Şevardnadze, Gürcü askerlerini ve ağır topçuyu Sohum'dan çekme karşılığında ateşkes talebinde bulunmuştur. RF'nin arabuluculuğu ile 27 Temmuz 1993 tarihinde Soçi'de taraflar

arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Abhaz güçler ateşkes anlaşması çerçevesinde Gürcistan kuvvetlerinin çekilmesi gecikince 15 Eylül 1993'te yeniden saldırıya geçerek Sohum'u ele geçirmiştir. Gürcü kuvvetlerin, RF ve Kuzey Kafkasya halkları destekli Abhaz güçleri karşısında geri çekilmeleri ile Gürcistan ve Abhazya arasındaki sınır İnguri Nehri olmuştur. Bu hat, 2008 yılındaki savaşa kadar Gürcistan ve Abhazya arasında sınır olmaya devam etmiştir (Asmus, 2010:60-62). Çatışmalar sonucu 250.000 Gürcü, Abhazya'dan göç etmek zorunda kalmıştır (Mert, 2004: 52).

Gürcü ve Abhazlar arasında Aralık 1993'te BM denetiminde Cenevre'de görüşmelere başlanmıştır. Bu kapsamda barışı gözetmek ile görevli BM Gürcistan Gözlem Heyeti (UNOMIG)⁷³ Sohum'a yerleştirilmiştir. Ayrıca taraflar Haziran 1994'te İnguri Nehri civarına 2.500 askeri personelden oluşan BDT barış gücünün yerleşmesi konusunda anlaşmıştır. RF bu dönemde Abhaz halkına pasaport dağıtarak bir yandan Tiflis ile Sohum arasındaki ayrılığı körüklerken diğer yandan Moskova ile Sohum arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir (Haas, 2010:137).

4.2.1.4 Acaristan

Acaristan, Karadeniz sahilinde yer alan Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir cumhuriyettir. Yüzölçümü 3000 km²'dir. Nüfusu 1997 sayımına göre 393.000'dir. Yönetim merkezi Batum'dur. Acarlar İslamiyeti kabul etmiş Gürcülerdir. Osmanlı İmparatorluğu 1627 yılında Acarya'yı ele geçirmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra bölge Rusya'nın eline geçmiştir. Bu nedenle çok sayıda Acara, Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiştir. 1921 yılında imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Anlaşması çerçevesinde bölge Sovyetlere bırakılmıştır. Bolşevikler tarafından Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülen bölge 1937 yılında Gürcistan SSC'ye bağlı Acara Özerk SSC haline getirilmiştir (Yalçinkaya, 2006:198; Kasım, 2009:73).

SSCB'nin dağılmasından sonra Gürcistan'ın içinde kalan Acaristan'da Cumhurbaşkanı Aslan Abaşidze genel olarak Tiflis'ten bağımsız hareket etmiş, Sarp Sınır Kapısı ve Batum Limanı'ndan elde edilen geliri merkeze aktarmak istememiş ve Batum'daki Rus askeri üssünün boşaltılmasına karşı çıkmıştır. Abaşidze'nin tutumu

⁷³ UNOMIG, Ağustos 1993'te Gürcistan Hükümeti ve Abhaz otoritelerinin ateşkes anlaşmasına uyumlarını gözlemek amacıyla kurulmuştur. UNOMIG'in yetkisi taraflar arasında 1994 yılında imzalanan Ateşkes ve Kuvvetlerin Ayrılması Anlaşması ile genişletilmiştir. Görev yaptığı süre içerisinde maksimum 459 personelden oluşan UNOMIG misyonu, Haziran 2009'da Güvenlik Konseyi üyeleri arasında konsensüs sağlanamadığından sona ermiştir (UNOMIG [United Nations Observer Mission in Georgia]).

Gürcistan ile ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Gürcistan'da meydana gelen "Gül Devrimi" ile iktidara gelen Saakaşvili'nin ele aldığı ilk konulardan biri Acaristan olmuştur. Saakaşvili'nin Batum'a girişine izin verilmemesi üzerine Gürcistan birlikleri Acaristan sınırına yığınak yapmıştır. Saakaşvili ve Abaşidze arasında 17 Mart 2004'te yapılan görüşme durumu yumuşatmışsa da, Mayıs ayında Gürcistan ve Acaristan arasında bağlantıyı sağlayan köprüler Acar milisler tarafından tahrip edilmiştir. Saakaşvili bahse konu milisleri silahsızlandırılması için Abaşidze'ye on günlük süre vermiştir. Abaşidze, Batum'da aleyhine yapılan gösteriler ve RF Güvenlik Konseyi Sekreteri Sergey İvanov'un Tiflis ve Batum'a giderek yaptığı görüşmeler sonucunda İvanov ile birlikte Moskova'ya giderek RF'ye sığınmıştır. Abaşidze'nin terk etmesi üzerine Gürcistan Ordusu Acaristan'a girmiştir. Saakaşvili açısından elde edilen bu başarı, Gürcistan'ın dikkatini Güney Osetya ve Abhazya sorunlarına çevirmesine neden olmuştur. Moskova isteksiz olarak Acaristan'daki gelişmeleri kabul etmiştir. ABD ve Türkiye ise Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemeleri nedeniyle gelişmeleri olumlu karşılamışlardır (Kasım, 2009:73-75).

4.2.1.5 Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı'na Kadar Olan Gelişmeler

RF'nin Gürcistan'daki çıkarları çok boyutludur. RF sınır güvenlik birliklerinin 1990'lı yılların başında Gürcistan-Türkiye ve Gürcistan-Ermenistan sınırlarını koruması bu mevkiilerin sadece Gürcistan'ın sınırları değil, Moskova açısından da stratejik sınırlar olduğunu ortaya koymuştur. Diğer yandan RF, SSCB'nin yıkılışı sonrasında Karadeniz üzerindeki siyasi, ekonomik ve askeri etkisini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu durumun nedenleri Karadeniz'e coğrafi olarak çıkışın kısıtlanması ve Karadeniz filosunun bölünmesiydi. RF'nin Abhazya'daki varlığı Karadeniz'e olan çıkışını oldukça artırıyordu. Bölgenin sahip olduğu ulaştırma ağları hem ticari hemde askeri açıdan Moskova için önemliydi. Batum, Vaziani, Ahılkelek ve Gudauta'da bulunan askeri üsler RF'nin bölgedeki stratejik varlığını teşkil ediyordu (Mackinley ve Sharov, 2003:69-70).

Gürcistan, SSCB dağıldığında Azerbaycan ile birlikte BDT'ye katılmayı reddetmiştir. 1992 yılında Transkafkasya'da 100.000 askeri bulunan RF, askerlerinin büyük bölümünü bu devletlerden çekmek zorunda kalmıştır. Gürcistan'da Batum, Ahılkelek ve Gudauta olmak üzere toplam üç askeri üste, RF'nin 345. Hava İndirme Alayı'nın 15.000 askeri bulunuyordu. Sovyet Transkafkasya Askeri Bölgesi 1992 yılında Rusya Transkafkasya Grup Komutanlığına dönüştürülmüştür. Abhazya'da bulunan Rus askerleri Gürcü-Abhazya çatışmasında Abhazları destekleyen bir konum almıştır (Lynch, 2000:131). Moskova, Mayıs 1992'de Gürcistan ile eski SSCB askeri üslerinin

Rusya'ya çekilmesi ile ilgili bir anlaşma imzalamıştır. Ancak Moskova ilerleyen dönemde askeri üslerin Gürcistan dışına çıkarılmasını, Abhazya sorunu ile ilişkilendirmeye çalışmıştır (Nygren, 2008:131).

Gürcistan, RF'nin baskıları sonucu 21 Ekim 1993'te BDT'ye girmeyi kabul etmiştir. Şevardnadze, Abhazya'da yaşanan yenilgi ve bir önceki Cumhurbaşkanı Zviad Gamsakhurdia'yı destekleyen grupların kendisini devirmek maksadıyla Batı Gürcistan'a girmesi üzerine Moskova'dan yardım istemiştir. Rus güçleri Gamsakhurdia taraftarlarını ülkeden çıkarmış ve çoğunlukla Abhaz tarafını destekleseler de Abhazya'da istikrarı sağlamıştır (Nygren, 2005:158-159). Tiflis, Şubat 1994'te KGA'na dâhil olmuş ve RF ile Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü garanti eden Dostluk Anlaşması imzalanmıştır (Nygren, 2005:159). Şevardnadze müteakiben "Gürcistan'daki Rus Askerlerinin Statüsü" konulu askeri anlaşmayı imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre RF, Gürcistan'da 25 yıl süre ile dört askeri üsse sahip olacaktır. Bunlar; Ahılkelek, Vaziani, Batum ve Gudauta'da bulunan üslerdi. Ayrıca RF, Gürcistan-Türkiye sınırını koruma hakkını da anlaşma ile elde etmişti (Sünbül, 1995, akt. Terek, 1995:130). Anlaşma, Abhazya konusunda varılacak bir çözüme bağlıydı ve Gürcistan Parlamentosu tarafından onaylanmadı (Nygren, 2008:131).

Bu esnada BDT Devlet Başkanları Konseyi, Abhazya'ya barış gücü gönderme kararı almıştır. Gürcü ve Abhaz liderler Nisan 1994'te Moskova Barış Anlaşması'nı imzalayarak Rusya'yı barış gücü konusunda yetkilendirmiştir. Bu anlaşma ayrıca yerlerinden edilen 250.000 Gürcü'nün topraklarına yeniden dönmesini öngörmüş, ancak bu madde hiç bir zaman uygulanmamıştır (Gordadze, 2009:35).

Şevardnadze I. RF-Çeçenistan Savaşı'nda açıkça RF'yi desteklemiştir. Gürcü lider, bu savaş sırasında hava sahasını Rus savaş uçaklarının kullanımına açmıştır. Ülkesinin toprak bütünlüğünü savunmaya çalışan Şevardnadze, Çeçenistan konusunda RF'yi destekleyerek, kendi ayrılıkçı bölgeleri konusunda Moskova'nın desteğini kazanmayı umut etmiştir (Gordadze, 2009:36-37).

Şevardnadze Abhazya sorununda dönemin RF Savunma Bakanı Pavel Grachev'e güvenmiştir. Grachev, Abhazya konusunda Şevardnadze'ye yardım sözü vermiş, fakat bunun için iki Rus tümenini daha Abhazya'ya getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Şevardnadze bu durumu onaylamış, bunun üzerine iki bakanı istifa etmiştir. Grachev ise daha sonra RF'nin Abhazya'dan ayrılamayacağını, aksi takdirde

Karadeniz'i kaybedeceğini ifade etmiştir (Argumenty Fakty, 2 Temmuz 2005, akt. Gordadze, 2009:37).

Kafkasya'nın stratejik önemi ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının ekonomik değeri ABD'nin bölgeye olan ilgisini artırmaya başlayınca Şevardnadze bu durumu kendi lehine kullanmaya ve Gürcistan Ordusu'nu Rus etkisinden kurtarmaya yönelik adımlar atmıştır. Örneğin Gürcistan Cumhurbaşkanlığı Muhafızları, ABD tarafından eğitilmiştir. Şevardnadze, 29 Ağustos 1995'te kendisine yönelik suikast girişiminden kurtulmuştur. Şevardnadze suikast girişiminin arkasında Rus karanlık güçlerin bulunduğunu belirterek Moskova'nın Gürcistan'ı istikrarsızlaştırmak ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesini engellemek istediğini açıklamıştır. Bu dönemde söz konusu boru hattı projesine ABD'nin desteği daha açık hale gelirken, Moskova projeye şiddetle karşı çıkmıştır (Gordadze, 2009:39).

1990'ların sonunda Gürcistan bir yandan ABD'den kişi başına düşen en yüksek ekonomik yardımı alan devlet olurken, diğer yandan Moskova tarafından istikrarsız hale getirilerek etki altına alınmaya çalışılıyordu. RF, II. RF-Çeçenistan Savaşı'nda Gürcistan'dan hava sahasını kullanmayı yeniden talep etmiştir. Ancak Gürcistan bu talebi reddetmiştir.

ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 terör saldırıları RF, Gürcistan ve bölgenin durumunu derinden etkilemiştir. RF, Çeçenistan'da verdiği mücadeleyi dünyaya "terörizmle savaş" şeklinde lanse ederken, Gürcistan'da bulunan Pankisi Vadisi'ni dünyadaki en tehlikeli terör merkezlerinden biri olarak ilan etmiştir. RF'nin Gürcistan'a yönelik muhtemel bir askeri müdahalesini öngören ABD, Tiflis ile askeri ilişkilerini artırmıştır. Şevardnadze ülkesine yönelik olumsuz Rus politikası konusunda emin olduktan sonra RF'nin ülkesi üzerindeki kontrolünü azaltmak ve Rus askeri üslerinin ülkesinde çıkarılması maksadıyla çeşitli yollara başvurmuştur. Örneğin 1997'de kabul edilen bir yasa ile Rusya tarafından 1999 yılına kadar sınır birliklerinin tamamının Gürcistan'a devredilmesi öngörülmüştür. RF bu çerçevede 1998 yılında sahil güvenlik birimlerini, 1999 yılında ise Gürcistan-Türkiye sınırının kontrolünü Gürcü birliklerine devretmiştir. Tiflis 1999 yılında ülkesindeki Rus askeri üslerini kapatmak istediğini açıklamıştır. Bu amaçla Nisan 1999'da RF'nin baskın olduğu KGA'dan çekilmiştir. Moskova, Kasım 1999'da İstanbul'da gerçekleştirilen AGİT Zirvesi'nde Gürcistan'da bulunan Vaziani ve Gudauta'daki askeri üslerini Temmuz 2001'e kadar, diğer iki askeri üssünü ise ilerleyen zamanda çekmeyi kabul etmiştir (Nygren, 2008:131). RF bahse konu iki üssün kapatılması konusunda 15 yıllık süre ve tazminat

talep etmiştir. Gürcistan'ın ülkesindeki Rus askeri üslerini kapatma talebi Moskova tarafından bölgedeki çıkarlarına vurulmuş büyük bir darbe olarak görülmüştür (Gordadze, 2009: 42- 44).

Putin'in Ağustos 1999'da RF Başbakanlığına atanması ile RF'nin, Gürcistan politikası sertleşmeye başlamıştır. RF, 1996 yılı BDT Liderler Zirvesi'nde alınan askerlik çağındaki erkeklerin Abhazya'ya geçişini engelleyen kararı Eylül 1999'da kaldırmıştır. Kremlin, 9 Kasım 2000 tarihinde Gürcistan vatandaşlarına karşı vize rejimi uygulamaya başlayacağını ilan etmiştir. Bu karar ile RF ilk kez bir BDT üyesi devlete karşı vize rejimi getirmiştir. Bu duruma neden olarak ise Çeçen isyancıların Gürcistan'ı kullanarak RF topraklarına geçmesinin önlenmesi gösterilmiştir (Herpen, 2014). Bununla birlikte Moskova; Abhaz, Acara ve Güney Osetya'lılara vize kolaylığı getiren uygulamayı başlatmıştır (Illarionov, 2009: 51). ABD askeri eğitmenleri, Şubat 2002'de "Eğit-Donat" programı çerçevesinde 2.000 Gürcü askerini eğitmek maksadıyla Gürcistan'a gelmiştir. Bu durum Tiflis-Moskova ilişkilerini daha gergin hale getirmiştir (Kelkitli, 2008). Rus Parlamentosu, Haziran 2002'de Vatandaşlık Yasası'nda değişikliğe giderek Güney Osetya, Acara ve Abhazya'da toplu pasaport dağıtımını için hazırlığa başlamıştır. RF İslami grupların Çeçenistan'a geçişine izin verdiği ve Çeçenlere silah yardımı yaptığı gerekçesiyle Çeçenistan-Gürcistan sınırının Gürcistan tarafında bulunan Pankisi Vadisi'ni⁷⁴ 6 Ağustos 2002 tarihinde bombalamıştır (Gordadze, 2009: 41). RF başlangıçta bunu kabul etmese de, Gürcistan AGİT Misyonu yaptığı soruşturma sonucu saldırının Rus uçakları tarafından gerçekleştirildiğini ortaya çıkarmıştır. Moskova bu dönemde Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgeleri aralarında işbirliğine yöneltmiştir. Güney Osetya ve Abhazya arasında 7-8 Eylül 2002'de Gürcistan'a karşı askeri birlik kurulması konusunda anlaşma imzalanmıştır. Putin, 2002 yılında Tiflis yönetimine verdiği notada Gürcistan'ı terörist tehdit yayan bir devlet olarak tanımlamış ve BM Anlaşması'nın 51. maddesini oluşturan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde Gürcistan'a karşı askeri güç kullanmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Şevardnadze buna karşılık 22 Kasım 2002'de Prag'ta yapılan NATO zirvesinde Gürcistan'ın NATO'ya girme niyetini beyan etmiştir (Illarionov, 2009: 53).

Şevardnadze, BDT coğrafyasındaki ilk renkli devrim olan "Gül Devrimi" ile Gürcistan yönetiminden uzaklaştırılmıştır. Moskova bu durumu Batılı güçlerin organize ettiği RF'yi çevrelemek ve izole etmeye dönük bir hareket olarak algılamıştır.

⁷⁴ II. RF-Çeçenistan Savaşı'nın başında Gürcistan'da çok sayıda Çeçen mülteci bulunmaktaydı. Bu mülteciler, Çeçen asıllı Gürcü vatandaşlarının yaşadığı Pankisi Vadisi'ne yerleştirilmişlerdi (Kelkitli, 2008: 71). RF, bölgede yaşayan Çeçenlerin kendi topraklarına yasadışı olarak geçerek Çeçen ayrılıkçılığına destek verdiğini iddia etmiştir.

Gürcistan'ın yeni lideri ABD'nin Columbia Üniversitesi'nde öğrenim görmüş olan Mihail Saakaşvili olmuştur. Saakaşvili ülkesini özellikle NATO üyesi yapmak istemiştir (Ziegler, 2009:205).

NATO'ya katılma hususunda parlamentosunda oy birliği ile karar alan tek BDT devleti olan Gürcistan, ABD önderliğindeki "Irak'a Özgürlük Operasyonu"na katılmış ve Batılı güçlerden büyük miktarda mali ve askeri destek almıştır. Buna karşın Gürcistan'ın NATO'ya katılma niyeti, RF'nin düşman bir askeri ittifak ile çevrelenme korkusunu artırmış ve Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelere destek verme ve Saakaşvili'yi görevden uzaklaştırma için gerekli stratejik dayanağı Moskova'ya sağlamıştır. Saakaşvili'nin en önemli önceliği ayrılıkçı bölgeler üzerinde merkezi kontrolü sağlamak olmuştur. Gürcü lider Batı ve özellikle ABD ile geliştirdiği ilişkilerin ülkesini RF'ye karşı koruyacağını düşünmüştür (Mankoff, 2009:256-260). Diğer yandan Gürcistan Ordusu'nu modernize etmek maksadıyla askeri bütçesini her yıl artırmıştır. Saakaşvili Gürcistan'ın askeri harcamalar için ayırdığı bütçeyi 2008 yılına gelindiğinde 2003 yılına oranla 33 kat yükseltmiştir (Çizelge-5).

Çizelge-5 Gürcistan'ın 2003-2008 Yılları Arası Askeri Harcamaları (Tseluiko, 2010:31).

Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Harcama Tutarı (Milyon Dolar)	30	97	203	388	940	1003

Saakaşvili'nin bu tutumu Moskova'yı Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerine daha fazla yakınlaştırmıştır. Rus askeri kuvvetlerinin koruyuculuğu altında Abhazya ve Güney Osetya'nın, Moskova ile siyasi, ekonomik ve askeri entegrasyonu artmıştır. Igor Ivanov başkanlığında Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan liderlerinin katılımıyla 29 Kasım 2003'te Moskova'da yapılan toplantıda alınan kararlardan biri de üç ayrılıkçı bölgede yaşayan halka Rus vatandaşlığının verilmesi olmuştur (Illarionov, 2009: 55).

Putin, 11 Şubat 2004'te "Gül Devrimi"nin lideri Saakaşvili ile Moskova'da buluşmuştur. Putin, Gürcü liderden RF askeri üslerinin Gürcistan'dan çıkarılmasını talep etmemesini ve dönemin Gürcistan Güvenlik Bakanı olan Valery Khaburdzania ile iyi geçinmesini istemiştir. Saakaşvili beş gün sonra bahse konu bakanı görevden almıştır (Illarionov, 2009: 55).

Gürcü lider Saakaşvili'nin yönetime gelir gelmez ilk ele aldığı konu Acaristan olmuştur. Gül Devrimine benzer hususlar Acaristan'da tekrar edilmiştir. Moskova, Igor Ivanov'u Gürcistan'a göndermiş ise de olayların önüne geçememiş ve "Acar Devrimi"

gerçekleşmiştir. Ivanov, 6 Mayıs 2004'te Acaristan lideri Aslan Abaşıdze'yi uçakla Batum'dan Moskova'ya götürmüştür. Saakaşvili'nin Acaristan sorununun barışçıl çözümüne katkısından dolayı görüştüğü Putin; Acaristan'a müdahale etmediklerini ancak Güney Osetya ve Abhazya konusunda kendilerinden herhangi bir müsamaha beklenmemesini Gürcü lidere iletmiştir (Illarionov, 2009: 55).

RF Dışişleri Bakanlığı 25 Mayıs 2004'te Güney Osetya vatandaşlarına toplu olarak Rus pasaportu dağıtmaya başlamıştır. Saakaşvili, Haziran 2004'te Güney Osetya'ya yeniden hâkim olma niyetini açıklayınca taraflar arasında sınır boyunca küçük çaplı çatışmalar meydana gelmiştir. Tiflis yönetimi Ocak 2005'te Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde Güney Osetya'ya geniş özerklik tanıyan bir teklif sunmuş, ancak Osetler teklifi kabul etmemişlerdir (Karagiannis, 2014). RF ve Gürcistan Dışişleri Bakanları, 30 Mayıs 2005'te Gürcistan topraklarında bulunan Rus askeri üslerinin çıkarılması ile ilgili anlaşmayı imzalamıştır. Anlaşmaya göre Rus askeri üsleri 2008 yılında tamamıyla Gürcistan sınırları dışına çıkarılacaktı (Illarionov, 2009: 59).

RF'nin Güney Osetya ve Abhazya'ya gönderdiği silah ve teçhizat miktarı 2006 yılının başında Gürcistan'ın sahip olduğu silah ve teçhizat miktarını aşmıştır. Oysa iki ayrılıkçı bölgenin toplam nüfusu 250.000, Gürcistan'ın nüfusu ise 4,5 milyondur. RF Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi, Şubat 2006'da, Güney Osetya'daki barışı koruma güçlerine acil yardım senaryosunu içeren geniş katılımlı bir tatbikat icra etmiştir (Illarionov, 2009: 60). Putin, 31 Ocak 2006 tarihinde yaptığı bir açıklamada "Kosova için birileri tam devlet bağımsızlığı düşünüyorsa neden biz bunu Güney Osetya ya da Abhazya'dan sakıyalım ki" şeklinde beyanat vermiştir (Toal, 2009). Ayrıca Moskova, Mart 2006'da Gürcistan'ın en önemli ihracat kalemlerinden şarabın ithalatını yasaklamıştır (Ziegler, 2009:205).

Gürcistan, casusluk yaptıkları gerekçesiyle 27 Eylül 2006 tarihinde dört Rus askeri istihbarat subayı ile onbir Gürcistan vatandaşını tutuklamıştır. Dört Rus subay ve on Gürcü vatandaşı hapis cezası verilmiştir. RF bunun üzerine ülkesindeki yüzlerce Gürcü'yü sınırışı etmiştir (Ziegler, 2009:205). Moskova, Gürcistan'daki askeri üslerini en yüksek alarm düzeyine çıkarmıştır. Ahılkelek ve Batum'daki askeri üsleri tahliye işlemini durdurmuş ve Moskova'daki Gürcistan Büyükelçiliği'ni askeri güçler ve polis ile kuşatmıştır. Kremlin, Kuzey Kafkasya'daki askeri birliklerini Gürcistan sınırına yığmış ve Karadeniz Filosu ile Gürcistan kıyılarında tatbikat düzenlemiştir (Illarionov, 2009: 61-62). Gürcistan tarafından hapis cezasına çarptırılan Rus istihbarat subayları, 2 Ekim 2006'da serbest bırakılmış ve Rusya'ya geri gönderilmiştir. Moskova, Gürcistan'a 3

Ekim 2006 tarihinden itibaren kara, hava ve denizden ambargo uygulamaya başlamıştır. Saakaşvili, 12 Şubat 2007'de Gürcistan'ın 2009 yılında NATO üyesi olacağını açıklamıştır. Bunun üzerine Güney Osetya lideri Eduard Kokoity, Gürcistan'ın, Abhazya ve Güney Osetya olmadan NATO'ya girebileceğini beyan etmiştir. Rus askeri helikopterleri ve Güney Osetya topçusu, 11-12 Mart 2007'de Kodori Vadisi'ni bombalamıştır. Gürcistan Parlamentosu, 13 Mart 2007'de oybirliği ile NATO'ya üye olma kararı almıştır. İki gün sonra ABD Senatosu, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliğini destekleyen kararları kabul etmiştir (Illarionov, 2009: 64-65).

RF, çekilme takviminin öncesinde 27 Haziran 2007'de Ahılkelek'teki askeri üssünü tahliye etmiştir. RF'nin beklenmedik hamlesinin nedeni muhtemel bir savaşta kendi askerlerinin Gürcistan'da rehin kalmasını önlemek olarak değerlendirilmiştir. Putin, 13 Temmuz 2007'de RF'nin AKKA'yı askıya aldığını belirten kararnameyi imzalamıştır (Illarionov, 2009: 66-67).

Güney Osetya, 4 Mart 2008'de, Abhazya ise 7 Mart 2008'de RF, BDT ve BM'den bağımsızlıklarının tanınmasını talep etmiştir. Bu arada Moskova 6 Mart 2008'de Abhazya'ya, 1996 BDT Liderler Zirvesi'nden beri uygulanan ambargo rejimini kaldırmıştır. Moskova Nisan 2008'de ise Güney Osetya ve Abhazya ile doğrudan resmi ilişkileri başlatmıştır (Haas, 2010:147).

Almanya Başbakanı Angela Merkel, 3-5 Nisan 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilen NATO Bükreş Zirvesi'nde çözülmemiş problemleri olan devletlerin NATO'ya giremeyeceklerini belirtmiştir. NATO bu çerçevede Gürcistan ve Ukrayna'nın üyelik eylem planlarını onaylamamışsa da, iki devletin gelecekteki üyeliklerine olumlu baktığını açıklamıştır. NATO Bükreş Zirve Deklarasyonu'nun 23. maddesinde Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyesi olmaları konusunda görüş birliğine varıldığı ve Üyelik Eylem Planı'nın bu çerçevede bir sonraki adımı teşkil edeceği, siyasi bakımından Üyelik Eylem Planlarına yönelik hazırlık yapılması gerektiği belirtilmiştir (Bucharest Summit Declaration, 2008). NATO zirve bildirisinin yayımlanmasından kısa süre sonra Putin, Güney Osetya ve Abhazya'ya NATO'nun kararına yönelik etkili yardımda bulunulacağını içeren bir açıklama yapmıştır. RF Dışişleri Bakanı Lavrov ise 8 Nisan 2008'de RF'nin Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliğini engellemek için elinden gelen her şeyi yapacağını açıklamıştır (Illarionov, 2009: 68).

RF Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi, 15 Temmuz 2008'de, "Kafkas 2008" tatbikatını başlatmıştır. Geniş kapsamlı tatbikata, hava kuvvetleri ve Karadeniz Filosu

destekli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve FSB'den 8.000 asker ve 700 zırhlı araç katılmıştır. Tatbikata katılan personele üzerinde "Askerler! Muhtemel düşmanınızı biliyorsunuz!" başlıklı Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'ni tarif eden broşürler dağıtılmıştır. Rus askeri birlikleri, 2 Ağustos 2008'de biten tatbikata rağmen kışlalarına dönmeyerek bulunduğu bölgelerde kalmaya devam etmiştir. Bu sırada RF ve Oset barış gücü taburlarının personel sayısı 530'dan 850'ye çıkarılırken Gürcistan taburunun personel sayısı değişmemiştir (Illarionov, 2009: 71-73).

RF, Güney Osetya veya Abhazya'ya yönelik bir harekât için gerekli hazırlıkları önceden yapmıştır. Örneğin Abhazya ile demiryolu bağlantısını yeniden tesis etmiştir. Rus savaş uçakları ise Gürcistan hava sahasını ihlal etmeye başlamıştır (Haas, 2010:147). 5 Ağustos 2008 itibarıyla Roki Tüneli'nin kuzey girişinde konuşlu bulunan Rus birlikleri şunlardı: 58. Ordu 19. Tümenin 135 ve 693. Piyade Alayları, 76. Hava İndirme Tümenin 104 ve 234. Alayları, 96. Hava İndirme Tümenin 217. Alayı ve 31. Özel Hava İndirme Alayı. Tüm bu birliklerin mevcudu 11.693 personelden oluşuyor ve 891 zırhlı araç ile 138 topçu silahını içeriyordu (Illarionov, 2009: 75).

4.2.1.6 Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı'nın Askeri Boyutu

Gürcistan Silahlı Kuvvetleri, 7 Ağustos 2008 tarihinde yerel saatle 22.00'de Şinvali'yi yoğun topçu ateşi altına almış ve "Temiz Tarla" kod adlı harekâtı başlatmıştır. Gürcistan, 8 Ağustos 2008 tarihinde Şinvali ve Güney Osetya'nın diğer bölümlerini ele geçirmek için kara harekâtına başlamıştır. Gürcistan kuvvetleri aynı gün saat 08.00'de Şinvali'ye girmiş ve Güney Osetya ve Rus barış güçleri ile çatışmaya başlamıştır (Barabanov, 2008:9).

RF, bölgede çok sayıda insanın Gürcistan'ın askeri harekâtı nedeniyle hayatını kaybettiğini ve 1992 yılında imzalanan anlaşma gereği bölgede konuşlu bulunan Rus Barış Gücü birliklerine ateş açıldığını iddia etmiştir. RF Hükümeti, Güney Osetya'da konuşlu bulunan Rus barış gücü birliklerini ve bölgede yaşayan Rus vatandaşlarını korumak maksadıyla 8 Ağustos 2008 tarihinde askeri harekâta karar vermiştir. RF Başbakanı Putin, Pekin Olimpiyatları için bulunduğu Çin'den doğrudan Kuzey Osetya'nın başkenti Vladikavkaz'a giderek savaşı idare etmiştir (Ziegler, 2009:205).

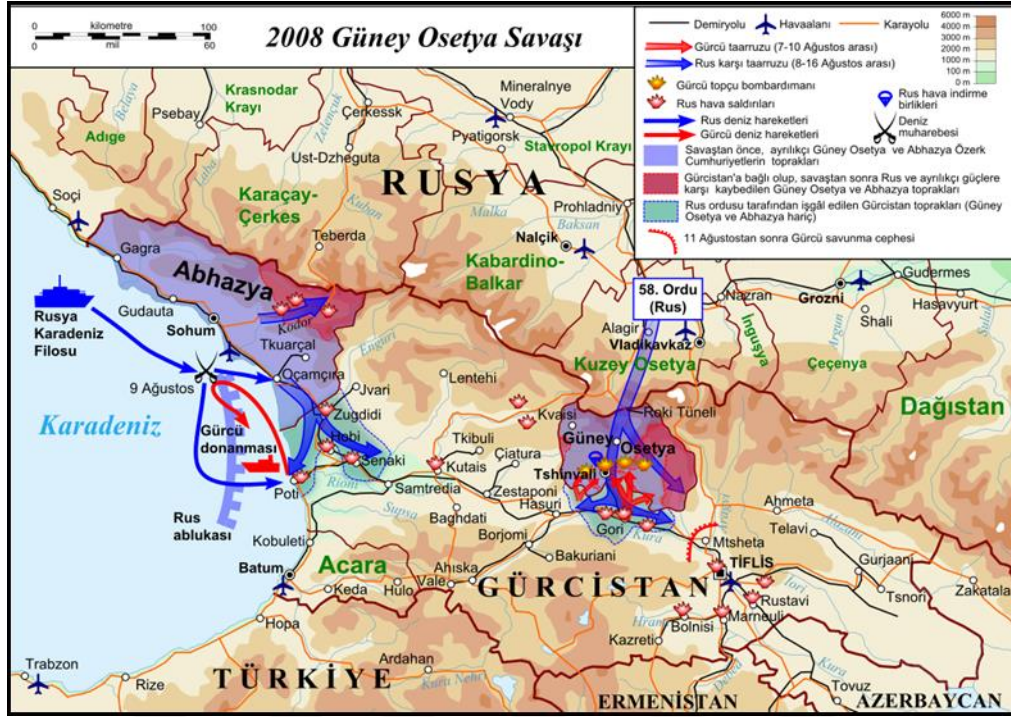
Oysaki Gürcistan, Güney Osetya'ya yönelik bir askeri harekâta Moskova'nın karşı askeri harekât ile cevap vereceğini değerlendirmemiştir. RF'nin askeri olarak duruma müdahale etmesi Gürcistan'ın askeri planlarında dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla Rus

askerinin devreye girdiği andan itibaren Gürcistan ordusu Güney Osetya harekâtında inisiyatifi kaybetmeye başlamıştır.⁷⁵

Bu harekâtın RF açısından en önemli gerekçesi Gürcistan'ın NATO'ya üye olma yolunda ilerlemesi ve NATO'nun da bu duruma temkinli ama kararlı olarak yeşil ışık yakmasıydı. RF'nin askeri müdahalesinin NATO'nun Gürcistan'ın eninde sonunda NATO üyesi olacağının açıklandığı Bükreş Zirvesi'nden dört ay sonra gerçekleşmesi bu durumu destekler niteliktedir.⁷⁶ Ayrıca Güney Osetya'nın, RF'ye dâhil olan Kuzey Osetya ve genel olarak Kuzey Kafkasya ile yakın bağları bulunuyordu. Bu kapsamda Güney Osetya'da meydana gelen ve Moskova'nın müdahil olmadığı bir istikrarsızlığın RF'ye sıçraması olası bir durumdu. RF için genel olarak Güney Kafkasya, Türkiye ve Orta Doğu'ya bağlanmak açısından büyük önem taşıyordu. Bu kapsamda Moskova açısından Güney Kafkasya'da meydana gelen bir istikrarsızlığa çıkarları doğrultusunda müdahalede bulunması zorunluluk olarak görülmekteydi. Diğer bazı nedenler ise Putin'in RF'nin çıkarlarını dikkate almayan Gürcü lider Saakaşvili'ye duyduğu kişisel husumet, RF'nin Gürcistan'da yaşayan vatandaşları ve barış güçlerinin emniyetlerinden duyduğu endişe ve son olarak RF'nin yakın ilişki içerisinde bulunduğu Güney Osetya'ya yardım etmemesi durumunda büyük güç olarak uğrayacağı prestij kaybıydı (Karagiannis, 2014).

⁷⁵ Moskova'ya göre Tiflis yönetiminin Güney Osetya'ya yönelik askeri harekât niyetinden ABD'nin haberi bulunmaktaydı. Çünkü Ağustos 2008'de, 200 ABD'li askeri danışman Gürcistan Ordusu'nda, çok sayıda ABD'li sivil danışman ise Gürcistan Hükümeti'nde görev yapmaktaydı. Gürcistan Ordusu'nun askeri harekâta yönelik hazırlıklarının bu personelden habersiz yapılması olası değildi. Ayrıca RF'nin Kuzey Kafkasya birliklerinden yapmış olduğu askeri birlik kaydırmalarını ABD istihbaratının gözden kaçırması mümkün değildi. Diğer yandan Primakov'a göre ABD birçok kanaldan Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'ya yönelik bir askeri harekât gerçekleştirmesi durumunda RF'nin aktif tepki vereceği konusunda bilgilendirilmişti. Bu kapsamda ABD'nin Gürcistan'ın askeri hareketine yönelik Rus tepkisini iki ihtimal dahilinde değerlendirdiği görülmektedir. İlk ihtimal Moskova'nın Gürcistan'ın harekâtına askeri tepki veremeyeceğidir. İkinci ihtimal ise ABD askeri danışmanları tarafından eğitilen ve ciddi modernizasyon geçiren Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin harekâtın başında Roki Tüneli'ne ulaşip burayı kontrol altına alacağı, dolayısıyla RF'nin askeri tepkisinin sınırlı kalacağı yönündedir (Primakov, 2010:180-181).

⁷⁶ Medvedev, Kasım 2011'de, 2008 yılında RF-Gürcistan Savaşı'na katılan 58'nci Ordu karargâhını ziyaretinde, RF'nin 2008 yılında Gürcistan'a askeri müdahalede bulunarak, jeopolitik ortamın değişmesini ve Gürcistan'ın NATO üyeliğini engellediği açıklamıştır (Herpen: 2014).

Şekil-11 2008 Yılı Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı
http://tr.wikipedia.org/wiki/2008_G%C3%BCney_Osetya_Sava%C5%9F%C4%B1#/media/File:2008_South_Ossetia_war_tr.svg

Gürcistan'a yönelik gerçekleştirilen askeri harekât (Şekil-11), RF'nin Soğuk Savaş sonrası bağımsız bir devlete karşı gerçekleştirdiği ilk askeri müdahale olmuştur. RF, Gürcistan Hükümeti internet siteleri ve altyapısına karşı savaşın başlamasının hemen öncesinde siber savaş başlatmış ve çoğu sistemi etkisiz hale getirmiştir. Ayrıca haber ve bilgi akışına hâkim olabilmek açısından 50 gazeteci ve muhabirin harekât bölgesinden dünyaya ve Rus kamuoyuna yayın yapması sağlanmıştır (Herpen, 2014). Vladikavkaz'da konuşlu Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi'nde bulunan ve II. RF-Çeçenistan Savaşı'na katılan 58. Orduya bağlı 19. Motorlu Piyade Tümeni'nin üç Alayı ilk aşamada harekâta katılmıştır (Barabanov, 2008:9). Çeçenistan savaşlarından ders çıkaran Rus Ordusu, Gürcistan'da meskûn mahal muharebesinde tecrübeli motorize birlikleri kullanmayı tercih etmiştir. Kuzey Kafkasya dağlarının sarp yolları, Kuzey Osetya ile Güney Osetya'yı birbirine bağlayan tek yolun stratejik Roki Tüneli (6 km uzunluğunda) olması ve harekâta katılan birliklerin yoğunluğu, Rus askerî birliklerinin taburlar halinde harekâta katılmasını zorunlu kılmıştır. 9 Ağustos 2008'de Şinvali'de şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. Aynı gün Gürcü kuvvetleri, Rus 58. Ordu Komutanı Korgeneral Anatoliy Hrulev'i yaralamıştır. Gürcü birlikleri, 10 Ağustos 2008 sabahı Şinvali'nin tamamına yakını ele geçirmiştir. Oset birlikleri ve Rus barış güçleri şehrin kuzey tarafına çekilmiştir. Ancak aynı gün akşama doğru Rus birliklerinin

bölgeye ulaşması ile savaşın dengesi değişmiştir. Şinvali tamamıyla Gürcü kuvvetlerden temizlenmiştir (Barabanov, 2008:9-10).

RF aynı zamanda Abhazya'dan Gürcistan'a yönelik ikinci bir cephe daha açmıştır. Rus 20. Motorlu Piyade Tümeni ve Karadeniz Filosu'ndan iki deniz piyade taburundan oluşan 9.000 kişilik kuvvet Abhazya'dan harekâta başlamıştır. Abhazya güçleri, Rus birliklerinin desteği ile Gürcü kuvvetlerini Kodori Vadisi'nden çıkarmıştır. Rus Karadeniz Filosu, Sivastopol'den ayrılarak Gürcistan sahilini ablukaya almıştır. RF Hava Kuvvetleri; Su-24, Su-25 savaş uçakları ve Tu-22M3 uzun menzilli bombardıman uçaklarıyla Gürcistan'ın genelinde askeri hedefleri ateş altına almıştır.⁷⁷

Gürcü kuvvetlerinin tümü 11 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya topraklarından çıkarılmış, Rus kuvvetleri Gürcistan içlerine ilerlemeye başlamıştır. RF Devlet Başkanı Medvedev, Rus birlikleri tarafından askeri harekâtın Güney Osetya dışındaki Gürcistan topraklarına yayılmasının nedenini “Gürcistan'ı barışa zorlamak” olarak açıklamıştır. RF'nin askeri harekâttan beklediği diğer fayda ise 25 km genişliğinde askerden arındırılmış bir alan yaratarak Güney Osetya topraklarına Gürcistan tarafından topçu atışı yapılmasını önlemektir. Bu harekât neticesinde önemli Gürcü kenti Gori ve Gürcistan'ın doğu-batı istikametinde bağlantısını sağlayan ana ulaşım yolu kontrol altına alınmıştır. Gori çevresinde toplanan Gürcü kuvvetleri, 12 Ağustos 2008'de Tiflis yönünde düzensiz olarak geri çekilmeye başlamıştır. Tüm Gürcü birlikleri başkent Tiflis'i korumak amacıyla tertiplenmiştir (Mankoff, 2009:264). Rus kuvvetleri, 11 Ağustos 2008 tarihinde Abhazya'dan Gürcistan'a hiç bir direnişle karşılaşmadan girmiştir. Bu birlikler Gürcistan'ın batısında Senaki ve Poti'de bulunan Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'ne ait ağır silahları imha etmiştir (Barabanov, 2008: 10).

RF Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, 12 Ağustos 2008 tarihinde askeri harekâtın durdurulmasına karar vermiştir. AB dönem başkanı Fransa'nın Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, Moskova'ya giderek Medvedev ile ateşkesin altı ilkesi üzerinde uzlaşmaya varmıştır (Asmus, 2010:190-191). Ateşkes; kuvvet kullanımına başvurulmamasını, tüm çatışmaların durdurulmasını, insani yardıma serbest ulaşımı, Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin daimi üslerine dönmelerini, Rus Silahlı Kuvvetleri'nin çatışma başlamadan önceki yerlerine çekilmesini, uluslararası mekanizmaların kurulmasından önce Rus barış güçlerinin ilave önlemler alabilmelerini ve son olarak Güney Osetya ve

⁷⁷ RF'nin hava harekâtında kaybettiği uçak sayısı; 1 Tu-22M3, 2 Su-24 ve 1 Su-25 olmak üzere toplam dört savaş uçağından ibarettir (Barabanov, 2008: 10).

Abhazya'nın gelecekteki statüsüne ve sürekli güvenliğin sağlanmasına yönelik uluslararası görüşmelerin yapılmasını içermiştir. Aynı gün akşamı Saakaşvili de, ateşkes anlaşmasını imzalamıştır. Rus Kuvvetleri, 13-15 Ağustos 2008 tarihleri arasında Poti'ye saldırılar düzenlemiştir. Burada demirli Gürcü Donanması'nın tümü imha edilmiştir. Diğer bir Rus birliği ise Tiflis'e 20 km mesafeye kadar yaklaşmıştır (Barabanov, 2008: 11). RF, 26 Ağustos 2008'de Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımıştır.⁷⁸ Moskova için uyguladığı politikanın en önemli dayanağını 2008 yılı Şubat ayında bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın birçok devlet tarafından tanınması oluşturmıştır.

Bölgede harekâta katılan Rus kuvvetlerinin personel sayısı 10.000, tank sayısı 120 idi (Barabanov, 2008:9-10). Yaklaşık 3.000 Güney Osetya ve 9.000 Abhazya askeri de dâhil edildiğinde Gürcistan'a karşı savaşan asker sayısının 22.000 civarında olduğu anlaşılmaktadır (Bukkvoll, 2009). RF'nin bu savaşta resmi olarak; 71'i ölü, 5'i esir ve 356'sı yaralı olmak üzere 432 personel kaybı olmuştur. Gürcü tarafının kaybı ise 184'ü güvenlik görevlisi olmak üzere 412 ölü ve 1.747 yaralıdır (Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009).

Savaş esnasında Gürcistan Silahlı Kuvvetleri; kundağı motorlu topçu, çok namlulu roketatar, hava savunma, insansız hava aracı, gece görüş ve keşif sistemleri yönünden RF Silahlı Kuvvetleri'ne üstündü. Rus Ordusu'nun Gürcistan harekâtında performansının iyi seviyede olduğunu ifade etmek güçtür. Buna rağmen ABD'nin eğittiği Gürcistan Ordusu, RF tarafından beş gün gibi kısa bir sürede yenilmiştir. RF'nin bazı teknik alanlarda eksiklikleri olsa da Gürcistan'dan daha güçlü ve büyük bir orduya sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Barabanov, 2008:11) (Çizelge-6).

Çizelge-6 RF ve Gürcistan Silahlı Kuvvetlerinin Karşılaştırılması (2008 Yılı) (Haas, 2010:148).

	Rusya Federasyonu	Gürcistan
Personel Sayısı	1.000.000	25.000
Tank Sayısı	23.000	183
Zırhlı Muharebe Aracı Sayısı	25.000	134
Savaş Uçağı Sayısı	1.736	9
Savaş Helikopteri Sayısı	635	9

⁷⁸ Güney Osetya ve Abhazya, RF dışında, Nikaragua, Venezuela, Nauru, Vanuatu ve Tuvalu tarafından tanınmıştır. Ancak Vanuatu 2013 yılında, Tuvalu ise 2014 yılında Abhazya'yı tanıma iradesini geri çekmiştir.

Dönemin ABD Başkanı George Bush, RF-Gürcistan Savaşı'nda Gürcistan'a yardım etmek maksadıyla lider rol üstlenmek istememiştir. Bush, RF-Gürcistan Savaşı'nı, RF-ABD mücadelesine ve yeni bir Soğuk Savaşa dönüştürmekten kaçınmıştır. Bush uluslararası toplumdan ve en fazla da AB'den çözüm üretmesini talep etmiştir. ABD'nin bu tutumunun RF-Gürcistan Savaşı'na etkileri büyük olmuştur. Gürcistan'ın en büyük siyasi, ekonomik ve askeri destekçisi olan ABD, çözüme katkı sağlamada başrol oynamaktan kaçınmıştır. Bu durum kaçınılmaz olarak soruna askeri yöntemler ile çözüm bulma seçeneğini ortadan kaldırmıştır. Çünkü RF'yi askeri açıdan caydırabilecek yegâne kapasite ABD'de bulunmaktadır (Asmus, 2010:190-191).

4.2.1.7 Rusya Federasyonu-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi

RF'nin Gürcistan'a yönelik kuvvet kullanımı uluslararası hukuk açısından incelendiğinde Rus yetkililer Gürcistan'a yönelik gerçekleştirilen harekât ile ilgili "Rusya'nın askeri müdahalesi" yaklaşımını reddetmektedir. Dahası 2008 yılında Gürcistan toprakları üzerinde bir Rus-Gürcü savaşı yaşandığını da yine reddetmektedirler. Onlara göre Gürcistan'ın Güney Osetya'ya yönelik gerçekleştirdiği askeri saldırıya, ortaya çıkan zorunluluk nedeniyle uluslararası yetki ve izinle Güney Osetya'da bulunan Rus barış güçleri tarafından karşılık verilmiştir (Allison, 2009).

Savaş öncesi BMGK üyeleri alınan birçok kararla Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanıdıklarını ilan etmişlerdir.⁷⁹ Uluslararası toplum ve hatta bazı dönemlerde Rus yetkililerin beyanlarından Moskova'nın da Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığı anlaşılmaktadır (Land, 2008). Anlaşmalara göre sadece Rus barış gücü askerlerinin Gürcistan topraklarında bulunmasına izin verilmiştir.

Gürcistan Parlamentosu; 1997, 2001, 2002, 2005, Şubat 2006 ve Temmuz 2006 tarihlerinde ayrılıkçı bölgelerde görev yapan Rus barış güçlerinin çekilmesini talep eden kararlar almıştır. Bu kararlara gerekçe olarak Rus barış güçlerinin tarafsız olmadığı gösterilmiştir (Littlefield, 2009). Barış Gücü Anlaşması feshedildikten sonra Moskova'nın barış gücü askerlerini geri çekmemesi uluslararası hukuk açısından Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne yönelik saldırı ve işgal olarak tanımlanabilir.

⁷⁹ BMGK'nın konuyla ilgili bazı kararları şunlardır: 1582 sayılı (2005), 1615 sayılı (2005), 1666 sayılı (2006), 1752 sayılı (2007), 1781 sayılı (2007), 1808 sayılı (2008).

Barış güçlerinin kendilerine verilen görevi aşan eylemleri, barış gücü anlaşmasının ihlali anlamına gelmektedir. Karadeniz kıyılarının ablukaya alınması, Rus kara kuvvetleri güçlerinin Gürcistan topraklarına girmesi ve gerçekleştirilen hava saldırıları, barış gücünün gerçekleştirmesi öngörülen faaliyetlerini aşan eylemlerdir. Rusya'nın Gürcistan topraklarındaki eylemleri barış gücü görevlerinin dışına çıkmıştır ve Gürcistan'a karşı bir saldırı niteliğindedir. Ayrıca barış gücü kuvvetinde bulunan askerler görevleri süresince Rusya'nın temsilcisi değil, barış gücünün temsilcisi konumundadır. Dolayısıyla barış gücü askerlerine yönelik bir saldırı doğrudan saldırıya maruz kalmış askerin uyrukluğuna yöneltmiş bir saldırı olarak kabul edilemez (Allison, 2009). Gürcistan'ın Güney Osetya'ya karşı gerçekleştirdiği operasyon, Soçi Anlaşması'nın ihlali olarak varsayılsa bile bu durum Rusya'nın Gürcistan'a gerçekleştirdiği saldırıya dayanak sağlamaya yeterli değildir. Soçi Anlaşması'nın mad.3/5'i anlaşmanın ihlalinin barışçı yollarla Müşterek Kontrol Komisyonu tarafından ele alınmasını öngörmektedir.

Devletlerin münferiden kuvvet kullanmasının tek yolu meşru müdafaa ya da kolektif meşru müdafaa'dır. Rusya'nın söz konusu kuvvet kullanımı ile meşru müdafaa yaptığını destekleyecek hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Çünkü bütün eylemler Gürcistan topraklarında cereyan etmiştir. Kolektif meşru müdafaa ise ancak Güney Osetya'nın çatışmanın başında bağımsız bir devlet durumunda olması ve Moskova'dan açıkça yardım istemesi durumunda gerçekleşebilirdi. Oysaki Güney Osetya, çatışmanın başında Gürcistan'ın bir toprak parçası olduğundan bu seçenekte Rusya'nın müdahalesine meşruiyet kazandırmaktan uzaktır. Rusya aslında hiçbir zaman Gürcistan'a yaptığı müdahaleyi kolektif meşru müdafaaya dayandırmamıştır. Moskova'nın Gürcistan müdahalesine yönelik temel argümanı kendi vatandaşlarını korumak olmuştur.

1990'lı yılların başında Gürcistan'dan fiili olarak ayrılan ancak uluslararası olarak tanınmayan Güney Osetya vatandaşlarının uluslararası seyahatlerde kullanabilecekleri resmi olarak kabul gören pasaportları bulunmamaktaydı. Gürcistan kendilerine pasaport vermek istemiş ise de Güney Osetler bu durumun Gürcistan'dan bağımsız olma isteklerine sekte vuracağı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Güney Osetya, 30 Mart 1992'de RF'ye Güney Osetya'da yaşayanlara Rus vatandaşlığı vermesi konusunda başvuru yapmıştır. Ancak RF, BDT'ye üye olması sonrası Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanıyarak bu isteği geri çevirmiştir. Bu konuda Güney Osetya'lının mağduriyetini gidermek için Birleşmiş Milletler pasaportu verilmesi gibi uluslararası girişimler, Gürcistan'ın karşı çıkması nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. 2000 yılının

başlarından itibaren ise Rusya tek taraflı olarak Güney Osetyalılara pasaport dağıtmaya başlamıştır. Buna neden olarak ise insani değerleri ve insanların sahip olduğu temel hakları göstermiştir (Mühlfried, 2010).

Dönemin RF Devlet Başkanı Medvedev Gürcistan'da çatışmaların başlamasından bir gün sonra 8 Ağustos 2008 tarihinde yaptığı açıklamada, Gürcü güçlerin Rus barış güçlerine ve sivil halka yönelik büyük bir saldırıda bulunduğunu, bu durumun uluslararası hukuku ve uluslararası toplumun barış için bir partner olarak Rusya'ya verdiği gözetim görevini ihlal ettiğini, Güney Osetya'da sivillerin, kadınların, çocukların ve yaşlıların öldüğünü ve bunların çoğunluğunun Rus vatandaşı olduğunu belirttikten sonra, Anayasa ve Federal yasalara göre RF Devlet Başkanı olarak nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Rus vatandaşlarının hayatlarını ve kaderlerini korumanın kendi görevi olduğuna vurgu yapmıştır. Medvedev açıklamasının devamında durumun gerektirdiği adımları atacaklarını, yurttaşlarının ölümlerinin cezasız kalmayacağını ve bunu yapanların hak ettikleri cezayı alacağını ifade etmiştir (Statement on the Situation in South Ossetia, 2008).

Bu noktada Rusya'nın Güney Osetya'da (Gürcistan'da) yaşayan "vatandaşlarını" korumak için kuvvet kullandığı konusuna değinmek gerekmektedir. Vatandaşları dışarıda korumak için kuvvet kullanılması (VDKKK) hususu XIX. yüzyıldan Milletler Cemiyeti Misakı'na kadar uluslararası ortamda genel kabul görmüştür. Bu dönemde VDKKK, hukuka uygun müdahale biçimlerinden biri olarak ya da diğer meşru zeminler olan "varlığını koruma", "meşru müdafaa" ve "zorunluluk" hali çerçevesinde ele alınmaktaydı. Ancak Milletler Cemiyeti kısmen, 1928'de imzalanan Briand Kellog Paktı ise tamamen devletlerin uluslararası alanda kuvvet kullanmasını yasaklamıştır. Söz konusu zamanlara değin örf ve adet hukuku çerçevesinde değerlendirilen bu hak, 1945'te imzalanan BM Anlaşması mad.2/4'te belirlenen kuvvet kullanma yasağı ile uluslararası hukuk açısından bağlayıcı halini alarak düzenlenmiştir. VDKKK'nın 1945 sonrası teoride iki temel dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki mad.2/4'deki kuvvet kullanma yasağının geniş kapsamlı bir yasak olmadığını ileri süren teze, diğer grup ise hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hallerin varlığı tezlerine bağlamaktadırlar. İlk gruptaki görüşü benimseyenler; BM Anlaşması'nın öngördüğü kolektif güvenlik sisteminin çalışmamasını ve Mad.2/4'ün kuvvet kullanma yasağının devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmediğinden VDKKK'ya imkân sağladığını düşünenler oluşturmaktadır. İkinci görüşü benimseyenler ise BM Anlaşması'ndaki meşru müdafaanın (mad.51) önceki örf ve adet hukuku kapsamında VDKKK'yı içerdiği ve BM Anlaşması'na bu şekilde ithal

edildiğini ve VDKKK'nın zorunluluk halinde uygulanabileceğini düşünenler oluşturmaktadır (Başeren, 2003:160-166).

BM Anlaşması'nın hükümleri ele alındığında VDKKK'nın dayandırılabilmesi her hangi bir temel bulunmadığı görülmektedir. Ancak buna rağmen 1945 yılı sonrasında devletlerin VDKKK'ya başvurdukları görülmektedir. Bunun en bariz ve bilinen örneği İsrail'in 1976'da gerçekleştirdiği Entebbe baskınıdır. Air France yolcu uçağı 27 Haziran 1976'da Filistinli hava korsanları tarafından Uganda'ya kaçırılmış, korsanlar İsrail vatandaşları dışındaki tüm yolcuları serbest bırakmış ve rehineleri bırakma karşılığında bazı taleplerde bulunmuşlardır. Bunun üzerine İsrail 3 Temmuz 1976'da Entebbe Havaalanına operasyon düzenlemiş ve rehinleri kurtararak İsrail'e götürmüştür. İsrail düzenlediği operasyonu ölüm tehlikesi ile karşı karşıya olan vatandaşlarını koruma hakkı çerçevesinde BM Anlaşması'ndaki meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. İsrail düzenlediği operasyonun Uganda'ya yönelik olmadığını sadece kendi vatandaşlarını kurtarma amacı taşıdığını ve sınırlı güç kullandığını iddia etmiştir. Uluslararası toplumun İsrail'in düzenlediği operasyona yönelik tepkisi üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki ABD'nin lideri olduğu, devletlerin "ülkelerinde bulundukları devlet korumaya istekli değilse ya da bunu gerçekleştirecek gücü yoksa yakın bir yaralanma ya da ölüm tehdidinden vatandaşlarını kurtarma amaçlı sınırlı olarak kuvvet kullanma hakkının olduğunu" iddia eden kesimdir. Buna karşın SSCB'nin liderliğini yaptığı ikinci kesim, İsrail'in VDKKK hakkının bulunmadığını belirterek bu durumun açıkça uluslararası hukukun ihlali anlamını taşıdığını ifade etmiştir. Uganda'nın da aralarında bulunduğu üçüncü grup ise VDKKK'nın uluslararası hukuka uygunluğunu tartışmadan İsrail'in operasyonunu eleştirmiştir. Görüldüğü gibi devletlerin VDKKK'na yönelik tek düze bir yaklaşımları bulunmamaktadır. BM Anlaşması'na göre açıkça yasaklanan VDKKK'nın uluslararası hukuka uygunluğunu ortaya koymanın tek yolu bu yönde bir örf ve adet hukuku oluşup oluşmadığına bakmaktır. İsrail'in Uganda'ya karşı düzenlediği operasyon uluslararası toplumun geneli tarafından bir uzlaşa ile onaylanmadığından bu konuda bir örf ve adet hukuku oluştuğunu ortaya koymak mümkün görünmemektedir (Başeren, 2003:166-174).

Güney Osetya'da yaşayan halkın %95'i Rus pasaportu taşıyan ve aynı zamanda Rus vatandaşı olan Osetlerdir. Bu kadar büyük sayıda insanın Rus vatandaşı olabilmesi nasıl açıklanabilir? 1992 yılında Rusya kabul ettiği bir yasa ile eski SSCB coğrafyasında yaşayan herkese Rus vatandaşı olabilmek yolunu açmıştır. Rusya, Gürcistan'ın itirazına rağmen Güney Osetya ve Abhazya'da çok sayıda kişiye pasaport dağıtarak Rus vatandaşlığı vermiştir. Kaldı ki Moskova bahse konu politikayı

uygularken uluslararası hukukun bir devletin diğer bir devletin vatandaşlarına vatandaşlık hakkı verebilmesi için gerekli koşullardan olan aile bağı, uzun süreli ikamet, devlet ve askerlik hizmeti gibi kriterleri dikkate almamıştır. Moskova bu durumu bilinçli olarak yaratmış ve muhtemel bir durumda kullanmayı tasarlamıştır (Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009) .

VDKKK uluslararası hukuk açısından Rus askerlerinin Gürcistan'a girmesine haklı bir temel teşkil etmemektedir. Her ne kadar uluslararası pratikte devletler kendi vatandaşlarının haklarını korumak için silahlı kuvvet kullanmış ve bu durumu meşru müdafaa hakkı olarak yansıtmışlarsa da uluslararası hukuk bir başka devlete karşı kendi vatandaşlarının haklarını korumak için müdahale etmeyi yasaklamaktadır. Uluslararası hukuka göre vatandaş haklarını korumak için kuvvet kullanmak, BM Anlaşması'nın kuvvet kullanmayı yasaklayan mad.2/4'ünün ihlali anlamına gelmektedir. Bir devlet vatandaşlarına diplomatik ve konsolosluk dokunulmazlığı (vatandaşların tahliyesi, uluslararası mahkemeye şikâyetle bulunulması, görüşmeler vb.) sağlama yetkisine sahiptir, ancak kuvvet kullanma yetkisine sahip değildir.

Güney Osetya çatışmasını Kosova ile kıyaslamamız gerekirse, Kosova'da azınlığa soykırım yapılmasına varan etnik bir çatışmanın yaşandığına vurgu yapmak gerekmektedir. Güney Osetya'da yaşanan çatışma ise siyasal bir çatışmadır. Gürcistan otoritelerinin amacı azınlıkları yok etmek, etnik gruplara farklı muamele etmek ya da insanlığa karşı suç işlemek değildir. Gürcistan birçok defa açıkça bu bölgelere özerklik vermeyi önermiştir. Ayrıca RF, Güney Osetya'daki gelişmeleri Sırp'ların Kosova'daki eylemlerine benzetse dahi (soykırım yapıldığı gibi) bu durumda uluslararası kamuoyu ile işbirliği içinde olmalı ve şiddet aşamasına geçmeden önce gerekli uyarıları yapmalıydı (Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu: Türkiye'ye, Bölgeye ve Küreye Etkileri , 2008).

ABD ve RF jeopolitik güç mücadelelerinde toprak bütünlüğü ve self determinasyon⁸⁰ ilkelerini bir araç olarak kullanmaktadır. Bunun en somut kanıtını ABD

⁸⁰ Self determinasyon ilkesi Batılı devletlerde halk egemenliği, bireysel özgürlük ve temsili hükümet kavramları çerçevesinde ortaya çıkarken, üçüncü dünya ülkeleri, sosyalist ülkeler ve Orta ve Doğu Avrupa devletlerinde bağımsızlık çerçevesinde gelişme göstermiştir. Özünde demokrasiyi tanımlayan birinci yaklaşım self determinasyonun iç yönünü, bağımsızlığı öngören ikinci yaklaşım ise self determinasyonun dış yönünü tanımlamaktadır. Günümüzde de bu ayrım geçerliliğini korumaktadır (Taş, 2009:7). Self determinasyon hakkı, BM Anlaşması'nın mad.1 ve mad.55'inde belirtilmektedir. Self-determinasyon hakkının, sömürge halkları kapsamı dışında evrensel bir nitelik kazanması, BM'ce hazırlanarak 1966'da imzaya açılan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'yle gerçekleşmiştir (Kütükçü, 2004:268). Bu iki Sözleşmenin de mad.1'leri aynıdır ve şöyledir:

ve RF'nin Kosova ve Güney Osetya'ya yönelik yaklaşımlarında görmek mümkündür. ABD, Kosova'da self determinasyon ilkesine sahip çıkarken, Güney Osetya ve Abhazya'da self determinasyonu reddederek Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne destek vermiştir. Buna karşın RF, Kosova sorununda Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne sahip çıkmış, Güney Osetya ve Abhazya savaşında self determinasyona destek vermiştir (Arsava).

4.2.2 Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı ve Doğu Ukrayna'da Rus Yanlısı Ayaklanma

4.2.2.1 Rusya Federasyonu-Ukrayna İlişkilerinin Tarihi

Ukrayna'nın yüzölçümü 603.700 km²'dir (About Ukraine, 2015). Ukrayna'nın nüfusu 1990 yılında 51.838.500 iken 2015 yılında 42.929.300 olmuştur (State Statistics Service of Ukraine Documents Publishing, 2015). Başkenti Kiev'dir. Ukrayna'nın doğu ve kuzeydoğusunda RF, kuzeybatısında Beyaz Rusya, batısında Polonya, Slovakya ve Macaristan, güneybatıda Romanya ve Moldova ile kara sınırı vardır. Ayrıca güneyde Karadeniz ve Azak Denizi'ne kıyısı bulunmaktadır (Şekil-12).

Şekil-12 Ukrayna Siyasi Haritası (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Ukrayna Ülke Bülteni)

“Bütün halklar Self determinasyon hakkına sahiptir. Bu haktan dolayı siyasi sistemlerini özgürce belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe gerçekleştirirler.”

Self determinasyonun asıl amacı etnik azınlıkların haklarının politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hedefleri doğrultusunda bir devlet içinde sürdürülmesini sağlamaktır. Self determinasyon hakkı otomatikman ayrılma hakkını ortaya koymaz. Bunun için bazı özel şartların varlığı gereklidir. Self determinasyon hakkı, BM Anlaşması'na büyük ölçüde sömürge kolonilerden çekilme sürecinde kullanılması için konulmuştur. Diğer bir seçenek ise işgalci bir devletten ayrılmasıdır.

Rus siyaset bilimci Aleksandr Dugin, Ukrayna'nın teritoryal açıdan büyük bir ülke olduğunu ancak Ukrayna'nın devlet olarak evrensel düzeyde özel kültürel değer, coğrafi alan ve etnik özgünlük olarak herhangi bir jeopolitik anlamı bulunmadığını belirtmektedir. Ukrayna kelimesi dahi tarihi olarak anlamı "kenar bölge", "hudut toprakları" anlamına gelen "Okrania"dan gelmektedir (Dugin, 2003:204-205). Rusya ve Avrupa arasındaki stratejik konumu, Ukrayna'ya büyük önem kazandırmaktadır. Ruslar Ukrayna'yı geçiş bölgesi ve stratejik açıdan önemli bir tampon bölge olarak görmektedir (Bilener, 2004:313-314). Brzezinski, Ukrayna olmaksızın Rus gücüne dayalı bir Avrasya devletinin daha fazla Asyalı olacağına işaret etmektedir (Brzezinski, 1997:85). Jeopolitik ve strateji uzmanı George Friedman ise Ukrayna'nın Rusya için büyük önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. O'na göre Ukrayna düşman eline geçerse Rusya büyük tehdit altında olacaktır. Ukrayna'nın yokluğu Rusya'nın toprak derinliğini ortadan kaldıracaktır (Friedman, 2009:151).

Ukrayna, BDT içerisinde RF ve Kazakistan'dan sonra yüzölçümü olarak üçüncü en büyük devlettir. Kiev, SSCB'nin yıkılışının hemen ardından dünyanın üçüncü büyük nükleer silah stoğuna, RF'den sonra Avrupa'daki en büyük konvansiyonel orduya sahip olmuştur. Ukrayna genel olarak iki kutuptan oluşan bir devlet olarak görülmektedir. Katolik Ukraynalıların yoğunlukla yaşadığı Batı Ukrayna kendini Rusya'dan tamamen farklı ve Avrupa'ya yakın görmekte iken Ortodoks ve tarihte Rusya ile daha yakın ilişkilere sahip olan etnik Rusların çoğunlukta olduğu Doğu Ukrayna ise ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kendini Rusya'ya yakın hissetmektedir (Nemir'ya, 1995:451). Ruslar ise Ukrayna'yı ayrı bir halk olarak görmemektedir. Çünkü Rus devleti ve Hristiyanlığı X. yüzyılda Kiev'de doğmuştur. Çarlık döneminde Ruslar kendilerini "Büyük Rus", Ukraynalıları ise "Küçük Rus" olarak nitelendirmişlerdir (Demir, 1998:185-187).

Ukrayna tarihte hiçbir dönem tam bağımsız olmamıştır. Dolayısıyla "Ukrayna" sözcüğü tarihte coğrafi bir terimi ifade etmektedir. Ukrayna doğal sınırlara sahip olmayışı neticesinde çeşitli halk ve ordular tarafından bir geçiş ve savaş alanı olarak kullanılmıştır. XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başında Kiev Prensligi yıkılmıştır. Ukrayna'nın büyük bölümü Litvanya'nın eline geçmiştir. Polonya, 1569 yılında Litvanya'yı ele geçirerek Ukrayna'nın büyük bölümüne sahip olmuştur (Bilener, 2004:313-314). Kazak Atamanı Bohdan Chmelnitiski⁸¹, 1649 yılında artan Leh baskısı

⁸¹ Bohdan Chmelnitiski, Rus tarihçileri açısından Ukrayna halkını "Lehileşmekten" kurtardığı için büyük bir kahraman olarak nitelendirilmektedir. Ukraynalı tarihçiler ise Chmelnitiski'yi dili, kültürü ve etnik özellikleri

karşısında Moskova'ya elçi göndererek Rus Çarı'nın himayesine girmek istediğini bildirmiştir. 1654 yılında Chmelnitski'nin bulunduğu Pereyaslav şehrine Moskova'dan gönderilen heyet ile yapılan görüşmeler sonucunda Ukrayna'nın Moskova Çarlığı'nın himayesine girmesi kararlaştırılmıştır. Kazak Atamanı Chmelnitski, Rus Çarı'nın himayesi karşılığında Çar'ı "yüksek efendi" olarak tanımayı, Rusya adına Kırım'ı zapt etmeyi ve Lehistan'a karşı hareket etmeyi kabul etmiştir. Pereyaslav Anlaşması ile Ukrayna, Moskova'nın hâkimiyetini tanımıştır. Bu anlaşma ile Rusya savaşımadan Ukrayna gibi geniş ve önemli bir ülkeyi ele geçirmiştir. Pereyaslav Anlaşması, Rusya tarihi açısından Lehistan karşısında stratejik üstünlük sağlaması ve Karadeniz'e ulaşması için uygun koşulları yaratması nedeniyle çok önemli bir olaydır (Kurat, 2014: 245-246). Böylece Rus Çarlığı, eski Kiev Prensligi'nin tüm topraklarına sahip olmuştur. Bu tarihten sonra Rus Çarları "Tüm Büyük ve Küçük Rusya'nın Çarı" unvanını taşımaya başlamıştır. Rus Çarlığı, 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kırım'ı ele geçirerek bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmiştir

XVIII. yüzyılda Dinyeper Irmağı, Ortodoks Rus Çarlığı ve Katolik Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında sınır haline gelmiştir. Rus Çarlığı altındaki Ukraynalılar üzerinde Rus baskısı artarken, Habsburg Hanedanı'nın hâkimiyeti altında yaşayan Galiçya Ukraynalıları kültürel açıdan daha özgür bir yaşam sürmüştür. Bolşevik devrimi esnasında doğu bölgede yaşayan Ukraynalılar 22 Ocak 1918'de Kiev'de bağımsızlık ilan etmiştir. Böylelikle tarihte ilk kez bir Ukrayna devleti ortaya çıkmıştır. Ancak bu devletin varlığı uzun sürmemiştir. Aralık 1917'de Harkov'da kurulan Ukrayna Sovyeti daha baskın çıkmış ve Aralık 1922'de Ukrayna SSCB'ye bağlı bir cumhuriyet haline gelmiştir. Stalin yeni ekonomik program çerçevesinde tarım ile uğraşan Ukrayna halkının topraklarını kamulaştırmıştır. Uygulanan Sovyet politikaları nedeniyle 1932-1933 yıllarında beş milyon Ukraynalı hayatını kaybetmiştir. 1939 yılında Sovyet Ordusu'nun Polonya topraklarında ilerlemesi ile Ukraynalılar Dinyeper Nehri'nin doğusunda bulunan soydaşları ile birleşmiştir (Bilener, 2004: 316-317).

İkinci Dünya Savaşı döneminde dört milyona yakın kayıp veren Ukrayna, Doğu ve Batı Ukrayna'nın birleşmesi, ülkedeki Yahudi topluluğun çoğunun yok edilmesi ve Leh'lerin ise savaş sonu Polonya'ya gönderilerek nüfus mübadelesine tabi tutulması nedeniyle etnik azınlıklardan çoğunlukla arınmıştır. Ukrayna her ne kadar savaş

itibariyle Moskova Ruslarında bütünüyle farklı olan Ukrayna halkının milli bir devlet olarak gelişimini engellemesi nedeniyle büyük bir tarihi hata yapmakla itham etmektedirler (Kurat, 2014: 246).

sonrası BM Genel Kurulu'nda SSCB'den ayrı bir oy hakkına sahip olmuşsa da, ülke giderek dış dünyadan izole olmuştur. Stalin'in 5 Mart 1953'te ölümüyle Ukrayna'ya uygulanan kültürel baskılar hafiflemiştir. Yeni SSCB lideri Nikita Krusçev daha önce Ukrayna Komünist Partisi İkinci Sekreteri görevinde bulunduğundan Ukrayna'yı yakından tanımaktaydı. Bu dönemde Ukrayna'da "yerlileştirme" politikası takip edilmiş, Komünist Partisi'nin hem birinci hem de ikinci sekreteri Ukrayna kökenliler arasından seçilmiştir (Bilener, 2004: 316-317). Krusçev, Ukrayna ile Rusya'yı daha çok yakınlaştırmak için Pereyaslav Anlaşması'nın 300. yıl dönümü olan 1954 yılında Kırım'ı RSFSC'den ayırarak Ukrayna SSC'ye bağlamıştır (Büyükkakıncı, 2004:405).

26 Nisan 1986 tarihinde Ukrayna'nın Çernobil nükleer santralinde meydana gelen kaza ve yarattığı hasar, Sovyet sisteminin güvenilirliğine büyük darbe vurmuştur. SSCB'de tarafından yürütülen "Glasnost" ve "Perestroyka" politikaları, Ukrayna'daki siyasal baskının azalmasına ve muhalefetin güçlenmesine neden olmuştur. Farklı muhalif gruplar 8 Eylül 1989'da "Rukh (Ukrayna Halk Hareketi)" adı altında birleşmiş ve 1990 yılında yapılan seçimlerde Ukrayna Yüksek Sovyeti'nde bulunan 450 sandalyeden 117'sini kazanmıştır (Bilener, 2004: 318-319).

Ukrayna 16 Temmuz 1990'da egemenliğini ilan etmiştir. Bu kararda bağımsızlıktan söz edilmemiş, ülkenin tarafsızlığı ve Ukrayna Ordusu'nun özerkliği vurgulanmıştır. Bu dönemde Komünist Parti mensubu olan Leonid Kravçuk, 23 Temmuz 1990'da Ukrayna Parlamentosu başkanı seçilmiştir. 17 Mart 1991 tarihinde yapılan Birlik Antlaşması referandumunda Ukraynalılar % 70 oranla SSCB'nin devamı yönünde oy kullanmıştır. Ancak aynı referandumda sorulan diğer bir soruya karşılık Ukraynalı seçmenlerin %80'i Ukrayna'nın egemenliği çerçevesinde Birlik Anlaşması'nı imzalamasına onay vermiştir. 19 Ağustos 1991'de Moskova'da yapılan darbe girişiminin başarısızlığa uğraması ile Kravçuk komünist karşıtı söylemini artırmış ve 24 Ağustos 1991'de Ukrayna Parlamentosu bağımsızlık ilan etmiştir. 1 Aralık 1991'de yapılan bağımsızlık referandumunda bu karar % 90,3 oranında kabul görmüştür. Bu oran Kırım'da % 54 seviyesinde kalmıştır. Aynı gün Leonid Kravçuk % 61 oy oranı ile bağımsız Ukrayna'nın ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ukrayna Parlamentosu, 5 Aralık 1991'de, 1922 Anlaşması'nı yürürlükten kaldırmış ve bağımsızlık kararını onaylamıştır. SSCB'nin Rusya'dan sonra nüfus ve ekonomi açısından en büyük ikinci cumhuriyetinin bağımsızlık ilan etmesi SSCB'ye büyük darbe vurmuştur (Bilener, 2004: 319-321).

Kravçuk "Rukh" hareketinin dil ve "Ukraynalılık" politikasının büyük bir bölümünü benimsemiş, Batı ile ilişkileri geliştirerek RF'nin baskısına karşı koymaya çalışmıştır.

Ancak Kravçuk ekonomik reformlar konusunda başarılı olamamıştır. Kravçuk'un en önemli icraatları; Ukrayna devlet kurumlarının kurulması ve Aralık 1994'te RF, ABD ve İngiltere ile Budapeşte Momerandumu'nun imzalanmasıdır. Ukrayna bu momerandum ile topraklarında konuşlu bulunan SSCB döneminden kalan nükleer silahları güvenlik garantisi ve ekonomik yardım karşılığında RF'ye devretmeyi kabul etmiştir (Hedenskog, 2014:18).

Kravçuk reformlara verdiği önem nedeniyle Leonid Kuçma'yı Başbakan olarak atamış ancak 11 ay sonra görevden almıştır. Komünist Partisi, Ukrayna'da 1993 yılında yeniden kurulmuş ve seçimlerde Parlamento çoğunluğunu ele geçirmiştir. Haziran 1994'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Rusya'ya yakın olan Leonid Kuçma kazanmıştır. Seçimi Kuçma'nın kazanmasında; reforma tabi tutulmayan Ukrayna ekonomisinde ortaya çıkan sıkıntılar ile RF ile ilişkilerde tırmanan gerilim sonucunda Rusça konuşan endüstrileşmiş güneydoğu Ukrayna tarafından kendisine verilen desteğin büyük etkisi olmuştur (Hedenskog, 2014:18). Kuçma, Ukrayna'nın bağımsızlığını elde etmesine rağmen uzun süredir anayasasının olmamasını devletin varlığı ve istikrarına bir tehdit olarak görmüştür. Parlamento üzerinde yaptığı baskılar sonucu 28 Haziran 1996'da Ukrayna Anayasası kabul edilmiştir. Ukrayna Anayasası'na göre devlet idari olarak 24 oblast ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nden oluşmaktadır. Kırım'ın kendi parlamento ve bakanlar kurulu bulunmaktadır (Bilener, 2004: 322).

Ukrayna ile RF arasındaki sorunlar 1990'lı yıllara damgasını vurmuştur. Bu sorunlar; SSCB döneminden kalan Ukrayna topraklarındaki nükleer silahların RF'ye devri, SSCB Karadeniz Filosu'nun RF ve Ukrayna arasında paylaşılması ve Kırım'ın hukuki statüsü, Ukrayna'da yaşayan 11 milyon Rus'un azınlık hakları ve RF'nin Ukrayna'nın bağımsızlığına bakışı ile iki devlet arasında BDT konusundaki anlaşmazlıklar olarak sıralanabilir (Büyükakıncı, 2004:409-410).

Ukrayna, 21 Aralık 1991 tarihinde Almatı Anlaşması ile nükleer olmayan devletlere dâhil olmayı ve topraklarındaki nükleer silahların sökülmesi, imha edilmesi ve nakil edilmesi işlemlerinin BDT üyesi devletlerin kontrolünde yapılmasını kabul etmiştir. Bu kapsamda Kiev, 3.000 adet taktik nükleer silahı 1 Temmuz 1992 tarihine kadar RF'ye transfer edecek ve topraklarındaki bütün nükleer silahları 1995 yılına kadar sökecekti. Kravçuk, özellikle Karadeniz Filosu ile ilgili anlaşmazlıklar nedeni ile Mart 1992'de taktik nükleer silahların RF'ye taşınmasını durdurmuştur. Kiev ve Moskova arasında bahse konu silahların imhasının kontrolüne yönelik yapılan ek bir protokolle sevkiyat yeniden başlamış ve Mayıs 1992'ye kadar bütün taktik nükleer

silahlar RF'ye taşınmıştır. Ukrayna, 23 Mayıs 1992'de, START-I Anlaşması'na ek "Lizbon Protokolü"nü imzalayarak en kısa sürede Nükleer Silahsızlanma Anlaşması'na dâhil olacağını taahhüt etmiştir. Ukrayna bu dönemde nükleer silahların devri konusunda bir ikilem içerisindeydi. Bir yandan nükleer silahsız bir devlet olarak Batı'yı yumuşatma ve Ukrayna'nın bağımsızlığının tanınmasını hızlandırmak isterken, diğer yandan nükleer silah sahibi olmayı hem içte hem de dışta prestij sağlayıcı bir unsur görmekte ve nükleer silahların ülkenin bağımsızlığını güçlendireceğini düşünmekteydi (Turan, 2004:373-375).

Budapeşte Memorandumu olarak bilinen "Ukrayna'nın Nükleer Silahsızlanma Anlaşması'na Dahil Olması ile Bağlantılı Güvenlik Taahhütleri Memorandumu", 5 Aralık 1994'te imzalanmıştır. Memorandumu; Ukrayna Cumhurbaşkanı, RF ve ABD Başkanları ve İngiltere Başbakanı imzalamış, daha sonra Çin ve Fransa yayınladıkları bildirilerle memoranduma katıldıklarını ifade etmişlerdir. Memoranduma imza koyan devletler; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi kapsamında Ukrayna'nın bağımsızlığına, egemenliğine ve mevcut sınırlarına saygı duyulacağını, Ukrayna'nın siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanılmayacağını ve ekonomik zorlamada bulunulmayacağını taahhüt etmişlerdir (Memorandum on Security Assurance in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1994).

Ukrayna bağımsızlığını elde eder etmez bunun dünya tarafından tanınması gayreti içine girmiştir. Bu durum, Ukrayna'nın kendisini RF'den ayrı kılması ile mümkün olabilirdi. Bağımsızlık döneminin başında Ukrayna'nın RF ile olan sorunları Kiev'i BDT'ye katılmaya zorlamıştır. RF'den algılanan güvenlik tehdidi, Moskova ile yakınlaşmayı zorunlu kılmıştır (Yapıcı, 2011:381). Ancak Kiev, BDT'yi Moskova'dan ayrılmak için kurulan bir yapı olarak görmüş ve BDT'nin etkili bir siyasi, askeri ve ekonomik yapıya dönüşmesine karşı çıkmıştır (Kubicek, 2008:142). Kiev'e göre BDT, bağımsız devletlerin oluşturduğu gevşek bir yapı olmalıydı. Kravçuk, Aralık 1991'de yaptığı açıklamada, RF'nin hegemon olmaya çalışması durumunda BDT'nin çökeceğini, çünkü Kiev'in başka bir devlete tabi olmayı kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Kravçuk'a göre kurumsallaşan BDT, Ukrayna'nın bağımsızlığına karşı bir tehdit oluşturacaktı (Turan, 2004:372). Bu yaklaşımın bir sonucu olarak 1998 yılı itibarıyla Ukrayna, BDT tarafından ortaya konan 910 belgeden yalnızca 130'unu imzalamış, bunların ise sadece 30'unu parlamentoda onaylamıştır (Hekimoğlu, 2007:200).

Ukrayna ile RF arasında var olan sorunların en önemlilerinden biri SSCB Karadeniz Filosu'nun paylaşımıydı. Karadeniz Filosu'nun paylaşımı sorunu aslında üç alt sorundan meydana geliyordu. Bunlardan ilki Karadeniz Filosu'na ait savaş gemilerinin RF ve Ukrayna arasında paylaştırılmasıydı. İkincisi, Kırım'ın Sivastopol Limanı'nda bulunan deniz üssünün hukuki statüsüydü. Bu iki sorunla bağlantılı olarak ise üçüncü sorunu Kırım'ın statüsü oluşturmaktaydı (Büyükkakıncı, 2004:413-414).

Kırım'ın nüfusunun % 60'ının Ruslardan oluşması ve önemli bir askeri deniz üssüne ev sahipliği yapması, statüsünü tartışmalı hale getiriyordu. Rus milliyetçiler gerek askeri güvenlik açısından taşıdığı önem gerekse turizm potansiyeli nedeniyle Kırım'ın RF'ye iadesini talep etmekteydi. Bu kapsamda Kırım'da ayrılıkçı hareketler canlanmıştır. Ancak Temmuz 1992'de gerek Kırım Meclisi gerekse Ukrayna Parlamentosu'nda Kırım'ın Ukrayna'nın egemenliği altında bulunması ile kültürel ve ekonomik özerkliğin genişletilmesi benimsenmiştir (Büyükkakıncı, 2004:414-415).

RF, Ocak 1992'de hem Karadeniz Filosu'nun tamamını hem de deniz üssünün konulu olduğu Sivastopol Limanı'nın egemenliğini talep etmiştir. Buna karşılık Kravçuk, Nisan 1992'de, Kırım'da Ukrayna deniz üssü kurulacağını açıklamış ve iki devlet arasındaki gerilim artmıştır. Karadeniz Filosu hakkında iki devlet arasındaki ilk görüşme 29-30 Nisan 1992 tarihleri arasında Odessa'da yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda Karadeniz Filosu'nun kontrolünün Rus ve Ukraynalı temsilcilerin oluşturduğu ortak komisyona devredilmesi kararlaştırılmıştır. Yeltsin ve Kravçuk, 3 Ağustos 1992'de Yalta Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşma ile Karadeniz Filosu, BDT askeri komutasından çıkarılmış ve RF-Ukrayna Ortak Komitesi'nin kontrolüne verilmiştir. Bahse konu Ortak Komite'nin görev süresi üç yıl ile sınırlandırılmış ve bu süre sonunda paylaşım esaslarını belirleyen bir anlaşmanın hazırlanması kabul edilmiştir. Ayrıca Filo'daki Rus denizcilerin Ukrayna'ya ettikleri bağlılık yemini geçersiz kılınmıştır (Büyükkakıncı, 2004:414-415).

Ancak soruna yönelik iki tarafın bakış açısı tam olarak uyumlu hale gelmemiştir. RF Duması, 9 Temmuz 1993'te düzenlediği özel bir oturumda Sivastopol'ün RF'nin parçası olduğuna ve 1954 yılında Kırım'ın Ukrayna'ya devrinin meşru olmadığına yönelik kararı oy birliği ile kabul etmiştir. Ancak bu karar hem Yeltsin hem Kravçuk hem de ABD tarafından tepki ile karşılanmıştır. Yeltsin ve Kravçuk arasında Nisan 1994'te taslak bir anlaşma imzalanmıştır. Taslak anlaşma uyarınca Karadeniz Filosu'nun % 80-85'i RF'ye belirli bir tazminat karşılığında bırakılacak, Rus deniz filosu Sivastopol'de bulunmaya devam edecek ve Ukrayna Kırım'daki iki limanda deniz üssü kuracaktı. Bu

anlaşma ile Kravçuk ilk defa RF'ye Sivastopol'ü kiralamayı kabul etmiştir. Ukrayna Anayasa'sının 17. maddesi Ukrayna toprakları üzerinde yabancı devlet askeri üslerinin bulunmasına izin vermemekteydi. Bu nedenle Ukrayna tarafından üssün RF'ye kiralanması yolu tercih edilmiştir (Wolczuk, 2003:31). Ukrayna'nın RF'ye olan yüksek miktarda borcu da bu kararın verilmesinde etkili olmuştur (Büyükakıncı, 2004:415-416).

1995 yılında yapılan Ukrayna başkanlık seçimini Doğu Ukrayna doğumlu, Rus asıllı bir Ukraynalı olan Leonid Kuçma'nın kazanması, Karadeniz Filosu sorununun çözümü için ümitleri artırmıştır. Yeltsin ve Kuçma, Haziran 1995'te Soçi'de bir araya gelmiştir. Taraflar, Karadeniz Filosu'nun paylaşımı konusunda anlaşmaya varmıştır. Anlaşma çerçevesinde RF savaş gemilerinin % 81,7'sine, Ukrayna ise % 18,3'üne sahip olacaktı. RF, Sivastopol üssünü kullanmaya devam edecek ancak bunun karşılığında Kiev'e kira ödeyecekti. Kiranın ödenmesi, Ukrayna'nın RF'ye olan borçlarından düşme ve Ukrayna'ya enerji yardımı şeklinde olacaktı. Ancak bu anlaşma Ukrayna'daki milliyetçi çevrelerin tepkisini çekmiş ve yürürlüğe girmemiştir (Büyükakıncı, 2004:416-417).

Karadeniz Filosu konusunda nihai anlaşma, Ukrayna Başbakanı Pavlo Lazarenko ile RF Başbakanı Viktor Çernomırdin arasında 28 Mayıs 1997'de imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Karadeniz Filosu iki devlet arasında yarı yarıya paylaşılmış ancak yeni gemiler RF'ye devredilmiştir. RF, Sivastopol ve çevresini deniz üssü olarak kullanmak maksadıyla 2017 yılına kadar yirmi yıl süre ile kiralamıştır. Kira bedeli yıllık 97,75 milyon dolar olarak belirlenmiştir. Yeltsin bu anlaşma ile Duma'nın Sivastopol üzerindeki hak iddiasını reddetmiş ve Kırım ile Sivastopol üzerindeki Ukrayna egemenliğini resmi olarak kabul etmiştir (Büyükakıncı, 2004:418).

Moskova 1993 yılından itibaren "yakın çevre" politikasını resmi olarak benimsemiş ve uygulamaya koymuştur. Bu politikanın temelinde "yakın çevre"de yaşayan Rus azınlıkların güvenliğinin sağlanmasının RF'nin sorumluluğu olduğu düşüncesi bulunmaktaydı. Topraklarında çok sayıda Rus azınlığın yaşadığı devletler, Moskova'nın Rus azınlıkların korunması çerçevesinde izlediği dış politikadan rahatsızdı. Çünkü Moskova'nın bu bahane ile iç işlerine karışabileceğini düşünüyorlardı. Ukrayna bu endişeyi taşıyan devletlerin başında gelmiştir. Çünkü ülke nüfusunun % 22'sini Ruslar oluşturmaktaydı. Bu rakam eski Sovyet coğrafyasında yaşayan Rus azınlık nüfusunun toplamının yarısıydı. Ruslar, Ukrayna'da en çok Kırım ve Doğu eyaletlerinde yaşıyorlardı. Rus azınlığın % 80'i ağır sanayinin bulunduğu ve ekonomik açıdan RF ile entegre halde bulunan Donetsk, Luhansk ve Harkov

kentlerinde yaşamaktaydı. Eylül 1993'te Ukrayna'nın doğu eyaletleri ve Kırım'da önde gelen Rus lobileri, Ukrayna'dan ayrılıp RF'ye bağlanmayı halkoyuna sunmak istemişlerdi. Kiev bu duruma karşı referandumu ertelemiş ve 1994 yılında genel seçimlerin yapılmasına karar vermiştir (Büyükkakıncı, 2004:419-421). Ukrayna'da bulunan Rus azınlıklar arasında RF'ye bağlanma yönünde talep sürekli olarak canlılığını korumuştur.

Ukrayna'da 14 Kasım 1999 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini yeniden Leonid Kuçma kazanmıştır. Ancak seçimlerin dürüst bir ortamda yapılmadığı yönünde özellikle Odessa'da olaylar çıkmıştır. Kuçma yarı otoriter yönetim biçimini pekiştirmek maksadıyla halkın referandumda kabul etmesi sonucu parlamentodaki sandalye sayısını 300'e indirmiş, milletvekili dokunulmazlığını kaldırmış, parlamentonun etkisini zayıflatmak amacıyla ikinci bir meclis kurmuştur. Kasım 2001'de muhalif gazeteci Georgi Gongadze'nin öldürülmesi ile başlayan siyasi bunalım, Başbakan Viktor Yuşçenko'nun Nisan 2001'de istifası ile sonuçlanmıştır (Bilener, 2004: 323).

Kuçma anayasa gereği 2004 yılı seçimlerinde yeniden cumhurbaşkanı adayı olamayacağı için yerine Başbakan Viktor Yanukoviç'i aday göstermiştir. Ülkenin doğusundakiler seçimde Yanukoviç'i desteklerken, orta ve batı kesimdekiler Viktor Yuşçenko'yu desteklemişlerdir (Karadeli, 2014:15). İlk tur oylamada yaygın seçim ihlalleri yaşanmıştır. En çok oyu alan iki aday Yanukoviç ve Yuşçenko, ikinci turda yeniden yarışmıştır. Yine yaygın yolsuzluk iddialarının karıştığı seçimden Yanukoviç'in galip çıktığı açıklanmıştır. RF lideri Putin, Yanukoviç'i tebrik etmiş ve Yanukoviç Ukrayna Parlamentosu'nda Cumhurbaşkanı olarak yemin etmiştir (Kubicek, 2008:169-173). Sonuçlara itiraz eden Yuşçenko ve Yuliya Timoşenko, muhalif halk hareketine liderlik yapmışlardır. Muhalif hareketin turuncu renk kumaşları kullanmalarını üzerine yaşanan süreç "Turuncu Devrim" olarak adlandırılmıştır. Ukrayna Anayasa Mahkemesi'nin kararı üzerine yenilenen seçimleri Yuşçenko kazanmış ve cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. İlerleyen dönemde "Turuncu Devrimin" siyasi kadroları arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır (Karadeli, 2014:15). Bu dönemde Ukrayna ve NATO arasındaki ilişkiler gelişmiştir.⁸²

⁸² Eski RF Başbakanı ve Dışişleri Bakanlarından Yevgeni Primakov, 2010 yılında Türkçe basımı yayımlanan "Rusyasız Dünya" adlı kitabında gelişen NATO-Ukrayna ilişkilerine bir tepki olarak Rus kamuoyunda, RF ve Ukrayna arasında imzalanan ve Kırım'ın Ukrayna'ya ait olduğunu kabul eden Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Sözleşmesi'nin süresinin uzatılmamasını talep eden tartışmaların yoğunlaştığına işaret etmektedir. Ayrıca bahse konu yayında, Rus askeri tarihinde şanlı bir yere sahip Sivastopol'ün Ukrayna'ya bırakılmasına Rus kamuoyunda büyük tepki olduğunu, bu durumun kaçınılmaz olarak Kiev'i NATO'ya ittiğini ve son tahlilde RF-Ukrayna ilişkilerinde güç kullanımının kuvvetli bir ihtimal olduğuna değinmektedir (Primakov, 2010:158).

Timoşenko, 2010 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Yanukoviç ile yarışmış, Yanukoviç Ukrayna cumhurbaşkanı seçilmiştir (Karadeli, 2014:15). Yanukoviç seçimler sonrası RF'ye birçok konuda taviz vermiştir. Öncelikle Ukrayna'nın NATO üyeliği perspektifi gündemden düşmüştür. 21 Nisan 2010 tarihinde Moskova ile yapılan anlaşma çerçevesinde RF Karadeniz Filosu'nun Sivastopol'deki varlığının 2017 yılından itibaren 25 yıl daha uzatılarak 2042 yılına kadar sürmesi kabul edilmiştir. Ayrıca beş yıl süreli bir esneklik tanınarak 2047 yılına kadar sürenin uzatılabilmesi benimsenmiştir. RF bu gelişme ile Karadeniz'deki uzun süreli varlığını garantilemiştir. Moskova bahse konu anlaşma karşılığında Ukrayna'ya ihraç ettiği doğalgazın fiyatında % 30 indirimine gitmiştir (Akman, 2014).

Yanukoviç, 2013 yılında imzalanacak AB Ortaklık Anlaşması'ndan vazgeçince ve RF ile yakın ilişkiler kurmaya başlayınca yeni bir halk hareketiyle karşılaşmıştır. 2013 yılı Kasım ayında başlayan halk hareketi, Ukrayna'nın bütünlüğünü tehlikeye atacak boyutlara varmıştır (Karadeli, 2014:15).

4.2.2.2 Kırım'ın Tarihi

Kırım'daki Müslüman Türk (Tatar) varlığının tarihi XIII. yüzyıldaki Moğol istilasına bağlansa da aslında IV. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Tatarların Kırım'daki varlığında ve Müslüman olmalarında dini hoşgörü gösteren Hazar Hanlığı hâkimiyetinin büyük rolü olmuştur. Hazar Hanlığı'nın hâkimiyetinin IX. yüzyılda sona ermesi ile önce Peçenekler sonrasında ise Kıpçaklar bölgede etkili olmuşlardır. Özellikle Kıpçakların Kırım Tatarlarının dili ve dini üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Kırım Tatarları ile Anadolu Türkleri XIII. yüzyılda ilişki kurmuşlardır. XIII. yüzyılın ortalarında kurulan Altın Orda Devleti yaklaşık yüz yıl boyunca Kırım'a hakim olmuştur. XIV. yüzyılda Altın Orda Devleti, İslamiyeti kabul etmiş ve daha çok Türki özellik gösteren bir hale dönüşmüştür. Kırım'daki Müslüman ve Türki unsurların "Tatar" olarak adlandırılması da bu döneme rastlamaktadır (Baştürk, 2014:9).

Kırım Hanlığı XV. yüzyılda Altın Orda İmparatorluğu'nun uzantısı olarak Hacı Giray idaresindeki Kırım'da hâkimiyet kurmuştur. Kırım Hanlığı, 1475 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine altına girmiş olmasına karşın siyasal egemenliğini sürdürmüş ve Doğu Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline gelmiştir. Kırım Hanlığı, XVI. yüzyılda Türk ve Müslümanlar aleyhine genişlemeye başlayan Rusya'yı durdurabilen tek güç konumuna erişmiştir. Kırım Hanı I. Devlet Giray Han, 1571 yılında Korkunç İvan komutasındaki Rus ordusunu yenerek Moskova'ya girmiştir. Osmanlı

İmparatorluğu'nun Kırım üzerinde yaklaşık 300 yıl süren etkisi 1774 yılında son bulmuştur (Baştürk, 2014:9) 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu 1475'ten beri himayesinde bulunan Kırım'ın bağımsızlığını kabul etmiştir (Sander, 2003:206).

Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığı Rus baskısı altında uzun sürmemiştir. Rus Çariçesi Katerina, 19 Nisan 1783'te yayımladığı bir bildiriyle Kırım Hanlığı'nın ortadan kaldırıldığını ve Rusya tarafından ilhak edildiğini ilan etmiştir (Kırımlı, 2010:6). Prens Grigory Potemkin, Sivastopol Limanı'nın inşasına aynı tarihte başlamıştır. Ruslar, Kırım'ı stratejik ve askeri açıdan önemli bir sınır hattı ya da ekonomik açıdan bir sömürü kaynağı olarak görmek için bu coğrafyayı Rus ana vatanının ayrılmaz bir parçası haline getirmeye çalışmışlardır (Kırımlı, 2010:8-9). Rusya, Kırım'daki Tatar etkisini kırmak için dört ayaklı bir strateji takip etmiştir. Öncelikle Kırım'daki Türkçe yer isimleri, Yunan ve Hristiyan geçmişleri ile ilişkilendirilerek değiştirilmiştir. Örneğin Akmesit'e Simferepol, Akyar'a Sivastopol isimleri verilmiştir. İkinci olarak ele geçirilen Kırım Hanlığı'nın geniş toprakları yüksek rütbeli devlet adamı, asker ve asilzadelere verilmek suretiyle Kırım'da Rus aristokrasisi oluşturulmuştur. Üçüncü olarak Kırım'daki nüfus dengesini Tatarlar aleyhine bozmak amacıyla bölgeye Rus, Ukraynalı, Beyaz Rus, Alman, Bulgar vb. göçmenlerin yerleştirilmesine başlanmıştır. Son olarak ise Kırım Hanlığı'ndan kalan kültürel ve dini eserler sistemli bir şekilde yok edilerek yerlerine Rus ve Ortodoks kültürüne ait yapılar inşa edilmiştir (Kelkitli, 2014:290-291). Kırım Yarımadası, 1850'li yıllarda Rus kuvvetleri ile işgalci Büyük Britanya ve Fransa orduları arasında savaflara sahne olmuştur.

Çarlık rejiminin Kasım 1917'de yıkılmasını müteakip Kırım'da Tatarlar bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. 24 Kasım 1917 tarihinde toplanan Tatar Kurultay'ını takiben 9 Aralık 1917'de Kırım Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Fakat Tatarların Kırım'daki bağımsızlıkları yaklaşık bir ay sürmüş, Bolşeviklerin yarımadaya gelmesi ile bölge Bolşevikler, Menşevikler ve Almanlar arasında bir mücadele alanına dönüşmüştür. Bolşevikler duruma hakim olduktan sonra 18 Ekim 1921'de RSFSC'ye bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadar Bolşevikler Kırım'da yoğun bir kolektivizasyon programı uygulamış ve üretilen tarım mahsullerinin çoğunun Rusya'nın diğer bölgelerine gönderilmesi sonucunda 1921-1922 ve 1932-1933 yıllarında büyük kıtlıklar meydana gelmiştir (Kelkitli, 2014:290-291).

Kırım Yarımadası, İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB ve Almanya arasında silahlı mücadeleye sahne olmuş ve 1941 ile 1944 yılları arasında Alman işgali altında

kalmıştır. SSCB, Nisan 1944'te, Kırım'ı Almanlardan geri almıştır. SSCB'nin Kırım'a yeniden hâkim olmasının ardından 18-20 Mayıs 1944'te Kırım Tatarları Almanlara yardım ettikleri gerekçesiyle Orta Asya'ya sürgüne gönderilmiştir. Sürgün edilen yaklaşık 180.000 Tatarın, 150.000'i Özbekistan'a kalanlar ise RSFSR'nin diğer bölgelerine trenler ile sevk edilmiştir. SSCB yönetimi sürgün esnasında resmi olarak 191 kişinin hayatını kaybettiğini belirtse de, Tatar'ların yarıya yakınının sürgün yolunda yaşamını yitirdiği iddia edilmektedir.⁸³ SSCB, 30 Nisan 1945'te Kırım'ın statüsünü özerk cumhuriyetten, özerk bölgeye (oblast) düşürmüştür. Kırım'ın statüsü 1954 yılında yeniden değişikliğe uğramıştır. SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyumu, 19 Şubat 1954 tarihinde Ukrayna'nın Rusya'ya dahil olmasını sağlayan 1654 tarihli Pereyaslav Anlaşması'nın 300. yıl dönümü nedeniyle Kırım'ı Ukrayna SSC'ye bağlamıştır. Kırım'ın Ukrayna SSC'ye bağlanmasının nedeni olarak coğrafi yakınlık, yoğun ekonomik ilişkiler⁸⁴ ve Kırım ile Ukrayna arasındaki tarihi ve kültürel bağlar neden olarak gösterilmiştir (Sase, 2007:109). Diğer yandan Ukrayna'nın Nazi işgali ve kıtlıklar nedeniyle geçmişte yaşadığı can ve mal kayıplarının Moskova tarafından Kırım jesti ile teselli edilmesi arzusu da bulunmaktadır (Kelkitli, 2014:290-291).

Kırım, Rusya için tarihten günümüze Azak Denizi ve Karadeniz üzerinden sıcak denizlere inmek için büyük önem taşımıştır. SSCB Kırım'da konuşlu donanması ile Karadeniz'de NATO'yu dengelemiştir. Kırım'ın turizm potansiyeli de özellikle Rus liderler başta olmak üzere bütün Sovyet vatandaşlarının ilgisini çekmiştir (Kelkitli, 2014:293).

Kırım, 12 Şubat 1991 tarihinde yapılan yerel bir referandum sonucunda Ukrayna'ya bağlı özerk cumhuriyet statüsüne yükseltilmiştir. Ukrayna'nın 1 Aralık 1991'de SSCB'den bağımsızlığını ilan etmesi ile Kırım, Ukrayna'nın sınırları içerisinde yer almıştır. Rus asıllı nüfusun çoğunluğu oluşturduğu Kırım'da parlamento 1992 ve 1994 yıllarında bağımsızlık kararı almıştır. Bu kararlar Ukrayna tarafından geçersiz sayılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda 21 Ekim 1998 tarihli Kırım Anayasası taraflarca kabul edilmiştir.⁸⁵ Kırım Anayasası'na göre; Ukrayna Devlet

⁸³ SSCB, Kırım Tatarlarına yönelik uyguladığı özel yerleşim sınırlandırmalarını 28 Nisan 1956 tarihinde yürürlükten kaldırmıştır. Kırım Tatarlarının tümüne yönelik resmi ihanet suçlaması ise 5 Eylül 1967 tarihinde hükümsüz kılınmıştır. SSCB Hükümeti, 14 Kasım 1989 tarihinden itibaren Kırım Tatarlarının kitlesel olarak kendi yurtlarına dönmelerine müsaade etmiştir (Pohl, 2014).

⁸⁴ Kırım'ın Ukrayna'ya bağlanmasının ana nedeni olarak ekonomi ve tarım politikaları gösterilmektedir. Dinyeper (Özi) Nehri üzerindeki bir barajın Kırım Yarımadası'nı da kapsayacak şekilde Ukrayna'nın güneyindeki tarım arazilerine su sağlaması öngörülmüştür. Bu kapsamda Dinyeper Nehri ve inşa edilecek hidroelektrik santrali Ukrayna topraklarında bulunduğundan Kırım'ın da Ukrayna'ya bağlanması uygun görülmüştür (Nesnera, 2014).

⁸⁵ 21 Ekim 1998 tarihinde kabul edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'na "http://www.rada.crimea.ua/en/bases-of-activity/konstituciya-ARK" internet adresinden ulaşılabilir.

Başkanı, Kırım Başbakanı ve Bakanlar Kurulu'nu atayacaktı. Kırım, yerel bir meclis ile yönetilen özerk bir cumhuriyet haline gelmiş ve bütçesini yapma yetkisini elde etmiştir. Ukrayna ile Kırım arasındaki ilişkiler 2014 yılına kadar mevcut haliyle devam etmiştir (Kelkitli, 2014:293).

4.2.2.3 Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı Öncesi Meydana Gelen Gelişmeler

Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile Ortaklık ve Serbest Ticaret Anlaşması'nı imzalamaktan vazgeçmesi ile 21 Kasım 2013 tarihinde Kiev'de "Maidan" olarak adlandırılan Bağımsızlık Meydanı'nda Batı yanlısı göstericiler tarafından protestolar başlatılmıştır. Putin ve Yanukoviç arasında Aralık 2013'te RF'nin 15 milyar dolar tutarında Ukrayna devlet tahvili alarak bu ülkeye ekonomik yardımda bulunması ve Ukrayna'ya satılan doğalgazın fiyatının 400 dolardan 268,5 dolara düşürülmesi ile ilgili anlaşma imzalanmıştır (Rusya, Ukrayna'ya sattığı doğalgazın fiyatını düşürdü, 2013). 29-30 Kasım 2013'te göstericiler ile polisin çatışması sonucunda eylemcilerin amacı devlet başkanının ve hükümetin istifasına dönüşmüştür (Hedenskog, 2014:20). Ukrayna Parlamentosu'nun, 16 Ocak 2015 tarihinde vergi, protesto ve gösteri yasası da dâhil olmak üzere birçok konuda yasal düzenlemeye gitmesi ikinci dalga protestolara yol açmıştır. Bu gösterilere Batı yanlısı grupların yanında, aşırı sağ ve radikal gruplarda katılmıştır. Bu grupların en önemli talebi erken seçim olmuştur (Özdal vd., 2014:3)

Yanukoviç, Kiev'de hükümet karşıtı gösteriler sürerken olayları kontrol altına almak amacıyla Batkivşina (Anavatan) Partisi lideri Arseni Yatsenyuk'a Başbakanlık, Udar (Yumruk) Partisi lideri Vitali Kličko'ya ise Başbakan Yardımcılığı görevini önermiştir. Ancak bu öneriler muhalefet liderleri tarafından kabul edilmemiştir. Yanukoviç ile Yatsenyuk, Kličko ve Svoboda (Özgürlük) Partisi lideri Oleh Tyahnybok'un 21 Şubat 2014 tarihinde bir araya geldiği ve Almanya, Polonya, Fransa Dışişleri Bakanları ile RF İnsan Hakları Komiseri'nin de hazır bulunduğu görüşmelerde muhalefetin isteklerinin çoğunu karşılayan bir anlaşma imzalanmıştır (Özdal vd., 2014:3). Bu anlaşmaya göre; ulusal mutabakat hükümeti kurulacak, 2004 Anayasası yeniden yürürlüğe konulacak, Aralık ayında Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılacak, şiddet olaylarını araştırmak üzere bağımsız bir soruşturma komisyonu kurulacaktır (Smith ve Harari, 2014:3).

Ancak meydanlarda bulunan göstericiler bahse konu anlaşmayı tanımamışlardır. Anlaşmanın yürürlüğe konulabilen en önemli maddesi 2004 anayasasına geri

dönülmesi ve parlamenter sistemin yeniden uygulanmaya başlanması olmuştur. Yönetimde parlamentonun artan etkinliği sonucunda Yanukoviç'in lideri olduğu Bölgeler Partisi'nden 77 milletvekili istifa etmiştir. Muhalefetin parlamentoda etkinliğinin artmasının ardından Yanukoviç devlet başkanlığından azledilmiş, parlamento başkanı Oleksandr Turçinov geçici Devlet Başkanı olarak atanmış, eski Başbakanlardan tutuklu bulunan Yuliya Timoşenko serbest bırakılmıştır. Ayrıca 25 Mayıs 2014 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılması kararlaştırılmış, Ukrayna özel kuvvet polisi "Berkut" dağıtılmış, Azınlık Diller Yasası iptal edilerek Rusça resmi dil olmaktan çıkarılmıştır. Geçici Hükümet, Yanukoviç hakkında "barışçıl vatandaşların toplu ölümüne neden olma" suçlamasıyla tutuklama emri çıkarmıştır. Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç, 24 Şubat 2014'te Kiev'den ayrılmıştır. 27 Şubat 2014 tarihinde kurulan yeni hükümette Başbakanlık görevini Anavatan Partisi Lideri Arseni Yatsenyuk üstlenmiştir (Özdal vd., 2014:3-4).

Gelişmelerin ulusal çıkarları aleyhine gelişmesi, Moskova'nın harekete geçmesine neden olmuştur. Putin, 4 Mart 2014 tarihinde Ukrayna'da meydana gelen gelişmeleri anayasal olmayan ve silah zoruyla yönetimin ele geçirilmesi olarak tanımlamış ve Ukrayna'nın yasal Devlet Başkanı olan Yanukoviç'in RF'den silahlı kuvvetleri vasıtasıyla Ukrayna halkının canı ve malını korumasını talep ettiğini belirtmiştir (Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine, 2014). Putin, 18 Mart 2014 tarihinde yaptığı konuşmada ise Ukrayna'nın NATO'ya katılma niyetinde olduğunu, NATO Donanmasının Kırım ve Sivastopol'de bulunmasının kendileri için kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir (Address by President of the Russian Federation, 2014).

Bu kapsamda RF'nin Kırım'a askeri müdahalesinin dört temel nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, Kremlin dünya politikasında yeniden önemli bir jeopolitik oyuncu olmaya çalışmakta ve Soğuk Savaşın sonuçlarına itiraz etmeye çalışmaktadır (Filipchuk, 2015:86). İkinci neden RF'nin renkli devrimlerden duyduğu rahatsızlık ve bir gün bu durumun Moskova'da ortaya çıkma olasılığıdır. Üçüncü neden Ukrayna'da meydana gelen hükümet değişikliğinin ülkenin dış ve güvenlik politikasını etkilemesi neticesinde Moskova'nın çıkarlarının zarar görecektir. RF'ye göre Batı "faşist bir darbe" ile Ukrayna'da anayasal yönetimi devirmiştir. Son olarak ise Kırım, RF'nin askeri güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak Ukrayna'nın içsel dinamikleri RF'nin siyasi-askeri hamlelerini kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Kiev'in gerekli reformları hayata geçirememesi, devlet kurumlarında görülen yozlaşma ve siyasi

elitlerin kararsızlığı Moskova'nın Kırım'ı ele geçirmesine ve Ukrayna'nın doğusunda ayaklanma başlatmasına olanak tanımıştır (Filipchuk, 2015).

4.2.2.4 Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakının Askeri Boyutu ve Doğu Ukrayna'daki Gelişmeler

RF, askeri gücünü Kırım'a yönelik üç şekilde kullanmıştır (Norberg ve Westerlund, 2014). İlk olarak RF Silahlı Kuvvetleri 26 Şubat 2014'te Batı ve Merkez Askeri Bölgelerinde 150.000 personelin katılımı ile büyük bir tatbikat başlatmıştır. Askeri tatbikatın büyüklüğü Ukrayna'nın tümüne karşı girişilecek geniş çaplı bir harekâta işaret ettiğinden Ukrayna üzerinde siyasi-askeri baskı oluşmasına neden olmuştur. İkinci olarak RF'nin icra ettiği tatbikat, Ukrayna Hükümeti'nin dikkatini tamamen Kırım'a odaklanmasına engel olmuştur (Norberg, Franke ve Weterlund, 2014:41).

Üçüncü olarak RF, Kırım'a yönelik doğrudan fakat örtülü olarak askeri güç kullanmıştır. Bunun önemli bir nedeni RF'nin Budapeşte Momerandumu'nu imzalayan taraf devletlerden biri olmasıdır. Bu durum diğer aktörlerin bir müdahalede bulunmasını önlemiştir. RF'nin "bulanık savaş" ya da "hibrit savaş"⁸⁶ stratejisi olarak da ifade edilebilecek Kırım'ı ilhak operasyonu üç aşamalı olarak icra edilmiştir. İlk aşamada, Kırım'a yönelik askeri müdahalenin öncesinde harekât ortamı RF tarafından şekillendirilmiştir. Ukrayna İç Güvenlik Birimi'nin (SBU) tespitlerine göre Şubat ayının sonundan itibaren Ukrayna iletişim ve internet altyapıları saldırıya maruz kalmış ve çoğunlukla çökmüştür. Önemli Ukraynalı bürokrat ve milletvekillerinin akıllı telefonları ise "hack"lenmiştir (Turcan, 2014).

Rus ve Ukrayna yanlısı göstericiler, 26 Şubat 2014'te Simferopol'de parlamento binası önünde çatışmaya başlamıştır. Eş zamanlı olarak Sivastopol başta olmak üzere Kırım'ın bazı bölgelerinde Rus asıllı sivil protestocular, RF'ye bağlanma isteklerini ve güvenlik endişelerini dile getirmiştir. 27 Şubat 2014 tarihinde üniformalı ve silahlı kişiler, Kırım Parlamentosu ve Başbakanlık binasını kontrol altına almıştır. Aynı gün içerisinde işgal altındaki parlamento, Ukrayna'dan ayrılma ve RF'ye bağlanma konusunda 25 Mayıs 2014 tarihinde referanduma gitme kararı almıştır. Kırım Parlamentosu sadece Rus asıllı milletvekillerin katılımı ile gerçekleştirilen bir oturumda Rus Birliği Partisi

⁸⁶ Hibrit savaş; konvansiyonel, düzensiz, siyasi ve bilgi alanlarının yani askeri ve askeri olmayan yöntemlerin birlikte kullanılarak siyasi amacın elde edilmesini sağlayan bir savaş türüdür. Hibrit savaş kavramı yeni olsa ve RF'nin Kırım Harekâtı ile popülerlik kazansa da gerçekte farklı adlarla uygulamaları savaşın kendisi kadar eskidir (Kofman ve Rojansky, 2015).

Lideri Sergey Aksenov'u başbakan olarak seçmiştir. Aksenov referandum tarihinin önce 30 Mart 2014'e çekildiğini daha sonra ise 16 Mart 2014 olarak belirlendiğini açıklamıştır. Putin, 1 Mart 2014'te, Federasyon Konseyi'nden etnik Rusların korunması maksadıyla Ukrayna'ya asker gönderme konusunda yetki talep etmiştir. Kırım'daki Rus yanlısı Rus Birliği Partisi bir haftada yaklaşık 10 bin kişilik silahlı güç oluşturmuştur. Bu dönemde Rus yanlısı siviller Rus askerleri tarafından harekete geçirilip silahlandırılmış ve teşkilatlandırılmıştır (Turcan, 2014).

İkinci aşama Kırım'a askeri müdahale safhasıdır. Bu safhada ilk olarak Kırım'ın Ukrayna ile coğrafi ve iletişim irtibatı kesilmiştir. Rus Ordusu bu maksat için istihbarat birimlerini, anlaşmalar çerçevesinde önceden Kırım'da konuşlu bulunan birliklerini, özel askeri şirketler ve paramiliter grupları sert, yarı-askeri ve yumuşak güç unsurlarını (internet, sosyal medya, halkla ilişkiler, algı yönetimi vb.) içeren bir şekilde kullanmıştır. 28 Şubat 2014 tarihinde Rus yanlısı paramiliter gruplar tarafından desteklenen RF askeri birlikleri stratejik mahiyetteki tüm havaalanı, liman, televizyon ve radyo istasyonlarını ile yolları kontrol altına alarak, Kırım ile Ukrayna arasındaki bağlantıyı kesmiştir. Ayrıca Kırım'da bulunan Ukrayna askeri üsleri ya işgal edilmiş ya da Ukrayna ve çevre birliklerle irtibatları kesilerek tecrit edilmiştir (Bebler, 2015). Ukrayna askeri üslerinin bir bölümü yaklaşık iki hafta boyunca Rus askeri kuşatması altında kalmıştır. Gerginliğin en üst noktaya çıktığı dönemde bile Rus askerleri silah kullanmamıştır. Bunun yerine ikna ve zorlama yöntemleri kullanılmıştır (Karagiannis, 2014).

RF, Kırım harekâtında en seçkin birliklerini oluşturan Spetnaz (özel kuvvetler), hava indirme ve deniz piyade birliklerini kullanmıştır. "Bulanık savaş" veya "hibrit savaş" strateji kapsamında Kırım'a gönderilen birliklere ilk ateş açan olmama yönünde kesin talimat verilmiştir. RF bu strateji ile Kırım'da askeri hareketliliği artırsa bile çatışmaya girmemeyi ilke edinmiştir. Diğer yandan Rus birliklerinin rütbe, işaret, bayrak gibi aidiyetlerini belli etmeyen şekilde harekâta katılması, gerektiğinde inkâr etme şeklinde yine "bulanık savaş" stratejisi çerçevesinde bir adım olmuştur. Bu sayede Rus birlikleri "Halkın Savunma Güçleri" arasında bulunma olanağı da kazanmıştır (Turcan, 2014).

Rus Ordusu, Kırım'ı tecrit etmek maksadıyla Ukrayna mobil telefon şirketi Ukrtelecom'un altyapısını çökertmiştir. İnternette toplu bir çöküş olmasa da genel bir yavaşlatma, bazı kritik bölgelerde erişime kapatma uygulaması yapılmış, Sivastopol'de bulunan Rus savaş gemileri ile Kırım'da yayın yapan televizyon ve radyo istasyonlarının yayınları karıştırılmıştır. Kimliği belirsiz kişiler Kırım'ın fiber optik kablo

altyapısını zarara uğratmıştır. RF siber savaş programı "Uroburos" ile Kırım'da bulunan 32 ve 64-bit bilgisayarların Windows tabanlı işletim sistemleri kilitlenmiştir (Turcan, 2014).

RF, Kırım harekâtında bilgi harekâtını da kapsamlı bir şekilde kullanmıştır. Bu kapsamda harekâtın ağırlık merkezi toprak kazanımı olarak değil, Ukrayna tarafının direncinin kırılması olarak belirlenmiştir. Bu maksatla iletişim ortamı ve altyapısı kontrol altında bulundurulmuştur. Kırım'daki sivil halka "Bize katılın", Kırım'daki Ukrayna birliklerine "Direnmek faydasız", Ukrayna Hükümeti'ne ise "Kırım kaybedildi" mesajı sürekli olarak gönderilmiştir. Diğer yandan Rus iç kamuoyuna "Büyük güç" mesajı gönderilirken, uluslararası kamuoyuna Kırım ile ilgilenilmediği, üniformalı askerlerin RF'ye mensup olmadığı yönünde aldatıcı mesajlar verilmiştir (Norberg, Franke ve Weterlund, 2014:43). Ancak Putin daha sonra rütbe ve işaretsiz askerlerin RF'ye bağlı olduğunu kabul etmiştir. Putin, yerel insanları silahlı radikallerden korumak ve bağımsızlık referandumunun emniyetini sağlamak maksadıyla Kırım'da Rus askeri varlığının bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir (Putin Admits Russian Troop Role in Crimea Annexation, 2014).

Kırım operasyonu, RF tarafından iyi hazırlanan ve icra edilen koordineli bir harekât olmuştur. Harekâta Sivastopol'de konuşlu bulunan 2.000 deniz piyadesi, Mart ayının başında bölgeye havayolu ile getirilen 7.000 özel kuvvetler personeli ve Kerç Boğazı'nı feribot ile geçen 15.000 asker katılmıştır. Bölgeye sonradan sevk edilen birliklerin çoğu RF Güney Askeri Bölgesi'nden olmuştur. Rostov'da konuşlu hareket merkezinden yönetilen operasyona 2008 Gürcistan hareketine göre daha eğitilmiş, iyi donatılmış birlikler katılmıştır (Bebler, 2015).

Üç hafta süren harekâtın başarısına etki eden üç faktör bulunmaktaydı. Öncelikle Kırım'da önceden konuşlu bulunan 2.000 deniz piyadesi diğer Rus birlikleri için keşif ve ön hazırlık faaliyeti icra ederek harekâtı kolaylaştırmıştır. İkinci olarak Kırım'da Simferepol Havaalanı da dâhil olmak üzere stratejik noktaların yakınlığı kuvvetlerin harekâta katılımını hızlandırmıştır. Son olarak Kiev'den Ukrayna askeri personeline direnmeme ve 190 askeri üssü RF'ye teslim etme emri verilmiştir. Bunun sonucunda 20.000 Ukrayna askeri, Rus birliklerine teslim olmuştur. RF böylelikle tek bir kurşun atmadan Kırım'ı ele geçirmiştir. Tutsak alınan Ukrayna askerlerinin çoğu RF'ye bağlılıklarını bildirerek Kırım'da kalmak istediklerini beyan etmiştir. Ukrayna Donanması hiç bir direniş göstermeden RF'ye teslim olmuştur. (Bebler, 2015). Hatta Ukrayna Hükümeti tarafından Donanma Komutanlığına atanan Tümamiral Denys Berezovsky,

Kırım'da oluşturulan RF yanlısı yönetimin safına geçmiştir (Ukrayna krizi: G7 Rusya'yı kınadı, 2014).

16 Mart 2014'te yapılan referandumda Kırımlılara iki soru sorulmuştur. Bunlardan ilki "Rus vatandaşı olmak suretiyle Rusya Federasyonu'na katılmayı destekliyor musunuz?", ikincisi ise "1992 Anayasası'na dönülmesi suretiyle Kırım'ın eski statüsünü kazanmasını destekliyor musunuz?" sorusuydu (Özdal vd., 2014:3-4). Referanduma katılanların % 96'sını RF'ye bağlanmaktan yana oy kullanmıştır. Putin, 17 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın RF'ye bağlanması ile ilgili kararı onaylamış, 18 Mart 2014'te Kremlin Sarayı'nın Georgiyevski salonunda televizyonların canlı yayınında Kırım'ın RF'ye ilhakına yönelik anlaşma imzalanmıştır. Rus Parlamentosu'nun 21 Mart 2014'te verdiği onay ile Kırım Cumhuriyeti ve federal şehir statüsü ile Sivastopol, RF'nin sırasıyla 84 ve 85. federal birimleri olmuştur (Özdal, 2014:24).

Üçüncü aşamayı teşkil eden müdahale sonrası şekillendirme safhasında RF, 28 Mart 2014'ten itibaren konvansiyonel birliklerle Kırım'da kritik noktaların emniyetini almıştır. Bu aşamada yaratılan mikro gerçeklikler ile taktik başarılarından siyasi-stratejik kazanımlar elde edilmeye çalışılmıştır. Moskova kararsız durumda olan ABD ve AB'yi tahrik etmemek için düşük profilde faaliyetlerini sürdürmüştür. RF böylece elde ettiği kazanımları devam ettirebileceğini öngörmüştür (Turcan, 2014).

Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna üzerinde baskıyı sürdürmek ve tamamen Batı yörüngesine girmesini engellemek maksadıyla Moskova tarafından eski Sovyet coğrafyasında uygulanan çatışma ortamları yaratma ve gerektiğinde çatışma ortamını körükleme siyaseti takip edilmiştir. Bu çerçevede Moskova tarafından Ukrayna sınırlarında asker konuşlandırılması, askeri müdahale tehdidi, Doğu Ukrayna'ya savaşan ve silah transferi, bu bölgedeki hükümet binalarının ele geçirilmesi, "Novaya Rusya" (Yeni Rusya) konseptinin ortaya atılması, güney ve doğu Ukrayna'nın ayrılıkçı enklavlar haline getirilmesi, Luhansk ve Donetsk kentlerinde sözde bağımsız cumhuriyetlerin ilan edilmesi, 25 Mayıs 2014 tarihinde gerçekleştirilen Ukrayna başkanlık seçiminin boykot edilmesi gibi politikalar takip edilerek Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğine aykırı durumlar ortaya çıkarılmıştır. RF izlediği bu politikalarla Ukrayna Hükümeti'nin meşru ve iktidar sahibi olmadığı ve Avrupa ile bütünleşmenin tehlikeli olduğu konusunda uyarıda bulunmuştur/bulunmaktadır (Menon, Rumer, 2015:85).

RF bu dönemde Ukrayna'nın doğu ve güneyinde "Yeni Rusya" şeklinde yeni bir oluşum yaratma niyeti olmadığını belirtmiştir. Ancak aynı zamanda Luhansk ve Donetsk ayrılıkçı bölgelerine destek vermeyi sürdürmüş ve Ukrayna yönetiminin kontrolü yeniden ele geçirmesine engel olmuştur. 2014 yılı yaz ayları sonunda Ukrayna güçleri ayrılıkçılar üzerinde zafer kazanacak durumda iken, Moskova askeri bakımdan dahiliyetini artırarak Kiev'in ilerleyişini durdurmuş ve Kiev verdiği kayıplar neticesinde Eylül 2004'te ateşkese razı olmak durumunda kalmıştır (Menon, Rumer, 2015:85-86).

4.2.2.5 Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi

Devlet Başkanı Putin, RF'nin Kırım'a karşı gerçekleştirdiği askeri harekâtın amacını "Kırım: Eve Dönüş" belgesinde şöyle açıklamıştır: "Amacımız Kırım'ı ilhak yoluyla almak değil, halka nasıl bir yaşam istediklerini ifade etme olanağı sunmaktır". Kırım'da yaşayan halk iki şeyi tercih edebilirdi. Bunlardan ilki mevcut durumu muhafaza ederek Ukrayna'nın bir parçası olarak devam etmektir. İkincisi ise Ukrayna'dan ayrılarak RF'ye dahil olmaktır. Putin'in bu sözlerinin temelinde Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp ayrılmamaya karar vermesi yatmaktadır. Bu durum bahse konu olayın uluslararası hukukta kendi geleceğini belirleme ve ayrılma hakkı çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmasını gerekli kılmaktadır.

Kırım'da 16 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen referandum birçok yönden hukuka uygun değildir. İlk olarak, referandum hem Kırım hem de Ukrayna Cumhuriyeti Anayasalarına aykırıdır. Ukrayna Anayasası, devletin sınırlarının değişiminin ancak tüm halkın katılacağı referandumla gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Kırım'da gerçekleşen referandum ile ilgili Kırım'da ki Rus azınlık ve Ukrayna Hükümeti arasında işbirliği söz konusu değildir. Aksine hem Ukrayna hükümeti hem de Ukrayna Yüksek Mahkemesi, Kırım'da gerçekleştirilen referanduma karşı çıkmış ve hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak Kırım Tatarları şiddetle protesto ederek referandumu boykot etmişlerdir. Ancak karar değişikliğine gidip son dakika referanduma katılmak isteseler bile oy sandıkları Tatar bölgelerine gönderilmemiştir. Üçüncü olarak uluslararası gözlemcilerin referandumu izlemesine müsaade edilmemiştir. Dördüncü olarak RF Silahlı Kuvvetlerine bağlı oldukları sonradan teyit edilen askerler⁸⁷ oy merkezlerini gözetim altında bulundurmuştur. Son ve en önemli olarak Kırım'da

⁸⁷ Putin, "Crimea: Way Back Home/ Eve Dönüş: Kırım" belgesinde, Kırım'da gerçekleştirilen referandumun Rus askeri gönderilmeden yapılması durumunda kan gölüne dönüşeceğini iddia ederek, Rus askerinin referandumu kontrol altında bulundurduğunu kabul etmiştir.

yaşayan Rus nüfus Ukrayna'da yaşayan diğer etnik gruplar gibi azınlık statüsündedir. Bu olayda Rus etnik azınlık kendi başına, Kırım'ı Ukrayna'dan ayırmak istemiştir. Lakin uluslararası hukuk açısından bu durum mümkün değildir. Kırım'da yaşayan Rus etnik azınlık Ukrayna halkının ayrılmaz bir parçası olduğundan, yalnızca Kırım'da yaşayan Rus etnik azınlığın Kırım'ın ayrılması hakkında karar veremeyeceği açıktır. Çünkü Kırım'da yaşayan Rus etnik azınlık, Ukrayna devletinin sınırları içerisinde yaşayan bireylerin toplamı olan halkın yerine geçememektedir (Abdullahzade, 2014; Gedmin, 2014).

Moskova'nın olayların başlangıcından önce Kırım Yarımadası'nda bulundurduğu askeri güçler 1997 ve 2010 yılı anlaşmaları uyarınca hukukidir. RF, Kırım'da anlaşmalar çerçevesinde bulunan askeri gücü ve paramiliter güçlere ilave olarak RF ana karasından askeri birlikleri Kırım'a intikal ettirmiştir. RF askeri güçlerinin Ukrayna makamlarının daveti olmaksızın Kırım'a girmeleri, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını yasaklayan BM Anlaşması'nın mad.2/4'üne aykırıdır. Burada Kiev'den ayrıldıktan sonra hâlâ Ukrayna Cumhurbaşkanı olduğunu iddia eden Viktor Yanukoviç'in RF'den askeri kuvvet talebine değinmekte yarar görülmektedir. Yanukoviç Ukrayna halkının önemli bir bölümünün isteği ile görevinden ayrılmak zorunda kalmış ve fiili olarak Ukrayna Devleti'ni yönetemez duruma gelmiştir. Bu nedenle RF'ye yaptığı davetin uluslararası hukuk tarafından meşru olarak kabul edilmesi güçtür. Yanukoviç'in ülkeden ayrılmasının ardından kurulan geçici Ukrayna Hükümeti'nin ülkenin tamamına hâkim olmadığı öne sürülebilir ise de, Yanukoviç geçici hükümetten daha az bir alanı kontrolü altında bulundurmaktadır. Kırım Yarımadası'nda kontrolü sağlayan yerel hükümetin RF'ye asker gönderme çağrısında bulunması da, RF'nin Kırım'a askeri güç sevk etmesini hukuki hale getirmemektedir. Çünkü uluslararası hukuk yalnızca merkezi hükümetin diğer devletlere yaptığı askeri kuvvet talebini kuvvet kullanma yasağının haricinde tutmaktadır (Frostad, 2014).

RF, Kırım sorunda Gürcistan müdahalesinde olduğu gibi vatandaşlarını koruma hakkı olduğunu dile getirmiştir. Ancak RF'nin iddia ettiği bu hak uluslararası hukukta genel kabul görmüş durumda değildir (Frostad, 2014). RF'nin Kırım'a yönelik müdahalesinde kullandığı diğer bir argümanda insani müdahaledir. İnsani müdahale genel olarak bir devletin diğer devletin topraklarında yaşayan kendi uyruğunda olmayan kişileri, uğradıkları insan hakları ihlallerine karşı korumak için bu kişilerin uyruğunda oldukları devletten davet almadan ya da BMGK'nın onayı olmaksızın tek taraflı müdahalede bulunmasıdır. Ancak Kırım'da insan haklarının büyük oranda çiğnendiği bir durum yaşanmamıştır (Frostad, 2014).

4.2.3 Rusya Federasyonu'nun Suriye'ye Yönelik Askeri Müdahalesi

4.2.3.1 Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Tarihi

RF-Suriye ilişkilerinin tarihi SSCB dönemine uzanmaktadır. İki devlet arasında 1955 yılında ticari ilişkiler başlamıştır. ABD, Soğuk Savaş çerçevesinde Türkiye liderliğinde Arap devletlerinden oluşan komünizm karşıtı askeri bir blok yaratmaya çalışmıştır. Suriye bu politikadan Mısır ile birleşerek kurtulmaya çalışmıştır. Bunalım sonucunda SSCB, Orta Doğu'ya girmiş ve Suriye'de askeri bir üs edinmiştir (Tellal, 2015).

RF, 1990'lı yıllar boyunca içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve askeri kriz ortamında Orta Doğu'ya yönelik etkin ve belirli bir politika takip edememiştir. 2000 yılından itibaren Putin'in iktidarı ile her açıdan toparlanmaya ve güçlenmeye başlayan Moskova, Orta Doğu'daki gelişmelere de müdahil olmaya başlamıştır. Bunun ilk bariz örneğini ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesinde Moskova'nın gösterdiği tepki ortaya koymuştur. RF, ABD'nin Irak'a müdahalesini meşru kılacak olan BMGK kararlarını veto etmiştir.

Moskova 2011 yılında Suriye'de iç savaşın ortaya çıkmasından bu yana Beşer Esad rejimini destekleyen bir tutum takınmıştır. RF 2013 yılında Golan Tepeleri'nde görev yapan Avusturyalı barış gücü askerlerinin yerine Rus askerlerinin yerleştirilmesini teklif etmiştir. Esad rejiminin 2013 yılında kimyasal silah kullandığının iddia edilmesine üzerine ABD Başkanı Obama'nın kimyasal silah kullanmama kırmızı çizgisi aşılmış ve Suriye'ye askeri müdahale beklentisi artmıştır. RF, 2013 yılından itibaren Suriye'nin kimyasal silahlarının yok edilmesinde garantör rolü üstlenmiş (Sushentsov, 2016), 28 Eylül 2013'te kabul edilen BMGK kararı ile muhtemel bir ABD askeri müdahalesini önlemiştir. Putin, ABD'nin askeri müdahalesinin söz konusu olduğu bir ortamda konuyu RF'nin veto yetkisine sahip olduğu BMGK'ya taşınmasını sağlayarak başarı kazanmıştır (Başlamış, 2016:28). Bu çerçevede Moskova tarafından Esad'ın Suriye'de teröristlerle mücadele edildiği retoriğine destek verilmiştir (Casula, 2015).

RF'ye göre Suriye'deki durum yalnızca Orta Doğu'da istikrarsızlığa yol açmamakta aynı zamanda Kafkasya ve Orta Asya'daki durumu da terör tehdidinde artışa neden olması sebebiyle olumsuz etkilemektedir (Dyner, 2016:1). Rus güvenlik uzmanlarına göre Suriye ve Irak'ta büyük kazanım sağlamış IŞİD ile mücadele etmemek yakın dönemde burada tecrübe kazanan teröristlerin Kuzey Kafkasya'ya

dönmesi anlamına gelmektedir. Moskova'nın tahminlerine göre 70.000 IŞİD savaşçısından 5.000'i Rus ve eski Sovyet coğrafyası kökenli kişilerden oluşmaktadır. Ancak 2015 yılına kadar RF'nin Suriye iç savaşına dahiliyeti diplomatik alanda ve düşük seviyede olmuştur. Bu dönemde Moskova tarafından Suriye'ye yapılan silah sevkiyatının mevcut uluslararası anlaşmalar çerçevesinde sürdüğü belirtilmiştir.

Suriye sorununun ortaya çıkışından itibaren ABD'nin liderliğindeki İngiltere, Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, İsrail ve Türkiye'den oluşan grup, Suriye'de Esad rejiminin iktidardan uzaklaştırılması siyasetini takip etmektedir. Karşıt grupta ise RF'nin liderliğinde Çin, İran ve Irak'tan oluşan devletler; Esad'ın iktidardan uzaklaştırılmasının çözüm getirmeyeceğini, dışarıdan müdahale ile demokrasi ihracının mümkün olmadığını ve askeri müdahaleye karşı olduklarını ifade etmektedirler. RF ve Çin, BMGK'da Suriye politikalarına aykırı kararların çıkmasını veto etmiştir (Sağlam, 2015).

4.2.3.2 Rusya Federasyonu'nun Suriye'ye Yönelik Askeri Harekâtı

Esad rejiminin 2015 yılında Suriye'de muhalifler karşısında zemin kaybetmesi sonucunda Moskova, Esad rejimine verdiği desteğin seviyesini Eylül 2015'ten itibaren artırmıştır. Bu değişimin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Soğuk Savaşın bitmesi ile ortaya çıkan ABD'nin tek kutupluluğunun ezici üstünlüğünün giderek aşınmasıdır. ABD, 2000'li yıllarda Cumhuriyetçi Başkan George Bush döneminde imparatorluk refleksine bürünerek başarısız Afganistan ve Irak işgallerini gerçekleştirmiştir. Afganistan ve Irak harekâtları ile 2008 yılı ekonomik krizi ABD'nin yeteneklerini önemli ölçüde sınırlamıştır. Diğer yandan RF, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi devletlerin ekonomi ve uluslararası politikayı etkileme kapasitelerinin giderek artması ABD'nin görece üstünlüğünü zorlayan etmenlerdir (Sağlam, 2015). Vaşington, Suriye'de askeri çözüm ve muhaliflerin eğitilmesinde başarılı olamamıştır. Moskova, ABD'nin alanda yaratmış olduğu boşluktan yararlanarak İran, Irak ve Suriye'den oluşan ittifakını tamamlamıştır (Sushentssov, 2016).

İkinci neden IŞİD'in Suriye'de yükselişidir. Bu durum Moskova'nın terörle mücadele nedeniyle Suriye'ye müdahale etmesine neden olmuştur. Özellikle Paris'te meydana gelen IŞİD saldırıları sonrası uluslararası terör tehdidinin dünya gündeminde üst sıralara taşınması, Moskova ve Batılı devletleri terör tehdidi ortak paydasında buluşturmuştur. Örneğin Fransa bahse konu saldırılar sonrası Rusya ile Suriye'de ortak operasyon yapacağını açıklamıştır. Üçüncü olarak Avrupa'ya yönelen yoğun Suriyeli

mülteci akını, Avrupalı devletlerin Suriye sorununa bakışını etkilemiştir (Casula, 2015). Dördüncü olarak Moskova Suriye’de Beşar Esad yönetimini desteklemenin ötesinde Orta Doğu, Akdeniz ve Batılı devletler arasında etkinliğini artırmak istemektedir (Dyner, 2016:1). Bu kapsamda Moskova, Suriye’de kendisine dost bir yönetimin var olması için çaba göstermektedir. RF, Suriye’de sahip olduğu Tartus deniz üssünü geliştirme faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca Moskova Suriye’de var olarak Suriye, Kıbrıs Adası ve İsrail’in deniz sahalarındaki doğal kaynak projelerinde daha etkin olabilmektedir (Sushentsov, 2016).

Moskova, Suriye politikası ile 1990’lı yıllarda Balkanlardaki gelişmelere yönelik sahip olmadığı, 2000’li yıllarda ulaşmak için büyük çaba sarf ettiği uluslararası gelişmelere etki etme ve yön verme yeteneğine kavuştuğunu ortaya koymuştur (Özdal, 2016). Ayrıca RF, Suriye harekâtı ile toprakları ötesinde askeri harekât yapabilme kabiliyetini gözler önüne sermiştir. Bu harekâta kullanılan gelişmiş Rus silahları ve GLONASS konum belirleme sistemi Rus askeri teknolojisinin ulaştığı boyutları ortaya koymuştur.

RF Savunma Bakanlığı Esad yönetiminin daveti üzerine Eylül ayının sonunda 69 savaş uçağı ve 2.000 deniz piyadesini Suriye’ye konuşlandırmıştır. Aynı zamanda Karadeniz filosundan Moskova füze gemisi ve kilo sınıfı denizaltılar ile güdümlü ve güdümsüz roket sistemleri de harekâta destek vermiştir. Rus savaş uçakları 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren Esad rejiminin muhaliflerini bombalamaya başlamıştır. Moskova’nın, Suriye’ye yönelik askeri müdahalesi eski Sovyet coğrafyası dışındaki ilk kuvvet kullanımı olmuştur. 30 Eylül-28 Aralık 2015 tarihleri arasında toplam 5.400 sorti yapılmıştır (günde ortalama 60 sorti). Bunların 145 adedi stratejik bombardıman uçakları ile icra edilmiştir. Bahse konu süre zarfında toplam 1.400 ton bomba ve 100 seyir füzesi kullanmıştır. RF’nin Suriye’ye konuşlandığı savaş uçakları içerisinde yer hedefleri yanında diğer savaş uçakları ile de muharebe edebilen Su-30 uçaklarının bulunması ABD önderliğindeki koalisyonun uçuşa yasak bölge oluşturmaya engel olma amacı taşımaktadır (Katz, 2015).

Moskova askeri operasyonun başlaması ile eş zamanlı olarak Suriye’nin Lakatya kentinde Hmeymim hava üssünü kurmuştur. Bu hava üssünde savaş uçakları haricinde uzun menzilli radarlar, elektronik savaş teçhizatı, kısa menzilli yerden havaya füze sistemleri ve uçaksavar silahları bulunmaktadır. 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye’nin hava sahasını ihlal eden Rus Su-24 bombardıman uçağının Türk savaş uçakları tarafından düşürülmesinin ardından Moskova, S-400 hava savunma sistemlerini

Hmeymim üssüne yerleşmiştir (Dyner, 2016:1). Günümüzde yaşananlar, RF'nin Suriye'de sahip olduğu bir hava ve deniz üssü ile Akdeniz, Orta Doğu, Güney Avrupa ve Kuzey Afrika'da askeri ve siyasi nüfuz elde etmesine neden olmaktadır.

RF, Suriye'ye yönelik askeri müdahalesi ile eş zamanlı olarak diplomatik ve halkla ilişkiler atağı başlatmıştır. Bu atağın özünü; IŞİD terör örgütünün ortak düşman olduğu ve ortak mücadele edilmesi gerektiği, Esad'ın güvenlik güçlerinin IŞİD'le mücadele eden en önemli güç olduğu, Esad sonrasında Suriye'de yönetimi ele alacak gerçekçi bir alternatifi olmadığı argümanları oluşturmaktadır. Moskova sık sık Batı'nın Irak ve Libya'da yaratmış olduğu istikrarsız ortama gönderme yaparak aynı hatanın Suriye'de tekrar edilmemesini talep etmektedir. Rus Genelkurmay Başkanlığına göre savaş uçakları 8.500 IŞİD ve diğer terörist grup hedeflerini ateş altına almıştır. Ancak çoğu Batılı devlet ve Suriye'de faaliyet gösteren muhalif gruplar, Moskova'nın IŞİD dışında Suriyeli muhalifleri hedef aldığını iddia etmektedirler. Batılı devletler ve IŞİD dışı diğer muhalif gruplar, RF'nin ateş altına aldığı hedeflerin ancak %10'unun IŞİD hedefleri olduğunu ileri sürmektedir (Dyner, 2016:1-2). ABD ve müttefikleri tarafından desteklenen muhalifler, RF ve Esad'ın öncelikli ve müşterek düşmanlarıdır. Dolayısıyla Rus hava saldırılarının büyük bölümünün IŞİD dışı muhalif gruplara odaklandığını değerlendirmek yanlış olmayacaktır. RF, İran, Suriye ve Irak IŞİD'le mücadele maksadıyla istihbarat paylaşımı yapacaklarını açıklamışlardır (Katz, 2015).

7 Ekim 2015 tarihinde Hazar Denizi'nde konuşlu Rus donanmasına bağlı savaş gemilerinden atılan seyir füzeleri İran ve Irak hava sahasından ilerleyerek Suriye'deki hedefleri vurmuştur. RF'nin Suriye açıklarında aynı etkiyi yaratacak deniz gücü bulunmasına rağmen Hazar Denizi'ni tercih etmesi, dikkatleri yükselen askeri kabiliyetlerine çekmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Moskova'nın askeri müdahalesi, Suriye'de genel olarak savunma durumundaki Esad güçlerinin zaman zaman taarruz durumuna geçmesine yol açmıştır. ABD, başlangıcından itibaren etkili olamayan Suriyeli muhalifleri eğitime çabasına son vermiştir. Moskova ve Vaşington 19 Ekim 2015 tarihinde Suriye üzerinde uçan savaş uçaklarının çatışmasını önlemek maksadıyla mutabakata varmışlardır (Katz, 2015:3).

RF'nin askeri müdahalesi Esad rejiminin varlığını sürdürmesine yardım etmenin yanında Moskova'nın Ukrayna'daki gelişmeler nedeniyle sorun yaşadığı Batılı devletlerle IŞİD ile mücadele konusunda ortak bir noktada buluşmasına olanak tanımıştır. Bir ölçüde Ukrayna üzerinde yoğunlaşan ABD ve Avrupalı devletlerin dikkati Suriye'ye yönelmiştir. 15-16 Kasım 2015 tarihlerinde Antalya'da yapılan G-20

Zirvesi'nde Obama ve Putin arasında yapılan kısa görüşme ve Suriye'ye yönelik BMGK'da kabul edilen 2554 sayılı Güvenlik Konseyi kararı bu durumun göstergesidir (Özdal, 2016:66). Rus liderler IŞİD'e karşı ortak bir cephe kurulmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar. Göçmen krizi ile sıkıntı çeken Batılı ülkeler, Esad rejimini istememelerine rağmen eğer göçmen akışı kesilecek ise Esad'ın varlığını IŞİD'e nazaran kabullenme eğilimi içerisindeyler (Katz, 2015). Tüm bu gelişmeler yaşanırken Esad, Suriye iç savaşının başlangıcından itibaren ilk defa yurt dışına çıkarak 20 Ekim 2015 tarihinde RF'yi ziyaret etmiştir. Esad, ziyaret esnasında Putin'e verdiği destek için teşekkür etmiş, Putin ise soruna siyasi olarak çözüm bulunması gerektiğini ifade etmiştir (Katz, 2015).

Türkiye, 24 Kasım 2015 tarihinde hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Rus Hava Kuvvetleri'ne ait Su-24 savaş uçağını düşürmüştür. Bu olay Soğuk Savaş sonrası Kafkasya⁸⁸, Orta Doğu, İran, Ukrayna, NATO Balistik Füze Savunma Sistemi, petrol ve doğalgaz boru hatları gibi konularda farklı tutum sergileyen ancak çoğunlukla bu sorunlara değinmekten kaçınan iki devlet arasında ilişkileri koparmıştır. İki devlet arasında siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler gerginleşmiştir. Moskova, Suriyeli Türkmenlere yönelik saldırıları artırmıştır. RF, Türkiye'nin uçuşa yasak bölge talep ettiği alanda hakimiyet kurmak maksadıyla S-400 hava savunma sistemlerini bölgeye yerleştirmiştir. Bu olay sonrası Türkiye ve RF arasındaki güven tamamen ortadan kalkmıştır (Kortunov, 2016).

⁸⁸ Rusya Federasyonu'nun; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'a yönelik dış politikasının Türkiye'ye etkileri konusunda ayrıntılı bir çalışma için bakınız. (Sapmaz, 2008). Ayrıca Rusya Federasyonu'nun, Türkiye'nin Güney Kafkasya'da en önemli müttefiki olan Azerbaycan'ın işgal altında olan toprakları sorununda çözüm/çözumsuzlük üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bakınız. (Sapmaz ve Sarı, 2012).

4.3 PUTİN DÖNEMİ (2008-2015) ASKERİ GÜVENLİK POLİTİKASINA ETKİ EDEN NEDENLER

4.3.1 Uluslararası Sistem Kaynaklı Nedenler

4.3.1.1 Rusya Federasyonu - ABD İlişkileri ve ABD Kaynaklı Nedenler

4.3.1.1.1 Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri

4.3.1.1.1.1 Medvedev Dönemi ve ABD-RF İlişkilerinde “Yeniden Başlama” (Reset) Politikası

RF'nin, Gürcistan'ın Güney Osetya ayrılıkçı bölgesine yönelik askeri harekâtına askeri olarak karşılık vermesi, Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinin tamamını kontrol altına alması, geçici de olsa Gürcistan içlerine ilerlemesi ve Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıması, ABD ile ilişkileri Soğuk Savaş sonrası en gergin noktalardan birine taşımıştır. ABD Dışişleri Bakanı Rice, 18 Eylül 2008'de, RF'nin Gürcistan'a yönelik politikasının kabul edilemez olduğunu belirterek şunları ifade etmiştir (Secretary Rice Addresses U.S.-Russia Relations At The German Marshall Fund, 2008).

“Rusya'nın bu hareketi konusunda en rahatsız edici şey, (bu olayın) son yıllardaki kötüleşen paternin bir parçası olmasıdır. Başka şeylerin yanında şunları kastediyorum: Rusya'nın bağımsız komşularını korkutması, petrol ve gazını politik bir silah olarak kullanması, AKKA'yı tek taraflı olarak askıya alması, barışçıl ülkeleri nükleer silahlarını yöneltmekle tehdit etmesi, uluslararası güvenliği tehdit eden devlet ve gruplara silah satışı, gazetecileri, muhalifleri sindirmesi. Bu paternden çıkan resim, Rusya'nın içte daha otoriter dışta ise daha agresif olmasıdır.”

2008 yılında ABD Başkanı seçilen Barack Obama, ABD dış politikasının araç ve yöntemlerinde değişikliğe gitmiştir. Obama, George W. Bush zamanında dünyada en yüksek seviyeye ulaşan ABD karşıtlığına son vermek, ABD'nin imajını düzelterek saygınlığını artırmak amacındaydı. Yeni yönetim dünyada ABD liderliğinin “patronluk” rolüyle değil, “ortaklık” rolüyle sürdürülebileceğini benimsemişti. Bu kapsamda “Bush Doktrini” tamamıyla terk edilerek, dünya politikasında her alanda giderek etkin hale gelen BRICS ülkeleri olarak tanımlanan RF, Çin, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika ile

ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmiştir (Çelik, Rusya – ABD İlişkileri III, 2015, 534-535).

Obama'nın yeni dış politika yaklaşımında RF'nin özel bir yeri bulunmuştur. Özellikle Bush döneminde gerilen, Kosova'nın bağımsızlığının tanınması ve RF-Gürcistan savaşı ile doruk noktasına ulaşan Moskova-Vaşington hattındaki krizlerin çözülmesi istenmiştir. Bu kapsamda ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve RF Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Mart 2009'da, Cenevre'de gerçekleştirdikleri basın toplantısında sembolik bir düğmeye basarak ilişkileri sıfırladıklarını⁸⁹ ilan etmişlerdir (Çelik, Rusya – ABD İlişkileri III, 2015, 533). Başkan Obama ve danışmanları Moskova ile sorunlu alanların diplomasi ile çözülebileceğine inanmışlardır. Ancak bu yaklaşımın RF'nin iç dinamiklerini ve Putin'in olayları algılayış tarzını dikkate almaması gibi sakıncaları bulunmaktaydı (Lieber, 2015).

Medvedev döneminde Rus dış politikası Putin'in belirlediği çizgide devam etmiştir. RF pragmatik yaklaşım çerçevesinde ABD ile uyuşturucu kaçakçılığı ve Afganistan'da radikal İslam tehdidi ile mücadele konularında ortaklık etmiştir. Obama ve Medvedev, Yeni START Anlaşması'nı Mart 2010'da Prag'da imzalamıştır. RF'nin füze savunma sistemine yönelik tehdit algısı Medvedev döneminde de devam etmiştir. RF kendi füze savunma sistemini kuracağını ilan etmiştir. (Özdağ ve Has, 2012).

Bu dönemde ikili ilişkilerdeki en büyük sorunlardan biri genelde "Arap Baharı" ve özelde Suriye konusunda RF ve ABD'nin takındıkları farklı tutumlar olmuştur. ABD Orta Doğu'da yönetimlere başkaldıran protestoları desteklerken, RF Vaşington'un rejim değiştirme stratejisinin Orta Doğu'ya sıçramasından rahatsız olmuştur. ABD olaylara insani müdahale ve koruma sorumluluğu açısından yaklaşırken, RF devletlerin egemenliğinin dokunulmazlığı ve iç işlerine karışmama prensiplerine öncelik vermektedir. Moskova, "Arap Baharı"nın mevcut yönetimleri devirmesinden sonra ortaya çıkacak istikrarsızlık ve radikal İslami akımların RF'yi olumsuz etkilemesinden çekinmektedir. RF, Medvedev döneminde Libya'ya ilişkin 1973 sayılı BMGK kararında çekimser kalmıştır. Moskova; uçuşa yasak bölge kurulmasını, ateşkesin sağlanmasını ve sivililerin korunmasını öngören karar çerçevesinde kullanılması öngörülen hava harekâtı vasıtasıyla Kaddafi'nin devrilmesi üzerine BMGK'nın 1973 sayılı kararının

⁸⁹ ABD-RF ilişkilerini "sıfırlamak"tan ilk defa 7 Şubat 2009'da 45'inci Münih Güvenlik Konferansı'nda konuşan ABD Başkan Yardımcısı John Biden bahsetmiştir. Biden konuşmasında ABD'nin kazancının Rusya'nın kaybı, NATO'nun gücünün Rusya'nın zayıflığı anlayışını kabul etmediklerini, son yıllarda NATO üyeleri ile RF ilişkilerinde tehlikeli bir ayrışmanın görüldüğünü ve ilişkileri "sıfırlama"nın zamanının geldiğini ifade etmiştir (Remarks by Vice President Biden at 45th Munich Conference on Security Policy).

amacı dışında kullanıldığını açıklamıştır. Başbakan Putin Libya Harekâtını “Haçlı Seferi” olarak tanımlarken, Başkan Medvedev bu yoruma katılmadığını ifade etmiştir (Stent, 2014).

RF ile ABD arasında “Arap Baharı”na ilişkin asıl anlaşmazlık Suriye konusunda baş göstermiştir. Esad rejimine karşı Mart 2011’de başlayan protestolar kısa zamanda iç savaşa dönüşmüştür. RF’nin Arap dünyasındaki en önemli müttefiki olan ve Rus nüfuzunun bölgeye taşınmasına olanak tanıyan Suriye’de rejimin değişmesi, RF’nin en büyük çekincesi haline gelmiştir. RF’nin yurt dışındaki tek sıcak askeri limanı olan Tartus Suriye’de bulunmaktadır. Ayrıca Şam yönetimi RF’nin silah ihracatında ilk beş alıcıdan birisidir. Rus firmaları başta doğalgaz çıkarımı olmak üzere çeşitli alanlarda Suriye’ye 20 milyar dolar civarında yatırım yapmıştır (Stent, 2014).

Moskova yönetimi tüm bu hususları dikkate alarak Suriye’de rejimin ABD veya NATO marifetiyle değişmemesi için Esad’ın yanında yer alma kararı almıştır. Moskova, ABD liderliğindeki uluslararası toplumun Suriye’ye yönelik baskısının artmasına paralel olarak uçak gemisini Tartus üssüne göndermiş ve Suriye’ye YAK-30 savaş uçağı satacağını açıklamıştır. RF yönetimi iç savaş süresince Esad rejimini desteklemek maksadıyla Suriye’ye gelişmiş silah ve askeri teçhizat satmıştır. RF radikal Sünni İslami akımların Suriye’de ve bölgede yönetimi ele geçirmelerine ve Moskova’nın yumuşak karnı Kuzey Kafkasya’yı istikrarsızlaştırmalarına engel olmaya çalışmaktadır. Putin, Esad’ı radikal İslami tehdidin panzehiri olarak görmektedir. RF bu kapsamda Esad’a yönelik BMGK’dan çıkarılmak istenen tüm yaptırım kararlarını veto etmiştir (Stent, 2014).

4.3.1.1.1.2 Yeniden Putin ve İlişkilerin Kopma Noktası

Putin’in üçüncü başkanlık döneminde ABD ile ilişkilerde genelde gerginlik hakim olmuştur. Putin, Aralık 2011’de yapılan RF Parlamento seçimleri sonrasında ortaya çıkan protesto gösterilerine karşı sert tedbirler almıştır. Olayların yabancı devletlerin gizli servislerinin çabalarıyla gerçekleştiğini belirten Putin, yabancı sermayeli sivil toplum örgütlerine yönelik kısıtlayıcı yasalar çıkarmış ve Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Dairesi’nin (USAID) RF’deki faaliyetlerine son vermiştir. Obama yönetimi 2009 yılında RF’de gözaltında olduğu sırada hayatını kaybeden Hermitage Capital Management Fonu avukatlarından Sergey Magnitsky nedeniyle Aralık 2012’de “Magnitsky Yasası’nı” çıkarmış ve insan hakları ihlallerine karıştığını iddia ettiği bazı Rus yetkililerin ABD’ye girişini yasaklamıştır. Moskova kısa süre sonra ABD’li ailelerin

Rus çocukları evlat edinmelerini yasaklayan yasa ile Vaşington'a karşılık vermiştir (Çelik, 2015:542).

Moskova, ABD'nin dünyadaki yasadışı dinleme ve izleme kayıtlarını ifşa eden Amerikan Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) mensubu Edward Snowden'a geçici sığınma hakkı vermiştir. Bu gelişme ile Obama-Medvedev döneminde başlayan "yeniden başlatma" politikası çökmüştür. Ancak ilişkilerde pragmatizm çerçevesinde ortak hareket edilen durumlar da olmuştur. Kuzey Kore'nin Ocak 2013'te nükleer deneme yapması ve nükleer füzelerini ABD'nin Guam'daki üssüne, Japonya'ya ve Güney Kore'ye yönlendirmesi sonucunda Putin, Kuzey Kore'ye yönelik yaptırımları konu alan BMGK kararını desteklemiştir (Çelik, 2015:542-543).

Esad rejiminin Ağustos 2013'te kendi halkına yönelik kimyasal silah kullandığı iddiası, kimyasal silahları kırmızı çizgi olarak tanımlayan Obama yönetiminin Suriye'ye yönelik askeri harekât düzenleme durumunu ortaya çıkarmıştır. Putin, ABD'ye Suriye'nin elindeki kimyasal silahların yok edilmesi koşuluyla askeri müdahalede bulunulmaması önerisinde bulunmuştur. Moskova'nın Suriye'ye yönelik bir askeri harekâta sert tutum takınacağını fark eden ABD, Eylül 2013'te Putin'in teklifini kabul etmiştir. Böylece RF'nin Suriye ve Orta Doğu'daki ağırlığı artmıştır (Çelik, 2015:543-544).

RF ile ABD arasında ilişkilerin en kötü duruma gelmesine ise Şubat ve Mart 2014'te Ukrayna'da meydana gelen iç karışıklık sonucunda Moskova'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve sonrasında Doğu Ukrayna'da Rus yanlısı ayrılıkçı hareketi desteklemesi yol açmıştır. Putin ABD'nin Ukrayna'da meydana gelen olaylardaki rolünü "Kırım: Eve Dönüş" belgeselinde şöyle ifade etmiştir (Crimea: Way Back Home): "Ukrayna'daki muhalefet çoğunlukla Avrupalılar tarafından destekleniyormuş gibi gösterildi. Ama gayet iyi biliyoruz ki asıl akıl hocaları ABD'li dostlarımızdı".

ABD Savunma Bakanlığı, 4 Mart 2014 tarihinde RF ile tüm askeri ilişkileri durdurduğunu açıklamıştır. Haziran 2014'te RF'nin Soçi kentinde icra edilmesi planlanan AB-Rusya ve G-8 Zirveleri iptal edilmiştir. G-8'in RF dışındaki 7 üyesi, 25 Mart 2014 tarihinde RF'yi G-8'den çıkardıklarını ve Kırım'ı ilhak kararından vazgeçmediği sürece G-8'e kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır. NATO ise 1 Nisan 2014'te acil durumlar dışında RF ile olan askeri ve sivil işbirliğini sona erdirmiştir. ABD, AB, Japonya ve Kanada, RF'ye ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bazı Rus işadamları ve ordu mensuplarının mal varlıkları Mart 2014'ten itibaren aşamalı

olarak dondurulmuş ve ABD ile AB'ye girişleri yasaklanmıştır. Müteakiben Rus enerji ve silah şirketleri ile bankalar kara listeye alınarak bunlarla ilgili işlemler dondurulmuştur. Malezya Havayolları'na ait bir yolcu uçağı, 17 Temmuz 2014 tarihinde Ukrayna'nın doğusunda karadan havaya atılan bir füze ile vurularak düşürülmüştür. ABD yönetimi RF'yi hem uçağı düşürmekle suçlamış hem de Moskova'nın Ukrayna'daki ayrılıkçılara silah desteğinde bulunduğunu ve eğitim verdiğini açıklamıştır (Çelik, 2015:547-548). Ancak tüm bunlara rağmen Budapeşte Momerandumu'nun garantörlerinden biri olan ABD, Ukrayna'yı korumak için askeri açıdan somut hiçbir adım atmamıştır.

Suriye'de karşıt grupları destekleyen RF ve ABD ortak düşman IŞİD karşısında birleşmişlerdir. RF, ABD ve Türkiye'nin IŞİD'e karşı hava operasyonlarına başlamaları ve sahadaki gelişmelerin Esad'ın aleyhine dönmesi üzerine 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren Suriye'de hava harekâtı düzenlemeye başlamıştır. ABD ve RF, Kasım 2015'te Viyana'da, 1 Ocak 2016'dan itibaren Suriye'de rejim ve muhalefetin görüşmelere başlaması, 6 ay içinde geçiş hükümeti kurulması, BM denetiminde ateşkes uygulanması ve 18 ay içerisinde seçime gidilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır. Ancak RF'nin muhalefeti nedeniyle Esad'ın geleceğı konusunda hâlâ bir anlaşma sağlanamamıştır.

Moskova, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'de yürüttüğü politikalar ile ABD'nin ittifakları ve taahhütleri üzerinde soru işaretlerini artırarak Vaşington'un prestijini sarsmaktadır. ABD bu krizler karşısında gösterdiği kararsız ve tutarsız politikalarla müttefikleri ve daha önemlisi rakipleri üzerindeki inandırıcılığını kaybetme riski ile karşı karşıyadır. ABD'nin kendisinden beklenen liderliğı gösteremediğı durumda diğer devletler Moskova'ya yönelik politikalarını ikili ilişkiler seviyesinde düzenleme yoluna gidebileceklerdir (Koç, 2014).

4.3.1.1.2 ABD Kaynaklı Nedenler

4.3.1.1.2.1 NATO

Makedonya, Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliklerine yönelik bazı NATO üyelerinin ısrarlı itirazları nedeniyle bu devletlerin üyelikleri gerçekleşmemiştir. Ayrıca 2008 yılında meydana gelen RF-Gürcistan Savaşı, NATO'nun genişleme sürecinde duraklama yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde NATO'nun mevcut üyelerinin, NATO'ya dâhil olduklarında Ukrayna ve Gürcistan'ı RF'ye karşı koruma niyet ve kapasiteleri tartışma konusu olmuştur (Aktürk, 2012). Ancak tüm bu gelişmelere

rağmen NATO'nun açık kapı politikası çerçevesinde Hırvatistan ve Arnavutluk 2009 yılında NATO'ya üye olmuştur.

RF'nin önce Kırım'ı ilhak etmesi ardından doğu Ukrayna'da ayrılıkçı hareketleri kışkırtması ve yardım sağlaması, NATO ile RF arasında "soğuk savaşın" ötesinde sıcak bir çatışmanın belirme olasılığını da gündeme getirmiştir. Büyük Avrupa'da İşbirliği Görev Gücü'nün (Task Force on Cooperation in Greater Europe), "Avrupa'da Savaş Ölemek: Rusya ve NATO Arasında Askeri Çatışma Riskini Azaltmanın Yolu" konulu raporuna göre NATO, 2014 yılında Rus savaş uçaklarını 2013 yılına göre dört kez artışla 400 defa engellemiştir. Moskova ise sınırlarında NATO uçaklarını 2013 yılına göre iki kat artan oranda 4000 kez engellediğini açıklamıştır. RF askeri tatbikatlarının hem sayısını hem de kapasitesini artırmıştır. Bunlar içerisinde RF'nin Batı Askeri Bölgesinde NATO sınırlarına yakın yerlerde önceden haber vermeksizin düzenlenen tatbikatlar dikkat çekmektedir. RF keşif ve uzun menzilli stratejik uçuşlarının yoğunluğunu artırmıştır. Moskova, Kırım'a savaş uçağı, savaş gemisi, hava savunma ve gemi savar füze sistemleri konuşlandırmıştır. NATO ise buna karşılık ittifakın doğu bölgesindeki askeri varlığını artırarak cevap vermiştir. İttifak, Baltık devletlerindeki hava uçuşlarını artırmış, dönüşümlü olarak askeri birlik konuşlandırma hususlarını ele almaya başlamıştır. NATO 2014 yılı için planlanan rakamın iki katına ulaşan 162 askeri tatbikat gerçekleştirmiştir. Hem NATO hem de RF yoğun askeri faaliyetleri, askeri güvenliklerini sağlamak için gerçekleştirdiklerini ve kendi güvenliklerine yönelik tehditlere karşı önlem aldıklarını ifade etmektedirler (Avrupa'da Savaşın Önlenmesi: Rusya ve NATO Arasında Askeri Çatışma Riskini Azaltmanın Yolu, 2015).

Genel olarak bakıldığında NATO-RF ilişkilerinin temelinde yatan sorun NATO'nun Moskova'ya ittifakın kararları üzerinde veto yetkisi vermemesidir. Hâlbuki RF kendisini büyük bir güç olarak tanımlayarak Avrupa güvenlik mimarisinde tam anlamıyla söz sahibi olmak istemektedir. NATO'nun Moskova'nın itirazlarına rağmen politikalarını sürdürebilmesi her defasında RF'nin tepki göstermesine neden olmaktadır. RF, NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesine itiraz etmiştir ve etmektedir. Moskova, NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa devletlerini üyeliğe dahil ederek genişlemesini ABD'nin etki alanını RF'nin zayıflığından faydalanarak genişletme politikası olarak görmektedir (Goldgeier, 2010:10).

4.3.1.1.2.2 Balistik Füze Savunma Sistemi

Nükleer silahların azaltılmasını öngören ve 1991 yılında dönemin ABD Devlet Başkanı George H.W. Bush ile SSCB lideri Mihail Gorbaçov arasında imzalanan START I Anlaşması'nın süresi 2009 yılında dolmuştur. Yeni START Anlaşması 8 Nisan 2010 tarihinde ABD Başkanı Barack Obama ve RF Devlet Başkanı Dimitri Medvedev arasında Prag'da imzalanmıştır. Duma, Anlaşmayı onaylarken bazı ön koşullar ortaya koymuştur. Buna göre ABD'nin anlaşmanın gerekliliklerini RF'nin ulusal güvenliğini tehdit edecek şekilde göz ardı etmesi, ABD ve müttefiklerinin RF'nin stratejik nükleer silahlarının caydırıcılığını ortadan kaldıracak füze savunma sistemi oluşturması, ABD ve müttefiklerinin stratejik saldırı silahlarının sayılarını artırması ve son olarak RF'nin füze savunma sisteminin çalışmasını engelleyecek gelişmelerin ortaya çıkması durumunda Moskova anlaşmadan çekilebilecektir. Obama yönetimi tarafından Moskova ve diğer devletlerin tepkilerini azaltmak maksadıyla Füze Savunma Sistemi'nin bir NATO projesine dönüştürülmesi fikri benimsenmiştir. Bu seçenek ile ABD'ye olan bağımlılığı azaltmak ve projeye yeni ortaklar dahil ederek maliyeti Vaşington açısından düşürmek esas alınmıştır. Sonuçta Füze Savunma Sistemi, NATO'nun yeni stratejik konseptinin bir parçası olmuştur (NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye, 2011).

NATO Füze Savunma Sistemi, Avrupa Aşamalı Füze Savunma Sistemi (European Phased Adaptive Approach) olarak adlandırılan ve üç bileşeni olan bir yapıdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki ABD'nin ulusal füze savunma sistemi, ikincisi NATO'ya üye diğer devletlerin sahip oldukları ulusal füze savunma sistemleri ve sonuncusu ise NATO'nun geliştirdiği Aktif Katmanlı Saha Balistik Füze Savunma (The Active Layered Theater Ballistic Missile Defense) Programı'dır (NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye, 2011). Avrupa Aşamalı Füze Savunma Sistemi dört aşamadan oluşacaktır. Bunlardan ilk iki aşama yakın tehdit ve mevcut teknolojiler çerçevesinde gerçekleşecektir. Son iki aşama ise ilerleyen dönemde ve geliştirilecek teknolojiler ile meydana gelecektir. Birinci aşama Aegis sınıfı füze savunma gemilerinin SM-3 Block IA füzeleri ile donatılması ile tamamlanmıştır. Bu çerçevede USS Monterey savaş gemisi 2011 yılında Aegis sınıfı gemilerin rotasyonu kapsamında Akdeniz'e konuşlandırılmıştır. Eylül 2011'de Türkiye ilk aşamanın parçası olarak kara konuşlu erken uyarı radarına ev sahipliği yapmayı kabul etmiştir.⁹⁰

⁹⁰ Türkiye önce topraklarında konuşlu sistemlerin komuta ve kontrolünde rol talebinde bulunmuştur. Ancak ABD kriz senaryolarının sıkı bir ABD komuta-kontrolü gerektirdiği gerekçesiyle Türkiye'nin bu talebine

İkinci aşama 12 Mayıs 2016'da tamamlanmıştır. Bu aşamada Romanya'nın Deveselu Üssü'ne kara konuşlu SM-3 Block IB füze savunma sistemleri yerleştirilmiştir. Üçüncü aşamada 2018 yılında daha uzun menzilli SM-3 Block IIA füze savunma sistemlerinin Polonya'da konuşlandırılması öngörülmektedir. Dördüncü aşamada 2020 yılında ABD'ye tehdit oluşturabilecek orta ve kısa menzilli balistik füzeleri hedef alan sistemler geliştirilecektir. Üçüncü ve dördüncü aşamalar gerçekleştiği takdirde NATO'nun füze savunma kabiliyeti ve sınırları gelişecek ve bu durum RF açısından büyük bir tehdit olarak görülecektir (Kay, 2012).

RF'nin füze savunma sistemi konusunda ABD ve NATO'ya güven duymamasının diplomatik ve teknik nedenleri bulunmaktadır. Moskova 1990'ların başında NATO'nun birleşik Almanya'nın ötesine genişlemeyeceği konusunda Batı'nın taahhütleri olduğunu belirtmektedir. Ancak o dönemde 16 üyesi olan NATO ittifakı günümüzde 28 üyeli bir ittifaka dönüşmüştür. Ruslara, NATO'nun genişlemesinin sadece savunma maksatlı olduğu ifade edilmiş ancak 1999 yılında RF'nin müttefiki Sırbistan'a NATO tarafından hava harekâtı düzenlenmiştir. Moskova tarafından 11 Eylül 2001 terörist saldırıları sonrasında Vaşington'a hava sahası açılmış ve Afganistan'a yakın eski SSCB üyesi devletlerde askeri üs kurmasına destek verilmiştir. Moskova bahse konu ABD üslerinin geçici olarak kurulduğunu varsaymış ancak Vaşington üsleri kalıcı kılmaya uğraş vermiştir. ABD, RF'nin çekindiği küresel nükleer dengenin bozulmasına yol açabilecek ABM Anlaşması'ndan 2002 yılında çekilmiştir. RF'nin muhalefetine rağmen 2008 yılında NATO tarafından Ukrayna ve Gürcistan'ın eninde sonunda NATO üyesi olacağı ilan edilmiştir. Tüm bu hususlar RF'de, NATO ve ABD tarafından meşru güvenlik endişe ve çıkarlarının dikkate alınmadığı düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur (Kay, 2012).

RF'nin teknik çekincesi ise NATO'nun füze savunma sisteminin saniyede 3,5 km hızı aşmasıdır. Çünkü bu hız aşılmadığı takdirde RF'ye ait balistik füzelerin yakalanması mümkün olmayacaktır. Ancak Avrupa Aşamalı Füze Savunma Sisteminin üçüncü ve dördüncü aşamalarında yer alacak ve teknolojileri halen geliştirilen SM-3 II A ve II B füzelerinin saniyedeki hızlarının en düşük 4,5 km olması tasarlanmaktadır. Bu füzelerin geliştirilmesi durumunda RF'nin stratejik nükleer kapasitesi büyük bir tehdit ile karşı karşıya kalacaktır (Kay, 2012).

sıcak bakmamıştır. Diğer yandan Türkiye, füze savunma sisteminin hedefi konusunda açıkça bir devlet adının ve özellikle İran'ın telaffuz edilmemesini talep etmiş ve bu talep kabul görmüştür (Kay, 2012).

RF, Avrupa Aşamalı Füze Savunma Sistemi'nde ortak komuta-kontrol talep etmekte ancak bu istek NATO tarafından kolektif savunma kararları üzerinde Moskova'ya veto yetkisi vereceğinden ve bir kriz durumunda komuta kontrolü aksatacağından kabul görmemektedir. Diğer yandan RF, konuşlandırılacak füze savunma sistemlerinin sayı ve çeşitleri konusunda üst limit garantileri içeren yazılı bir anlaşma konusunda ısrarcı davranmaktadır. ABD ise yazılı güvence verebileceğini, ancak bağlayıcı taahhütte bulunamayacağını, çünkü bunun NATO üyelerinin kolektif güvenliği üzerine bir veto hakkı tanıyacağını belirtmektedir (Kay, 2012).

RF-ABD ilişkilerinin gerginleşmesi ile Moskova'nın Füze Savunma Sistemi'ne olan eleştirisinin dozu artmıştır. Putin, 10 Kasım 2015'te savunma endüstrisinin gelişimi ile ilgili katıldığı bir toplantıda, ABD ve müttefiklerinin RF'nin nükleer potansiyelini etkisiz hale getirmek için küresel füze savunma sistemi geliştirme çalışmalarına devam ettiğini ifade etmiş ve RF'nin stratejik nükleer güçlerinin potansiyelini artırmak için gerekli adımları atacağına vurgu yapmıştır (Timofeychev, 2015). ABD'nin Romanya'da Avrupa Aşamalı Füze Savunma Sistemi'nin ikinci aşamasını aktif hale getirmesi üzerine Moskova, Vaşington'un İran ile nükleer anlaşmaya varmasına rağmen füze savunma sistemini geliştirmeye devam etmesini eleştirmiştir.

4.3.1.2 Avrupa Birliği

4.3.1.2.1 Gerilen İlişkiler ve Problem Sahaları

RF ile AB arasında 2008 yılının Temmuz ayında başlayan yeni ortaklık anlaşmasına yönelik çalışmalarda toplam 12 tur görüşme yapılmış, ancak ticaret ve yatırım bölümlerinde tıkanan görüşmeler neticesinde süreç 2010 yılında durmuştur ("Russia". European Commission) . Moskova tarafı yeni anlaşmada RF'nin DTÖ'ye girmesi, devam eden Avrasya Ekonomik Birliği entegrasyon süreci gibi hususların dikkate alınmasını istemektedir. Ayrıca 1994 yılında imzalanan SOİA'dan sonra hem RF hem de AB büyük siyasi, ekonomik ve sosyal değişimler geçirmiştir. Moskova yeni anlaşmanın tüm bu değişiklikleri, devletlerarası ilişkilerin temel prensiplerini yansıtmamasını ve ilişkileri bir üst seviyeye çıkarmasını istemektedir (Brief Overview of Relations, 2015). Obama yönetiminin yeni yaklaşımı çerçevesinde NATO ittifakı içerisinde ayrışma giderek ortadan kalkmış ve Fransa NATO'nun askeri kanadına geri dönmüştür. Böylece AB'nin güvenlik alanında önce bir kimlik daha sonra politika oluşturma gayretleri giderek ivme kaybetmiştir (Güvenç:115).

Bunun yanında AB, RF ile arasında bulunan coğrafyaya yönelik ilgisini artırmıştır. AB, Aralık 2008’de “Doğu Ortaklığı” Programını” uygulamaya başlamıştır. Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna’yı kapsayan “Doğu Ortaklığı” girişimi ile serbest ticaret alanı oluşturulması, vizesiz seyahat, ekonomik ve sosyal kalkınmada destek sağlanması gibi Avrupa Komşuluk Politikası’na göre daha derin ve iddialı politikalar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Hatipoğlu, 2014:96).

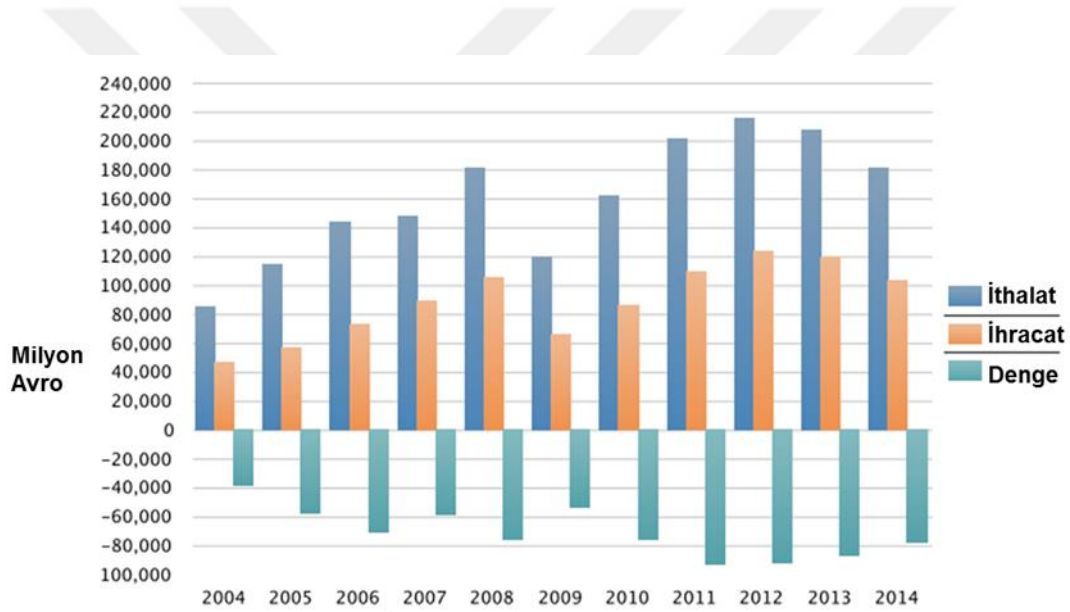
RF-AB ilişkilerinin kopmasına neden olan olay ise Ukrayna sorunu olmuştur. RF, Ukrayna sorunu öncesinde ve devamında AB’nin takındığı tutumun Moskova açısından güvenilir bir ortak olma durumunu sarstığını düşünmektedir. RF, AB’nin Ukrayna sorunu çerçevesinde uygulamaya başladığı ekonomik yaptırımların jeopolitik hususlar çerçevesinde iki tarafın ekonomik çıkarlarına zarar verdiğini ifade etmektedir. Moskova’ya göre AB’nin takındığı tutum ikili ilişkilerin stratejik ortaklık düzeyine ulaşamadığını göstermektedir. RF açısından Ukrayna krizi, AB ile komşu olunan coğrafyaya yönelik iki taraf arasında yeni bir modele ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmıştır. Moskova’ya göre AB’nin “Doğu Ortaklığı Programı” çerçevesinde yaptığı hatalar ve tek taraflı olarak Ukrayna krizini tetiklemiş olmasından gerekli dersler çıkarılmalıdır (Brief Overview of Relations, 2015). Buna karşın farklı coğrafi konum, kültür, çıkar, ihtiyaç ve tehdit algısına sahip olan AB devletleri Moskova karşısında bütünlüklü bir politika ortaya koyamamışlardır. AB’nin siyasi ve ekonomik açıdan en etkili devletlerinin başında gelen Almanya, nükleer santrallerini kapatması nedeniyle Rus doğalgazına bağımlı bir durumdadır. Ayrıca, AB içerisinde ekonomik ve siyasi açıdan en güçlü devlet pozisyonundaki Almanya’yı askeri açıdan güçlü Rusya’nın dengeleyebileceğini düşünen Fransa gibi Avrupalı devletler bulunmaktadır (Koç, 2014).

Ancak RF’nin AB ile ilişkileri tümüyle koparmak gibi bir seçeneği bulunmamaktadır. Çünkü Moskova’nın modernizasyon için gereksinim duyduğu ve diğer uluslararası ortakların sunamayacağı çok sayıda modern teknoloji, yaratıcı fikir, kaynak, sermaye ve ürün AB’den ithal edilmektedir (İvanov, 2015).

4.3.1.2.2 Ekonomi ve Enerji İlişkileri

2014 yılında RF dış ticaretinin %49,6’sı AB ile yapılmıştır. AB açısından ise yine 2014 yılında toplam dış ticaretin %8,4’ü RF ile gerçekleştirilmiştir. RF ve AB arasındaki ticaret hacmi 2014 yılında 285,5 milyar avrodur. Diğer yandan AB üyesi devletlerin ticari firmaları RF’ye büyük yatırımlar yapmışlardır. RF enerji firmaları ise AB’nin ham petrol ve doğalgaz ihtiyacının 1/3’ünü, kömür ve petrol ihtiyacının ise 1/4’ünü

karşılmaktadır (Brief Overview of Relations, 2015). AB için toplam ticaret hacminde RF, 2014 yılında en çok ticaret yapılan üçüncü devlet konumundadır. 2014 yılında AB, RF'den 181,2 milyar avro değerinde ithalat yapmış, 103,3 milyar avro değerinde ihracat gerçekleştirmiştir (Şekil-13). AB ithalatının %10,8'ini RF'den yapmakta, ihracatının %6,1'ini ise RF'ye gerçekleştirmektedir. AB'nin RF'ye ihraç ettiği ürünlerin başında makine, ulaşım ekipmanları, kimya, tıp ve tarımsal ürünler gelmektedir. RF açısından bakıldığında ise AB hem ithalat hem de ihracatta birinci sıradaki ticari ortaktır. 2014 yılında RF, AB'ye toplam 189 milyar avro değerinde ihracat yapmıştır. Bu rakam RF'nin toplam ihracatının %52'sidir. Yine 2014 yılında RF, AB'den 86,3 milyar avro ithalatta bulunmuştur. Bu rakam ise RF toplam ithalatının %41,4'ünü oluşturmaktadır. RF'nin AB'ye temel ihraç ürünleri ham ve işlenmiş petrol ile doğalgazdır (European Union, Trade in goods with Russia, 2015).

Şekil-13 AB'nin RF'ye İthalat ve İhracatı ile Ticari İlişkilerdeki Denge.

Kaynak: European Commission Directorate General for Trade.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf.

RF'nin AB ile olan ticaretinde enerjinin büyük bir önemi bulunmaktadır. AB büyük bir ekonomik güç olarak enerjiye gereksinim duymaktadır. Ancak AB enerjide büyük oranda dışa bağımlıdır. Örneğin AB, 2003 yılında tükettiği kömürün %35'ini, ham petrolün %78,5'ini, doğalgazın %52'sini dışarıdan temin etmiştir. Bu oranlar 2013 yılı için kömürde %53,2'ye, ham petrolde %88,2'ye, doğalgazda ise 56,3'e yükselmiştir (Energy dependency rate, EU-28, 2003–13, 2015).

AB'nin 2014 yılında RF'den yaptığı ithalatın %75,4'ünü enerji kaynakları oluşturmaktadır. Bahse konu enerji kaynakları için AB'nin RF'ye ödediği tutar ise 2014

yılı için 136,6 milyar avrodur (European Union, Trade in goods with Russia, 2015). AB; 2003 yılında ithal ettiği kömürün %13'ünü, ham petrolün %31,2'sini, doğalgazın ise %44'ünü RF'den temin ederken, bu oranlar 2013 yılında kömür için %28, ham petrol için %33,5, doğalgaz için ise %39 seviyesinde olmuştur (Main origin of primary energy imports, EU-28, 2003–13, 2015). Tüm bu tarih aralığından her üç enerji kaynağında da RF, AB'nin en çok enerji ithal ettiği devlet konumundadır.

RF'nin AB'ye yönelik enerji stratejisi Avrupa'yı Rus enerji kaynaklarına bağımlı hale getirmek, boru hatlarının geçtiği üçüncü devletleri bypass ederek doğrudan tüketici devletlere ulaşmak ve fiyatları belirleme konusunda kontrol sağlamaktır (Varol, 2012). AB ise RF'ye olan enerji bağımlılığından rahatsızdır. Bu kapsamda RF dışı kaynak ve alternatif boru hatları geliştirme çalışmaları devam etmektedir. AB, "Üçüncü Enerji Paketi" mevzuatı ile RF'nin AB üzerinde hem enerji satıcısı hem de enerji taşıyıcısı olma rolünü kırmaya çalışmaktadır.

4.3.1.3 Çin

RF'nin çok boyutlu ve çok yönlü dış politika yönelimi kapsamında Çin'i de kapsayan BRICS'in ayrı bir önemi olmuştur. RF, BRICS'i Batı'nın oluşturduğu siyasi ve ekonomik sisteme bir alternatif olarak görmektedir. Daha çok ekonomik açıdan ve akademik seviyede tartışılan BRIC kavramı, Putin'in 2006 yılında BM Genel Kurulu'nda ortaya koyduğu inisiyatif ile daha somut hale gelmiş ve 2008 yılında BRIC dışişleri bakanları ilk kez bir araya gelmişlerdir. Bu toplantıda küresel ekonomik sorunlara yönelik ortak tutum geliştirme hususunda fikir birliği sağlanmıştır. 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik kriz, BRIC yapısına olan ihtiyacı artırmıştır. 2009 yılında RF'de ilk yıllık liderler zirvesi icra edilmiştir. Daha çok müzakere platformu niteliğinde olan BRIC toplantıları, üye devletlere uygulama da esneklik tanımıştır. Güney Afrika'nın 2010 yılında dahil olması ile BRICS'e dönüşen yapı, ekonomik ve ticari ilişkilere ağırlık vermiştir. 2013 yılında BRICS devletleri arası ticaret hacmi 350 milyar dolara ulaşmış ve Çin, Hindistan'ın ikinci, diğer BRICS üyelerinin ise en büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. 2014 yılında BRICS devletlerinin satın alma gücü paritesine göre ekonomik büyüklüğü G-7 devletlerini yakalamıştır. BRICS'in küresel toplam GSYİH'daki oranı %27'dir (Has, 2015).

Putin, 2013 yılında BRICS Konsepti'nin onaylayarak RF'nin oluşuma yönelik yaklaşımını daha somut hale getirmiştir. Bahse konu Konsept'te, ekonomi ve ticaretin yanı sıra BRICS'e uluslararası güvenlik, bölgesel istikrar, BM gibi uluslararası

örgütlerde ortak tutum geliştirme ve uyuşturucu ile mücadele gibi birçok alanda rol verilmiştir. Ukrayna krizinin ortaya çıkması ile NATO-Rusya Konseyi ve AB ile ilişkilerin askıya alınması ve G-8'den çıkarılması sonucu Moskova açısından BRICS'in önemi artmıştır (Has, 2015).

Çin, RF'nin Ukrayna hamlesine karşılık BMGK'da yapılan oylamada çekimser kalarak sınırlı da olsa Moskova'ya destek vermiştir. Bu kapsamda Çin büyük bir dikkatle takip ettiği toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama prensiplerinden taviz vermiştir (Koç, 2014). Pekin, Suriye konusunda RF ile beraber hareket etmiş ve Moskova ile birlikte Suriye'ye yönelik dört BMGK kararını veto etmiştir. Çin, Akdeniz'e savaş gemilerini göndererek RF ile Suriye'ye yönelik diplomatik ve siyasi ortaklığına askeri boyutu dahil etmiştir. RF ve Çin, 18-21 Mayıs 2015 tarihleri arasında "Deniz İşbirliği-2015" adıyla Akdeniz'de ortak tatbikat icra etmişlerdir. Diğer yandan ŞİÖ'nün genişleme ve derinleşme faaliyetleri devam etmektedir.

4.3.1.3.1 Rusya Federasyonu'nun Çin'e Silah Satışı

Çin'in askeri teknoloji alanında RF'den satın aldığı silah sistemleri ve elde ettiği tecrübeler çerçevesinde gelişmiş askeri teknolojiler üretir duruma gelmesi, RF'nin hem askeri güvenliğini hem de potansiyel silah pazarını tehdit eder duruma gelmiştir. Çin 2012 yılından itibaren RF'den en çok silah ithal eden ülke konumundan çıkmış, yerini Hindistan'a bırakmıştır. Bu durumun en önemli nedeni Çin'in Rus silah teknolojilerinden esinlenerek ve taklit ederek yeni silahlar üretebilmesi ve hatta bunları ihraç edebilmesidir (Kemaloğlu, 2013). RF bu durumu dengelemek maksadıyla stratejik uzun menzilli uçaklar ile stratejik füzelerini Pekin'e satmamaktadır. Ancak RF, 2015 yılında Çin'e 24 adet gelişmiş Su-35 savaş uçağı satmak için anlaşmaya varmıştır. RF'nin verdiği bu kararda 2014 yılı sonrasında Batı ile kötüleşen ilişkilerin ve Çin'in kopyalamak için 1-2 tane değil, toplam 24 adet uçak almasının payı olduğu değerlendirilmektedir (Dominguez, 2015). ABD, Japonya ve Tayvan, RF'nin Çin'e silah satışlarını bölgede istikrarsızlığa yol açtığı gerekçesiyle eleştirmektedir. Diğer yandan RF içerisinde de Çin'in her geçen gün artan askeri potansiyelinden endişe eden çevreler bulunmaktadır. Bu çevrelere göre Çin, Tayvan sorununu kendi çıkarları çerçevesinde çözdüğü anda gözünü hammadde kaynakları açısından zengin Orta Asya ve RF'nin تنها Uzak Doğu bölgesine çevirecektir (Gvosdev ve Marsh, 2014:137-138).

4.3.1.3.2 Rusya Federasyonu'na Yönelik Çin Askeri Tehdidi

Çin kısa ve orta vadede askeri güvenlik açısından Tayvan ve Güney Çin Denizi'ne yönelmiş durumdadır. Bu durum RF'nin, Çin'den yoğun bir askeri tehdit algılamamasına neden olmaktadır. RF ve Çin'in geliştirdiği ikili ilişkilerde Orta Asya'dan kendilerine yönelik algıladıkları tehditlerin büyük önemi bulunmaktadır. Ancak bu bölgede günümüzde Moskova tarafından stratejik olarak yaklaşılın Çin'in gelecekte en büyük tehdit olabileceği Rus siyasi-askeri elitleri tarafından göz ardı edilmemektedir. RF-Çin ilişkilerinin günümüzdeki dinamikler çerçevesinde siyasi ve askeri müttefikliğe dönüşmesi güç görünmektedir. RF-Çin ikili ilişkilerinde tehdit-fırsat paradoksu yaşanmakta ve Moskova Pekin'i hem desteklenmesi gereken dost hem de sınırlandırılması gereken bir tehdit olarak görmektedir (Zhussipbek, 2011). Bu çerçevede RF, Orta Asya'da Çin'in dahil olmadığı BDT, KGAÖ ve Avrasya Ekonomik Birliği gibi siyasi, askeri ve ekonomik örgütlenmeler ile hakimiyetini sürdürmeye ve güçlendirmeye çalışmaktadır (İşyar, 2013:240-241).

2009 yılında RF Kara Kuvvetleri Komutanı Kurmay Başkanı Korgeneral Sergey Skokov, Moskova'nın doğu cephesinde bir milyon mevcuda sahip, yoğun personel ve ateş gücü konsantrasyonu gerektiren geleneksel savaşa hazır olması gerektiğini belirtmiştir. RF, Çin karşısında nükleer gücüne güveniyor ise de Moskova'nın sınırlı bir nükleer güç gösteriminin karşılığında güçlü bir nükleer misilleme ile karşılaşması ihtimal dâhilindedir. Bu nedenle Rus Ordusu'nun konvansiyonel açıdan yeterli düzeye ulaştırılması bir zorunluluk olarak görülmektedir (Saradzhyan, 2010).

4.3.1.3.3 Ekonomik İlişkiler

RF'nin yeraltı kaynakları bakımından zengin Uzakdoğu ve Sibirya bölgesinin nüfus açısından yoğunluğunun az olması, Çin karşısında büyük hassasiyet yatmaktadır. RF'nin bu bölgesinde yaklaşık 8 milyon Rus yaşarken sınırın diğer tarafında bulunan Çin eyaletlerinde toplam 120 milyon Çinli yaşamaktadır. RF'nin bu bölgelerinde yaşayan halk, refah düzeyi yüksek olan Batı bölgelerine göç etmektedir. Bu konu ile bağlantılı diğer bir husus ise RF'nin Çin ile sınır olan bölgelerinde ticaretin büyük bir kısmının Çinli girişimcilerin kontrolüne geçmesidir. Örneğin Çin sınırında bulunan RF'ye bağlı Vladivostok'ta ticaretin %100'ü hizmet sektörünün ise yaklaşık %50'si Çinlilerin eline geçmiştir.

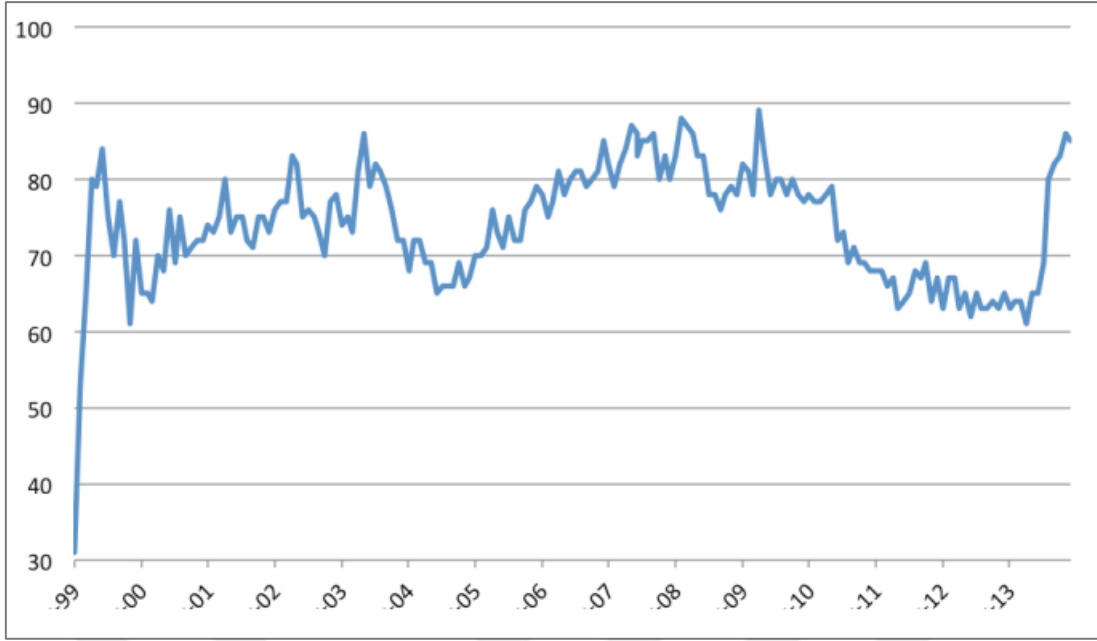
Bu dönemde ikili ilişkilerin ekonomik boyutunda çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. RF ve Çin arasında görüşmeleri yaklaşık on yıldır süren RF-Çin Doğalgaz Anlaşması 21 Mayıs 2014 tarihinde imzalanmıştır. RF'nin enerjide ana ihracat pazarı olan Avrupa bölgesine bağımlılığını azaltmak istemesi, Çin'in ise artan enerji talebi kapsamında enerji kaynaklarını çeşitlendirmek istemesi, anlaşmayı her iki taraf içinde önemli kılmaktadır. Ukrayna sorunu nedeniyle RF ve Batı arasında artan gerginlik anlaşmanın imzalanmasını hızlandıran önemli bir etken olmuştur. Süresi 30 yıl olan anlaşma çerçevesinde RF, Çin'e yıllık bazda ilk etapta 38 milyar m³, ilerleyen dönemde ise 60 milyar m³ doğalgaz ihraç edecektir. RF'nin, Pekin'e satacağı doğalgazdan elde edeceği gelirin 400 milyar dolar civarında olması beklenmektedir. Doğalgazın RF'den Çin'e sevkıyatı, 42 milyar dolara mal olacak "Power of Siberia" boru hattı ile sağlanacaktır (Demirtaş, 2014). Diğer yandan Çin'in İpek Yolu'nun kara kısmı ile RF'nin Trans-Sibirya Demiryolu, Baykal-Amur Demiryolu ve Kuzey Denizi hattının birleştirilmesi öngörülmektedir.

4.3.2 Rusya Federasyonu İç Faktörleri

4.3.2.1 Lider Bakış Açısı: Putin

Putin'in 2008 yılı sonrasında gerçekleştirdiği uluslararası hamlelerin en önemli nedeni ABD ve Batı'nın Avrupa ve küresel politikada Moskova'nın kendi açısından meşru ve doğal gördüğü yerini kabul etmemesidir. Buna karşın Moskova büyük bir güç olarak kendi politikalarını uygulamak istemekte ve diğer güçlerden bu duruma alışmalarını talep etmektedir (Karaganov, 2015).

Rusya'da genel olarak toplum zayıf ancak kaynakları mobilize edebilen devlet güçlü olmuştur. Putin, SSCB'nin yıkılması ile Yeltsin döneminde görülen zayıf Rus devletini gerçekleştirdiği reformlarla yeniden güçlü hale getirmiştir. Putin, RF'yi siyasi ve ekonomik açıdan daha istikrarlı hale getirdiği için Rus halkı tarafından kahraman ilan edilmiştir (Şekil-14). Putin'in hırslı dış politikasına rağmen RF siyasi, ekonomik ve askeri rekabet açısından çoğu zaman ABD'nin gerisinde kalmıştır. Ancak Putin, RF'nin nükleer kapasite hariç her alanda düşük seviyede olan gücünü etkin bir şekilde kullanmakta ve psikolojik olarak ABD karşıtı devletlere liderlik yapmaya çalışmaktadır (Başlamış, 2016:27). Rus milliyetçiliği, revizyonizm ve Batı karşıtlığı çerçevesinde uluslararası alanda yaptığı hamleler Putin'e ülke içinde büyük güç sağlamaktadır. Örneğin Rus halkı Kırım'ın ilhakına büyük destek vermektedir (Koç, 2014).

Şekil-14: 1999-2013 Yılları Arası Putin'e Verilen RF Kamuoyu Desteği (Yüzde olarak), (Thoburn, 2015:15).

Putin, 2008 yılında Rus Anayasası'na göre üçüncü başkanlık dönemi mümkün olmadığından yerini Dmitri Medvedev'e devretmiş ve RF Başbakanlığı görevini devralmıştır. Medvedev RF Devlet Başkanı olmuş ancak tam anlamıyla iktidar sahibi olamamıştır. Bürokratlardan sıradan halka kadar büyük bir çoğunluk, gerçek iktidarın Putin'in elinde olduğuna inanmıştır. Devleti gerçekten Medvedev'in idare ettiğini düşünenlerin oranı %9 seviyesini geçmemiştir. Medvedev'in RF Devlet Başkanlığına seçilmesinin tek nedeni Putin'in kendisini bu göreve aday göstermesi ve desteklemesi olmuştur (Başlamış 2016:53). Putin 2012 yılında yeniden RF Devlet Başkanı seçilmiştir. RF devlet başkanının görev süresi Anayasa'da yapılan değişiklik sonucu altı yıla çıkarılmıştır. Dolayısıyla Putin'in 2024 yılına kadar (altışar yıllık iki dönem halinde) RF Devlet Başkanlığına devam etme olasılığı bulunmaktadır.

Putin'in RF'de merkezi devlet gücünü tesis ettikten sonra güvenlik politikaları üzerinde en etkin aktör konumuna yükseldiği şüphesizdir. Putin'in geçmişte KGB'de çalışmış olması ve güvenlik konularına özel bir ilgi göstermesi kendisine bu konuda yardımcı olan başlıca öğelerdir. Örneğin Putin, Kırım'ın RF tarafından ilhakının birinci yıldönümünde yayımlanan "Kırım-Eve Dönüş" belgeselinde; Kırım'ın RF'ye bağlanmasına Şubat 2014'te Yanukoviç'e karşı yapılan darbeden sonra karar verdiğini, o zamana kadar böyle bir düşünce taşımadığını, Kırım halkının aşırı milliyetçilerin silindiri altında ezilmesine izin veremeyeceğini belirtmiştir. Putin açıklamalarının devamında "Görevleri dağıttım, herkese ne yapmaları gerektiğini anlattım" demiş ve

Kırım'a yönelik operasyon ile bizzat ilgilendiğini ve bu durumun işleri kolaylaştırdığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Bizim avantajımız neydi biliyor musunuz? Benim bu işle şahsen ilgilenmem. Benim her şeyi doğru yaptığımdan değil ancak bu işi devletin birinci sırasındaki isim yapınca, alttakilerin çalışması kolaylaşıyor” (Crimea: Way Back Home).

Levada Center tarafından yapılan kamuoyu araştırmasında katılımcıların %62'si en yüksek oranla Vladimir Putin'i en çok güvendikleri siyasetçi olarak belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %85'i Putin'in görevinde sergilediği performanstan memnun olduğunu ifade etmiştir (Presidential Performance).

4.3.2.2 Büyük Güç Rusya

Putin diğer birçok Rus gibi 1990'lı yıllarda Batı'nın RF'nin güçsüzlüğünden faydalandığını düşünmektedir. Bu nedenle Putin 2012 yılında Rossiyskaya Gazetesi'nde yayınlanan makalesinde birinin probleminin diğerinin aleyhine çözüldüğü bir ortamda, RF'nin güçsüz kalarak başkalarını buna teşvik etmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Putin, 2012).

RF'nin büyük güç sembolünün siyasi ayağını BMGK daimi üyeliği, ekonomik ayağını sahip olduğu enerji kaynakları, askeri ayağını stratejik nükleer füze birlikleri, fiziksel alanını ise yakın çevresi (eski SSCB coğrafyası) oluşturmaktadır. RF'nin büyük güç bileşenlerinde en zayıf olduğu bölüm ekonomik alandır. RF'nin ekonomisi büyük ölçüde enerji kaynaklarından elde edilen gelire bağımlıdır. Bu halde dahi RF günümüzdeki GSMH büyüklüğü ile dünyada onuncu sıradadır. RF'nin ekonomik alanda içinde bulunduğu görece zayıf durum diğer büyük güç alanlarına da etki etmektedir. Örneğin, Moskova, kendisinden yaklaşık 9 kat büyük ekonomiye sahip ABD ile en azından nükleer silah alanında eşitliği korumaya çalışmaktadır.

Diğer yandan RF'nin büyük güç statüsünde var olan en büyük açıklardan birisi Moskova'nın dünya politikasına yön verecek pozitif bir değer sistemine sahip olmamasıdır. Örneğin ABD dünya politikasını özgürlük, demokrasi ve insan haklarına dayandırmaktadır. Moskova'nın bu şekilde ortaya koyacağı değer sistemleri bulunmamaktadır. RF uluslararası arenada çoğunlukla yalnızca ulusal çıkarları peşinde koşan bencil bir devlet olarak algılanmaktadır.

4.3.2.3 Ekonomik Güç Rusya

RF'nin 2004 yılında oluşturduğu İstikrar Fonu, 2008 yılında Rezerv Fonu ve Ulusal Refah Fonu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Rezerv Fonu, petrol fiyatlarında yaşanması muhtemel bir düşüş esnasında bütçede meydana gelecek açığı finanse etme amacı taşımaktadır. Ulusal Refah Fonu ise emeklilik fonu açıklıklarını kapatmak ve önemli federal projelerin finansmanı için kullanılmaktadır (RF Genel Ekonomik Durum, 2015). RF'nin GSMH'si 2008 yılında 1,3 trilyon dolara, 1998 yılındaki seviyesinin dört katına yükselmiştir. Moskova'nın uluslararası rezervleri bu dönemde 600 milyar dolara ulaşmıştır. Ulusal Refah Fonu'nun tutarı ise 160 milyar doları aşmıştır (Pifer,2009:7). Ancak RF'de büyüme oranı 2008 yılı küresel ekonomik krizin de etkisi ile 2005-2009 yılları arasında % 5 seviyesine düşmüştür. 2010-2014 yılları arasında büyüme oranı ise ortalama %3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Putin 2008 yılında RF'nin orta vadeli kalkınmasına yönelik "Strateji 2020" planını açıklamıştır. Plan çerçevesinde 2020 yılına kadar yıllık %6-7 büyüme sağlanması, enflasyonun %1 seviyesine çekilmesi ve dünyanın en büyük altı ekonomisi içerisinde yer almak amaçlanmıştır. Ancak 2008 yılında meydana gelen küresel mali kriz ve 2014 yılında Ukrayna sorunu nedeni ile bazı devlet ve uluslararası örgütler tarafından RF'ye uygulanan ekonomik yaptırımlar bahse konu planda büyük sapmalar ortaya çıkarmıştır (RF Genel Ekonomik Durum, 2015).

RF başvurusundan 18 yıl sonra 22 Ağustos 2012'de, DTÖ'nün 156. üyesi olmuştur.⁹¹ RF'nin DTÖ üyeliğinden beklediği fayda, yabancı yatırımlarda beklenen artış ve Rus sanayi üretiminin modernizasyonudur. DTÖ üyeliği hukuki yapının tesisi ile RF ile ticaret yapmak isteyen yabancı yatırımcılar için öngörülebilirlik, şeffaflık ve açıklık sağlayacaktır (Özyer, 2015:245-251).

Çizelge-7'de görüldüğü gibi RF ekonomik açıdan süper bir güç değildir. 2014 yılı verilerine göre RF dünyada onuncu en büyük ekonomidir. Moskova'nın tek taraflılığından rahatsız olduğu ABD'nin ekonomisi, Rus ekonomisinden 9 kattan fazla büyüktür. RF ekonomik büyüklük açısından doğusunda yükselen güç Çin ve Japonya ile Avrupa'nın önemli devletlerinden Almanya, İngiltere ve Fransa'nın gerisinde kalmaktadır.

⁹¹ RF Haziran 1993'te GATT'a (1 Ocak 1995'te Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) dönüşmüştür) üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Çizelge-7 2014 Yılı Verilerine Göre Devletlerin GSYİH Sıralamaları
(<http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>).

Dünya Sıralaması	Devlet	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (milyon dolar)
1	ABD	17.419.000
2	Çin	10.354.832
3	Japonya	4.601.461
4	Almanya	3.868.291
5	İngiltere	2.988.893
6	Fransa	2.829.192
7	Brezilya	2.346.076
8	İtalya	2.141.161
9	Hindistan	2.048.517
10	Rusya Federasyonu	1.860.598
11	Kanada	1.785.387
12	Avustralya	1.454.675
13	Güney Kore	1.410.383
14	İspanya	1.381.342
15	Meksika	1.294.690
16	Endonezya	888.538
17	Hollanda	879.319
18	Türkiye	798.429

ABD, AB ve Japonya başta olmak üzere bazı devletler, Kırım ve Doğu Ukrayna'da meydana gelen gelişmeler üzerine bazı Rus vatandaşları ile ticari şirketlere yaptırım uygulamaya başlamıştır. ABD ve AB yaptırımlarının hedefinde finans ve enerji sektörü başı çekmektedir. Bu duruma karşılık Moskova, Ağustos 2014'te bu devletlerden tarım ve yiyecek ithalatına yönelik karşı yaptırımlar ortaya koymuştur. Bu gelişmeler Rus firmalarının uluslararası pazarlara girmesine engel olmakta ve yatırımları olumsuz etkilemektedir (Cheaper Oil And Sanctions Weigh On Russia's Growth Outlook, 2015).

Ukrayna krizi sonrası ortaya çıkan ekonomik yaptırımlar ve yapısal bozukluklar, RF ekonomisini 2015 yılı itibarıyla olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Ekonominin 2015 yılında %3,6 küçülmesi, ihracatın %30,2, ithalatın ise %36,4 düşmesi beklenmektedir (RF Genel Ekonomik Durum, 2015). RF'den sermaye kaçışı 2014 yılı sonunda 151,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve 2015 yılında 100-130 milyar dolar civarında olacağı tahmin edilmektedir. Düşük seyreden uluslararası petrol fiyatları nedeniyle Ekim 2014'ten itibaren ruble değer kaybetmeye başlamış, RF Merkez Bankası faizleri %100 oranında artırarak %17 seviyesine yükseltmiş ve rublenin değer kaybını önlemek için döviz rezervlerinden 80 milyar dolar harcamıştır (Martin, 2015).

Karaganov, RF'nin dış ve güvenlik politikasında elde ettiği başarıların ya daha ileri götürülebileceğine ya da ekonomik politikalarla ziyan edileceğine dikkat çekmektedir. RF'yi "hızlı reaksiyon veren ve güçlü kollara sahip ancak zayıf bacakları olan boksöre" benzeten Karaganov'a göre RF için ekonomik modernizasyon bir zorunluluktur (Karaganov, 2015).

4.3.2.3.1 Enerji

RF, 2015 yılı verilerine göre dünyanın en büyük ikinci petrol ve doğalgaz üreticisidir. Enerji kaynakları 2014 yılında RF ihracatının %70,5'ini, 2013 federal bütçe gelirinin ise %50'sini oluşturmaktadır (Russia Analysis, 2015). Enerji sektörünün üretimi 2014 yılı RF GSMH'nin %24'ünü teşkil etmektedir (Short Brief About Russian Fuel And Energy Complex, 2015).

Çizelge-8'den anlaşılabacağı üzere, RF'nin hidrokarbon ihracat kalemi, toplam ihracatın büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. RF 2000 yılında 55,5 milyar dolar seviyesinde hidrokarbon ihracı yapmış ve bu miktar toplam ihracatın %53,8'ini oluşturmuştur. 2014 yılında ise hidrokarbon ihracatından elde edilen gelir 350 milyar dolar seviyesine ulaşmış ve toplam ihracatın %70,5'i hidrokarbon ihracatından sağlanmıştır. Dolayısıyla RF'nin 14 yılda hidrokarbon ihracatından elde ettiği gelir yaklaşık 7 kat artarken, hidrokarbon ihracat kaleminin toplam ihracat içerisindeki oranı ise %17 artmıştır. RF sahip olduğu enerji kaynaklarını hem ekonomik bir değer hem de stratejik düzeyde siyasi bir kaldıraç olarak görmektedir. Sahip olduğu ve ihraç ettiği büyük enerji rezervleri RF'nin büyük güç statüsünün öncelikle ekonomik ama aynı zamanda siyasi ayağını oluşturmaktadır.

Çizelge-8 RF'nin İhracat Kalemleri ve Toplam İhracat İçindeki Payları
(http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_12/lssWWW.exe/stg/d02/27-08.htm).

YIL	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Milyar ABD Doları							
İhracat - toplam	103	241	302	397	517	525	527	497
Gıda ve tarım maddeleri (tekstil hariç)	1.6	4.5	10.0	8.8	13.3	16.8	16.2	18.9
Hidrokarbon	55.5	156	203	272	368	374	377	350
Kimya	7.4	14.4	18.7	24.5	32.6	32.1	30.8	29.1
Deri, kürk	0.3	0.3	0.2	0.3	0.4	0.5	0.6	0.4
Kereste ve kağıt ürünleri	4.5	8.3	8.4	9.6	11.3	10.2	11.0	11.6
Tekstil ve ayakkabı	0.8	1.0	0.7	0.8	0.9	0.8	0.9	1.1
Metal ve değerli taşlar	22.4	40.6	38.5	50.3	58.7	58.3	55.1	52.4
Makine, teçhizat ve ulaştırma ekipmanları	9.1	13.5	17.9	21.3	26.0	26.6	28.9	26.3
Diğer	1.6	2.5	3.8	...	5.8	5.6	6.6	6.9
	Yüzdesi							
İhracat (Yüzde)	100	100	100	100	100	100	100	100
Gıda ve tarım maddeleri (tekstil hariç)	1.6	1.9	3.3	2.2	2.6	3.2	3.1	3.8
Hidrokarbon	53.8	64.8	67.4	68.5	71.1	71.3	71.5	70.5
Kimya	7.2	6.0	6.2	6.2	6.3	6.1	5.8	5.9
Deri, kürk	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Kereste ve kağıt ürünleri	4.3	3.4	2.8	2.4	2.2	1.9	2.1	2.3
Tekstil ve ayakkabı	0.8	0.4	0.2	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2
Metal ve değerli taşlar	21.7	16.8	12.8	12.7	11.4	11.1	10.4	10.6
Makine, teçhizat ve ulaştırma ekipmanları	8.8	5.6	5.9	5.4	5.0	5.1	5.5	5.3
Diğer	1.5	1.0	1.3	...	1.1	1.1	1.3	1.3

RF dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahiptir. RF doğalgaz üretimi ve satışını Gazprom şirketi vasıtası ile gerçekleştirmektedir. Gazprom'un %51'i devlete aittir ve RF'nin en büyük şirkettir. RF federal vergi gelirinin %25'ini Gazprom tek başına ödemektedir. Gazprom dünya doğalgaz rezervinin %17'sini, RF doğalgaz rezervinin ise %72'sini elinde bulundurmaktadır. Gazprom'un enerji nakil hatlarının uzunluğu 168.000 kilometredir ve 30'dan fazla ülkeye (Çizelge-9) doğalgaz ihraç etmektedir (About Gazprom, 2015).

Çizelge-9 RF'nin 2014 yılı Doğalgaz İhracatında İthalatçı Devletlerin Payları
(<http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS.>).

Devlet	RF'nin Doğalgaz İhracatındaki Payı (%)
Almanya	19
Türkiye	13
İtalya	11
Belarus	9
Ukrayna	6
Japonya	6
Belçika	5
Diğer	31

RF dünyada en büyük sekizinci petrol rezervine sahip ülkedir. RF petrol üretiminin yaklaşık %74'ünü ihraç etmektedir. 2014 yılında petrol ihracatının %72'si AB üyesi devletlere yapılmıştır. RF, AB'nin dışında Çin, Japonya, Güney Kore gibi Uzak Doğu devletlerine ve Belarus gibi yakın çevresinde bulunan devletlere de petrol ihracatı yapmaktadır (Russia Analysis, 2015). RF petrol üretim sektöründe Gazprom'un doğalgaz piyasasında oluşturduğu biçimde bir tekel yoktur. Devlete ait bir şirket olan Rosneft en büyük üreticidir. Ancak ikinci sırada özel bir şirket olan Lukoil bulunmaktadır. RF'nin petrol boru hatları devlete ait Transneft şirketi tarafından işletilmektedir (Telli, 2015:199-200).

Son on yılda Avrupa devletlerinin Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığı artış göstermiştir. Finlandiya, Estonya, Bulgaristan ve Slovakya gibi devletler, Rus doğalgazına %100 oranında bağımlı iken, Yunanistan ve Çek Cumhuriyeti gibi devletler doğalgaz ihtiyaçlarının %75'ini RF'den karşılamaktadır. Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılık, Batı Avrupa'da da kendini hissettirmektedir. 2011 yılında hizmete giren Kuzey Akım boru hattı Almanya'nın doğalgaz ihtiyacının %30'unu karşılamaktadır. Kuzey Akım hattı aynı zamanda Fransa ve Hollanda'ya da doğalgaz ulaştırmaktadır. RF doğalgazını Ukrayna'dan geçmeden Orta Avrupa ve İtalya'ya taşıyacak olan Güney Akım Projesi'ne büyük önem vermiştir. Projenin hayata geçmesi ile İtalya ve Avusturya'nın Rus doğalgazına olan bağımlılığı önemli oranda artacaktı. RF, projenin gerçekleşmesini sağlamak için öncelikle Türkmen gazını kendi boru hatlarına yönlendirerek rakip proje olan Nabucco'yu saf dışı bırakmıştır. Moskova, 2014 yılında Güney Akım projesinde yer alacak hükümet ve şirketlerle ikili anlaşmalar imzalamıştır. Ancak Gazprom, Avrupa enerji müktesebatını boru hattına uygulamayı kabul etmeyince (AB'nin Üçüncü Enerji Paketi ile getirdiği düzenleme çerçevesinde Gazprom'un boru hattının mülkiyetini üçüncü tarafla paylaşması gerekiyordu) proje

dondurulmuştur. Bunun üzerine Gazprom, Mayıs 2015'te "Türk Akımı" projesine başlanacağını duyurmuştur. Ancak Türkiye'nin RF'ye ait savaş uçağını sınırını ihlal etmesi nedeniyle düşürmesi sonucunda gerilen ilişkiler, "Türk Akımı" projesinin gündemden düşmesine neden olmuştur.

AB tarafından RF'ye olan enerji bağımlılığını ortadan kaldırmaya yönelik olarak "Üçüncü Enerji Paketi-Third Energy Package" adında bir düzenleme yapılmıştır. 2007 yılında imzalanan ve 2011 yılına kadar üye devletlerin iç mevzuatlarına dahil etmeleri gereken düzenleme ile AB doğalgaz ve elektrik piyasasının yeniden düzenlenmesi esas alınmıştır. Bu kapsamda AB genelinde ortak bir elektrik ve doğalgaz piyasası oluşturulacaktır. Düzenleme ile fiyatlar mümkün olan en düşük seviyede olacak, hizmet standartları yükselecek ve enerji güvenliği artırılabilecektir (Questions and Answers on the third legislative package for an internal EU gas and electricity market, 2015). Üçüncü Enerji Paketi'nin getirdiği en önemli gereksinimlerden biri üretim ve dağıtımın tek bir şirket tarafından yapılamamasıdır. Bunun RF açısından ortaya çıkan sonucu şudur: Gazprom ürettiği doğalgazı tamamen kendine ait boru hatları ile AB'ye gönderemeyecek, dağıtım ağının en az %50'sinin üçüncü taraf şirketlere ait olması gerekecektir.

RF'nin enerji konusundaki önceliklerinden biri de Çin ve Japonya ile ilişkileri geliştirmektir. Bunun en son örneği, 2014 yılı Mayıs ayında imzalanan Rusya-Çin Doğalgaz Anlaşması'dır. Hattın inşasına Yakutsk'ta başlanmıştır. Hattın deniz altından geçiş bölümünü oluşturan ve Vladivostok'tan Çin'e ulaşacak bölümün yapımı devam etmektedir (Djankov, 2015:4).

RF büyük bir enerji üreticisi olarak ekonomik ve siyasi açıdan avantajlara sahiptir. Özellikle uluslararası piyasalarda enerji fiyatlarının arttığı dönemde enerji ihracatından büyük gelir elde etmektedir. Diğer yandan tedarikçisi olduğu devletlere karşı enerji akışını durdurma, fiyatları ayarlama, enerji nakil hatlarını kontrolü altında tutma gibi stratejilerle siyasi üstünlük kazanmaktadır. Ancak RF'nin enerji konusunda hassasiyetleri de bulunmaktadır. İlk olarak Moskova enerji ihracatı ile elde edilen gelire bağımlıdır. Devlet bütçesinin yarısı enerji kaynaklarının ihracatından elde edilmektedir. RF enerji kaynaklarını ihraç edemediği takdirde gelir elde edemeyecek ve ekonomik açıdan sıkıntıya düşecektir. İkinci olarak RF'nin mevcut enerji kaynaklarının büyük bölümü boru hatları vasıtasıyla transit devletler üzerinden hedef pazarlara ulaşmaktadır. Bahse konu transit ülkeler, herhangi bir nedenle hedef pazara gitmekte olan Rus petrol veya doğalgazının akışını durdurabilmektedir. Üçüncü bir hassasiyet

ise son dönemde ortaya çıkan siyasi-askeri gelişmeler karşısında RF'nin güvenilir bir enerji kaynağı olup olmadığına dair tartışmaların yoğun olarak yapılıyor olmasıdır. Özellikle RF'nin 2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna'ya doğalgaz akışını kesmesi bu konuda RF'den enerji ithal eden devletlere uyarı niteliği taşımıştır. Bu çerçevede RF'nin enerji kaynaklarına bağımlı olan tüketici devletler ya farklı satıcı ve güzergâh arayışına girmekte ya da yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmektedir. Dolayısıyla RF'nin büyük bir enerji üreticisi olarak güvenilir bir enerji kaynağı olması, enerjiyi yeterli ve devamlı olarak hedef pazarlara ulaştırabilmesi ve uzun vadeli güvenilir alıcılara sahip olması gerekmektedir.

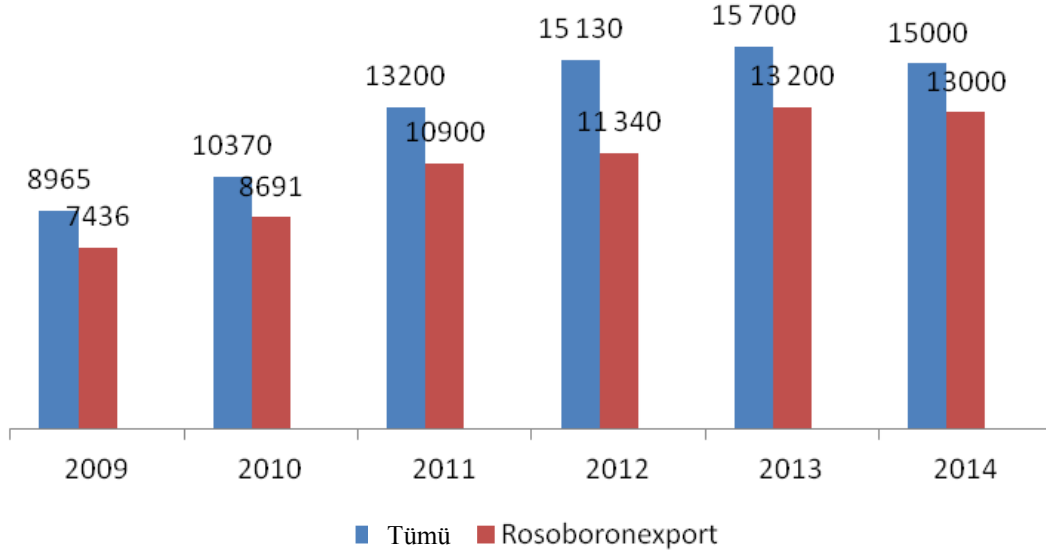
4.3.2.3.2 Savunma Sanayi ve Silah Satışı

RF dünya silah ihracatında ABD'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Silah ihracatı 1992 yılından 2014 yılına kadar RF ekonomisine yaklaşık 116,5 milyar dolar kazandırmıştır (Çizelge-10).

Çizelge-10 1992-2014 Yılları Arasında En Çok Silah İhracatı Yapan 10 Devlet (http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php).

Dünya Sıralaması	Silah Satışı Yapan Devlet	Toplam Silah Satış Miktarı (Milyon Dolar)
1	ABD	213362
2	RF	116492
3	Almanya	40586
4	Fransa	39131
5	İngiltere	29997
6	Çin	19307
7	Hollanda	11733
8	İtalya	11296
9	Ukrayna	10526
10	İsrail	10499

Aynı tarih aralığında RF'nin silah ihracatında en büyük alıcıları 34 milyar dolar ile Hindistan ve 32 milyar dolar ile Çin olmuştur (RF'nin 1992 yılından 2014 yılına kadar yapmış olduğu silah ihracatının detayları için EK-A'ya bakınız). RF'nin silah ihracatından elde ettiği gelir ise gittikçe artmaktadır. (Şekil-15)

Şekil-15: RF'nin Silah İhracatı (Milyon Dolar) (<http://www.cast.ru/eng/figures/>).

Silah ihracatından elde edilen gelirin artmasına paralel olarak Rus silah sanayinin toplam ihracat içerisindeki payı da giderek artış göstermektedir (Çizelge-11).

Çizelge-11 RF Silah İhracatının Toplam İhracat İçerisindeki Payı (<http://www.cast.ru/eng/figures/>).

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
RF'nin Toplam İhracatı (Milyar Dolar)	471,6	303,4	400,4	516,5	524,7	526,4
Silah ihracatının Toplam İhracattaki Payı (%)	1,77	2,96	2,59	2,5	2,66	2,98

Rus savunma sanayisinin en önemli iki kurumu Sukhoi şirketi ve Tikhomirov Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü'dür. Sukhoi şirketi RF'nin başlıca savaş uçağı üretim şirketidir. Şirket tarafından üretilen Su serisi savaş uçakları, RF ve diğer birçok devletin ordusunda görev yapmaktadır. Tikhomirov Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü genel olarak Rus savunma sanayisine arge desteği sağlamaktadır. Faaliyetlerinin büyük bölümü uçak tasarımı ve silah sistemleri üzerinedir. Rosoboronexport ise RF devlet savunma sanayisinin ihracat kanadını oluşturan kuruluştur (Boztaş, 2015:305-306). Sipri'nin 2014 yılı itibariyle dünyanın en büyük savunma sanayi şirketlerini yayınladığı raporunun ilk 10 listesinde RF'ye ait bir savunma sanayi şirketi bulunmamaktadır. Ancak ilk 100 şirket arasında 11 adet Rus şirketi yer almaktadır (Rusakova, 2015). RF, 2014 yılında gerçekleştirilen en büyük 100 silah satış sözleşmesinin %10,2'sini gerçekleştirmiştir.

Moskova bu dönemde 1990'lı yıllarda kaybettiği Irak gibi pazarları yeniden kazanırken Çin kısa bir aradan sonra yeniden RF'nin büyük müşterileri arasına geri dönmüştür. Hindistan ile silah satışı konusundaki sıkı ilişkiler hâlâ yoğun olarak devam etmektedir. Moskova'yı silah ihracatında yukarı düzeye taşıyan nedenler arasında gelişmiş silah sistemlerini satmaya hazır olması ve diğer satıcılara göre alıcılara daha uygun ödeme koşulları sağlaması yer almaktadır. RF'nin silah ihracatında en büyük ilgiyi Kilo sınıfı denizaltı, S-300 hava savunma sistemi, MİG-35 savaş uçağı, Mi-35 ve Mi-28 taarruz helikopterleri ile T-90 tankı çekmektedir (Simha, 2015).

4.3.2.3.3 Ekonomide Bölgeselleşme: Avrasya Ekonomik Birliği'ne

RF'nin ekonomik alanda yürüttüğü entegrasyon çabalarının en önemlisi ve sonuncusu Avrasya Ekonomik Birliği'dir (AEB). AEB Anlaşması, 24 Mayıs 2014 tarihinde imzalanmış, 1 Ocak 2015'te yürürlüğe girmiştir. RF, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan kurucu üyeler olup, Kırgızistan Mayıs 2015'te örgüte katılmıştır. AEB bölgesel ekonomik entegrasyonu sağlamayı amaçlayan bir örgüttür. Bu kapsamda üye devletler arasında mal, hizmet, para ve iş gücünün serbest dolaşımı konusunda ortak politika takip edilmesi amaçlanmaktadır. Üye devletler; 2,2 trilyon dolar ile dünya gayrisafi hasılasının %3,2'sini, 1,3 trilyon dolar ile dünya endüstriyel üretiminin %3,7'sini, 877,6 milyar dolar ile dünya toplam ihracatının %3,7'sini gerçekleştirmektedir (Eurasian Economic Union General Information, 2015). RF; yüzölçümü, nüfusu ve ekonomik kapasitesi ile üye devletler arasında en büyük olanıdır. AEB'nde kararlar oy birliği ile alınmaktadır ve her devlet eşittir. RF diğer devletlerin egemenliklerinden bir kısmını Moskova'ya devretme endişelerini ortadan kaldırmak maksadıyla diğer devletler ile eşit konumda olmayı benimsemiştir.

Gerçekte her ekonomik birliğin arka planında siyasi bir amaç yatmaktadır. RF'nin de AEB ile amaçladığı siyasi hedefleri bulunmaktadır. Putin, AEB'nin yalnızca taraflara ekonomik kazanç sağlayacak bir oluşum olarak görülemeyeceğini, tarihi olarak Avrasya coğrafyasında yaşayan insanların yeni bir çağ ve dünyada kimliklerini koruma projesi olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Putin ayrıca AEB'nin açık uçlu bir proje olduğunu ifade etmiş ve daha yüksek seviyeli Avrasya entegrasyonuna yöneldiğine vurgu yapmıştır (Martin, 2015).

4.3.2.4 Askeri Güç Rusya ve Askeri Reform

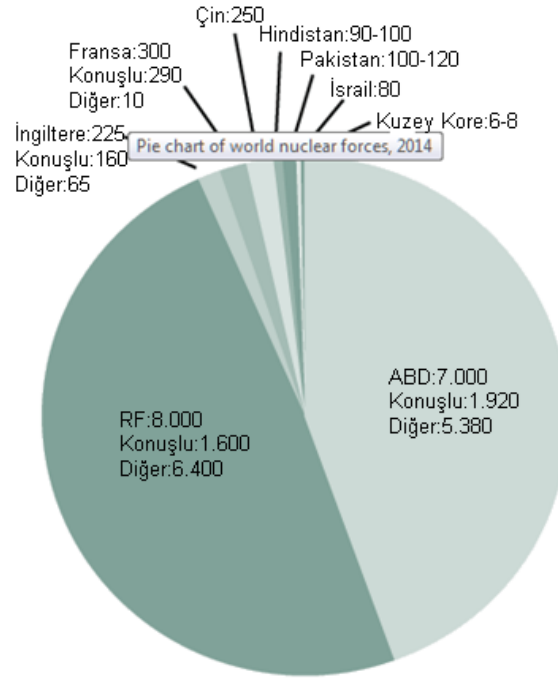
RF sahip olduğu konvansiyonel silahlı kuvvetler ile yakın çevresine üstün kuvvet sevk ederek yoğunlaşabilmekte ve ayrıcalıklı haklara sahip olduğunu belirttiği yakın çevresinde en etkin güvenlik aktörü olmaya çalışmaktadır (Russia's New Model Army, 2014). Diğer bir deyişle uzun mesafelere askeri güç sevk etme kapasitesi sınırlı olsa da RF, çevresindeki diğer devletlere karşı hâlâ askeri açıdan büyük bir güçtür. RF sahip olduğu askeri güçle Batı'nın siyasi, askeri ve ekonomik genişleme trendini durdurmuştur (Koç, 2014). Moskova, Mart 2015'te AKKA Ortak Çalışma Grubu toplantılarına katılmama kararı almış ve anlaşmadan tümüyle çekilmiştir. Moskova anlaşmadan çekilmesine rağmen tüm sorumluluğun Batı'da olduğunu, RF'nin anlaşmayı parlamentosunda onayladığını, Batılı devletlerin ise anlaşmayı onaylamadıkları gibi NATO'nun genişlemesi ile Rus sınırında askeri kabiliyetlerini arttırdığına dikkat çekmiştir (Russia Today, 2015).

RF'nin bu dönemdeki konvansiyonel gücü incelendiğinde 250.000 mevcudu ile Kara Kuvvetleri, RF Silahlı Kuvvetleri'nin en büyük kuvvetini oluşturmaktadır. Her askeri bölgede iki ordu bulunmakta, ancak doğu askeri bölgesinde Çin ile uzun bir sınıra sahip olunması ve Japonya ile hâlâ bir barış anlaşması imzalanmaması nedeniyle dört ordu bulunmaktadır. Kara Kuvvetleri 38 muharip tugay ve 41 muharebe destek tugayına sahiptir. 2020 yılına kadar 26 muharip tugay ve 40 muharebe destek tugayının daha kurulması planlanmaktadır (Gratz, 2014:2).

RF Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın 150.000 mevcudu bulunmaktadır. Hava Kuvvetleri Komutanlığı iki ana teşkilden oluşmaktadır. Bunlardan ilki Uzun Menzilli Hava Komutanlığı, diğeri ise Askeri Ulaştırma Hava Komutanlığıdır. Uzun Menzilli Hava Komutanlığı, RF'nin nükleer silah kapasitesinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. 140 adet Sovyet döneminden kalma orta ve uzun menzilli bombardıman uçağı bulunmasına karşın, yeni görünmezlik teknolojisine sahip bombardıman uçaklarının envantere girmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Askeri Ulaştırma Hava Komutanlığı'nın ise 2020 yılı itibarıyla 260 adet hafif nakliye uçağına sahip olması öngörülmektedir. RF'nin taktik savaş uçağı sayısı 580 olmakla birlikte, bunların %12'si son dönemde üretilen modern uçaklardan oluşmaktadır. Her yıl savaş uçaklarının %4-5'i yeni envantere giren uçaklarla değiştirilmektedir. Beşinci nesil görünmezlik teknolojisine sahip savaş uçağı geliştirilme çalışmalarına devam edilmektedir (Gratz, 2014:2).

RF Donanması'nda 130.000 denizci personel; Kuzey Filosu, Pasifik Filosu, Kara Deniz Filosu ve Baltık Filosu ile Hazar Filotillası'nda görev yapmaktadır. Nükleer balistik füzeyle sahip denizaltılar dışındaki donanma silah ve teçhizatına çok az yatırım yapılmıştır. Uzun süren çalışmalar sonucunda iki stratejik denizaltı inşa edilebilmiştir. Bunlardan birine Bulava stratejik nükleer füzesi monte edilmiştir. RF, Amiral Kuznetsov adlı uçak gemisine sahiptir. Moskova, Fransa'dan iki adet Mistral sınıfı gemi sipariş etmiş, ancak Ukrayna'da meydana gelen olaylar sonrasında Fransa gemileri RF'ye teslim etmekten vazgeçmiştir (Gratz, 2014:3).

RF siyasi ve askeri elitleri nükleer silahlara sahip olmanın (Şekil-16) ulusal menfaat ve çıkarlarını gerçekleştirmekte kendilerine avantaj sağladığını düşünmektedir. Bu çerçevede RF'nin nükleer silahlara sahip olmadığı bir durumda 2008 yılı RF-Gürcistan Savaşı ve 2014 yılı Kırım harekâtına NATO'nun Kosova benzeri bir şekilde müdahil olmaya çalışabileceği, ancak RF'nin nükleer silahlara sahip olması nedeniyle bunun mümkün olmadığı değerlendirilmektedir (Blank, 2011:306-307). Bu noktadan yola çıkarak RF'nin nükleer silah kapasitesinin (Çizelge-12) diğer küresel/bölgesel aktörlerin RF'nin öncelikli çıkar alanı olarak gördüğü alana girmesine engel olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil-16: Dünyada Nükleer Silah Sahibi Ülkeler (2014 Yılı)

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute (Sipri), <http://www.sipri.org/research/armaments/nuclear-forces/graphics>.

Çizelge-12: 2014 Yılına göre RF'nin Tahmin Edilen Stratejik Nükleer Silah Stoğu (Fournier, 2014:10).

Nükleer Silah Platformu	RF'de Kullanılan Adı	NATO'da Kullanılan Adı	İlk Kullanım Tarihi	Fırlatıcı Sayısı	Nükleer Başlık Sayısı	Toplam Başlık Sayısı
Kıtalararası Balistik Füze (ICBM)	RS-20 V (Silo)	SS-18 Satan	1988	46	10	460
	RS-18 (Silo)	SS-19 Stiletto	1980	30	6	180
	RS-12M Topol (Mobile)	SS-25 Sickie	1988	117	1	117
	RS-12M1 Topol M- (Silo)	SS-27	1997	60	1	60
	RS-12M2 Topol-M (Mobile)	SS-27	2006	18	1	18
	RS-24 Yars (Silo)	SS-27 Mod 2	2014	0	4	0
	RS-24 Yars (Mobile)	SS-27 Mod 2	2010	33	4	132
	Toplam			304		967
Denizaltından Atılan Balistik Füze (SLBM)	RSM-50 Volna	SS-N-18 M1 Stingray	1978	3-16	3	144
	RSM-54 Sineva	SS-N-23 Skiff	2007	6-16	4	384
	RSM-56 Bulava	SS-NX-32	2014	(2-16)	6	(192)
	Toplam			(144)		(528)
Stratejik Nükleer Bombardıman	Tu-95MS6	Bear-H6	1984	29	6	174
	Tu-95MS16	Bear-H16	1984	30	16	480
	Tu-160	Blackjack	1987	13	12	156
	Toplam			72		810
	Genel Toplam			520		1567

RF'nin günümüzde karşı karşıya olduğu askeri tehditlere yönelik çoğunlukla konvansiyonel kuvvetlerden oluşan modern bir askeri kapasiteye sahip olması gerekmektedir. RF siyasi ve askeri elitleri modern bir konvansiyonel yeteneğe sahip oluncaya kadar düşmanın hem konvansiyonel hem de nükleer tehditlerine karşı sahip olunan nükleer silah yeteneğine dayanılmasını bir zorunluluk olarak görmektedir (Goure, 2011:264).

RF Devlet Başkanı Medvedev ve ABD Başkanı Obama'nın 8 Nisan 2010'da Prag'da imzaladıkları Yeni START Anlaşması çerçevesinde 2018 yılına kadar

konuşlandırılmış stratejik nükleer savaş başlıkları sayısının 1.550'ye, fırlatma rampa sayısının ise 800'e (700 adedi konuşlu) indirilmesi gerekmektedir. Gerçekte bu tavanlar 2002 tarihli Stratejik Saldırı Silahlarının Azaltılması Anlaşması'nın (Strategic Offensive Reductions Treaty-SORT) ve START-I Anlaşması'nın öngördüğü tavanlardan daha düşüktür. Dolayısıyla Yeni START Anlaşması hem RF hem de ABD açısından nükleer silah stoğu planlamalarında büyük bir değişiklik yaratmayacaktır (Cimbala, 2011:418-419). Ancak füze savunma sistemi, konvansiyonel hassas güdümlü uzun menzilli füzeler gibi anlaşmazlık konularına Ukrayna ve Suriye sorunlarının da eklenmesi nükleer silahsızlanma sürecinin geleceğini belirsiz hale getirmektedir (Fournier, Kühn, 2014:6).

Rus askeri stratejisi, askeri harekâtın başında nükleer saldırının kullanılmasını benimsediğinden ve nükleer silahları savaş meydanlarında kullanılacak bir silah olarak gördüğünden silah kontrol rejimlerinin dışında bulunan taktik nükleer silahların (Çizelge-13) RF için önemi büyüktür. Özellikle coğrafi alanın küçük ve sınırlı olduğu yerel savaşlarda stratejik nükleer silahlar kullanılamayacağından taktik nükleer silahlar önem kazanmaktadır (Fedorov, 2009).

Çizelge-13 RF'nin Sahip Olduğu Taktik Nükleer Silahlar Stoğu (Fournier, 2014:10).

Birlik	Füze Cinsi	Savaş Başlığı Sayısı	Toplam
Füze, Hava ve Kıyı Savunma	53T6 (SH-08, Gazelle)	68	425
	S-300 (SA-10/12/20)	340	
	SSC-1B (Sepal)	17	
Hava Kuvvetleri	Tu-22M3 (Backfire-C)	450	730
	Su-24M/M2 (Fencer-D)	260	
	Su-34 (Fullback)	20	
Kara Kuvvetleri	OTR-21 Tochka (SS 21 Scarab)	140	170
	İskander (SS-26 Stone)	30	
Deniz Kuvvetleri	Denizaltılar, savaş gemileri	700	700
TOPLAM			2025

4.3.2.4.1 Askeri Reform

4.3.2.4.1.1 Askeri Reformun Nedenleri

RF Ordusu 2008 yılında askeri reform için harekete geçilinceye kadar mirasçısı olduğu SSCB Ordusu'nun çoğu özelliğini taşıyor ancak birçok alanda onun gerisinde kalıyordu. RF Ordusu'nun askeri silah ve teçhizatının sayısı ve modern olma durumu ile personelinin eğitimi ve kalitesi, SSCB Ordusu'nun gerisindeydi. Subaylar ve astsubay ile subaylar arasında bir kademeyi temsil eden kıdemli astsubaylar ordu mevcudunun %50'sini teşkil ediyordu. Subaylarda rütbe dağılımı ast rütbedekilerin sayısının fazla olduğu, rütbe yükseldikçe personel sayısının azaldığı bir piramit yerine, yüzbaşı kadar yarbayın bulunduğu, hatta binbaşı sayısının diğer rütbelerdeki personel sayısından fazla olduğu bir yumurtayı andırmaktaydı (Barabanov vd., 2011:3).

Reform sürecine başlanmasından önce RF Ordusu'nun savaş hazır birlik, silah ve teçhizat oranları çok düşük seviyedeydi (Çizelge-14). Savaşa hazır birlik oranları; Kara Kuvvetleri'nde %17, Hava Kuvvetleri'nde %7 (Hava Savunma Birlikleri'nin hiçbirisi savaş hazır durumda değildi), Donanma'da ise %70 düzeyindeydi. Bu durumun tek istisnası Stratejik Füze Kuvvetleri ve Hava İndirme Birlikleri'ydi. Bunlar %100 olarak savaşa hazır durumda tutulan birliklerdi (Barabanov vd., 2011:5-6).

Çizelge-14 2008 Yılına Kadar RF Ordusunun Barış ve Savaş Zamanında Birlik, Silah ve Teçhizatlarının Hazırlık Durumları (Barabanov vd. 2012:6).

Kuvvet	Birim /Ünite	Savaşta Hazır Birlik Durumu (%)	Savaşta Hazır Silah Teçhizat Durumu (%)	TEHDİT DURUMUNDA BİR YIL İÇERİSİNDE	Savaşta Hazır Birlik Durumu (%)	Savaşta Hazır Silah Teçhizat Durumu (%)
Kara	Birlik	17	75-85		100	85-90
Hava	Havacılık Birlikleri	7	45-50		100	50-55
Hava	Hava Savunma Birlikleri	0			100	50-55
Donanma	Gemi	70	75-80		100	75-80
Stratejik Füze	Füze Alayları	100	100		100	100
Hava İndirme	Birlik	100	85		100	85
Personel Sayısı	BARIŞ DURUMUNDA 1,35 MİLYON				SAVAŞ ZAMANINDA 4,2 MİLYON	

RF, 2008 yılında meydana gelen RF-Gürcistan Savaşı'nda karşı karşıya kaldığı komuta-kontrol ile askerlerin eğitim, silah ve teçhizatında ortaya çıkan problemler sonrasında günümüze kadar süren bir askeri reform süreci başlatmıştır. RF'de daha

önceki dönemlerde de askeri modernizasyon projeleri başlatılmıştır. Örneğin 2006 yılında Devlet Silahlanma Programı yürürlüğe konulmuş, ancak bazı kesimlerin ve özellikle emekli generallerin direnci sonrası bu çabalar hedefine ulaşamamıştır. 2008 yılında başlatılan ve “yeni görünüm” olarak adlandırılan silahlanma programı, çeşitli direnç ve engellemelere rağmen kararlılıkla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bunun en önemli nedeni Ukrayna’da meydana gelen gelişmeler sonucunda RF’nin askeri tehdit algısının yükselmesidir. RF, NATO üyesi devletler ile silahlanma yarışına girmek istemediğini belirtmekte, ancak modernizasyon isteğinin ABD ve NATO balistik füze savunma sistemleri, uzayın silahlandırılması ve NATO kuvvetlerinin askeri gücünün artması gibi tehditleri karşılamaya yönelik olduğunu kabul etmektedir. “Yeni görünüm” modernizasyon programı ile Sovyet tarzı çoğunlukla seferberlik esasına ve geniş çaplı askeri çatışmalara uygun askeri teşkilattan, hazırlık seviyesi ve hareket kabiliyeti yüksek profesyonel orduya geçiş yapılması planlanmaktadır. Buradaki amaç; daha küçük ancak personel, silah ve teçhizat olarak tam ve modern bir silahlı kuvvet yaratmaktır (Martens, 2015).

4.3.2.4.1.2 Askeri Reformun Dayandığı Temel Tehditler

RF ulusal güvenliğini sağlamanın ötesinde KGAÖ üyesi olarak diğer beş üye devleti üçüncü tarafların saldırılarına karşı korumakla mükelleftir. RF tarafından günümüzde algılanan tehditlerden en önemlilerinden biri Orta Asya’da meydana gelen gelişmelerdir. Orta Asya’da bulunan devletler; zayıf yapıları, etnik karışıklıklar ve birbirleri ile olan sorunlar nedeniyle hassas konumdadırlar. Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’da yaşanan gelişmeler bu tespiti doğrulamaktadır. Ayrıca Batılı güçlerin çekilmesi ile Afganistan’da yaşanmakta olan gelişmelerde, Orta Asya devletlerini istikrarsızlaştırma potansiyeline sahiptir. RF, Afganistan’da iktidara gelme olasılığı yüksek olan Taliban rejiminden Orta Asya devletlerini korumak için askeri bir müdahalede bulunması gerekebileceğini düşünmektedir (Barabanov vd., 2011:10).

Diğer yandan Kuzey Kafkasya’da halen sürmekte olan çatışma ortamı RF’ye yönelik önemli bir tehdit olarak varlığını sürdürmektedir. 1990’lı yıllarda Çeçenistan’da süren ayrılıkçı ayaklanma, 2002-2003 yıllarında Kafkasya geneline yayılan Selefi eğilimli terörist eylemleri barındıran bir yapıya dönüşmüştür. Her yıl yaklaşık 300 kişinin hayatını kaybetmesine yol açan bu çatışma ortamı bir nevi düşük yoğunluklu çatışmadır (Barabanov vd., 2011:10).

RF, 2008 yılında Gürcistan ile beş gün savaşarak Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'ın kontrolünden tamamen çıkmasını sağlamış ve bu bölgeleri bağımsız devlet olarak tanımıştır. RF bu bölgelerin askeri güvenliğini tümüyle üstlenmiş ve Gürcistan'ın muhtemel bir karşı saldırısına yönelik gerekli savunma tedbirlerini alacağını beyan etmiştir (Barabanov vd., 2011:10).

RF, Japonya'dan da tehdit algılamaktadır. Japonya, Kuril Adaları üzerinde hak talep etmektedir. Moskova bu nedenle Kuril Adalarını Japonya'ya karşı korumak, muhtemel bir Japon işgalini geri püskürtmek gibi senaryoları askeri planlamalarına dahil etmektedir (Barabanov vd., 2011:11). Japonya güçlü ekonomisi ve askeri teknolojik kapasitesi ile Uzak Doğu'da büyük bir rakip olarak ortaya çıkmaktadır. Japonya'nın 2015 yılında kabul ettiği yeni Güvenlik Yasası ile denizaşırı alanlarda ordunun kullanımına izin verilmesi, Moskova'nın kaygılarını artıran bir gelişme olmuştur.

Ekonomik, teknolojik ve askeri açıdan büyük bir hızla büyüyen Çin, RF'nin askeri planlamalarında ön plana çıkan bir devlettir. Çin'in her alanda büyüyen kapasitesine rağmen hiçbir RF resmi dokümanında askeri tehlike ve tehdit olarak gösterilmemektedir. Bu durumda, RF ile Çin arasında çok kutuplu dünya düzenine yönelimin ve ABD'nin tek taraflılığına karşı geliştirilen ortaklığın büyük payı vardır. Ancak niyetler değişebileceğinden sürekli olarak kabiliyetler üzerinden planlama yapan Rus askeri liderleri, Çin'i ciddi bir askeri tehlike olarak görmekte ve günümüzde Çin'e ancak RF'nin nükleer silahları ile caydırıcılık sağlanabileceğini düşünmektedirler (Barabanov vd., 2011:11).

RF'nin yakın coğrafyasında; Orta Doğu, Suriye, İran ve Kuzey Kore'de meydana gelen istikrarsızlıkların, Moskova'nın güvenliğini tehdit edebilecek gelişmelere yol açabileceği Kremlin tarafından değerlendirilmiştir. Günümüzde Suriye'de süren iç savaş ve RF'nin bu savaşa dahil olması bu kapsamda değerlendirilebilir. RF'nin en büyük tehdit değerlendirmesi ise kuşkusuz ABD liderliğindeki NATO kaynaklıdır. NATO'nun Yugoslavya harekâtı, ABD ve müttefiklerinin Irak'ı işgali, Fransa, İngiltere ve Almanya öncülüğünde Libya'ya müdahalede bulunulması, NATO'nun RF sınırlarına doğru sürekli olarak genişlemesi, NATO'ya karşı tedbir geliştirilmesinin gerekliliğini Moskova açısından ortaya koymuştur. Günümüzde RF'nin NATO'ya karşı geliştirebileceği askeri stratejisi nükleer silahların caydırıcılığına dayanmaktadır (Barabanov vd., 2011:11).

Askeri modernizasyonu gerekli kılan diğer bir neden ise askeri ve askeri olmayan tehditler arasındaki eşiğin ortadan kalkmış olmasıdır. Bu nedenle askeri olmayan bir tehdit RF tarafından askeri tehdit olarak algılanabilmektedir. 2003 yılında Gürcistan'da, 2004 ve 2014 yıllarında Ukrayna'da ve 2005 yılında Kırgızistan'da meydana gelen "renkli devrimler" yoluyla RF'nin komşularının istikrarsızlaştırılması ve Batı yanlısı rejimlerin iktidara getirilmesi RF için en büyük tehditlerden biri olarak algılanmıştır (Gratz, 2014:2).

4.3.2.4.1.3 Askeri Reformun İçeriği

2008 yılında başlatılan reformun Ordu'nun ihtiyaç duyduğu yapısal düzenlemelere odaklanması öngörülmüştür (Asker, 2012). Bu çerçevede askeri reform; organizasyonel yapı, personel ve silah modernizasyonu olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır.

4.3.2.4.1.3.1 Organizasyonel Yapı

Organizasyonel yapının çekirdeğini gönüllü profesyonellerden oluşan ve sürekli olarak muharebeye hazır durumda olan bir ordunun teşkil edilmesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede öncelikle yükümlü askerlik hizmeti yürütenlerin oranı %50'den %20'ye indirilecek, 2020 yılında yükümlü askerlik yapanlar operasyonel görevlerde yer almayacaktır (Gratz, 2014:2). Ordunun genel mevcudu 2007 yılında 1,35 milyon iken, 2008 yılında 1 milyona inmiştir. Böylelikle çok sayıda seferberlik sistemine dayalı birlik azaltılarak sürekli muharebeye hazır az sayıda profesyonel birliğe sahip olmak amaçlanmıştır. Diğer yandan RF Savunma Bakanlığı karargâhında çalışan 51.300 personelin, reform sonrasında 13.400'e düşürülmesi planlanmaktadır. 2008 yılında 1.107 olan general sayısı ise 2012 yılında 610'a düşürülmüştür.

Organizasyonel reformun ikinci ayağını mevcutları 13.000 personel olan tümenlerin lağv edilerek yerlerine mevcudu 4.000 olan tugayların kurulması oluşturmaktadır. Buradaki amaç birliklerin hareket yeteneğini artırmak ve belirli bir alanda küçük ölçekli operasyonları gerçekleştirebilecek yeterli düzeye erişmelerini sağlamaktır. Bu reformun devamı olarak askeri bölge, ordu, tümen ve alay şeklinde dört seviyeden oluşan komuta sistemi yerini müşterek stratejik komutanlık ve tugaylardan oluşan iki seviyeli komuta yapısına bırakmıştır (Russia's New Model Army, 2014).

Üçüncü ayak ise her biri müşterek olarak tüm kuvvetleri kapsayan karargâh ve birliklere sahip dört müşterek stratejik komutanlığın kurulmasıdır. ABD'nin askeri bölge komutanlıklarına benzer yapılanma ile her stratejik komutanlık sorumluluk bölgesindeki harekâtı planlayıp yürütebilecektir. RF-Gürcistan Savaşı'nda yaşanan koordinasyon sorunları bu yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede 2010 yılında 6 askeri bölge (Moskova, Leningrad, Sibirya, Uzak Doğu, Volga-Ural ve Kuzey Kafkasya), 4 müşterek stratejik komutanlığa (Batı, Güney, Merkez ve Doğu müşterek stratejik komutanlıkları) dönüştürülmüştür. Müşterek stratejik komutanlıklar, RF'nin stratejik tehdit algıladığı bölgeleri kapsayacak şekilde tesis edilmiştir. Merkez Askeri Bölge Komutanlığının önemli görevlerinden biri Doğu ve Batı Askeri Bölge Komutanlıklarını desteklemektir. Batı Askeri Bölge Komutanlığı ise aynı zamanda Arktik bölgesinde de görev icra edecektir (Gratz, 2014:2).

Askeri reform süreci askeri eğitim sistemine de yansımıştır. RF'de çeşitli alanlarda eğitim veren 65 askeri eğitim kurumunun yerini ülke çapında 10 askeri eğitim kurumunun alması planlanmıştır. Bunlardan 3 adedi askeri eğitim ve araştırma merkezi, 6 adedi askeri akademi ve 1 adedi askeri üniversite olarak sınıflandırılmıştır (Barabanov vd., 2011:24).

4.3.2.4.1.3.2 Personel

RF Savunma Bakanı Serdyukov, RF Silahlı Kuvvetleri içerisinde devam eden direnci kırarak, Ordu'nun mevcudunu 1,2 milyondan 1 milyona indirmiştir. RF Ordusu'nda yürütülen reformların en önemli bileşenlerinden biri de sayıları 335.000'ini bulan subay topluluğunun azaltılmasıdır. Bu yönde yapılan azaltma girişimleri sonucunda karşılaşılan direnç neticesinde 150.000'e indirilmesi planlanan subay kadrosu 220.000 olarak yeniden düzenlenmiştir. Serdyukov, sayıları önemli bir oranda bulunan kıdemli astsubayları ortadan kaldırmış, ancak 2012 yılında Sergey Shogu döneminde organizasyonel sorunlar nedeniyle yeniden kıdemli astsubaylık sistemine geri dönmüştür. 2020 yılı itibarıyla Ordu'nun %50'sinin profesyonel askerlerden oluşması beklenmektedir. Ancak 2013 yılında 60.000 sözleşmeli profesyonel asker temin edilirken, görev yapan 35.000 sözleşmeli asker Rus Ordusu'ndan ayrılmıştır (Gratz, 2014:3). Savunma bütçesinin artmasına paralel olarak muvazzaf ve emekli askerlerin aylıklarına ve bunlara tahsis edilen evlere ayrılan bütçe artmıştır.

RF, topraklarını savunabilmek için 1 milyon seviyesinde askeri personeli istihdam etmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak demografik açıdan düşük doğum oranı, Rus

Ordusu'nun ihtiyacı olan genç nüfusu karşılamasını kısıtlamaktadır. Rus Ordusu'nun hedefi olan % 50 personelin profesyonel olması için her yıl 60.000 profesyonel askerin silahlı kuvvetler saflarına katılması gerekmektedir (Russia's New Model Army, 2014). 1980'lerin sonu ve 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar neticesinde doğum oranlarının düşmesi ile RF Ordusu'nun personel ihtiyacını karşılamada zorluklarla karşılaşacağı düşünülmektedir. Diğer yandan askere alınabilecek personelin kalitesi de düşmektedir. Örneğin 2011 yılında askerlik çağına gelen gençlerin ancak %69'u sağlık açısından askerlik hizmetini sürdürebilecek durumdaydı (Barabanov vd., 2011:11).

4.3.2.4.1.3.3 Silah Modernizasyonu

Moskova, askeri reform çerçevesinde 31 Aralık 2010 tarihinde DSP-2020'yi başlatmıştır. Bu program ile 2020 yılına kadar Rus Ordusu'nun kullanım ömürleri dolmak üzere olan Sovyet dönemi silahlarından arındırılması ve modern silahlar⁹² ile donatılması öngörülmektedir. 2010 yılında %10'u modern silah ve teçhizata sahip olan Rus Ordusu'nun 2020 yılı itibariyle %70 oranında modern silah sistemlerine sahip olması planlanmaktadır. RF Ordusu'nun 2014 yılı itibariyle %32 oranında modern silah ve teçhizata sahip olduğunu değerlendirmektedir (Martens, 2015). DSP-2020'ye göre nükleer silahlar yine birinci önceliğe sahiptir. İkinci öncelik ise füze savunma sistemlerindedir. Diğer bir öncelik ise İskender taktik füze sistemlerine verilmektedir (Haas, 2011:22). DSP-2020'nin bütçeye maliyetinin 730 milyar doları bulması öngörülmektedir (Russia's New Model Army, 2014). Bu miktarın 100 milyar doları askeri endüstriyel kompleksin geliştirilmesine tahsis edilecektir. Kremlin'in uygulamaya koyduğu DSP-2020 ve askeri endüstriyel kompleksi geliştirme çabaları, Rus endüstri ve sosyal politikaları bakımından önemlidir. Çünkü askeri endüstriyel komplekste yaklaşık 2 milyon kişi çalışmakta ve RF nüfusunun %5'i bu sektörde istihdam edilmektedir (Gratz, 2014:3).

2012 yılı seçimlerinden önce Putin DSP-2020'den beklenen sonuçları açıklamıştır. Buna göre Rus Ordusu'nun 2020 itibariyle program kapsamında sahip olacağı silahlar şunlardır; 400 kara ve denizaltı konuşlu kıtalararası balistik füze, 8 nükleer güçle çalışan balistik füze denizaltısı, 20 çok amaçlı denizaltı, 50 savaş gemisi, 100 askeri uydu, 600 sabit kanatlı savaş uçağı, 1.000 helikopter, 2.300 tank, 2.000 kundağı motorlu top, 7.000 askeri araç, 56 S-400 hava savunma füzesi, 10 İskender-M taktik balistik füze tugayı (Martens, 2015:2).

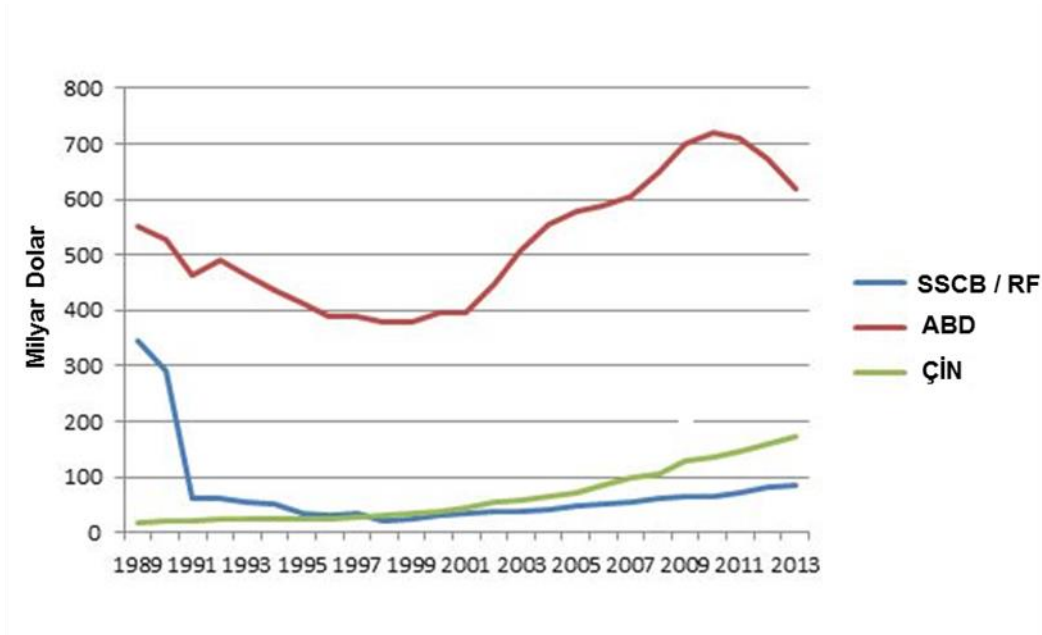
⁹² RF, modern silahı, son 10 yıl içerisinde üretilmiş silah olarak tanımlamaktadır.

RF, DSP-2020'yi gerçekleştirebilmek maksadıyla askeri harcamalarını düzenli bir biçimde yükseltmiştir (Çizelge-15). Askeri harcamaların GSMH'ye olan oranı da yükselme trendi göstermektedir.

Çizelge-15 SSCB ve RF'nin Askeri Harcamaları ve GSMH'ye Oranları (http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.).

Yıl	Askeri Harcama (Milyon Dolar)	Askeri Harcamanın GSMH'ye Oranı (%)
1988	246011	-
1989	218760	-
1990	219114	-
1991	-	-
1992	-	4,9%
1993	7767	4,6%
1994	13548	4,9%
1995	12742	4,1%
1996	15826	4,1%
1997	17577	4,3%
1998	7956	3,0%
1999	6469	3,3%
2000	9228	3,6%
2001	11683	3,8%
2002	13944	4,1%
2003	16974	3,9%
2004	20955	3,5%
2005	27337	3,6%
2006	34518	3,5%
2007	43535	3,4%
2008	56184	3,3%
2009	51532	4,1%
2010	58720	3,8%
2011	70237	3,7%
2012	81079	4,0%
2013	87831	4,2%
2014	84462	4,5%

Ancak RF'nin savunma harcamalarında 1999 yılından günümüze kadar sürekli olarak gözlenen yükseliş ABD ve Çin ile kıyaslandığında büyük farkla geride kalmaktadır (Şekil-17 ve Çizelge-16).

Şekil-17: Rusya, ABD ve Çin'in Askeri Harcamaları.

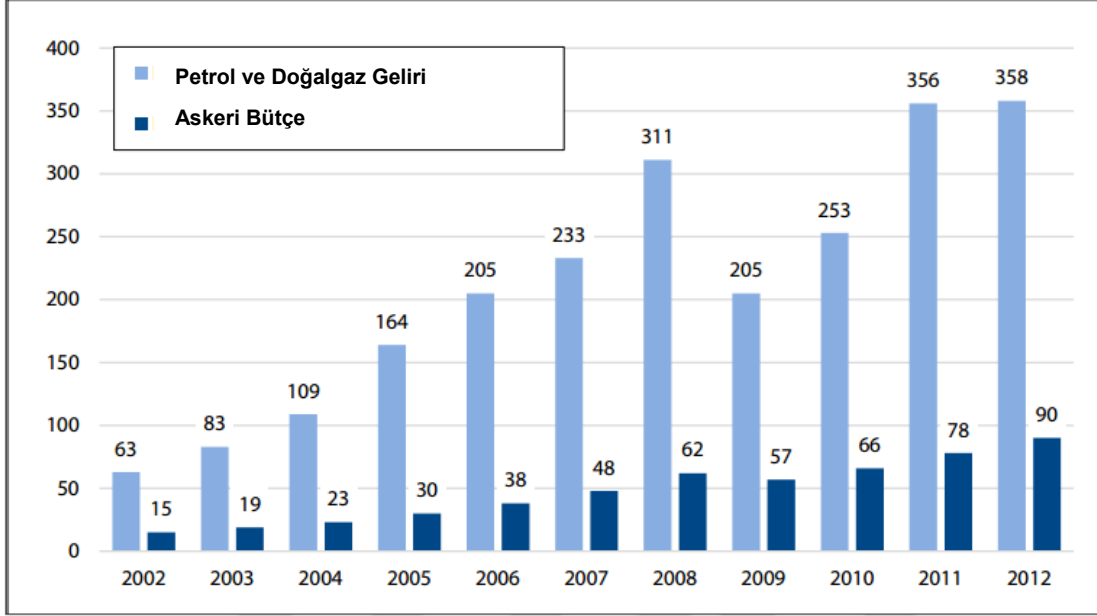
Kaynak: <http://www.cfr.org/russian-federation/russian-military/p33758>.

Çizelge-16 2014 yılında En Çok Savunma Harcaması Yapan 15 Devlet (<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1504.pdf>).

Sıra No	Devlet	2014 yılı Askeri Harcama Tutarı (Milyar Dolar)	Değişim Oranı (2005-2014 Yılları Arası)	Askeri Harcama Tutarının GSMH'ye Oranı
1	ABD	610	-0,4	3,5
2	Çin	216	167	2,1
3	RF	84,5	97	4,5
4	Suudi Arabistan	80,8	112	10,4
5	Fransa	62,3	-3,2	2,2
6	İngiltere	60,5	-5,5	2,2
7	Hindistan	50	39	2,4
8	Almanya	46,5	-0,8	1,2
9	Japonya	45,8	-3,7	1
10	Güney Kore	36,7	34	2,6
11	Brezilya	31,7	41	1,4
12	İtalya	30,9	-27	1,5
13	Avustralya	25,4	27	1,8
14	Birleşik Arap Emirlikleri	22,8	135	5,1
15	Türkiye	22,6	15	2,2

DSP-2020 ilk ortaya konduğunda her yıl GSMH'da %6'lık büyüme oranı esas alınmıştır. Ancak planın ilk yılında büyüme oranı %4,3'e, 2013 yılında %2'ye, 2014 yılında ise petrol fiyatlarında yaşanan düşüş ve ekonomik yaptırımlar nedeniyle %0,6'ya gerilemiştir. Rus siyasi ve askeri liderleri yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle DSP-2020'nin askıya alınmayacağını ifade etmektedir. 2015 yılında RF

bütçesinin her alanında görülen %10'luk kesintiden savunma bütçesi etkilenmemiştir (Martens, 2015). Tüm bu açıklamalara rağmen Rus ekonomisinde kötü gidişatın uzun sürmesi halinde bu durumdan DSP-2020'nin de etkileneceği değerlendirilmektedir (Şekil-18).

Şekil-18 RF'nin Petrol ve Doğalgazdan Elde Ettiği Gelir ve Askeri Bütçesinin Karşılaştırılması (2002-2012 Yılları Arası, Milyar Dolar) (Perovic, 2016).

Putin, Başbakan Yardımcısı Dimitri Rogozin'i 2012 yılında savunma ve havacılık endüstrisinden sorumlu hale getirmiştir. Putin, savunma ve havacılık endüstrisini ulusal açıdan çok önemli görmekte ve bu konuda ileri teknolojiye ulaşılmasına büyük önem atfetmektedir. Ancak yaklaşık 15 yıl boyunca kötü durumda bulunan savunma endüstrisi, yetişmiş insan gücünün bir kısmını kaybetmiş durumdadır (Russia's New Model Army, 2014).

Sonuç olarak RF, 2020 yılına kadar askeri silah ve teçhizatını modernize ederek ve yeni silahlar tedarik ederek, aynı zamanda teşkilat yapısını ve organizasyonunu yeniden düzenleyerek askeri gücünü yükseltmek istemektedir. RF'nin çeşitli alanlarda 2008 yılında başlattığı askeri reformun 2020 yılında ulaşmak istenen sonuçları Çizelge-17'de sunulmuştur.

Çizelge-17 RF Silahlı Kuvvetlerinin 2008-2020 Yıllarındaki Durumunun Karşılaştırılması (Haas, 2011:30).

Karşılaştırılan Durum	RF Silahlı Kuvvetleri (2008 yılı)	RF Silahlı Kuvvetleri (2020 yılı)	Fark
Komuta-Kontrol	Askeri Bölge-Ordu-Tümen-Alay	Müşterek Stratejik Komutanlık-Tugay	Komuta-Kontrolün sadeleştirilmesi ve arabirimlerin sayısının azaltılması
Organizasyon Yapısı	6 Askeri Bölge	4 Müşterek Stratejik Komutanlık	Organizasyon yapısının etkinliğinin artırılması, müşterekliğin sağlanması
Birlik Cinsi	Tümen ve Alay	Tugay	Birlik sayısının düşürülmesi ve birlik etkinliğinin artırılması
Harekâta Hazırlık Düzeyi	%20 ile düşük seviyede	%100 ile harekâta sürekli hazır birlikler	Harekâta hazırlık seviyesinin %80 artırılması
Toplam birlik sayısı	1.890	172	Birlik sayısında %90 seviyesinde azalma
Personel			
Toplam	1.2 milyon	921.500	278.500 personelin azaltılması
Subay Sayısı	355.000	220.000	135.500 subay azaltılması
Kıdemli Astsubay Sayısı	142.000	-	Kıdemli Astsubay kadrosu lağv edilecektir.
Sözleşmeli asker ve astsubay sayısı	80.000	425.000	345.000 sözleşmeli personel sağlanacaktır.
Yükümlü Askeri Personel Sayısı	423.000	276.500	Yükümlü personel sayısının 146.500 azaltılması
Silah/Teçhizat			
Modern Konvansiyonel Silahların Oranı	%10	%70	%60 artış
Modern Nükleer Silahların Oranı	%20	%70	%50 artış

4.3.2.4.2 Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

KGAÖ, 2010 yılında Kırgızistan'da çıkan olayları anayasal olmayan güç değişimi (Yesevi, 2013) olarak nitelediğinden Kırgızistan'a müdahale etmemiş, farklı çevrelerce KGAÖ'nün etkinliği tartışma konusu yapılmıştır. Ancak bu durumu KGAÖ'nün zayıflığını gösteren bir husus olarak değerlendirmek hatalı olacaktır. Çünkü KGAÖ temelde taraf devletleri üçüncü devletlerden korumak için teşkil edilmiş askeri bir ittifaktır (Tellal, 2013:83; Norberg, 2013:17-19).

Özbekistan'ın, KGAÖ üyeliği inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1999 yılında KGA'dan çekilen Özbekistan, Batı eğilimli bir örgüt olan GUAM'a katılmıştır. Özbekistan, 2001 yılında topraklarında bulunan Hanabad Askeri Üssü'nü ABD ve koalisyon güçlerinin kullanmasına izin vermiştir. Ancak 2005 yılında yaşanan Andican olayları sonrasında Taşkent, ABD'den Hanabad Üssü'nden çekilmesini istemiş ve 2006 yılında KGAÖ'ne

üye olmuştur (Purtaş, Mammadov, 2013:114-115). Özbekistan 2012 yılında örgüte üyeliğini askıya almıştır.

KGAÖ diğer uluslararası örgütler ile işbirliği yapma çabası içerisinde. KGAÖ'nün barış gücü operasyonları 16 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. BM Genel Kurulu, 2 Mart 2010 tarihinde BM ile KGAÖ arasında terörizm, uyuşturucu ve suçla mücadele konusunda işbirliği yapılmasına ilişkin bir kararı kabul etmiştir. NATO ile ilişkiler ise KGAÖ'nün en dikkat çeken yönüdür. KGAÖ birçok kesim tarafından Orta Asya'nın NATO'su ya da NATO'ya karşı kurulan bir askeri ittifak olarak nitelendirilmektedir. Ancak KGAÖ yetkilileri birçok kez NATO karşıtı bir örgüt olmadıklarını hatta Afganistan'daki NATO harekâtını desteklediklerini ifade etmişlerdir. Buna karşın NATO, KGAÖ ile ilişkileri geliştirmeye sıcak bakmamaktadır. Çünkü kurulacak resmi ilişkilerin Moskova'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki ayrıcalıklı konumunun kabulü anlamına geleceği düşünülmektedir. Bu kapsamda NATO, KGAÖ üyesi devletlerin her biri ile ayrı ayrı ilişki kurmayı tercih etmektedir (Rozanov, 2013:66). KGAÖ, ŞİÖ ile de yakın işbirliği içerisinde. Her iki örgütün 5 üyesinin aynı devlet olması ilişkilerin doğal olarak gelişimini sağlamaktadır.

RF, KGAÖ ile Orta Asya'da askeri açıdan inisiyatifi ele geçirmiş ve Orta Asya'da askeri güvenliğin garantörü konumuna erişmiştir (Çizelge-18). Moskova, Orta Asya devletleri ile yürütülen askeri işbirliği sayesinde bu devletlerin askeri yapıları ve eğitim sistemleri üzerinde etkili olmaktadır. RF aynı zamanda Orta Asya devletlerine silah satma konusunda çok avantajlı konuma gelmektedir. Moskova'nın KGAÖ kapsamında elde ettiği bir diğer kazanım da taraf devletlerin topraklarında üçüncü bir devletin askeri üssünü kabul edebilmesi için tüm KGAÖ üyelerinin rızasını alması gerekliliğidir.

Çizelge-18 Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Üyelerinin 2014 Yılı Savunma Harcamaları ve 2015 Yılı Personel Sayıları (The Military Balance 2015).

Devlet	Savunma Harcaması (Milyon dolar)	Kişi Başına Düşen Savunma Harcaması (Dolar)	Savunma Harcamasının Gayrisafi Milli Hasılaya Oranı (%)	Silahlı Kuvvetlerin Mevcudu (Bin)	Yedek Personel Mevcudu (Bin)	Paramiliter Güç Mevcudu (Bin)
Rusya Federasyonu	70.048	492	3,40	771	2.000	489
Belarus*	552	57	0,87	48	290	110
Kazakistan	2.030	113	0,90	39	0	32
Kırgızistan	95	17	1,24	11	0	10
Tacikistan	186	23	2,03	9	0	8
Ermenistan	470	154	4,23	45	210	4

*Belarus'a ait veriler tahminidir. Ayrıca Belarus'un savunma harcamalarına yönelik veriler 2012 yılına aittir.

4.4 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Putin'in Rus Anayasası gereği iki başkanlık dönemi (2000-2008) sonunda devlet başkanlığı görevini Dmitri Medvedev'e devretmesi, Başbakan olarak aktif bir şekilde devleti yönetmesine engel olmamıştır. 2008 yılından 2015 yılına kadar olan dönem RF'nin genelde Batı, özelde ise ABD'nin politikalarına yönelik karşılık verme dönemi olmuştur. 1990'lı yıllarda her açıdan kaos yaşayan RF, 2000-2008 döneminde siyasi ve ekonomik istikrarı yakalamış ve milli güç unsurlarında yaşanan gelişme ile tehdit unsurunda yaşanan yükselme, RF'nin askeri güvenlik politikasına yansımıştır. RF, 2008 yılından sonra güvenlik dokümanlarında NATO'yu önce askeri tehlike sonra ise tehdit olarak tanımlayarak somutlaştırmıştır. Diğer yandan salt askeri güvenliğin ötesinde eski Sovyet coğrafyasında ve "Arap Baharı"nda görülen Batı'nın rejim değiştirme stratejisi, Moskova için rejim güvenliğini de önemli bir husus haline getirmiş, iç ve dış güvenlik arasındaki ayırım RF açısından zayıflamıştır. Buna paralel olarak askeri güvenlik tedbirleri; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda takviye edilmeye çalışılmıştır. Askeri güç kullanımlarında ise askeri ve askeri olmayan yöntemler birbirleriyle koordineli olarak etkin bir şekilde yürütülmüştür.

RF'nin yeni dönemde askeri güvenliğine yönelik ilk hamlesi Gürcistan'a yönelik olmuştur. 2003 yılında Gürcistan Devlet Başkanı olan ve Batı ile her alanda ilişkileri en üst seviyeye çıkarmaya çalışan Saakaşvili'nin ayrılıkçı Güney Osetya'ya yönelik askeri harekâtına, Moskova askeri açıdan müdahale ederek karşılık vermiştir. NATO üyeliği konusunda ısrarcı olan Gürcistan'a yönelik gerçekleştirilen askeri müdahale, Soğuk Savaş sonrası RF'nin yurt dışında ilk askeri kuvvet kullanımı olmuştur. RF, askeri müdahale sonrası diğer devletlerin çoğu tarafından kabul edilmese de Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanımış ve bu bölgelerdeki askeri kuvvetlerinin sayısını artırmıştır. Moskova'nın bu politikasında Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasının önemli etkisi olmuştur. RF'nin ikinci askeri müdahalesi ise Ukrayna'ya karşı olmuştur. RF, AB ile Ortaklık Anlaşması imzalamaktan Moskova ile mevcut ilişkiler çerçevesinde çekince gösteren Yanukoviç'in devrilmesi ile ortaya çıkan krizde, Ukrayna'nın bağımsızlığından sonra aralarında her zaman sorun olma potansiyeli taşıyan Kırım'a yönelik askeri operasyon gerçekleştirmiştir. Ancak bahse konu operasyon kan dökülmeden, başlangıçta RF'nin dahiliyetinin somutlaştırılamaması ve askeri, siyasi, ekonomik ve bilgi alanlarının etkin bir şekilde kullanılması ile hibrit savaş olarak nitelendirilmiş ve RF'nin artan askeri kabiliyetinin tezahürü olarak değerlendirilmiştir. Moskova, Ukrayna üzerinde baskıyı sürdürmek amacıyla Doğu Ukrayna'da Rus yanlısı ayaklanmayı desteklemiştir. RF askeri açıdan hamlelerini sürdürmüş ve 2015

yılında Suriye’de süren iç savaşa Esad zor durumda iken müdahale etmiştir. RF’nin askeri müdahalesi ile ABD ve müttefiklerinin amacı olan Esad rejiminin devrilmesi engellenmiştir.

RF-Gürcistan Savaşı ile gerilen RF ile ABD arasındaki ilişkiler bu dönemde Obama’nın ABD yönetimine gelmesi ile “yeniden başlama-sıfırlama” politikasına sahne olmuştur. Ancak Moskova’nın Edward Snowden’a sığınma hakkı tanınması, ABD’de kabul edilen Magnitsky Yasası, Ukrayna ve Suriye’de yaşanan gelişmeler nedeniyle ilişkiler en kötü seviyeye ulaşmıştır. Kosova’nın bağımsızlığının tanınması ve Gürcistan’ın NATO üyeliği perspektifinin onaylanmasına yönelik Moskova’nın cevabı Gürcistan’a yönelik bir askeri müdahale olmuştur. Moskova, Gürcistan’da askeri gücünü kullanarak NATO’nun genişlemesini durdurmuştur. Ancak ilişkilerde asıl önemli hasara yol açan olay RF tarafından Kırım’ın ilhak edilmesi ile Doğu Ukrayna’da ayrılıkçı hareketin desteklenmesi olmuştur. NATO ve AB, RF ile ilişkileri askıya almış, ABD, AB, Kanada ve Japonya ekonomik ve ticari yaptırımlar ile bazı Rus ve Ukrayna vatandaşlarının mal varlıklarını dondurmuş ve seyahat etmelerini yasaklamıştır.

AB ile olan ilişkiler ise yine sarsıntılı olmuştur. RF, 10 yıllık süresi dolan RF-AB SOİA’nın eşit şartlarda yeni koşulları yansıtacak şekilde düzenlenmesini talep etmiş ve anlaşmanın mevcut hali ile devamına karşı çıkmıştır. Diğer yandan AB’nin enerji konusunda kabul ettiği “Üçüncü Enerji Paketi” ile RF’nin Avrupa’daki enerji monopolünü kırmak istemesi, Moskova’nın AB ile en büyük anlaşmazlıklarından birini oluşturmuştur. Eski Sovyet coğrafyasında kendisi dışında güç istemeyen Moskova, AB’nin “Doğu Ortaklığı” girişimine ve Ukrayna ile geliştirdiği ilişkileri kendi etki alanına yönelik müdahale olarak görmüştür. Bu kapsamda Moskova, AB’nin Ukrayna hamlesi ve devamında yaşanan Ukrayna Hükümeti’nin devrilmesinin ardından askeri ve stratejik açıdan kendisi için önemli olan Kırım’ı ilhak etmiş ve Ukrayna’nın tamamen Batı’ya kaymasını önlemek için Ukrayna’nın doğusunda ayrılıkçı ayaklanmayı desteklemiştir.

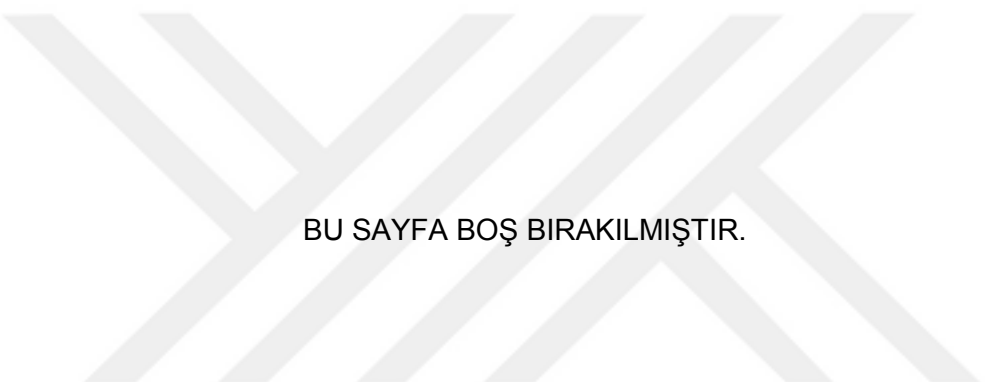
RF’nin bu dönemde Batı ile kötüleşen ilişkileri çerçevesinde Çin ile olan ilişkileri gelişmiştir. Her iki devlette uyguladıkları politikalarla ilgili uluslararası alanlarda birbirlerini desteklemeseler bile eleştirel bir pozisyon almamışlar ve içişlerine karışmaktan itinayla uzak olmuşlardır. Bu dönemde RF’nin Çin’e yönelik silah satışlarında S-400 hava savunma sistemi ve Su-35 savaş uçaklarının yer almış olması iki devlet arasındaki yakınlaşmayı gözler önüne sermektedir. Diğer yandan Pekin, Suriye sorunda Moskova ile siyasi, diplomatik ve askeri alanda ortak tutum geliştirmiştir. Mayıs 2014’te imzalanan doğalgaz anlaşması ile yıllardır süren

anlaşmazlıkların çözüm zamanının RF'nin Batı ile sorunlarının yoğunlaştığı Ukrayna krizinin sonrasına denk gelmesi jeopolitik kaygıların önemine işaret etmiştir.

RF dünya politikasına büyük bir güç olarak etki etmenin zamanının geldiğini düşündüğü bu dönemde BRICS gibi yapılanmalara önem vermiş ve BDT coğrafyasında istenilen düzeye çıkarılamayan ekonomik birlik ve bütünleşmeyi, Avrasya Ekonomik Birliği temelinde tesis etmeyi amaçlamıştır. RF bu dönemde askeri gücünü uluslararası ilişkilerinde daha fazla kullanmaya başlamıştır. Bunun temel nedeni Moskova'nın uluslararası politikada sahip olduğu diğer diplomatik, siyasi ve ekonomik araçların çıkarları aleyhine gelişen durumları engelleyememesidir. Nükleer silah kapasitesi ile desteklenen Rus askeri gücü Moskova'nın uluslararası politikaya etki etmek için elinde bulundurduğu en önemli araç olma özelliğini taşımaktadır.

2008 yılında yaşanan küresel kriz ile RF'nin büyüme hızı düşmüştür. Ancak Rus ekonomisine asıl darbe, RF'nin Ukrayna'ya askeri müdahalesi sonrası maruz kaldığı uluslararası yaptırımlar ile düşen petrol fiyatları olmuştur. Bu dönemde ruble değer kaybetmiş, RF'den sermaye kaçıışı başlamış ve yabancı yatırım düşmüştür. Ancak buna rağmen RF savunma bütçesine ayrılan payda belirgin bir düşüş gözlenmemiştir.

RF bu dönemde uluslararası alanda ABD ve AB'nin genişleme eğilimlerine karşı sert tepki göstermiş, tepkilerin büyük çoğunluğu ise askeri müdahale şeklinde olmuştur. Bu dönemde ABD ve Batı'dan kaynaklanan tehdit algılaması hem artmış, hem de dış güvenliğin sağlanmasının ötesinde iç güvenliğin (rejim güvenliğinin) sağlanması ile de bağlantılı hale gelmiştir. RF'nin uluslararası askeri müdahalelerde bulunmasına askeri, siyasi ve ekonomik güç unsurlarında görülen gelişme, büyük güç düşüncesi ve Devlet Başkanı Putin'in RF ile güvenlik sorunlarına yönelik algısı büyük etki göstermiştir.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

SSCB döneminde Bolşevik ideoloji çerçevesinde “sosyalist anavatanın” korunması için muazzam bir askeri güç olan Kızıl Ordu oluşturulmuştur. Bu güç, ABD ve NATO’nun hamlelerini dikkate alarak kimi zaman nükleer gücünü, kimi zaman konvansiyonel gücünü kimi zaman da konvansiyonel ve nükleer güçleri arasındaki dengeyi ön plana çıkararak askeri doktrinlerini şekillendirmiştir. Askeri güç, SSCB’nin iki kutuplu dünya düzeninde en önemli güç bileşeni olmuş ve büyük bir askeri-endüstriyel kompleks tarafından desteklenmiştir. Kapitalist ve emperyalist Batı’ya yönelik topyekûn bir savaşın tasarlandığı askeri doktrinler çerçevesinde orduların gücü çok büyük olmuştur. ABD ve SSCB süper güçleri arasında nükleer silahlar açısından 1972 tarihli ABM Anlaşması ile konvansiyonel silahlar açısından ise 1990 tarihli AKKA ile askeri denge kurulmuştur.

SSCB ile halefi RF arasında güvenlik politikaları açısından büyük fark bulunmaktadır. Öncelikle RF Bolşevik ideolojiyi tamamen terk etmiştir. İdeolojik kamplaşmanın yarattığı kapitalist/emperyalist Batı’yı toptan düşman görme anlayışı geride bırakılmıştır. Bu çerçevede savunulması gereken artık “sosyalist anavatan” değil, RF ve RF’nin çıkarlarıdır.

İkinci fark büyüklüğü 5 milyonu geçen büyük silahlı kuvvetlerin küçülmesidir. SSCB Ordusu 15 yeni devlet arasında paylaşılmış, RF’nin payına düşen bölümde ise büyük indirimle gidilmiştir. Çünkü Moskova tarafından Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi büyük bir askeri tehdit hissedilmemekteydi ve ekonomi, silahlı kuvvetleri destekleyecek düzeyde değildi.

Ulusal güvenlik dokümanları analiz edildiğinde ise RF’nin stratejik açıdan askeri güvenlik ile ilgili üç önceliğinin bulunduğu değerlendirilmektedir. Birincisi; RF büyük bir güç olduğuna inanmakta ve çok kutuplu bir dünyada etkili ve saygın bir güç merkezi olmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Moskova, ABD’nin hegemonyası ve tek kutupluluğuna karşıdır. Günümüzde RF’nin, ABD hegemonyasının en büyük aracı olan NATO’nun sınırlarına doğru genişlemesine gösterdiği şiddetli direnişin nedeni budur.

İkinci olarak RF halefi olduğu SSCB’nin hâkim olduğu BDT coğrafyasında özel çıkarları olduğuna inanmaktadır. Bu düşünce “yakın çevre” doktrini ile somutlaşmıştır. RF, “yakın çevrede” siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel açıdan nüfuzunu artırmaya

çalışmakta, kendisine rakip yabancı bir güç istememektedir. RF bu bölgedeki güvenlik çıkarlarını, KGAÖ ve BDT yanında geliştirdiği ikili ilişkiler çerçevesinde yürütmektedir.

Üçüncü olarak RF, uluslararası politikadan izole olmak istememektedir. RF'nin devletlerarası ve uluslararası örgütlere katılma yönünde büyük çaba göstermesi bunun en bariz göstergesidir. Çünkü RF üye olduğu her platformda çıkarlarını savunabileceğini düşünmektedir. Örneğin 1997 Ulusal Güvenlik Politikası dokümanında Asya-Pasifik bölgesindeki bütünleşmelerden izole olmak olumsuz bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Diğer yandan tüm güvenlik dokümanlarında NATO bir askeri tehlike veya tehdit olarak tanımlanmasına rağmen, yine aynı dokümanlarda NATO ile eşitlik ve karşılıklı çıkarlara dayalı ilişkiye hazır olunduğuna vurgu yapılmaktadır. Yani RF askeri güvenlik açısından Batı'yı en büyük tehdit olarak görmesine rağmen, Batı ile işbirliğinden kaçınmamaktadır. Bu kapsamda RF, güvenlik ilişkilerinde ne işbirliğine nede çatışmaya yatkındır. Bunların yerine koşullara uygun, faydacı bir politika takip etmektedir (Kropatcheva, 2011).

RF'nin 1993 yılı Askeri Doktrini'nde iç askeri tehditler baskın olmasına rağmen, bunların sayı ve önemleri 2000 ve 2010 yılı Askeri Doktrinlerinde azalmış, 2014 yılı Askeri Doktrini'nde ise iç ve dış tehditler arasında bağlantı kurulduğundan önemleri yeniden artmıştır. 2000 yılı Askeri Doktrini'nden itibaren dış askeri tehdit/tehlikelerin sayı ve önemi artmıştır. 2010 yılı Askeri Doktrininde ilk defa somut bir değerlendirme yapılarak NATO'ya ilişkin kaygılar askeri bir tehlike olarak nitelendirilmiştir. 1993 yılı Askeri Doktrini'nde iç gelişmeler istikrarsızlaştırıcı unsur olarak tanımlanırken, 2000 yılı Askeri Doktrini'nde uluslararası aktörlerin faaliyetleri istikrarsızlaştırıcı unsur olarak tanımlanmıştır. 2010 ve 2014 yılı Askeri Doktrinlerinde ise mevcut uluslararası güvenlik sistemi istikrarsızlaştırıcı unsur olarak kabul edilmiştir.

RF'nin askeri güvenliğinin temelini stratejik nükleer silahlar oluşturmaktadır. 1993 yılı Askeri Doktrini'nde nükleer silahları ilk kullanan olmama taahhüdü geri çekilmiştir. 2000 yılı Askeri Doktrini, ulusal güvenliğe yönelik kritik durumlar oluştuğunda konvansiyonel silahlarla yapılan saldırıya karşıda nükleer silahlar kullanılabileceğini belirterek nükleer silah kullanım eşiğini düşürmüştür. 2010 ve 2014 yılı Askeri Doktrinleri ancak devletin varlığına yönelik çok ciddi bir tehdit oluştuğunda konvansiyonel saldırılara karşı nükleer silah kullanılabileceğini belirterek nükleer silah kullanım eşiğini yeniden yükseltmiştir.

RF askeri doktrinlerinin oluşturulmasında, devletin güvenlik politikasının belirlenmesinde ve RF Silahlı Kuvvetleri ile diğer güçlerin kullanılmasında en etkili aktör RF devlet başkanıdır. 2010 ve 2014 yılı Askeri Doktrinleri, nükleer silah kullanım yetkisinin RF devlet başkanında olduğunu açıkça belirtmiştir. RF Devlet Başkanı Putin'in geçmişinde KGB kariyeri bulunması, askeri güvenlik ile ilgili konulara ilgi duymasına ve özel önem vermesine neden olmuştur.

RF askeri çatışmaları; silahlı çatışma, yerel savaş, bölgesel savaş ve büyük ölçekli savaş olmak üzere dörde ayırmaktadır. İncelenen dört askeri doktrinde, RF kendisine yönelik büyük ölçekli bir savaşı zayıf ihtimal olarak değerlendirmektedir. Burada karşımıza bir paradoks çıkmaktadır. RF bir yandan NATO'yu en büyük askeri tehlike/tehdit olarak görmekte, diğer yandan da NATO ile büyük çaplı savaşı düşük bir ihtimal olarak değerlendirmektedir. RF'nin bu değerlendirmesinin temelini sahip olduğu nükleer silahlar ve bunların sağladığı stratejik caydırıcılık oluşturmaktadır. Ancak RF askeri düşüncesinde stratejik caydırıcılık konusunda nükleer silahlara büyük önem verilmesinin doğru bir karar olup olmadığı yönünde tartışmalar devam etmektedir (Kokoshin, 2011). Nitekim 2014 yılı Askeri Doktrini'nde "nükleer olmayan caydırıcılık" kavramına değinilmiştir. Bu kavram ile konvansiyonel güçlerin yüksek savaş hazırlık düzeyleri kastedilmektedir.

RF, 2010 ve 2014 yılı Askeri Doktrinleri ile vatandaşlarını sınırları dışında uluslararası hukuk çerçevesinde korumak maksadıyla silahlı kuvvet kullanmayı meşru görmektedir. Bu durum toprakları üzerinde çok sayıda etnik Rus'un yaşadığı eski SSCB devletlerini RF'nin askeri gücünü kullanabileceği potansiyel alanlar haline getirmektedir. Ayrıca Moskova; Beyaz Rusya, Abhazya, Güney Osetya ile KGAÖ, BDT ve ŞİÖ üyelerini siyasi-askeri işbirliği yapılacak öncelikli devletler olarak belirlemiştir.

RF tarafından 1990'lı yıllarda Çeçenistan odaklı iç güvenliğe yönelik kullanılan askeri güç, Çeçenistan'daki ayrılıkçı hareketin 2005-2006 yıllarında büyük ölçüde bastırılması sonrası, dış güvenliğe yönlendirilmiştir. 2008 yılında ABD'nin desteklediği ve NATO üyeliğini amaç edinen Gürcistan'a karşı askeri güç kullanılarak Güney Osetya ve Abhazya üzerindeki kontrolü tamamen ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra bahse konu bölgeler RF tarafından bağımsız devlet olarak tanınmıştır. Moskova, 2014 yılında Ukrayna'da iktidarı Batı yanlıların ele geçirmesi üzerine düzenlediği askeri harekât ile Kırım'ı tek kurşun atmadan ilhak etmiştir. RF, Ukrayna'da Gürcistan'da yaptığı gibi ayrılıkçı bölgenin bağımsızlığını tanımakla kalmamış, Kırım'ı ilhak ederek topraklarını genişletmiştir. RF bu gelişmelere paralel olarak Doğu Ukrayna'daki Rus ayrılıkçılara

destek sağlamıştır. Moskova 2015 yılında eski Sovyet coğrafyasının dışına çıkarak Batı'nın devirmek istediği Esad rejimine Suriye iç savaşına katılarak destek olmuştur.

RF'nin askeri kuvvet kullanımları bazı yönlerden benzerlikler arz etmektedir. İlk olarak, RF'nin askeri güç kullanımları genelde eski Sovyet coğrafyası üzerindedir. Bunlardan Çeçenistan RF'nin sınırları içerisinde iken, Gürcistan ve Ukrayna'da RF'nin sınır komşusudurlar. Dolayısıyla tüm bu bölgeler RF'nin "yakın çevre" politikasına dahil olan yerler olup, Moskova'nın nüfuz ve etki alanı olarak gördüğü bölgelerdir. Bu durumun tek istisnası olan Suriye ile ise RF'nin tarihi olarak siyasi, askeri ve ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Moskova'nın eski Sovyet coğrafyası dışındaki tek askeri üssü Suriye'dedir. Dolayısıyla Suriye, RF'nin yakın çevresini saran bölgesel kuşakta kaybedilmemesi gereken önemli bir müttefiktir.

İkinci olarak, RF'nin askeri müdahalede bulunduğu bölgelerde çeşitli yollarla önceden askeri varlık bulundurduğuna şahit olunmaktadır. Çeçenistan, RSFSC'ye bağlı bir idari birim olduğundan burada Rus askerleri bulunmaktaydı. Ancak RF, Haziran 1992'de ve Hasavyurt Anlaşması'ndan sonra Ocak 1997'de olmak üzere iki kez askerlerini Çeçenistan'dan çekmiştir. RF, Gürcistan'da sahip olduğu dört askeri üsten kademeli olarak çekilmişse de, Abhazya ve Güney Osetya'da barış gücü birlikleri kapsamında askeri varlığını sürdürmüştü. Diğer yandan Moskova, Ukrayna ile varılan anlaşma sonucunda Sivastopol'de konuşlu Karadeniz Filosu'na sahipti. Suriye'de ise RF'nin Tartus kentinde bir deniz üssü bulunmaktaydı.

Üçüncü olarak RF'nin, askeri müdahalede bulunduğu bölgelerde ya Kırım'da olduğu gibi çok sayıda Rus asıllı nüfus vardı, ya Güney Osetya ve Abhazya'da olduğu gibi dağıtılan RF pasaportları ile suni olarak çok sayıda Rus vatandaşı yaratılmıştı ya da Çeçenistan'da olduğu gibi Rus nüfuzuna müzahir bölgeler bulunmaktaydı. Suriye'de ise bazı devletler tarafından tanınmasa da varlığını sürdüren Beşer Esad yönetimi RF'yi askeri müdahalede bulunmak için davet etmişti. Sonuçta değişen oranlarda da olsa RF'nin askeri müdahale de bulunduğu bölgelerde Moskova'nın bu hareketini destekleyen nüfus ya da siyasi irade bulunmaktaydı.

Dördüncü olarak RF'nin askeri müdahalede bulunduğu tüm bölgelerin merkezi otorite ile geçmişten gelen sorunları bulunmaktaydı ve merkez ile olan bağları zayıftı. Çeçenistan 1991 yılı bağımsızlık ilanından itibaren 2000 yılının Şubat ayına kadar RF tarafından tam olarak kontrol altına alınamamıştı. Gürcistan'da ise Güney Osetya ve Abhazya, 1992 yılından itibaren fiilen Tiflis'in kontrolü altında değildi. Ukrayna'da Kırım

geniş bir özerklik halinde bulunmaktaydı. Suriye ise ABD liderliğindeki Batı'nın rejim değiştirme stratejisinin en son hedefi durumundaydı ve bir iç savaş yaşanmaktaydı.

Beşinci olarak, RF'nin tüm askeri güç kullanımları ulusal güvenlik konseptleri ve askeri doktrinlerinde belirtilen tehditler çerçevesinde ve onlarla uyum halindedir. Çeçenistan'da 1993 Askeri Doktrini'nde belirtildiği gibi iç istikrarsızlıklar ve ayrılıkçılıkla mücadele için, Gürcistan ve Ukrayna'da ise 2000 ve 2010 yılı Askeri Doktrinlerinde belirtildiği gibi NATO'nun genişlemesi, RF'nin askeri güvenliğinin tehlike altına girmesi ve RF asıllıların korunması maksadıyla hareket edilmiştir. Suriye'de ise 2014 yılı Askeri Doktrini'nde belirtilen rejim değiştirme stratejisi, Moskova'nın temel askeri müdahale motivasyonunu oluşturmuştur. RF; Çeçenistan, Gürcistan ve Suriye'de siyasi amacını düşmanın fiziki olarak imha edilmesi ile elde ederken/etmeye çalışırken, Kırım'da tek kurşun atmadan Ukrayna'ya uygulanan siyasi ve askeri baskı, caydırma ve zorlama yöntemleri ile ulaşmıştır.

RF genel olarak askeri güç kullanımı ile elde edilmek istenen siyasi sonuca göre değerlendirme yapılması gerektiğinde askeri müdahalelerinde başarılı olmuştur. RF, ulusal güvenliğin sağlanmasında askeri gücün işe yaradığını görmüştür. Çeçenistan'ın bağımsızlık talebi ile ortaya çıkan devletin parçalanma tehlikesi askeri güç ile bertaraf edilmiştir. Yine Moskova'nın yakın çevresinde nüfuz ve etkisinin sürdürülmesinde RF'nin askeri gücünün büyük rolü olmuştur. RF tarafından 2008 yılında NATO'nun genişlemesi durdurulmuştur. Ancak bu durum, RF'nin NATO'yu ikna etmesi ya da ortak bir zeminde buluşulması sonucu meydana gelmemiştir. Bunun asıl nedeni RF'nin Gürcistan'a yaptığı askeri müdahale olmuştur. Yine aynı şekilde 2014 yılında Ukrayna'nın RF yörüngesinden çıkarak Batı'ya kayması, askeri güç ile önlenmiştir. Moskova askeri güç kullanımı ile Suriye'de Esad rejimini ayakta tutabilmiştir. RF'nin sahip olduğu nükleer caydırıcılık ise işe yaramakta ve büyük güçler arasında bir savaş çıkmasına engel olmaktadır (Karaganov, 2012).

Bu durumun tek istisnası, I. RF-Çeçenistan Savaşı olmuştur. Bunun nedenleri; savaşın Rus devletinin yeniden inşa edildiği bir döneme rastlaması neticesinde gerekli siyasi kararlılığın gösterilememesi, ekonominin zayıf olması, silahlı kuvvetlerin içinde bulunduğu kötü durum, iç ve dış kamuoyu desteğinin sağlanamamış olması ve RF'nin Çeçenistan'ın imkân ve kabiliyetlerini küçümsemesidir. Dikkat çekici olan diğer bir nokta ise RF'nin başarılı olan tüm askeri müdahalelerinin Vladimir Putin'in RF Başbakanı veya Devlet Başkanı olduğu döneme denk gelmesidir. Şüphesiz Putin'in

siyasi kararlılığının ve Rus halkının kendisine verdiği desteğin bu başarılarda rolü büyüktür.

Ancak, RF'nin askeri harekâtlarını büyük başarılar olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü RF'nin tüm askeri müdahaleleri kendinden konvansiyonel olarak güçsüz taraflara karşı icra edilmiştir. RF'nin karşıtlarının nükleer silahı ya da onlara nükleer koruma sağlayabilecek müttefikleri yoktu. RF'nin askeri müdahalede bulunduğu hiç bir bölge üçüncü bir devlet ya da örgütten yardım alamamıştır. Bunda Çeçenistan'ın anayasal olarak RF'ye dahil olmasının etkisi olurken, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'de ise Moskova'nın askeri ve siyasi hamlelerinin hızı etkili olmuştur. Batı ve özellikle ABD, bu hız karşısında ne yapacağına karar veremedi Moskova siyasi amacına erişmiştir. RF'nin dünyanın en büyük nükleer güçlerinden biri olması ve BMGK daimi üyesi olması da diğer güç merkezlerinin Moskova'ya verdiği tepkilerin kısıtlı olmasına yol açmıştır.

Diğer yandan RF'nin savaşın değişen yüzünü muharebe ederken öğrendiği görülmektedir. I. RF-Çeçenistan Savaşı'nda yapılan birçok hata, alınan dersler sonucu II. RF-Çeçenistan Savaşı'nda tekrar edilmemiştir. Örneğin, harekâta yönelik iç ve dış kamuoyu desteği sağlanmış, askeri harekât dar zaman kalıplarına sokulmamış, yapılan tatbikatlar ile prova edilmiştir. II. RF-Çeçenistan Savaşı'ndan itibaren siyasi, askeri, ekonomik ve diplomatik tedbirler eş güdüm içerisinde alınmıştır. Bu çerçevede RF askeri harekâtı mümkün olduğu kadar sınırlamaya, düşmanı siyasi, askeri ve diplomatik olarak tecrit etmeye, harekât bölgesinde yaşayan halkın desteğini kazanmaya büyük önem vermiştir. Ayrıca harekâtı bir fiil icra eden birliklerin yanında, harekât ile eş zamanlı ya da hemen harekât öncesinde icra edilen askeri tatbikatlar ile düşmana ve diğer uluslararası aktörlere gözdağı verilmiştir. Harekât bölgesi ve kamuoyunda bilgi ve iletişim ortamının kontrol edilmesi ile algılar yönetilmiş ve muharebelerin harekât bölgesinden önce zihinlerde kazanılması RF'nin dikkate aldığı diğer önemli bir yaklaşım olmuştur. Diğer yandan toplumun protesto potansiyelinden azami olarak yararlanılması amaçlanmıştır. Örneğin, RF Kırım'da Rus asıllıların Kiev yönetimine başkaldırıları esnasında sadece askeri güvenliklerini sağlamış, diğer tüm gelişmeler Kırım'daki Rus yanlısı halk tarafından icra edilmiştir.

Uluslararası gelişmeler incelendiğinde RF'nin günümüze kadar askeri güvenlik politikasına en fazla etki eden aktörün ABD olduğu ortaya çıkmaktadır. AB, Çin ve diğer devletlerle sürdürülen ilişkiler, ABD ile olan ilişkilerin bir türevi şeklinde cereyan etmiştir. Yeltsin döneminde takip edilen ve yaklaşık iki yıl süren Atlantikçi dış politika, 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında terörle mücadele alanında kurulan ortaklık ve

Obama'nın ABD Başkanı olması ile uygulamaya konulan "yeniden başlatma-sıfırlama" politikası haricinde RF-ABD ilişkileri genelde gerginlik ve çatışma içerisinde bulunmuştur. Ancak bunun nedeni Soğuk Savaş dönemindeki gibi keskin ideolojik ayrılıklar değil, iki devlet arasındaki ABD lehine bozulan güç dengesidir. ABD, nükleer silahlar haricinde her alanda RF'nin çok üzerinde güce sahiptir. RF dünya siyasetinde bu durumu ABD'nin tek kutupluluğu olarak görmektedir ve bunu kabul etmemektedir. RF çok kutuplu bir dünya talep etmekte ve bunun temelini BMGK olarak kabul etmektedir.

ABD ile olan ilişkilerde kronik sorun alanları; NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve küresel bir güvenlik örgütüne dönüşmesi, füze savunma sistemi ve Vaşington'un demokrasi ihracı politikasıdır. RF, başından beri NATO'nun genişlemesine, dönüşmesine, hatta varlığına bile karşıdır. RF'nin AGİT'i Avrupa'nın yeni güvenlik mimarisinin aktörü yapma girişimi ve 2009 yılında sunduğu Avrupa Güvenlik Anlaşması önerisi bu savı doğrulamaktadır. RF, Avrupa'da kendisinin söz sahibi olmadığı bir güvenlik yapılanması istememektedir. Dahası kendisinin söz sahibi olmadığı bu yapının giderek sınırlarına yaklaşmasından, sürekli dönüşerek farklı roller üstlenmesinden, dünyadaki tüm güvenlik meselelerine müdahale etmesinden rahatsız olmaktadır. Kaldı ki NATO, RF'nin hafızasında Soğuk Savaşa dair bir ittifaktır. Varşova Paktı dağıldığına göre NATO'nun varlığını sürdürmesine gerek yoktur.

NATO'nun genişlemesi iki nedenle RF'nin askeri güvenliğine tehdit oluşturmaktadır. Öncelikle NATO'nun her üye kabulü askeri kapasite artışı anlamına gelmektedir. Kapasite artışı askeri açıdan kuvvet, zaman ve mekân unsurlarının tümünü kapsamaktadır. Tehdit değerlendirmesi kapasite ve niyet üzerinden yapılmaktadır. Niyetler her zaman değişme potansiyeli taşıdığından NATO'nun genişlemesi ve dolayısıyla kapasite artışı RF için bir askeri tehlikedir. NATO'nun RF'ye yönelik niyeti olumsuzla döndüğünde ise tehdit haline gelecektir. İkinci olarak ABD, NATO'nun her açıdan en etkili üyesidir. NATO'ya kabul edilen her üye ABD'nin konvansiyonel ve daha önemlisi nükleer himayesi altına girmektedir. Bunun Moskova açısından anlamı, RF ile ABD arasında var olan nükleer stratejik denge nedeniyle yeni NATO üyesi devletin Moskova'nın etkisinden çıkmasıdır. RF'nin yakın çevresindeki devletlerin NATO'ya dahil olmasına karşı gösterdiği direncin nedeni budur.

Füze savunma sistemi, RF-ABD ilişkilerinin en hassas sorunudur. Çünkü Moskova, ABD'nin geliştirmeye çalıştığı füze savunma sistemi ile kendini vurulamaz hale getirmeyi ve RF'nin nükleer silahlarının caydırıcılığını ortadan kaldırmayı

hedeflediğini düşünmektedir. ABD'nin sahip olacağı etkin bir füze savunma sistemi günümüzde Moskova'nın büyük önem verdiği ABD ile arasındaki stratejik dengeyi ortadan kaldıracaktır. ABD ile sadece nükleer silah alanında boy ölçüşebilen RF açısından bunun anlamı tam olarak bir bölgesel güce dönüşmesi olacaktır.

RF, Batı'nın demokrasi ihracı politikasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Çünkü demokrasi ihracı yapılan devletlerin genelde Batı ile çıkar çatışmaları bulunmakta ve rejimin değişmesi sonucunda Batı ile uyumlu yönetimler iş başına gelmektedir. RF özellikle 2003 yılından sonra Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşananları bu kapsamda değerlendirmekte ve kendisinin de Batı'nın hedefinde olduğunu düşünmektedir. Moskova "egemen demokrasi" kavramıyla mutlak anlamda bağımsız büyük bir devlet olarak kendine uygun demokrasi anlayışını geliştirmeyi ve bu alanda Batı'nın içişlerine müdahalesini önlemeye çalışmaktadır.

NATO'nun Yugoslavya harekâtı çerçevesinde izlediği Kosova politikası RF-Batı ilişkilerinde büyük bir kırılma yaratmıştır. Öncelikle RF'nin batılı değerleri benimseyerek Batı ile bütünleşmesi düşüncesi ve bu kapsamda Atlantikçi düşünce akımı tamamen terk edilmiştir. İkinci olarak RF'nin kararlarında söz sahibi olmadığı NATO'nun, ABD ve Batı'nın çıkarları doğrultusunda uluslararası hukuka aykırı olarak güç kullanabileceği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1999 yılından sonra RF'nin NATO'ya olan yaklaşımı olumluya dönmemiştir. Diğer yandan NATO ve ABD'nin askeri üstünlüğü ile askeri gücün siyaset sahnesindeki etkisi yeniden ortaya çıkmıştır.

RF'nin AB ile olan ilişkileri ise jeopolitik ve jeoekonomik unsurları beraber barındırmaktadır. Moskova'nın AB ile ilişkilerinin alt yapısını enerji ve ticari ilişkiler oluşturmaktadır. RF, ekonomisine giren paranın büyük bölümünü AB'ye enerji ihraç ederek kazanmakta, yine ithalatının büyük bir bölümünü AB'den yapmaktadır. Jeopolitik açıdan ise durum çok yönlüdür. RF kendini dünya siyasetinin ev sahibi olan Avrupa'da konumlandırmakta, büyük güç olmanın bunu gerektirdiğine inanmaktadır. RF'nin AB ile temelde iki problemi bulunmaktadır. Bunlar birbiri ile bağlantılıdır. AB, RF'nin demokrasi ve insan hakları gibi konularda kendi tutumunu ortak değerler olarak benimsemesini istemektedir. İkinci olarak AB, RF ile ortak komşu oldukları coğrafyada yine kendi değerlerinin kabul edilmesini istemekte ve burada bulunan devletleri AB'ye dahil etmeye çalışmaktadır. Moskova, AB'nin bu iki politikasına da karşıdır. Bu çerçevede Putin, AB değerlerini empoze etmeye çalışan SOİA'yı uzatmayı kabul etmemiş, AB ile eşitliğe dayalı yeni bir anlaşma talep etmiştir. Moskova diğer yandan Ukrayna'da yaşanan olaylar çerçevesinde AB'nin genişlemesine NATO'nun

genişlemesine karşı çıkıyormuş gibi tepki göstermiştir. Çünkü günümüze kadar olan süreç AB ve NATO genişlemelerinin örtüştüğünü ortaya koymuştur.

RF, AB'yi ABD'den bağımsız çok kutuplu bir dünyanın aktörü olması konusunda cesaretlendirmiştir. Ancak özellikle RF'yi de içeren askeri güvenlik konularında AB'nin son tahlilde ABD safında yer alması Moskova'nın bu hususta beklentilerini boşa çıkarmıştır. RF, AB'nin kendisine yönelik ortak bir politika yürütememesinden faydalanmaktadır. Doğu Avrupa'nın RF'ye karşı mesafeli ve kuşkucu devletleri ile Batı Avrupa'nın RF ile özellikle ekonomik çıkarlara dayalı ilişkileri önemseyen büyük devletleri Moskova karşısında bölünmektedir. RF bu durumu "böl-yönet" politikası çerçevesinde kullanmaktadır.

Çin ile olan ilişkiler, RF'nin güvenlik politikasında büyük önem taşımaktadır. İki devlet arasındaki ortaklığın en önemli paydası ABD'nin tek taraflılığı karşısında çok kutupluluğu savunmalarıdır. Her iki aktörde karşı tarafı çok kutuplu dünyada büyük bir güç olarak görmektedir. RF ve Çin ortak komşularının bulunduğu Orta Asya'da ABD varlığı istememekte, ayrılıkçılık, radikalizm ve terörizme karşı işbirliği yapmaktadırlar. ŞİÖ bu ilişkilerin somutlaşmış halidir. Özellikle RF'nin Çin'e yönelik silah ve enerji ihracatı ekonomik ilişkilerin büyük bölümünü oluşturmaktadır. RF açısından gerçekte Çin her alanda yükselen milli güç unsurlarıyla gerçek bir askeri tehlike ama aynı zamanda potansiyel bir askeri tehdittir. Ancak jeopolitik denklemde yer alan ABD faktörü bu durumun üzerini örtmekte, iki potansiyel rakibi benzer çıkarlar çerçevesinde yakınlaştırmaktadır. Tüm bunlara karşın RF, tarihte Çin ile olan inişli çıkışlı ilişkilerini göz önüne alarak Orta Asya'da Çin'i dışarıda bırakacak siyasi, askeri ve ekonomik örgütler kurmuş ve kendi pozisyonunu güçlendirmeye çalışmıştır. KGAÖ ve yeni kurulan Avrasya Ekonomik Birliği bunların en önemlileridir.

RF içi gelişmelere baktığımızda lider faktörü ön plana çıkmaktadır. RF'nin kısa tarihine yönelik yapılan tüm analizlerde Yeltsin dönemi kaos, çöküş ve istikrarsızlık, Putin dönemi ise toparlanma, istikrar ve büyük güç kavramları ile tanımlanmaktadır. Yeltsin döneminin genel olarak Putin dönemine göre kötü bir görünüm sergilediği doğrudur. Ancak Yeltsin, SSCB'nin yıkıntıları arasından ortaya çıkan RF'yi Putin'e teslim eden liderdir. Yeltsin'i görev süresi boyunca Batı'ya bağımlı kılan en önemli faktör ekonomik durumun kötü oluşu ve bu kapsamda Batı'nın yardımına muhtaç olunmasıdır. Bu durum hem bağımsız bir dış politika izlenmesine imkân vermemiş, hem halkın sosyo-ekonomik refah seviyesini düşürmüş, hem de orduya yeterince kaynak ayrılmasına engel olmuştur. Ancak dokuz yıllık kötü performansın nedenini

yalnızca ekonomik sıkıntılara dayandırmak doğru olmayacaktır. Yeltsin'in süreklilik arz eden sağlık sorunları, Çeçenistan gibi konularda siyasi kararlılık gösterememesi, Rus halkını bir istikamete yönlendirecek hedef koyamaması, motivasyon yaratamaması ve son olarak adının rüşvet ve yolsuzluk iddialarına karışmış olması bu dönemdeki başarısızlığın diğer nedenleridir.

Putin iktidara geldiğinde RF ile ilgili vizyonu hazırı. Bu vizyon RF'nin büyük güç olduğu ve çok kutuplu bir dünyada büyük güç gibi hareket etmesi gerektiği. Putin öncelikle RF'nin iç sorunlarını çözmeye yönelmiştir. Ağırlık Çeçenistan'a verilmiş ve gösterilen siyasi kararlılık ile RF'nin parçalanması önlenmiştir. Dikey gücü tesis edecek, merkezi otoriteyi sağlamlaştıracak reformlar peş peşe uygulanmıştır. Bu süre zarfında dış politikada bağımsızlığı sağlayacak ekonomik tedbirlerin iç yapısı da oluşturulmaya başlanmıştır. Oligarkların siyaset üzerindeki etkisi kırılmış ve stratejik önemdeki sektörlerde yeniden devlet kontrolü tesis edilmiştir. Petrol fiyatlarına bağlı olarak enerji gelirlerinde sağlanan artış bağımsız bir dış politika izlenmesini de beraberinde getirmiştir. Batı'nın demokrasi ihracı kapsamında gerçekleştirdiği renkli devrimlere karşı "egemen demokrasi" kavramı geliştirilmiştir. NATO ve AB'nin genişleme sınırları, Rus siyasi ve askeri liderlerinin zihinlerinde çizilmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen RF pragmatik yaklaşımla gerektiğinde ABD ve AB ile işbirliği yapmaktan çekinmemiştir.

RF hem Yeltsin hem de Putin dönemlerinde askeri güvenliğinin temelini nükleer silahlara dayandırmıştır. Bu silahların sağladığı caydırıcılık RF'nin kendini askeri açıdan güvende hissetmesini sağlamıştır. Konvansiyonel askeri güçte ise RF'nin durumu iyi seviyede değildi. Ancak zaman geçtikçe her askeri harekâta konvansiyonel güç kabiliyetinde olumlu gelişmeler görülmüştür. 2008 yılı RF-Gürcistan Savaşı'ndan sonra tüm orduyu organizasyon, personel ve silah açısından modernizasyona tabii tutacak reforma başlanmıştır. RF askeri stratejistleri nükleer silahların caydırıcılığı himayesinde modernize edilecek konvansiyonel birlikler ile yakın çevrede Batı'nın tepki göstermesine fırsat vermeyecek süratle konvansiyonel kuvvet kullanılmasını öngörmüştür.

Günümüzde RF'nin büyük güç statüsünün en zayıf halkasını büyük oranda enerjiye bağımlı olan ve ABD ekonomisinden dokuz kat küçük olan ekonomisi oluşturmaktadır. Bu durumun farkında olan ABD ve AB, RF'nin Ukrayna'ya yönelik askeri hamlelerine ekonomik yaptırımlar ile karşılık vermektedir. Düşük seyreden enerji fiyatları ve ekonomik yaptırımlar nedeniyle Rus ekonomisi zor bir süreçten geçmektedir. Ekonomik durumun uzun süre kötü seyretmesi RF'nin Batı ile daha

uyumlu politikalar izlemesi ve askeri gücünü kullanmakta daha dikkatli davranmasını gerektirebilir. Bu durum ekonomik güvenlik ile askeri güvenlik arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

RF günümüzde tarihte SSCB'nin yaptığı gibi ABD ile dünyanın her yerinde siyasi, askeri ve ekonomik alanda rekabet edememektedir. Günümüzdeki mücadele küresel boyutta değil, bölgesel ve ulusal boyuttadır. RF askeri güvenlik politikasını sınır komşusu olan devletler ile yakın çevresini çevreleyen bölgeler üzerinden yürütmeye çalışmaktadır. ABD ve Batı geçmişte SSCB'ye rağmen yapamadıklarını günümüzde RF'ye rağmen yapmakta ya da yapmaya çalışmaktadır.

RF'nin askeri güvenlik politikasının iki yönü olduğunu belirtmek mümkündür. Bunlardan ilki ABD ve NATO başta olmak üzere büyük güçlere karşı nükleer caydırıcılık, diğeri ise yakın çevre ve ulusal tehditlere karşı konvansiyonel gücün geliştirilmesidir. RF'nin askeri güvenlik refleksindeki dönüşümün temel nedeni algılanan tehditteki dönüşüm ve tehdidin şiddet seviyesindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede RF'nin ilk döneminde tehdit Çeçenistan kaynaklı iç güvenlik üzerine odaklanmışken, daha sonra ABD kaynaklı dış tehditlere dönüşmüştür. Bu tehditler arasında NATO ve Füze Savunma Sistemi en başta gelmektedir. Tehditteki dönüşüm ve şiddet artışına yönelik Moskova'nın tepkisi ise liderlerin algısı ile milli güç kabiliyetlerindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Yeltsin döneminde Batı ile kurulmak istenen ortaklık ve sonrasında Moskova'nın milli güç unsurlarındaki zayıflık askeri güvenlik politikasına yansımış, Çeçenistan'da başarılı olunamamış, NATO'nun genişlemesi önlenememiş ve yine NATO'nun Bosna ve Kosova müdahalelerine yeterli karşılık verilememiştir. Ancak Putin'in iktidara gelmesi ile 2000-2008 yılları arasında merkezi otorite tesis edilmiş, Çeçenistan sorunu çözülmüş, siyasi, askeri ve ekonomik güç geliştirilmiştir. Büyük güç yaklaşımı çerçevesinde "güçlü ekonomi, güçlü ordu ve güçlü devlet" politikası benimsenmiştir. Bu dönemde büyük güçler ile çatışmacı ilişkiler kurmaktan kaçınılmıştır. 2008 yılından sonra ise ABD ve Batı destekli Gürcistan ve Ukrayna'da, NATO ve AB'nin RF sınırlarına kadar genişlemesine yol açabilecek gelişmelere askeri yönden cevap verilmiş, daha da ötesine geçilerek eski Sovyet coğrafyası dışında yine ABD ve Batı'nın rejim değiştirme stratejisine karşılık Suriye'ye askeri müdahalede bulunulmuş ve Esad rejimine destek olunmuştur.

Günümüzde Moskova, Putin'in RF için düşünsel bazda geliştirdiği büyük güç statüsü çerçevesinde hareket etmekte, ABD ve Batı'ya meydan okumaktadır. RF sahip olduğu nükleer silah kapasitesi ile Soğuk Savaş'ı bir ölçüde devam ettirse de enerjiye

bağımlı ekonomisi ve konvansiyonel askeri gücünde görülen zayıflık nedeniyle geçmişte SSCB'nin teşkil ettiği tehdidi yaratmaktan uzaktır. RF günümüzde Soğuk Savaş sonrası kurulan yeni dünya düzenine karşı siyasi, ekonomik ve diplomatik çabalarının sonuçsuz kalması üzerine askeri seçeneklere başvurmaktadır. Dolayısıyla Moskova günümüzde ABD hegemonyasına karşı revizyonist bir tutum sergilemektedir. RF'de dünyadaki diğer devletler gibi ulusal menfaat ve çıkarlarının peşindedir. Moskova'nın askeri güvenlik politikası, Türkiye'nin de dahil olduğu bölge devletleri için olumsuz sonuçlar ortaya çıkarma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı RF'nin askeri güvenlik refleksindeki dönüşümün nedenleri iyi tahlil edilerek Moskova'nın politikalarına yönelik stratejiler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

A Short History of NATO. (n.d.) Retrieved September 28, 2015, from http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120412_ShortHistory_en.pdf.

ABDULLAYEV, C.(1999). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Hazar'ın Statüsü ve Doğal Kaynakların İşletilmesi Sorunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 48(1-4), 255-299.

ABDULLAHZADE, C. (2014). Self Determinasyon ve Ayrılma Açısından Kırım Sorunu, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 5(19), 159-205.

About Gazprom. (2015). Retrieved October 23, 2015, from <http://www.gazprom.com/about/>.

About Georgia. (n.d.). Retrieved April 20, 2015, from http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=193##8.

About Ukraine. (n.d.). Retrieved March 21, 2015, from <http://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/info/general-facts>.

ACAR, C. (2007). *Soğuk Savaş: Süper Güçlerin Hâkimiyet Kavgası*. Ankara:Ötüken.

AÇIKMEŞE, S.A. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçeklikte Güvenlik Tehditleri, *Uluslararası İlişkiler*. 8(30), 43-73.

Address by President of the Russian Federation. (2014), Retrieved March 18, 2015, from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/77>.

AKGÜN, B. (2010).Rusya-AB İlişkileri. Rusya Raporu. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. 77-86.

AKHMADOV, İ. LANSKOY, M. (2010). *The Chechen Struggle: Independence Won and Lost*. United States:Palgrave Macmillan.

AKMAN, H. (2014). Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Filosunun Paylaşım Sorunu. *Turkish Studies*. 9(1), 1-20.

AKMAN, H. (2015). Rusya-Çin İlişkileri. *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. (İ.K. Güler, Ed). Seçkin Yayınevi, 611-651.

AKTÜRK, Ş. (2012). NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti. *Uluslararası İlişkiler*. 9(34), 73-99.

ALLISON, R. (2004). Russia, Regional Conflict, and the Use of Military Power. *The Russian Military: Power and Policy*. (S.E. Miller, D.Trenin, Ed). The MIT Press, 43-72.

ALLISON, R. (2009). The Russian Case for Military Intervetion in Georgia: International Law, Norms and Political Calculation, *European Security*. 18(2), 173-200.

ALLISON, R. (2013). *Russia, The West, & Military Intervention*, Great Britain:Oxford University Press.

AMBROSIO, T. (2005). *Challenging America's Global Preeminence: Russia's Quest for Multipolarity*, Great Britain: Ashgate.

Anti-Ballistic Missile Treaty Chronology. (n.d.) Retrieved April 12, 2015, from <http://fas.org/nuke/control/abmt/chron.htm>.

ARAL, B. (1999). *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

ARBATOV, A.G. (2000). The Transformation of Russian Military Doctrine: Lessons Learned from Kosovo and Chechnya. *The Marshall Center Papers*. 2.

ARI, T. (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegomonya, İşbirliği* (6. Baskı). Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık.

ARİBOĞAN, D.Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

ARQUILLA, J. KARASIK, Theodore. (1999). Chechnya: A Glimpse of Future Conflict. *Studies in Conflict & Terrorism*. 22, 207-229.

ARSAVA, A.F. *Kosova, Güney Osetya, Abhazya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Örneklerinde Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Değerlendirilmesi*. Retrieved October 23, 2015, from <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/Pk97HxtFHJsbU4MzbhhXEibtocooo.pdf>.

ASKER, A. (2012). Rus Ordusu: Gelenekselden Sıyrılma Çabası. *21. Yüzyıl Dergisi*, 44.

ASKER, A. (2014). Rus İstihbarat Servisi. *İstihbarat Örgütleri*. (Ü. ÖZDAĞ, Ed). Ankara: Kripto Yayınları. 25-76.

ASKEROĞLU, S. Rusya'nın Milli Güvenlik Sorunu: Avrupa Füze Savunma Sistemleri. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*. Retrieved October 20, 2014, from <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya/2013/04/01/6921/rusyanin-milli-guvenlik-sorunu-avrupa-fuze-savunma-sistemleri>.

ASMUS, R. (2010). *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia and the Future of the West*. USA: Palgrave Macmillan.

ATASOY, E. (2011). *Demografi, Jeopolitik ve Etnoğrafya Işığında Rusya*, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık.

Avrupa'da Savaşın Önlenmesi: Rusya ve NATO Arasında Askeri Çatışma Riskini Azaltmanın Yolu. (2015). *Task Force on Cooperation in Greater Europe*. Retrieved October 15, 2015, from <http://www.usak.org.tr/print.php?id=1974&z=3>.

AYHAN, H. (2008). Kosova'nın Bağımsızlığının Doğallığı. *2023*. (83), 30-38.

BAEV, Pavel K. (2004). The Trajectory of the Russian Military: Downsizing, Degeneration, and Defeat. *The Russian Military: Power and Policy*. (S.E. Miller, D. Trenin, Ed). The MIT Press, 43-72.

BAKSHI, J. (2000). Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change. *Strategic Analysis*. 24(7), 1267-1284.

- BALUYEVSKY, Y. (2010). Assessment of Threats in Russia's Military Doctrine. *Security Index*. 16(3), 61-64.
- BARABANOV, M. (2008). The August War between Russia and Georgia. *Moscow Defense Brief*. 3, 9-12.
- BARABANOV, M. MAKİENKO, K. PUKHOV, R. (2012). Military Reform: Toward the New Look of the Russian Army. *Valdai Discussion Club*, Moscow.
- BARANY, Z. (2007) *Democratic Breakdown and the Decline of the Russian Military*. New Jersey:Princeton University Press.
- BAŞEREN, S.H. (2003). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*. Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi.
- BAŞLAMIŞ, C. (2016). *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Sırları: Moskova'da 21 Yıl Yaşayan Bir Gazetecinin Günlüğü*. İzmir:Yakın Kitabevi.
- BAŞTÜRK, L. (2014). Ukrayna Krizi Neden Türkiye'de Dikkatleri Kırım'a Çekti?. *Kırım Krizi Nasıl Okunmalı?*, Dünya Bülteni Araştırma Masası.
- BAYLIS, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*. 5(1), 69-85.
- BEBLER, A. (2015). Crimean and the Russian-Ukrainian Conflict. *Romanian Journal of European Affairs*. 15(1), 35-54.
- BEKCAN, U. (2013). *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri*, Ankara:Phoenix.
- BERRYMAN, J. (2014). "Fear and Loathing" in the Kremlin: Russia and the Challenge of Intervention. *Shifting Priorities in Russia's Foreign and Security Policy*, (R.E.Kanet, R.Piet), England: Ashgate.
- Beslan School Hostage Crisis Overview. (2004). *Centre of Excellence Defence Against Terrorism*, Special Report No:1.
- BIDWELL, S. (1976). Current Objectives and Political Strategy. *The Soviet War Machine: An Encyclopedia of Russian Military Equipment and Strategy*. England:The Hamlyn Publishing Group Limited, 42-51.
- BİLENER, T. (2004). Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna. *Değişen Dünya Düzeninde Rusya ve Ukrayna*. (E. Büyükkakıncı, Ed), Ankara: Phoenix, 311-342.
- BİLGİN, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 8 (14), 69-96.
- BİRDİŞLİ, F. (2013). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram-Teori-Uygulama*. Ankara:Seçkin.
- BLANK, S. (2011). Russia and Nuclear Weapons. *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, Future*. (S.J. Blank, Ed). US Army War College Strategic Studies Institute, 293-364.
- BOWKER, M. (2007). *Russia, America and the Islamic World*. England: Ashgate.

- BOZKURT, S.G. (2006). Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler-Kirgizistan Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 1(1), 118-138.
- BOZKURT, E. (2007). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı* (3.Baskı). Ankara: Asil Yayın.
- BOZTAŞ, A. (2015). Rus Savunma Sanayii'nin Dönüşümü. *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. (İ.K. Güler, Ed). Seçkin Yayınevi, 303-312.
- BRANON, R. (2009). *Russian Civil-Military Relations*. England: Ashgate.
- Brief Overview of Relations*. (n.d.) Retrieved November 15, 2015, from <http://www.russianmission.eu/en/brief-overview-relations>.
- BRZEZINSKI, Z. (1998). *Büyük Santraç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere* (2. Baskı). (E. Dikbaş, E. Kocabıyık, Çev). İstanbul:Sabah Kitapları.
- BRZEZINSKI, Z. (1999). NATO: Genişlemenin İkilemleri. *Yeni NATO Soğuk Savaştan Sıcak Savaş*. (M. Ceylan, Ed). Ülke Kitapları, 33-38.
- Bucharest Summit Declaration*. (n.d.) Retrieved April 20, 2015, from http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm.
- BUKKVOLL, T. (2009). Russia's Military Performance in Georgia. *Military Review*, 57-62.
- BUSZYNNSKI, L. (1996). *Russian Foreign Policy after the Cold War*, Praeger.
- BUZAN, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Great Britain:Wheatsheaf Books Ltd.
- BUZAN, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*. 5(18), 107-123.
- BUZAN, B. WAEVER, O. WILDE J.D. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, USA: Lynne Rienner Publishers.
- BÜYÜKAKINCI, E. (2004). Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri. *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. (E. Büyükakıncı, Ed). Ankara:Phoenix.
- CAFERSOY, N. (2014). Rusya'nın Deniz Stratejisi ve Karadeniz. *Hazar'dan Karadeniz'e Stratejik Bakış*. (O. Yeşilot, Ed). İstanbul:Yeditepe Yayınları, 139-150.
- CASULA, P. (2015). Russia Between Diplomacy and Military Intervention: The Syrian Conflict through Russian Eyes Revisited, *Russian Analytical Digest*. 175(16), 6-10.
- CAŞIN, M.H. (2015). *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi* (2. Baskı). Ankara:Atlas Yayınları.
- CAŞIN, M.H. DERMAN, G.S. (2016). *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*. Ankara: SRT Yayınları.
- CEYLAN, M. (1999). Soğuk Savaş'ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye. *Yeni NATO Soğuk Savaştan Sıcak Savaş*. (M. Ceylan, Ed). Ülke Kitapları.

CHAPMAN, B. (2009). *Military Doctrine: A Reference Handbook*. USA:Preager Security International.

Cheaper Oil And Sanctions Weigh On Russia's Growth Outlook. (2015). Retrieved November 15, 2015, from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/car080315b.htm>.

CIMBALA, S.J. (2006). Russian and Missile Defenses. *Journal of Slavic Military Studies*. 19, 1-24.

CIMBALA, S.J. (2008). Russian and US Missile Defenses: Continuing Contention or Possible Progress. *European Security*, 17(4), 435-453.

CIMBALA, S.J. (2011). New START and Nonproliferation: Suitor or Separate Tables?. *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, Future*. (S.J. Blank, Ed). US Army War College Strategic Studies Institute, 417-458.

CLUNAN, A.L. (2009). *The Social Construction of Russia's Resurgence: Aspirations, Identity, and Security Interests*. Maryland:The Johns Hopkins University Press.

COOPER, J. (2013). The Russian Economy Twenty Years After the End of the Socialist Economic System. *Journal of Eurasian Studies*, 4, 55-64.

Crimea: Way Back Home, (n.d.). Retrieved May 25, 2015, from <https://vimeo.com/123194285>.

CROSS, S. (2001). *Russia and NATO Towards the 21st Century: Conflicts and Peacekeeping in Bosnia-Herzegovina and Kosovo*. Retrieved November 15, 2014, from <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/cross.pdf>.

CRUTCHER, M.H. (2001). The Russian National Security Community. *Russian National Security: Perceptions, Policies, and Prospects*. (M.H. Crutcher, Ed). US Army War College.

ÇELİK, Ü. (2015). Rusya-ABD İlişkileri-I: Berlin Duvarının Yıkılışından Kosova Savaşına (1989-2000). *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. (İ.K. Güler, Ed). Ankara: Seçkin Yayınevi, 457-490.

ÇELİK, Ü. (2015). Rusya-ABD İlişkileri-III: Arap Baharından Ukrayna Krizine. *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. (İ.K. Güler, Ed). Ankara: Seçkin Yayınevi, 529-570.

ÇELİKPALA, M. (2013). Putin ve Dış Politika, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (1. Baskı). (B. Oran, Ed). İstanbul:İletişim.

ÇEVİKBAŞ, A. (2011). Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 10(2). 18-57.

ÇİÇEKLİ, B. (2003). Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı. *Avrasya Dosyası*. 9(2), 170-194.

ÇOLAKOĞLU, S. (2004). Şangay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 173-197.

ÇONGAR, Y. KIRIKKANAT, M. (1999). *Clinton Yeltsin düellosu/Kapıyı Çekip Çıktı*. 12 Kasım 2015. <http://www.milliyet.com.tr/1999/11/19/t/dunya/dun00.html>.

DAĞI, Z. (2002). Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye. *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. (R. Yinanç, H. Taşdemir, Ed). Ankara:Seçkin, 167-210.

DAĞI, Z. (2002). *Rusya'nın Dönüşümü: Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika*, İstanbul: Boyut Kitapları.

DASH, P.L. (1995). Russia's War of Attrition in Chechnya. *Economic and Political Weekly*. 30(7/8), 369-373.

DAVUTOĞLU, A. (2011). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (65. Baskı). İstanbul:Küre Yayınları.

DEDEOĞLU, B. (2007). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yenyüzyıl Yayınları.

DEMİR, A. (1998). *Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler*, İstanbul: Ötüken.

DEMİR, A.F. (2003). *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

DEMİR, S. (2010). RF'nin Avrupa Güvenliğine Yönelik Yeni Önerilerinin AGİT ve AKKA Bağlamında Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 9(1), 53-74.

DEMİRTAŞ, Ö. (2014). *Rusya ve Çin Arasında İmzalanan Doğalgaz Anlaşması*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü.

DENCAUSSE, H.C. *İki Dünya Arasında Rusya*. (R. Uzman, Çev). İstanbul: Ötüken.

Dış İlişkiler "Rusya Federasyonu". (2014). T.C. Ekonomi Bakanlığı. 15 Kasım 2014. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home>.

DJANKOV, S. (2015). Russia's Economy Under Putin: From Crony Capitalism to State Capitalism. *Peterson Institute for International Economics*, 15-18, Retrieved November 10, 2015, from <https://www.piie.com/publications/pb/pb15-18.pdf>.

DOMINGUEZ, G. (2015). Why Russia Needs China to Buy Its Weapons?. *Deutsche Welle*. Retrieved November 29, 2015, from <http://www.dw.com/en/why-russia-needs-china-to-buy-its-weapons/a-18870472>.

DONNELLY, J. (2012). Realizm. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (A.Aslan ve M.A. Ağcan, Çev). (Scott Burchill vd., Ed). İstanbul: Küre Yayınları, 49-80.

DUGİN, A. (2003). *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*. (V İmanov, Çev). İstanbul:Küre Yayınları.

DUNLOP, J.B. (1998). *Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*. United Kingdom:Cambridge University Press.

Dünyada Nükleer Silah Sahibi Ülkeler (2014 Yılı). Stockholm International Peace Research Institute. Retrieved October 12, 2015, from <<http://www.sipri.org/research/armaments/nuclear-forces/graphics>>.

DYNER, A.M. (2016). Three Months of Russian Intervention in Syria: The Military and Political Implications, *The Polish Institute of International Affairs*, 1(851).

EĞİLMEZ, M. (2006). *Paris ve Londra Kulüpleri*. Radikal. 03 Mart 2016. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=205617>.

EKREM, E. (2001). Ulusal Füze Savunma Sistemi (NMD) Çin'i Rusya'ya Yakınlaştırabilir mi?. *Avrasya Dosyası*. 6(4), 121-140.

EKŞİ, C.A. Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü. *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. (R. Yinanç, H. Taşdemir, Ed). Ankara: Seçkin, 15-55.

ELMAN, C. (2008). Realism. *Security Studies: An Introduction* (P.D. Williams, Ed) USA:Routledge, 15-28.

Energy dependency rate, EU-28, 2003–13. Eurostat. Retrieved June 5, 2015, from <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php>.

ENGİNSOY, C. (1979). *Sovyetler Birliğinin Askeri Doktrini Stratejik ve Taktik Alandaki Gelişmeleri*. Ankara:Genelkurmay Başkanlığı.

ERALP, A. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması. *Devlet, Sistem ve Kimlik* (11. Baskı). İstanbul:İletişim Yayınları, 57-88.

ERHAN, Ç. (2002). Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları. *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. (R. Yinanç, H. Taşdemir, Ed). Ankara: Seçkin, 55-82.

ERİCKSON, J. (1993). Fallen from Grace: The New Russian Military. *World Policy Journal*, 10(2), 19-24.

ERMAĞAN, İ. (2015). Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Ukrayna Çıkmazı. *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi* (İ.K. Güler, Ed). Ankara:Seçkin Yayınları, 677-708.

ERSOY, E. (2015). Realizm. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (2. Baskı). (R. Gözen, Der). İstanbul:İletişim, 159-189.

Eurasian Economic Union General Information. (2015). Eurasian Economic Union Official Website. Retrieved September 25, 2015, from <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-info>.

Europe and Uncle Sam. (2003). The Economist. Retrieved October 2, 2015, from <http://www.economist.com/node/2035564>.

European Union, Trade in goods with Russia. European Commission Directorate General for Trade. (n.d.) Retrieved November 14, 2015, from http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf.

EVANGELISTA, M. (2002). *The Chechen Wars: Will Russia Go the Way of the Soviet Union?*. Washington: The Brookings Institution.

EVANS, G. NEWNHAM, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (H.A. Utku, Çev). İstanbul:Gökkubbe.

Executive Summary of the Report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States. (1998), Retrieved October 15, 2015, from <http://fas.org/irp/threat/bm-threat.htm>.

FALKOWSKI, M. (2003). Chechnya. Armed Conflicts in the Post-Soviet Region, Present Situation, Prospect for Settlement, Consequences, *Center for Eastern Studies*, Warsaw.

FEDOROV, Y.E. (2009). *Russia's Nuclear Policy*. Retrieved November 12, 2015, from http://www.nids.go.jp/english/event/symposium/pdf/2009/e_04.pdf.

FEİGENBAUM, E.A. (2002). Çin'in Amerikan Barışını Tehdidi. *Uzak ve Eski Komşumuz Çin*. (Y. Tezkan, Haz). Ülke Kitapları, 84-95.

FILIPCHUK, V. (2015). Avrupa'nın Geleceği Ukrayna'da Şekillenir. *Analist*. (47). 84-87.

Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France. (1997). NATO. Retrieved October 29, 2015, from http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm.

FOURNIER, V.C. KUHN U. (2014). Russia'a Nuclear Posture: Modernization and the State of Arms Control. *Deep Cuts Issue Brief 1*.

FRIEDMAN, G. (2009). *Gelecek 100 Yıl: 21. Yüzyıl için Öngörüler*. (İ. Şener, E. Günsel, Çev). İstanbul: Pegasus Yayınları.

FRIEDMAN T.L. (1991). Soviet Disarray; Yeltsin Says Russia Seeks to Join NATO. *The New York Times*. Retrieved October 5, 2015, from <http://www.nytimes.com/1991/12/21/world/soviet-disarray-yeltsin-says-russia-seeks-to-join-nato.html>.

FROSTAD, M. (2014). Some Thoughts on the Russian Use of Armed Forces in Ukraine. *Arctic Review on Law and Politics*. 5(1), 146-149.

GADDIS, J.L. (1999). Tarih, Büyük Strateji ve NATO'nun Genişlemesi. *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*. (M Ceylan, Ed). Ülke Kitapları, 84-91.

GALEOTTI, Mark. (2014). *Russia's War in Chechnya (1994-2009)*, Great Britain: Osprey Publishing.

GALPEROVICH, D. (2010). Much Has Changed Since Russia's Last Military Doctrine. *Radio Free Europe*, Retrieved October 7, 2015, from http://www.rferl.org/content/Much_Has_Changed_Since_Russias_Last_Military_Doctrine/1973713.html.

GARTHOFF, R.L. (1990). *Deterrence and the Revolution in Soviet Military Doctrine*, Washington DC, Brookings Institution.

GARNETT, Sherman. (2002). Çin-Rusya Stratejik Ortaklığının Tehlikeleri. *Uzak ve Eski Komşumuz Çin*. (Y. Tezkan, Haz). Ülke Kitapları, 121-133.

GAYDAY, A. (2011). Reform of the Russian Army. *Russia's New Army*. (M. Barabanov, Ed). Moskova:Center for Analysis of Strategies and Technologies, 9-32.

GEDMIN, J. (2014). Beyond Crimea: What Vladimir Putin Really Wants. *World Affairs*, Retrieved April 20, 2015, from <http://www.worldaffairsjournal.org/article/beyond-crimea-what-vladimir-putin-really-wants>.

GEORGE, J. A. (2009). *The Politics of Ethnic Separatism in Russia and Georgia*. New York: Palgrave Macmillan.

GERMAN, T.C. (2003). *Russia's Chechen War*. London: Routledge Curzon.

GILES, K. (2010). The Military Doctrine of Russian Federation 2010. *NATO Defence College*. Rome.

GOLDGEIER, J.M. (2010). The Future of NATO. *Council on Foreign Relations*. (51).

GOODRICH L, Lanthemann M. (2013). The Past, Present and Future of Energy Strategy. *Stratfor Geopolitical Weekly*. Retrieved November 15, 2015, from <https://www.stratfor.com/weekly/past-present-and-future-russian-energy-strategy>.

GORDADZE, T. (2009). Georgian-Russian Relations in the 1990s, *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*. (S.E. Cornell, S.F Starr, Ed). M.E. USA: Sharpe, 28-48.

GOURE, D. (2011). Caught Between Scylla and Charybdis: The Relationship between Conventional and Nuclear Capabilities in Russian Military Thought. *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, Future*. (S.J. Blank, Ed). US Army War College Strategic Studies Institute, 261-292.

GRATZ, J. (2014). Russia's Military Reform: Progress and Hurdles. *CSS Analyses in Security Policy*. (152).

GREEN, W.C. REEVES, W. R. *Soviet Military Encyclopedia*. 2. Westview Press.

GÜNDÜZ, A. (2009). *Milletlerarası Hukuk* (5. Baskı). İstanbul:Beta.

GÜNEY, N. A. (2002). Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı. *Türkiye'nin Komşuları*. (M. Türkeş, İ. Uzel, Ed). Ankara: İmge Kitabevi, 333-376.

Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu: Türkiye'ye, Bölgeye ve Küreye Etkileri. (2008) USAK. Retrieved November 15, 2015, from <http://www.usak.org.tr/dosyalar/rapor/tAN1vx8M96fa0KRSuxTSIHF9aC4HvU.pdf>.

Güvenç, S. (2015). NATO'nun Evrimi ve Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları. *Uluslararası İlişkiler*. 12(45), 101-119.

GVOSDEV, N.K. MARSH, C. (2014). *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors and Sectors*, USA:SAGE.

HAAS, M.d. (2001). An Analysis of Soviet, CIS and Russian Military Doctrines 1990-2000. *The Journal of Slavic Military Studies*. 14(4), 1-34.

HAAS, M.d. (2004). *Russian Security and Air Power 1992-2002*. London:Frank Cass.

HAAS, M.d. (2008). The Shanghai Cooperation Organization's Momentum Towards a Mature Security Alliance. *South African Journal of Military Studies*. 36(1), 14-30.

HAAS, M.d. (2010). Russia's New Military Doctrine: A Compromise Document. *Russian Analytical Digest*. 78(10), 2-4.

HAAS, M.d. (2010a). *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century*, ABD: Routledge.

HAAS, M.d. (2011). Russia's Military Doctrine Development (2000-2010). *Russian Military Doctrine and Russia's 2010 Defence Doctrine*. (S.J. Blank, Ed). Strategic Studies Institute, 1-61.

HAAS, M.d. (2011). Russia's Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure. *Netherlands Institute of International Relations "Clingendael"*. (5).

HAHN, G.M. (1999). Rus İç Siyaseti ve NATO'nun Genişlemesi. *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş*. (Musa Ceylan, Ed). Ülke Kitapları.

HART, B.H. Liddell. (2002). *Strateji: Dolaylı Tutum* (3. baskı). (C. Enginsoy, Çev). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

HAS, K. (2015). Rus Dış Politikasında Batı Dışı Paradigmanın Yapıtaşı BRICS, *Analist*, 62-67.

HATİPOĞLU, E. (2001). Rusya-Avrupa Birliği İlişkileri. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 9(1), 115-135.

HATİPOĞLU, E. (2005). Yeni Komşuluk Politikası'nın Avrupa Birliği (AB)-Rusya İlişkilerine Etkisi. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. (23), 95-108.

HATİPOĞLU, E. (2014). Avrupa Birliği'nin (AB) Karadeniz ve Güney Kafkasya Siyaseti. *Hazar'dan Karadeniz'e Stratejik Bakış*. (O. Yeşilot, Ed). İstanbul:Yeditepe Yayınları, 91-108.

HAUKKALA, H. (2003). A Problematic "Strategic Partnership. *EU-Russian Security Dimensions*. (D. Lynch, Ed). Institute for Security Studies. (46). 8-19.

HEDENSKOG, J. (2014). Ukraine-A Background. *A Rude Awakening: Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine*. (N. Granholm, J. Malminen, G. Persson, Ed), FOI.

HEKİMOĞLU, A.N. (2007). *Rusya'nın Dış Politikası I*. Ankara: Vadi Yayınları.

HERPEN, M.H.V. (2014). *Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism*, USA:Rowman&Littlefield.

HERRING, E. (2007). Military Security. *Contemporary Security Studies*. (A. Collins, Ed). Great Britain:Oxford University Press, 129-145.

HERSPRING, D.R. (2013). *Civil-Military Relations and Shared Responsibility: A Four Nation Study*. USA:The Johns Hopkins University Press.

HINES J.G., MAHONEY D. (1991). Defense and Counteroffensive under the New Soviet Military Doctrine. *RAND National Defense Institute*.

HOSKING, G. (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. İstanbul:İletişim Yayınları.

HYMAN, A. (1993). Russian Outside Russia. *The World Today*, 49(11), 205-208.

ILLARIONAV, A. (2009). The Russian Leadership's Preparation for War, 1999-2008. *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*. (S.E. Cornell, S.F. Starr, Ed). USA:M.E. Sharpe.

Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. (2009). *Official Journal of the European Union*. Retrieved February 15, 2016, from http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iiffmgc_report.pdf.

IVANOV, İ. (2001). Füze Savunma Hatası: Stratejik İstikrarın ve ABM Antlaşmasının İhlali. *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*. (Y. Tezkan, Ed). Ülke Kitapları.

IVANOV, I.S. (2012). 10 Years Without The ABM Treaty: The Issue of Missile Defense in Russia-US Relations. *Russian International Affairs Council*. Moscow.

IVANOV, I.S. (2013). On the Qualitative Transformation of Russian-American Relations on Strategic Issues. *Russian International Affairs Council*. Moscow.

IVANOV, İ. (2015). Rusya, Türkiye ve Genişletilmiş Avrupa Vizyonu. *Analist*. (47), 80-83.

İNCE, A.F. (2004). Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerine Kısa Bir Bakış: Stratejik Ortaklık Perspektifleri. *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. (E. Büyükkakıncı, Ed). Ankara:Phoenix Yayınevi, 265-292.

İŞYAR, Ö.G. (2013). *Avrasya ve Avrasyacılık*. Bursa:Dora.

JAIMOUKHA, A. (2005). *The Chechens: A Handbook*. London:Routledge Curzon.

JAKOBSON, L. HOLTOM, P. KNOX, D. PENG, J. (2011). China's Energy and Security Relations with Russia. *SIPRI Policy Paper*.

KAGARLITSKY, B. (1996). *Rusya'da Kapitalizm Neden Tutmadı?*. İstanbul: Metis Yayınları.

KAGARLITSKY, B. (2007). *Çevrenin İmparatorluğu: Rusya ve Dünya Sistemi* (E. Soğancılar, Çev). Ankara:Phoenix.

KAGARLITSKY, B. (2008). *Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon*. (F. Arıkan, S. Arıkan, Çev). İstanbul:İthaki Yayınları.

KALKAVAN, F. (2004). Rusya Federasyonu'nda Federalizm ve Ünitarizm Tartışmaları. *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. (E. Büyükkakıncı, Ed). Ankara: Phoenix, 3-22.

KAMALOV, İ. (2004). *Putin'in Rusyası: KGB'den Devlet Başkanlığına Vladimir Putin*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

KAMALOV, İ. (2008). *Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

KAMP, K.H. (1999). NATO ile Rusya Arasında İmzalanan Kurucu Senet: Truva Atı mı Önemli Bir Uzlaşma Adımı mı?. *Yeni NATO Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa*. (M. Ceylan, Ed). Ülke Kitapları.

KANBOLAT, H. (2001). Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı. *Avrasya Dosyası*. 6(4), 165-179.

KANDIYOTI, R. (2015). *Powering Europe: Russia, Ukraine, and the Energy Squeeze*. New York:Palgrave Macmillan.

KANTARCI, H. (2015). Rusya'daki Ekonomik Krizin Bölgesel ve Küresel Etkileri. 2023. (165). 4-15.

KARABULUT, B. (2011). *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. Ankara:Barış Kitap.

KARADAĞ, M. (2006). Rus Federalizminin Tarihi Gelişimi ve Geleceği. *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*. (İ. Çomak, Ed). İstanbul:Tasam Yayınları.

KARADELİ, C. (2014). Ortaçağ'dan Günümüze Ukrayna'nın Kısa Tarihi. *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*. (H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım, Ed). İstanbul:Beta, 1-18.

KARAGANOV, S. (2012). Security Strategy: Why Arms?. *Russia in Global Affairs*. Retrieved April 12, 2015, from <http://eng.globalaffairs.ru/pubcol/Security-Strategy-Why-Arms-15716>.

KARAGANOV, S. (2015). 2014 Geçici Sonuçlar. *Analist*, (47). 76-79.

KARAGIANNIS, E. The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals. *Contemporary Security Policy*. 35(3), 400-420.

KARNAUKHOV, A. TSELUKIO, V. (2011). Russian Military Doctrine and the State of its Armed Forces. *Russia's New Army*, (M. Barabanov, Ed). Moscow: Center for Analysis of Strategies and Technologies, 13-116.

KASIM, K. (2009). *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*. Ankara: USAK Yayınları.

KATZ, M.N. (2015). Russian Intervention in the Syrian Civil War. *Russian Analytical Digest*. (175). 2-5.

KAY, S. (2012). NATO's Missile Defense-Realigning Collective Defense for the 21st Century. *Perception*. 17(1). 37-54.

KELKİTLİ, F.A. (2008). Russian Foreign Policy in South Caucasus under Putin. *Perceptions*, 13(4), 69-86.

KELKİTLİ, F.A. (2014). Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada. *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*. (H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım, Ed). İstanbul:Beta, 289-308.

KEMALOĞLU, İ. (2013). Orta Doğu Silah Pazarında Rusya'nın Payı. *Orta Doğu Analiz*. 5, 58-70.

KESKİN, F. (2001). BM ve Kuvvet Kullanma. *Avrasya Dosyası*. 8(1). 149-174.

Khasavoyurt Joint Declaration and Principles for Mutual Relations. *United Nations Peacemaker*. (n.d.) Retrieved April 29, 2015, from <http://peacemaker.un.org/russia-khasavoyurtdeclaration96>.

KILIÇBEYLİ, E.H. (2001). Rusya'nın Siyasal Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri (1992-2000 Yılları). *Avrasya Dosyası*. 6(4), 24-42.

KIPP, J.W. (2011). Russian Military Doctrine: Past, Present and Future. *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence Doctrine*. (S.J. Blank, Ed). Strategic Studies Institute.

KIRAN, A. (2008). Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş. *GAU J. Soc. & Appl. Sci*. 3(6), 19-36.

KIRIMLI, H. (2010). *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KIZEKOVA, A. (2014). The Shanghai Cooperation Organization and Regional Chessboards. *Russian Analytical Digest*. (52). 5-7.

KİBAROĞLU, M. (2012). NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye, *Uluslararası İlişkiler*. 9(34).183-205.

KLEIN, M. (2009). Russia's Military Capabilities: Great Power Ambitions and Reality. *German Institute for International and Security Affairs SWP Research Paper*. Berlin.

KOÇ, Ş.B. (2014). Ukrayna Krizi: ABD Hegemonyasının Sonunun Başlangıcının Sonu?. *21. Yüzyıl*. (65), 44-51.

KOFMAN, M. ROJANSKY, M. (2015). A Closer Look at Russia's Hybrid War. *Wilson Center*. Retrieved March 23, 2016, from <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/7-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf>.

KOKOSHIN, A. (2006). Real Sovereignty and Sovereign Democracy. *Russia in Global Affairs*. Retrieved November 13, 2015, from http://eng.globalaffairs.ru/number/n_7338.

KOKOSHIN, A. (2011). Ensuring Strategic Stability in the Past and Present: Theoretical and Applied Questions. *Belfer Center for Science and International Affairs*. Retrieved March 23, 2016, from http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/21157/ensuring_strategic_stability_in_the_past_and_present.html?breadcrumb=%2Fexperts%2F1714%2Fandrei_a_kokoshin.

KONYSHEV, V. SERGUNIN, A. (2014). Is Russia a Revisionist Military Power in the Arctic?. *Defence and Security Analysis*, 30(4). 323-335.

KORKMAZ, D. (2007). *Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkilerinin Üç Temel Belge Çerçevesinde İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KORSHUNOV, M. (2014). Mikhail Gorbachev: "I am against all walls", *Russia Beyond the Headlines*. Retrieved June 16, 2015, from

http://rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html.

KORTUNOV, A. (2016). Rusya-Türkiye Krizi: Stratejik Derinlik Eksikliği. *Analist*, (59), 60-63.

KOTZ, D.M. WEIR, F. (2007). *Russia's Path from Gorbachev to Putin: The Demise of the Soviet System and the New Russia*. USA:Routledge.

KOYENALİYEVA, A. (2009). *Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkileri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

KRASTEV, I. (2007). Russia vs Europe: The Sovereignty Wars. *Global Policy Forum*. Retrieved October 15, 2015, from <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/152/25813.html>.

KROPATCHEVA, E. (2012). Russian Foreign Policy in the Realm of European Security Through the Lens of Neoclassical Realism. *Journal of Eurasian Studies*. 3, 30-40.

KUBICEK, P. (2008). *The History of Ukraine*. USA: Greenwood Press.

KUHRT, N. (2007). *Russian Foreign Policy Towards China and Japan*. USA:Routledge.

KUMAR, R.S. (1996). Chechnya: Russian Fiasco. *Economic and Political Weekly*, 31 (1). 23-27.

KURAT, A.N. (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (6. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KUTNAEVA, N. (2010). Foreign Military Bases in Post-Soviet Central Asia. *Central Asia and the Caucasus*. 11(2), 70-80.

KÜTÜKÇÜ, M. A. (2004). Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (12). 259-276.

LACOSTE, Y. (2008). *Büyük Oyunu Anlamak* (2. Baskı). İstanbul: NTV Yayınları.

LAMBETH, B.S. (1992). A Generation Too Late: Civilian Analysis and Soviet Military Thinking. *Soviet Strategy and Military Thinking*. (D. Leebaert, T. Dickinson, Ed). New York: Cambridge University Press.

LAND, K. (2008). Legal Aspect of the Conflict in Georgia and Post-Conflict Developments. *Estonian Ministry of Foreign Affairs Yearbook*. Retrieved June 16, 2015, from http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/468/Kristi_Land.pdf.

LEBOW, R.N. (1989). The Soviet Offensive in Europe. *Soviet Military Policy*. (Sean Lynn Jones v.d., Ed). Cambridge: MIT Press.

LIEBER, R.J. (2015). Küresel İlişkiler: ABD'nin Değişen Rolü. *Analist*. (47). 32-37.

LIGHT, M. ALLISON, R. (2006). The Place of Europe in Russian Foreign Policy. *Putin's Russia and the Enlarged Europe*. (R. Allison, M. Light, S. White, Ed). Chatham House, 1-20.

LITTLEFIELD, S. (2009). Citizenship, Identity and Foreign Policy: The Contradictions and Consequences of Russia's Passport Distribution in the Separatist Regions of Georgia. *Europe-Asia Studies*. 61(8), 1462-1488.

LUTOVİNOV, V.I. (2001). Russia's Military Policy, Retrieved September 12, 2014 from http://iron-eagles.tripod.com/articles/russia_mil_policy.htm.

LUTTWAKK, E.N. (1987). *Strategy: The Logic of War and Peace*, Cambridge: Harward University Press.

LYNCH, D. (2000). *Russian Peacekeeping Strategies in the CIS*, Great Britain: Palgrave Macmillan.

LYSUKHIN, N.Y. (2006). Physical and Geographic Features of Russia's Defense Space. *Military Thought*, 6-11.

MACHIAVELLI, N. (2015). *Hükümdar* (10. Baskı) (N.Adabağ, Çev). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MACKINLEY, J. SHAROV, E. (2003). Russian Peacekeeping Operations in Georgia. *Regional Peacekeepers: The Paradox of Russian Peacekeeping*. The United Nations University Press. 63-110.

Main Origin of Primary Energy Imports, EU-28, 2003–13, (2015). *Eurostat*. Retrieved October 12, 2015, from <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php>.

MANKOFF, J. (2009). *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*. USA: Rowman&Littlefield Publishers.

MARTENS, M. (2015). Russian Military Modernization. *NATO Paliamentary Assembly, Science and Technology Committee General Report*. Retrieved November 15, 2015 from <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=4008>.

MARTİN, G.P. (2015). The Eurasian Economic Union: Ambitions – Analysis. *Eurasia Review*. Retrieved November 25, 2015 from <http://www.eurasiareview.com/13102015-the-eurasian-economic-union-ambitions-analysis/>.

MCDERMOTT, R.N. (2009). Russia's Conventional Armed Forces and the Georgian War. *Parameters*. 66-80.

MEHURON, T.A. (1996). Russian Military. *Air Force Magazine*. (H. F. Scott, Ed). 54-59.

MENON, R. (2002). Rusya ve Çin Arasındaki Stratejik Yakınlaşma. *Uzak ve Eski Komşumuz Çin*. (Y Tezkan, Haz). Ülke Kitapları. 96-120.

MENON, R. RUMER, E. (2015). *Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order*. United States of America: MIT Press.

MERT, O. (2004). *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

MICHTA, A.A. (2004). North Atlantic Treaty Organization. *Encyclopedia of Russian History*, (J. R. Millar, Ed). 3. Macmillan.

MILLER D.M.O. v.d. (1981). *The Balance of Military Power*. London:Salamander Books Ltd.

MILLER, S.E. (2004). Moscow's Military Power:Russia's Search for Security in an Age of Transition. *The Russian Military: Power and Policy*. (S. E. Miller, D. Trenin, Ed). Cambridge:The MIT Press.1-42.

Military Forces in Transition. (1991). Washington D.C.:Ministry of Defence of the United States of America.

Military Operations on Urbanized Terrain. (1998). Department of Navy. Retrieved November 15, 2015 from http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/usmc/mcwp/3-35-3/mcwp3-35-3_undated.pdf.

Mission and Objectives of the Russian Armed Forces. Ministry of Defence of the Russian Federation. (n.d) Retrieved March 13, 2015, from <http://eng.mil.ru/en/mission/tasks.htm>.

Momerandum on Security Assurance in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. (1994). Retrieved May 15, 2015 from http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/49/765.

MUHLFRIED, F. (2010). Citizenship at War: Passports and Nationality in the 2008 Russian-Georgian Conflict. *Antropolgy Today*. 26(2). 8-13.

MUNKOVA, E. (2008). Who Killed the ABM Treaty?. *The New Presence*.(3). 30-32.

MUSAOĞLU, N. (2015). Putin İktidarı Döneminde Rus Dış Politikasının Normatif Temelleri: Egemen Demokrasi” Söylemi. *Karadeniz Araştırmaları*. (45). 13-41.

MUSAOĞLU, N. ÖZGÖKER, U. (2008). Rusya-AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. (8). 73-98.

MUZALEVSKY. R. (2009). The Russian-Georgian War: Implications for the UN and Collective Security. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*. 4. 29-43.

National Security Concept of the Russian Federation (2000). The Ministry of Foreign Affairs of Russia. Retrieved November 14, 2014 from <http://www.mid.ru/bdcomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/36aba64ac09f737fc32575d9002bbf31!OpenDocument>.

NATO Füze Savunma Sistemi ve Türkiye. (2011). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. 15 Mayıs 2015. <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/Fuze%20Kalkani%20Analiz--son-son.pdf>.

NATO Guide. (2011). *NATO Public Diplomacy Division*.

NATO Handbook (2006). *NATO Public Diplomacy Division*. Belgium.

NATO-Russia Glossary of Contemporary Political and Military Terms. (2001). *NATO Office of Information and Press. II*.

NEMİR'YA, G. (1995). A Qualitative Analysis of the Situation in the Donbass. *Post-Soviet Puzzles: Mapping the Political Economy of the Former Soviet Union*. (K. Segbers, S. D. Spiegeleire, Ed). Germany: Nomos Verlagsgesellschaft.

NESNERA, A.d. (2014). *Krusçev'in Oğlundan Kırım Değerlendirmesi*. 14 Mayıs 2015. <http://www.amerikaninsesi.com/a/kru%C5%9F%C3%A7evin-o%C4%B1r%C4%B1m-de%C4%9Ferlendirmesi/1866172.html>.

New Technology for NATO: Implementing Folow-On Force Attack. (1987). Washington: US Government Printing Office.

NORBERG, J. (2013). High Ambitious, Harsh Realities: Gradually Building the CSTO's Capacity for Military Interventions in Crises. *FOI*.

NORBERG, J. (2014). WESTERLUND Fredrik. "Russia and Ukraine: Military-Strategic Options, and Possible Risks for Moscow. *FOI*. (22).

NORBERG, J. FRANKE, U. WESTERLUND F. (2014). The Crimea Operation: Implication for Future Russian Military Interventions. *A Rude Awakening: Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine*. (N. Granholm, J. Malminen ve G. Persson, Ed). *FOI*.

Nükleer Silahlar Terminolojisi. (2012). AlJazeera Türk. 07 Temmuz 2015. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/nukleer-silahlar-terminolojisi>

NYE, J.S. WELCH D.A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak (2. Baskı)* (R. Akman, Çev). İstanbul:Türkiye İş Bankası Yayınları.

NYGREN, B. (2005). Russia's Relations with Georgia under Putin: The Impact of 11 September. *Russia as a Great Power: Dimensions of Security under Putin*. (J. Hedenskog v.d. Ed). USA: Routledge, 156-181.

NYGREN, B. (2008). *The Rebuilding of Greater Russia: Putin's Foreign Policy towards the CIS Countries*. USA: Routledge.

ODOM W.E. (1988). Soviet Military Doctrine. *Foreign Affairs*.

ODOM W.E. (1988). *The Collapse of the Soviet Military*. USA: Yale University Press.

OĞUZ, C.C. (2001). Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu. *Avrasya Dosyası*. 6(4), 107-120.

OLDBERG, I. (2007). Russia's Great Power Ambitions and Policy Under Putin. *Russia: Re-Emerging Great Power*. (R.E. Kanet, Ed). Palgrave: Macmillan.

OLIKER, O. (2001). *Russsia's Chechen Wars 1994-2000: Lessons from Urban Combat*. Santa Monica, CA: RAND Corporation,

OLIKER, O. vd. (2009). *Russian Foreign Policy: Sources and Implications*, CA: RAND Corporation.

ONAY, Y. (2002). *Rusya ve Değişim*. Ankara:Nobel Yayınları.

ONAY, Y. (2008). *Rus Stratejisinin Mimarları*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat.

ORAN, B. (2010). Dönemin Bilançosu. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (12. Baskı). (B. Oran, Ed).İletişim Yayınları.

ORAN, B. (2013). Dönemin Bilançosu. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (1. Baskı). (B. Oran, Ed). III. İstanbul: İletişim Yayınları.

OSCE 1999 Istanbul Summit Declaration. February 01, 2016. <http://www.osce.org/mc/39569?download=true>.

ÖZDAL, H. (2008). Pragmatik Bir İlişki: AB ve Rusya. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*. 03 Kasım 2015. <http://www.usak.org.tr/print.php?id=1029&z=2>.

ÖZDAL, H. (2014). Ukrayna Krizinde Kırım'ın Getirdikleri Gösterdikleri. *Analist. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*.

ÖZDAL, H. (2015). Rusya'nın Eski SSCB Ülkeleriyle İlişkileri. *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. (İ.K. Güler, Ed). Ankara: Seçkin Yayınları, 427-456.

ÖZDAL, H. (2016). 2015 Yılı Rus Dış Politikası Analizi. *Analist*. (59). 64-69.

ÖZDAL, H. HAS, K. (2012). Putin Rusya'sının Medvedevli Yılları. *Analist. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*. 12 Temmuz 2015 <http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/03/putin-rusyasinin-medvedevli-yillari>.

ÖZDAL, H. ÖZERTEM, H.S. HAS, K. YEGİN, M. (2014). Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*.

ÖZKAN, G. (2012). *Rusya'nın İnsan Hakları Sorunu: Kuzey Kafkasya*. Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu. 10 Kasım 2015. http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=5&cat=1063#.VoZK6_mLS00.

ÖZTÜRK, O.M. (2001). *Rusya Federasyonu Askerî Doktrini*. Ankara: Avrasya-Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

ÖZYER, N.V. Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği: Jeopolitikanın Liberal Kuramlar Karşısında Yenilgisi mi?. *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. (İ.K. Güler, Ed). Ankara:Seçkin Yayınları, 241-258.

PALLIN, C.V. (2009). *Russian Military Reform: A Failed Exercise in Defence Decision Making*. USA:Routledge.

PAYIN, E.A. POPOV A.A. (1996). Chechnya. *U.S. and Russian Polcymaking With Respect to the Use of Force*. (J.R. Azrael, E.A. Payin, Ed). Santa Monica: RAND,

PAZARCI, H. (2010). *Uluslararası Hukuk* (9. Baskı). Ankara:Turhan Kitabevi.

PAXTON, J. (2004). *Leaders of Russia and The Soviet Union: From the Romanov Dynasty to Vladimir Putin*. Great Britain:Routledge.

PEROVIĆ, J. (2016). Will Putin Survive 2016? Oil Price Collapse and Russia's Stability. *Russian Analytical Digest*. (180).7-14.

PERSSON, G. (2013). Security Policy and Military Strategic Thinking. *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective-2013*. (J. Hedenskog, C.V. Pallin, Ed). Swedish Research Agency.

PIFER, S. (2009). Reversing the Decline: An Agenda for U.S.-Russian Relations in 2009. *Foreign Policy at Brookings*. Policy Paper Nu:10.

PIOTROWSKI, M.A. (2002). Russia's Security Policy. *Toward An Understanding of Russia: New European Perspectives*. (J. Bugajski, Ed). New York: Council on Foreign Relations Books.

PODVIG, P. WEHLING F. YUAN, J-D. (2008). Nuclear Weapons in a Changing Threat Environment. *The United States, Russia and China: Confronting Global Terrorism and Security Challenges in the 21'st Century*. USA: Praeger Security International. 33-50.

POHL, O. (2014). Soviet Ethnic Cleansing of the Crimean Tatars. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*. (15). 47-58.

POKALOVA, E. (2015). *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russian North Caucasus*. USA: Preager.

Population, National Statistic Office of Georgia. (n.d.) Retrieved May 23, 2015 from http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=152&lang=eng.

Presidential Performance. The Levada Center. Retrieved December 12, 2015 from http://www.russiavotes.org/president/presidency_performance.php#540.

PRİMAKOV, Y. (2002). "Kapalı Kutu" Rusya: Üst Düzey Siyaset Koridorlarında Bir Yaşam. Ring Reklamcılık.

PRİMAKOV, Y. (2004). *Russian Crossroads: Toward the New Millennium*. (F. Rosental, Çev). USA: Yale University Press.

PRİMAKOV, Y. (2009). *Rusların Gözüyle Orta Doğu*. İstanbul: Timaş Yayınları.

PRİMAKOV, Y. (2010). *Rusyasız Dünya*. (A. Esenkanova, Çev). İstanbul: Timaş Yayınları.

Protocol to the Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems. Retrieved September 10, 2015 from <http://fas.org/nuke/control/abmt/text/abmprot1.htm>.

Public Law 106-38-July 22, 1999 (National Missile Defence Act of 1999). Retrieved January 15, 2015 from <https://www.congress.gov/106/plaws/publ38/PLAW-106publ38.pdf>.

Public Opinion on the Yeltsin Years. The Levada Center. Retrieved December 02, 2015 from http://www.russiavotes.org/president/yeltsin_public_opinion.php#042.

PURTAŞ, F. (2005a). *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Ankara: Platin.

PURTAŞ, F. (2005b). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. (2). 7-30.

PURTAŞ, F. MAMMADOV, H. (2013). Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri. *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*. (M. T.Demirtepe, G.Özkan, Ed). USAK Yayınları, 105-125.

PUSHKOV, A. (2001). Rusya ve Yeni Dünya Düzeni. *Kadim Komşumuz Yeni Rusya* (Y. Tezkan, Haz). Ülke Kitapları.

Putin Admits Russian Troop Role in Crimea Annexation. (2012). Voice of America, Retrieved April 15, 2015 from <http://www.voanews.com/content/putin-admits-russian-troop-role-in-crimea-annexation/2523186.html>.

Putin, V. (2012). *Being Strong: National Security Guarantees for Russia*. Russia Today, Retrieved March 25, 2015 from <https://www.rt.com/politics/official-word/strong-putin-military-russia-711/>.

QAISI, K. (2016). Rus Müdahalesinin Orta Doğu Güç Dengesine Etkisi. *Analist*. (59). 40-43.

QUADROS, B. (2010). The New Russian Military Doctrine:More of the Same?. *E-International Relations*. Retrieved May 12, 2014 from <http://www.e-ir.info/2010/09/19/the-new-russian-military-doctrine-more-of-the-same/>.

Questions and Answers on the Third Legislative Package for an Internal EU Gas and Electricity Market. (2011). European Commission. Retrieved September 30, 2015 from http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-125_en.htm?locale=en.

REÇBER, S. (2007). Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 4(13).

Remarks by Vice President Biden at 45th Munich Conference on Security Policy. The White House. Retrieved November 12, 2015 from <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy>.

REMINGTON, T.F. (2011). *Politics in Russia*. Pearson.

Report for Selected Countries and Subjects: Russia. (2014). *International Monetary Fund*.

REZVANI, B. (2014). Reflection on the Chechen Conflict: Geopolitics, Timing and Transformation. *Middle Eastern Studies*. 50(6), 870-890.

RF Genel Ekonomik Durum. T.C. Ekonomi Bakanlığı. 15 Nisan 2015. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliskiler/ulkeler/ulke-detay/Rusya%20Federasyonu>.

ROGOV, S. (2005). A New Turn in Russian-American Relations. *Russian Foreign Policy in Transition: Concept and Realities*. (A.Melville, T.Shaklenia, Ed). Hungary, Central European University Press.

ROSE, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*. (51), 144-172.

ROZANOV, A.A. (2013). CSTO Political and Military Dimensions. *Collective Security Treaty Organization: 2002-2012*, (A.A. Rozanov, A.F. Douhan, Ed). Geneva-Minsk: The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. 59-75.

ROZOF, R. (2010). *NATO Expansion, Missile Deployments And Russia's New Military Doctrine*. Global Research. Retrieved August 29, 2014 from <http://www.globalresearch.ca/nato-expansion-missile-deployments-and-russia-s-new-military-doctrine/17593>.

RUSOKAVA, T. (2015). *What Russian Companies Made the Top 100 List of Global Arms Producers?*. Russia Beyond Headlines. Retrieved December 25, 2015 from http://rbth.com/defence/2015/12/22/what-russian-companies-made-the-top-100-list-of-global-arms-producers_553693.

RUSSELL, J. (2007). *Chechnya-Russia's "War on Terror"*. USA: Routledge.

Russia 2014: Statistical Pocketbook. (2014). Federal Statistic Service. Moscow. Retrieved April 08, 2014 from http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/9db526004bc4e495982fdf0201bee476.

Russia Analysis. U.S. Energy Information Agency. Retrieved April 08, 2014 from <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>.

Russia and the Near Abroad. Retrieved October 10, 2014 from http://www.pearsonhighered.com/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samplechapter/0205189938.pdf.

Russia 'Completely Ending' Activities Under Conventional Armed Forces in Europe Treaty. (2015). Russia Today. Retrieved April 15, 2016 from <https://www.rt.com/news/239409-russia-quits-conventional-europe/>.

Russia. European Commission. Retrieved January 15, 2016 from <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/russia>.

Russia's Military Doctrine Remains 'Solely Defensive' – Putin. (2014). Russia Today. Retrieved October 26, 2015 from <http://rt.com/news/216055-putin-russia-security-doctrine>.

Russia's New Model Army. (2014). The Economist. Retrieved October 15, 2014 from <http://www.economist.com/news/europe/21602743-money-and-reform-have-given-russia-armed-forces-it-can-use-putins-new-model-army>.

Russia's Top Five Myths About NATO. Retrieved June 16, 2015 from http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_05/20150508_1505-russia-top5-myths.pdf.

Russia v Turkey: Over the Borderline. (2015). *The Economist*. Retrieved November 29, 2015 from <http://www.economist.com/news/europe/21679252-turkey-shoots-down-russian-jet-and-syria-grows-yet-more-complicated-over-borderline>.

Russian Federation Federal State Statistic Service. (n.d.) Retrieved October 14, 2014 from http://www.gks.ru/bgd/regl/b14_12/lssWWW.exe/stg/d01/05-05.htm.

"Rusya Federasyonu Askeri Doktrini Düzeltme" konusunda RF Güvenlik Konseyi Operasyonel Toplantısının Sonuçları Üzerine. (2014). RF Güvenlik Konseyi. 20 Aralık 2014. <http://www.scrf.gov.ru/news/838.html>.

Rusya Federasyonu Ülke Bülteni. (2012). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. 26 Mayıs 2015. http://www.deik.org.tr/Konseylcerik/4024/Rusya_Federasyonu_Ulke_Bulteni.html.

Rusya Federasyonu'nun 2020 Yılına Kadarki Dönemi Kapsayan Ulusal Güvenlik Stratejisi. T.C. Milli Güvenlik Kurulu. 10 Eylül 2014. <http://www.mgk.gov.tr/index.php/rusya-federasyonu-ulusal-guvenlik-stratejisi>.

Rusya, Ukrayna'ya Sattığı Doğalgazın Fiyatını Düşürdü. Rusya'nın Sesi Radyosu. 20 Şubat 2015. http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_12_18/Rusya-Ukraynaya-sattigi-dogalgazin-fiyatini-dushurdu/.

RYAN, K. (2010). Russia-Chinese Defense Relations: The View from Moscow. *The Future of China-Russia Relations*. (James Bellacqua, Ed). USA: The University Press of Kentucky. 179-202.

SAĞLAM, H. (1995). *Rusya Federasyonu'nun Askeri Gücü ve Askeri Anlaşmalar*. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.

SAĞLAM, M. (2014). *Gazprom'un Rusyası: Rusya'da Devletin Dönüşümü*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

SAĞLAM, M. (2015). İnadin Ötesinde Rusya'nın Suriye Politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 68(4). 211-217.

SANCAKTAR, C. (2008). *Kosova'dan Abhazya ve Güney Osetya'ya: Batı'nın Tutarsızlığı*. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. 15 Kasım 2015. http://tasam.org/tr-TR/Icerik/936/kosovadan_abhazya_ve_guney_osetyaya_batinin_tutarsizligi.

SANDER, O. (2003). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e* (12. Baskı). İmge Kitabevi.

SAPMAZ, A. (2008). *Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya'ya Yönelik Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri*. İstanbul: Ötüken.

SAPMAZ, A. (2013). Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 12(2). 1-35.

SAPMAZ, A. SARI, G. (2012). Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 8(15). 1-32.

SARADZHYAN, S. (2010). The Role of China in Russia's Military Thinking. *Russian Analytical Digest*. (78). 5-7.

SASE, G. (2007). *The Crimea Questions: Identity, Transition, and Conflict*. Cambridge: Harward University Press.

SCHNEIDER, M. (2008). The Nuclear Forces and Doctrine of the Russian Federation. *Comparative Strategy*. 27(5). 397-425.

SCUTARU, G. (1995). The Armed Intervention in Chechnya. *Euro-Atlantic Studies*, Retrieved May 15, 2015 from <http://ebooks.unibuc.ro/StiintePOL/euro-atlanticstudies2-1999/cap9.pdf>.

Secretary Rice Addresses U.S.-Russia Relations At The German Marshall Fund. (2008). U.S. Department of State. Retrieved October 02, 2015 from <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/09/109954.htm>.

SEIFFERT, W. (2004). *Vladimir V. Putin*. İstanbul:Gendaj Kültür.

SELÇUK, H. (2005). *Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri*. İstanbul:TASAM Yayınları.

Short Brief About Russian Fuel And Energy Complex. Ministry of Energy of Russian Federation. (n.d.) Retrieved October 22, 2015 from <http://minenergo.gov.ru/en/node/1116>.

SHOUMİKHİN, A. (2011). Nuclear Weapons in Russian Strategy and Doctrine. *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, Future*. (S.J. Blank, Ed). US Army War College Strategic Studies Institute. 99-159.

Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. 12 Haziran 2015. <http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>.

SIMHA, R.K. (2015). 5 Weapon That Are Driving up Russian Arm Exports. *Russia Beyond Headlines*. Retrieved December 27, 2015 from http://rbth.com/blogs/continental_drift/2015/12/24/5-weapons-that-are-driving-up-russians-arms-exports_554147.

SLAGLE, J.H. (1994). New Russian Military Doctrine: Sign of the Times. *Parameters*. (24). 88-99.

SLOCOMBE, W.B. (2008). Europe, Russia and American Missile Defence. *Survival*. 50(2), 19-24.

SMIGIELSKI, R. (2010). The Russian Federation's Military Doctrine. *The Polish Institute of International Affairs*. 28(104).

SMITH, B. HARARI, D. (2014). *Ukraine, Crimea and Russia*. House of Commons Library Research Paper 14/16.

SOKIRIANSKAIA, E. (2008). Ideology and Conflict: Chechen Political Nationalism Prior to, and During, Ten Years of War. *Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus*. (M. Gammer, Ed). USA:Routledge, 102-138.

SOKOLOV, A. (1997). Russian Peace-Keeping Forces in the Post-Soviet Area. *Restructing the Global Military Sector: New Wars*. (M.Kaldor, B. Vashee, Ed). Pinter.

SOKOLOVSKIY, V. D. (1975). *Soviet Military Strategy* (6. Baskı). (H.F. Scott, Ed). USA:Stanford Research Institute.

SOKOV, N. (2002). Why Do States Rely on Nuclear Weapons?: The Case of Russia and Beyond. *The Nonproliferation Review*. 101-111.

SOMUNCUOĞLU, A. (2001). Rusya Federasyonu'nda Merkez-Bölge İlişkilerinin Ekonomik Boyutu. *Avrasya Dosyası*. 6(4), 43-63.

Soviet Military Power – An Assesment of The Threat. (1998). USA Department of Defense.

SÖNMEZ, S. (2010). Yeni Batıcılık, Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikalarının Analizi. *Gazi Akademik Bakış*. 3(6), 73-96.

Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. (2007). Official Internet Site of the President of Russia. Retrieved October 15, 2014 from http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml.

State Statistics Service of Ukraine Documents Publishing. (n.d.) Retrieved April 20, 2015 from http://ukrstat.org/en/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_e/nas_rik_e.html.

Statement on the Situation in South Ossetia. (2008). Retrieved May , 2012 from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/1043>.

STENT, A. (2014). *The Limits of Partnership: The U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*. New Jersey:Princeton University Press.

STONE, D.R. (2006). *A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*. USA:Praeger Security International.

SUSHENTSOV, A. (2016). Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Su-24 Olayı. *Analist*. (59). 76-79.

TALIAFERRO, J.W. (2006). State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State. *Security Studies*. (3). 464-495.

TALIAFERRO, J.W. LOBELL S.E. RIPSAN N.M. (2009). Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy. *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*. (S.E. Lobell, N.M. Ripsman, J.W. Taliaferro, Ed). USA:Cambridge University Press.

TANG, S. (2009). Taking Stock of Neoclasical Realism. *International Studies Review*. 11, 799-803.

TANRISEVER, O. (2000). The Battle for Chechnia: Russia Confronts Chechen Secessionism. *METU Studies in Development*. 27(3-4), 321-348.

TANRISEVER, O. (2000). Putin'in Başkanlığa Gide Yolu. *Birikim Dergisi*. (133).

TANRISEVER, O. (2001). Moskova'nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları. *Avrasya Dosyası*. 6(4), 180-201.

TAŞ, M. (2009). Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Kendi Kaderini Tayin Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi ve Abhazya Sorununa Muhtemel Etkileri. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü*.

TAŞAR, M.M. ÜNALTAY, A.A. (1999). Kosova'ya NATO Müdahalesi ve Yeni Uluslararası Sistem. *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*. (Musa Ceylan, Ed). Ülke Kitapları.

TAŞDEMİR, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara: USAK.

TELLAL, E. (2002). Soğuk Savaş Neden Yeniden Sone Erdi?. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 57(2), 203-207. 12 Mart 2015. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/466/5347.pdf>.

TELLAL, E. (2005). Eski Sovyet Coğrafyasında 'Devrimler'. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 60(2). 273-278.

TELLAL, E. (2007). 20. Yüzyılın Dengelerine Neler Oluyor?. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 62(4). 227-230.

TELLAL, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 65(3). 189-236.

TELLAL, E. (2010a). SSCB'yle İlişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (12. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. 2. 158-166.

TELLAL, E. (2010b). Rusya'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (12. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. 2. 540-550.

TELLAL, E. (2010c). Rusya Federasyonunun Dış Politikası: "Yakın Çevre" ve "Askeri Doktrin" Kutusu. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (12. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. 2.

TELLAL, E. (2013). Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, *Uluslararası Örgütler*. (Ç. Özen, Ö. Tonus, Ed). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 230-246.

TELLAL, E. (2015). Rusya Suriye'de Ne Arıyor?. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 70(4), 1047-1050.

TELLİ, A. (2015). Rusya Federasyonu Enerji Kaynakları. *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. (İ.K. Güler, Ed). Ankara: Seçkin Yayınları, 189-204.

TEREK, A.(1995). *Çeçen Sorunu*. Ankara: SAM Yayınları.

TEZKAN, Y. (2005). *Jeopolitikten Milli Güvenliğe*. İstanbul: Ülke Kitapları.

TEZKAN, Y. (2007). Süper Bir Güç Rusya ve Türkiye. *Jeopolitik Yazılar*. İstanbul: Ülke Kitapları.

The Constitution of Russia. Official Internet Site of the President of Russia, Retrieved September 10, 2014 from <http://archive.kremlin.ru/eng/articles/ConstEng4.shtml>.

The Draft of the European Security Treaty. (2009). Official Internet Site of the President of Russia. Retrieved November 03, 2014 from <http://eng.kremlin.ru/news/275>.

The National Security Strategy of the Russian Federation until 2020. (2009). Retrieved October 15, 2014 from <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html>.

The Nature of Soviet Military Doctrine. (1989). Directorate of Intelligence. Retrieved September 15, 2014 from http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0000499601.pdf.

The Russian Federation Military Doctrine (2000). Arms Control Association. Retrieved October 10, 2014 from http://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00?print.

The Soviet Army: Operations and Tactics. (1984). FM:100-2-1, Washington: Department of Army.

THOBURN, H. (2015). *Rus Siyasetini Anlama Kılavuzu*. İstanbul:SETA.

THOMAS, T.L. *The Caucasus Conflict and Russian Security: The Armed Forces Confront Chechnya: From Intervention to the Outskirts of Grozny*. Foreign Military Studies Office. Retrieved March 20, 2015 from <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/chechpt1.htm>.

THOMPSON, J.M. (2009). *Russia and the Soviet Union: An Historical Introduction from the Kievan State to the Present* (6th Edition). Westview Press.

THORUN, C. (2009). *Explaining Change in Russian Foreign Policy: The Role of Ideas in Post-Soviet Russia's Conduct Towards the West*. Great Britain:Palgrave Macmillan.

TIMOFEYCHEV, A. (2015). *Putin: Russia Will Develop New Technology to Counter U.S. Missile Systems*. Russia Beyond the Headlines. Retrieved November 13, 2015 from http://rbth.com/2015/11/12/putin-russia-will-develop-new-technology-to-counter-us-missile-systems_539845.

TISHKOV, V. (2004). *Chechnya: Life in a War-Torn Society*. Berkeley:University of California Press.

TİŞKOV, V.A. FİLİPPOVA, E.İ. (2000). *Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar (Kuzey Kafkasya)*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

TOAL, G. (2009). Russia's Kosova: A Critical Geopolitics of the August War Over South Osetia. *Eurasian Georaphy and Economics*. 50(1). 670-705.

TOPTAŞ, E. (2009). *21. Yüzyılda Savaş*. Ankara:Kripto Yayınları.

TORJESEN, S. (2009). Russia as a Military Great Power: The Uses of the CSTO and the SCO in Central Asia. *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*. (E.W. Rowe, S. Torjesen, Ed). USA:Routledge, 181-192.

TOSUN, F. (2009). Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. (9). 89-118.

Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems. Retrieved September 15, 2015 from <http://fas.org/nuke/control/abmt/text/abm2.htm>.

TRENIN, D. (2001). *The End of Eurasia*. Washington:Carnegie Moscow Center.

TRENIN, D. (2001). Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri. *Avrasya Dosyası*. 6(4). 283-296.

TRENIN, D. (2011). Of Power and Greatness. *Russia: The Challenge of Transformation*. (P. Dutkiewicz, D. Trenin, Ed). USA: New York University Press, 407-432.

TRENIN, D. (2014). 2014: *Russia's New Military Doctrine Tells it All*. Carnegie Moscow Center. Retrieved December 29, 2014 from <http://carnegie.ru/eurasiaoutlook/?fa=57607>.

TSELUIKO, V. (2010). Georgian Army Reform under Sakashvili Prior to the 2008 Five Day War. *The Tanks of August*. (R.Pukhov, D.Glantz, Ed). Moscow:Centre for Analysis of Strategies and Technologies.

Tskhinvali Region. *Government of Georgia*. (n.d.) Retrieved April 15, 2015 from http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=222.

TSYGANKOV, A.P. (2012). US-Russia Relations in the Post-Western World. *Responding to a Resurgent Russia: Russian Policy and Responses from the European Union and the United States*. London:Springer.

TSYGANKOV, A.P. (2013). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. USA:Rowman & Littlefield Publishers.

TUNCER, İ. (1998). Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye. *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*. (G. Özkan, Ş. Kut, Ed). İstanbul:Boyut Kitapları.

TURAN, G. (2004). Bağımsız Ukrayna'nın Dış Politika Seçenekleri. *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. (E.Büyükakıncı, Ed). Ankara:Phoenix.

TURCAN, M. (2014). *Rusya'nın Bulanık Savaş Stratejisi. Analist*.

Ukrayna krizi: G7 Rusya'yı kınadı. (2014). BBC Türkçe. 13 Mart 2015 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140303_rusya_kinama.

United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. (n.d.) Retrieved November 16, 2015 from <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmik/>.

United Nations Security Council Resolution 1244. (1999). Retrieved November 10, 2015 from <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>.

UNOMIG (United Nations Observer Mission in Georgia). Retrieved March 10, 2015 from <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unomig/facts.html>.

UZGEL, İ. (1992). Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 47(1), 217-244.

UZGEL, İ. (2002). Bağımsızlıktan Yalnızlığa Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika. *Türkiye'nin Komşuları*. (M.TÜRKEŞ, İ. UZGEL, Der). Ankara:İmge Kitabevi, 117-170.

ÜNLÜ, M. (2010). Sırpların I. Kosova Zaferi'nin 500. Yıldönümünü Kutlama Girişimleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*. 107-118.

VARLIK, A.B. (2015). Ulusal Güvenlik. *Milli Güvenlik Teorisi*. (Ü. ÖZDAĞ, Ed). Ankara: Kripto Yayınları, 15-66.

VAROL, T. (2012). *AB'nin Ortak Enerji Politikası Çıkmazı*. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. 15 Ekim 2015. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2012/04/11/6559/abnin-ortak-enerji-politikasi-cikmazi>.

Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine. (2014). Official Internet Site of the President of Russia. Retrieved November 08, 2015 from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366>.

VOLKOGONOV, D. (1992). Russia's Military Policy. *Perspective*. 2(5).

WALLANDER, C.A. (2004). Economics and Security in Russia's Foreign Policy and the Implications for Ukraine and Belarus. *Swords and Sustenance: The Economics of Security in Belarus and Ukraine*. (R.Legvold, C.A. Wallander, Ed). Cambridge: The MIT Press. 63-100.

WALTZ, K.N. (1979). *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company.

WEITZ, R. (2011). Russian Tactical Nuclear Weapons: Current Policies and Future Trends. *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, Future*. (S.J. Blank, Ed). US Army War College Strategic Studies Institute. 365-416.

WHITE, S. (2006). The Domestic Management of Russia's Foreign and Security Policy. *Putin's Russia and the Enlarged Europe*. (R.Allison, M.Light, S.White, Ed), Chatham House, 21-44.

WILLIAMS, P.D. (2008). *Security Studies: An Introduction*. USA. Routledge.

WINES, M. (1992). *Bush and Yeltsin Declare Formal End to Cold War; Agree to Exchange Visits*. The New York Times. Retrieved October 16, 2015 from <http://www.nytimes.com/1992/02/02/world/bush-and-yeltsin-declare-formal-end-to-cold-war-agree-to-exchange-visits.html?pagewanted=all>.

WISHNICK, E. (2010). Why a "Strategic Partnership": The View from China. *The Future of China-Russia Relations*. (J.Bellacqua, Ed). USA: The University Press of Kentucky, 56-82.

WOLCZUK, R. (2003). *Ukraine's Foreign and Security Policy 1991-2000*. USA: RoutledgeCurzon.

WOLFERS, A. (1952). National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*. 67(4), 481-502.

WOLKOV, B. BALATSKY, G. (2012). Changes in Russia's Military and Nuclear Doctrine. *Los Alamos National Laboratory*.

World Military Expenditures and Arms Transfers (WMEAT) Table-1, Military Expenditures, Armed Forces, GNP, Central Government Expenditures and Population, 1985-1995. *U.S. Arms Control and Disarmament Agency*. Retrieved October 16, 2015 from <http://fas.org/man/docs/wmeat96/index.html>.

YAMAN, S. (2005). *ABD'nin 2003 Irak Müdahalesinin Meşruiyet Temelleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi.

YALÇINKAYA, A. (2006). *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne*. Ankara: Lalezar Kitabevi.

YAPICI, M.İ. (2007). *Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 25 Ekim 2015 <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Merve-İrem-RUSYA-NATO-İLİŞKİLERİNİN-DÜNÜ-BUGÜNÜ-VE-GELECEĞİ.pdf>.

YAPICI, M.İ. (2011). *Rus Dış Politikasını Oluşturan Dış Etmenler*. Ankara:USAK Yayınları.

YAPICI, U. (2006). Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 2(7), 21-40.

YAPICI, U. (2011). *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik*. Ankara:Tan Kitabevi Yayınları.

YARDIMCIOĞLU, M. KOÇARSLAN, H. (2012). Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şangay İşbirliği Örgütü. *Mülkiye Dergisi*. 2(2). 163-174.

YENERER, V. (2005). *Çeçenler: Kimsesiz Millet*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Yeltsin Authorizes Force Against Restive Chechens as War Looms. Los Angeles Times. December 10, 1994.

Yeltsin Warns of Possible World War over Kosovo. (1999). *CNN*. Retrieved October 16, 2015 from <http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9904/09/kosovo.diplomacy.02/>.

YESEVİ, Ç.G. (2013). Orta Asya'da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Örneği. *İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi*. (4). <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=159610>.

YILMAZ, S. *Rusya Federasyonu Yumuşak Gücü ve Egemen Demokrasi*. 10 Ekim 2015. <http://ees2.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/rusya-veegemendemokrasi.doc>.

YOUNGS, T. (2000). *The Conflict in Chechenya*. Research Paper No: 00/14, International Affairs and Defence Section/House of Commons Library.

YUAN, J.D. (2010). Sino-Russian Defense Ties: The View from Beijing. *The Future of China-Russia Relations*. (J. Bellacqua Ed). Kentucky: The University Press of Kentucky.

YÜRÜR, P. (2008). Kosova'nın Bağımsızlık Süreci, Bölgesel ve Küresel Etkileri. 2023. (83). 24-29.

ZHUSSIPBEK, G. (2011). Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu Arasındaki Stratejik Ortaklığın Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 7(25), 47-85.

ZIEGLER, C.E. (2009). *The History of Russia* (2. Baskı). USA:Greenwood Publishing Group.

RUSYA FEDERASYONU'NUN 1992-2014 YILLARI ARASINDA SİLAH İHRACATI YAPTIĞI DEVLETLER																								
Satış Yapılan Devlet	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Toplam
Afganistan											34			27				27	68	77	81	81	203	597
Cezayir			155	226	46			83	245	380	99	145	237	92	162	485	1500	1005	670	981	878	323	173	7884
Angola		47	57		3	7	102		56	76	18													365
Arjantin						1	0													14				15
Ermenistan		3	224	47	70								68					46	46	2		16		521
Azerbaycan																68	18	2	97	477	256	316	604	1839
Bangladeş		27	5	54				141	121	39	14				21	20				28	20	50	9	549
Belarus							41	41							116					75	75	75	60	484
Bosna-Hersek							0																	0
Botswana					4																			4
Brezilya			9																77	18	36		35	174
Bulgaristan	45	1	1	1	122																			169
Burkina Faso		7												18							2			26
Kamerun																							14	14
Çad							7	7							14				7					34
Çin	1023	1011	72	498	1241	732	175	1465	2233	2486	2528	2076	2888	3107	2472	1324	1529	1102	636	703	689	1133	909	32030
Kolombiya						68					41				0	29		34						172
Kongo																						7	7	14
Hırvatistan	27	27														14	54							122
Güney Kıbrıs Rum Kesimi				33	151	62		113		109					20				43	22	6			559
Çek Cumhuriyeti												60		168	26									253
Djibouti	14	5									3													23
Ekvator						47	16										2	2		14				80
Mısır	3	8	16	11	5	140		47			60	60	60	135	60	60		8	367	416	68	27	25	1575
Eritre				4	41		214	16		57			70	3										406
Etiyopya							158	86	88			174	230						54					789
Finlandiya	88		11		150																			249
Gürcistan		4																						4
Almanya	29																							29
Gana													27									41		68
Yunanistan							138	369	299	136	47	20	22	63										1094
Gine																				1				1
Macaristan		888			52	99	35	51					51										7	1182
Hindistan	597	468	447	1094	607	1233	489	960	660	1049	1689	2243	1436	653	923	1785	1555	1503	2332	2553	3913	3742	2146	34076
Endonezya											11	229	27				41	165	191	59	21	351	56	1149
İran	220	559	83	47	289	119	256	258	341	298	92	85	15	15	368	283	15	15	41	33	15	22	4	3469
Irak															68	27	95		68	81		51	317	706
Ürdün										8								60	80	40	44			232
Kazakistan				99	2	64		68	140	136	20		29	38	27	71	8	19	50	45	75	54	42	987
Kenya																			20					20
Kuveyt			6	134	73	96													36	65				411
Kırgızistan												9		3										12
Laos						49	21	4	7	36		0		4						14				134
Letonya													4	4										9
Libya															13	13	13		15			46		99
Litvanya	74	7																						81
Makedonya			27																					27
Madagaskar					18																			18
Malezya				551				14		1	46	16				407	408	407			2	12		1862
Meksika			27	27	24	183		81	80		2				34				7		20			485
Moğolistan																	14		27	3	60			103
Fas										6				69	27	27	27							156
Myanmar				47		34				87	134		120	137	151	127	14	14	38	377	149	60	40	1527
Nepal													7										14	20
Nikaragua																		14						14
Nijer																	7							7
Nijerya									36	1	2	27											58	123

Satış Yapılan Devlet	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Toplam
Kuzey İttifakı (Afganistan)								2	19	207														228
Kuzey Kore	126	38	30	98	90	9	9	9	18	28	9	8	8	5	15	5	5	4	1					512
Pakistan				34	81						99		81			11	22	22	33	33	33	33		482
Filistin				1	7											2		14	6					29
Peru	27			22	31	11	2	94		1								12		59			54	313
Polonya	52	0	25	145	6			23	23	26	11	6	6				19		20	14				374
Romanya	154	2	22	2	15	33	1	1	1															231
Ruanda								14	14														14	41
Senegal														14		18								32
Sırbistan	4	2	2	2	1	6	1	1	1															18
Sierra Leone	1																							1
Singapur							14	14																28
Slovakya		146	29	200	29						27							6	6					442
Slovenya												0							35					35
Güney Kore					60	131	14	29	29			10	32	86	102									492
Güney Sudan																				61				61
Sri Lanka		20	41				28	18		63														170
Sudan						9				91	31	86	277	92	22	20	22	36	69	73	66	71	71	1034
Suriye	14	10					20	23	9	8	25	25	5	15	26		44	72	238	282	351	351		1517
Tacikistan			27												13	7		32						79
Tayland																			3	20				23
Türkiye		24	7	44	95													16	16					201
Türkmenistan																		36	14	135	56	13	17	271
Birleşik Arap Em.	116	138	196	202	36	99	133	68	44									112	288	90	90	90		1701
Uganda							3						18					14		442	154	20		650
Ukrayna İsyancılar*																						23		23
İngiltere														1	1									2
ABD																					16			16
Uruguay															7									7
Özbekistan									8	9														18
Venezuela					24	24									356	758	702	252	57	264	515	1041	79	4071
Vietnam				279	167	98	171	145	2	77	62	8	304	233	15	2	153	55	151	987	713	439	994	5052
Yemen			4						53	14	524	22	231	247					90					1184
Zimbave								22																22
Toplam	2613	3442	1521	3900	3539	3353	2046	4264	4546	5427	5635	5307	6250	5227	5113	5561	6264	5102	5993	8556	8402	8462	5971	116492